వందేమాతరం

(18 ఖండాల-పద్యకావ్యం)

ఖండఖండ సుధావర్షి

కవి పండిత వాచనం

*

స్వాతంత్ర్యోద్యమ చరిత్ర
(1860 - 1906)

*

ర చ యి త

ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తి

ప్రథమ ముద్రణము
1000 ప్రతులు
ఆగష్టు 1977

ప్రతులకు -

1) ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తి

19-6-675
కులిశంపురా
హైదరాబాద్-500267

2) ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్

తిలక్ రోడ్
హైదరాబాద్-1

వెల. రు 36-00

ముద్రించినది

శ్రీ వరలక్ష్మి ప్రెస్
ఖైరతాబాద్
హైదరాబాద్-4
ఫోన్ 84711

హృదయంగమం

ప్రజలకు అంకితం ప్రబంధం,
విభిన్నదృక్పథాలతో దీనికి సంబంధం
కలిక ఒక్కటే, కావ్య ఘట్టాలను కన్నులతో విన్నవారు
సత్యనారాయణ,మాధవశర్మ సమయానికి లేరు
కథ,వర్ణన,కల్పన
పాలు, డికాక్షన్, పంచదార
కాయంలో దివ్యత్వం, కథలో నవ్యత్వం
ప్రాణానికైనా, ప్రతిభకైనా అప్పుడే అగ్రగణ్యత్వం
ఎన్నిచోట్లనో తెంపు లేకుండా పరిభ్రమించింది
ఎక్కడనుండి బయలుదేరిందో కథ అక్కడనే విశ్రమించింది
సంవిధాన మొక 'టెక్నిక్', సహభావులకు 'పిక్నిక్'
ఆదిలో ఆర్తి,అంతాన స్ఫూర్తి
అన్ని భావాలు అవయవాలు, ఉత్సాహం మూర్తి
బొగ్గుగనిలో నిగ్గుదేరిన వజ్రమూ లభిస్తుంది
రాజకీయ ఉపన్యాసంలో రమణీయార్థమూ భాసిస్తుంది
ఆంధ్రంలో 'అనుష్టుప్పు' ఆవకాయతో పప్పు
పద్యకావ్యంలో ద్విపద గద్యంకంటే మెప్పు
అందందు పాటింపబడలేదు ఛందోవ్యాకరణనియమాలు
యెవరి శైలి వారిదే, యెన్నో పద్యాలలో 'కామా'లు
పూర్వకవిత్వంమీద పుష్పవర్షం కురిసే అబ్దం
అర్థాన్ని ప్రతిధ్వనించే శబ్దం

"Sound echoing sense
mind reckoning at *once*
sense revealing sense
Soul recurring *on* pounce

రామాయణంతోపాటు ప్రజారాజ్యస్థాపనారామాయణమూ తెలిస్తే
ప్రీతితోపాటు లోతులు వెతికే శక్తీ మొలిస్తే
వర్తమానకవనంలో భావికోసం త్రవ్విన గుర్తులూ కనిపిస్తవి
పఠించి చెప్పు నేస్తం! శఠించక పొరపాటు సర్దుకొంటుంది యీ హస్తం.

ము॥వీ॥మూ

ముద్రణ ద్రవ్య సహాయకులు

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం	2000-00
ఆంధ్రప్రదేశసాహిత్యఅకాడమీ	2500-00
శ్రీకండెవేంకటనారాయణగుప్తగారు Coalmerchants,సికింద్రాబాద్	251-00
శ్రీ జూలూరి వీరేశలింగం గుప్తగారు, సికింద్రాబాద్	250-00
శ్రీ జి. పుల్లారెడ్డిగారు, హైదరాబాదు	250-00
Amar Chitfunds, Secunderabad	216-00
శ్రీ ఆకారపు రాజచెన్నవిశ్వేశ్వరరావుగారు, వరంగల్	216-00
Messers Seshadri And Company, Forest Contractors, warangal,	216-00
శ్రీ దివాకర్ల వేంకటావధానిగారు, హైదరాబాద్	200-00
శ్రీ కరుటూరి సత్యనారాయణగారు, Assitant Commissioner, C కర్నూలు	200-00
శ్రీ నాగిళ్లలింగం, మాణిక్యరావుగార్లు, సిల్కునూలుజరీవర్తకులు, సికింద్రాబాదు	200-00
శ్రీ బుక్కా వీరేశంగారు,సిల్కునూలు జరీవర్తకులు, సికింద్రాబాదు	200-00
శ్రీ గంప వేంకటయ్యగారు, Yarn Merchants సికింద్రాబాదు	151-00
డా॥ వి. శేషగిరిరావుగారు, Eye Specialist, కరీంనగర్	150-00
శ్రీ కందుకూరి శివానందమూర్తిగారు, నయీంనగర్, హనుమకొండ	116-00
శ్రీ సముద్రాల నాగభూషణంగారు Principal S.V T College, కరీంనగర్	116-00
శ్రీ రాజరాజేశ్వర ప్రభుత్వ కళాశాలసాహితీసమితి, కరీంనగర్	116-00
శ్రీ విశ్వేశ్వర సంస్కృతాంధ్ర కళాశాల పాలకవర్గం, వరంగల్	116-00
శ్రీ దుర్గేశ్వరమహిళాసంస్కృతాంధ్ర కళాశాలపాలకవర్గం, వరంగల్	116-00

శ్రీ భూపతి సోమలింగంగారు, వరంగల్	116-00
శ్రీ వెనిసెట్టి చంద్రశేఖరంగారు, వరంగల్	116-00
శ్రీ తోట భద్రయ్యగారు, వరంగల్	116-00
శ్రీ కొండూరి శేషయ్యలింగంగారు, వరంగల్	116-00
శ్రీ కొండూరి జగదీశ్వరయ్యగారు, వరంగల్	116-00
శ్రీ విడియాల పుల్లయ్యగారు, పొగాకువర్తకులు, వరంగల్	116-00
శ్రీ కాసుకంటి రాజేశ్వరరావుగారు, Advocate, హనుమకొండ	116-00
శ్రీ తమ్మన సీతారామాంజనేయులు అండ్ కంపెనీ, వరంగల్	116-00
శ్రీ ప్రెండా వేంకటరత్నంగారు, Income tax Practioner, ఏలూరు	116-00
శ్రీ మాదిరాజు రాంకిషన్‌రావుగారు, Advocate, ఖమ్మం	116-00
డా॥ దమ్మాలపాటి రామారావు గారు, M.L.A., విజయవాడ	116-00
శ్రీ M.P. సదాశివరావు గారు, National Steel Industrial Estate, విజయవాడ	116-00
డా॥ ముక్కామల అమరేశ్వరరావుగారు, గుంటూరు	116-00
శ్రీ అంబడిపూడి శివశంకర పూర్ణానందశాస్త్రిగారు, చినమక్కెన (గుంటూరు జిల్లా)	116-00
కీ॥శే॥ శ్రీ మాదలలక్ష్మీకాంతంగారి భార్యరాజ్యలక్ష్మమ్మగారు, మాదల	116-00
D. Rama Rao And Company, Guntur	116-00
శ్రీ జూపూడి నరసింహారావుగారు, ఖమ్మం	116-00
శ్రీ జూపూడియజ్ఞనారాయణగారు, Advocate, M.L.C. గుంటూరు	101-00
శ్రీ V. కృష్ణమూర్తిగారు, Auditor, ఖమ్మం	101-00
శ్రీ గునిశెట్టి నాగలింగంగారు, వరంగల్	101-00
శ్రీమతి పబ్బతి శంకరలక్ష్మిగారు, వరంగల్	101-00
శ్రీ భండారు చంద్రమౌళీశ్వర రావుగారు, Advocate, వరంగల్	101-00
శ్రీ యంసాని కృష్ణమూర్తిగారు, వరంగల్	101-00
శ్రీ లింగమల్లు శ్రీ రామప్రసాద్‌గారు, ఏలూరు	101-00
శ్రీ యడవల్లి శివరామశాస్త్రిగారు, Advocate, హైదరాబాదు	101-00

తాడికొండ వీరభద్రయ్యగారు, Advocate, హైదరాబాదు 101-00
సత్తిరెడ్డి వేంకటరెడ్డిగారు, Advocate, హైదరాబాదు 101-00
బి. సుభాషణ్‌రెడ్డిగారు, Advocate, హైదరాబాదు 101-00
వేదుల జగన్నాథరావుగారు, Advocate, హైదరాబాదు 101-00

ree G.S Madhava Rao garu, Chartered Accountant
Hyderabad 101-00

శ్రీ యమ్ రామమోహనరావు గారు, Advocate, సికిందరాబాదు 101-00

Sree Nerlakanti Lakshmayya And Brothers, Petrol
H.P Dealers, Hyderabad. 101-00

శ్రీ బచ్చువేంకయ్యగుప్త గారు, వెండి, పాల్మొరా ఆయిల్ వ్యాపారస్థులు,
హైదరాబాదు 101-00

శ్రీ Y.V. ఆంజనేయులుగారు, Advocate, హైదరాబాదు 101-00
శ్రీ కొత్తకొండ జ్ఞానేశ్వరరావుగారు, B Sc., L.L.B. హైదరాబాదు 101-00

Venkata Ramana Banaras Silk House, Secunderabad 101-00

Sree Gajanand Yarn Trading Company,
Secunderabad 101-00

Sri Kalva Yellayyagaru, for Sri Krishna Trading
Company, Secunderabad, 101-00

శ్రీ సిద్ధంశెట్టి ఈశ్వరయ్యగారు, సికిందరాబాదు 101-00
శ్రీ కె. పుల్లయ్య నాయుడుగారు, సికిందరాబాదు, 101-00
శ్రీ CH నారాయణగారు, సికిందరాబాదు, 101-00

Sri SK Nagulugaru, Coal Depto, Secunderabad 101-00

శ్రీ తెలుకుంట సత్యనారాయణ అండ్ సన్సు, సికిందరాబాదు 101-00
శ్రీ గాదేపల్లి జగదీశ్వరయ్యగారు, సికిందరాబాదు 101-00

Sree Lakshmi Textiles Company, Secnuderabad 101-00

శ్రీ జవ్వాజి రామారావు గారు, సికిందరాబాదు 101-00
శ్రీ K Y నందకుమార్ గారు, సికిందరాబాదు 101-00

అభినందనం

ఈ కావ్యముద్రణమునకు ఆర్థిక సాహాయ్య మొనరించిన ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వంవారికి, ఆంధ్రప్రదేశ సాహిత్య అకాడమీ వారికి,

ఈ గ్రంథముద్రణమునకే కాక మదితర గ్రంథముద్రణమునకు కూడ ఆర్థికసాహాయ్య మందించిన పట్టికలోని అందఱకు,

తాము ద్రవ్య మిచ్చుటయే కాక పలువురచేత నిప్పించిన డా॥ దివాకర్ల వేంకటావధానిగారికి, శ్రీ తాడికొండ వీరభద్రయ్యగారికి, శ్రీ కండె వేంకట నారాయణగుప్తగారికి, శ్రీ నాగిళ్లమాణిక్యరావుగారికి, వరంగల్ వాస్తవ్యులు శ్రీ భండారుచంద్రమౌళీశ్వరరావుగారికి, జాతీయసాహిత్య ప్రచార ఆసక్తులైన అడ్వకేట్, శ్రీ భండారు సదాశివరావు గారు, శ్రీ ముదిగొండ శంకరశాస్త్రిగారు మున్నగుఆప్తవర్గమునకు, వరంగల్‌లో నాకు స్వగృహము లేని లోటుదీర్చిన శ్రీ శ్రీవగుంటసీతారామస్వామిగారికి, కరీంనగరంలోని శ్రీP. సుబ్బరాయశాస్త్రిగారికి

కాగితమును సరస మైన వెల కొసంగిన "సిరిపూర్ పేపరుమిల్సు" వారికి,

గ్రంథమును ముద్రించిన "శ్రీ వరలక్ష్మీ ప్రెస్" అధినేత సుభాష్ చంద్రకు, అరగ్రుడ్డిని అసహాయుడ నౌటచే దొరలిన అచ్చుతప్పులను పరిశీలించి చూపించిన కవిశేఖరులు శ్రీకరుటూరి సత్యనారాయణగారికి,

ఈ ప్రజాకావ్యమును ప్రతిఖండ కవితా పరిచయ వ్యాస సంయుతముగా ప్రకటించ వలసినదే అని పట్టుబట్టి నూత్న పద్ధతిలో పుస్తకశోభను విస్తరింపించిన మిత్రులు శ్రీ గోపాల చక్రవర్తిగారికి, శ్రీ కుందుర్తిగారికి,

కథకు సహాయపడిన ఆంధ్రాంగ్లేయగ్రంథముల రచయితలకు,

ఇందు ఖండ ఖండ కవితా పరిచయవ్యాసవిరచన మొనరించిన కవి పండితులకు,

ఈ కావ్యమునందలి ఎక్కువభాగము "ఆంధ్రప్రదేశ్" పత్రికలో ప్రచురించిన ప్రభుత్వ సమాచార పౌర సంబంధ శాఖవారికి, కొన్ని ఘట్టాలు ప్రసారం చేసిన "ఆలిండియా రేడియో" వారికి

నా కృతజ్ఞతాపూర్వక అభినందనములు.

ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తి

విషయసూచిక

పుట-సంఖ్య

ప్రతిఖండ కవితా పరిచయ వ్యాసములు

DR. B GOPALA REDDI GARU,
President
A P. Sahitya Akademy, Hyderabad

12-4-1977

KSHAMA KHANDAM
(క్షామ ఖండము)

Sri Mudigonda Veerabhadra Murthy is one of our old gu-
arc He has many poetic compositions to
his credit and some translations from Sanskrit. He is known in
literary circles of Andhra Pradesh for a long time

He is a patriot and a freedo fighter. He is now engaged
in writing a modern Epic in the itional style of poetry He
political ulses into customary style
of poetry. Instead of themes from inspira-
tion from the people and describe th

People with their asp d disappointme-
d source of inspirati-
on to poets, d insight They are the
stage N e in
their inner wealth of feelings and emotions Life is complex with
iem should always

Sri Murthy's latest book is entitled "Vandemataram" and
th 'Kshama Khandam' describing the
harrowing tales of Famine due to drought
conditions is aggravated by businessmen and officials dealing
with food distribution

Lakhs of people died of starvation in our country in our
own living memory· that is one of the black chapters of British
administration in India

Sri Murthy dealt with the theme deftly and in clear langu-
age. I commend the chapter and the book to the discerning pub-
lic of Andhra and I hope they will
th contemporary ie author on his work.

BH. KRISHNAMURTI GARU
B A. (Hons.) (Andhra), M.A , Ph.D. (Penn)
professor & Head
Department of Linguistics
Osmania University

Hyderabad
16-4-77

శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్ర మూర్తిగారు తాము రచించిన 'వందేమాతరం' కావ్యంలో ప్రథమఖండానికి పరిచయవాక్యాలు రాయ మని కోరారు. ఇతర ఖండాలకు వేర్వేరు పండితులు రాస్తున్నారని అన్నారు. ఇది నా యోగ్యతకు మించిన పని అని చెప్పినా 'కాదు, గూడదు' రాయా లన్నారు. వారికి నామీద ఉన్న ఆదరాభిమానాలకు కృతజ్ఞత చెప్పుకొంటూ మొదటిఖండం చదివినమీదట నాకు కలిగిన అభిప్రాయాలను కింద పొందు పరుస్తున్నాను.

ఈ ఖండంలో మొదట అవతారిక, తరవాత వంగదేశంలో నీలిపైరుపండించే రైతులతో తెల్లవారికి వచ్చిన పేచీ, వర్షాభావం వల్ల దుర్భిక్షం, 'గదాధరభటర్జీ' పీడితప్రజలకు చేసినసేవ, 'దాదాభాయ్‌నౌరోజీ'వదాన్యతమొ. వి వర్ణితాలు ప్రధానంగా బెంగాలులో వచ్చిన కరువును సుమారు నలభై పద్యాల్లో వర్ణించారు.

అవతారికలో వసుచరిత్రకారుడు 'మహి మున్ వాగను శాసనుండు' అనే పద్యంలో ఆంధ్రకవుల పేర్లు కలిసివచ్చేట్టు శ్లేషించి రాసిన తీరును జ్ఞప్తికి తెచ్చే పద్యాలు కొన్ని శ్రీ వీరభద్ర మూర్తిగారు రాశారు ఉదా -'నాయని చెప్పికోఁ దగినవాఁ డొకండు' (14) అంటే నాయని సుబ్బారావుగారు. వీరి అభిమాన కవులు మిత్రులు జాబితాలో సర్వశ్రీ విశ్వనాథ సన్నిధానం, రామానుజరావు, మొ॥ వాళ్ళు ఉన్నారు

ఇటీవల సాంప్రదాయికచ్ఛందస్సుల్లో దేశచరిత్రను కథనాత్మక కావ్యంగా రాసినవారు అరుదు బహుశా "శివభారతం" 'ఆంధ్రపురాణం' తరవాత శ్రీవీరభద్ర మూర్తిగారి రచనే ఆకోవకు చెందింది కావచ్చు శ్రీ మూర్తిగారి పద్యాలను వారి చేత చదివించుకు వింటే చాలా ఆనందంగా ఉంటుంది ఈ వయస్సులో గూడా వారిది కంచుగొంతు.

కరువు వర్ణనలో ఆముక్తమాల్యదలోలాగా సహజోక్తి చక్కగా కనిపిస్తుంది(54–59); ఉదా:

"పల్లెటూరినుండి పట్నవాసమునకు
బ్రతుకుతెరువుకొఱకు బడుగు చేరె
వానికన్న మున్నె భాగ్యవంతుడు చేరె
నడిమిరకము రైతు నడువలేడు " (59)

క్షామకాలంలో సర్వజీవులకు వచ్చిన ప్రళయాన్ని వర్ణించిన సీసపద్యంలో చివర—

"కన్న భూమాతయే తన కడుపు నెత్తి
గొట్టి సృష్టిని లోగొన్న గుట్టు తెలిసె"

అన్నపాదాలు అల్పాక్షరాల్లో అనల్పార్థరచనను ప్రదర్శిస్తాయి. వర్ణనలో పూర్వకవుల రచనల్లో గోచరించని కొత్త ఉపమానాలు, ఉత్ప్రేక్షలు శ్రీ మూర్తిగారి ప్రతిభకు ప్రతీకలుగా కనిపిస్తాయి; ఉదా:

ఆకాశం శివాలయంలాగా ఉందిట, "చిఱుమొగిళ్ళు విభూతిపండ్లు" (శ్రీ వీరభద్రమూర్తి గారు శైవులు) "స్నానీయజలమ్ముమాట శంకరుడెఱుగున్" బహుశా నీళ్ళు లేక ప్రజలు అభిషేకాలు మానేసి ఉంటారు; గంగ ఎక్కడన్నా ఉంటే తన నెత్తిన ఉన్న దని శివుడికే తెలిసిఉండాలి. "అందుండి శీతాద్రి..." మొ. వాటికి చేరినట్టు ప్రజలకు ఆధారం లే దని చమత్కారం.

తెల్లమబ్బులే కాని నల్ల మబ్బుతునక గూడా కనిపించటం లే దనటానికి;
"మందలుమంద లావు లొక మబ్బును గేదెయు కాద యేవియేన్
బిందువు రాల్పవుం బయసు, బీడువడెన్ హృదయమ్ము భూమి..."

బెంగాలులో ఏమోగాని తెలుగుదేశంలో గేదె ఎండిపోతున్నా కాస్తోకూస్తో పాలిస్తుంది; ఆవు అలా ఇవ్వదు. కవిగారి ఈ అనుభవం పైపాదాల్లో ప్రతిబింబించింది. హృదయం, భూమి గూడా 'బీడుపడెన్' అనే ఏకక్రియతో సమన్వయించటం రమణీయంగా ఉంది.

అన్నిటికన్నా దేశ్యపదఘటితసమాసాలు వీరభద్రమూర్తి గారి రచనమీద తిక్కనశిల్పప్రభావాన్ని తెలియజేస్తాయి; ఉదా:

ఉమ్మెతడికన్నుల్ (54), అంపపువంతెన (38) రాచవెజ్జు (64) (అంటే గవర్నమెంటు డాక్టరు!), ఈరువు ముక్కలు (74)— ఈ చివరి మాటను (ఈరువు) తిక్కన ఒక్కడే ఒక్కచోట మాత్రం వాడాడు.

ఇంత పెద్దతనంలో గూడా ఓపిగ్గా రాసి ఈ దేశభక్తికావ్యాన్ని తెలుగు వారికి అందించినందుకు శ్రీ వీరభద్రమూర్తిగారిని నేను అభినందిస్తున్నాను.

ఉభయ వాక్ ప్రౌఢి

పద్మశ్రీ, డా॥ సి నారాయణరెడ్డిగారు
Professor Of Telugu, Osmania University

Hyderabad
22-4-77

'వందేమాతరం' ఒకజాతి గుండెలో నుంచి ఉబికిన నినాదం. ఒక అస్వతంత్రవ్యవస్థను వేళ్ళతో కుద్దాలించిన ఉద్బోధం. ఆ నినాదం, అఉద్బోధం ఒకనాడు మేషకంఠాలకు కంఠీరవత్వాన్ని సంతరించినవి అదే నినాదం, అదే ఉద్బోధం ఈనాడు ముదిగొండవీరభద్రమూర్తిగారి కలంలో చారబారి కావ్య కవాటాలను తెరుస్తున్నవి

ముదిగొండవారి వాణి ప్రతిభానవోధం. వ్యుత్పన్నతాప్రౌఢం ఆ ప్రౌఢి ఉభయవాఙ్నిరూఢి కావ్యావతారికలోనే 'శ్రీగోఖేలు' అంటూ ఇష్టదైవత స్తవం ఎత్తుకోవడం తోనే మూర్తిగారి అమరవాక్ప్రౌఢి ధ్వనిరమ్యంగా సాక్షాత్కరిస్తున్నది

"శ్రీగోఖేలు భజన్నరేంద్రతిలక శ్రేయస్సదాదానసం
వేగిన్ శాతసురేంద్రు శైలజపతిన్ ప్రీతారవిందాతు ర
క్షోగర్వఘ్ను దయామయున్ పరమహంసాప్యున్ మహాదేవు నెం
తో గొల్తున్ ధృతచంద్రు బ్రోచిబలవంతున్ భారతున్ జేయగా"

పోతన్న 'శ్రీకైవల్య పదంబు' లోని వస్తుధ్వనిని పుంజీకరించుకున్న పద్య మిది. అది భాగవతపరం ఇది పాశుపతపరం. కవి ఇష్టదైవ మైన శివమే కాదు ఇందులో ఉన్నది? భారతజాతీయవిమోచనశివకరమూర్తు లెందరినో స్ఫురణసుందరంగా ప్రతిబింబిస్తున్న పద్యముకురం. 'గోఖేల' శబ్దంలో గోఖలే, "నరేంద్రతిలక'పదంలో వివేకానందుడు, తిలక్, 'శాతసురేంద్రు' నిలో సురేంద్రనాథ్‌బెనర్జీ,'ప్రీతారవిందాతునిలో'అరవిందుడు,'దయామయున్'లో

దయానందసరస్వతి 'పరమహంసాభ్యున్' లో రామకృష్ణపరమహంస 'మహాదేవున్'లో మహాదేవ గోవింద రానడే, ''ధృతచంద్రుడున్'లో ద్వారబంధాల చంద్రయ్య, 'బలవంతున్'లో వాసుదేవబలవంతఫడకే, చేతనాకేతనాలుగా కదలాడుతున్నారు. ఇది వందేమాతరం కావ్యానికి ఎంత సముచితమైన వస్తునిర్దేశమో వేరే చెప్పాలా?

ఈ నిర్దేశం ఇంతటితోనే ఆగిపోలేదు. అవతారిక అంతటా సమకాలీనకవిపండిత సమభినందన స్పందకంగా! సాగిపోయింది

వంగదేశం రంగవాసంగా 'శ్యామఖండం' రూపొందింది. ఈ ఖండంలో మూర్తిగారి ఉభయవాక్ప్రౌఢి, పరిణతభావరూఢి పంతాలుపోయినవి.

తెల్లదొరలు సేద్యగాండ్రను 'రాస్కెల్స్' అన్నారు. అప్పుడు పాలితస్వరం అన్నది 'ఏదో గనమైన జాస బిరుదున్ దయచేసిరి మాకదేల? మీరే గయికొండయా! తగుదు రెంతటికైనను దేనికైనను" అని. ఈ పౌఢి మాటల్లో ఎంతటి కదలిగర్జన ఉన్నదో! మరి వంగీయజనత కోపోద్దీక్తమైతే పరిణామం!

''దూకును వ్యాఘ్రి వంగప్రజ లక్ష్మీభూతహూణాస్యమై'

వీరభద్రమూర్తిగారు పద్యంకోసం పద్యం వ్రాయరు చెప్పదలచుకున్నది మరందకోశంలా చిప్పిలితేనే, ప్రతిపదం భావాస్పదంగా హవణిల్లితేనే కలమందుకుంటారు

సంస్కృతాంధ్రభాషాపురాకావ్యయోషా సర్వకామనీయకాన్ని సంపుటీకరించుకున్న వీరభద్రమూర్తిగారి కృతి, సమకాలీన సామాజికచేతనను కూడా సముచితంగా సంతరించుకోవడాన్ని అభినందిస్తుంది ఈ తరం.

'వందేమాతరం'

హోళీఖండ సమీక్ష

శ్రీ అన్నాప్రగడ శ్రీరామమూర్తిగారు   పింగళ॥చైత్ర శు॥సప్తమి
M A (Ling) M.A (Tel) B.L.   భాగ్యనగరం

ఈ కాలపు సంప్రదాయకవులలో శ్రీముదిగొండవీరభద్రమూర్తిగారు మహాకవులు వీరి యీ "వందేమాతరము" మహాకావ్యము కవిత్రయమువారి మహాభారతము ప్రాచీనకావ్యములలో నెట్టిదియో యాధునికకావ్యములోనిదియు నట్టిది ఇది స్వాతంత్ర్యమహాభారతము. ఈ యాధునికమహాభారతమునకు వీరిచే రచింపబడి యిత:పూర్వము ముద్రింపఁ బడిన "భారతస్వాతంత్ర్యసంగ్రామము" ఆదిపర్వము.

"కవివృషభులు మహాకావ్య" మనిన భారతము రెండురాజవంశముల చరిత్ర.ఇది భారతదేశప్రజల చరిత్ర. అదితెలిసినంతలో తెలుఁగులోనాదికావ్యము ఇది జాతీయకావ్యములలో నాదికావ్యము అది యితిహాసము ఇది మన నిన్న మొన్నటి చరిత్ర. "శివభారతము" "రాణాప్రతాపసింహచరిత్ర'' మున్నగునవి చారిత్రకకావ్యములు. కనుక నిది జాతీయకావ్యములలోనాదికావ్య మనుట నిర్వివాద మనుకొందును.

సంప్రదాయకవిత్వమున కివి రోజులు గా వని విద్వాంసులు దిగులు పడుచున్న యీ సమయమున నీ కావ్యము వచ్చుట యమావాస్యనాఁడు పూర్ణచంద్రునిఁ జూచిన ట్లున్నది. వేయి సంవత్సరముల వయస్సు గలిగిన తెలుఁగు పద్యశిల్పసుందరి యీకవిచేతిలోనిత్యయౌవనవతి యనిపించుకొన్నది సరిక్రొత్త యందములు దిద్దుకొన్నది కొన్ని యొయ్యారములు నేను చూపెదను మిగిలినవి మీరు చూడుఁడు.

ఇది హోలీఖండము స్వాతంత్ర్యోద్యమపురోజులలో నొక హోలీపండుగ యిట్లు జరిగినట్లు కవి చిత్రీకరించినాఁడు. ఇది యొక మనోహరకల్పన ఆనాటి పాశ్చాత్యపరిపాలకుల మనోభావములు భారతీయులను గూర్చి, భారతీయ స్వాతంత్ర్యార్హతనుగూర్చి, తమ పాలనము యొక్క యావశ్యకతనుగూర్చియు,

వ్యంగ్యరూపమున నిందు వివరింపఁబడినవి పగటివేషములు ప్రవేశపెట్టుటలోని యీ మహత్తరకావ్యప్రయోజనము శ్లాఘ్యముగ నెరవేరినది. ఈ దృశ్యమునకు వంగభూమి రంగభూమి యైనను పగటివేషము లాంధ్రదేశ్యములు. కవి యాంధ్రుఁడు కనుక నిది సహజము.

ఈ జాతీయమహాకావ్యమును పఠించినంతనే మన కీ క్రింది కావ్యశిల్పాంశములలోఁ బ్రత్యేకతాముద్ర గోచరించును

1 కథాకథనము. ఇది కథనుఁ జెప్పెడితీరు ఇది రెండువిధములు, ప్రత్యక్షవిధానము పరోక్షవిధాన ... ్రటి మొద టిది పాత్రముఖమునఁ జెప్పించుట రెండవది ఈ కావ్యవిశేష మేమనఁగా నీ రెండువిధములు మేళవించుట హోలీఖండమున పండుగవేడుకలు మొదటి విధమును పగటివేషములు రెండవ విధమును గలిగియున్నవి.

"నిఖిలపశుపక్షిమృగముల నిస్వనములు
చేసి కామదాహోర్థము మోసినారు
మొద్దులను కొంద, ఱొక తెగ మొనసి రాజ్య
విదులు పగటివేషమ్ములు వేసినారు"

ఇందు మొదటి విధమునకుఁ జెందిన శిల్పము ధ్వనియుక్తముగ నున్నది 'మొద్దులు' అను శబ్దము కేవలము కట్టెలకే కాక తెలివి లేని మొద్దులను గూడ ధ్వనించుచున్నది జరుగునది కామదహనమే కాక పాశ్చాత్యపాలనదహనముకూడ పగటివేషములు రాజకీయవిదులు వేసిరి ఇందు నాఁటి ప్రభుత్వవ్యవస్థపైని నిరసనము, జాతీయభావప్రబోధము ధ్వనిరూపమున సూచింపబడినవి మొదటి విధమునకుఁ జెందిన కథాకథనశిల్పమునకుఁ బయి పద్యము సారవంతమైన యుదాహరణము. దానిని ధ్వనిమంతము చేయుట విశేషములో విశేషము

"కావలె నాంగ్లు శేలు పెఱగమ్మున నంచు 'హలు నేనుసాహెబు న్నా! వచియింపవేమె' యని స్వాప్నుని 'జక్రయ' చూడనాత డ చ్చా!'వివరింతు మా గురువుసంతతివారిని సంప్రదించి నా భావము నాంగ్లుశేలుటయొ భారతమున్ మరి యెవ్వ రేలుటో"

ఈ పద్యము రెండవ విధమైన కథనశిల్పమునకుఁ బ్రతీక. భారతమును నాంగ్లు

తెలవయునా? లేక యెవరేలవలయు? నని. యొక మహమ్మదీయుఁ డనుచున్నాడు భారతీయుఁ డేలవలె నని చెప్పుట కిష్టము లేదు. పైగా గురువసంతతివారిని సంప్రదించునఁట. ఆ గురువు జిన్నా యేమొ! ఇందులో జరగఁబోవు భారత విభజన కథకు బీజము వేయఁబడినది.

(౨). కావ్య శిల్పాంశములలో రెండవది పాత్రపోషణము. వైరాగ్యము యైన లిట్టసు వేషమును వేసి పైకి నాంగ్లపాలనగుణములను వాని వెనుక దోషములను వ్యంగ్యముగఁ జూపుట కథాప్రయోజనమునకును, పాత్రపోషణమునకును సరిపోవు చున్నది, "ఐచ్చా! వివరింతు నని హుసేను పలుకట మహమ్మదీయులకు సహజ మైన యూతపదమును ప్రయోగించుటయు నిది పద్యమున నిముడ్చుటయు నొక గుణము.

> "మాచే భారత మాదుకోబడనిచో "మైగాడ్!" పురారీతి వ
> న్యాచైతన్యము తాండవింపదొకో! పిండారీల గుంపుల్ మిముస్
> దోచన్ రారొకో! మీవి కుత్తుకలు కత్తుల్ వారి వొచుక్ "సరోజ్"
> మా చిద్విద్యను ముక్కనేర్ప మపుడేమో? నిందు సద్విద్యతో."

ఇది యాంగ్లేయుని వేషమున నున్న యతనిచేతఁ బలికింపఁబడిన పద్యము. ఇందలి యన్యదేశ్యములు వ్యావహారికములు. పాత్రకు గడుంగడు సముచితములు.

౩. శైలి. ఈ కావ్యము ప్రసన్నకథాకలిత మైన యర్థయుక్తికిని,
నక్షరరమ్యతకునుఁ దుల్యప్రాధాన్య మిచ్చినది.
శైలి యన్నను శయ్య యన్నను నక్షరరమ్యత
యన్నను, నా దృష్టిలోఁ బర్యాయపదములు.

కవియొక్క వ్యక్తిత్వమును తన కవితా శైలి ప్రకటించును. కవికి శైలి యొక ఛాయాచిత్రము. అది లేని వాఁడు మృతకవి. ఈ కవి వ్యక్తిత్వముద్రలు పద్య పద్యమునఁ బడియున్నవి. తెలుఁగుపద్య మొక సువర్ణమందిరము. వేయి సంవత్సరములనుండి నన్నయ మొదలుకొని విశ్వనాథవఱకు నెందఱో శిల్పులు నగిషీలు చెక్కి పోయిరి. అయినను సమాప్తి యన్నది లేదు. శ్రీముదిగొండ కూడఁ జేయివేసినాడు. కథనుబట్టి, భావమునుబట్టి, పాత్రనుబట్టి, శైలికి రూపభేద మేర్పడుచుండును. తత్సమపదముల యొక రక మైన మేళవింపునుబట్టి, మిశ్రసమాసముల పొదిగింపునుబట్టి, తద్భవదేశ్యముల యిమిడికనుబట్టి, పద్యము

యొక్క యెత్తుగడనుబట్టి, ముగింపునుబట్టి, శైలి పలు నొయ్యారములు పోవును. వీనిని వర్గీకరించుట వివేకించుట యిచ్చట పరిమిత స్థానికములు. శైలి యొక నాట్యసుందరి యై యీ కావ్యమున ననేక భంగులు ప్రదర్శించినది

వర్ణనశైలి, ప్రసంగశైలి, సంభాషణశైలి, సూత్రశైలి, యని నాలుగు విధముల వర్గీకరింపవచ్చును అన్ని కావ్యములలో నన్ని విధములు కనిపింపవు. ఇతి వృత్తము దానికిఁ దోడ్పడవలయును తిక్కన సోమయాజిగారు తమ మహా భారతమునఁ బయి నాలుగువిధములు పరిష్కృతభంగులఁ బ్రదర్శించిరి వందే మాతర మీకాలపు మహాభారతము ఇందుగూడ నన్ని విధములు యథాస్థానముగ బ్రదర్శింపబడినవి. కొన్ని యుదాహరించెదను.

"శ్యామశ్వేతపలాశపీతముఖవర్ణాక్రాంగమై ఘీంకృతి స్థేమ స్నిగ్ధనినాదహూతమిథమై" అనునది వర్ణనోచితశైలికిఁ బతాకము. ఈ పద్య కుసుమములోని ప్రాబంధిక సౌరభము విద్వజ్జను లాఘ్రాణింపగలరు.

"దేవుడు మమ్ములన్ భరతదేశము నోమెడు శాంతిదూతలన్‌గా వెలయించు పూర్వము" అనునది ప్రసంగశైలికిని,

కావలె నాంగ్లు లేలుట జగమ్మున నంచు హుసేనుసాహెబన్నా వచియింపవేమో! యని" యీ పద్య మంతయు భిన్నపాత్రల సంభాషణశైలికిని;

"తన పెత్తనమునఁ దా న
ష్టిని బొందిన నేమి నరుడు చింతింపడ"

అను ఈ పద్యము సూత్రశైలికిని మకుటములు.

ప్రాచీనాలంకారికులు కొందఱు కావ్యాత్మ యలంకార మనియు కొందఱు వక్రోక్తియనియు, కొందఱు రసమనియు, కొందఱు ధ్వని యనియు, సిద్ధాంతించిరి. ఇది సాహిత్యసిద్ధుల ప్రవచనము. సాధకుని భాషలో నే నొక మాట చెప్పెదను కళాత్మకభావప్రకటనము (Artistic Expression) ఉన్న చోఁ బై వన్నియు నందే కనఁబడును.

"ఏమి తెలియు మీకు నెన్నెన్ని వంకరల్
పోవునో కవిత్వమును ప్రభుత్వ
మున్న దున్నయటులు కొన్నింట ననరాద
యనిన శిఖర మందుకొనవ యవ్వి"

కవి యీ పద్యమున వక్రోక్తిప్రాధాన్యము చెప్పినారు దీనిని వారు తమ కావ్య
మునందుఁ బ్రదర్శించినారు కవియుఁ బ్రభుత్వనేతయు వక్రోక్తిప్రయోగింపవలె
నను ఇందలి పూర్వార్ధములో భంగశ్లేషము "పదస్తోమస్సైస్వచేత్ పృథ
గర్థతా"యను లక్షణమునకు లక్ష్యభూతముగ నున్నది, ఈ పద్యమునందలి
యుత్తరార్ధము "వ్యాజస్తుతి"ని దెలుపుచున్నది ఇది బ్రిటిషుప్రభుత్వము
వంగ్యముగ సమర్థించు వాక్యము. అస లిది పగటివేషము కదా, "నిందాస్తుతి
భ్యాం స్తుతినిందయో" అను లక్షణము కనిపించినది గదా!

ఈ కవి తెలుఁగులో నూతనచ్ఛందమును ప్రవేశపెట్టినాడు. ఇది యొక
మౌలికత. సంస్కృతములోని జాత   కో పూర్వ
కవులు ప్రవేశపెట్టిరి మొట్టమొదటి జాతి నేల? వదలవలె నని యీ కవి నూత
నముగా అనుష్టుప్పు చేర్చుట నందము, ఔచిత్యము, రెండు వచ్చినవి

"అష్టాదశపర్వనిర్వహణసంభృతమై పెనుపొందు"నీ
కావ్యమును "కవివృషభులు మహాకావ్య మని
సర్వథా గుర్తింతు రని నా యాశాభావము.

ప్రొఫెసర్
తూమాటి దొణప్పగారు, ఎం. ఏ., పి హెచ్. డి.,
తెలుగు శాఖాధిపతులు
నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం.

పింగళ - శంకర జయంతి
నాగార్జుననగర్

కుమార సంభవ ఖండం

ప్రశస్తివచనం

ప్రకృతికీ, మానవప్రకృతికీ మార్పు నిసర్గమైన లక్షణం ఈ మార్పు పాక్షికం కావచ్చు, పరిపూర్ణం కావచ్చు మానవసృష్టిలో మహనీయ మైన సాహితీవ్యవసాయం ఈ మార్పున కపవాదం కాదు. వాగర్థాల సమ్యక్సమ్మేళనం సాహిత్యానికి మూలభూమిక. సాహిత్యంలోని మార్పు భావపరం కావచ్చు; భాషాపరం కావచ్చు. ఒక్కొక్కతూరి రెంటికీ సంబంధించిందిగా కూడా ఉండ వచ్చు. మంచిని పెంచే యే మార్పునైనా సహృదయులు స్వాగతించి తీరుతారు. భావపరంగా మార్పుల కంగీకరించినా, భాషాపరంగా సదలింపులకూ, సర్దు బాట్లకూ అంగీకరించని తత్త్వం కొందరిలో గోచరిస్తుంది కొంత సంస్కరణా భిలాష, కొంత సంప్రదాయానురక్తి యీ కొందర విశిష్టలక్షణం భారతజాతీ యోద్యమంలో అంతోయింతో పాల్గొన్న చాలమందిలో ఈ ద్వైధీభావం కొట్టవచ్చి నట్లు కనిపిస్తుంది ఇదే ధోరణి ప్రకృతకృతి 'వందేమాతర' ప్రబంధాంతర్గత మయిన 'కుమార సంభవ ఖండం'లో పదేపదే మనకు ప్రత్యక్ష మవుతుంది.

సాహితీ సమరాంగణంలోనూ, స్వాతంత్ర్య రణరంగంలోనూ సామాజిక సేవాప్రాంగణంలోనూ సమానప్రతిభతో, సమరసప్రతిపత్తితో అసమానంగా రాణించిన కొద్దిమంది విశిష్టవ్యక్తులలో ఏతత్కృతికర్త లయిన శివశ్రీ ముదిగొండ వీరభద్ర మూర్తిగారొకరు. సంప్రదాయ జగత్తులో, సంస్కృతి తపస్సులో ముదిగొండముదిమిని స్వీకరించిన కుదురు ముదిగొండవారిది సిరిసంపదలతో పాటు శీలసంపదా, ఇందిరా సుందరీ మందహాసరుచులతో పాటు శారదాహీర మంజీర ఘలంఘలలు కుదురుగా జతనుపడ్డ ఆరాధ్యపీఠం వీరిది శాస్త్రసీమల

పారం ముట్టి, సాహితీభూముల మేరలు చుట్టి, సర్వతంత్ర స్వతంత్రులుగా, సాహితీసేవా పరతంత్రులుగా జగాబిరుదా లందిన జగదారాధ్యులు వీరభద్ర మూర్తిగారి తాతముత్తాతలు ముక్త్యాల సంస్థానాధీశ్వరులు 'వాసిరెడ్డి' వంశ వర్ధనుల దీక్షాగురువులు శివశరణులు- పూజ్యచరణులు మల్లికార్జున శాస్త్రిగారు ముదిగొండవారి వంగడానికి చెందినవారే వారే శ్రీ మూర్తిగారి దీక్షాగురువులు. యక్షగానాలను, 'సాగరేశ్వర మాహాత్మ్య' ప్రభృతి ప్రబంధాలను నిబంధించి పేరు పెంపులు గన్న బ్రాహ్మీభూషణులు ముదిగొండ మల్లికార్జునశాస్త్రిగారు వీర భద్రమూర్తిగారి పితృపాదులు.

గుంటూరుమండలంలోని 'మాదల' అన్న జనపదం శ్రీవీరభద్రమూర్తి గారి అభిజనం 1908 ఆగష్టు 8వ తారీఖున సనాతనసంప్రదాయబద్ధులైన ఆరాధ్యశైవాచారపరుల కడుపుపంటగా వీరి జననం. పుట్టి పన్నెండేళ్ళు వెళ్ళాయో లేదో 1921లో మహాత్మగాంధి పిలుపుచే ఆకర్షితు లయి, బానిస కొలువుచదువులకు స్వస్తిచెప్పి బెజవాడ స్వచ్ఛంద సేవాదళంలో చేరి సంఘసేవలో ఓనమాలు దిద్దుకున్నారు పండితవంశంలో జన్మించిననూ, అటు గురుకులపద్ధ తిలో చదువుసంధ్యలు ఒంటబట్టలేదు, ఇటు అగర్భశ్రీమంతుల అల్లారుబిడ్డగా పెరిగిననూ ఇసుకోలుబళ్ళ యిసకపాతరచదువులు అచ్చిరాలేదు. యిరుగుపొరు గుల ఇంటిలో పిన్నపెద్దల పోరు పడలేక 1925లో చెన్నపురి వెళ్ళి ప్రయివేటుగా సీనియర్ కేంబ్రిడ్జిపరీక్షకు హాజరయి తప్పి కూర్చున్నారు కలవారి బిడ్డ కాబట్టి ఇంగ్లండు వెళ్ళి సరదాగా సరదారులా కొన్నాళ్ళు గడిపి యే పట్టం పుచ్చు కోకుండా యింటిపట్టుకు వచ్చి చేరారు ఎందుకోగాని, చట్రాలబిగింపుచదువు లంటే ఆయనకు ససేమిరా పడలేదు. అయినా, అసలు చదువులపై అస్థ అణ గారలేదు అందుకే స్వయంకృషితో ఆంధ్రభాషాసాహిత్యాన్ని అవలోడనం చేశారు. కళ లాకళించారు. ఇంత చేసినా గురువులేని విద్య గడ్డి విద్య అంటా రని నిగమసముద్రులూ, వరసారస్వత పట్టభద్రులూ అయిన ముదిగొండవంశా గ్రణి వీరభద్రశాస్త్రిగారితో గీర్వాణభాషాసాహిత్యాలు పఠించారు, ఆధ్యాత్మిక గ్రంథపాథోధిని మథించారు. దీక్షాశిక్షలే దివ్యరక్షగా సాగిన యీ నిరంతరకృషి మూలకంగా సిద్ధించిన వ్యుత్పత్తి నవనవోన్మేష మైన వీరి ప్రతిభకు తోడయింది.

"తెనుగున నేనే నా గురు
వును, గీర్వాణమున గురువు పూజ్యజనకిరో

మణి మద్వంశాగ్రణి, వా

నిని గొలిచెద వీరభద్రు నిగమసముద్రున్" (వందేమాతరం,) పీఠిక అన్నమాట ఈ యంశాన్నే ఆమ్రేడిస్తున్నది.

ఇలా డిగ్రీలూ, డిప్లొమాలూ లేని పాండిత్యం వీరిది; బిరుదులు, సనదులు కోరని సాహిత్యపరిశ్రమ వీరిది. డిగ్రీల చదువులు లేకపోయినా, వీరు చదువరైన చదువరులు, లౌకికమైన పదవులు లేకపోయినా వీరు ఉత్తమపదస్థులు ముదిగొండ వారు అంతర్ముఖులు కావున వీరభద్రమూర్తిగారిది అలక్షితశిలవృత్తం. ఇలాగా కావ్యకరణ సామగ్రిని కావలసినంత సమకూర్చుకొని గాని కావ్యరచనారంగంలో వీరు కాలుపెట్టలేదు ఇంత నేపథ్యం రూపొందేసరికి నలభయ్యేళ్ళు నిండాయి ప్రకాశంపంతులుగారి జీవితరేఖలు చిత్రిత మయిన 'ఆంధ్రకేసరి' కాకతి చక్రవర్తుల కళ్యాణగాథాపరంపర నుపశ్లోకించే 'మహామరకతము', ప్రకృత ప్రబంధానికి పూర్వపీఠికాప్రాయమైన 'భారతస్వాతంత్ర్య సంగ్రామము' వీరి మౌలిక రచనలలో పరిగణించదగ్గ పద్యరచనలు. 'వాసవదత్త' వీరి అనూదితకృతి

ఏతత్కృతి 'వందేమాతరం' కేవలం కల్పనాకథ కాదు అలాగని పురాభారత చరితం కాదు అచ్చంగా నిన్నామొన్నా మన కళ్ళ యెదుట జరిగిన వాస్తవ చరిత్ర భారతజాతీయోద్యమంలోని కొన్ని ఘట్టాలకు అద్దంపట్టిన చారిత్రికకావ్య మిది. పురాభారత పునీతగాథా చక్రంతో సంవాదులైన నవభారతేతిహాస సన్నివేశాలను శోధించి దేశీయుల నత్తేజపరచిన పుణ్యశ్లోకుల ప్రచార రీతులను, ప్రబోధ పద్ధతులను, చమత్కార చారువులుగా, కావ్యకళా మేరువులుగా దిద్ది తీర్చిన పద్దెనిమిది సాహితీ ఖండాల ఉత్తమకళాఖండ మిది.

చరిత్ర పుటలలోని వాస్తవసంఘటనలకు కావ్యకళాశిల్పాన్ని కల్పించడం మాటలు కాదు యథార్థఘటనల అనువర్ణనం ఒక నివేదిక అవుతుంది ఉన్నదున్నట్లు వర్ణించడం చిలుకపలుకు అవుతుంది శుష్క పవతాఠ్వాలు కాజాలవు అందుకే చారిత్రిక కావ్యరచన కత్తిమీది సాము కథనం చరిత్రగతికి విరుద్ధం కారాదు, గ్రథనం కావ్యలక్షణాల మేరలు మీరరాదు. ఎటు మొగ్గినసూ ఆ పక్క బరువెక్కి రెండోపక్క చులకదనం పొడసూపక మానదు. లోకవ్యవహారానుశీలిని యైన పలుకు వక్రవ్యాపార శాలినిగా స్థిత్యంతరం చెంది

నపుడే అచ్చమయిన కవిత అవతరిస్తుంది. ఇట్లు చారిత్రిక సత్యం, సాహితీ సౌహిత్యం సరియైన పాళ్ళలో సరియైన సమ్మేళనం చెందినపుడే ఆ రచనం చక్కటి చారిత్రిక కావ్యంగా రాణిస్తుంది, పురాణిస్తుంది. ఈ మోస్తరుగా అన్నిట జొనిపించుకోగల నేర్పూ, ఓర్పూ సుప్రతిష్ఠితు లయిన ఏకొందరకో తప్ప అల్పబోధను లందరికీ అబ్బవు. ఈ అసిధారా వ్రతాన్ని అనన్య సామాన్యంగా నిర్వహించిన సాహిత్య సత్యవ్రతులు శ్రీ వీరభద్రమూర్తిగారు.

'వందేమాతరం' అన్న చారిత్రిక కావ్యంలోని మూడో విభాగం కుమార సంభవ ఖండం సత్రయాగ పరిపూతమై, శౌనకాదిమహర్షిగణ సంసేవితమైన నైమిశం వలె- కలకత్తానగరంలో 'సంజీవని' అన్న ఒకానొక ఉత్తమసంస్థ సకలకళాకలాప నిర్వహణకు ఆటపట్టయిన సాంస్కృతిక వేదిక. దాని అధ్వర్యవంలో 'ధర్మమ్ము త్రాసు'గా పేరందిన 'రాజనారాయణబోసు' మహాశయుల ఆధ్యక్ష్యంలో కలకత్తా నగరమందు 'హిందూమేలా' రమణీయోత్సవ శుభసమయాన క్రమశిక్షేభ్యులయిన ఆనందసాంద్రుడు రవీంద్రుడు, భారతీదేవి గారాబు(పట్టి) బంకిం చంద్రబాబు, అమృతబజార్ పత్రికా సంపాదకులు 'శిశిరకుమార్ ఘోష్' సర్వవిద్యా సాగరులు 'ఈశ్వరచంద్ర విద్యాసాగర్' వంటి హేమాహేమీలు కొలువుతీరిన సదస్సులో శుభచరిత్రు డయిన "నవగోపాలమిత్ర" ముఖ్తసరిగా అరిసూదన మోదనంగా కావించిన ఉపన్యాస విన్యాస మీ ఖండంలోని కథాకథన విధానం. హోళీపండగకు మూలభూత మైన కామదహన కథ ఇందలి ప్రధానకథాశరీరం. కామదహనాదిక గాథలు పురాణేతిహాస ప్రసిద్ధాలు. కామదహనంతో పాటు గిరిజాకల్యాణం, కుమారజననం, తారకాసురహననం, మొదలయిన ఘట్టాలు మన సీమలలో అబాలగోపాలానికి కొట్టిన పిండి. కథాచ్ఛలంతో సామాజికులను కర్తవ్యపరాయణులుగా దిద్దడమే యీ యెత్తుగడలోని పరమార్థం.

గీర్వాణ గిరాంధురంధరులు కాళిదాసోద్భటులూ, తెలుగు కవిజోదులు నన్నెచోడ శ్రీనాథులూ ఈ ఘట్టాలను చేపట్టి పులకిత దిగంతకమనీయంగా వెలార్చిన కళాకుశలులు. వీరభద్రమూర్తిగారు ఈ సాహితీమూర్తుల వచఃశ్రీవిలాసాలను గాఢంగా అనుశీలించి ముమ్మూర్తులా వారిపోకడలను మధురార్థశ్రీకంగా ఈ ఖండంలో మలచారు.

లోకకళ్యాణం నిమిత్త మయిన ఒక మహార్థాన్ని పురస్కరించుకొని ముక్కంటి కంటిమంట సమిధయై ఆత్మబలికి ఆదర్శమూర్తిగా నిలిచిన పూలదా కులదొర, భారతజాతీయ స్వాతంత్ర్యసమర సైనికులకు ఒక ప్రతీకగా, హిమ గిరితపస్వికీ, హిమగిరి వర్ధనికీ జనించి, క్రౌంచగిరిని భేదించి, తారక దుశ్చా రకుని సంహరించి, రాక్షసప్రభుత్వంనోట రాయిగొట్టి, సర్వజన సంక్షేమాన్ని సమకూర్చిన ఆరుమొగాలసామి, ఐహిక భోగభుక్తికి వశంవద మయిన పరాయి ప్రభుతను 'సత్య ముపాయమున్ జదువు శౌర్యము నభ్యుదయమ్ము శౌర్యమున్' - ఈ యారు ముఖా లయిన గుణాలతో ప్రతిఘటించిన విశిష్టభా రతజాతికి సంకేతంగా శ్రీవీరభద్రమూర్తిగారు వ్యాఖ్యానించి తమకవితాకళను శ్లేషశైలూషిగా శిల్పించారు.

వచనరచనకూ, వచనకవితకూ గిరాకీ పెరిగిన యుగ మిది. అట్లని ఛందోబద్ధ మైన కవితపై గౌరవం లేదని కాదు ఛందస్సునే కవిత్వంగా చెలా మణీ చేద్దా మనుకున్న వారి జల్లిమాటల బిగింపుపట్ల ఆసక్తి ఎట్లా ఏర్పడుతుంది? ఛందస్సు కవిత్వం కాదు, కవిత్వానికి వాహకం మాత్రమే అంచేత ఛందో బద్ధ మయిన దంతా కవిత్వం కాదని తాత్పర్యం అలాగే ఛందోబద్ధ మయినంత మాత్రాన అది కవిత్వం కాదని వాదించడం కూడా యుక్తియుక్తం కాదు. అచ్చపు వచనంలో కవిత్వం చెప్పడం ఎంత కష్టమో ప్రాచీన ఛ్ఛందాలలో కవిత్వం చెప్పి ఒప్పించడం కూడా అంతే కష్టం. ఈ కావ్యం ప్రాచీనలక్షణ బద్ధ మయిన రచన రచయిత పద్యవిద్యలోని అన్ని పొలకువలూ మెలకువలూ తెలిసినవారు

లోకవ్యవహారంలో వీరభద్రమూర్తిగారిది కోమలప్రకృతి. కాని కవితా లోకవ్యవహారంలో-

'మొరసి శబ్దము లర్థముల్ మెఱసి, రసము
కురియునట్టి కావ్యమునకు కుదు రయిన స
రస్వతిని భజింతును, తదారాధనమ్ము
నందు మోగియు ఘంటకు నాల్క నాదు నాల్క'

అని చెప్పుకోగల ఉద్ధత ప్రకృతి వీరిది ఉత్సాహభరిత మయిన ధర్మవీరం ప్రతిపాదిత మవడంచేత వీరరస ప్రధానంగా రూపొందిన యీ కృతి కవిప్రకృ తికి సమ్మ సరిపోయింది.

దృఢవ్యుత్పత్తి నిరూపకా లయిన సంస్కృత సమాసాలూ, నిలువెల్లా తెలుగుదనం నిండిన అచ్చపు తెలుగుపలుకుబళ్ళూ సౌరదాంద్రమసలీంబ భాసపోష కాలుగా వీరి కావ్య మంతటా మస్తుగా విస్తరించి వున్నాయి 'తదీయతపఉష్ణ కషితులము, (పు.60), 'రుచిమ్య మహోశిషము' (పు 70), 'శుభ్రతి ఘుజ్యత్సుమరీణ మధుభ్రమర భ్రమరీ ఝుంకృతి దృశీ శ్రీవంబు' (పు.89), రుచిర సాంద్ర పల్లవితనైక విభేద లతాలతాంత సుందర తరుషండ కాననము '(పు.90), 'జంటను గని తొలగితొలగి యొంటరి గని మీదిమీది కుఱికెడు చలి'(10, 'అంబరమునఁ జుక్క లన్నియును మా పొడిపించిన వందు రుక్కవుల్' (89), 'అగ్ని కేమి తెలియు! బూడిద' (51), 'రాజకీయ రంగమ్ముల రంగు వేసికొన్న తల' (58), 'జవరాలి మోవి గొన కే విస మానునో చూతము '(65), 'రెండే కాళులు తాము పరుండిన మంచమున కందురో మొండిఘటాల్' (66)'పూలచాకులదొర' (72), 'స్వర్గముగోడ బల్లులము' [76], 'అడుగుండియ యిడు కూయి యాడు దెలుగు' [94], పూల కొరడా (97), 'పలుక నోడి చావలేక బ్రతుకజాలక యుండు జనంబు (102), 'సృష్టి కందని యందాల బరువు మోయుచూపు' (104), 'బెల్లము కొట్టిన రాయి' (142), 'మొగమ్ము మాడ్చుకొను' (151), 'కన్నీళ్ళ పర్యంతము' [158], 'కన్నుపండుగ యగు బిడ్డ' [154], 'కలియక మనలేవు... కలిసియు మనలేవు' [168], 'సంద్రపుగటిపచ్చివిసమ్ము ద్రావిన కూలి' [170], 'లేలేగు లాబీజిగిన్ లేలే యన్న మెఱుంగు బుగ్గలు' (173), 'నోట రాయి గొట్టు' [205], వంటి పలుకుబళ్ళు అందరి కలాలకు అందరానివి

కుమానావటువు ప్రసంగం పరమరమణీయం,

"పొట్టకు లేదా పాముల
పట్టుక యాడింపవచ్చు, వానిని దావన్
బుట్టయు లేదా! మొలకున్

బట్టయునున్ లేద యెట్టివాడు దొరకనే!" [166]
తెలుగుపలుకుబడికి పరాకాష్ఠ,
"కొండవీటిజంగమ్ముద క్కొరుడు వలదొ
పార్వతీ! నీకు నొంటెద్దుబండియ గతి
వీనిఁ దక్క నే వేలుపునేని పెండ్లి
యాడితివొ భద్రగజము వాహనము నీకు" [167].

అభ్యాసబలం, ఆచార్యోపదేశం మాత్రమే దీనికి చాలవు.నిసర్గప్రతిభావైభవానికి తోడు నిశితలోకపరిశీలనం, నిధిధ్యాసపూర్వక మైన నిశ్చయకజ్ఞానం చాల అవసరం

ప్రకరణోచితంగా, పాత్రోచితంగా ఇంగ్లీషు,ఉర్దూ,మరాఠీ,మొద లయిన ఇతరభాషాపదాలను ప్రయోగించడానికి కూడ వీరభద్రమూర్తిగారు వెనుదీయ లేదు.పైథాగరస్ [16] మాక్సుముల్లర్ [19] రెసిడెంటు (6),లావా [147], సర్కసు (184,208), సెకండు(1),సెడిషన్(48) వంటి ఇంగ్లీషుభాషాపదాలు ఈదా (160), ఓణీ (190), కంఢువ (192), కొరడా (91), గడియారము (184), గుడారము (76) గులాబీ (173), చాకు (72), జరీ (112), జీబు (4), తుపాను(61), త్రాసు(4), పసందు(118), పావడ(190),బజారు (5),బాబు(18), భళి(169), భేష (151), ముఖసరి(118), మేలా(2), రోజు(111), షాజహాన్ (18), హిందూ(4), హోళీ(1), మొదలయినఅన్యదేశ్యాలు వీరి ప్రయోగవక్రిలో రుడితిస్ఫూర్తి నిమిత్తం ప్రయుక్తమయ్యాయి. 'అహేయ మన్యదేశీయం యత్తదేవ ప్రయుజ్యతే' అని శాబ్దికుల సమ్మతి సయితం ఉంది

కాళిదాసాది కవికుల గురువుల శిల్పవిన్యాసాలను పుడికిపుచ్చుకున్న యీ
పోదు. పెద్దపెద్దయేరుల పక్కపక్కల చిటిపొటి సెలయేరులు సైతం ఉరవళ్లు పరవళ్లుగా ప్రవహించ వచ్చు. వేటి అందం వాటిది వంపు వంపున నొక్కొక్క సొంపు వచ్చి యెన్నెన్నో సొగసులు పోయి సూక్తిమతి క్రన్య అంద చందాలు మెచ్చిన రసికకోలా హలులు రసభంగం కాని తీరులో సంతసపు తెప్పల తేలగలరని మానమ్మకం.

శ్రీ కుందుర్తిగారు
ఫ్రీవర్స్ ఫ్రంట్

హైదరాబాదు
24-3-77

శౌర్య ఖండము

1942 ప్రాంతం. భారత స్వాతంత్ర్యంకోసం తీవ్రంగా పోరాటాలు జరుగుతున్న రోజులు. పరమఛాందసు లని అనుకుంటున్న కొందరు సంప్రదాయకవులనూ, గుంటూరులోని యువకులనూ, బజారున వెళ్తుంటే ఎదురైన ప్రతివాడినీ పిలిచి అభ్యుదయ కవిత్వం గురించి నూరిపోయడం నాకూ, నా మిత్రులకూ దినచర్యగా ఉన్న రోజులు ఆ రోజుల్లోనే మా దగ్గరకు ఒక సంప్రదాయకవి మిత్రుడు వస్తుండేవాడు మా గురువుగారు కీ శే. విశ్వనాథసత్యనారాయణగారు ఆయనను "మహాకవి"అన్నట్లు విన్నాము "మహా కవివి లేవయ్యా నువ్వు!"అనే అర్థంలో అన్నాడేమోలే అని మేము చమత్కారం చేస్తుండేవాళ్ళం ఆ రోజుల్లో మా బుర్రల్లోకి ఆవగింజంతకూడా ఎక్కని "కామాక్షీపంచశతి"వంటి సంస్కృత అనువాదకవిత్వం రాస్తున్న ఆ "మహాకవి" యీ గ్రంథకర్త శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారు సాహిత్యంలో ఎన్ని అభిప్రాయభేదా లున్నా మాది మూడు దశాబ్దాలకు పైగా తెగని స్నేహబంధం.

కవితలో కథా వస్తువులు మారా లని మేం బల్లగుద్ది చెప్తున్న ఆ రోజుల్లోనే వీరభద్రమూర్తిగారు టంగ   ఆత్మకథను పద్య కావ్యంగా రాసి వినిపిస్తుండేవారు ఆ తరువాత ప్రథమ "భారతస్వాతంత్ర్య సంగ్రామం" అనే కావ్యం ప్రకటించారు ఇప్పుడీ "వందేమాతరం" మహాకావ్యం. పురాణకథావస్తువులు తీసుకుని మహాప్రతిభావంతంగా కవిత్వం రాసినవారు ఆధునిక కాలంలో కొందరు లేకపోలేదు. పూర్వమహాకవులను సైతం తలదన్నినా రనిపించుకున్నవారూ వున్నారు కాని నాటినుండి నేటివరకు అభ్యుదయకోణంతోనే కవితావస్తువునూ, రీతినీ అర్థం చేసుకుని వ్యాఖ్యానిస్తున్న నాకు దానికంటే యిది నయంకదూ? వందరెట్లు నయం. ఎందుకంటే ఆధునికకాలంలో ప్రతిభావంతులైన కవులందరూ పురాణకావ్యవస్తువులనే ఆదరించి వారిదారిన వారు వెళ్లిపోతే, ఆధునికకాలంలో జరిగిన మహత్తరసంఘటనలను కావ్యగతం చేసేది

ఎవరు? మన తరువాతతరంలో రాబోయేవారా? వారికిమాత్రం ఏం పట్టింది అని
నేను నా ప్రసంగాలలో, రచనలలో తరచు వేసే ప్రశ్న. దీనికి జవాబు లేదు.
"ఈనాడురాము డెంతో అంతే మహాత్ము డన్నాను, ఆదర్శకావ్యవస్తు వన్నాను.
అల్లూరి సీతారామరాజు'' అని "అభియోగం" అనేనా గేయంలో (నగరంలో
వాన) నావి రెండు పక్తు లున్నాయి. "అసహాయోద్యమం అంబుధిలా పొంగు
లెత్తిన ఘట్టాలు విడిచి పాతచెరువులో ప్రేయసికోసం పద్మాలుకోయడం
దేనికి? (దండియాత్ర). కావ్య వస్తువుకు సంబంధించినంతవరకు యిది నా
దృక్పథం. వీరభద్రమూర్తిగారు తాను అభ్యుదయకవి నని చెప్పుకోడు. నా దృక్ప
థానికి సంబంధించిన కొన్ని మౌలికాంశాలను అంగీకరించి ఆచరణలో పెట్టి
చూపించాడు.

వచనకవితాఉద్యమశీలి నైన నన్ను కూడా యీ మహాపద్యకావ్యానికి
పీఠికాకర్తలలో ఒకణ్ణిగా చేయడం నిజానికి వీరభద్రమూర్తిగారి ఔదార్య మేమీ
కాదు. ఇది నాకు హక్కే. ఈనాటికి వచనకవిత్వంగురించో అభ్యుదయకవిత్వం
గురించో నేను తనతో మాట్లాడుతున్నప్పుడు ''నువ్వు చెప్తే హేతువాదయుక్తంగా
వుండి ఆమోదయోగ్యంగా వుంటుంది. ఇంక దానికి తిరుగు లేదు'' అంటాడు
ఆయన. అంటే ఆయనలోని కవితాదృక్పథం అభ్యుదయభావోన్ముఖంగా
ప్రయాణం చేస్తూ నైనా వుండాలి, లేదా నేను చెప్తున్న అభ్యుదయదృక్ప
థంలో చిక్కదనం తగ్గి బాగా నీళ్లు కలిపిన పాలుగా ఆయనవంటి సంప్రదాయ
వాదులు సైతం అంగీకరించదగినంత ప్రమాదరహితస్థితికి దిగజారి అయినా
వుండాలి. వీటిలో మొదటిదే సరి యైన అవగాహన అనడానికి యిటీవల ఆయన
కూడా అభ్యుదయకర మైన వచనకవితలు రాస్తూ, సమావేశాల్లో చదువుతూ
ఉండడమే సాక్ష్యం. యిప్పు డాయనకు వచనకవిత గురించి గానీ, అభ్యుదయ
దృక్పథంగురించి గానీ నా అంత అభిమానం లేకపోవచ్చు గాని, ద్వేషం
మాత్రం లేదు. నిజానికి యీ కాలపు సంప్రదాయకవు లందరూ కూడా యిప్పుడు
యిదేస్థితికి వచ్చారు. కాని యీయనలో వుండే నవకథాదృతి అనే లక్షణం
వారిలో చాలామందిలో లేదు. వీరభద్రమూర్తిగారి పద్యకృతికి నాబోటి వచన
కవుల యోగ్యతాపత్రం అవసరం లేకపోయినా, ఎందుకు యివ్వవలసి వచ్చిందో
వివరంగా చెప్పడం అవసర మైంది.

ఈ కావ్యం ఆయన ఆరంభించి వ్రాస్తున్న రోజుల్లో దాదాపు ప్రతి పద్యం

నేను విన్నదే ప్రథమశ్రోత నవునో కాదో గాని అటువంటి కొద్దిమందిలో ఒకణ్ణి నాకు ఆధునికకావ్యాల్లో వీరగాథ లంటే యిష్టం. తెనుగుకవిత్వం శృంగారం నుండి వీరంవైపుకు పూర్తిగా మళ్లడం యిష్టం మానవతావాదం అనే పేరుతో అయోమయంగా, అస్పష్టంగా తయారయ్యే కరుణకంటే కూడా శుద్ధవీరంవైపు మరలడమే మరీ యిష్టం.

ఈ శౌర్యఖండం రవి అస్తమించని బ్రిటిష్‌సామ్రాజ్యాన్ని ఆనాడు గడగడ లాడించిన మహారాష్ట్రవిప్లవయోధుడు ఫాడ్కేకు సంబంధించిన వీరచరిత్రలో ఒక భాగం. ఇందులో ఫాడ్కే తన భార్యతో చెప్పిన రెండు ఉపకథ లున్నవి ఒకటి ఆంధ్ర విప్లవ వీరయోధుడు ద్వారబంధాల చంద్రయ్యకథ రెండవది పంజాబులో స్వీయపరిపాలన ప్రకటించిన రామసింహు డను వీరుని గాథ అందులోనే ఒక బాలుడు ఆంగ్లసేనాపతికి లొంగక ప్రకటించిన దేశభక్తి పూరితమైన శౌర్యాలాపములు కూడా వున్నాయి ఈ కథన మంతా ఫాడ్కే తన భార్యకు చెప్పిన రీతిలో చిత్రించబడింది

అయితే యింతమాత్రంచేత యిది మంచి కావ్య మని నేను చెప్పడంలేదు రాముడు పురాణపురుషుడు ఆదర్శనాయకు డైనంతమాత్రాన మనం రాసిన రామాయణం గొప్ప కావ్యం కా నవసరం లేదు. కవిలో ఆ ఋషిత్వం కూడా వుంటేనే అది రాణిస్తుంది ఈ ఖండంలో ఉత్తమ కవితాలక్షణ మని పూర్వులు పేర్కొన్న వ్యంగ్యంవైభవం, సందర్భోచితవర్ణనాకౌశలం, కథాకథనం చేసినప్పుడైనా వర్ణన చేసినప్పుడైనా నేల విడిచి సాము చేయని తనం, మొదలగు నవి ఎన్నో యీకవిలో వున్నాయి తరువాత పేజీలలో అచ్చువేయబడి వున్న పద్యాలను మళ్లీ ఉపహరించడం భావ్యం కాదు కాని నేను చెప్పిన వ్యంగ్యరీతి ప్రారంభ పద్యాలలోనూ, సర్కసును గురించి చేసిన వర్ణనలోనూ కొట్టవచ్చినట్లు కనిపిస్తూనే వుంటుంది సర్కసు చూస్తున్న ప్రజల్లో యిద్దరు (ఫాడ్కే, అతని సహచరుడు) మాట్లాడుకుంటూ ''నరులీ మృగములకన్నన్ మెరుగా మన యస్వతంత్ర మేదినిలోనన్'' అనుకుంటారు. సర్కసులోని మృగములను ప్రజలకు చూపిస్తూ, మేనేజరు ఆఫ్రికానుండి తెచ్చిన చింపాంజీ, సింగపూరునుండి తెచ్చిన సివంగి, సింహళమునుండి తెచ్చిన ఎలుగుబంటి, బర్మానుండి తెచ్చిన ఏనుగు కెనడాసింహము మొదలగువాటిని పరిచయం చేశాడు ఈ దేశాలన్నీ ఆనాడు వలసదేశాలు. అక్కడి ప్రజలను బ్రిటిష్‌వారు సర్కసులోని జంతువుల్లాగా

బానిసలుగా వుంచిన రోజులవి ఈ విషయం చెప్పటానికి కవి యీ సర్కసు కథాకల్పన చేశాడు. సందర్భోచితమైన వర్ణణలు యిందులో ఎన్నో వున్నాయి. ఆరంభంలోనే ఒక ఆటవెలదిపద్యంలో రసాలవృక్షాన్ని రణరంగంలో నిలిచి పోరాడుతున్న యోధునిగానూ, చెట్టునుండి వస్తున్న తుమ్మెదలను పిస్టలునుండి వచ్చే గుండ్లుగానూ చెప్పడం రమణీయంగా వుందో లేదో మీరే చెప్పండి! చంద్రయ్య కథలో, సంతలో సరుకు లమ్ముతున్న స్త్రీని చూసి మోహించిన (చెరచదలచిన) సైనికు డొకడు "ఈ స్త్రీయే స్త్రీ యనగా ఇస్త్రీమడత వలె నున్నదె నలుగక" అంటాడు ఉపమానాలను ఏరుకోవడంలో కూడా యీ కవి నిత్యజీవితానికి దగ్గరలో నడుస్తూ పోవడం ఆధునికులకు కూడా యిష్టమయ్యే విషయం కోయ దొరలు ఎటువంటివా రంటే ''చే దైె శరమ్ము, తీయ నై మనమ్ము' గలవా రని వర్ణన పంజాబులో రామసింహుని ప్రయత్నంచేత ఉద్యమము ఎలా అల్లుకున్నదో వివరించిన మంచి పద్యం వినండి "మొలచి యెదిగి తీవియసాగి తలిరు తొడిగి యెల్లి పొందాల మొక పొదరిల్లు గాగ నల్లుకొని పూవి క్రొత్తావిజల్లు కురిసె" ఫాద్కేకు తెల్లవారఝామున వచ్చిన కల సందర్భంగా "తన కెత యున్న నద్దాని నెవ్వడో నాచికొని వేసినది యింత కూకు గాగ" అని మొదలైన సీస పద్యం వంటి పద్యాలు నాకు యిష్టం యిందులోనూ ఫాద్కే తల్లినీ భార్య మాతనూ కవి మనకు చూపిస్తాడు

ఇలా రాసుకుంటూ పోతే నిజంగా కవికి అన్యాయం చేసినట్లే పాఠకుడు చదువుకుంటే యివన్నీ సులభంగా అర్థం అవుతూనే వుంటాయి నిజానికి యిటు వంటి కావ్యానికి ఉపోద్ఘాతాలూ, పీఠికలూ అనవసరం. ఈ మహాకావ్యాన్ని మన్నించమని నేనెవర్ణి చెప్పడానికి ప్రణలకు!

శ్రీ కె శివారెడ్డిగారు, *M A*,

హైదరాబాదు
4_5_77

రానడేఖండము

'The people which ceases to care for its literary inheritance becomes barbaric, the people which ceases to produce literature ceases to move in thought and sensibility. The poetry of a people takes its life from the peoples' speech and in turn gives life to it and it represents its highest point greatest power and its most delicate sensibility" T S Eliot

"అందుకోవచ్చు మహాకవి బిరుదమ్ము
నజ్ఞులో విజ్ఞులో యాదరింప" అని 'రానడేఖండం'

మొదట్లోనే సందర్భవశాత్తు అన్నారు శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తి గారు. నాకీ మాటలు కేవలం కథాసందర్భానికే పరిమితమైనవిగా గోచరించవు- వీటి అర్థం (జలచక్రాల్లా) వ్యాపిస్తూ నేటి సాహిత్యలోకానికి వర్తిస్తాయి ఈ మాటల్లోని వ్యంగ్యం ఎంత తీవ్రమో నే వేరుగా చెప్పనక్కరలేదు- అదే సీస పద్యగీతంలోని చరణాలు

సజ్జనుండను బిరుదమ్ము సంతరించు
కొనుట దుర్ఘట, మిద్దాని కొలిచి యొసగు
విద్యలేదు క్రమశిక్షణ వృత్తి దక్క—

విజ్ఞు లాదరిస్తేనే మహాకవి అయిన శ్రీ ముదిగొండ వారికి వ్యక్తిత్వం చాలా ముఖ్యమైనది కవికి వ్యక్తిత్వం ఎంతో అవసరం అని నమ్మే కవి శ్రీ ముదిగొండ వారు. కవివ్యక్తిత్వం, అతని నమ్మకాలు అతని కవిత్వంలో కొట్టొచ్చినట్టు కన్పిస్తాయి కదా! తరాల అంతరాలు లేని కవి వీరభద్రమూర్తి అందుకు కేవలం నేనే ఒక

ఉదాహరణ. నాచేత దీనికి నాలుగు మాటలు రాయించట మనేది ఆయన కవితా వ్యక్తిత్వానికి, కవిత్వ రసాస్వాదానికి సంబంధించిన విషయాలు.

శ్రీ వీరభద్రమూర్తిగారికి డెబ్భైయేళ్ళు. ఒక కవిజీవితంలో డెబ్భైయేళ్ళ సామాన్యాలు కాదు సారవంతమైన మాగాణాలు. అది పద్యంగానీ-గద్యంగానీ వచన కవిత్వంగానీ మరేదైనా గానీ- ఆఖరికి మాట్లాడుకునేటప్పుడు కవిత్వ స్పర్శవున్న మాట దొర్లినా పులకరించి ఆనందించే రసహృదయం శ్రీ మూర్తి గారిది. ఇన్నేళ్ళ కవితాసేద్యం తర్వాత శ్రీ మూర్తిగారిని 'పద్యం గొప్పగా రాయగలరు, వారిలో ధార వున్న కవనం మనోహరం పరమ రమణీయం' అని పొగడటం-గంగానదిని గంగానది అని పొగడటం కన్న వేరు కాదు

నమ్మకాలతో సంబంధం లేకుండా కవిత్వాన్ని ఆనందించగల గొప్ప హృదయం ఆయనది ఈ వయస్సులో కూడా ఆ శక్తీ, ఆ టపికా, ఆ కవితో పాసనా కుర్రకారుకు సంభ్రమాన్ని కల్పిస్తాయి ఏడు గంటలంటే, ఆరుగంటల యాభై అయిదు నిముషాలకే ప్రత్యక్షమయ్యే ఆయన నియమబద్ధత, అనితర సాధ్యం ఇరవై నాలుగ్గంటలూ మే మనుకునే కవితాస్పృహలో జీవిస్తా రాయన. ఆయన వృద్ధుడు కాడు. నిత్యయౌవనుడు. ఆయ నెక్కడుంటే అక్కడ వాతావరణం పచ్చబారుతుంది- కవిత్యం గుబాళిస్తుంది, జీవితం మీద కొత్త ఆశలు పుట్టుకొస్తాయి అన్ని కాలాల్లోనూ పచ్చగా వుండే చెట్టులాగా ఉంటా డాయన.

కొంత మందికి కాలంస్పృహ వుండదు చరిత్ర తెలియదు ఏ వుద్దేశ్యమూ లేకుండా కవిత్వం రాస్తారు మూర్తిగారు అలా కాదు, చరిత్రను కవితా చక్షువుతో వీక్షించి సారాన్ని పిండుకుంటారు. ఎప్పుడో గత కాలంలో ఒక బిందువువద్ద స్పందించిన కొన్ని ఘటనల్ని మళ్ళా కవిత్వంతో బతికించటం- కవిత్వం ద్వారా కొత్తగా దర్శించటం సామాన్యమైన విషయం కాదు సంప్రదాయ మనేది కేవలం వారసత్వంగా సంక్రమించే దనుకుంటారు కొందరు కాని ఆహర్నిశలు కష్టపడి ఆర్జించుకోవలసినది

గతాన్ని సమీక్షించుకున్ననాడే వర్తమానాన్ని సారవంతం చేసుకోగలం- భవితవ్యాన్ని ఆవాహన చేయగలం శ్రీ మూర్తిగారు ఇందులో ఆ కృషి చేశారు.

చరిత్రంతా మన కళ్ళ ముందు సాక్షాత్కరించి, స్పందింప చేసి కర్తవ్యోన్ముఖులుగా చేస్తుంది.

"సంఘ మెదిగిన కొలది విజ్ఞాన మెదిగి
వ్యష్టిసుఖ గౌరవముల సమష్టి లోగొ
నినది. నిర్జీవ పద్ధతుల్ పనికిరా వనినది"—

శ్రీ మూర్తిగారి పద్యాలు చదువుతుంటే భట్టుమూర్తి పద్యాల్లా సంగీతం చిప్పిలుతూ వుంటుంది. మూర్తిగారి పద్యాలు ఎండిపోయి బీటలువారి, శిలామయాల్లా వుండవు. సంగీతం; అర్థం విడదీయరాని వైపోతాయి- పదాలు ఎండుటాకులు కదిలినట్లు కదలక సాయంకాలం కమ్మ తెమ్మెరలో కదిలే పచ్చని ఆకుల్లా వుంటాయి. దేశీయత కొట్టొచ్చినట్టు కన్పిస్తుంది. ఒడుదుడుకులు లేకుండా సాగిపోయే మహాప్రవాహంలా కావ్యం కదలిపోతూ వుంటుంది. ఒక జాతి స్పృహను తనలో పుంజీభవించుకొని రచించిన కావ్య మిది. దీంతో మూర్తిగారి యశస్సు ఆచంద్రార్కం నిలుస్తుంది. ఆయన సుదీర్ఘ సాహితీ వ్యవసాయ ఫలసాయ మిది. ఇది శ్రీ వీరభద్ర మూర్తిగారి

MAGNUM OPUS;

"నగ్నముని"

'వందేమాతర భారతం'

ఒక విహంగాలోకనం.

ముదిగొండ వీరభద్ర మూర్తిగారు వందేమాతరభారతంలోని కొన్ని పద్యాలు తమ కంచు కంఠంతో చదువగా విన్నాను కొన్ని నేను లోలోపల చదువుకున్నాను వీరభద్ర [illegible] వందేమాతరంరచన వైపు, నేను వెంటనే ఆకర్షితుణ్ణయ్యాను. రచనలోని ప్రౌఢత్వానికి ముగ్ధుణ్ణయ్యాను ఒక రకంగా నేను ఆకర్షింప బడడం ప్రథమ వీక్షణంలోని ప్రేమ వంటి దని అనుకున్నాను కారణం కోసం నన్ను నేను ప్రశ్నించుకున్నాను జవాబు రాబట్టుకున్నాను నా కిలా అనిపించింది

తెలుగు సాహిత్యం అనాథ బిడ్డలా అనువాద రచనతో ప్రారంభమయింది ఆదికవి మంచి అనువాదకుడే. అతని అడుగు జాడల్లో చాలా మంది చాలా దూరం వెళ్ళారు కాని, చేదునిజ మేమి టంటే- ఊరికంటే శ్మశానం పెరిగి పో [illegible] క్యమే జాతి జీవితాన్ని ఆక్రమించింది అనువాదం ఎంత గొప్పగా చేసినా అనువాదమే కాని, మన కవులు యీ అనువాద సాహిత్యానికే, సృజనాత్మక సాహిత్య మనుకునేటంతగా గొడవ చేశారు, భ్రాంతి కలిగించారు. సిగ్గుపడ వలసింది పోయి పిలక లెగరేశారు సింహతలాటాలు ధరింపించారు, పల్లకీ లెక్కి వూరేగారు. ఏనుగు లెక్కి, జనజీవితానికీ సాహిత్యానికీ సంబంధం లేకుండా చేశారు రాసేదీ, మాట్లాడేదీ ఒక్కటి కాకుండా, కానివ్వకుండా చేశారు పాదాలకు పసరు పూసుకుని గాలిలో ప్రయాణాలు చేశారు

వీరభద్ర మూర్తి గారిది అనువాద రచన కాదు. అదీ నా సంతోషం. ఈన భారత ప్రజల స్వాతంత్ర్యోద్యమాన్ని పద్యాల్లో రికార్డు చేశారు. ఇది యీ వరసలో, నిస్సందేహంగా వుత్తమ తరహా రాజకీయ రచన ఇంత ఎత్తుకు ఎదిగి యిటువంటి రచన చెయ్యడానికి మనవాళ్ళు సాహసించ లేదు దీనికి పాండిత్య మొక్కటే కాదు , చరిత్ర పరిజ్ఞానమే కాదు, గొప్ప సంయమనం కావాలి.

ఇది Epic Poem!

సాధారణంగా, పద్యాల్లో రాసేవారికి, చాలా వరకు మనం చూసింది, వా రేకాలం నాటి కథా వస్తువు తీసుకున్నారో అప్పటి వ్యవస్థ గురించి వారికి తెలీదు; అప్పటి ప్రజల జీవితం తెలీదు; వాళ్ళ కష్టసుఖాలు యీ కవులకు కావ్య వస్తువుగా కనబడలేదు. పాత పద్యాలు, వాటి వరస, సంస్కృత భూయిష్ఠమైన ప్రయోగాలు తెలిస్తే చాలు పుంఖానుపుంఖంగా కావ్యాలు రాసిపడేసేవారు అవే రసాలు, అవే అలంకారాలు, అనేక కవిసమయాలు. అందుకే వాళ్ళంతా సంస్కృతంలో కూరుకుపోయిన వృష్ట్రి పక్షులుగా మిగిలి పోయారు కానీ, 'వందేమాతరం' వంటి రచన చెయ్యడానికి ఆంధ్రాంగ్ల సంస్కృత భాషా పరిచయమే కాదు, ఆ వ్యవస్థల లోతుపాతులు, జనజీవనం సమగ్రంగా తెలిసి వుండాలి వీరభద్ర మూర్తిగారికి యివన్నీ క్షుణ్ణంగా తెలుసు నని తెలుసుకోడానికి యిందులో ఏ ఒక్క పద్యం ముట్టుకున్నా చాలు

'నీకు పేరుప్రఖ్యాతులు త్వరగా రావాలంటే రామాయణం రాసెయ్యి' అనేది తెలుగు సాహిత్యంలో దాదాపు నానుడి అయిపో
రామాయణం, అది ఎన్నో సారయినాసరే, మళ్ళా రాస్తేదాలు యిట్టే కవిసమ్రాట్టో, మరో "యిట్టో" అయిపోవ డానికి అవకాశము వుంది

వీరభద్రమూర్తిగారు తమ శక్తిని మరో రామాయణం రాయడానికి వినియోగించనందుకు నే నెంతో సంతోషిస్తున్నాను.

మరుగుజ్జులదేశంలో, ఒకటిరెండు ఖండకావ్యాలు అచ్చేసి కవులుగా చలామణీ అవుతున్న వాళ్లు కంఠకావరాన్ని ప్రదర్శిస్తున్న సమయంలో వీరభద్రమూర్తిగారి రచనలో ఆయన వ్యక్తిత్వాన్నీ, శక్తినీ గమనించడానికి దేశానికి కొంతకాలం పట్టవచ్చు.

సూర్యుడికీ, మంచిరచనకీ గ్రహణం తప్పదుగదా.

మరో మాటకూడా యీ సందర్భంలో చెప్పకోవాలి. భారతస్వాతంత్ర్యోద్యమ చరిత్ర, అందులో పాల్గొన్న నాయకులు, వారు దేశాన్ని, వుద్యమాన్ని నడిపిన తీరు,
చర్చనీయాంశాలు.

ఇంక, 'కవి'కి నిర్వచనం—'అతిశయోక్తుల అల్లికగాడు' అనిపిస్తుంది వీరభద్రమూర్తిగారు అతిశయోక్తుల కందకాల్లోకి దిగిపోకుండా చరిత్రను చక్కగా

రికార్డు చేశారు రాబోయే యీ తరహా రచనల కిది ఒరవడి పెడుతుందని అను కుంటున్నాను

వీరభద్రమూర్తిగారు ఒకచోట చెప్పినట్లు—

"ఈశభక్తికి మించిన దేశభక్తి
దేశభక్తికిఁ దగిన యాత్మీయశక్తి
యాత్మశక్తికిఁ దోడుగ నాధునికత
రక్తి, యవి యెప్పనాడె భారతము ముక్తి"

ఇదే వందేమాతర ఉద్యమం, యీ కావ్యం మనకిచ్చే సందేశం అని నే నను కుంటున్నాను

ప్రజోద్యమాల నాయకులు, వాటిలో ఆసక్తిగలవారు దీని నర్థం చేసుకుంటే ఎంత బావుణ్ణు.

భారతస్వాతంత్ర్య సంగ్రామ చరిత్రకు అద్దంపడుతున్న యీ కావ్యానికి ఆధునిక సాహిత్య చరిత్రలో చిరస్మరణీయమైన స్థానం తప్పక లభిస్తుందని ఆశిస్తున్నాను

డా॥ అరిపిరాల విశ్వంగారు
M.A Phd, D.Litt. (Manila)
Head of the Department of Languages
New Science College
Hyderabad

ఫాడ్కే-ఖండము

భారత స్వాతంత్ర్యసంగ్రామం ఎందరు త్యాగమూర్తుల బలిదానఫలమో! సాయుధవిప్లవాన్ని ప్రబోధించిన ప్రథమవిప్లవవీరుడు ఫాడ్కే. ఆయన విప్లవ యుగానికి పిత మార్గదర్శి మహర్షి. ఎందరెందరు ఆ మార్గంలో నడచి భరత మాతపాదాల దగ్గర తమ ప్రాణజ్యోతుల్ని వెలిగించారో! నేటి మన స్వాతంత్ర్యపు చరిత్ర కేవలం అహింసతోనే ముడిపడింది అంటే నేను ఒప్పుకోలేను. హింసను హింసతోనే ఎదుర్కోవాలి అనేది గీతాసారాంశము. కాని హింసకు ప్రారంభం నీవు చేయకూడదు. "ఒకచెంపమీద కొడితే-రెండోచెంపపైన కూడా దెబ్బతిను" అనే సిద్ధాంతం వివేకానందకు సమ్మతం కాదు. మహాత్మునికి మాత్రమే అది సాధ్యం. ఇది చరిత్ర.

శ్రీ ముదిగొండవీరభద్రమూర్తిగారు కవితారంగంలో కాకలుతీరిన కదనపాండితి కల గొప్పకవి ఈ ఇతిహాసాన్ని ముందుతరాలకోసం మహా కావ్యంగా వెలయించిన కవితాస్రష్ట 'శివభారతం' తర్వాత సమగ్రమహాకావ్యం చరిత్రలో ఇదే అవుతుంది.

వెయ్యేండ్ల సంప్రదాయం కవిసంస్కారంలో పద్యరచనాశిల్పంలో రూపుకట్టుకున్నది తెలుగుపద్యాన్ని కమనీయంగా కవితాత్మస్పందనతో రచించ గల కవులు యీనాడు బహు కొద్దిమంది.

వారిలో శ్రీ వీరభద్రమూర్తిగారు పరిణతప్రజ్ఞులు

పాడ్కే నిర్మించు సేన,స్వార్థచింత లేనిది బాధ్యతారహిత మైన హింసకు పాల్పడదు. దొరికినదానితో తృప్తిపడి దేశసేవ చేయటం ఒక్కటే మార్గం. వక్రచేష్టలు చేయవద్దని ఆయనప్రబోధం

"వక్రశాఖల తరు వింటి బరువు మోయఁ
బనికిరాకున్న వంటకుఁ బనికివచ్చు
వక్రచేష్టల మానవవర్తనమ్ము
పనికిరా దెట్టి యుపకారమునకు నేని"

అయితే ప్రభుత్వంపై మాత్రమే వారి పోరాటం. "వజ్రం వజ్రేణ భిద్యతే" అన్న చాణక్యనీతి ఆయనది ఫాడ్కే మహారాష్ట్రవీరుడు. ప్రజలకు ద్రోహము చేసినవారి ముక్కును కోయు జాతివాడు. తెల్లవారిపై ఆయన ప్రకటించిన యుద్ధంలోని సారాంశం యీ నీతిపైనే ఆధారపడింది

ఆనాడు జాతి పరిపాలనలో 'తెగులు పడినపైరు వలె సగ మైనది' ఈ కావ్యంలోని ప్రకృతివర్ణనలు ప్రకరణోచితాలు తెలుగుటోని జాతీయతను ప్రతి ఫలింపజేస్తాయి. చేయితిరిగిన రచయిత సంప్రదాయాన్ని మథించటమే కాక దానికి ('తనమయత్వాన్ని')పొందిక చేస్తాడు అలాంటి అనర్ఘరచన యీ కావ్యం పన్నుల భారాన్ని మోయలేక భరతజాతి దీనావస్థలో ఉంది

"పన్ను లోకట యయ్యెఁ బరప్రభుత్వముకన్న
పాము మేలు, చచ్చువాడు బ్రతుక
వచ్చు పాము విషమువలన, పరప్రభు
తన్ గతించు మనునతండు కూడ"

చారిత్రిక ఇతిహాసరచనలో విషయం కూడా అధికారికంగా ఉండాలి. ఈ కావ్యంలోని అంశా లన్నీ అలాంటి స్పష్టతని సంతరించుకొన్నాయి

చరిత్రని సంతరించడమే కష్టం చారిత్రక-కావ్యాన్ని రచించటం అసిధారావ్రతం. కేవలం ఋషికల్పు డైన కవికే అది సాధ్యం. శ్రీ వీరభద్ర మూర్తిగారు యీ మహాకావ్యంలో తెలుగుపద్యరచనాశిల్పం యింకా సజీవంగానే ఉన్న దని నిరూపించారు.

మహాయోధుడు ఫాడ్కే జీవితం అందరికీ ప్రాతఃస్మరణీయం.

"ఏ యూరు విలసిల్లు మాయూరభించమై
భువికి దత్తాత్రేయమూర్తి వెలసి"

గాణగాపూర్ దత్తాత్రేయక్షేత్రం. పాదేర్కు విహరించిన గ్రామాల్లో అ
దొకటి. పద్యపు ఎత్తుగడ, నడక, గంభీరసుందరం,

గ్రామగ్రామపురీపురీపథపథాఖండస్థలీఖండనో
ద్దామం బై ప్రజ మాటుకొట్టి ప్రభుతన్ దాటించుచో నీ ధరా
సీమన్ శాంతి సజీవశాంతి యపుడే,సీద్రమ్ము ధామమ్ములో
స్మీమైశాంతి శ్మశానశాంతియెకదే! యెన్నాళ్ళుజీవించినన్'

శ్లేష, సమాసఘటనం, వాక్చాతురి, గంగాఝరి వంటి ప్రవాహం, మధు
రిమ్మ వెలార్చు సంగీతాత్మకత, రసబంధుర రచన యిది
శ్రీ వీరభద్రమూర్తిగారి కవితాతపస్సు పండించిన మణిదీప మిది

శ్రీ దేవులపల్లి రామానుజరావుగారు

హైదరాబాద్
14-8-77

హైదరాబాద్ ఖండము

1947 సంవత్సరములో భారతదేశము ఇంగ్లీషు పరిపాలన నుండి విముక్తియై స్వతంత్రము పొందినది. జాతిపిత గాంధిమహాత్ముని నాయకత్వములో భారత ప్రజలు సాగించిన అహింసాత్మక మైన పోరాటము ఫలితముగా మనకు స్వరాజ్యము వచ్చి యిప్పటికి సుమారు ముప్పది సంవత్సరాలు గడచిపోయినది. 1947 సంవత్సరానికి కొంచెము ముందుగాను, తరువాతను జన్మించిన మన యువతీయువకులకు భారతదేశ స్వాతంత్ర పోరాటమును గూర్చిన వివరాలు యెక్కువగా తెలియక పోవచ్చును- స్వరాజ్యానికొరకు సాగిన పోరాటములో పాల్గొనినవారు అనేకులు యీనాడు సజీవులై యుండుట అదృష్టకర మైన సంగతి.

సుప్రసిద్ధ కవులు, పండితులు శ్రీముదిగొండ వీరభద్ర మూర్తి గారు భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమమును యీ కావ్యములో మనోహరముగా తెలియజేసినారు స్వరాజ్య సాధనకు జరిగిన ఉద్యమాలను అన్నింటిని స్వయంగా చూచి, ఆ ఉద్యమాల సాఫల్యమునకు సంతోషించి, ఉత్సాహముతో కలము పట్టిన కవీశ్వరులు శ్రీవీరభద్ర మూర్తిగారు. ఈ కావ్యములో వారు ఆ ఉద్యమాలను కనులకు గట్టినట్లుగా చిత్రించినారు ఆనాటి ఉద్యమాలతో ప్రత్యక్షముగను, పరోక్షముగను కొంత సంబంధము ఉండిన నావంటి వారికే గాక యీనాటి యువతీయువకులకు గూడ యీ కావ్యము అవశ్య పఠనీయము.

క్రీ శ 1800 ప్రాంతములో భారతదేశమున ఇంగ్లీషువారి ప్రభుత్వానికి గట్టి పునాదులు యేర్పడినవి ఈ సంవత్సరమున అప్పటి ఇంగ్లీషు గవర్నర్ జనరల్‌తో స్వదేశ సంస్థానాధీశ్వరులు చేసికొనిన ఒడంబడిక ఫలితముగా నిజాం రాజు ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వానికి సామంతు డైనాడు. ఈ విధముగా ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వమును సంస్థానాధీశ్వరులు మొదలైన వారు శిరసావహించినప్పటికిని ప్రజలలో పరదేశ పరిపాలనపట్ల సానుభూతి లేకుండె నను సత్యమును నాటి చరిత్ర నిరూ

పించు చున్నది ఇంగ్లీషువారిని తొలగించుటకు భారతదేశములోని అన్ని ప్రాంతా లలోను విప్లవాలు చెలరేగినవి. ఈ విప్లవోద్యమాల చరిత్ర రక్తాంకిత మై, మహోజ్జ్వలమై, దేశభక్తిపూరితమై, త్యాగశోభితమై, ఉదాత్తమై విలసిల్లు చున్నది. ఈ కావ్యములో శ్రీముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారు ఆ ఉద్యమాలను రసవంత ముగా వివరించినారు.

1808 సంవత్సరమున ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వానికి మహారాష్ట్రులకు యుద్ధము జరిగినది కాని నిజాంరాజు ఇంగ్లీషువారికి విధే య బీహారు ప్రాంత అధికారి "మహీపత్‌రాయ్"ని ఇంగ్లీషువారికి సైనికసహాయము చేయవలె నని ఆదేశించగా ఆయన ధిక్కరించినాడు. తత్ ఫలితముగా ఆయనను ఉద్యోగమునుండి తొలగించుట జరిగినది. తరువాత ఆయన నిజాంరాజు మీద తిరుగుబాటు చేసెను 1808 సంవత్సరమున ఇంగ్లీషువారికి వ్యతిరేకముగా కొందరు జాగీర్దార్లు తిరుగుబాటు చేసిరి ఇట్లు తిరుగుబాటు చేసి శిక్ష అనుభవించిన వారిలో 'రావురింభా నింబాల్కర్,' నూరుల్ ఉమ్రా'లు ముఖ్యులు. ఆ తరువాత రోహిలాలు కొందరు తిరుగుబాటు చేసినారు ఈ రోహిలాలనాయకులు'సర్దార్‌ఖాన్' 'తుర్రెబాజ్‌ఖాన్' మొదలైనవారు- 1858 ఫిబ్రవరిలో గుల్బర్గాజిల్లాలోని షోరా పూర్ సంస్థానాధిపతులైన 'వెంకటప్పనాయక్' ఇంగ్లీషువారిమీద తిరుగుబాటు చేసెను. 1858 జూన్‌లో రాయచూరులో 'భీమ్‌రావు దేశాయ్' తిరుగుబాటు చేసెను. ఆదిలాబాదు జిల్లాలో గోండులు 'రాంజీగోండు' నాయకత్వమున ఎదురు తిరిగినారు మహబూబ్‌నగర్‌జిల్లాలో 'పందుగశాయన్న' అను యోధుడు తెల్లవా రిని చంపాలె అను నినాదము లేవదీసి, ఎదురుతిరిగి మరణశిక్ష పాలైనాడు. ఈ విధముగా హిందువులు, ముస్లింలు అను భేదము లేక భారతదేశములోని అన్ని ప్రాంతాలందు వలెనే హైదరాబాదు సంస్థానములో కూడ స్వాతంత్ర్య ఉద్య మాలు నిర్వహించినారు నూర్లమంది హతులైనారు వేలమంది నిర్బంధితు లైనారు. డజన్లమంది అండమాన్‌ద్వీపాలకు పంపబడినారు లక్షల రూపాయల ఆస్థి జప్తుచేయబడినది.

శ్రీముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారు ఈ అధ్యాయములో హైదరాబాదు స్వాతంత్ర్యోద్యమానికి సంబంధించిన వీరగాథలను సాహసకృత్యాలను మిక్కిలి రసవంతముగా కావ్యరూపమున వ్యక్తీకరించినారు ఇందుకు శ్రీవీరభద్రమూర్తి గారు అభినందనీయులు. ఈ కావ్యము ఆంధ్ర పాఠకలోకము ఆదరణ పొంద వలె నని నా ఆకాంక్ష-

శ్రీ పోతుకూచి సాంబశివరావుగారు **B A.LL,B, President Viswa-Sahithi, Executive Member, India International Centre.**

శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తి రచించిన హైద్రాబాదు ఖండము విపులంగా చదివాను. చక్కటి శైలి,చిక్కటి భాష, నవరసభూయిష్ఠమైన ఇతివృత్తం యీ హైద్రబాదుఖండానికి, వన్నె తెచ్చాయి

శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తి రచనలో భాషా సంపదలోని సౌందర్యాలతోపాటు చమత్కృతి త హాస్యం,సుందర ్వంలో అంతర్గతంగా పారే అందాల సెలయేరులు-ఈ హైద్రాబాదు ఖండంలో చలి గురించి వ్రాస్తూ రెండవ రాజధాని లక్షణాలు హైద్రాబాదులో చలి విషయంలో సరితూగగల వనీ, ఢిల్లీకి తీసిపోని చలి ఇందు గల దని ఆయన వర్ణించారు. మెహిందీ లోని సౌఖ్యనిష్యందిని కల రేయి గురించి ఆయన ప్రస్తావిస్తారు ఆధునికులకు ఆశ్చర్యం కలిగేలా నిశి, చలి, చెలి, మధువు, కూడిన హైద్రాబాదు రాత్రి వర్ణన ఉత్తేజకరంగా వుంది.

వెన్నెలగురించి నెలరాజు తెలుసుకున్నట్లు శ్రీ ముదిగొండ రచించారు. 'మంచి ముత్యాల కుప్పలు' "ఇం తని రాని చక్కెర గుమ్మరింపు" మాలతిపూలు పట్టుబట్టి''సహస్రధారల పాలు పిండిపోసిన రీతి'-ఇలా ఆయన వర్ణనలు హృద్యంగా వున్నాయి "చినుకులు పడిన తామరాకెనయు కంట సెల వాసంగె నిజాము'' అన్న పోలిక కవి కల్పనాశక్తికి నిదర్శనము .

శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తి సహజంగా స్వాతంత్ర్యపోరాటంలో బ్రతికిన వ్యక్తి కావడంవలన రచనల్లో ఆ స్వాతంత్ర్యవాయువుల సమ్మేళనం ఉత్తేజపరుస్తుంది ఆయన రచనా రీతుల్లో పాత్రలు వీరత్వం పుంజుకొని పురోగమిస్తాయి కదన రంగం, మదనరంగం కూడా ఒకే త్రాసులో సరితూగే భాషాకల్పనాసంపదతో కవి రచించగల రనుట నిస్సందేహం. శ్రీ ముదిగొండ వారి కృషి ప్రశంసనీయం. వారికి నా హృదయపూర్వక శుభాకాంక్షలు-

డా॥ నాయనికృష్ణకుమారిగారు
Reader In Telugu, Osmania University
Hyderabad

దయానంద ఖండము

ఆనందసౌందర్యం

పితృసఖులు శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారు సాహిత్యరంగాన లబ్ధ ప్రతిష్ఠులు ఆయన ఉండని కవిసమ్మేళనం శోభించదు ఆయన గొంతు ఖంగున మ్రోగి నాదాన్ని వలయాలుచుట్టి, ఆ శబ్దమయ వ్యూహం లోపలికి శ్రోతల మనస్సుల్ని ఒక్కపెట్టున ఆకర్షించుకుంటుంది ఆయన జనంనాడిని గుర్తుపట్టగల ఉచితజ్ఞులు. ఒకే యితివృత్తాన్ని అటు గణచ్ఛందంలోనూ! ఇటు వచన పద్యంలోనూ మలిచి ఎదుటివాళ్ళమీద గుప్పించి ముగ్ధుల్ని చేయగలరు. అందుకే ఆయన కావ్యాల్ని చదువుతుంటే అందులో పద్యాలు కేవలంపద్యాలుగా మాత్రమే సాక్షాత్కారం కావు, అవి ఆరోహణావరోహణక్రమాలతో, అవసరమైన విరుపులతో, ఆయనే మన యెదుట చదువుతున్నట్లుగా చెవుల్లో గింగుర్లెత్తుతాయి.

ఈ వందేమాతరం కావ్యం మన జాతీయోద్యమ చరిత్ర. 1860 నుండి 1908 వరకూ ఉన్న దేశ రాజకీయ చరిత్ర అంతా ఇందులో సమీకృతి నందింది 1905లో బంకించంద్రుని వందేమాతరగీతం పుట్టింది అంతకుముందే అది మనకు నినాదమై శోభిల్లింది

చరిత్రను కావ్యంగా మలచడం కష్టమైన పని. కేవలం సత్యకథనాలతో నిండి, అంకెల్ని తేదీల్ని కళ్ళముందు తిప్పే చరిత్ర రమణీయార్థప్రతిపాదకం కావడం కష్టం. అయినా మన భాషలో, చారిత్రకకావ్యాలు వ్రాసి మెప్పించిన వాళ్ళు ఉన్నారు. అందులో ఈనాడు శ్రీ ముదిగొండవా రొకరు. పద్దెనిమిది ఖండాల బృహత్కావ్యంగా వారు దీన్ని తీర్చడం అభినందనీయమైన విషయం; అందునా, పద్యాన్ని చూచి అర్థం కాదు లెమ్మని జనం భయపడి దూరంగా ఉండే యీ కాలంలో!

ఇది "దయానందఖండం" ఏకకావ్యాంతర్గతంగా ఉన్న ప్రతిఖండానికీ వేరువేరుగా ఒక్కొక్క సమీక్ష వ్రాయించడం ఈ కవే తెలుగులో మొదలు పెడుతున్నా రనుకుంటాను కావ్యాన్ని ఆసాంతం చూచి చేసే సమీక్ష వేరు ఈ రక మైన ఖండగత సౌందర్య సమీక్ష వేరు. అయినా అన్న మంతా పట్టి చూడక్కరలే దన్న అతి సామాన్య జనోక్తి కిది చక్కని నిదర్శనం

ఈ ఖండంలో దయానంద వృత్తాంతం క్లుప్తంగా ఉంది. స్వామీదయానంద సరస్వతి, భారతదేశాని కొక 'రూసో', ఒక 'లూథర్', మరొక 'బిస్మార్క్'. ఆయనలోని వ్యక్తిత్వం రెండురకాలుగా కనిపిస్తుంది— ఒకటి మాతృదేశ దాస్యశృంఖల విచ్ఛేదనోన్ముఖం మరొక్కటి, ఆధ్యాత్మికౌన్నత్య ప్రచార ప్రవణం— ఈ రెండింటికీ వింతగా ఏకత్వం సాధించిన అద్భుత వ్యక్తి దయానందుడు కవి ఈయన్ని గురించి మన సంకా కేంద్రీకరించి చెప్పినట్లు కనిపిస్తుంది అతడు, "బొట్టుతేడాతోడ పుట్టె కల్లోలము లంచు చందనమునే అనుమతించిన" వాడు "స్త్రీవిద్య మిగిలిన శ్రీవిద్యలేదని ఘోషించి ఘోషాను కొంచెపరచిన" వాడు "సంఘీభావముననె తక్క అస్వతంత్రత పోదని, జాతి నంతటి నొక "బంతిగా నిల్పి' న వాడు— "హెర్క్యులిసంత బలవంతుడు" "ఎదురుము తల వంపింపుము చదువుము దుర్మార్గ డగునా క్ష్మాపతినేన్" అని గర్జించిన వీరసింహము అటువంటివాడు కొన్నివందల యేళ్ళకైనా ఒక్కడు ద్భవిస్తాడా! అని తిలక్ ప్రభృతులు ఆనాడు విచారించారు.

ఈ ఖండంలో చిత్రించిన మరో రెండు పాత్రలు చాలా బరి మైనవి మాతృదేశ స్వాతంత్ర్య సముపార్జనకోసం బ్రిటిష్‌వాళ్ళమీద కత్తికట్టిన 'వాసుదేవ బలవంతరావు ఫాడ్కే'' టెర్రరిస్టునాయకుడు. తెల్లవాళ్ళతో యుద్ధం చెయ్యడానికి నైజాములోని రోహిలాలతో, సైన్యసహాయం కోరి పత్రాలు వ్రాయించుకున్నాడు. ఆదమరిచి నిద్రపోతున్న వాణ్ణి శత్రువులు 'బంధించ గలిగారు జనాభిప్రాయాన్ని కలుషితం చేసే ఉద్దేశ్యంతో అతణ్ణి పెద్దబంది పోటుదొంగగా చిత్రించారు కాని, కోర్టుమాత్రం, అతణ్ణి చివరకు ఆంగ్లరాజ్యాన్ని కూలద్రోయ ప్రయత్నం చేసినందుకు శిక్షించింది అందుకే సంతోషించి ఫాడ్కే,

"దొంగతనము నిందను మోపి క్రుంగదీయ
కాంగ్లరాజ్యము కూల ద్రోయఁ గడగె నని
ఋతమున న్నన్ను శిక్షింప నెంచె మెచ్చి
కొందు కోర్టును కీడులో కొంత మేలు"

అని ఊరడిల్లగలిగాడు. నెత్తురును చలిముద్ద చేసేంత త్యాగశీలి ఫాడ్కే. జైలులో అతడు మరణిస్తే, దేశం మొత్తంమీద జనం, తమ యింట్లో దావు వాటిల్లినట్లుగా సచేలస్నానము చేశారు అత డిక తిరగలేడుగదా! అని తెల్లవాళ్ళ గుండె హాయిగా గురకపెట్టింది.

ఫాద్కే రోహిలాలతో ఒప్పందం వ్రాసుకునే సందర్భంలో, కవి వెంకో పంతు అనే మరో పాత్రను ప్రవేశపెట్టారు. ఇతడు వ్రాయసకాడు "చెదరిపోదు ఫలము నా వ్రాత పడిన యే స్థలమునా'' అని స్వోత్కర్షను చూపించుకోగల శక్తిమంతుడు—ఇక్కడ కవికి, చారిత్రకసత్యాలనుండి దూరంగా, కాస్తసేపు రమణీయమైన కల్పనను రూపొందిస్తూ ఆనందించే అవకాశం కలిగింది —

వెంకోపంతువ్రాతలో చతురత్వాన్ని తెలియజేస్తూ ఆయనకు జావవరుసైన ఈశ్వరభట్టు ఒక ఉదంతాన్ని ఉదాహరించాడు.

ఒక ప్రియుడు తాను ప్రేమించిన మగనాలికి తన హృదయం తెలియజేయా లనుకున్నాడు. తన గురువు వెంకోపంతు న్నాశ్రయించి అతనిచేత తన తరుపున ఒక లేఖ వ్రాయించుకున్నాడు, "నేను నీదు భర్త నీవు నాదు భార్య వేగ వలయు పండరితీర్థము నరసిరాగ"—అని పండరితీర్థానికి లేచిర మ్మనీ, నీ నా సంబంధం భార్యాభర్తృ సంబంధమే కాగల దనీ అందులో సూచించాడు ఆ పిల్ల కీవ్యవహారము నచ్చలేదు కాగితం భర్తచేతులో పె ఊరుకుంది అతగాడు మండిపడి, ఊరి పెద్దల్ని కూడేసి ఇతణ్ణి రచ్చబండ రకు రమ్మని సవాలు చేశాడు. "ఇతగాడికి ఊరుఊ రంతా వెన్నుమీద విరిగిపడ్డ పోయింది. గురువు గారి కాళ్ళు పట్టుకున్నాడు. వెంకోపంతు శిష్యుని వెన్ను ట్టి, నేను వ్రాసిందే, కామాలు పెట్టి రచ్చదగ్గర చదవ మని తరిమాడు

దాంతో ఆ వక్కణ కాస్తా

నేను, నీదుభర్త, నీవు, నాదు భార్య, వేగ వలయు పండరితీర్థము నరసి రాగ—
అని మొత్తం అర్థాన్నే మార్చుకుని అమాయకంగా అందరికీ కనిపించింది

ఊరి పెద్ద లంతా, చనువుతో ఆవిడకు ఉత్తరం వ్రాశాదే గాని ఇందులో దురర్థ మేదీ లే దని ఆ కాగితాన్ని చించిపారేసి, కేసు మాఫీ చేసేశారు —అటు వంటివాడు వెంకోప తు. వెంకోపంతుపరంగా,

''పోషణము.లు పతుద్వయ
భాషు లగు వకీళ్ళకున్, సభంగాభంగ
శ్లేషములు, 'రుకూన్' తెలివికి కాషము లీ వెంకు పంతుక ర్తృక
లేఖల్ -"

అన్న కవివాక్యం, ఆయన కవిత్వానికీ వర్తిస్తుంది ఈ కవి శ్లేష వాడ టంలో దిట్ట వ్యంగ్యాన్ని కూడా తన రచనలో ఎక్కువగా చిత్రిస్తారు. ఈయన కలంపోటు తిని, కీచురాళ్ళు 'ఈ వేళ నీ రాజ్య మెవరిది గాదు మాది" అని సమకాలికస్థితిని వ్యంగ్యంగా సూచించగలవు, ఇక్కడే గురువువల్ల పైకి వచ్చి గురువును పడనెట్టే రాజకీయపు శిష్యరికాలు మెరుస్తాయి మామిడిచెట్టు పండ్లను కాసినట్లే, మంచి మాస్టర్లు శిష్యులకోసం సద్గుణాలను కాస్తారు అయితే ఈ మాస్టర్లలో కొన్ని తేడాలు కూడా ఉన్నాయి. అన్ని విషయాలూ బోధించే టీచర్లు వేరు, ఆనాడు ఆంగ్లం చెప్పే టీచర్లు వేరు

"ఆత్తరు లేకయే వలచు నాంగ్లము చెప్పెడివాని దుస్తు లత్యుత్తమపంక్తివా డతడు, పూ్యను నమస్కృతి చేయు తీరె వేరు''—

మామూలుపంతు ళ్ళంతా అవమానవిషపానంలో పరమ శివమూర్తులు!

ఈ కవి పలుకుబళ్ళు కొన్ని కొత్తవి మనం చింతగింజ వేస్తే మునగని చిక్కని మజ్జిగ నెరుగుదుము. కాని ఈయన అటువంటి చిక్కని 'దాయి' నెరు గును. అంతే కాదు, ''గమగమలాడు మేజ్జరద తమ్మలమును', కూడా ఎరుగును - భూమిలో ఖనిజం దాక్కున్నట్లుగా ఈయనదృష్టిలో దైవం కాలంకడుపులో దాక్కుంటాడు

ఈ కవి రచనలో ఉర్దూపదాల వాడుక కొంత విరివిగానే కనిపిస్తుంది ముసల్మాను చేత పద్యం చెప్పించాల్సి వస్తే దాన్ని మణిప్రవాళశైలిలో, ఉర్దూ లోనే నడపడం తమాషాగా ఉంది—

ఖాన్ అనే వాడు,

"జాతాహూ మై గుడ్నార్
లాతాహూ ఫౌజు రోహిలా డక్కనియోం
కా తయ్యార్ రహనా'' అని చేతిని కదిలించి"—
మరీ వివరించాడు. ఖడవాల్, బందాచేయు, జీబుగా, పల్టీలుకొట్టు, మతలబు. వకాలతు, ఫర్మాయించు, రుకూన్, వంటి మాటలు ఈయన పద్యాల్లో ఎబ్బెట్టుతనం లేకుండా అందంగా ఒదిగి పోయాయి. 'పనిపట్టు,' 'నిలువు నడ్డమ్ము నంగుళ మ్మెదుగు' 'మూడు చెఱువుల నీళ్ళు త్రాగు',వంటి తెలుగు పలుకుబళ్ళు మధురంగా వినిపిస్తున్నాయి.

మరొకమాట! దృశ్యకావ్యాల్లో కన్పించే శిల్పం, ఈ కవి యిక్కడొక చోట చూపిస్తున్నారు. సాధారణంగా నాటకాల్లో పూర్వ ప్రసంగా న్ననుసరించి పాత్ర ప్రవేశిస్తుంది అదే విధంగా ఇక్కడ ఒక సంఘటన ఉన్నది. దయానంద సరస్వతి మరణించిన తరువాత సంతాపసభ అధ్యక్షుడు ప్రసంగిస్తూ

"ధర నెడసె దయానందుడు
తిరుగుచు తిరుగుచునె యరువదియు నిండక, యి
త్తరి రాజకీయరంగము
నురడింపగ వచ్చునో తదుపముడు లెస్సల్."
అని వాకొన్నాడు. వెంటనే
"—అచ్చటకున్ వ
చ్చెను గంగాధర తిలకుని
తనయుడు బలవంతరావు"
అని కవి ఒక్క మాటన్నాడు ఇదీ ఇక్కడి నాటకీయలక్షణం. చారిత్రికేతి వృత్తాన్ని స్వీకరించి సాధ్యమైనంత రామణీయకాన్ని సృష్టిస్తూ కావ్యాలుగా మలచే ఈ కవి స్థానం ఆంధ్రసాహిత్య చరిత్రలో గణనీయమైనది

ఇదీ ఆనందసౌందర్యసమీక్ష.

కాంగ్రెస్ ఖండము

శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్ర మూర్తిగారు "వందేమాతరమ్" అను గ్రంథ మును వ్రాయ మొదలుపెట్టారు అది 18 అధ్యాయములు ప్రతి అధ్యాయమునకు "ఖండము" అని పేరు పెట్టారు అందులో కాంగ్రెసుఖండము కూడా ఒకటి అది 9వ అధ్యాయము అది కాంగ్రెసుపుట్టుకను గూర్చిన కథ తరువాత అధ్యాయ ములలో సైతము కాంగ్రెసు ప్రసక్తి వచ్చినప్పు డెల్ల ఆ కథకు సంబంధించినంత వరకు అప్పటి కాంగ్రెసుకార్యకలాపములను గూర్చి పేర్కొనడం జరిగింది

ఇది చరిత్రకు సంబంధించిన విషయం దీనిని వీరభద్రమూర్తిగారు పద్యా లలో వ్రాశారు. పద్యాలు వ్రాయడం తేలిక కావచ్చు కాని కవిత్వం వ్రాయడం కష్టం కవి తనకు యిష్టంవచ్చిన కథను కల్పించుకొని గానీ, లేక ఆదివరకే ప్రచారంలో ఉన్న ఒక కథను తీసుకొని గానీ కవిత్వంలో మనోహరంగా వ్రాయవచ్చును కాని రాజకీయ సమావేశాలలో జరిగిన చర్చలను తీర్మానాలను పద్యాల్లో వ్రాసి అందులో కవితా సౌందర్యమును ప్రతిబింబింపచేయడం దుస్తరం కాని శ్రీవీరభ ద్రమూర్తిగారు "వందేమాతరమ్" లోని "కాంగ్రెసు ఖండము" రచనలో అనే కచోట్ల వారి కవితా వైభవమును ప్రదర్శించి కృతకృత్యు లయినా రని చెప్ప వచ్చును.

ఒక చిన్న బడి ఫెర్గూసన్‌కళాశాలగా రూపొందిన సంఘటనను తిల కగార్కరుచిప్లుంకరులు నెలకొలిపిన బడి– "ఒక మహాకళాశాల యయ్యె సహ్యనగ జనిత మలతియూట గోదావరి యైన యట్లు" అని వర్ణించా రాయన తిలకుమహా శ్రీ ప్రతిభను గూర్చి "రెండుబాహువులును కేసరియు మరాటి పత్రికలు" "సార్వజనికసభయును" "దక్కనెడ్యుకేషనలుసొసైటి" ఈ క్షణము లనన్యదృఢమహారాష్ట్రచైతన్యమునకు" అన్నా రాయన.రనడే స్థాపించిన సార్వజనికసభలో కేశవచంద్ర సేనుమరణమునుగూర్చి జోహారులర్పించేటందుకు ఆగార్కర్ మొదలగు మహామహులు పాల్గొన్నారు. ఆ తీర్మానమును గూర్చిన తాత్వికచర్చలను మనోహర మైన పద్యాలలో వివరించారు వీరభద్రమూర్తిగారు.

ఆ సభ ముగిసేసరికి ప్రొద్దు గ్రుంకింది. ఆ సభలో పాల్గొన్న వారంతా ప్రముఖ తత్వశాస్త్రవేత్తలు-ఆకాశాన చుక్కలు కనిపించినై. అప్పుడా దృశ్యాన్ని ఎంతో సముచితంగా యిలా వర్ణించారు కవి

"ఎన్ని కనులలో లోకాలేలు నీశ్వరునకు
ఎన్ని ఆనందలోకాలలో పున్నెముల గనులకు,
ఎన్ని కోరికలో జనులకు—
అన్ని పొడిచె చుక్కల, లబ్ధముబాట పూలతోట."

హ్యూం కళాశాలా విద్యార్థుల నుద్దేశించి వ్రాసిన ఉత్తరం, సురేంద్రనాథ్ బెనర్జీ సార్వజనికసభకు పంపగా ఆ సభాకార్యదర్శి శ్రోతలకు చదివి వినిపించాడు, అందులోని సారాంశమే ఈ పద్యం.

"ఏ జాతికి తగు పాలన
మా జాతికి వచ్చి తీరును— ఆలస్యముతో
మీ జాతి ముడిచికొని మము
వాజమలన్ చేసినా రెవరో యనదగునే''

హ్యూమ్‌నుగూర్చి దాదాభాయి అన్న మాటలను కవిత్వంలో యిలా వ్రాశారు మన వీరభద్రమూర్తిగారు.

"కేకిసల మధ్య మరియున్ వాకొనె నౌరోజీ, యెంతవాడో హ్యూం లో దాకొనిన ఆత్మ భారత మై కళుకులు చిమ్మ దేహ మాంగ్లం బయ్యెన్''—

కాంగ్రెసు చరిత్రను గూర్చి మఱువరాని మాట మఱొకటి ఉంది గ్రంథంలో

"అతి మానవచర్యావిరహితమౌ రామాయణం బిదే, దాయాదుల్ దితి నొందనిది మహాభారత మిదె-కాంగ్రెసుచరిత్ర"

మొదటి కాంగ్రెసులో జరిగిన తీర్మానములు ధారాళంగా పద్యాలలో వర్ణించబడడం గ్రంథకర్త అప్రతిమాన ప్రతిభావిశేషమునకు సాదృశ్యం. ఉదాహరణకు :

''లండనులో నున్న ఇండియాకౌన్సిలు వైశమే రద్దు కావలయు ననుచు......-

తీర్మానముల్ వ్రాయబడియె"

దాదాభాయినౌరోజీఉపన్యాసాన్ని ఉల్లేఖిస్తూ "నవురోజీ సభాత్మకు నిజ వచనమనసార చందనచర్చ సలిపె" అనిముగించారు మూర్తిగారు. ఈ విధంగా ఈ కాంగ్రెసుఖండంలో కనబడుతూన్న కవిత్వపు తళుకులను ప్రత్యక్షం చేయడం ప్రారంభిస్తే గ్రంథంకంటె సమీక్ష పెరిగిపోతుంది.

కనుక ఒక్కటే నా సలహా: గ్రంథం చదివి ఆనందించడంకంటే మార్గాంతరం లేదు.

చదివేటప్పుడు కూడా జాగ్రత్తగా ఓపికతో చదవాలి తిక్కన భారతం లోని పద్యాలు వలెనే ఆపవలసిన చోట ఆపి చదవడం అలవాటు లేక పోతే అర్థం కావడం కష్టం

ఈ గ్రంథమునకు సమీక్ష వ్రాసే నెపంతో ఈ గ్రంథాన్ని చదివే అవకాశం అయాచితంగా నాకు లభింపచేసిన ఈ గ్రంథకర్తకు నా కృతాజ్ఞతాభి నందనాలు.

Swami Ranganathananda
Rama Krishna Math Secunderabad
Hyderabad-500003

Combined 'Introduction' to the Chapters on Sri Rama Krishna and Swami Vivekananda.

In "Vandemataram" by Sri Mudigonda Veerabhadramur we have a m c le story of India's st- , gle for freed m a kavyam of eighteen chapters Among fighthrs for eedom are not only tl 1 soc leaders, but 'so the spiritual teachers like Swami Dayanan a, Sri Ramakris na, and Swami Vivekananda

Sri Veerabhadramurty introduces Sri Ramakrishna as the one who, through his sadhanas and teachings, roused the kun- He presents Sri Ramakrishna as the- Narayana and Swami Vivekananda as Nara

The author presents the several facets of Swami Vivekana nda's personality, man, and his raising the concept of freedom, from the merely political to the level of the spiritual, to the heights of all-round

Several of the verses in the section on Swami Vivekananda have been broadcast by the Hyderabad station of the All-India Radio

The author couches these ideas in mellifluous Telugu, they are 1, like the usual poetic compositions, the author sang the poems on Sri Ramakrishna at the Ramakrishna Math, Secunderabad, Hyderabad, on 24 March 1977

Sri Krishna, Sri Rama, and Bhagavan Budd a, in the ast, inspired the creative minds of our country to brin out bea ·iful ieces of poetry painting, sculpture, and c reat books of hilosophy and spirituality The ar sts of mo ern dia are slow feeling the same fascination in Sr Ramakri na, arada Devi e Holy Mother, and Swa i Vivek anda ven ring the lifet e of Swami Vivekana a, one o the dis es of Sri Ramak na, namely Babu Ak ya Ku ar Sen, had fasci ation in his ook **Ramakrishna Punthi**, in easy fl wing Benga i verse, to wh ch Swami Vivekananda had 1 appreciati n (**Letters of Swami Vivekananda** pp 28 and 288-89, 1948 edit on)

"The **Ramakrishna Punthi** that Akshay s sent is very good, but th **sakti** at e opening, which is a great defect Tell him to remedy it in t e second edition. Always bear this in mind th ling before the gaze of the world, and i ng every one of our actions and utterances Remember this and work .

'Just now I read Akshay's book. Give him a hundred thousand embraces from e. Through his pen, Sri Ramakrishna is manifesting himself essed is Akshay Let him recite that **Punthi** before all Well, I o ot i 1 in it I cannot tell in words e oy I have e perienced by reading his book Well done ay! . Go om village to village and proclaim to all Sri a aksishna's achings; can there be a more blessed lot than th s? Dear ear Akshay! I bless you dear brother! ay the Lord sit in your tongue! There is no need whatever o your becoming a sannyasin

'Ask Akshay to write these few points in the third edition of his book "**The P** i"

'1 Whatever the Vedas, the Vedanta, and all other incarnations have done in the past, Sri Ramakrishna lived to practise in the course of a single life

'2. One cannot understand the Vedas, the incarnations, and

such like things without understanding his life, For he was the explanation

'3. From the very date that he as born sprung the **satya-yuga.** Henceforth, there is an end to a sorts of distinctio and everyone down to the candala will e sharers in the ine Love. The distinction between man - woman, b tween e rich and the poo , the literate and the terate, bra mins an candal . he live to root out all And he wa the har inger o peace- e sepera on between Hindus and ` ohamme ans, between Hin - us an Christians, all are now th ngs of t e past That fi t about istinctions that there was longed to another era. this s **ya-yuga**, the tidal waves o Sri Ramakrishna's love have unifie all

'Tell him to expand these ideas and write them in his own style '

Here is a profound guidance and inspiration for all writers.

—:o:—

అనువాదము

శ్రీముదిగొండ వీరభద్రమూర్తి రచించిన 'వందేమాతరం' కావ్యము భారతస్వాతంత్ర్య సమరమును వర్ణించు పదునెనిమిది ఖండముల ఆధునికపురాణము వలె నున్నది స్వాతంత్ర్యయోధులలో గొప్ప రాజకీయసాంఘిక నాయకులే గాక దయానందస్వామి, శ్రీరామకృష్ణుడు, వివేకానందస్వామి మున్నగు ఆధ్యాత్మికప్రవక్తలు కూడ నున్నారు

శ్రీవీరభద్రమూర్తి ఇందు శ్రీరామకృష్ణుని తన సాధనప్రబోధములచే జాతికుండలినీశక్తిని ఉత్థాపించిన మహనీయునిగా ప్రవేశపెట్టియున్నారు. ఆయన యిందు శ్రీ వివేకానంద రామకృష్ణులను ఆధునిక నరనారాయణావతారములుగా చిత్రించియున్నారు

కవి స్వామివివేకానందుని వ్యక్తిత్వమునందలి వివిధ విన్యాసములను, సామాన్యమానవులయెడ నాయనకు గల ప్రేమను, స్వాతంత్ర్యభావమును, కేవల రాజకీయరూపమునుండి ఆధ్యాత్మికప్రమాణమునకు, అనగా సర్వతోముఖ మైన ఆత్మసామ్రాజ్యస్వాతంత్ర్యోన్నతికి ఉద్ధరించిన విధానమును చక్కగా వర్ణించియున్నారు.

స్వామివివేకానందఖండమునందలి పెక్కు పద్యములు హైదరాబాదు ఆకాశవాణినుండి ప్రసారము చేయబడినవి.

కవి ఈ భావములను మధురమంజుల మైన తెలుగుభాషలో వ్యక్తము చేసియున్నారు ఇది సామాన్యకావ్యముల వలె ఊరక పఠించుటకే గాక పాడుటకు కూడ నుద్దేశింపబడినది కవి శ్రీరామకృష్ణుని గురించిన పద్యములను సికింద్రాబాదునందలి రామకృష్ణమఠములో 24-8-1977తేదీని గానముచేసినప్పుడు అందలి సంగీతమాధుర్యమును నేను చవిచూచియుంటిని

పూర్వము శ్రీకృష్ణుడు, శ్రీరాముడు, బుద్ధభగవానుడు, వేదాంత ఆధ్యాత్మికగ్రంథములనే గాక సుందరకావ్యములను, శిల్పచిత్ర లేఖనములను, నాటభంగిమలను, వెల్వరించుటకు మన దేశమునందలి ప్రతిభావంతుల కావేశము కల్గించియున్నారు. ఆధునికభారతమునందలి కళాభిజ్ఞులు మెల్లగా శ్రీరామకృష్ణుడు, శారదామాత, వివేకానందస్వామి, మున్నగువారియెడ అట్టి ఆకర్షణమునే అనుభవించు చున్నారు. వివేకానందస్వామిజీవితకాలమునందే శ్రీరామకృష్ణుని శిష్యులలో నొకడైన 'బాబుఅక్షయకుమార్ సేన్' 'శ్రీరామకృష్ణపంథి' అను గ్రంథమున సులభములు ధారాశుద్ధిశోభితములు నైన బెంగాలీపద్యములలో ఇట్టి ఆకర్షణమును వ్యక్తీకరించియున్నాడు దానికి వివేకానందస్వామి ఈ క్రింది ప్రశంసావిమర్శల నొసంగియున్నాడు (వివేకానందస్వామిలేఖలు, పుటలు 284, 288, 289, 1948 ముద్రణము)

"అక్షయకుమారుడు పంపిన 'రామకృష్ణపంథి' చాలా బాగుగా నున్నది కాని ఆరంభమున శక్తిప్రశంస లేదు ఇది యొక పెద్దలోపము రెండవముద్రణమున దీనిని సవరింపు మని అతనితో చెప్పుము. మన మిప్పుడు సర్వప్రపంచవాసుల దృక్పథమున నున్నాము, మనియు, ప్రజలు మన ప్రతికర్మమును

ప్రతివాక్యమును, పరిశీలించుచున్నా రనియు సంతతము జ్ఞప్తియం దుంచుకొనుము దీనిని స్మరించి పనిచేయుము॰

"నే నిప్పుడే అక్షయకుమారుని గ్రంథము చదువుచున్నాను అతనికి నా శతసహస్ర సమాశ్లేషముల నొసంగుము. శ్రీరామకృష్ణుడు అతని లేఖిని ద్వారా ప్రత్యక్ష మగుచున్నాడు అక్షయుడు నిజముగా ధన్యుడు. ఆ పంథి నాతని నందఱి యెదుట పఠింపు మనుము ఐలే! అం దసందర్భ మైన పద మొక్కటియు కానరాలేదు అతని గ్రంథమును చదువుటచే నే ననుభవించిన సంతోషమును మాటలతో చెప్పఁజాలను... అక్షయా! సెబాసు!... గ్రామమునుండి గ్రామమున కరిగి శ్రీరామకృష్ణుని యుపదేశములను ఘోషింపుము. ఇంతకన్న ధన్యతర మైన కార్య మింకేముండును? ప్రియాతిప్రియుడ వైన అక్షయా! ప్రియసోదరా! నేను హృదయపూర్వకముగ ని న్నాశీర్వదించుచున్నాను భగవానుడు నీ జిహ్వపై నిల్చుగాక! నీవు సన్యాసివి కావలసిన అక్కఱ యేమియు లేదు ...

'అక్షయుని సిద్ధాంతప్రచారము' (The Propagation of the Faith) అను అతని గ్రంథమునూడవముద్రణమున ఈ కొంది యంశములను కూడా వ్రాయు మనుము.

(1) వేదములును, వేదాంతమును, ఇతరావతారము లన్నియు, పూర్వకాలమున చేసిన దంతయు ఒక్క జీవితకాలమున ఆచరించుటకు శ్రీరామకృష్ణుడు జీవించెను.

(2) ఆయన జీవితము నర్థముచేసికొనకుండ నెవ్వరును వేదములను, వేదాంతమును, అవతారములను, అర్థముచేసికొనజాలరు॰ ఏల యన ఆయన వాని కన్నిటికిని వ్యాఖ్యానము

(3) ఆయన జన్మించిన ఆ దినమునుండియే సత్యయుగ మవతరించినది ఇప్పటినుండి అన్నిరకము లైన భేదములును అంతరించినవి. అందఱును దివ్యప్రేమను పొల్గొందురు. పురుషులకును స్త్రీలకును, పేదలకును ధనికులకును, అక్షరాస్యులకును, నిరక్షరాస్యులకును, బ్రాహ్మణులకును, చండాలురకును గల భేదమును రూపుమాపుటకే ఆయన జీవించి యుండెను. ఆయన శాంతిదూత హిందూమహమ్మదీయులకును, హిందూక్రైస్తవులకును, నడుమ

-గల పార్థక్యము భూతకాలమునకు సంబంధించినది మాత్రమే. భేదము లున్న వనెడి యా పోరాటము అన్యయుగమునకు చెందినది ఈ సత్యయుగమున శ్రీ రామకృష్ణుని ప్రేమసముద్ర తరంగములు అందఱిని యేకీభవింపజేసినవి '

'ఈ భావములను వివరించి తన శైలిలో వ్రాయు మని అతనితో చెప్పుము'

రచయిత లందఱికిని ఇం దొక మహత్తర మైన ఆవేశమును, నిర్దేశమును, కలవు

"గోపాల చక్రవర్తి"

ఆధునిక భారతానికి ఆధ్యాత్మిక తేజస్సు ప్రసాదించిన తపోధనుడు, మహర్షి శ్రీ రామకృష్ణ పరమహంస చిరయశస్వి శ్రీ రామకృష్ణ పరమహంస. ఆయన అంతేవాసి ఆధ్యాత్మిక వారసుడు శ్రీ వివేకానందుడు భారతజాతీయాభిమానాన్ని సహస్రరోచిస్సులతో భాసింపజేయడ లో మహత్తరపాత్రవహించిన మహనీయులు 'వందేమాతరం'కావ్యంలో పరమహంస ఖండము ప్రధానభాగం కావడం సహజము, సముచితము కూడా. మానవతావాదం, సకలమత సమానత్వం, విశ్వశ్రేయస్సు భారతజాతీయోద్యమ ఉదాత్త ఆశయాలలో ప్రధాన మైనవి. ఈ ఆశయాల రూపకల్పనలో శ్రీ రామకృష్ణుని ప్రబోధం తన ప్రభావాన్ని అపరిమితంగా ప్రసరింపజేసింది ఇందుకు నిదర్శనంగా పరమహంస ఖండంలోని రామకృష్ణ మహర్షి బోధననే గమనించండి -

"కాళికాదేవి యందఱి కన్నతల్లి
యామెరూపమ్ములో మన మరయవలయు
క్రీస్తును మహమ్మదును సర్వవస్తువులను
అపుచంటిలో నున్నవి యన్ని రుచులు"
"మాధవుడు మానవులయందు మనును, దాన
మానవులకుఁ జేసిన సేవ మాధవుండు

తనకె చేసిన యట్లు సైకొనును, ప్రజకు
సేవ సేయుడు పేదలు చెంగలింప..."
"మతము జాతీయతా మూలమంత్ర మయ్యు
నన్యమతములవారితో నైకమత్య
మొప్పునప్పుడె యదాని గొప్పతనము
తత్వ మేకత్వ మిదియ భిన్నత్వమందు..."

భారతజాతీయోద్యమంలోని, స్వాతంత్ర్య సమరంలోని వివిధచరిత్రాత్మకసంఘటనలకు, మహానాయకుల, మహాపురుషుల చిరస్మరణీయపాత్రలకు ప్రతిబింబాల వంటి రమణీయ పద్యచిత్రాలు పరమహంసఖండంలో అనేకం -

"ఫాలము చందన తిలక
శ్శీలము, మానసము సంకలిత హిందూవి
ద్యాలయము, మదన మోహన
మాలవ్యా, మాటకారిమానిక మనియెన్..."

అని పండిత మదన మోహనమాలవ్యాను కవి పాఠకులకు పరిచయం చేస్తున్నారు.

పద్యాత్మకంగా, అందులోను రసవత్తరకావ్యంగా జాతీయోద్యమానికి అక్షరరూపం కలిగించడం సులభమైన విషయం కాదు. సంక్లిష్ట మైన ఈ కార్యాన్ని శ్రీ వీరభద్రమూర్తిగారు స్తవనీయంగా నిర్వహించారు-

"మన చెల్లించెడి పన్నుతోఁ బ్రిటిషుబర్మాన్ ముట్టి, రష్యాచమూ
జనితత్రాసము నెట్టె గాని మన యీ సైరింపరానట్టి తే
మిని పోగొట్టెనె? మిక్కిలించె, నిది యేమీ? పన్నులం బెంచు పా
లన మంచున్ మరికొంత వాకొనియె మాలవ్యాబలవ్యాహృతిన్"

జాతీయోద్యమంలోని విభిన్న రాజకీయసమస్యలను ప్రస్తావిస్తున్న సందర్భాలలో, ఆంగ్లేయ పాలకుల దుష్కృతులమీద భారతనాయకుల మాటలలో శ్రీవీరభద్రమూర్తిగారు కురిపించే సునిశిత విమర్శలను ప్రత్యేకంగా పేర్కొనాలి. శ్రీవీరభద్రమూర్తిగారి సున్నిత మైన వ్యంగ్యానికి ఒక చిన్న ఉదాహరణ -

"చేని యజమానునకు సాగు సేయువాడు
కట్టబడి ధాన్యమును బోలె కార్యదర్శి
కాంగ్రెసున నైన నిర్ణయ సంగ్రహంబు
నేటనేట వైస్రాయి కందింపవలయు"...

అందమైన రేఖాచిత్రాలుగా పద్యచిత్రాలను రూపొందించడంలో వీరభద్రమూర్తిగారు ప్రదర్శించిన ప్రతిభకు మరొక నిదర్శనం-

"ఆయన లాలా లజపతి
రాయాఖ్యుడు, యువకుల మగరాయి, దయానం
దీయ మతము తీయన నం
దీయ రసాలంబు, భారతీయ బలంబున్"

ఇంగ్లీషు, తెలుగు సంస్కృతం ముప్పిరిగొన్న పద్యాలు గూడ వీరభద్రమూర్తిగారి లేఖినినుండి మధురంగానే వెలువడినవి. ఇందుకు ఒక మచ్చుతునక-

"ఢిఫరై పోవుచు సమితిన్
డఫరిన్ వైస్రాయి ద్రోహానద్ధం బనె, స
చ్ఛిఫ యిద్ది, ధన్యవాదము
లు పుల్లములు వాని కిడె, నెలుం గిటు లౌదవెన్"

జాతీయోద్యమకాలంనాటి కాంగ్రెసుసభల ప్రాధాన్యాన్నిగురించి ప్రత్యేకంగా కవి వివరించారు ఒక్కమాటలో, నాటి కాంగ్రెసుసభ విశిష్టతను వీరభద్రమూర్తిగారు ఈ క్రింది పద్యంలో వివరిస్తున్నారు ఎంతో ఉదాత్తంగా—

"జరుగు బొంబాయి నాగామిసభ యటంచుఁ
దెలుపబడె, నల్లె యిచ్చటఁద్రిదినయుతము
కాంగ్రెసలరె దత్తాత్రేయకాంతి యనగఁ
బదియుతొమ్మిదినూర్ల శిష్యగణ మొప్ప"...

కారాగారాలలో బంధితు లయిన స్వాతంత్ర్యయోధుల సత్యశక్తికి నివాళి వంటిది, మణిపూసవంటిది ఈ క్రింది గీతం ·

“జైలునాల్గుగోడలమధ్య సత్యశక్తి
విద్యుదుద్రేకసంపృక్తి వెలుగుచుండి
సకలభువనసంచాలనసంభ్రమముగ
నురవడించును వెలుపలి కురికినపుడు''...

పదచమత్కృతి తొణికిసలాడుతున్న గీతాలలోనుంచి స్థాలీపులాక న్యాయంగా పట్టి తీసిన ఈ క్రింది పద్యాన్ని చిత్తగించండి-

“ఒ లగమందుఁ బ్రజల
గో ములను దెలిపి తిలకు గోఖ్లే నార్టన్
గ కొనినమెయిఁ బలికిరి
గి ంగులు రాజనీతికిన్ వారి నుడుల్''

జాతీయోద్యమంలోని ప్రజాశక్తినిగురించి, నాయకుల సామర్థ్యాన్ని గురించి, శ్రీ వీరభద్రమూర్తిగారు అచంచల మైన ఆత్మవిశ్వాసంతో పలికిన పద్యాన్ని ప్రస్తావించకుండా ఈ స్థూలసమీక్ష అసంపూర్ణమే

“వాక్కులు బ్యాంకుచెక్కులుగ నప్పటికప్పుడు చేతి కందవో
యిక్కడి పాలనాసమితియింగ్లిషువారలు ధిక్కరించినన్
దక్కినవారు భారతజనాభ్యుదయంబు వ్రతంబుగాఁ గ్రియన్
మిక్కిలునాడు, రచ్చఁబ్రజ నేతలు క్రిక్కిరియించునాడునున్...”

భారత జాతీయోద్యమమహత్తరచారిత్రకగాథలకు పద్యాకృతి వందేమాతరంకావ్యం అందులోనిది పరమహంస ఖండాన్నిగురించి విశేషించి చెప్పవలసిన మాట – ఇది రసవత్తర మైనది ఉత్తేజకరమైనది. ఉత్కృష్టప్రయోజనాత్మక మైన ఈ కావ్యాన్ని కమనీయంగా సృష్టించిన శ్రీ వీరభద్రమూర్తి గారికి నా హృదయపూర్వకఅభినందనలు అభినుతులు

డా॥ దివాకర్ల వేంకటావధానిగారు, M.A. (Hon's) Phd.
Formerly professer And Head Of The Department Of Telugu,
Osmania University

లోకమాన్య ఖండము

మహాకవి శ్రీ మదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారాధునికాంధ్ర కవిపుంగవులలో మూర్ధన్యులు. సాంప్రదాయికకవితాస్రవంతిని బహురసవత్కావ్యకుల్యల ద్వారా తెలుగు నేలల ప్రసరింపజేసియు, శివుని ఓంకారఘంటానినాదమునుఁ దలపించు మధురగంభీరకంఠముతోఁ బలుచోట్ల కావ్యపఠనమొనరించియు వారనవద్యమైన యశస్సు నార్జించినారు. కవిత్వముతో పాటు మితిమీఱిన దేశభక్తియు వారి కాజానజమై వారిచే పెక్కు మహాకావ్యములు వ్రాయించినది

"జననియు జన్మభూమియును స్వర్గముకన్నను గొప్ప,
హైమమైనను పరభూమి తుప్ప"

అను నది వారి హృదయములో చిరరూఢమైన భావము. ఆంతరమైన యీ దేశభక్తి జ్వాలయే ప్రాయముకై వ్రాలిన యీ ఉత్తర జీవితమున వారినోట వందేమాతర మను నష్టాదశఖండమండితమైన యీ మహాకావ్యతేజస్సును వెల్వరించినది వందేమాతరమ్-ఎంత చక్కని పేరు! మంచువలె నివతాళించిన పి కిపందనెత్తురునైన నుడికెత్తించు నెంత మనోజ్ఞనామము! ఈ పేరే వారి కావ్యముఘనతను వేనోళ్ళ వక్కాణించుచున్నది

'వందేమాతరమ్' కావ్యమునందలి ఖండములలో లోకమాన్యఖండము విశిష్టమైనది. తిలక మహాశయున కా బిరుద మత్యంత మన్వర్థమైనది ఆయన భారతస్వరాజ్యసౌధమునకు మూలస్తంభము. ఎంత దేశభక్తుడో అంత దైవభక్తుఁడు ఎంత దైవభక్తుడో అంత మహాపండితుడు. ఆయనపలుకులు పరదేశీయుల హృదయములకు ములుకులు, దేశభక్తిపూరితులైన దేశీయుల హృదయముకురములకు రత్నప్రతళికులు. ఆయన నాటిన స్వపరిపాలనా

బీజమే, మొక్కయై, మ్రానై, మహావృక్షమై భారతీయులకు స్వరాజ్యస్వాదు ఫలము నందించినది

శివాజీ రాజకీయమహానాయకుడు భారతజాతీయ వీరశేఖరుడు. ఆయన పేర నెన్ని ఉత్సవము లొనరించినను భారతీయులా మహామహుని ఋణము తీర్చుకొనజాలరు గణపతి భారతీయుల కాద్యారాధ్యుడైన దేవతామూర్తి. ఆయన విఘ్నాంధకారమార్తాండుడు మతరాజకీయాలకు సంబంధించిన యీ యిరువురు మహనీయుల యుత్సవములు నీ ఖండమున వర్ణింపబడినవి యుత్స వముల సందర్భమున తిలకు, పరంజపే, సావర్కారు, సురేంద్రనాథుడు, మున్నగు నాయకశిరోమణు లొసంగిన మహోపన్యాసములు వట్టి వాగ్విన్యాస ములు కావు, భారతీయ హృదయారణి గణములందు మందములై అణిగియున్న స్వాతంత్ర్యాగ్నికణములను కెరలింపజేసిన పవిత్రాజ్యధారావిన్యాసములు; పార తంత్ర్యమహాంధకారమున కుద్వాసనములు. వీరభద్రమూర్తిగారీ యుపన్యా సములలో వ్యక్తీకరించిన భావము లెంత శక్తిమంతములో అంత రక్తికాంత ములు వారిపద్యము లాయా సందర్భములందు స్వాతంత్ర్య దేవత నాహ్వా నించు స్వాహాంతనిగమమంత్రధ్వానముల కాలవాలము లై పఠితల హృదయ ముల నుప్పొంగజేయును.

గణపతి ఉత్సవముల సందర్భమున నొసంగబడిన తిలకునుపన్యాస మందలి.

"మూషికము బొజ్జవేల్పును మోయు టేమి!
యనుచు హితులార! మీరు నన్నడుగవచ్చు
భరతఖండోద్ధరణ కార్య భరణమునకు
నలతియును బలవంతుడైనట్లె యిదియు."

నను పద్య మెంతగంభీరార్థభూయిష్ఠమో వేఱుగా చెప్పనక్కఱలేదు. ఇందలి యుపన్యాసములందలి పద్యము లన్నియు నిట్లె అంతరార్థధ్వని జాజ్వల్యమానములై యింపు నింపుచున్నవి. ఇవి వీరభద్రకవివక్త్రనిర్గత ములు కావు దుష్టదక్షాధ్వరధ్వంసకాలవిజృంభిత వీరభద్రదేవముఖాగత ములు. వాని నన్నిటిని వివరించి వ్యాసమును దీర్ఘీకరింపను సహృదయుల

కొక్క పద్యమును స్థాలీపులాకన్యాయముగా చూపితిని. అలతిఅగ్నికణ మవనీధరోన్నతమైన కార్పాసపుంజమును భస్మసాత్కరించుటకు చాలదా?

ఈ ఖండమున తిలకు, సావర్కారు, గోఖ్లే, దివోస్కారు, చాపేకరులు పట్వర్ధన్, బాపట్, పరంజపే, భండార్కర్, శంకరన్నాయర్, నాటూసోదరులు ఠాకూర్‌సాహెబ్, అగమ్యానందపరమహంస., అరవిందఘోషసోదరులు, మహాత్మగాంధి, మున్నగు మహానాయకుల ప్రసక్తియున్నది గాంధీజీ యప్పుడే దక్షిణాఫ్రికానుండి యరుదెంచెను అచ్చట భారతీయులు పడు పాట్ల నతడు వర్ణించిన తెఱంగు హృదయవిదారకముగా నుండును. ఆ మాటలు విని తిలక్ తత్కృత్యాల తప్పక యుద్ధరించెదనని వాగ్దాన మొనరించెను చాపేకర్ సోదరులలో నగ్రజుని జాడ తెలిపి యొక్కనీచు డిరువదివేల రూప్యముల గ్రహించెను తిలకా చాపేకరును కౌగలించుకొనగా నతడు

''స్వామీ! నాకు భగవ
ద్గీత చాలు కనులకద్దుకొందు
అన్కించి నినుఁ గనుగొందు''

నని పలికియుండెను. తిల కాతని శవమునకు దహనసంస్కారము జరిపించెను.

''వ్రేటుగొన్నట్టి గవరనమోముతల్లిపులి
గాండ్రించి కన్నీరు గ్రావుచు వినిచె వాసుదేవునకు
సుతమణీ! ఇర్వది న్వేల కెవ్వడు
పొల్పెడెను వానిని వధింపరా!తక్షణ మనుచు''

పల్కెను. ఆ తిలకుపత్రికలో చాపేకరు లసమాన భారత భక్తు లని సన్నుతించెను లజపతిరాయ్

''హత్యచాటునం దున్న
దనంత దేశభక్తి''

యనియు "నవయుగోదయమున కిది నాంది'' యనియు ప్రస్తుతించెను.
ఈ ఖండమునందలి ఘట్టము లన్నియు నొకదానిని మించి వే రొక్కటి వీర రసోద్దీపకములుగా నున్నవి దివోస్కరు దాశేర్కథానామకగ్రంథమును రచించి అందు "స్వరాజ్య"పదమును వాడెను. అరవిందసోదరులు బ్రిటనులో

యుండి స్వాతంత్ర్యలాభమునకై కృషి చేసిరి దాదాభాయ్‌నవురోజీ లాహోర్ కాంగ్రెసు సమావేశమున కరుదెంచెను. ఈ విధముగా లోకమాన్యఖండము భారతస్వాతంత్ర్యనాటకమునకు నాంది యై విరాజిల్లు చున్నది

కవి యిందు కథాకథనమునఁ జూపిన కౌశలము ప్రశంసనీయమై యున్నది. తిలకునకు సంబంధించిన కథాసన్నివేశముల నన్నింటిని వారు చక్కగా వివరించి యున్నారు తిలకు కారాగారబద్ధుడై యున్నప్పుడు అతని స్మృతిపథమున గడచిన వృత్తాంతము లెన్నో త్వరితత్వరితముగా ప్రసరించినవి. వాని నన్నిటిని వివరించుటలో కవి గతగాథాస్మారక మని చెప్పదగిన "*Flash back*" విధానము నవలంబించి కథాకథనమున కొక వైశిష్ట్యమును చేకూర్చియున్నారు

శ్రీ మూర్తిగారి జగద్విదితి మైన పద్యశిల్పమును గూర్చి నేను వేఱుగా చెప్పవలసినది లేదు వారి పద్యములు ధారాశుద్ధి శోభితములై, విలక్షణప్రౌఢతాపరిపూర్ణమైన కూర్పుతో గూడి మనోరంజకముగా నుండును. వా రచ్చటచ్చట వాడు శబ్దార్థాలంకారాలు వారి కవిత కంతింతనరాని వన్నె చేకూర్చుచున్నవి

''రచిత శిల్పభూరిప్రస్తరచితరుచిత
రుచిత సింహాసనమున సౌ రుచితముగ శి
వాజి యుండె సభాజన బహుసభాజ
నమ్ముతో''

అను పద్యము యమకాలంకారముతో గూడి యత్యంతమనోజ్ఞము గా నున్నది

''పశువాతము మానవవ్యాధి గాగ
పశుపాతము మానవత్వమున వ్యాధి''

అనుచో పక్షపాత పక్షవాతశబ్దముల ప్రయోగము రమణీయ మగుటయే కాక భావగంభీరముగా గూడ నున్నది

''అతని హృదయము జాతీయతాభ్యుదయము
తత్సమాఖ్య శివాజీ, తదనఘు వాజి
ధర్మసమితి దూకె, నెదిరిధైర్యము యము
నాస్రవంతీప్రవాహమునందు దూకె''

అను పద్యమునందలి శబ్దాలంకారముమాట యటుండ నర్థవైచిత్రి శివాజీపరాక్రమక్రమమునకు బంగారుపతాక వోలె నున్నది.

"తనువో ధనమో మనమో" 181. ప.

అను పద మున

"స ందనచాలక మైన మోకు దానన కాదే"

యను వ ంతరన్యాసము మనోహరముగా నున్నది

" ట్టివేల్పు తలప పుట్టెడు బుద్ధులు"

"గంగాతటజనితర్షి త

రంగిత మాశీర్వచః పరంపర తోడై

పొంగులుగా కెట్లుండు"

మున్నగునవి శ్రీ మూర్తిగారి జాతీయపద ప్రయోగమునకు తార్కాణ ములు మాక్సుముల్లరు మొదటి శ్రుతిప్రతిని పంపగా నార్యులు వసించిన దుపోత్తర ధ్రువమే యని విదితము చేయు గ్రంథమును తిలకు బంధనముననే రచించెను దానిచే

"నెదలకు బలె దివాచీల కెన్నో రంగులు వేసె తిలకు"

అనుట యెంతో భావగంభీరముగా నున్నది.

"నిన్ను భజించు చుంటిమి గణేశ్వర! ప్రాణసపుత్రపుష్పని

ష్పన్న సమర్పనన్, జివరి జన్మము చేయకు దీని మాకు బ్రెన్

గన్నుల మ్రోత గర్జనముగా భరతోర్వి స్వతంత్రతాప్తిదా

కన్నవమేఘముల్ కురియుగాత! నిరమ్మదమస్మదంగముల్"

(258 ప)

అను పద్యము వారి భావగాంభీర్యమునకును ధారాశుద్ధికిని పరమనిదర్శ నముగా నున్నది

"మా యిండ్లు సదా రై ఫుల్లింబు లగుత! త్వత్పూజనకై"

అను ప్రయోగమందలి ధ్వని యద్భుతముగా నున్నది. కవి యిందు మధ్యాక్కరలు, ద్విపదలు, స్రగ్ధర మున్నగు వృత్తములను గూడ వాడి యున్నారు. 'వందేమాతరం' వారి కవితా ప్రతిభ పరాకాష్ఠనందిన మహా కావ్యము అది దేశమున సముచితగౌరవము నంది వారి కపౌరయశస్సత్కా రముల నొదవించుగాక! యని యాశించుచున్నాను

—శ్రీ వేలూరి సహజానందగారు

అరవిందఖండము

వ దేమాతరం సరస్సులో శ్రీ అరవిందఖండం ఒక అరవిందమే. అఖండ అరవిందమే. పరప్రభుత్వానికి మహజర్లను విన్నవించుకునే దశనుంచి జాతీయఉద్యమాన్ని ఉద్ధరించి స్వాతంత్ర్య మనేది ఒక రిచ్చే దానం కాదు, అది స్వశక్తితో సాధించుకోవలసిన సిద్ధి అని జాతికి ప్రవచించిన ప్రవక్తలు శ్రీ అరవిందులు అగ్రశేణికి చెందినట్టివారు అటు మహారాష్ట్రలో బాలగంగాధర్ తిలక్, ఇటు వంగదేశంలో శ్రీ అరవిందులు ఆనాడు సంపూర్ణస్వరాజ్యానికై శంఖం పూరించిన అతివాదులు, అందే కార్యవాదులు మితవాదులు ఎక్కువగా పాశ్చాత్యభావనలచే ప్రభావితులవడంతోపాటు పాశ్చాత్య ఆచారవ్యవహారాలకు, రాజకీయసంప్రదాయాలకు లోబడి వుండేవారు కాని స్వరాజ్యలక్ష్యసాధనకు స్వదేశ- ఆత్మను పునరుజ్జీవింపచేసుకోవాలి అని భారతీయసంస్కృతి వైపు జాతి దృష్టిని మళ్ళించిన ద్రష్టలు తిలక్, శ్రీ అరవిందులు విద్యాభ్యాస మంతా ఇంగ్లండ్‌లోనే జరిగినా, స్వదేశంలో కాలిడినప్పటినుంచి శ్రీ అరవిందులు భారతీయసంస్కృతితో తాదాత్మ్యం పొంది భారతీయులుగా జాతికి ప్రతిష్ఠను ఇనుమడింపజేశారు. ఆధ్యాత్మికం సాంఘికం వేరు కావని, రెండూ ఒకటే నని మళ్ళీ గీతాచార్యుని పూర్ణయోగాన్ని ప్రబోధించారు శ్రీ అరవిందులు. శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారు ఈ వివిధ విషయాలను దర్శించగలిగిన సమ్యక్‌ద్రష్ట, దిట్ట. చూపు చురుకు, మాట కరకు కాబట్టే స్వాతంత్ర్యభావనకు ఆధ్యాత్మిక దర్శనాన్ని సాహిత్యపరంగా సమన్వయించగలిగారు

"ఎవడు యోగాశ్వముననుండి భువిని పడెనొ
వాడె యితడరవిందుడై వఱలినాడు" (302పుట 241పద్యం)

శ్రీ ముదిగొండవారు అధునాతనులకన్న కూడ ఒక అడుగు ముందు. "సు బ్రైటన్' అని పదప్రయోగం చేశారు

'సభ ద్విధా, యొక వైపున పిల్లికూతలున్'
మరొక సందర్భాన
"భరత ధరణికి..."

"దాస్యతవనంబువంటు యెంతో సీధు వంత దొరకు"
'దొరకు'- 'దొర'కు అని కూడ
"పని లేనిది సేద్య మగునా! పని లేనిది ఖాద్యమౌన"
"అబ్రిటిషుపాలనంబు"

శ్రీ అరవిందులు విద్య జాతీయ విద్యగా ఉండా లని భావించారు.

"జాతి స్వతంత్రజీవనము సల్పుకొనన్ దగువిద్యమనకిప్పుడులేనిదివిద్య"

లజపతిరాయిని గురించి వ్రాస్తూ,

గీ॥ ' అతడు లజపతిరాయి దుర్మతివరాయి"

అని భావస్ఫూర్తిని ప్రస్ఫుటం చేశారు రచయిత. స్వామి వివేకానందను గురించిన ప్రస్తావనలో.-

క॥ "అటు వేదాంతము నిటు ని
ప్పటి భారత రాజకీయ బాధాంతము నొ
క్కట నుడి స్వామి పలికె"

ముదిగొండవారి పాళికి శబ్ద మెన్ని విధాల ధ్వనిస్తుందో. గీతగీతాన వినవచ్చు. శ్రీ సురేంద్రనాథ బెనర్జీ

"పూర్వజన్మ తపస్వి యిప్పుడు వచస్వి"

మాటలు ముచ్చెమటలు పోయకుండా, వాటి కవి ఆయా స్థానాల్లో ముచ్చటగా చోటు చేసుకుంటై ఇది రచయిత సహజరీతి

'అమవసనాటి చీకటుల కందవు పున్నమినాటి వెన్నెలల్''
ఏ భాష అయినా తనదిగా చేసుకోవా లనుకొనే చంపకము

"పాతలాంతర్లకు క్రొత్తలాంతర్లు శీర్షిక గాగ"

ముదిగొండవారి మధ్యాక్కర, మధ్యమధ్య అక్కడే ''Rogues of First waters'' అనేదానికి ముదిగొండవారి తెనిగింపు.

ఆ.వె॥ ఇటకు బ్రిటను నుండి యేలవచ్చు జనంబు
మొదటినీట వచ్చు మొసలిమచ్చు''
కమ్మని తెనుగు తనానికి ఒక కందము

క॥ ''నీ బలగమె నా బలగము
నీ బాసయె నాదు బాస నీ బాటకును
న్నా బాట కలియు నరవిం
దా। బృంహితసుగుణబృంద! యని తిల కనియెన్ "

గీ॥ ''ఒక పనికి బుడ్డిదీపమె యొనరు గాని
యెన్ని బుడ్డిదీపము లైన నేమి "గ్యాసు
లైటు'' కాదు, కాంగ్రెసు గ్యాసులైటు, దాని
వెలుగునందు స్వరాజ్యపు పెండ్లివిందు.''

స్వాతంత్ర్యసాధనలో స్వయంగా పాల్గొనటం వలన ముదిగొండవారిలో వీరభద్రమూర్తి కన్పిస్తారు ఆ స్వానుభవం తోడయినందువల్లనే మో రచనలో శబ్ద, అర్థ, భావ అలంకారములతో పాటు, అక్షరరమ్యతతో పాటు రాజకీయ రమ్యత కూడా చదువరులను ఆకట్టుకుంటుంది. ఈనాటివారి కెక్కువగా తెలియని శ్రీ అరవిందుల దేశభక్తిని జ్ఞాపకం చేయగల దీపిక. శ్రీ అరవింద ఖండము

తెనుగు సంస్కృతం ఆంగ్లభాషల తీపుతెన్నులను, పాత కొత్త కవితా రీతులను మేళవించుకున్న మహాకవి ముదిగొండవారు

విద్వాన్, శిరోమణి
శ్రీ కేశవపంతుల నరసింహశాస్త్రిగారు

భవానీమందిరఖండము

"ఇచటి మట్టిఁ బుట్టి, యిచ్చటి గాలికి
వాన కెండ కెదుగువారు, తనను
మఱచిపోయి రనుచు మరిమరిఁ దడవె నా
యంబ భారతాంబ యా భవాని"

అని తన హృదయం చీల్చి బయటికి ప్రవహింపజేసిన, దేశమాతృశృంఖలావిమోచనోద్యమంకోసం ఉఱకలు పెట్టుతున్న కరుణరసం సర్వత్రా వ్యాపించిన భవానీమందిర్ వ్యాసభావాలనూ, మహర్షి అరవిందఘోష్ ఆ వ్యాసంలో వ్యక్తపరచిన దేశహితైకబోధదీధితులనూ, స్వాతంత్ర్యరక్షాదీక్షాకంకణకింకిణీక్వణనములనూ మెఱుపులు తగ్గనీక, ధ్వనులు సన్నగిల్లనీక తెలుఁగుతోటలో ప్రసరించునట్లు చేసిన దీ భవానీమందిరఖండం ఆనాడు అరవింద, వారీంద్ర సురేంద్రనాథబెనర్జీ, బిపినచంద్రపాల్, అశ్వినీకుమార్, మొదలయినవారు చూపిన మాతృదేశభక్తినీ, కర్జన్ ప్రభువు చేసిన ద్రోహారంభమునూ కన్నుల యెదుట నిలుపుతున్న యీ కావ్యఖండంరచయితకు అనువాదంలో, అనుభవంలో, అభిజ్ఞతలో, ఉపజ్ఞలో, ఉత్సాహంలో ఉన్న మెలకువలనూ, పలుకుల తియ్యదనాన్నీ వేనోళ్ళ వెల్లడిస్తున్నది. చదివి ఆనందించండి!

డా॥ ధూళిపాళ శ్రీరామమూర్తిగారు M.A. Ph. D.,

హైదరాబాదు

ఇంగ్లాండ్ ఖండము

శ్రీవీరభద్రమూర్తిగారు నాకు చిరకాలమిత్రులు. ఆయన స్వతంత్రులు అందుచేత కవి. లేకపోతే కవికావడంచేత స్వతంత్రులు. ఈ కావ్యంలో, ఈ ఇంగ్లాండుఖండాన్ని నా కిచ్చి నీవు దీనికి పీఠిక వ్రాయాలి అన్నారు. సరే నన్నాను.

లోకంలో జరిగిన ఒక ఇతివృత్తాన్ని తీసికొని దాన్ని ఛందస్సులో పెడితే అది కావ్య మవుతుందా? అనేది పెద్దప్రశ్న. ఆ యా సంఘటనలను నేను యథాతథంగానే చిత్రించాను సుమా! అని కొంతమంది "ఫుట్ నోట్సు" కూడా వ్రాస్తారు, మహాకవు లైకూర్చుంటారు వాళ్ళు. బ్రతికున్న కాలాల్లో జరిగిన చరిత్రలను స్వీకరించి కావ్యత్వ మాపాదింపగల వాళ్ళు వాల్మీకి,వ్యాసుడు ఇద్దరే ఇద్దరు. ఇపు డీ వీరభద్రమూర్తిగారు సాహసించి ఈ కాలంలో జరిగిన ఈ చరిత్రను పుచ్చుకున్నాడు. దీనికి కావ్యత్వం సంఘటించిందా? లేదా? అనే ప్రశ్నను గురించి విచారించవలసినవారు తక్కిన ఘట్టాలకు పీఠిక వ్రాసేవారు. అదృష్టవశాత్తు ఆ బాధ్యత నాకు అసలే లే దనను గాని చాలా తక్కువ. అది కూడ నేను పక్కకు నెట్టి ఈ ఇంగ్లాండుఖండంలో నేను మెచ్చుకోగల్గిన అంశాన్ని వ్రాస్తున్నాను. ఎందుకయ్యా? అంటే ఇతరులెవరైనా దీని సొగసు తెలిసిన వా ళ్లుంటే ఉండవచ్చు. కాని చాలా మందికి తెలియదు. అందుకని చెప్తున్నాను. కొంతమందికి కొన్ని కొన్ని "ప్రిజుడీసెస్" ఉంటాయి. ఇందులో అన్నీ ఇంగ్లీషుమాటలే ఏం బావుంది అంటారు. మఱి ఇది ఇంగ్లాండు ఖండ మాయె. ఇందులో ఇంగ్లీషు మాటలు లేకుండా వ్రాస్తే ఏం బావుం టుంది? శ్రీనాథుడులాంటివాడు గోదావరీఖండ మైన భీమఖండాన్ని సంస్కృత సమాసాలతో ముంచివేశాడు. శివకవుల తరువాత వచ్చిన ఈ శ్రీనాథుడు తన వరవడిలో తక్కిన కవులను నడిపించినవాడు మఱి. వదిలేద్దాం.

ఈ ఇంగ్లాండు ఖండాన్ని మొదటినుంచి చివరిదాకా చూచాను. ఇందులో నున్న చమత్కార మేమి టంటే అసలు కథ అంగుళమంత ఈ తెలుగు దేశంలో గణానికి నలుగురు మహాకవు లున్నారా! వాళ్ళ పేర్లు తక్కినచోట్ల వినపడ్డా వినపడకపోయినా రేడియోమేళాల్లో తరుచుగా వినపడుతుంటాయి! వీరిలో ఎవరికైనా ఈ అంగుళం కథను వ్రాయటానికి ఒక్క గీతపద్యం సరిపోతుంది మహా అయితే. మఱి ఈయన 288 పద్యములు వ్రాశాడు ఈ పద్యా లన్నీ కూడా ఇంగ్లాండుదేశమునందలి ప్రకృతి రామణీయకముయొక్క వర్ణనమే. ఈ వర్ణనము సొగసంతా అట్లా ఉంచి మొదటినుండి కొనవరకు కథాంశమైన "గోఖ్లే లజపతిరాయిల" దౌత్యవైఫల్యాన్ని సర్వత్ర వ్యజ్యమానము చేస్తూ ఉంటవి. ఇంత వర్ణనములోను ఈ చిన్న కథాంశాన్ని దుసికిలించుకొని పోకుండ, పోషించుకుంటూ వ్రాయడం కవియొక్క కావ్యనిర్మాణ మర్మజ్ఞతల నిదర్శన మని చెపుతున్నాను. మొదలు పెడుతూనే వా ళ్ళెక్కిన ఓడ

"తరంగములఁ ద్రోసికొనుచు వేగన్
గమించుచుండె కడగండ్ల నీది ధీరుండు వోలె"

ఈ మాటల్లో వారి దౌత్యం ఎదురునడకలు నడుస్తున దని వ్యంగ్యం ఇదే చివరి పద్యంలో ప్రతిపాదిత మయింది ఆద్యంతాలు పొసగించుకొంటూ మధ్యమధ్య పైకి తేలుస్తూ, అంతరనుస్యూతితో వ్యంగ్యం చేస్తూ ఈ కథా భావన కొనసాగుతుంది పూలల్లో దారం లాగా. పూలు, పిట్టలు వాని రంగులు, కూతలు దారాన్ని గ్రుచ్చిన పూలు. తరువాత సముద్రవర్ణనము. ఈ వర్ణన మంతా అందాల కుప్పే. ఈ అందా లన్ని ఎక్కడ విప్పిచెప్పను?

"భువన మను హాండలో నీరు పోసి పైని
మంట పెట్టి కాచుచు నుండె కంటపడని
వేడొ, నరు డైనచో క్రిందఁ బెట్టు మంట
మంట ద్యుమణి, నీ రంబుధి, వంట మొయిలు"

అసలు ఈ భావమేమిటి? ఈ రచన యేమిటి? ఈ భాష ఏమిటి? కాటూరి వేంకటేశ్వరరావుగారి భాషలో ఐతే ''మూడూ పరాభత్తుగా ఉన్నాయి" అని చెప్పాలి. విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి భాషలో నయితే ''సుంకుదేరి ఉన్నాయి" అని చెప్పాలి. మరి నీ భాషలో ఏమంటావయ్యా? అంటే, నన్నయ్య గారి పద్యం గుర్తుచేసికొని "మేలు'' అంటాను. ఎంతమంది సముద్రాన్ని వర్ణించలేదు? ఏ కవితీరు ఆ కవిదే అయినా ఈ పద్యం చదివినప్పుడు ఈ వీరభద్రమూర్తిగారు ఇంత కవా అనుకుంటాను.

''శ్వేతముఖుల లండనులత్యున్నతసౌధ
వీధికూటస్థ వెన్నెల విరివి ద్రావి
విరుగబడినవ్వినది తమ్ము నరసి యనుచు
తలచె లజపతిరాయి సందరపు దరిని''

మరల నిచ్చట కథార్థ మైన దౌత్యవైఫల్యం స్ఫురిస్తుంది కాని ఈ వాచ్యార్థంమాటే చూద్దాం ఇది ఎంత స్వభావ రమణీయముగా మున్నది! ఇంత దూరము ఇన్నిరోజులు సముద్రంమీద ప్రయాణము చేసియున్న వాళ్ళకి ఎంత దూరం చూచినా సముద్రమూ ఆకాశమూ చూచిచూచి అలసిపోయిన వాళ్ళకి ఒక్కమాటు ఒక మహాపట్టణము యొక్క మహోన్నతి సౌధసముదాయశోభ కంటికి హఠాత్తాడనము చేయగా ఆ వెన్నెలతో వారి కట్లనిపించుట సహజమే. ఇది వట్టి అలంకార రచన కాదు. ''వెన్నెలవిరివి త్రావి" అనుట కవితామయ మైన రచన ఇందు మైరేయము తప్పత్రావి ఈ నల్లముఖములను చూచి విరగబడి నవ్వుతున్న ఆంగ్లయువతిమదవిలాసగర్వాతిరేకములు కొట్టవచ్చి నట్లు కనిపిస్తున్నవి.

మఱి ఈ కవికి ఇంగ్లాండు దేశములో మున్న పూలతో, పిట్టలతో, చెఱువులతో, పొదరిండ్లతో, పచ్చికబయళ్ళతో తోటలతో, చెట్లతో, వాని నీడలతో, పొగమబ్బులతో, వసంతకాలపుఎండలతో, నదులతో, సెలయేళ్ళతో ఎంత హృదయదఘ్నమైన పరిచయం ఉందో చదువుతూ ఉంటే ఆశ్చర్యం

వేస్తుంది. ఈయన చిన్నతనములో 17, 18 ఏళ్ళ వయస్సులో ఊరికే చూసి వద్దామని ఇంగ్లాండు పోయాడట అప్పటి అనుభవం ఇదంతా. ఈ 70 ఏళ్ళ వయస్సులో వ్రాశాడు. ఈ మధ్య యాభై ఏళ్ళ కష్టాలు సుఖాలు ఎన్ని వచ్చినా అతిలోకమైన ఆ చిన్ననాటి అనుభవాన్ని ఇంత ప్రత్యక్షంగా దాచుకుని దాచుకుని భావనతో పండించి ఈ ఖండంలో కొలబోశారు కవిత్వపు మద మంతా వారబోసిన ట్లున్నది ఈ రచన. ఎప్పుడో చిన్నప్పుడు ఇంగ్లాండు వెడితేమాత్రం ఈ పూల పే ర్లెట్లా గుర్తున్నవి? వాటి రంగు లెట్లా గుర్తున్నవి? అరె! ఆ పిట్టలు, వాటి పేర్లు, వాటి కూతలు ఇవ్వన్ని ఎట్లా గుర్తున్నవి. నాకు ముప్పై ఏళ్ళ స్నేహం ఉంటే నాతో ఇంత చను వుంటే ఎప్పుడైనా చెప్పాడా? వీరభద్రమూర్తిగారు. పోనీ సత్యనారాయణగారికి చెప్పాడా? వేంకటేశ్వరరావు గారికి చెప్పాడా? మరి ఇప్పు డెట్లు వ్రాశాడూ అని. దీనికి ఒక్కటే జవాబు. వాడు అసలైన కవి అయితే, వాడికి సిసలైన కవితాహృదయం ఉంటే వాడి చిన్నతనపు అనుభవములలో ఏమిటి! జన్మాంతరపుటనుభవములలో కూడా మునిగిపోతాడు "తచ్చేతసా స్మరతి నూనమబోధపూర్వం భావస్థిరాణి జననాంతరసౌహృదాని". వీరభ। మూర్తి విషయంలో ''బోధపూర్వం'' అవటం విశేషం అంత కవితా హృ యాన్ని లోపల పెట్టుకొని ఒక పక్కనుండి అందులో మునిగిపోతూ పై సామాన్యులతో స్నేహం చేస్తూ వాళ్ళకంటే తక్కువ వాడి నన్నట్లు ప్రవర్తిస్తాడు ఇట్లా ఎంతసేపు వ్రాయను? ఐనా రెండు మూడు పద్యాలు ఉదహరించి చర్చించకపోతే తృప్తి లేక వ్రాస్తున్నాను.

> ''తల్లులు కన్న పిల్లలను దాదులు పెంచిన రీతి మాధవ
> ప్రోల్లసితాహముల్ కనిన పూలను గ్రీష్మదినాలు పెంచు, సం
> ఫుల్లవిచిత్రవర్ణసుమపూర్ణతటమ్ములు పెంచు హేమ్సుకున్
> మొల్లము,దాని గౌన్లుతికి పూన్చును సంజలు రెండు చేటికల్ ''

పై పద్యంలో మూడు చరణాలు సామాన్యప్రతిభావంతు డైన కవి వ్రాయవచ్చు. ''సంఫుల్ల... మొల్లము'', ఇంతవరకు పద్యములో చెప్పదల కొన్న భావ మైపోయినది పద్యము పూర్తి కాలేదు. ఏమిచేయాలి? ఇట్లాం

ఈ కవే రెండుమూడుచోట్ల పడ్డట్లు కన్పడుతుంది. కొంత గడుసరిగానే దాటుకొని పోయినాడు. సమస్యలు పూరించట మనేది అష్టావధానాల్లో ఒక ప్రక్రియ. ఏదో కొంత కష్టపడి అర్థం లాగితే ఆ సమస్యలు పూరించవచ్చు. ఇక్కడ సమస్యతీరే వేరు. భావం అయిపోయింతరువాత పై పద్యరచనదర్జా చెడకుండ ఆ భావాన్నే తెగ సాగదీయకుండా పద్యాని కంతకీ తళుకు వచ్చేటట్లుగా ఆ భావం లోనే ఇమిడి పోయేటట్టుగా పూరించాలి.

"దాని గౌ స్తతికి పూన్చును సంజలు రెండు చేటికల్" ఇక్కడ పై గుణా లన్నీ ఉండటమే కాదు. భావాన్ని సొగసుగా అలంకరించాడు కవి. ఈ మాట అంటే నా అభిప్రాయ మంతా చెప్పినట్లే. కాని కొంతమందికోసం కొంత వివరిస్తాను. ఇది అచ్చమైన ఆంగ్లకవితాభావమును తెచ్చి దానికి తెనుగుతనాన్ని ఆపాదించటం. అంటే ఆ థేమ్సునది రెండు గట్లూ పూలతో నిండి ఉంటే, దాని నీళ్ళమీద, ఆ పూలమీద, ఉదయసాయంసంధ్యారాగశోభ పడుతూ ఉంటే, ఆ దృశ్యము ఆ నది పూలగౌను తొడుక్కున్నట్లుగా నున్నది. అది ఇంగ్లీషునది. కాబట్టి గౌను తొడుక్కోవటం. రెండు తటములు రెండు చేతులు. నీటి భాగము తక్కినగౌను దాని తళుకు సంజకాంతిలో ప్రకాశిస్తుంది కాబట్టి సంజలు చేటికలు. అదీ కల్పనలోని ఔచిత్యము.

"గొడుగున్ బట్టినయట్లె వృక్షము పొసంగున్ "మేరి క్రైంపైను", నూ
అడుగుల్ వెండియు నేబదిన్ పొడుగు దీపారాధనాశాఖలన్
బెడగౌ స్తంభము బాదరించునది "నార్వేస్ప్రూసు", నిల్వెల్లపూ
తొడుగే తెల్లని 'బీము', సృష్టి పరమాత్మన్ గొల్చు నెందేనియున్."

"సృష్టి పరమాత్మన్ గొల్చు నెందేనియున్" అనునది పిండితార్థము. తక్కిన పద్యమునందలి అలంకారరచన వచ్చి దీనిలోనికి గుచ్చుకొంటున్నది. ఇది అలంకారంచేత అలంకారాన్ని అలంకరించుట. ఇది భావంంలోని సొగసు. భావం వేరు భావన వేరుగా చూచినగాని ఈ రచన సొగసు తెలియదు. మరి "మేరిక్రైం పైను" "నార్వేస్ప్రూసు" "బీము" ఈ వృక్షముల యొక్క సౌందర్య వైవిధ్యమును ఏకత్రావస్థానముగాచేసి భావచిత్రమును చేయటం ప్రతిభా లక్షణం.

"సాలము నుండి దూకి..............
ఘృణు లుజ్జ్వలింపగా''

నీళ్ళల్లో పూల వాసన ఈతలు కొట్టుతున్నదట. అంటే ఆ వాగ్రచన
దానిఅంతట అది చాలా అందంగా ఉందనుకోండి. చుట్టూరా చెట్లనిండా పూలు
బాగా వికసించి ఉన్నాయి. ఆ పూలు రాలి ఆ సువాసనతో నీళ్ళు ఘుమఘుమలా
డుతున్నాయి. ఆ అనుభవం ఆ భావానికి పునాది. దానిపైన వచ్చిన ఉత్ప్రేక్ష కవితా
భావం. ఇన్ని కలిసున్నాయి దాంట్లో. ఇది ఆట్టిపెట్టి ''బడ్డెరిగా'' రనేచిల్క ఉందట.
దాని అందం వర్ణిస్తాడు చూడండి. ఎందుకు? చివరి చరణమును వ్రాసి వెనుక
చరణముల భావమును అలంకరించటానికి. ఇది సర్వాంధ్రమహాకవుల త్రోవ.
అది సమాసములో చేయటం. ఆ సమాస మంత సుంకుతేరి ఉండటం. ఈ కవి
తప్ప మరి యొక డెవడూ ఈ ఖండాన్నిట్లా వ్రాయలేడు. ఇట్లు ప్రతిపద్యాన్ని
ఉదాహరించి చర్చించవచ్చు. ఈ ఖండం ఇంగ్లీషులో వ్రాస్తే దానికి మంచి
ప్రశస్తి వస్తుంది. ఇంగ్లీషువాళ్ళే ఆశ్చర్యపోతారు అని నా నమ్మకం.

—:o:—

శ్రీముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారు చాలా విలక్షణమైన కవి. నేనూ, ఆయనా చాలా కవిసమ్మేళనాలలో పాల్గొన్నాము. ఆయన ప్రాచీన ఛందస్సులో రాసినా, ఆధునికులను కూడా ఆకట్టుకోగలడు. ఆయన ఈ మధ్య వచన కవిత్వం కూడా వ్రాస్తున్నాడు. ఈ గ్రంథాదిన ఉన్న హృదయంగమం చదివితే, అది ఎవరో పైలాపచ్చీసులో ఉన్న కవి వ్రాసినట్లు కనబడుతుంది, లేక వినబడుతుంది. శ్రీముదిగొండవీరభద్రమూర్తిగారు ఇంటిపేరులోనే ముదిమి ఉన్నవారుగాని, పద్యంలో పడుచుదనం ఉన్నవాడు. గాత్రం అన్నది శరీరానికి, కంఠానికి సమానంగానే వాడుతారు వీరి ఒక గాత్రం అంతంత మాత్రం-రెండవది-అక్షరాలా క్షేత్రం. అందులోఉన్న రాజసం వినవలసిందే-

ఇది వందేమాతరం అనే కావ్యం ఇది నేను సంపూర్ణంగా చదవలేదు. ఇందులో ఇంగ్లండు ఖండం అనే భాగాన్ని మాత్రమే నాకు కవిగారు ఇచ్చారు. ఆయన ఉద్దేశంలో అన్నమంతా చూడాలా ఒక మెతుకు చూస్తే చాలదా అన్నట్లు నాకు ఇచ్చినట్లున్నారు. నేనుకూడా కడదాకా చూడాలా కొంత చూస్తే చాలదా అని చూశాను చూసినంతదానిలో, వీరి వాసి కనబడుతూనే ఉంది.

సమగ్రాంధ్రసాహిత్యం రచించడానికి ఆంధ్రసాహిత్యలోకంలో దొరికినన్ని గ్రంథాలు వచ్చినట్టు చదివిన నేను ఏ గ్రంథమైనా తనను తాను చదివించుకోకపోయినా, ప్రతిపద్యం చక్షురక్షరసంయోగం చేసి మరీ చదివాను. ఏ పుట్టలో ఏ పాము౦దో అన్నట్లు ఏపద్యంలో ఏభావం ఉందో అని ప్రతిపద్యం చదివాను. కొన్ని ప్రబంధాలు చదివినప్పుడు నాకు కలిగిన బాధ ఈ పద్యం చదివినప్పుడు నాకు కలగలేదని చెప్పడానికి సంతోషిస్తున్నాను. సంపూర్ణకావ్యం

చదవందే పరిపూర్ణ మైన అభిప్రాయం ప్రకటించటం నా అభిమతం కాదు. అయినా ఒకానొక పర్వం నా చేతి కిస్తూ శ్రీమూర్తిగారు చెప్పిన కొన్ని విషయాల వల్ల ఈ పర్వంలోని కృషి నా కర్థమైంది. ఆంధ్ర దేశపు అరుగులపై కూర్చుని, ఊహాగానంలో ఈయన ఇంగ్లాండును వర్ణించలేదు. కథాకాలం నాటి ఇంగ్లాండును కన్నులారా చూసి కథకు కావలసినంత కవిత్వాన్ని వాడుకొంటూ కథనం చేశా డీయన. ఇది ఆయన చిత్తశుద్ధికి తార్కాణం. నేనుకాంగ్రెస్‌కుటుంబంలో పుట్టి, ఖద్దరు పొత్తిళ్ళలో పెరిగినవాణ్ణి. దాస్యంలో పుట్టాను తిరుగుబాటులో పెరిగాను. స్వాతంత్ర్యంలో రొమ్ము విరిచాను.

ఈ కావ్యంలో కథ బహుశా నా కథే కావచ్చు.

కళాప్రపూర్ణ

డా॥ దాశరథిగారు, D.Litt.

(ఆంధ్ర ప్రదేశ్ ఆస్థానకవి)

బెంగాల్ ఖండము

మనీషిరసము

పూజ్యులు, మహాకవులు శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారి కవితాదీప్తి దశదిశల వ్యాపించినది. ఆంధ్రసాహితీ లోకంలో వారి కవితాస్వాదన చేయని వారు అరుదు.

ఈ ఆధునికయుగమున కథాకావ్యములు తక్కువగానే వస్తున్నవి. కథానికాప్రక్రియ విడివడిపోవడంవల్ల కవితలో కథ తగ్గిపోయింది

అయినా తుమ్మలవారి మహాత్ముని ఆత్మకథ, గడియారంవారి 'శివభారతము,' మధునాపంతులవారి 'ఆంధ్రపురాణము' ఇంకా ఎన్నో వెలువడి సాహితీరంగంలో చక్కని స్థానం ఏర్పరచుకున్నవి

అట్లే శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారి "వందేమాతర'' మహాకావ్యం కూడా అగ్రశ్రేణికి చెందిన కథాకావ్యం (*Narrative Poem*)

భారతస్వాతంత్ర్యసంగ్రామగాథ ఆధారంగా శ్రీ వీరభద్ర మూర్తిగారు వందేమాతరకావ్యరచన చేశారు ఇందులోని "బెంగాల్ ఖండము'' ఈ కావ్యమునకు ఆయువుపట్టు.

బెంగాల్ అనేసరికే మన హృదయాలు జలదరిస్తాయి, తనువులు పులకరిస్తాయి. మన స్వాతంత్ర్యోద్యమంలో బెంగాల్‌కు ప్రముఖస్థాన మున్నది. వంగీయులు త్యాగశీలురు ఉద్రేకపరులు, సమరమున దిట్టలు ప్రపంచప్రఖ్యాతి నార్జించిన సుభాస్‌చంద్రబోసు వంటి మహావీరులు అక్కడ ఉద్భవించారు.

"వందల్ వేల్ ౹ బిటనంబరంబులు రగుల్చన్ బావకజ్వాలతో
వందేమాతర మంచు భారతిని నివ్వాళించు మీ హారతిన్
సంద్రుష్యత్ ప్రభుతంత్రయంత్రనప్రతిజ్ఞాయజ్ఞ పూర్ణాహుతిన్
వందివన్ దగు వర్ణమాల యిరవొందన్ లేదు వంగప్రజా!"

అని వంగప్రజను ప్రశంసించారు వీరభద్రమూర్తిగారు అసలు వందేమాతరగీతమును మనకిచ్చిన మహనీయుడు వంగీయుడు, మేధావులు; శూరులు, కళాకారులు, కవిశేఖరులు, కవితా, కథా, నవలారచనాధురీణులెందరో అవతరించిన వంగభూమి భారతజాతికి గర్వకారణ మైన ప్రాంతము.

"సభలు మీవి వజ్రాయుధప్రభలు కల్క-
టా మొదల్ కడపల్లెకుటాల దాక
నాసు రేంద్రహిమాలింద్రము దేశభాగ
ధేయరంగీయులార! వంగీయులార!"

వీరభద్రమూర్తిగారి పద్యాలు వజ్రాయుధ ప్రభల వలె నాకు కనిపిస్తాయి. వంగీయులను "వంగకుడు," లొంగకుడు అనడం ఎంతో సమంజసంగా, చమత్కార భాసురంగా వున్నది.

ఇంతకీ, పద్యరచనకు కాలదోషం పడుతున్న కాలంలో వీరభద్రమూర్తి గారు కమనీయ మైన పద్యకావ్యరచనకు పూనుకోవడం ఎంతైనా మెచ్చుకోదగినది నేను పద్యపక్షపాతిని అయితే కేవలం పద్యాన్ని పట్టుకుని వేలాడాలనే చాదస్తం నాకు లేదు కాని వీరభద్రమూర్తి గారి పద్య రచనారీతికి మురిసి పోతాను పద్యంలో చెప్పరాని దంటూ వుంటుందా అనిపిస్తుంది వీరభద్రమూర్తి గారి "వందేమాతర" కావ్యం చదువుతుంటే

"వంగం బొక్కటియౌనుగాక! భరతాంబాశృంఖలాల్ రెండుగా
వంగీభూతకళత్రార మైన దిటు మార్తాండుం డటుం బొడ్చినన్
భంగం బొందద అస్మదుద్యమము, యంత్రాగార మాంగ్లావనిన్

ఖంగింపంబడు, నొయ్యనన్ ప్రభుతతంత్రాగార మూంగ్లావనిన్
ఇలాటి పద్యాలు కంఠగలవి, గుండెనుకదలించగలవి "బెంగాల్ ఖండము"లో
ఎన్నో వున్నాయి.

వంగభూమి రెండుతున్కలగుటను భరించలేని ప్రజలు కావించిన పోరాట
మును కన్నులకు కట్టినట్లు వర్ణించారు వీరభద్రమూర్తిగారు ఈ 'ఖండం'లో.

వీరభద్రమూర్తిగారి ప్రౌఢరచనారీతికి ఈ ఖండములోని

(1)'ఉదయించెన్ దినరత్నబింబము' —

(2)'ఉదితుం డర్యము డయ్యె'...

అన్న పద్యాలు చాలు శ్రీనాథాదులను జ్ఞప్తికితెచ్చు శైలి వానిలో కనిపిస్తుంది

తద్భిన్నమైన చల్లని శైలి మరొకచో కనిపిస్తుంది.-

"తోయజాప్తు బండి తూరుపుపల్లమ్ము

నుండి మిట్టు కెక్కె నుద్ధతమున,

కూర్చొనిన నియంత కుంటివాడని మన

కెట్లు తెలియు? రథి వచింపకున్న?"

రసజ్ఞులను పులకింపజేయు పద్య మిది

రవీంద్రుని ఒక సుప్రసిద్ధకవితను ఈ ఖండములో వీరభద్రమూర్తిగారు
గేయరూపమున అనువదించారు

"మేలుకొలుపుము నా దేశమును,

మేలుకొలుపుము నా తండ్రీ!"...

"విశాలభావాచరణాభ్యుదయనవీనసుపథమున హృదయమున్ ఎచట
నీవు నడపింతువో! అచటికి స్వామీ! అచటికి ఆ స్వేచ్ఛాస్వర్గమ్ములోనికి"

వీరభద్రమూర్తిగారు అన్యభాషాపదములయెడ మక్కువ చూపి చక్కగా ప్రయోగించిన ఘట్టము లున్నవి:-

''బుల్బులు,'' "బిజిలీ" మున్నగు పదాలు వీరి పద్యములలో మనోహరముగా ఒదిగిపోయినవి

వీరభద్రమూర్తిగారే ఒకచోట అన్నట్లు "కావ్యజీవమ్ము మషిరసమ్ము కాదు మనీషిరసమ్ముగాని"

"మనీషిరస"భరిత మైన బెంగాల్ ఖండము వందేమాతరమహాకావ్యమునకు ఆయువుపట్టనుట అతిశయోక్తికాదు.

Sri Bijoy Kumar Sinha

Colleague of sardar Bhagat singh

ఉద్యమఖండము

Udyama Khandam

All true historians of our country's freedom struggle do now recognise that there were to streams- one that originated earlier in 1857 as the Indian Revolutionary Movement and the second that was born in 1885 with the starting of Indian National Congress.

Recognising this approach the auther of this volume of narrative in verses, has rightly composed poems under seperate headings related to different phases of the two movements.

The 'Khandam' that follows deals with the inspiring story of the phase of revolutionary movement that is popularly known as one of struggle against Bengal Partition. The unique character of its methods was the combination of the open and secret wings. Publicly defending the authorities, militant journals propagated the mission of liberation in terms of national values. An intensive campaign for use of swadeshi goods was organised from village to village. Aurobindo Ghosh, as pioneer, formulated a comprehensive programme, including education, physical and spiritual culture, and use of swadeshi goods. As Shri R. R. Diwarkar's biography of Aurobindoi shows, it was almost the programme put forward by Gandhij in 1921.

At the head of secret movement was Barindra Ghosh who declared in Alipore Bomb case, as the Chief accused, that they were not 'terrorists' believing that their goal of

Indian Independence could be achieved by only the killing of a few Europeans. The revolutionaries stood for organising a countrywide revolution for ending the alien British rule in India and establish a government of the common people.

There were echos of the movement in other regions in the country including in Andhra and in Hyderabad state of those days. The author has done well in referring to this fact.

It may be noted that these revolutionaries worked as political sannyasis and their battle-cry was Vandemataram. For them no sacrifice was too great for breaking the chains of their mother goddess - the enslaved vast dear land that had been once their own and free politically. During these days the martyrs mounted the gallows with smiles on their faces, uttering their last words- "Vandemataram".

అనువాదము

మన దేశస్వాతంత్ర్యసమరంగూర్చి వ్రాసిన చరిత్రకారులలో యథార్థ వాదు లందరూ యీ సమరంలో రెండుశాఖ లున్నా యని గుర్తించారు. మొద టిది 1857లో భారత విప్లవ ఉద్యమంతోనూ, రెండవది 1885లో భారత జాతీయ కాంగ్రెసు స్థాపనతోనూ ఆరంభ మయ్యాయి.

ఈ విషయాన్ని యీ కవిగారు. కూడా గుర్తించారు అందుకే ఆయన యీ రెండు ఉద్యమాలకు సంబంధించిన సంఘటనలను రెండు వేర్వేరు కావ్యా లుగా రచించారు.

వందేమాతరం ఖండంలో బెంగాలు విభజనకు వ్యతిరేకంగా సాగిన మహో ధృత ఉద్యమం వర్ణించబడింది. ఈ ఉద్యమంయొక్క ప్రముఖలక్షణం బహిరంగ. రహస్య విభాగాలు రెండూ కలసి పోరాటంలో పాల్గొనటం. అధి

కారుల అంశలను లెక్కచేయకుండా ఆనాటి విప్లవపత్రికలు జాతీయ లక్ష్యాలకు అనుగుణంగా విముక్తి ఉద్యమాన్ని ప్రబోధించాయి. స్వదేశీ వస్తువ్యాపకాన్ని ప్రోత్సహించే ఉద్యమం గ్రామగ్రామాన వ్యాప్తి పొందింది. ఈ ఉద్యమానికి మూలపురుషు డైన అరవిందఘోష్ ఒక సమగ్ర కార్యక్రమాన్ని రూపొందించినారు. దనిలో విద్యావ్యాప్తికి, శారీరక, మానసిక, సాంస్కృతిక ప్రోత్సాహానికి, స్వదేశీఉద్యమానికి ప్రాధాన్యం యివ్వబడింది.శ్రీ ఆర్.ఆర్. దివాకర్. తాను వ్రాసిన అరవిందఘోష్‌జీవితచరిత్రలో పేర్కొన్నట్లు,1921లో. గాంధీజి ప్రవేశపెట్టిన కార్యక్రమానికి, అరవిందఘోష్ సూచించిన కార్యక్రమానికి ఎన్నో విధాలుగా పోలికలున్నాయి. అప్పటి రహస్య ఉద్యమానికి అధినేత బారీంద్రఘోష్. అలీపూరుబాంబుకేసులో ప్రధాననిందితు డైన బారీంద్ర కొద్దిమంది తెల్లవారిని చంపడంద్వారా భారతస్వాతంత్ర్యాన్ని సాధించగలుగుతా మని తమ విశ్వాసం కాదని ప్రకటించాడు. దేశ మంతటికీ విస్తరించే విప్లవంద్వారా బ్రిటిషుపరిపాలనను అంతంచేసి సామాన్య ప్రజల ప్రభుత్వాన్ని స్థాపించటమే ఆనాటి విప్లవవాదుల ధ్యేయం.

ఈ ఉద్యమం ప్రభావం ఆంధ్రదేశం, హైదరాబాదురాష్ట్రంతో సహా దేశంలోని యితర ప్రాంతాలమీద కూడా ప్రసరించింది. ఈ విషయాన్ని రచయిత చదువరుల దృష్టికి తేవడం హర్షింప తగినది.

ఈ విప్లవవాదులు 'వందేమాతరం' అనే సినాదంతో రాజకీయసన్యాసులుగా దీక్షతో పనిచేశారు. దాస్యబంధనాలలో వున్న తమ మాతృదేశాన్ని, ఒకప్పుడు స్వేచ్ఛాస్వాతంత్ర్యాలను అనుభవించిన మాతృభూమిని, తిరిగి బంధవిముక్తం చేసే మహత్కార్యంలో ఎంతటి త్యాగానికైనా వారు సన్నద్ధు లైనారు. ఆ రోజులలో యీ దేశభక్తులు చిరునవ్వులతో, వందేమాతరం నినాదంతో ఉరికంబ మెక్కారు.

—o—

శ్రీ రావూరు వేంకట సత్యనారాయణరావుగారు
(జర్నలిస్టు)

హర్తాళులు- పికెటింగులు -

కలకత్తా కాంగ్రెసులో 'దాదాభాయి నౌరోజీ' స్వరాజ్యం అనే వాక్యాన్ని బయటకు తెచ్చాడు అదే నినాద మైంది ప్రబోధ మైంది కాంగ్రెసు వారం దరికీ పాంచజన్య మైంది అప్పటినుండి జాతీయతకు ప్రాధాన్యం వచ్చింది. కాని ఎక్కడుంది జాతీయత? సంపాదించాలి జాతీయ సంస్థలు స్థాపించాలి. ఆ కార్యక్రమం ప్రారంభ మైంది. జాతీయవిద్యాశాలలు ఏర్పాటుచేశారు- వంగజాతీయవిద్యాపీఠం ఏర్పడింది. 1905 అగస్టు ఐదవ తేదీనాడు విదేశీవస్తుబహిష్కరణోద్యమం వెనువెంటనే ప్రారంభమైంది. దీని ననుసరించి స్వదేశీ వస్త్రాల ఉత్పత్తి కార్యక్రమం, విదేశీ వస్త్రాలను, వస్తువులను అమ్మే అంగళ్ళ పికెటింగులు ప్రారంభమైనాయి ఆగస్టు 7వ తేదీ అప్పటి నుంచి గొప్ప పవిత్ర దినంగా

అక్షర శక్తి- ఆయుధ శక్తి

ఈ ఉద్యమ ప్రచారానికి పత్రికలు ఎన్నో సాహసించి బయలువెడలటం ప్రారంభించినాయి. 'బ్రహ్మబాంధవ్ ఉపాధ్యాయ' సంపాదకత్వాన "సంధ్య", 'భూపేంద్రనాథ దత్త' సంపాదకత్వాన "యుగాంతర్", 'అరవిందు'ల నాయకత్వాన "వందేమాతరం" పత్రికలు చంద్రనిప్పులు చెరిగిపోసినాయి. కాని ప్రభుత్వం అతితీవ్రమైన చర్యలతో వాటిని అణిచివేసింది అక్కడ అరవిందులను అరెస్టుచేసిన సమయంలోనే మహారాష్ట్రంలో 'బాలగంగాధర్ తిలక్'ను, ఆంధ్రదేశంలో 'గాడిచర్ల హరిసర్వోత్తమరావు' గారిని అరెస్టు చేశారు అటు

తర్వాత అక్షర యుద్ధంలోనుంచి ఆయుధసమరం తలయెత్తింది అక్కడ క్కడ తెల్లవారిని చిత్రవధ చేయడం జరిగింది దీనికి గాను బాంబులు ప్రయోగించారు ప్రాణాలకు ఆశ వదిలి భరతమాతవిముక్తికోసం విప్లవాగ్ని కాల్పులు ప్రజ్వలింపచేశారు.

"మురళీధరుడు కాదు- మురారి"

ఈ సందర్భంలో 'బిపిన్ చంద్రపాల్'దేశసేవను గమనించాలి. "న్యూ ఇండియా"పత్రికద్వారా ఆయన భారత జాతిని మేల్కొల్పారు. జాతీయతా, జాతీయవిద్యావిధానం, జాతీయసంస్కృతి ఈ అంశాల పైన శ్రీపాల్ ఎన్నో రచనలు చేశారు. ఎన్నో గంభీరోపన్యాసా లిచ్చారు. ప్రఖ్యాత పత్రికాధిపతి శ్రీ 'ముట్నూరి కృష్ణారావుగారు' వంగభూమికి పరుగుతీసి, పాల్ గారితో కొంతకాలం సంచరించి వారిని వెంటబెట్టుకొని 1907లో ఆంధ్రదేశానికి తీసుకువచ్చారు. రాజమహేంద్రవరంలో పాల్ గారిచ్చిన గభీరోపన్యాసం విని ఆ నగరవాసులు పులకితులై వెంటనే ఒక జాతీయ విద్యాసంస్థను నెలకొల్పారు పాల్ గారు తరువాత మచిలీపట్నం వచ్చారు అక్కడ జాతీయ కళాశాల ఏర్పాటు చేయడానికి వారి రాక కారణం అది ఈ భారతదేశమంతటా ప్రఖ్యాతి గణించింది. అటుతర్వాత కృష్ణా పత్రిక సంపాదకత్వం వహించి కలాన్ని దూసిన కత్తిగా, బిటన్ వొత్తడానికి సిద్ధపరచిన పిస్తోలుగా తయారు చేశారు కృష్ణారావుగారిలో తీవ్రత, ధైర్యం, దేశాభిమానం, విప్లవజ్వాలా మేల్కొల్పింది శ్రీ బిపిన్ చంద్రపాల్ గారే!

కృష్ణారావుగారు బిపిన్ చంద్రునితో కలిసి సంచరిస్తున్నప్పుడు పాల్ గారి భీకరవాణి ఒకసారి ఎలా పలికిందో తెలియచేసే చిన్నసంఘటన నిక్కడ పొందుపరుస్తాను వీరిద్దరు హుగ్లీనదిలో పడవలో ప్రయాణం చేస్తున్నారు సందె వేళ అయింది పడమటి దిక్కు ఎర్రబడింది. మలయమారుతం వీస్తోంది. హుగ్లీనది అలలు సరిగమలు వినిపిస్తున్నాయి ఆ సుందర ప్రకృతిని చూచి కృష్ణారావుగారు పరవశులై "అదుగో! మురళీధరుడు- సందెవేళ మధురగానాలు వినిపిస్తున్నాడు ప్రకృతి ఆ రాగాల తూగుటుయ్యాలలో వూగుతోంది" అన్నారట. పాల్ గారు 'అప్పు' అని కేక పెట్టారు. కృష్ణారావుగారు పాల్ గారి వంక చూసి ఎందువల్ల? అందామనుకొంటున్నారు ఇంతలో పాల్ గారు గంభీర

స్వరంతో "మనకు (దేశానికి) ఇప్పుడు కావలసింది మురళీధరుడు- మురారి! దానవసంహారి'' అని కేక పెట్టారట కృష్ణారావుగారు అవునన్నట్లు తల పంకించారు. అదీ ఆనాటి పాల్‌గారి ఆవేశస్వరూపం అది వారినుంచి కృష్ణారావుగారు అందుకున్న విప్లవ సందేశం

''బందరునతెల్గు కల్కటాన్ వంగ భాష"

వంగభూమి నుంచి స్వదేశోద్యమం పలుతావుల్లోకి ప్రాకిపోయినా ముందుగా ఆంధ్రదేశంలోకి పరుగెత్తుకువచ్చింది అందులో బందరులో స్థిరమైన నెలవు సంపాదించుకొంది జాతీయకళాశాలకృష్ణాపత్రికలు రెండు స్వాతంత్ర్యజ్యోతులుగా వెలుగ నారంభించాయి. అందుకే వీరభద్రమూర్తి గారీ కాండలో బందరులో చెలరేగిన ఉద్యమప్రభావాన్ని వర్ణిస్తూ

''బందరున తెల్గు
కల్కటాన్ వంగ భాష"

అన్నారు యెంతో పొందికగా "వందేమాతరం"ఉద్యమం భారతావనిలో ప్రతిగళం నుంచీ వినిపించింది కోటానకోట్ల కంఠాలు విప్లవశంఖాలై వినిపించాయి- దూరదూరాలకు తీరతీరాలకూ! బంకించంద్రుని వందేమాతరం వెలుగులోకి రాక ముందు చాలామంది దేశభక్తులు స్వాతంత్ర్య గీతాలు వ్రాశారు. 1858లో 'రంగలాల్ బంధోపాధ్యాయ' తన 'పద్మిని'ఉపాఖ్యాన్‌లో ఒక గేయం వ్రాశారు "స్వాతంత్ర్యం లేని కారుచీకటిలో ఎవడు జీవించ కోరుతాడు! ఎవడు తన కంఠానికి దాస్యశృంఖలాలు చుట్టుకొని జీవించకోర్తాడు ' అనే భావాలు ఈ గేయంలో గోచరిస్తాయి 1872లో 'హేమచంద్రబంధోపాధ్యాయ' తన''భారత్ సంగీత్'లో ఒకజాతీయగీతం వ్రాశాడు గళమెత్తి పాడవోయి భారతీయుడా! ఈ పాట గగన మంటగ పాడవోయి. ప్రపంచమంతా స్వాతంత్ర్యవాయువులు పీలుస్తోంది. ఇంక నిద్రలోనే మునిగి వుంది భారతదేశం" అనే భావంతో వ్రాసిన ఈ పాటలో ఎంతో ఆవేశం గొప్ప సందేశం ఉన్నాయి- రవీంద్రుని పెద్ద అన్న సత్యేంద్రనాథ రాగూర్ ఒక గేయం వ్రాశాడు. ''భారత పుత్రులుగా అంతా ఏకం కండి! ముక్త కంఠంతో భారతమాతకీర్తిని ఉగ్గడించండి" అనేది ఈ గేయంలో పల్లవి. 1867 చైత్రమేలాలో ఈ గేయాన్ని

నవగోపాల్ మిత్రా' పాడారు. తర్వాత అనేక మార్లు మేలాలో ఈ గేయం పాడి ప్రజల్ని ఉద్రేకపూరితుల్ని చేయడం జరిగింది. చాలా మంది ఈ గేయాన్నే ప్రథమ జాతీయగీతంగా వర్ణించారు అన్నిటికంటె ఆశ్చర్యకరమైన విషయం 'బంకించంద్రిదే' దీన్ని జాతీయగీతంగా చేయాలని సిఫార్సు చేశారు

తర్వాత బంకించంద్రుని 'వందేమాతరం' బయటకు వచ్చింది. 'ఆనంద్ మఠ్' రాయకి ముందే ఈ గేయాన్ని బంకించంద్రుడు వ్రాశారని చెప్పుతారు. ఇది 1875లో జరిగివుంటుందని అంచనా. నిజానికి ఆనంద్‌మఠ్ నవలకు ఈ గేయానికి సంబంధం లేదు. వ్రాసివుంచిన గేయాన్ని బంకించంద్రుడు ఆనంద్ మఠ్‌లో 'సంతానుల' నోట పాడించాడు. ఈ గేయానికి ప్రముఖసంగీత కారుడు 'జామాభట్ట' చేత స్వర కల్పన చేయించాడు రచయిత ఈ గేయంలో వంగ సంస్కృత పదాలు చక్కగా మలచడంవల్ల చక్కటి నడక వచ్చింది. సంగీతం ఒక క్షణం హృదయాలను కదిలిస్తుంది.- మరో క్షణంలో ఉద్రేక పరుస్తుంది.

మహాకవి నోట వందేమాతరం పాట:-

బంకించంద్రమహాశయుడు ఆనందమఠంలో ఉటంకించిన గేయం చాలా కాలానికి జాతీయగీతంగా మారింది. భవిష్యత్తులో ఈ గేయం చరితార్థ మవు తుందని ఆయన భావించే వుంటారు ఆయన కలలు ముప్ఫయివత్సరాల తర్వాత పండినాయి 1905లో బెంగాల్ విభజన సందర్భంగా ఈ గేయం ప్రచారంలోకి వచ్చింది. పన్నెండవ అఖిల భారత కాంగ్రెసు మహాసభ 1596లో కలకత్తాలో జరిగింది. ఆ సభలో రవీంద్రకవిచంద్రు లీ గేయాన్ని చదివి సభికుల్ని హర్ష పులకితుల్ని చేశారు విభజనోద్యమం సందర్భంగా 1905లో కలకత్తాపుర మందిరంలో జరిగిన మహాసభలో వందేమాతరం గానం చేయబడింది. విభజనను ప్రతిఘటిస్తూ వంగ రాష్ట్రవాసులు ఒకరిచేతికి ఒకరు దీక్షాకంకణాలు కడుతూ "వందేమాతరం" అని నినాదాలు చేశారు ప్రభుత్వం ఈ పాటను సభలలో, సమావేశాలలో పాడరాదని నిషేధించింది ఆనందమఠం నవలలో ఒకపాత్ర మరణిస్తూ "వందేమాతరం" అని కేక పెట్టాడు స్వరాజ్యవిప్లవమహాసంగ్రా మంలో ఎంతమంది పీరులో పోలీసుల లాఠీదెబ్బలకు గురి అవుతున్నప్పుడు "వందే మాతరం" కేకతో తమ త్యాగాన్ని ప్రదర్శించారు ఎందరో ఈ నినాదంతో

మాతృమూర్తికి రక్తతర్పణం చేశారు

దేశంలో వందేమాతరం వాలంటీరు దళాలు ఏర్పడ్డాయి. స్వదేశీఉద్యమానికి సంబంధించిన ఊరేగింపులలో వందేమాతరంగీతం మిన్నుముట్టుతూ వచ్చింది, పికెటింగ్‌లవద్ద సైతం ఈ పాటే వినిపించింది కోటి గొంతుకలతో. బిపిన్‌చంద్రపాల్ "వందేమాతరం" పత్రికను స్థాపించి మరింతగా ప్రజల్ని ఉద్రేకపరిచారు.- అనుపమానమైన త్యాగానికి ఉద్యుక్తుల్ని చేశారు బిపిన్ చంద్రుడు అరవిందుడు వందేమాతరంగేయాన్ని ఒక మంత్రంగా పేర్కొన్నారు ఇది కేవలం శబ్దాడంబరమే కాదు ఒక విచిత్రశక్తి అని ఉద్ఘాటించారు "వందేమాతరం ఒక అద్భుత మైన చిత్రణ మాత్రమే కాదు- పరమ పవిత్రమైన జాతీయ వాంఛ తిరిగి పూర్ణత్వాన్ని పొందద మనే సత్యానికి చక్కటి నిదర్శనం" అని పేర్కొన్నారు స్వదేశీ ఉద్యమంలో హిందువులతో పాటు ముస్లిములు కూడా గొంతుకలిపి గేయాల్ని పాడటం ఒక అద్భుతపరిణామం తర్వాత 1950లో కాంగ్రెసు స్టీరింగ్ కమిటి "జన గణ మన" గేయాన్ని జాతీయ గీతంగా అంగీకరిస్తూ "వందేమాతరం"లోని ముందుమూడుచరణాలతో కూడిన గేయాన్ని కూడా అదే స్థానంలో వుంచి గౌరవించా లన్నారు. రాజ్యాంగ నిర్మాణ మహాసభలో డా॥ రాజేంద్రప్రసాద్ రెండింటిని బలపరిచారు. ఈ ఉత్తమమైన గేయాలు రెండు వంగరాష్ట్రం నుంచి ఆవిర్భవించాయి.

జాతీయ గీతంగా మారింది:

"జనగణమన" జాతీయ గీతంగా ప్రసిద్ధి చెందింది నేతాజీ అజాద్ హిందూ ఫౌజు తొలుతగా జనగణమనగేయాన్ని జాతీయగీతంగా స్వీకరించింది. కాని వందేమాతరం గేయం స్వదేశీ ఉద్యమంలో చొరబడి అతిగా ప్రచారంలో వచ్చి అనేకమంది వీరుల నోట వినబడి, ఉద్యమాన్ని వందేమాతరంఉద్యమం గానే మార్చి వేసింది.

మన మిప్పుడు శ్రీముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారు రచించిన "వందేమాతరం" మహా కావ్యంలోని ఉద్యమ ఖండాన్ని పరించబోతున్నాం. మూర్తిగారి ఆత్మలో భారతదర్శనం ప్రతిబింబించింది ప్రతి ఘట్టాన్ని చక్కటి రంగులతో మెత్తటి కుంచెతో చిత్రించారు. వీరిలో కవిత్వపు రంగులతోపాటు దేశభక్తికి సంబంధించిన అద్భుత స్పందన గోచరిస్తూంది వందేమాతరంవంటి కావ్యాన్ని

పద్దెనిమిది కాండల్లో చిత్రించడం అలతి కార్యం కాదు పండి వారిగిన కవి హృదయాలకే సాధ్యం ఈ కావ్యం. మూర్తిగారి రచనలో రమ్యత గోచరించి ఇది చరిత్రాత్మక మైన రచన అనే సత్యాన్ని మాటుపరిచింది

వందేమాతరోద్యమదృష్ట్యా వంగదేశానికి ఆంధ్ర రాష్ట్రానికి ఎంతో అవినాభావ సంబంధం ఉంది దీన్ని వీరభద్రమూర్తిగారెంతో చక్కగా చిత్రించి ఆంధ్రుల కీర్తిపతాక నీలాకాశంలోకి ఎగుర వేశారు. బెంగాల్‌లో చెలరేగిన విప్లవ జ్వాలలను పత్రికలు ఎలా విసిరి పెద్దవి చేశాయో ముందుగా వర్ణించారీ కాండలో, తర్వాత పికెటింగ్ ఉద్యమాన్ని అతి చక్కటికవిత్వంలో పొందు పరిచారు

"ప్రభుతం జెందిన రాజ్యమ్ము బడయవచ్చు"

"తెలివులి తలకాయల బేరంబు తేలగాందగు నేడు"

"ఊక దంచిన వచ్చునే నూకలేని"

వంటి ఉద్రిక్త భావనలు చాలా కనిపిస్తున్నాయి ఈ పద్యాలలో. పికెటింగ్‌ను గురించి వ్రాసిన పద్యాలు ముఖ్యంగా వీరభద్రమూర్తిగారి కవితారీతికి చమత్కృతికి, భావపరిశీలనకు మచ్చుతునకలుగా నిలుస్తాయి

"మీ చేతి గాజులు మిల మిలలాడుచున్నవి."

"ఎన్నాళ్ళాయెను మిమ్ము చూచి"

"బ్రిటను వలువలు కొనకుడి.."

"బట్టయును, సూదియు"

"నిరుపేద ముసలియు నెవడొ గ్లాస్గోది కొంబుట్టము"

"చుట్ట లేనిది నాల్క చుట్టుచుట్టుకొనెనయా!"

"నాడు తెలవడ యే దుకాణమ్ము."

ఈ పద్యాలలో స్వదేశీ అభిమానం పికెటింగ్ స్వరూపం ఎంతో గొప్పగా చిత్రింపబడింది. వందేమాతరం ఉద్యమంలో బందరు సాధించిన విజయాన్ని ఎంతో ఉదాత్తంగా వర్ణించారీ కాండలో బిపిన్ చంద్రపాలుగారి శిష్యులై ఆ విప్లవ జ్యోతిని బందరుకు కొనితెచ్చి కృష్ణా పత్రిక ద్వారా జ్వాలలు వెదజల్లిన

కృష్ణారావుగారిని, వారి పత్రికను, వుటంకించడంతో ఎంతో సొగసు వచ్చింది. "కృష్ణా పత్రిక మున్నుగ" అనే పద్యంలో ఈ గాథ పొందు పరచబడింది మూర్తిగారు ''వందేమాతరం'' గ్రంథాన్ని వ్రాసి మహాకవు లనిపించుకొన్నారు. మాతృదేశానికి మంగళహారతు లందించే కావ్య మెంతమంది వ్రాయగలరు? అలా వ్రాసిన కొద్దిమందిలో వీరభద్రమూర్తిగారు విశిష్ట స్థానం ఆక్రమిందారు? కల కాలం నిలిచే కావ్యమిది ఈ కాండను గురించి ముందుమాటలు వ్రాయడానికి పూనుకొన్నప్పుడు నాలో ప్రవహించిన ఉడుకురక్తం చల్లారకుండా దాచుకోవాలని వుంది. ఈ కాండలోని కవితావేశాన్ని, పాండితీగరిమను మరింత విపులంగా వివరించవలసింది స్థలవిస్తరణభీతితో ఆ పనికి పూనుకొనలేదు ప్రక్క పుటలో వున్న మణులను మరుక్షణంలోనే పాఠకులు ఏరుకోబోతున్నారు ఎందుకు ఆలస్యం?

*

Sree Nivarthi Venkata Subbayya garu
Chairman, Andhra pradesh Legislative Council — **Hyderabad**

With richest cultural Vein
Past patriots living seen
in finest litarary scene"

డా॥ కోవెలసుప్రసన్నాచార్యగారు
M. A. Ph. D., Reader in Telugu,
Kakatiya University, Warangal

స్వరాజ్య ఖండము

దీపిక

ప్రపంచంలో మానవుడు స్వేచ్ఛకోసం స్వాత్మోన్నతికోసం జరిపిన పోరాటాలలో భారతస్వాతంత్ర్యసంగ్రామం జ్వలితమైంది. ఈ ఉద్యమం భారతజాతిపునరుజ్జీవనోద్యమంతో పెనవేసుకొని ఉంది వేయిసంవత్సరాల స్తబ్ధత తరువాత జాతి మేల్కొన్న మహోద్యమం ఇది శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తి గారు ఈ సమరచరిత్రకు అక్షరరూపం కల్పించి- తెలుగుసాహిత్యానికి ఒక అపూర్వ మైన ప్రతిష్ఠను సంతరించిపెట్టారు

ఇంత సన్నిహితము పరిచితము అయిన చరిత్రకు- అవిరోధంగా శుష్కము లైన అంశాలకు కండ కల్పించి ఆరవయ్యేళ్ళ ఇతిహాసాన్ని ప్రాణోద్దీప్తం చేసి ఈ ఆధునికమహాకావ్యాన్ని సంతరించారు వీరభద్రమూర్తిగారు

పద్దెనిమిదిఖండాలలో మూడువేల పద్యాల పైగా వ్యాపించిన ఈ మహాకృతి- ఇతివృత్తవైవిధ్యంతో, బంధురకథావిన్యాసంతో ఒక అందమైన ఇంద్రధనువులా గోచరిస్తున్నది కవికి గల పద్యరచనాశక్తి అద్భుతమైంది. వర్ణనలు, అలంకారయోజనము, ఏ అంశాన్ని గ్రహించినా ఆశ్చర్యకరమైన ప్రతిభాదీప్తి కావ్యంనిండా వ్యాపించి ఉంది.

ఈనాడు తెలుగుదేశంలో కవిత్వం ఎన్నో రూపాలలో అభివ్యక్తం అవుతున్నది జాతీయసంప్రదాయం ప్రేరణగా సాగే కవిత్వమార్గానికి శ్రీ విశ్వనాథసత్యనారాయణ, అంతర్జాతీయసంస్కారము ప్రేరణగా వ్రాయబడే కవిత్వానికి శ్రీశ్రీ శిఖరాలుగా వెలుగొందుతున్నారు ఇది స్థూల మైన విభాగమే తప్ప-రెండు

మార్గాలూ పరస్పరసంబంధాలే. ఈ కావ్యంలో ఈ రెండుమార్గాల సుసంగతి గోచరిస్తున్నది.

వీరభద్రమూర్తిగారి ఆధునికేతిహాసం 'వందేమాతరమ్' రచనలో సంప్రదాయరూపమే కానవస్తున్నా- శబ్దజాలంలో వినూత్నత ఎంతో ఉన్నది. అర్థసంయోజనంతో ఆధునికలక్షణాన్ని పుణికిపుచ్చుకొని సంప్రదాయస్ఫూర్తితోనుబంధం కలిగించారు

'వందేమాతరం'- కవి ప్రధానంగా వీరరసప్రధానాలైన కావ్యాలు రచించినవారు. ఏతద్రసానుసంధానానికి అవసరమైన ప్రౌఢరచనాశిల్పంలో ఆయన అందెవేసినచేయి శైలిలో, తెలుగుసంస్కృతాల కలయికలో, కొత్త వైలక్షణ్యం సాధించడమే కాక అన్యదేశ్యాలను విరివిగా వాడి భాషాభాండాగారాన్ని సుసంపన్నంచేశా రాయన.

ఎక్కడికక్కడే రచనలో ఇతరాంశాలు స్పందించుతూ 'కథామర్మభేదకా' లైన శబ్దాలు, వాక్యాలు, పద్యాలు, కూర్చుతూపోతారు కవి. పాఠకుడు సహప్రాజ్ఞుడై కవివెంట పోవలసిఉంటుంది- ఎక్కడ ఏ రహస్యం నిక్షేపించాడోనని.

కావ్యాలను ఏకదేశంగా చదవడం, ఆనందించడం కావ్యపరమార్థాన్ని అవగాహనచేసుకునే ప్రయత్నం కాదు. కావ్యం అంతా ఒక మహావాక్యంగా భావించితేనే కవి ఆ పరమార్థాన్ని ఎట్లా నిర్వహించాడో అవగతం అవుతుంది దాని అంతస్సూత్రాన్ని పట్టుకోగలుగుతాము

ఈ కావ్యంలో కావ్యపరమార్థం- స్వరాజ్యాన్ని సాధించే తుదిపోరాటానికి సిద్ధమైన భారతీయచైతన్యం. దాన్ని ప్రస్ఫుటము చేయడమే కావ్యారంభంనుంచీ తుదిదాకా చేసిన ప్రయత్నం కావ్యఆరంభోపసంహారాలు రెండూ కలకత్తాలో కాళీఘట్టంలో జరుగుతవి. కావ్యంలో చాలా సన్నివేశాలలో కాళికకు భారతమాతకు అభేదాన్ని ప్రతిపాదించారు. ఈ విధంగా ఈ కావ్యం ఒక ఆవర్తాన్ని పూర్తిచేసింది ఝాన్సీరాణీనాయికమైన ప్రథమావర్తం పూర్వం ఈ కవిచేత ఒక కావ్యాన్ని రాయించింది. ఈ రెండో ఆవర్తం వంగవిభజనప్రధానవస్తుకమైంది మూడో ఆవర్తం ఇంకా కవి రాయవలసిన మరొక కావ్యాంశం గాంధీనాయకము- స్వాతంత్ర్యోదయఫలాంతము అయిన చివరి ఆవర్తము ఈ మూడో ఆవర్తము పూర్తిచేసి కవి తెలుగుకవితాలోకంలో అసాధారణస్థానాన్ని సంపాదించవలె నని సహృదయుల ఆకాంక్ష

ఈ కవిశిల్పసిద్ధి బహువిధ మైంది. సన్నివేశాన్నిబట్టి ప్రతిభాస్ఫూర్తిచేత యిది నిర్మితమౌతూ వున్నది. ఈ కావ్యంలో చివరిఖండం— స్వరాజ్యఖండం— దానిలో ఉన్న చమత్క్రియావిశేషాలను కొన్ని వివరించడమే ప్రస్తుతవిషయము.

స్వరాజ్యఖండం కాశిలో కాంగ్రెసుమహాసభల సన్నివేశంతో ప్రారంభ మైంది. స్వరాజ్యం— భౌతికంగా ఎంత ముఖ్యమో ఆధ్యాత్మికంగా కూడా అంతే. ఈ ఘట్టంలోని రచన అంతా ఈ రెండు భావాలు సమాంతరంగా సాగుతూ గోచరిస్తుంది. 'అగపడిన రూపు మితవాద మైన నేమి? అగపడని తత్త్వ మతి వాదము'- అన్నారు కవి. కాంగ్రెసులో మితవాద అతివాదపక్షాలలో అతివాదం ప్రాధాన్యం పొందే కాలం అది.

ఈ వాక్యంలో "రూపు" "తత్త్వము" అనే మాటలు సగుణనిర్గుణపర బ్రహ్మమునుగూర్చి చెప్పుతూ ఉన్నవి. నిర్గుణతత్త్వము వాదములకు అతీతమై అతివాద మవుతూవున్నది. విశ్వనాథుని గుడిని వినిపించు సొన్నాయి. జీవునిలో 'జీవునితన మరిగిపోయి బ్రహ్మతనమె నిలుచు ప్రాణిలో, ఆ నాదమునకు ఆకు లోసి ముడుత వోవు.' ఇక్కడ రెండో భావం అసాధారణ మైంది. జీవుడే కాక చెట్టుచేమల్లోనూ చైతన్యస్పందం పరమేశ్వరాభిముఖ మని చెప్పబడింది. ఆకుముడుత వోవడం అంటే జీవుని సంస్కారం స్వత్వస్థితిని పొందటం అని భావం.

వీరభద్రమూర్తి గారి రచన యీ విధంగా సునిశితంగా అర్థం చిరుగంట మ్రోగుతూ వున్నట్లు సాగుతుంది. కాశిలో జనం తిలక్‌ను సందేశ మిమ్మంటే— 'తిలకలోకారాధ్యు డే ముక్తికిన్ స్తవనీయం బరివర్గసాత్త్వికనిరోధంబే' అన్నాడు. ఇక్కడ లోకారాధ్యశబ్దం ఔచిత్యపూర్ణ మైంది. అతని సందేశం లౌకికపారలౌకి కాలను యౌగపద్యంగా స్పృశిస్తున్నది.

కలకత్తాలో శివాజీసంస్మరణోత్సవానికి తిలక్ వచ్చాడు. అప్పుడు కవి తిలక్‌ను వర్ణిస్తూ— "దేవత్వమున కెక్కి దిగి మానవత్వాన ప్రజలతో కొలు వున్న పలుకువాడు— గత మయిన చరితకు గర్వ మయినవాడు ఆగామి కొక ఆశ యైనవాడు"— అని వర్ణిస్తాడు. ఆయన 'తనవంటివాని' సంస్మరణోత్సవా నికి వచ్చాడు. ఇక్కడ శివాజీవంటివాడు తిలక్ అనకుండా తిలక్‌వంటివాడు శివాజీ అని చెప్పడం వ్యక్తిత్వాన్ని రూపించడంలో అద్భుత మైన రీతి.

భావివస్తువిన్యాసంలో కవి కింకొక పద్ధతి ఉన్నది. కాంగ్రెసుసభాసంద ర్భంలో ఒకసారి అరవిందఘోషు నిసురుగా పోతూవుంటే ఆయనకాలును త్రొక్కాడొక సార్జెంటు. చిత్తరంజన్‌దాసిట్లో కట్టకట్టారు నొప్పి తగ్గింది కొంతసేపు ఆగి వేగంగా వెళ్ళాడు. ఇదొక కల్పన ప్రతీకాత్మక మైంది అర విందఘోష్‌ను బ్రిటీషువారు తరువాతి కాలంలో నిర్బంధించడం, ఆయనవైపున చిత్తరంజన్‌దాసు వాదించి ఆయనకు విడుదల కల్గించడం, తరువాత ఆయన అంతర్ముఖు డై రాజకీయరంగాన్ని వదలి ఏకాంతవాసంలో తపస్వి కావడం— ఈ చరిత్ర నంతా ఈ కల్పన వ్యక్తం చేస్తుంది.

ఈ ఖండంలో మితవాదఅతివాదపక్షాల మధ్య చర్చలు సంఘర్షణలు చమ త్కారంగా చిత్రింపబడ్డవి. ఈ సందర్భాలలో కవి సాక్షిభూతుడుగా ఉంటాడు. గోఖలేనుగూర్చి తిలక్ అంటాడు

'అత డెచ్చు తగ్గులు లేని అగ్నికీల, నుడి ఫిరోజిషాదే గాని

యొడద మాది'

అని అట్లాగే గోఖలే తిలక్‌నుగూర్చి—

'నే నారంభమం దా మహోద్భటు నా కన్నులనిండ కప్పుకొని యామై వాని భావోష్ణ ముత్కట మైతాళకదూర మైతి'—

'మేము వానియంతటి వార మెవ్వరము గాము'

అంటాడు. ఈ మాటలలో అభిప్రాయభేదా లెన్ని ఉన్నా పరస్పరగౌర వము ఎట్లా ఉండేదో వ్యక్త మవుతుంది

గోఖలేను అగ్నికీలగా చెప్పుతూ తిలకును సూర్యునిగా వ్యంజిస్తూ కవి తాను చెప్పదలచుకొన్న పరమార్థాన్ని వ్యక్తంచేయడంలో ఔచిత్యాన్ని పాటించారు. ఇలా ఈ ఖండంలో ఎన్నైనా ఉదహరిస్తూ పోవచ్చు ఖండాంతంలో చెౌరిరిసు ఉద్యమంలోని సన్నివేశాలు చిత్రించాడు కవి శ్రీవీరభ[illegible]

వృత్తాన్ని గ్రహించి త్వరలోనే ఈ కావ్యమును సమగ్రం చేయవలె నని భావు కులు కాంక్షిస్తున్నారు

ఈ కావ్యంలో ఒక్కొక్కఖండంలో ఒక్కొక్క వైశిష్ట్యం స్ఫురించే విధంగా కవి తీర్చినట్లుగా కనిపిస్తుంది అయినా అన్నింటికీ వీడని అనుస్యూతి ఉండటంవల్ల ఒక విచిత్రమైన శోభ ఈ కావ్యాన్ని ఆవహించింది

ఈ ఆధునికమహాకావ్యం దేశంలో దేశభక్తినీ జాతీయచైతన్యాన్నీ పునః ప్రజ్వలితం చేయవలె నని ఆశిస్తూ వున్నాము

'కల్పంపున్‌వలపుల్ వెలార్చినవి ప్రాగ్భారమ్ముగా దేశభ క్తిప్రాసాదమునందు నెన్నుడులు 'వందేమాతర' మ్మంచు భా వప్రౌఢిన్ ప్రకటింపజేసినవి——

బంకించంద్ర చటర్జీ
1838-1894

వందేమాతరం

(శ్రీ బంకించంద్ర చటర్జీ)

సుజలాం, సుఫలాం, మలయజశీతలాం
సస్యశ్యామలాం, మాతరం ॥వందే మాతరం॥
శుభ్రజ్యోత్స్నపులకితయామినీం
పుల్లకుసుమిత- ద్రుమదళ- శోభినీం,
సుహాసినీం సుమధురభాషిణీం
సుఖదాం వరదాం మాతరం. ॥వందే మాతరం॥
త్రింశత్కోటికంఠకలకలనినాదకరాళే
ద్విత్రింశత్కోటిభుజైర్ధృతఖరకరవాలే
కే బోలే మా తుమి అబలే
బాహుబలధారిణీం నమామి తారిణీం
రిపుదళవారిణీం మాతరం ॥వందే మాతరం॥
తుమి విద్యా తుమి ధర్మ
తుమి హృది, తుమి మర్మ, తుమి ప్రాణ శరీరే
బాహుతే తుమి మా శక్తి, హృదయే తుమి మా భక్తి
తుమారీ ప్రతిమా గఢి మందిరేమందిరే ॥వందే మాతరం॥
తుమి దుర్గా దశప్రహరణధారిణీ
కమలా కమలదళవిహారిణీ
వాణీ విద్యాదాయినీ, నమామి త్వాం
కమలాం అమలాం అతులాం మాతరం ॥వందే మాతరం॥
శ్యామలాం సరళాం సుస్మితాం
భూషితాం ధరణీం భరణీం మాతరం ॥వందే మాతరం॥

(1) Swami Dayananda Saraswati (2) Swami Vivekananda
(3) Dada Bhai Naoroji (4) Lokamanya Balagangadhara Tilak
(5) Vasudeva Balavanta Phadke (6) Gopalakrishna Gokhle
(7) P. Anandacharyulu (8) Aravinda Ghosh
(9) Lala Lajapath Rai

వందేమాతరం

గ్రామఖండము

అ వ తా రి క

శా॥ శ్రీ గోఖేలు భజన్నరేంద్రతిలక శ్రేయప్రదా దానసం
వేగిన్ ద్రాతసురేంద్రు శైలజపతిన్ బ్రీతారవిందాతు ర
తోగర్వఘ్ను దయామయుం బరమహంసాపృ్యున్ మహాదేవు నెం
తో గొల్తున్ ధృతచంద్రుఁ బ్రోచి బలవంతున్ భారతున్ జేయగా.

గీ॥ ఖేద మెఱుగని మనసు నా కిమ్ము శివుడ!
నేను చూచుకొందును తక్కువాని నెల్ల
నీవు వింటివి మహతిపైని సరిగమలు
నీకు వినిపింతుఁ దెనుఁగులోని మధురిమలు, 2

ఆ॥ వె॥ అన్ని రసములకును నాధారరూప య
య్యష్టమూర్తివధువు నభినుతింతు
కలశవార్థితనయ కళ్యాణమందిర
యిందిరను నుతింతుఁ గృతినిఁ బ్రోవ. 3

ఆ॥ వె॥ కౌస్తుభమ్ములోని కళుకును వనమాల
లోని సౌరభంబు మానవావ
తారకలితనవ్యత నొసంగి శ్రీనివా
సుండు కృతిని కరుణఁ జూచుగాత! 4

క॥ వినుతించి తన్ను కొద్దిగఁ
దన యర్ధాంగిని నుతింపఁ దద్దగ దాతల్
తనియుదు రల్లే పొగడెద
వనేజభవునిన్ సుగంధ వాగ్గ్రంథముకై. 5

గీ॥ మొరసి శబ్దము లర్థముల్ మెఱసి రసము
కురియునట్టి కావ్యమునకుఁ గుదు రయిన స
రస్వతిని భజింతును తదారాధనమ్ము
నందు మ్రోయు ఘంటకు నాల్క నాదు నాల్క. 6

మ॥ నిను పూజింపక యె వచ్చుఁ గవిత న్నిస్తుల్యమౌ హెచ్చు,చం
దనమందారమరంద లకుఁ జిందా లిచ్చు నందాల క
చ్చు, నవీనధ్వనిలీన శ గచనానవ్యార్థ్వ నీనుల్ గ్రహిం
చిన పల్యంకికపట్టుకు చ్చ కరుణాసింధూ! శివానందనా! 7

క॥ తెనుగున నేనే నా గురు
వును గీర్వాణమున గురువు పూజ్యజనశిరో
మణి మద్వంశ్యాగ్రణి వా
నిని గొలిచెద వీరభద్రు నిగమసముద్రున్. 8

శా॥ కన్నాడొక్కడు నన్ను శాంభవము దీక్షన్ గూర్చి యీ యక్షరా
లన్నా డొక్కడు నాదు కర్ణమున వంశైక్యమ్మునన్ గీర్తిసం
పన్నిత్యస్ఫుటమల్లికార్జునత నామైక్యమ్మునన్ బోల్చు సి
ద్ధ్వనోద్దండవివాదిపండితనతి స్వీకర్తలన్ గొల్చెదన్ 9

క॥ మా మతము శివాద్వైతము
సామాజికముగను, తా రసాద్వైతమునన్
సోమించె యక్షగానో
ద్దామకృతులఁ బద్యకృతిని తండ్రిన్ దలతున్. 10

చ॥ ఒక నిముసమ్ము నన్ను గనకున్న యుగమ్ముగ నెంచుచుండు నే
నొకడనె సంతు కాగ విభవోద్ధతి నే నెటు లెన్ని వేలు రూ
పికలను వెచ్చపెట్టినను పిల్లడు నొచ్చు న టంచు బెట్టు ప
ల్కకె నను దిద్దు నా జనని జ్ఞానధురీణయు ధైర్యరాశి యై. 11

క॥ సామాన్య మసామాన్య మ
సామాన్యము వారి చేత సామాన్యము, చి
త్తామృతము ఫలము, భారత
రామకథా కావ్యకర్తలను కీర్తింతున్. 11.

మం॥ద్వి॥ వర్ణ భేదము లేని స్వర్ణయుగాని
కారంభకులు శివకవుల వందింతు. 11b

గీ॥ కృష్ణశాస్త్రికి నాకు మహేష్టుడు స్మృతి
వచ్చె కాటూరి వేంకటేశ్వరుడు, వాని
గింజ లేని ఖర్జూరపు మంజుకవితఁ
గ్రొత్తదనమున నన్నయ మెత్తదనము. 12

ఉ॥ వేంకటశబ్దపూర్వపదవిశ్రుతు డాప్తుడు నాకు విశ్వనా
థాంకిత మాత్మయున్ సహజతన్మయతన్ గొను కొవ్వరమ్ముగా
నింకని ప్రేమభావ మమరేశ్వరసంపద గాగ వానికై
సంకుచితత్వ మొందవు పసల్ శివరాఘవ సంభృతమ్ములై. 13

ఆ॥వె॥ నారసింహు డొకడు, నా యని చెప్పుకోఁ
దగినవా డొకండు, తానె శ్రమ మె
సంగఁ దెచ్చి పోసె సంజీవి నభ్యుద
యమున కాంజనేయు డాత డొకడు. 14

గీ॥ శిష్టు డవధాని యొకడు నా సేమమందు
ననవరతము, నొకండు రామానుజుండు
రాము డొకడు విఘ్నఘ్నులు, రత్నసన్ని
ధాన మొకడు, మండలి యస్మదాప్తుల దిది. 15

క॥ ముప్పిరి సిరిఁ బెనిచి ప్రజల
త్రిప్పటలం బాపుచున్న తిరువేంగళు నట్లు-
అప్పా! రావూ! యనగనె
చప్పున సాయమ్ము వచ్చు సజ్జను నెంతున్. 16

గీ॥ గోవుపాలు పేరుకొనిన రేవ నొప్పు
హృదయ మధురిమ మాతిథ్య మిడెడువారి
యెదుట నిలుపు బ్రహ్మానంద మిడిన పిలుపు
సజ్జనుల చెల్మి మిన్న శాస్త్రమ్ముకన్న. 17

ఉ॥ మాయది యింటిపేరు శ్రుతి మంజువుగా ముదిగొండవారు, నే
కాయలు చెట్టుపే ర్నొడివి గట్టిగ నమ్ముదు, వీరభద్రమూ

త్రీ! యన నో యటందు, నెవరేన్ గవులన్ గడచాడ పీవెళా
దా! యన నౌ నటందుఁబరిహాస మనన్ దెలిగోసికొందునున్. 18

శా॥ భారద్వాజసగోత్రుడన్ యజువు నాప స్తంబసూత్రంబు వ
న్నారన్ ధన్యుడ, శాపసంతుభితగంధర్వవ్రజాదైన్యసం
భారోద్ధారణకారణోద్భటమహామాహేశ్వరా ద్యాన్వయ
క్షీరాబ్ధిప్రభవుండ, భారతకృతి శ్రీకోద్యమఖ్యాత్యుడన్. 18

చ॥ స్థిరముగ నోరుగంటివిభు దిగ్విజయం బను పేరునన్ మహా
మరకతమున్ రచించితిని, మత్కృతి యద్ది సువర్ణధార మ
ద్విరచిత మాంధ్రకేసరికృతిన్ దొలిభాగము, భట్టబాణ వా
క్సరిమిళితప్రథం బగు సుబంధుని కావ్యము తెన్గుచేసితిన్. 19

క॥ శ్రీమూకపంచశతినే
కామాక్షీ పంచశతిగ కలము నడపి నా
చే మును వ్రాయించెను దా
హైమవతి స్వతంత్ర మైన యను వాదముగా. 20

క॥ బాణుని చండీశతకము
స్థాణుని స్తవపంచకమును తనరించితి నాం
ధ్రానూదితముల దుర్వా
సోనుత శ్రీదేవి మహిమ సుకృతం బటులే. 21

క॥ మార్కండేయము పుణ్యో
దర్కము వ్రాసితిని, సంస్కృతము నాంధ్రము నాన్
శర్కర యిరుతెఱగులుగా
పేర్కొని శ్రీగిరిశునకు నివేదన మిడితిన్. 22

గీ॥ ప్రథమకృతి మల్లికార్జున పండితవిజ
యంబు, హరిని తలంతురా యనగ నొకరు
వేణుగోపాల శతకమ్ము విరచితమ్ము
ప్రస్తుతమ్ము వందేమాతరమ్ము కృతము. 23

గీ॥ ఉద్భటుని యుపనయనము నొగి జయంతి
లలితకావ్య కళాఖండములును రూప్సి

రాణి మున్నగువారి సంగ్రామ చరిత
కృతియు మద్రచితములు సంకీర్తితములు. 24

శా॥ శ్రీకారమ్మును చుట్టి చూతునుగదా! సిద్ధమ్ము లూహల్ కృతి
ప్రాకారమ్మున కైన పండితుకదోరల్, బాలగంగాధర
శ్లోకాతీతమహోద్యమాగ్నిపటలీశుద్ధమ్ము లై తూర్పు కెం
జోకల్ తోడుగ, సాగెనభ్యుదయపున్ సోగల్ కథాశిల్పముల్. 25

—.o:—

ప్రారంభము

ఉ॥ సంగము రెండు సంస్కృతుల జాళ్ళకు, సింగమువాడి క్రేళ్ళకున్
రంగము, ధైర్యగుప్తికి సొరంగము, సాహస భావదీప్త మా
వంగము, పైడి కంటివెత బాచి మహీసతిఁ బ్రోచి యాదినీ
లాంగుడు కస్తురిన్ దదురమందు రచించిన పత్రభంగమో! 26

శా॥ ఆ రాష్ట్రమ్మున నీలిపైరు భువి నాషాంఢాంత మేఘచ్ఛవిన్
బాబాడించుచు చిట్లు చీకటుల నాపాదించి మాయాకిరా
తారూఢద్యుతి కొప్పినట్టి యుపమేయం బౌచు నేపొందె వ్యా
పారుల్ హూణవరుల్ కుబేరు లయి రా పంటం బ్రసాదించుటన్.

మ॥ మతిలోనం బయిరాగిజుట్లు మొలిపింపన్ జేయు శాల్యగ్రసం
చిత మౌ పింగము కోశకన్న నిదియే నీ యంద మెచ్చించెఁ బ్రాం
చితనీలీవసనమ్ము మేల్ముసుగు దీనిం బాయకే యంచుఁ దా
సిత వక్త్రచ్ఛవికల్మి నవ్వె నదిరా! శ్రీదేవి భూదేవినిన్ 28

ఆ॥వె॥ ఊడెఁ బైడి వెండి యో, నా సవతి! నీకుఁ
గాగితముల తునుక లేగదే! గతి
యనుచు బదులు పలికె నపుడె భూదేవి శ్రీ
దేవితోడఁ జింత్యభావితోడ. 29

ఉ॥ విత్తు లోనంగి పెట్టుబడి పెట్టి లభింపగఁ జేసి పంట యా
మొత్తముపంటవిల్వ దమ మున్నిడినట్టిది పోగ నున్న యా
విత్తము నాంగ్ల వర్తకులు పెద్దయుఁ గాల మొసంగు చుండ రీ
ఖత్తున నెత్తుకోదొడగెఁ గాపులలో సిరి పెక్కుమందికిన్. 30

ఆ॥వె॥ కన్నుకుట్టెనేమొ! కక్కుర్తిగాం డ్రైరి
నేద్యగాంద్ర యెడల శ్వేతముఖులు
వ్రాసికొన్న ధరకుఁ గ్రయ మొల్లక తదర్ధ
మిత్తు మనిరి, బనము మొత్తుకొనిరి 31

క॥ సామీ! యాసాముల నీ
మై మోసముసేత పెద్ద మనుసులు దొరలున్
ధీమంతులు పేర్మోగిన
శ్రీమంతుల రైన మీ కిసీ! తగ దయ్యా! 32

శా॥ మీ మాటన్ జవదాటి మే మెఱుగమే, మీ రన్న మా జేజెలన్
గా మన్నించెదమే, శుకమ్ము లటు లన్మన్నట్లె యన్నారమే
మా మందిం బోయిరాజనట్టి గణనామాత్రుల్ కలా రయ్యలా
రా! మా రూకల నిట్లు గుంజికొన తీరా! పత్రభిన్నమ్ముగా 33

క॥ అన యజమానులు రాస్తై
ల్సని, రిపు డింతే యొసంగ నర్హ మనిరి, మా
కనుభూతము నష్టం బని
రనువుకొలది మీరు మసలరా హాతు లనిరిన్. 34

క॥ అ యనుట దెబ్బకొట్టిన
తోయం బై జనసమైక్యదుందుభి మొరసెన్
మాయంతట మే ముందుము
మీయంతట మీర లుండ మే లింతటితో. 35

ఉ॥ ఏగము నీలితోట్లవయిపే మికఁ బెంచము నీలిపైరు మీ
కై గమనించి మీరు సరిగాఁ గ్రయరూపిక లిచ్చుదాక, నే
దో గన మైన శాస బిరుదున్ దయసేసిరి మా కదేల మీ
రే గయికొండయా! తగుదు రెంతటికైనను దేనికైననున్. 36

ఉ॥ న్యాయముపైని కత్తి పడెనా! గత శారద నీలి మూల్యమున్
గోయగ హేతు వే దయిననున్ విన గోరముఁ, లేదు సుంతయున్
మాయెడ నైన నేరముఁ, గ్రమాగత లాభమునుండి పూడ్చికొం
డీ యెదియేని నష్టము ఘటిల్లిన, నీయము నీలియచ్చులన్. 37

ఉ॥ వ్రాతలుపూత లింక వసరాదుసుమీ! మన మధ్య నీలికై
లేతలు మాట లేల? క్రయలేఖ్యము అంపపువంతె నాట యే
లా? తమ రందుకొన్న ధన మంతయు మా శ్రమదత్తమేకదా!
మేతలచేతులన్ గఱచు మీ దరి రా మని యాడి రెల్లరున్. 38

మ॥ అటు లైయ యయ్యెరువాగువారలును తా మన్నట్లె వర్తింప నె
త్తుటిచా అంటని నీలిఖండపుటకాల్ దుష్ప్రాపముల్, కోర్టుతీ
ర్పొటునేన్ దూకును గోడమీదిపిలి, యిట్లే సాగుచోఁ గీడు తా
నెటునేన్ దూకును వ్యాఘ్రి వంగప్రజ లక్ష్యీభూతహూణాస్యమై.

ఆ॥ అపుడె కృషికుల భాగ్యమ్ము నణచి కొట్టు
శాసనమ్ము చేసినది సింహాసనమ్ము
బంతి యెంత క్రిందకుఁ గొట్ట నంత పైకి
లేచు వడి నైకమత్యమ్ము మోచె జనము. 40

కం॥ ఒక చేతయు నొక వ్రాతయు
నొక మ్రోతయు గాఁ గృషీవలౌఘం బెల్లన్
బ్రకటించె నాంగ్లుతోడి స
హాకారమును భరతభూమిహాకారముగా. 41

ఉ॥ ఈ వడి కట్టు కట్టి జనబృందము గెల్చెను ఫ్రెంచి విప్లవం
బే వెనుదీయనట్లు నడుపింపఁ, ఫలించెను కర్షకోద్యమం
బా విధి చాంపరాన్ కడ బిహారున గంగమతల్లి హోరునన్
బైబ్రవడనట్లు జాతికిఁ బ్రచారము చెప్ప జగాబిడారునన్. 42

ఆ॥వె॥ ఇటుల జరిగి యెన్నొ యేండ్లు కాలేద, పి
సాకు బిరడ యెట్లు సళ్ళుపోయెఁ
గాలమాంత్రికుండు కానడ, వ్రగహ
గ్రహము బైటి కెగసి గగన మంటె. 43

సీ॥ కనుపడలేదు వేపను పూత వర్షాస
తీవైభవమున జ్యోతిషపు వ్రాత
మొలకెరలేదు చీమల బారు ప్రావృషా
ప్రఖ్యకి మూక సేవకుల తీరు
వినపడలేదు భేకనిచయ బెకబెక
జడిరాణి నుడి పలుకుబడికమక
చనుదేరలేదు పింఛము విప్పి కేకి వా
నలకారు జవరాలి నట్టువకకి

గీ॥ తొల్లిఁ బంచాంగము పురోహితుండు గద్గ
దస్వరమ్మున జదివిన తరుణమందె
తెలివి జాసి శూన్యమ్మున దృష్టి నిలిపి
నట్టి వాలికు లరకలు కట్టరైరి. 44

ఉ॥ మందలుమంద లావు, లొక మబ్బును గేదెయు కాద, యేవియేన్
బిందువురాల్పవుం బయసు, బీడువడెన్ హృదయమ్ము భూమి యా
క్రందన మొక్కటే తలుగు కాపుకొలమ్మున నిన్నిగ జైలన్
సందడి దండడించినది నల్లని యాకృతి నాట్యమాడగా 45

క॥ తూనిగవానకోయిల
లే నేలకొ వలసపోయె, నే నాకువునం
దో నాకవిభు ధను వడగె
నే నేరెడు చూడ నాకు లే యగవడియెన్ 46

క॥ పానీయంబే మృగ్యము
స్నానీయజలమ్ముమాట శంకరు డెలుగున్
గానంబడియె శివాలయ
మై నభము విభూతిపండ్లు నై చిలుమొగిళుల్. 47

క॥ పిలిచిననుం బయిఁ జూచుట
తలపింపద తప్పు గాఁగ దమకించి నభ
స్థలమున నల్లని రేకను
తిలకింపన్ గోరి ప్రజలు దృష్టి నిగుడ్పన్. 48

గీ॥ ఎంత కలవైన ధనికుడు కొంత కొంత
తట్టుకొనవచ్చు, దీనుని తరము కాద
ఆపగాప్రవాహముకోత కాగవచ్చు
గండశిల కొంత, తరువున కాగ వశమె! 49

గీ॥ అడవి గాసిన వెన్నెల యతని చదువు
పాసినన్నము వాని జీవనము, తింత్రి
ణీదళాధమములు వాని నేత్రపద్మ
ములు, మనిసి పేదవాడుగాఁ బుట్టరాదు. 50

గీ॥ మేడగలవాడు వానికి బేడయేని
యపహ్వాసంగుటకై త్రిప్పి త్రిప్పి చంపు
చచ్చినను వానిదియు నొక చావు కాదు
బ్రతికినను వీద యది యొక బ్రతుకు కాదు. 51

ఉ॥ నాగులు పెచ్చులున్ గలసి నాల్గవ వంతును బెంప ధాన్యమున్
బ్రోగులు పోసికొన్న, యొక రూక కణావడివడ్డితో ఋణం
బీగి గడించికొన్న ధనిబృందము గ్రామమునన్ వడంకె శీ
తాగమమందుకంటెను శతాధిక మన్నము నిద్ర యల్పమై. 52

ఆ॥వె॥ లేనివాడు పుడమి లేనివా డగుచుండె
నొక్కసారి యే, ధనోల్బణునకుఁ
జావు బ్రతుకు లెన్నిసారులో! మరియు గ్రా
మమ్మెలందు కఱవుముమ్మరమున. 53

మ॥ ధనమున్ ధాన్యము నేలమాళిగలకున్ దాటించి తామే గృహ
మ్మునకున్ గన్నము రేయి ద్రవ్వకొని బాబూ!చూడరే!నిల్వదో
వున మా కొంప మునింగె,గట్టుకొనగాఁ బుట్టమ్మునుం దక్కదం
చును వాపోయిరి కొందఱుమ్మిఁతడికన్నుల్ కొంగుచాపై తగన్.54

ఆ॥వె॥ ఒక్క ఆలి పు బక్కచుట్టముల కా
పూటఁ బె యెటకో పోవు మిషను
ధనికులు హాములకుఁదాళాలుఁ వేసిరి
పలవ యై బంధువర్గ మరసి 55

క॥ మీ మేనమామబావయు
మా మామయు షడ్డకులును, మనలో మన కే
లా మర్యాద లటంచును
ధీమంతులు పెక్కు రాధ్యదేహాళి నుషితుల్. 56

గీ॥ పరయానప్రయాణము నేకనిమ్న
గాపయఃపానమును లంకె గలిపి కొంద
ఱిరువురి పితామహాలకు నేకైక మాత్మ
యనుచుఁ గొందఱు కలవారి కతిథు లై రి 57

క॥ కలవారిలోన బుద్దిన్
గలవారలు కొంత యిడిరి కార్మికులకు,దత్కలితాపహారణమున బు
ద్ధిలేనివా రడలి రున్న దెల్లయు. పోవన్. 58

గీ॥ పల్లెటూరి నుండి పట్న వాసమునకు
బ్రదుకు తెలువుకొఅకు బడుగు చేరె
వానికన్న మున్నె భాగ్యవంతుడు చేరె
నడిమిరకము రైతు నడువలేడు. 59

క॥ వీడు త్రిశంకు స్వర్గము
వాడు, మరెటఁ జావలేడు బ్రతుకగలేడున్
గూడెము లోనే పిల్లల
కోడి యయిన భార్యతోడ కుట్టుసురువడెన్. 60

గీ॥ దేవమాతృకఫలిత మందెనొక్కొ దాని
మూల్యమందు సగము వన్ను, పొలము విడిచి
పెట్టె నొక్కొక్కచోట నంబేద లంక
మేత గోదావరీనది నీత గాఁగ. 61

ఉ॥ పన్నులు క లే మని విపన్నులు మికి లి వేడుకొన్న నే
మున్నది? యీకకలమున్ మసిబు ని ముంచిముంచి యా
యున్నచరా పైఁ గరణ ముద్ధతి। సిన జ ప్తుకాగితం
బున్నదిఁ,ఆలి స్తె యొక టున్నది లము కాని వానిలో. 62

క॥ రూపికకు మానికలుగాఁ
జేపడు ధాన్యమ్ము తవ్వచివరకు రా దై
రేపుల్ మాపులు వస్తులు
పాపలకుం బెట్టి చావపడుకల పేదల్. 63

క॥ అతివృష్టి యనావృష్టియు
నతిభు క్తి యభు క్తి వోలె వ్యాధుల పాదుల్
మతి చెడిన ప్రజకు దేహ
స్థితియున్ జెడె రాచవెజ్జు జిల్లా కొరకై 64

క॥ అ ! యాకలి యనగాఁ
గొ యని నోట పైటకొం గిడియెను, దా
హ నఁ గన్నీరొ నొసగెను
సొమ్మ చుఁ దల్లి సంతుచూపులు గాడన్. 65

క॥ ఎవ రెవరికి నక్కఱరా
రెవరికి వారె యను ప్రాతదే నుడి యేలెన్.
త్రివిధ మహోమయ రేఖల
యవగ్రహావ్యాఘ్రముపయి నారూఢం బై, 66

ఆ॥వె॥ అవసరానుసారి యా ప్రొద్దుతిరుగుడు
పువ్వు జీవితమ్ము, పుస్తకముల
లోని నీతి కెపుడు లోబడలేదు, నీ
తియె పొనర్చుచుండు దీని సేవ. 67

గీ॥ కలువునందు కదనమందు కామమందు
యుక్త మి దయుక్త మిది యను యోజనలకుఁ
దావు లేదు బ్రతుకున నొక తావి లేదు
కసవు మొదలుగఁ గుడుచుట పొసగుచుండు. 68

సీ॥ కసవు లేదయ్యెను పసరమ్ము లేద యొ
క్కొకట మన్న నది నరకుడుఁ గలదు
వస్త్రమ్ములును లేవు పశులు లేవు వృ
క్షములందు జగతియాకలికి రాలి
యింత చాలక ప్రజ యెంతకున్ దెగబడ
నవమతి లే దకృత్యమ్ము లేద
యంత సేసియుఁ దిండి యల్పకాలమె వచ్చి
యెంతో జనమ్ము కన్పింపదయ్యె

గీ॥ కన్న భూమాతయే తన కడుపు నెత్తి
గొట్టి సృష్టిని లోగొన్న గుట్టు తెలిసె
పూర్వ భారత సంగ్రామ భర్వభుక్తి
త్రేన్చె నీ క్షామమున దుర్దృష్టశక్తి. 69

సీ॥ అన్ని క్షేత్రములు మహాశ్మశానమ్ములు
విశ్వనాథుని గాంచ వెడల డెవడు
నేడుకొండలవాని చూడబోరు ప్రతిసో
పానమ్మునకు బిచ్చగాని శవము
పెద్ద బస్తీలలో పెనుత్రోవ కిరుప్రక్క
త్రెళ్ళిన దేహాల కుళ్ళు కంపు
పల్లెలలో నిండ్లు పాడువడ్డవి, పోయె
మట్టిపన్నువసూలుమణియకాడు

గీ॥ నిట్టి కల వను విషముష్టి చెట్టునందు
నేడు నొకటి కొమ్మలు, దీని నీడ బ్రతుక
దెట్టి చెట్టును, దీని పండ్లె లభించు
పడెడువాడు పడును లేచువాడు లేచు. 70

క॥ తమ క్రౌర్యము ప్రోపుగ లో
కమహాతు హిన్నకి బలిగాక మిగిలిన
ట్టి మెక లడవికార్చి
చ్చు మలసి ఉగదల నరుమ సురసురవోయెన్. 71

మ॥ ఓంకారధ్వని గుడ్లగూబలది కా, దోరంత ప్రొద్దున్ స్వకం
రాంకం బియ్యది, కర్పరమ్ముల ను శల్యమ్ముల్ కపాలమ్ములున్
గంకాళమ్ములు స్వీయవేషమున పొంకాయింపు, లా కాళికన్
జంకించెన్ మహాదేవి కాళికకె దృశ్యం బైన నృత్యమ్ముతో. 72

క॥ కలగుండువడె పదేడే
డు లొకటంబో మరొకటన్ గడున్ దేశ మిటుల్
తొలి డొక్కల పుఱ్ఱెల కల
వులు నందన కలవు దీనిఁ బోలవు హానిన్. 73

చ॥ ఎముకల గూండ్లు కట్టుకొని యీరువుముక్కలు తెచ్చి సంతత
ప్రమదము గూర్చు రావులుగు బంతి యధిష్ఠిత మైన ఘూత్ధరా
జము నొకడున్, జనమ్ము మృతిశయ్యలనుండ ధనమ్ము మోయుసం
ఘమును నొకండు, చిత్రములుగా ప్రకటించె నసాంగ్లపత్రికల్. 74

క॥ వై(స్రాయి మేలుకొంటకు న
జ(స్రం బొనరించు పనులఁ జూచెఁ గటుదశా
ఘ(సమ్ము లని పత్రిక
లు(స్రీభూతాంగ్లభాష కొప్పిన దూడల్, 74॥

ఉ॥ ఒక్కొక రాష్ట్రముం దొకొక యుద్భవ మందును దీనబంధు వై
యిక్కరణిన్ జనమ్ము విలపించెడు వేళ గయాధిదేవతా
దృక్కిరణ మ్మితండె యనిపించిన వాడు గదాధరాఖ్యు డా
(సుక్కిడి వారిలోన నొకరుండుగఁదా నయి (ప్రోచె వారలన్. 75

క॥ కాళిన్ సేవించుట లో
కాళిన్ సేవించు టొకటె యని యతడు దుగన్
శీలించె దక్షిణేశ్వర
మాలయు మై కాళిఘట్ట మావాసం బై. 76

క॥ మడ్డు జమీందారులనున్
గడ్డము పట్టుకొని వేడి కవులు పయికమున్
దుడ్డున్ గొననటు లొనరిచి
గడ్డుతటిన్ గొలుదార్ల గాచిన దతడే. 77

గీ॥ ఒడలిపైని వెన్నలడాలు పడని వాడు
వాని మృదులో క్తి నోదార్పబడని వాడు
లేడు బెంగాలులో నను వాడుక వలి,
గట్టు కులుచ కా దను వాడుకయును నొకటె 78

ఉ॥ ఊడిచినాడు మైలపడెదో యని స్మార్తులు గీయిడన్ జెవిన్
గాడగనీక పీడితజనస్థలి చీపురు చేతబట్టి, కేల్
మోడిచినాడు కాళికి సముద్ధరణార్థము, పిల్ల వాడుగా
నేడిచినాడు వారి వ్యథ నెంచి గదాధరు డుగ్రవేళలన్. 79

సీ॥ నిముసాన వినెడివాని యగాధబాధకు
విసము (దావించు నా వాసదు గళము
తుణము తాకిన వాని మనసు నెదో యెదో
జోతిలోఁ (దిప్పు నా సుహృదు చేయి

త్రుటిని పిల్చినవాని కుటిని నిర్ద్వంద్వత
సురభిళింపించు నా సుజను కాలు
లిప్త చూచిన వాని గుప్తదోషములను
భస్మీకరించు నా వరదు కన్ను

గీ॥ కాళిమాత కన్పడుదాక కంఠమందు
కత్తి దీయని గండరగండబత్తు
డాత్త తోతాపురిగురుండు నఖిలవేది
తత్వమసిగర్జి యాగదాధరచటర్జి   80

సీ॥ లేవలేని కృశుల లేవనెత్తుచు మాఱు
డించుచు నారట యెలుగువారి
బట్ట గట్టుచు నోటఁ బెట్టి తిన్పించుచుఁ
బన్నుండబెట్టుచు బడుగువారి
నేడ్చుచు నేడ్చెడి మృతబాంధవులతోడ
బుజ్జగించుచుఁ జిటిబొజ్జవారి
నుపచరించుచు మందు లొసగి రోగులకు, బో
ధించి పూంచుచు నాశ తెగినవారి

గీ॥ రామ ! కృష్ణా ! యనెడి భక్తరాజి కాత్మ
యగుచు కొలనికిఁ గొలనికి నెగురు పరమ
హంస వలె గ్రామచరు డయ్యె నా జగద్ధి
తార్థి భైరవీబ్రాహ్మణీ దత్తసిద్ధి.   81

గీ॥ మార్గమున కిరువైపున మడసి పడిన
యడవిజంతువులును నక్క లరదినిన క
ళేబరముల కతడు పాడిమైఁ బొనర్చె
దహనసంస్కారముల నశ్రుధార లొలుక.   82

క॥ యతిరూపి యగు గదాధరు
డతిశయజాతీయభావహారిత క్షేత్రా
యితవేదాంతుడు, వెదకెను
మతిబల వాఙ్మహిత శిష్యమండనులకునై.   83

ఉ॥ కేశవచంద్రసేనుడు ప్రకీర్తితు డాంగ్లమునందు జ్ఞానసం
తై శ్రుతియంతముల్ చదివె, నందున బైబిలుతోడ, దీనర
క్షాశ్రము డయ్యె నాతడును, సంసదుదీరితవాఙ్మఖార్జిత
శ్రీ కళలమ్మను న్నిలువసేయక త్యాగమధర్మమై యిడెన్. 84

క॥ తె ని పుట్టమె కట్టును
తె దొరయుఁ దప్పుసేయఁ డిట్టు, నయిననున్
బు సిలిన జాతీయత
ను సిలన్ జేయ నాత డొందడు వేడిన్. 85

ఉ॥ మండలనాథు డై పదవి మానొ్కనినట్టిడు సంస్కృతమ్మునన్
ఖండితు, డయ్యెడన్ ప్రజకు బాసటయయ్యె రమేశచంద్రద
త్తుండు, తదీతిబాధ కనుదోయిని ప్రేల్చి పరించు నెట్టి రా
గుండెయుఁ నీరుగా రచన గూర్చె, వసించె బ్రిటన్ మహాపురిన్. 86

క భారతమును చదివించిరి
దూరానితోదకమున ధూర్జటి కళిషే
కారంభు లెరి, వర్ష
ప్రేరణకై యెన్నొ సేసిరి బుధుల్ క్రతువుల్. 87

క॥ వ డి వచ్చి యిటులఁ బ్రజ
త డిలిన వేళ ఖర్చు తారల కంటన్
ఢి దర్బారు ప్రవ
మహారాజ్ఞి "కైజరేహింద్" అనుచున్. 88

గీ॥ రోము దగ్ధమౌచుండఁ నీరో, విభుండు
వాయులీనమ్ము వాయించు పగిది దేశ
మింత నెంజిలిపడుచుండ నిదియ యదనొ
దొరతనమునకుఁ బండుగ జరుపుకొనగ. 89

సీ॥ తమ దిగుచున్న మత్తకరీంద్రముల కొమ్ము
కళుకు నుద్దించు చెక్కిళుల తెలుపు
తమ యూపుచున్న మోదము తెల్పు కేళ్ళ యుం
గ్రపు కెంపుజిగివంటి కంటి యెఱుపు

తమ వంచుచున్నయోౘదలల తురాయి ము
త్తెములయంతటివి బాష్పముల బొట్లు
తమచేయుచున్న వందనకర్మ మటు చేత
నొసటి వ్రాతను తెల్పి కుసులు తీరు

గీ॥ కలిగి కలగి నిట్టూర్చెడు కన్నతల్లి
భారతాంబ నోదార్చెడు ప్రాజ్ఞపుత్రు
డొక్కడును లేడు దర్బారు పిక్కటిలగ
వరుసపడ నున్న సంస్థానపతులయందు 90

ఉ॥ చుక్కలు సూర్యచంద్రులు వసుంధర యుండినయన్ని

నాళ్లు మా

మ్రొక్కులు గొంచు మాకుఁ బ్రజ మ్రొక్కగఁ జేయుచు

రాణిస్వత్వ మౌ

చక్కని యీ ప్రభుత్వము భృశ మ్మలరారుత మంచుఁ బల్కినా
రొక్కమొగిన్ సభాంచితలఘూన్నతభారతమండలేశ్వరుల్. 91

క॥ ఒకవైపు సితుల దర్బా
రొకవైపున మృతుల బారు నొకదేశమువా
రొకదేశప్రజ నేలిన
ప్రకార మిది యనుచుఁ దెల్లవాడె యొకఁ డనెన్. 92

గీ॥ ఈ పరిస్థితి గుర్తించి యింత ప్రాణ
గొడ్డ మగు నన్నకఅవునకు మొద లెంచి
యెంచి యిటనుండి లండను కేగు ధనము
హెచ్చరించె నౌరోజి పాలించువారి. 93

మాలిని॥ తరళతరళరత్నాదాయి బొంబాయి యూరై
వఱలు నతడు 'దాదాభాయినౌరోజి' పేరై
స్థిరపడియెను లండన్ జేరి వ్యాపారవృత్తిన్
వరువడికలవాడున్ భారతక్షోణిభక్తిన్. 94

గీ॥ అతని చేతికి నెముక లే దనగవచ్చు
బ్రిటను కేగుము న్నెలబదివేల రూక

అతడు బొంబాయి విశ్వవిద్యాలయమున
కిడె, గడించె నల్లే లత లిడియె నల్లె 95

శా॥ ఆ తేజోనిధి సీమ కేగి యచటన్ వ్యాపారమున్ భారత
స్వాతంత్ర్యాహవపూర్వకాలముననే సాగించి తత్రత్యులన్
మైత్రీలాలితులం బొనర్చి వినిచెన్ మాటోటు లౌ వర్తకుల్
చేతస్సారము విక్రయింప రని వర్షీభూతవాఙ్మాధురిన్. 96

శా॥ దాదాభాయివచస్సరోవరము సద్యస్స్ఫూర్తివాఃపూరితం
బీదించున్ వినువారి మానసము నెన్నెన్నో ఛలోక్తుల్ కథల్
ప్రోదిన్ దామరకల్వపూవలపుతో బువ్వమ్ము లాడించుఁద
ద్వాదోక్తుల్ పెదవాదువారి యెదదం బట్టున్ జలూకాళి యై.

సీ॥ ఆత డింగ్లాండునం దధివసించు భరత
ఖండాగతానధికారిదూత
ఆతడు భారతీయప్రజారాగమ్ము
తాయ మౌ నొక రాజకీయమురళి
ఆత డింద్రైన నంద్రైన విద్యార్థి కు
ద్యోగఫలప్రదద్యోగతరువు
అతడు హిందూ మహోబ్ధిలో నాంగ్లనా
గరకతానావకుఁ గర్ణధారి

గీ॥ ఆతనికి నిరుత్సాహము నపజయమ్ము
నను పదమ్ములు వాని పర్యాయపదము
లును గనుపడని కోశ మిచ్చె నట భరత
మాత, యాతడు దాదాసమాఖ్యనేత 98

శా॥ ఎన్నో సంస్థలకున్ ధనం బొసగె, శోభించెన్ ప్రజాసేవ సం
పన్నుండై యచటన్ గళానివసనోప సకుం డై సము
ద్యన్నానావిధగోష్ఠిసభ్యుఁ డయి యం రాజకీయాల వ్యు
త్పన్నుండై నవరోజి దేహతులితాత్మ వ్రతభాభ్రాజి యై. 99

గీ॥ ఆయుధబలమ్ము నకు విన రాత్మబలము
నకు నటుల హూణు, లిదియుఁ గొన్నాళ్ళ పట్టు

వినఁ దొడంగిరో మనకుఁ బాలనము నొసగు
దనుక విడ రిది నౌరోజి యనెడి మాట. 100

ఉ॥ క్రాగిన యిన్ము నీరమును క్రైవడి వైభవసార మానుచున్
మూగ వలె న్నటించెడు ప్రభుత్వముతో జలగా! మృతాంతమున్
ద్రాగుట లగ్గు గాదు భరతప్రజరక్తము నన్నవాడు దా
దా, గెలువన్ దలంచు నిను తత్ప్రజ చెప్పితి నన్నవాడునున్.101

ఆ॥వె॥ భరతఖండమందు బహునాయకులు కల
రంతమంది నితడె యగ్రసరుడు
కలవు లన్నిటికిని కారకు లాంగ్లులే
యనుచు వారి సభనె యఱచినాడు 102

సీ॥ అభరతఖండార్థ మాడిన యుద్ధాల
రుం ద్రవ్యయము కోట్ల రూపికలను
వైస్రాయి మొద లగు వా రెన్నొ వేల్ పౌండ్లు
చేకొను నెలసరిజీతములను
తగినన్ని జీవనదనదీప్రణాళికల్
సున్నయై వెచ్చ నూర్చు పొలములను
దైన్యభారమున క్షేత్రాజీవివారమున్
గ్రుంగఁదీసెడి మహోకుకరములను

గీ॥ అ ` లేని వఱదల వైద్యకృషిపాళు
పా పల్లీపరిశ్రమప్రకృతి కురని
దుర వ్యయమ్ముల దుర్భిక్షదోహదములఁ
దెలి నౌరోజి ప్రభుతను దులిపినాడు. 103

ఆ॥వె॥ ఎడమచేత విసరి కుడిచేత నీనుండి
లాగికొనును బ్రిటను లాఘవమున
నటులఁ జేయజాల దాంగ్ల ప్రభుత్వమా !
యుండియా, తదర్థ మీయఁగదవె ! 104

గీ॥ ఉప్పుతో తొమ్మిదింటిపై నవ్వరము స్ప్ర
శించు కరము విధించుటచేత కరిన

కఠిన శాసనములచేత కఱవుచేత
ప్రజలు కదలిక గల యస్థిపంజరములు. 105

చ॥ ద్విముఖము ధార వెల్వడలు తెల్లగఁ దోమిన చెంబులున్ గవా
టము కిటికీలు మూసినను డక్కొను వెల్తురుతో గృహంబులున్
శ్రమయుత యోగసాధన వినా లఘుమాత్రకళేబరంబు లాం
గ్ల మహితపాలనాఫలములా! ప్రజ కద్దిర! భారతమ్మునన్. 106

ఉ॥ వీరి ధనమ్ముపైని చెయివేయకు, చాలును, వృద్ధి వీరు కో
ట్లైరొకొ లైన నీదు కడి యక్కఱలేదుసుమా! ప్రభుత్వమా!
వీరల భవ్యవీధికి దవిష్ఠము, నిష్ఠము ద్రవ్యవీధికిన్
భారతమందు నీ యునికి వాగున కొక్కెరయున్కి యొక్కటే.

ఉ॥ భావిని పైన వేసి జలపానము సేసెడివారునున్ బ్రిటన్
లోవసియించువారును విలుప్తభిదుల్, తదుదాత్తచిత్తమం
దావట మొప్ప స్వేచ్ఛకు ప్రియంపడు భావము న్యాయమున్ గుడిన్
జావడి గట్టుకొన్న వనినట్టివి వట్టివి యయ్యెనే! నుడుల్ 108

క॥ చిత్రమ్ములలో నెల్ల వి
చిత్రము బ్రిటిషన్ప్రీతిమగఁ జేత భరతరాట్
ధాత్రీపరిపాలనమును
శ్చిత్ర మ్మిది బ్రిటన్కీర్తి సీమంతినికిన్. 109

ఆ॥ వె॥ చుట్టునున్నవారు శుద్ధసన్యాసులు
మధ్య మద్యపాత్ర మాయమయ్యె
కావలున్నవారు కటికి న్యాయస్థులు
కడలిదాటె భరతఖండధనము. 110

ఆ॥ వె॥ తల్లి రత్నగర్భ, తనయులు గర్భద
రిద్రులా! యయారె! సృష్టి కెదురు
ఎందొ? భరతఖండమందు, పాలించువా
రెవరొ? ధర్మపరులు బ్రిటిషువారు. 111

ఆ॥ వె॥ బ్రిటనునందు వోలె ఘటియింపు మిండియా
లోఁ బ్రభుత్వమా! కడున్సుఖంబు
ప్రజకు, భయపడకుము రష్యా జయించు న
టంచు, నీకు బ్రజలె యాయుధములు. 112

క॥ పాలించెడువారలు మొఱ
లాలించెడువారలుగఁ జెలంగరొ ప్రజక
ష్టాలన్ వాకొన వశమా!
యేలుబడికి మౌన మూనుటే భూషణమా! 113

చ॥ సురుచిరదృష్టి నో ప్రభుత! చూడఁగదే! బ్రిటనందు గోవు లె
వ్వరో భరతావనిం బులులు వా రగుచున్నది, దీన విప్లవ
స్ఫురణము వచ్చుచున్నది, యపోహము కా దిది, కాననమ్ము గా
దిరునెడలం బొలమ్మె యగు నె ట్లటు లీవు ప్రవర్తిలన్గదే 114

మ॥ కురువృద్ధా నవరోజిపల్కు లివి ముల్కుల్ వేరికో? కార్యమున్
మఱువుంగా మది దాల్పనట్టిరకు, నీ మాత్రంబు నెవ్వారు ప
ల్కిరి? సంయుక్త విభాగ చెన్నపుర వంగేలా మహారాష్ట్ర ని
ర్ఝరిణీ పంచక రాష్ట్ర మధ్యతటరాష్ట్ర శ్యామరాష్ట్రమ్ములన్.

ఉ॥ క్షామముఁ గాప విత్తము పొసంగును బందరువందు భాగ మై
భూమికరాన సెస్సనగ, పూర్తిగ నయ్యది ఖర్చుకాక యే
క్షేమము మొల్చె జీవకళచిన్నెలు పొల్చె ననేకవత్సరాల్
ప్రామిన వ్యాధియున్ బ్రకృతివైద్యము సేయ నడంగుకై వడిన్.

— ο —

హోళీఖండము

శా॥ శ్యామశ్వేతపలాశపీతముఖవర్ణాక్తాంగమై, ఘింకృతి
స్థేమస్నిగ్ధనినాదహూతమిథమై, ధింధిన్నదన్మర్దలం
బై మంజుస్వనగీతనాట్యకలితంబై హాస్యవేషోజ్జ్వలం
బై మోదించె జనంబు హోళితటి ఘోరావగ్రహాంతమ్మునన్. 1

శా॥ ఖంగున్ | వి హోరంగుడోలు మజరా వాయించి పన్నిటితో
రంగుల్ రయుక్తిం జల్లుకొని హోరాహోరిగాం గ్రోవులన్
సంగీతాల్ ని నాటకాల్ గని ప్రజాసందోహముల్ చిత్తమున్
సింగారించి హోళిపండుగకు ముస్వొ న్నాలుగేన్నాళులున్. 2

క॥ కోపింప రసభ్యతకున్
శాపింపరు సరిగపట్టుసాలువపై నా
టోపించి రంగు చల్లిన
నా పండుగలీపి యింత యం తన వశమే ! 3

చ॥ ఋణ మిడి హెచ్చువడ్డి నెదిగించి ఋణస్థుల యాస్తి దాని తీ
ర్పునం దమ దాచు కట్టుకొని పొంగియు వచ్చెడి నింటిమీదికిన్
జన మని తల్పు వేసికొను సాహు లటుల్ కని రంగం జల్లువా
రిని గడియన్ బిగించికొని రెండవూ యిండ్లనుదూఱి యద్యేడన్.

ఉ॥ పండుగనాడు నాకడకు వత్తురె! మద్యములమ్ముచోటనే
యుండెద రెందఱే ననియె నొక్కడు, నీయది నల్లమందు, నీ
యుండల సార మెంతయనె నొక్కడు, భూమికరమ్ము వెన్క ను
ద్దండము పన్ను దీనిదెకదా? యనభిజ్ఞుడ వంచు వాడనెన్ 5

శా॥ సారా ద్రావుచు నొక్క డేల్పడికి లచ్చల్లచ్చ లాదాయ మీ
సారద్రవ్యము కాదె తెచ్చునది నాన్ సారించి కే లొక్క డే
డీ రాజ్యమ్మున దింపెనో తెలివి బుడ్డిం బోసి సీల్ చేసి హి
స్కీ రం బ్రాంది యనన్ ద్రిరూపమున జేజేబాబు వాడే యనెన్ 6

ఆ॥వె॥ వారె భూమిసురులు పాదిరీతనమున
వారె క్షత్రియులును పాలనమున
వారె వైశ్యులైరి వాణిజ్యమున మన
మందఱమును శేష మనె మఱొకడు. 7

చ॥ తగితగకున్న నెల్లపుడు త్వజ్జనమే నటియింప నౌనె?, వం
డుగరెయి నాటకమ్మున ననుంగొని వేస మొసంగు డంచు వే
డగ నొక డా నటాధిపతి అండనుభారతకార్యదర్శినిన్
దెగడుము! కొల్వునందు స్వజనేతరుఁ జేర్చుకొనం డనెన్ వడిన్. 8

ఉ॥ ఒక్కని నొప్పికొందు రేటులో యెవరేనియునేన్ ఫిరోజిషా
కిక్కడి పాలకీయసభ నిచ్చిరిగా మొనమొన్న సభ్యతన్
జక్కగ నాడువేసము రస మ్మొలుక న్నటియించు నీత డ
మ్మక్క యనన్ జనమ్మనె నొకాయన, యాతడు చేర్చుకో బడెన్

గీ॥ నిఖిల పశుపతిమృగముల నిస్వనములు
చేసి కామదావార్థము మోసినారు
మొద్దులను కొంద, ఱొక తెగ మొనసి రాజ్య
విదులు పగటివేసమ్ముల వేసినారు. 10

చ॥ విదథుడు పాదిరీకిఁ దగు వేషము దాల్చి యొకానొకండు తె
ల్లదొరతనమ్మె సత్యమిది బ్రహ్మము సుందరమున్ శివమ్మ నై
తదితర మెల్ల మాయ, యిది తత్త్వము, మాయమతమ్మునుండి బ్రో
వఁదలచి మిమ్ము దేవు డిటుఁ బంపెను మమ్ము న టంచు వాకొనెన్.

గీ॥ మమ్ము నమ్మిన వారికి మంచి జీత
ముల నొసంగెద, మన్ని వ్యాధులను రద్దు
సేసెదము, ఫీజు పైసాయుఁ దీసికొనము
సోదరులము బాధితజాతి సోదరులము 12

క॥ స్త్రీవిద్యకు మూలము మే
మే, వెలయించితిమి చదువుమేడల నిం దె
న్నో వ్రతుల బాలికలకు
దీవింతుము రాజభక్తిదిగ్ధులుగ మిమున్ 13

గీ॥ శరదశరద లతల సొమ్ము వఱద మాకు
ప్రభుతనుండి, మీ యాత్మోద్ధరణముకొఱకు
నెన్ని నిలువుల యెత్తైన నేమి ధనము
దంధనము గడ్డివాము బోధమ్ముముందు 14

గీ॥ పూర్వము వరాహరూపి యై భూమిని హరి
యెత్తినాడు పై కను మాట యుత్తదిసుమి!
మేము మీ యాత్మ నెత్తుచున్నాము స్వర్గ
మందు పిత కందు నెత్తున కనియె మఱియు 15

క॥ అనె నొకడు నేను వైస్రా
యని, నా సభలోని సభ్యు లీ రార్వురు నా
మన మలర మెలగువారల్
జన మెఱగ నిపుడయిన మెలంగుఁడ టంచున్. 16

చ॥ అపుడు మురా నిజమ్ముగనె యంతటివాడవు నీవు, వాని వే
సపువస యుట్టిపడ్డటుల సల్పెద మే మని మేనఁ బస్సెరం
గు పులిమి వ్యాటు సూ టొనర గూరిచి యింక నుపన్యసింపరా!
ప్రపనితశేముషీబలభరా! యనఁ దత్ప్రముఖుండు వాకొనెన్ .17

క॥ తెలియుడు 'లిట్టనుగా' వను
'నెలిజన్' 'లారెన్సు' నేగి, రెవడో 'మేయోన్'
బొలియించెను పగతో, నా
వల వచ్చెను 'నార్తుబ్రూ', కవల నే నైతిన్. 18

ఉ॥ రా యనరాదు పిల్వఁడు దొరా! యని, నైకవిధాస్మదర్థహ
ర్తా! యనరాదు పిల్వ డతిరంజకభారతభాగ్యధర్మక
ర్తా! యని నన్ను ముగ్ధజనులార! పరాయిని గాదు మీకు వై
స్రాయిని, నాదు శబ్దము తురాయి భవన్మహి రాజరాజికిన్ . 19

గీ॥ ఎండకాలమున నుదకమండలమున
మంచుకొండదండల నిక మసలఁ దలప
మాంగ్లవిభుతకు లోగింతు నడరి చంద్ర
మండలమును మత్కృస్మృతిమండనముగ. 20

చ॥ అన నొక కాని తక్కువకు నమ్మఁడు నే సరుకేని యేనిక
న్నను, నను నా దుకాణమును నందు దొరా! కొనిపోగదే; పురా
తనమధువుల్ గులాబివిరితావుల మేల్ సిగరెట్లు దెత్తు నం
చనె నొక శేఠి, యెల్ల రహహా! యని, రంతట వేషి యిట్లనెన్. 21

చ॥ ఎది యపకార కారి యనిపించుచునే యుపకార కారియో
యది యొకచో యొకండు భరతావనిపై బ్రిటనాధిపత్య, మ
య్యదియ ఘటింపకున్న మతమందును మండలమందు దక్క ప్రే
మ దనరనట్టి మీకు నభిమానము దేశముపైని గల్గునే?. 22

గీ॥ కోత కోయు డాక్ట రొకండు, వాత వేయు
వైద్యుఁడు నొకండు, రోగి క ష్టపెట్టున నది
బాధ వెట్టు, స్థిరారోగ్యపదవిపట్టు
రెండు సేయు మా ప్రభుత యార్తి యది యెంత. 23

ఉ॥ దేవుడు మమ్ములం భరతదేశము నోమెడు శాంతిదూతలౌ
గా వెలయించుపూర్వము సుఖమ్మును మీ కిటఁ బంచిపెట్టినా
డే? వెదవెట్టి యుద్ధముల నేము ధనమ్మును సర్వసీమలన్
గావలి గాచి మిక్కిలి కుకుగాదొకో! శాంతి ఫలింపఁజేయుటల్. 24

శా॥ మాదే మాయది, మాదె మీయదియు, మీమాభేదముల్లేవు వి
త్తాధికత్వమ్మున, దాని ఖర్చిడుటలో ద్వైవారెడున్ దెల్వి, త
న్నైర్మల్యమ్మును మీకు నేర్పెదము మే మై చేసి చూపించుచున్
వాదం బాడక నేర్చుకొం డొక శతాబ్దం, బౌదు రస్మాదృశుల్.

గీ॥ విశ్వవిద్యాలయములు తాపించితిమి త్వ
దీయభారతమాతకుఁ బ్రదినయనములు
దేశ మొక్క ఛత్రమ్ము క్రిందికి నయించి
కలిపినాము జాతీయతాపరమవిద్య. 26

శా॥ మాచే భారత మాదుకోబడనిచో "మై గాడ్!", పురారీతి వ
న్యాచైతన్యము తాండవింపదొకో! పిండారిల గుంపుల్ మిమున్
దోచన్ రారొకో! మీవి కుత్తుకలు కత్తుల్ వారి వోచున్ "సపోజ్"
మా చిద్విద్యను ముక్క నేర్పి, మపు డే మౌ? నిందు సద్విద్యతో.

గీ॥ వద్దువద్దు నేర్పక యుండవద్దు దొరలు!
పొడుచునెడనుండి క్రుంకెడునెడకుఁ ద్రోవ
ప్రొద్దునకుఁ జూపు దొరలు! మా పెద్దతల్లి
చిన్నవోవు ననన్ వారు, చెప్పె నతడు. 29

ఉ॥ అంటిమి గాని మేమెడతుమా! యొకపట్టున, గూర్ఖ డాదటన్
గంటిని దెప్ప వోతె మిము గావగ సూయజుకాల్వసాక్షిగా
గంటకు వేలమంది బలగమ్మును దింతుము సీమనుండి, మా
వంటకుఁ దింటకైన గృహభాగము లిప్పుడు రెండు దేశముల్.

అనుష్టుప్॥ చెలంగు బురుజుల్ నాల్గు
బెలూచిస్థాన సింగపూ
ర్సిలోన్ బర్మాలు, తన్మధ్య
స్థము మా కోట యుండియా. 30

క॥ షణ్మాస ముద్రన్ మీరు హి
రణ్మయగర్భభువనవిహరణమునఁ దగ మా
రాణ్మకుటము కదె! కాచె కి
రణ్మంగళమగుచు విఘ్నరహితముగ మిమున్. 31

క॥ మోటారుకార్లు రబ్బరు
తోట లమరెఁ గాగితమ్ము తోల్సరు కుక్క
న్నే లైన బట్ట మున్నుగ
మేటిగ నీనాటి కొదవె మీకున్ మాచే. 32

క॥ నలుసంతకాలమున వా
ర్తలు సేతువునుండి శీతధరమును చేరన్
వలగొన నాగరకత తీ
గలువాటించితిమి భరతఖండధరిత్రిన్. 33

క॥ మిల్లులు పోస్టాఫీసులు
మొల్లము తా పార్కు లొప్పెఁ బురములలో మా
వల్లనిట మింటి విద్యు
ద్వల్లిన్ దింపెదము దేశవైభవమునకై 34

క॥ బోంబాయిలోన పార్కీ
లం బయికొనినట్టి మొఱకు లావురనిరి, భ
స్మంబయిరి మున్ను భగ్గుల్
పంబలికె నోడలు మాపలాలకు మాచే. 35

శా॥ శ్రీమాకంపెని స్వప్నమందయిన మీ పెద్దల్ కననోచ, ర
స్లై మీకై నెలకొల్పినాము, ప్రజలారా! వృత్తిపైఁ బన్ను మీ
కే మే తౌ, లయిసెన్సు నల్లై, సయిలెన్సే మీకు సంశోభ, కా
ఫీ ము ప్రొద్దుచు నాటు ప్రొద్దులను సేవింపుండు టీ మా కృపన్

శా॥ టీకాఫీ మొదలైన తోటలను పోటీ చేసి పెంపంగ మీ
లోకుల్ ముందుకు రార యెవ్వరు న దేలో! దాన మావారికిన్
వీకన్వచ్చినవారి కిచ్చితిమయా! "ఫీసింపిలెస్టేట్లు"గా
చేకొండా! యని వేలవేల యెకరాల్, చింతింపకుం డో ప్రజల్!

ఆ॥ చిన్న రహదార్లు పెద్దవి చేసినాము
కోట్లు పౌండ్లు ఖర్చగు నను కొంకు లేక
యిం దయోమయమ్ములు నున్న, విటులె యడ్డ
ప్రోళ్లలోఁ బెంచినాము రేవులను మేము. 38

ఆ॥ అనుచు, మీ పెంచినవి మీకె యవగతమ్ము
లుడ్డుగుడిపెను మమ్ము మీ దొడ్డఖర్చు
బ్రిటను పొలిమేర నడుగు దుర్భిక్ష మిడద
యంత ప్రీతి దానికి నిండియాను విడద 39

క॥ అమని పాడును పాటల
నేమని? యేటేట ప్రజ'మనీ' ప్రభుత'హనీ'
యీమహిఁ బ్రజకు హనీ? యది
యే మరి ప్రారబ్ధ మని, కథించెద మికనున్. 40

ఆ॥ భారతమ్ము నష్టాదశావగ్రహముగఁ
జేసినారు సృష్టికిఁ బ్రతిసృష్టి చేసి
గద్దె యెక్కించి దిగు మని కాళ్ళ వ్రేళ్ళఁ
బడిన దిగు నేడు? దుర్భిక్షభావ మంతె. 41

ఉ॥ సంచితజీవమౌనెడఁ బ్రజాసముదాయము మీరు బిట్టు ఘో
షించినమేళ్ళు పొందవలె, జీవము పోవుచునున్న మేము మీ
నించిన పీనికై జలము నించుకొనన్వలె కండ్ల నంచు వా
చించెడివారితోఁ బలికె శ్వేతముఖప్రతికర్మ డిట్లుగా. 42

చ॥ అనవసరవ్యయ మ్మతిశయ మ్మగుతిండి యనేకరోగ కా
రణములు గాగ మీ పరిసరమ్ము లశుభ్రత నుంట మందతా
గుణమును వర్షహైన్యమును గూడి మహాపద వచ్చు, మీరు పి
ల్వనరుగుదెంచు నా కఱవు పాయునె యెంతగ మేము పోరినన్.

గీ॥ మాకు కనుబొమముడి దెచ్చు మాటలాడ
రా దెవరును, మద్రాస్ గవర్న రొకతండు
పన్ను మిన్నంటి దేశ మాపన్నమైన
దన్న మాత్రమ్మునఁ బదవి కన్యుఁ డయ్యె 44

క॥ ఇల్లిల్లు తిరిగి వ్యాధిన్
మల్లడిగొను ప్రజకు సూదిమం దిడి సెస్సున్
వల్లడికి 'నొయాసిస్సున్'
జల్లగ నెలకొల్పి మేము శ్రమపడలేదో ? 45

ఉ॥ మాది విశిష్టజాతి దయమాలినవారము కాము, కాలశీ
లాదృతకార్యనిర్వహణమందునఁ బెట్టిన పేరువార మం
డీ ! దొరయింతు మెల్లెడల నేల్బడి యామని గాగ, నెవ్వడే
నీ దమి నన్న జంకము, సహింతుము హేతునిబద్ధవాదమున్. 46

శా॥ చూడన్లేదొకో ! మీరు వేల్సుయువరాజున్ ముగ్ధమందస్మిత
శ్రీడిండీరదయాపయోనిధిని రాశీభూతసౌజన్యమున్
మూ డేండ్లాయెనొ వచ్చి యిచ్చటికి మిమ్ము 'న్నిగ్గరుల్'గా నెవం
డాడన్రా దని మందలించె మము బాహాటమ్ముగాఁ గొల్వనన్.

సీ॥ మా కట్టు మా జుట్టు మీ కట్టు జుట్టునై
చిట్టతోఁ గొల్చు సంస్కృతిని బట్టి
మా బాస మీ బాసగాఁ బొల్చు గద్దెపై
నమరభాషను మృత మనుచు నెట్టి

మా గ్రంథసారంబు మీ గంధసార మై
తొడరుఁ బ్రావలపును తుడిచిపెట్టి
మావల్ల నిశ్ఛంద మై విజృంభించి మీ
వ్రాత కోరాడుఁ బ్రాకైత దొట్టి

గీ॥ యింత యేల, యాబోతున కెట్టి దిందు
వైతురో ముద్ర యట్టిదె వైచినాము
మీ పయిని లోన, నిక్షేప మై పరగు ని
ది తరతరములు, మా మేల్ నుతింప వశమె! 48

చ॥ ఒక 'జకరయ్య' వాని విని యుల్లము కళ్ళము సేయు మోముపై
నికరపు పంట చిర్నగవు నిండగ వేషిని లిట్ట నంచు నెం
చి కెరలి పల్కె నో ప్రభువ! చెప్పుము త్వత్కృతశాసనాదిరం
జకవిషయమ్ములన్ జనమనస్థ మహోహము ద్రోహ మన్నటుల్,

చ॥ ఒకటి స్వతంత్రపాలన, మ బొక్కటి హూణుల పాలనమ్ము, కో
రుకొనుము రెంటిలో నెదియొ రూఢముగా నని దేవు డాడుచోఁ
బ్రకట మొనర్తు రెండవదె వాంఛిత మై తగ నంచుఁ బల్కె న
మ్మిక మహనీయు డాతని నమింతుఁ 'బ్రసన్నకుమారఠాకురున్'.

ఉ॥ కావలె నాంగ్లు లేలుటె జగమ్మున నంచు 'హుసేనుసాహె'బ
న్నా! వచియింపవేమె! యని స్వాప్తుని జక్రయ చూడ నాత డ
చ్చా! వివరింతు మా గురువుసంతతివారిని సంప్రతించి నా
భావము నాంగ్లు లేలుటయొ భారతమున్ మరి యెవ్వ రేలుటో.

క॥ నా విని గలగల నవ్విరి
యా వీధివీధిజనము లచ్చటఁ బ్రోగై
వావా దొనరించె నిటుల్
వావిరి నా హూణవేషవైభవయుతుడున్, 52

గీ॥ నిన్న నున్న చట్టము లెన్నొ నేడు మాఱె
చిన్నచిన్న చట్టమ్ములఁ జెప్పనేల
కొన్ని మీ శ్రేయమున్ గూర్చి మొన్న మొన్నఁ
జేయబడిన, వింకెన్నియో చేయబడును. 53

ఉ॥ ఎక్కడనుండి వచ్చుఁ బ్రజ కెల్లఁ దుపాకులు కత్తు ? లైన నిం
దొక్కటి చూచినా, నెవరికో ధనవంతుల కవ్వి యాజ్ఞమైఁ
జిక్కిన నేమగున్, గలహశీలబలిష్ఠుదరిద్రకోటికిన్
జిక్కిన శాంతి భంగ మగుఁ, జేసితి నాయుధికమ్ము చట్టముల్.54

మ॥ఒక యాంగ్లేయభటవ్యయమ్మున స్వదేశ్యుల్ నల్వురుం బుష్టి లో
టకు పీ లున్నది, కాని బెట్టిదము బాధం బొప్పు సర్వాగ్నిశ
స్త్రకళాకోవిదు లెందఱేని మన దేశఖ్యాతికై కావలెన్
ద్వికసుం బెంచితి రక్షణమ్ము రణమున్ లేకున్న మా సైన్యమున్.

క॥ టర్కిని గెలిచె రష్యా
మారొక్కందము ప్రభుత ననెడి మాట చెవిఁ బడన్
తర్కించి పత్రికాముఖ
కర్కశవాక్స్వేచ్ఛపైని కత్తి నదిమితిన్. 56

క॥ అది విని యెంతో గొప్పగ
నదిమితి రనె జక్రయ 'సయదహాముదు' మా నే
త దినము వహోవా! యని మె
చ్చి దమరి గొనియాడు నని హుసేన్సాహె బనెన్ 57.

మం॥ద్వి॥ అంత వైస్రాయివేషాంచితమూర్తి
మఱి యిట్లు వాచించె మందిని గాంచి. 58

ఉ॥ రాబడిపన్నుతో కలవు రాల్పఁ దలంచితి, మీకు కాపాలా
కై బహుళమ్ము రక్షకభటావళి నుంచితి, బిట్టు బంధనా
కోబల మెక్కుడించితి, నెకాయకిఁ బెంచితి వైద్యశాల లె
న్నోబడు లెన్నొ! మీ కలిమియొత్తు బృహత్తుగదే!మదిజ్యతన్ 59

గీ॥ పిచ్చలించె రిజష్టరాఫీసుల గుమి
ముద్రణాలయములను చెర్వులను కాలు
వలను త్రవ్వింప శాఖ యేర్పడియె, మేని
కెన్ని కిళ్ళో ప్రభుత చేసె నన్ని మేళ్ళు 60

ఉ॥ స్థానికపాలనాసమితిసభ్యులఁ గొందఱ నిందువారినిన్
దానె వరించి చేరుచుకొనంగ గవర్నరు కాజ్ఞ యిచ్చి యం
దైన ధనవ్యయార్జనములం దటనే తుదినిర్ణయమ్ము గై
కొను ననువుం బొనర్చితిమి కోరుట తీరుట లొక్కచోటఁగా 61

ఉ॥ మాండలికాధిపత్య ముపమాండలిక మ్మధికార మీయతే
'దిండియ'నైనవానికి గ్రహించునొః లంచము లంచు, నై.సి.యస్
ఖాండము తేనె నాలవది భాగము నంజలిఁ బోయవచ్చు మా
లండనువారు మీకు జనరత్నములార! విడుండు నెంజిలిన్ . 62

గీ॥ అమెరికాకు స్వాతంత్ర్య మెట్లమరె? నిండి
యా కధినివేశతయును ద వ్వైన దెటుల ?
ననుచు 'హరిఘోషు' డడుగఁ జెప్పె నత డమెరి
కాయు బ్రిట నేకవృక్షశాఖలె కదోయి! 63

ఉ॥ నా సభలోని సభ్యులకు నచ్చని కార్యమునేని చేసెదన్
జేసితి మొన్న, నెవ్వరును చేయర యింతకు నట్లు, ఖామని
ర్వాసనకాండ నై నవకరమ్ము సృజించితి, వైని ఇండియా
కా సభ మత్తదంతికర మంచును దీనిని ద్రోయకుండుతన్. 64

క॥ పదునలుగురు సలహాదా
ర్లఁ దగు తదీయసభ యొప్పు లండనులో, నా
సదసునను గల రిరువురు
త్వదీయజను, లందు కార్యదర్శిదె పీటో. 65

క॥ ఏ మగునో చూడగవలె
నా మనవి స్వకీయపాలనాకలితం బౌ
మీమనవి నాకు నతనికిఁ
బై మను సభ పార్లమెంటు పరికింపవలెఁ. 66

ఉ॥ రాణియొ రాజొ పేరునకు రాజిలినఁ బ్రజ యెన్నుకొన్న స
మ్మాననితు లొక్కచోఁ గలసి మానుగ స్వావని నేలుకొంట కా
స్థానము పార్లమెంటు తొలిసారిగఁ జుక్కలత్రోవక్రింద విం
దైనది కంటి కొక్క బ్రిటనందె సుడీ! జగదేకదీప మై 76

ఆ॥ వె॥ అట్టి పార్లమెంటునందె మీ ప్రతిపత్తి
తేలవలయు రాణివ్రాలు వలయు
నిద్ది నియమబద్ధ, మిది గాని సరణిమై
నడచువారు ముండ్ల నడచువారు. 68

క॥ నలువురు నలువురు సభ్యులు
తులకించెడు సభకు నధిపతులు బొంబాయీ
కలకత్తా మదరాసులఁ
గలరు గవర్నర్లు మామకప్రతినిధులై 69

మ॥ పగటింపించెను తక్కు భారతధరాభాగేంద్రులన్ లెఫ్టినెం
టుగవర్నర్లు కమీషన ర్లని బ్రిటన్ కూటమ్ము, వారి న్ననున్
దగ నేమించెను పార్లమెంటె, యయినన్ వారల్ మదాజ్ఞానుసా
రగతుల్, తత్కరణీయకార్యములఁ బ్రారంభింపుడా! తీర్చెదన్.

గీ॥ ఐకమత్యస్వపాలనాఖ్యములు రెండు
భారతులు రుచిచూడని పండ్లు గలవు
రెండవది యిందు దిగుమతి బ్రిటనునుండి
కావలయు, నోడకున్ మంచి గాలి వలయు 71

అనుష్టుప్॥ రామఖాను రహీం శ్రౌతి
నామధారణ మొప్పుచో
మీ మందికి స్వతంత్రత్వ
మా మర్నాడే లభింపదే! 72

క॥ కలకంఠకంఠి కన్నీ
రొలికెను, సిరి తొలగె, నెవరి కోయీ? మీకే
కలకంఠి మాది కన్నీ
రొలికెడు పని లేదు, సిరియు నురియదు శాస్త్రీ! 73

చ॥ ఎవ రెటులైన నేమి మన కేల య టన్నది భారతీయునం
దు విడిది గొన్న భావ, మది దూరమె మేమును దూర మౌదు, మి
ట్టివి కల వెన్నియో, ప్రతిఘటింపఁ డెఱింగి సమాజదౌష్ట్యసం
భవనిరయమ్ము, నయ్యెదె స్వపాలన మిమ్ము వరించు నర్హులన్. 74

ఆ॥వె॥ ఏమి తెలియు మీకు నెన్నెన్ని వంకరల్
పోవునో కవిత్వమును ప్రభుత్వ
మున్న దున్నయటులు కొన్నింట ననరాద
యనిన శిఖర మందుకొనవ యవ్వి, 75

ఉ॥ చెప్పన చెప్పనా యనుచు చెప్పెద శాస్త్రి సువర్ణ గోప్యమున్
జెప్పకు డేరి కే నిటులు చెప్పితి నంచు భవజ్జనమ్ములోఁ
జెప్పులు కుట్టువాని మడిచేతల మంత్రముఁ జెప్పు వాడు తా
నెప్పుడు కౌగిలించి మధురించునొ మే మపు డుండ మీయెడన్.

క॥ అని నొడువుచు నా వేస
మ్మును చాలించె, నత డందు మూగిన జనముల్
మనకు నవవేష మీ సా
లునసే ప్రారంభ మని యెలుంగిడి రెలమిన్. 77

గీ॥ అందు ముఖ్యు డొకం డనె నాంగ్లసమముఁ
జేయలేము పాలన క్రమశిక్షణమునఁ
గాని పెరవార లెంత విన్నాణు లైనఁ
దనుపలేరయా! మనలను మనము పోలె. 78

క॥ తన పెత్తనమునఁ దా న
ష్టినిఁ బొందిన నేమి నరుడు చింతింపడ, య
న్యుని పెత్తనమున శంకిత
మనస్కుఁ డై యెరిఁయు లబ్ధి నుందర మైనన్. 79

క॥ అన సత్యము సత్యం బని
యనుచున్ బెంగాలె చూప నగు నధ్వం బీ
యనువున దీపధ్వజ మై
యనుచున్ సాయాహ్న మగుచు నరిగిరి లోకుల్. 80

సీ॥ పరిణతమానవత్వబ్రహ్మవాహన
ప్రథమంబు తత్పరపరమహంస
భారతప్రథమాంగ్ల పట్టభద్రుండు త
ద్విశ్వవిద్యాలయావిష్కృతుండు

బ్రిటనుసత్కృతనుత ప్రీతసర్వప్రాచ్య
బుధజనప్రథము డా ప్రోలి వెలుగు
జాతీయసమితిసంస్థాపనప్రథమవా
గ్ధారాసముల్లాసి తన్నివాసి

ఆ॥ యటఁ బులుంగుల కిచకిచ బ్రిటనుబాస
యచటివారికి లండ నుద్యానవనము
కాని యిడి పల్లె బుడుత చుక్కాని చూచు
దాని చిత్తరువు కలకత్తా యటంచు 81

ద్వి॥ ఆ పురి మరొకచో నలరె లాస్యమ్ము
సోపాన మయ్యెది సుఖసౌధమునకు 82

శా॥ఆ లాస్య మ్మయిపోవ నం దిరువు రెండై నన్ గవిత్వమ్మొ తే
దా లాలిత్యము ధారయున్ దగు నుపన్యాసమ్మొ సంగీతమో
యాలింపన్ మతి నెంచి యొక్కకరపత్రాలోకినిఁ గాంచి యం
దా లేఖ్యమ్ము యదర్థ మం చడుగ మ స్తమ్మెత్తకే వా డనెఁ. 83

క॥ మాటాడు బెనర్జి యీ
పూట ననుచు, నే బెనర్జి పూజ్యుడ! యన ను
ద్ఘాటితమస్తు డెగాదిగ
ఘూటుగ వారిఁ గని తమరి గ్రామ మెట ననెఁ. 84

క॥ ఒక డనె పిల్లైడా యని
యొకడు నవద్వీప మనె తదుక్తు డనె నొకం
డెకద విదితుడు బెనర్జి
సకలభువి సురేంద్రనాథసంజ్ఞాధరుడై. 85

సీ. జాతీయ గోష్ఠివల్లీ తల్లజమును కా
శీఘట్టసీమ మొల్పించినాడు
ప్రభుత త్రుంపని యట్లు స్వజనవర్తనమును
కంచెగా చుట్టు కల్పించినాడు
అమృత ధారగ నుపన్యాససారము వోసి
చెచ్చెరఁ బెరుగఁ బోషించినాడు

ఎల్ల రాష్ట్రముల భావోల్లాసమును బంది
లిగ జేసి దాని నల్లించినాడు

ఆ॥ భరతమహిమాజినీమూర్తి ప ణీక
శాలయాంగ్లభాషాబోధనా కీర్తి
నామము సురేంద్రనాథ బె ప్రటిల
యధికృతిని సామమున గో వతని యర్జి. 86

క॥ 'ఇండియనెసోసియేష' న
ఖండము తత్సమితి దేశగౌరవసరణి
న్నిండించు వెలుగు చుట్టున్
మెండుకొనిన రాష్ట్రములకు మిసిమిబలువునన్. 87

క॥ ఢి కి దర్బారునకై
వె సురేంద్రుండు వచ్చి వెలయించె నయా!
ప్ర సితజనాకాంక్షా
వల్లి వృతముగ నీ సొబగుదర్బారున్. 88

ఆ॥ అం దొకడు వే ఆొక బెనర్జియాహ్వాయమ్ము
వింటి, నో టాడుచున్నది వినుతువొ యన
నెవ్వరా! యని వక్త యోజించి తెలిపె
నా ఘను 'డుమేశచంద్రబోనర్జి' బాబు 89

క॥ ఆ బాబు లండసీయులు
సేబా సన బి ట్టుపన్యసించెను పలుకుల్
జాబిలి కళుకులుగా 'గెన
డా' బలె భారతము కొంత డక్కొనుటకునై 90

చ॥ అన విని వారు పల్కిరి మహాశయ సాప్తపదీన మైన మై
త్రిని మము నింత దగ్గఱకు దీసికొనఁగ దగె నీకె, తత్సురేం
ద్రుని సభ కేమ వచ్చెదము తోడ్కొనిపోగదె! యింతకున్ ద్వదా
ఖ్య నెసగు శోభనాతురము లయ్యె! అప్పృత్తము లు క్తిసందడిన్.

గీ॥ అన నతడు 'సాతుమిత్రా' మదాఖ్య, నన్ను
వక్త యంద్రు 'సందేశ' సంభోక్త యంద్రు
నెక్కసక్కెముగా దాని కేమి మత్ప
రచిత మీ పురి నా బాలవృద్ధజనము. ౯౨

క॥ అని యేమొ చెప్పటో వా
నిని మృదువుగఁ బెనగువాని నికటమధురభో
జ్యనిలయమునకున్ వారలు
గొనిచని వెచ్చించి రిరునొకొండును రూకల్ ౯౩

ఉ॥ మూవురు తమ్ములమ్మ గొని మూ డడుగుల్ చనిరేమొ, తామరల్
సీవిరివేయు కన్నుగవచెన్నులు తూరుపువేగువెల్గుని
ద్దావిడిసన్న రేకలకుఁ దా మభయ మ్మిడు రీతి నొప్ప వీ
టావిభవప్రసాదము నొసంగెను బాలకు డొక్కఁ డేగుచున్. ౯౪

గీ॥ ఆ పదారేండ్ల మాణవు నరసి యిరువు
రరసినంత మయిల పోవ నంతరాత్మ
జన్మసాఫల్యసరసిలో జలకమాడె
నెవరో యీ బొట్టె యన సాతు యిట్లు పలికె. ౯౫

క॥ ఇత డొక దైవకటాక్షో
ద్యతు, డాఖ్య నరేంద్రనాథదత్తు, మనసు సం
తత మెద్దానినొ వెదకెడు
గతిఁ దోపించియుచు నగ్రగణ్యుడు విద్యన్. ౯౬

శా॥ విదా సాగరు పారశాల జిగి యీ పిన్నండు వేయున్ గదా!
ఖదో కృతనైక భేదమత విజ్ఞప్రజ్ఞముల్ ప్రశ్నముల్
ఖా ంబౌనొ నరేంద్రుబొండులివు భృంగాల్ తేనియన్ ప్రింగునే
ఆద్య బీతని పాట ప్రార్థనముఖం బై నేటి యీ గోష్ఠిలో. ౯౭

గీ॥ అనెడు వక్తకు వినుకలి యశ్వశకట
గామి కొకనికి కనుకలి కానుక లిడి
ప్రొక్కి సమ్మృదువాసము మాఱుప్రొక్కు శకట
భాసినుండి షితై డానివాసి పొందె ౯౮

మ॥ ఎవ రాపెద్ద ? దుర్యోధనయంత కళలిండే రూపుగొన్నట్లుగా
నెవ రా కుఱ్ఱడు ? కుఱ్ఱవాని ముఖకాంతిన్ లోకబాంధవ్యముల్
చెవిఁ బన్నిరునఁ గల్పి తచ్చరితమున్ జిందింపవో। యన్న రెం
డవవాసిం బ్రథముండు వించె నిటులన్ దద్వ్యానయాయిప్రథన్. 99

గీ॥ తండ్రికొడుకులు మా జమీందార్లు వారు
పేర దేవేంద్రనాథఠాకూరు తండ్రి
కొడుకు పేరు రవీంద్రనాథుడు, మహాకు
టుంబము తదీయ, మీ నగరంబు వసతి. 100

క॥ మతమును మతియే తెలుపును
శ్రుతమును దృష్ట మనుభవము బోధించుచు, నే
వితమైన పుస్తపరియును
విత యని దేవేంద్రబాబు వినుచును మాకున్. 101

సీ॥ ఇత డెఱుంగని మత మీ జగమ్మున లేదు
స్వీకారమునకు నచ్చినది లేదు
ఇతడు పఠింపని దే పురాణము లేదు
మురిసి యొప్పిన దొక్క ముక్క లేదు
ఇతడు మెట్టని క్షేత్ర మిండియాలో లేదు
ఎఱిగిన విగ్రహ మ్మొటను లేదు
ఇతడు చూడని యోగి యే గుహాలో లేదు
కొలిచినవాడు నొక్కడును లేదు

గీ॥ మ్రొక్కు నీశ్వరునకు రామమోహానునకు
బెట్టు గలదు ప్రాక్రొత్తల పట్టు గలదు
బిరుదున మహర్షి యీత డెవ్వరి కథర్షి
మాధురీదృష్టి దేవేంద్రనాథకృష్టి. 102

గీ॥ చూచు నీతడు రయితుల సుతుల నొక్క
కంటఁ, దనకు రాఁదగిన లక్షయును మఱచుఁ
గాని తా నీయఁదగినది గవ్వయేని
మఱువ, డొకమాట పడ డొకమాట యనడు. 103

క॥ వాడినపువ్వులు నిగనిగ
లాడును వేని వాసనమ్ము లాలనసేయన్
వాడె రవీంద్రు డితని సుతు
డీడున పిన్న మది పెద్ద యెన్నిటిలోనో. 104

ఉ॥ ఆ పొడ వైన నాసిక, విదాయతిపంటపొలమ్ము ఫాల, మా
త్మాపణనీలరత్నయుగ మైన కనుల్, కలభప్రకాండకుం
డాపరిమాణబాహులు, వెడందయెడందయు నున్కి తండ్రి కె
ట్లై పోలుచున్ గుమారునకు నట్లె రవీంద్రున కార్ష చిహ్నముల్.

చ॥ ఎఱుగుదు మీ రవీంద్రుని పదెన్మిది యేడుల వాడు నేడు, మా
హిరణుని కాళిదాసుపయి నీతని కెంతయొ ప్రేమ, హూణభా
షరుచి కడింది, బొమ్మ లసుసంపదలో యన గీయు, నెప్పు డే
దొ రచన సేయు నీతడు, మృదుధ్వనిఁ బాడును రమ్యగేయముల్

ఉ॥ కోయిలకూత కూసి మధుకుంజవిహారములందు, వార్షిక
శ్రీయుదయమ్మునందు శిఖినృత్యము సేసి, శరత్ప్రసన్నతన్
బాయలుపాయలుంబఱపి పండిన గుమ్మడిపండ్లు పంచు ని
ద్దాయెడదల్ గలార లరు దై కల, రందు రవీంద్రు డొక్కడున్.

క॥ మా చేలును మా చెట్లును
పూచెడు పూలున్ రసించు పులుగుల్ చెలువుల్
మా చేతలు మా వ్రాతలు
నీ చిరుతకుఁ దెలిసినట్లు లెవనికిఁ దెలియున్ 108

ఉ॥ వ్రాయు నితండు పద్యములు పాటలు వెన్నెలతేటలో యనం
గా, యువవృద్ధు లీ పురమునన్ గత హైందవమేలలోన నౌ
రా! యనినారలంటగద! రమ్యరవీంద్రకవిత్వముగ్ధు లై
తీయని గొంతు కైతయు గదే! మనుజత్వములోని సారముల్.

గీ॥ సాక్షి పలికె నౌ నని మీరు చదువలేదు
దేశమున నై దునూర్ల పత్రికలు మోసి
నవి రవీంద్రుడు చదివిన కవిత కెల్ల
ఢిల్లిదర్బారు మార్మ్రోగి వల్లె యనుట. 110

ఉ॥ చిన్నగ వెంటవేసికొని త్రిప్పె రవీంద్రుని శీతపర్వతా
భ్యున్నతభూమిఁ దండ్రి తప మూనుచు, నయ్యెడ తల్లి లేని యీ
పిన్నని తల్లియై ప్రకృతి పెంచె విహంగకలస్వనమ్ములతోఁ
గ్రొన్నన నవ్వుతో వివిధ రుచ్య ఫలమ్ములతో ఝరమ్ములతో. 111

ఉ॥ ఈ మృదులాత్ము డబ్ధిఁ బయనించి యటన్ బఠియించు నంచు వి
న్నాము, స్వదేశభక్తి లవణం బగునా? యని యిప్పుడున్న యిం
దో మతసక్తి రుద్ధ మగునా యని సందియ మందినాము ము
న్నీ మహినుండి యందుఁ జనిరెందఱొ వీడెను శంక వారిచే. 112

గీ॥ అటులనా యను వారితో నటులె యనుచు
సాక్షి విన్నారొ కేశవచంద్రసేన
నామమును నా నవద్వీపధాముఁ డనియె
వినులె కాదు వానిని చూచి తనిసినాము 113

మ॥ మతవాదమ్మున వాడు వేయు నరరే! మా యూరిలో పాదిరీ
మతిగర్వుం డొకరుండు పాదములకుం బంధమ్ము దెట్లో విడన్
కుతుకన్ వేయు, నిదే యిదే వరుస యై గోడాడినారల్ బుధుల్
శ్రుతిశ్రుత్యంతకణాదవాదముఖశాస్త్రౌఘదంతపాథోనిధుల్. 114

గీ॥ ఎందులకొ వచ్చి నేను డీ చంద మరసి
యేదిరా! భాయి! చూపు నీ వాదబలము
నంచుఁ బదినిముసాలె వాదించి వాని
పిల్లిమొగ్గ వేయించెను పెక్కుసార్లు 115

గీ॥ అనుడు సాక్షి దేవేంద్రనాథు నుడి యిద్ది
యాత్మగత ముక్తముగ నుక్త మంతయును కృ
తమ్ముగాఁ గృతమ్మును కారితముగఁ జేయ
శక్తు డొక్కడె కేశవచంద్రు డనుచు 116

ఉ॥ లండను పోయి క్రైస్తవము బ్రాహ్మము నేకము చేసి చెప్పి త
త్పండిత రాజమంత్రిజనవర్గకృతానుపమాన మానితా
ఖండలు డయ్యె దన్కతును గైకొని రాణి భజింప నేను ప్రా
ఙ్ఖండ మెఱుంగ దంతటి యఖండము వైభవముం బ్రతిచిలో. 117

ఆ॥ అట్టి కేశవచంద్రసే నడుగుపెట్టె
తిరిగి కల్కటా పురమునఁ, దెలిసియు తెలి
యకో పరమహంస్మై ముట్టె, నంతె, చేప
యయ్యె నొక మతసరసిలో నతని మనసు. 118

క॥ ఏ మత మది ? కాళీ ! కా
ళీ ! ముక్తి నిడు మను మతము, లేళ్ళను పులులున్
మైమై నొరసికొనెడి మత
మే మతమున కేని త్రోవ యిచ్చెడి మతమున్. 119

ఆ॥ వె॥ ఏల మీర లడుగ రెవ రా పరమహంస ?
యనుచుఁ బలుక సాక్షి హాస మొలుక
వారు నొడివినారు పరమహంసనుగ గు
ర్తించె జగము రామకృష్ణు ననుచు 120

ఆ॥ ఇటుల మాటాడికొనుచు వా రేగుసరికి
నిసుక వేసిన రాల కున్న సభ చిన్న
సూది పడినను చప్పు డౌచు ఘన వాఙ్మ
ఖమ్మ్ర వినుచుండెఁ జివరి ఘట్టమ్మునందు 121

ఉ॥ అచ్చపు దిండ్లతోఁ జదర మైన వితర్దియు నద్దె లేక యే
వచ్చిన యెట్టి బుట్టలు తుపాకుల వీపులు పొట్టికత్తికే
లచ్చిన కాపలాయుఁ దగు నా సభలోఁ బలుకాడుచుండె గాం
గోచ్చతరంగఘూర్ణనవదుక్తి సురేంద్రుడు దేశభక్తిమై. 122

చ॥ వినబడుచుండె ని క్కరణి వేదికనుండి సురేంద్రనాథు డా
డిన యభిభాషణమ్మ్ర వినుడీ! జనముల్! మహాజర్లు పెట్టి యె
న్ని నెరసు లున్న వన్నియును నేలకుగోలకుఁ దెచ్చి చాటి చూ
పనియెడ నీ ప్రభుత్వము సవర్చునె! శాసనదోషజాలమున్ 123

ఆ॥ పత్రికలకు సిరా రాజభక్తి కలదు
పాలన మ్మ్రెమొ బాధ్యతామిలనమ్ము
పలుబడిబాటలోఁ గొన్ని మైలురాళ్ళు
తేళ్యములు కానియెడ న్యాయతృప్తిలేదు. 124

ఆ॥ వె॥ వచనరచనలందు స్వాతంత్ర్య మడుగంటె
నోరు కేలు సాగ నోటువడియె
నన్ని పదవులందు నాగ్లుల ప్రాధాన్య
మతిశయించె, దేశమతి కృశించె. 125

చ॥ ఇరువదియొక్క యేడులను నిర్వది కొక్కటి తక్కు గాగ మా
ర్చి రిపుడు మండలేశ్వరపరీక్షకుఁ గూర్చొనువారికై వయః
పరిమితి నేలువార, లిది పగ్గమువేత పురోభివృద్ధి, కి
ట్టి రకపు చేత లొప్పమని! డిండిమ మై ప్రజ మ్రోయకుండునే.

క॥ అచ్చటికి నేల పోవలె ?
నిచ్చట నా ఐ సి. యస్. పరీక్ష కుదురదో!
వచ్చిరిపో! యుద్యోగులు
మచ్చున కొక డుండునటవె! మనవా డందున్. 127

ఆ॥ వె॥ రేపు చర్చ ఇండియాపాలనము గూర్చి
యనుచుఁ బార్లమెంటునందు వినెనొ
సభకు రాదు నాడు సభ్యుడు, 'ఫాకెట్టు'
'ఫౌలరును' శ్రమించి బాధపడిరి 128

గీ॥ ఇండియా సమస్య నెత్తెను 'గ్లాడ్ స్టను'
పార్లమెంటునందు పరివ్రాతంబు
ప్రాతపత్రిక వలె, నీ తీరు దౌర్భాగ్య
మిక సహింపజాల రిచటి ప్రజలు, 129

క॥ హిందూ దేశమ్మును స్వ
చ్ఛందము సేయఁ దగు ననుచు సలహా యొసగెన్
స్పందితహృది హెర్బర్టను
నందలి యొక, డతనిపైపు నరయడ యొకడున్. 130

ఉ॥ రాణి వెలార్చి పత్రము శరద్ధశకద్వయ మిండియా బ్రిట
న్లౌ నుదరమ్ము వెన్నును మదార్జవశోభితరాజ్యలక్ష్మికిన్
మానితులార! యంచు, నయనాశ్రువుఁ న్ మన కొత్తు చేరుమా
లౌనసె! రాజ్యలక్ష్మి కది,న్యాయము గాయము నొందె నీ క్రియన్.

క॥ గుడి గంట గొట్టి దేవుని
గడెగడెకున్ గోర్కు లడుగు కై వడిఁ బ్రజ యే
ల్పడి వెంబడిఁ బడి యా ము
న్నుడి జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చి గెలువ నూలొ్కనవలయున్. 182

ఆ॥వె॥ అమెరికాకు వర్తకమునందు నమరిక
ఫ్రాన్సుధరణి కళకుఁ బ్రాంశుధరణి
ఇండియా మతాల మండియ, బ్రిట నిదు
తీయ మందు రాజకీయమందు. 183

తే॥ రాజకీయ మ్మొకవిచిత్రరసము పదునొ
కండవది, శాంతమున కిది నిండువైరి
యంగి యిది దానధర్మవీరాంగ మగుచు
బ్రిటను చరితమ్ము నిటఁ జదివించు నెపుడొ. 184

ఉ॥ హూణుల యాత్మ దొడ్డది, హితోక్తుల దానిని మందలించి లో
తా నొక నూతినుండి మధురాంబువునుం బలె ధ్యేయ మందుకో
నౌను, మతాదిభేదముల నన్నిటి నొక్కటి మెల్పఁ బెద్దత్రా
డా నది, తెల్విబొక్కనకు నయ్యది బద్ధము దప్పి తీఱడిన్ 185

తే॥ ప్రజలు తా మెన్నుకొన్నట్టి ప్రతినిధుల స
భాధ్వయమ్మున బ్రిటనులోపగిది నిందు
పాలనమ్ము కావలె భాగ్యమూలనమ్ము
మున్నె కావలె మన ఖిదోన్మూలనమ్ము. 186

సీ॥ ఆంగ్లచిత్తాయసాయస్కాంతవాక్యవి
త్త'రమేశచంద్రదత్త'బుధుచేత
ముకుళితభారతశాంభోజాతనవసవి
త మెహతాఖ్యసుదూరదర్శిచేత
బైరిటఁసభామహోపన్యాసకానంద
మోహనబోసు సత్పురుషుచేత
యుగపత్ బ్రిటన్భారతోర్వీచరత్తమూ
హృదయుండు 'దాదభాయి'' ఋషిచేత

గీ॥ వివిధసంఘసభ్యులచేత విదులచేత
నస్మదాదులచేత వ్యాఖ్యాత మైన
యిట్టి పథకంబు మన భవిష్యేతిహాస
లాసకథకంబు, విద్యావిలాసులార! 187

మ॥ అని తద్వాణి శ్రుతమ్ము గాగ మలిప ల్కధ్యక్షు డై 'లాలుమో
హానఘో" షాడెను దప్పికై నపుడు నీ రై యాకలై నప్డు భో
జన మై యొప్పె సురేంద్రు వాఙ్ముఖము భృత్యాత్రిణ మౌ భారత
మ్మున కీనాడు, ప్రభావితుండ నయితిం బుష్పించి జాతీయతల్.

క॥ ఇక్కొలువువారు పనిచిన
రెక్కలు కట్టుకొని వ్రాలి రేయి పవలుగా
నేకార్య మైన సేసెద
నిక్కడ జేరిన జనమ్ము నిల్లే తలఁతున్. 189

క॥ అని యనగ కంచుతాళము
లను బోలి కరాలు మొరసె, నా సభతీర్పుల్
గొని 'లండను' చనుటకుఁ దో
డనె నియమితు డౌచు ఘోషు డాకా ల్చాపెన్. 140

చ॥ ఎనసి నరేం పాటయు సురేంద్రుని మాటయు దేశభక్తి కెం
తను వగు లె మెత్తిన! వహా! యనుకొంచు గృహోన్ముఖమ్ముగాఁ
జనియె సభాజ మ్ము, కడుసందడిలో నెటు పోయినారలో
కనుపడ రై కళ్ళకు నొకళ్ళు తదాగతు లైన మూవురున్.

కుమారసంభవ ఖండము

శా॥ హోళీపండుగఁ జేసె కొండొక ప్రజావ్యూహంబు ఫాలాక్షదృ
క్కీలన్ బోలిన మంట స్వీయమతికిఁ గ్రీడాసఖం బైనటుల్
వ్రేలెన్ దజ్జ్వలదింధనాల్ పెరపెరాఖ్యధ్వనిన్, మింటిపై
వ్రేలెన్ దెల్లమొగిళ్లు నల్లవడి తద్విస్తారధూమావృతిన్.

క॥ ఆ రాజధానిఁ దనరెడి
సారము సంస్థల నొకండు 'సంజీవని' త
త్ప్రేరణమున హిందూమే
ళారమణీయోత్సవము చెలగు నేఁటేటన్. 2

గీ॥ తాతియాతోపెఝ్నాన్సిలక్ష్మితనూచి
తాభసితము కతిపయసదస్యదేవ
తార్చనాపీఠదంతపేటాంతరస్థ
మెందఱో మహారాష్ట్రిల యిండ్ల నటులు 3

మ॥ । మళితేఖ్యలు సభ్యు లందు భరతక్ష్మాదుర్వ్యధిక్షాళనా
ము చేర్వాల్ తమ నెత్తుటన్ సలుపు గంద్రల్, భిన్నభిన్నప్రజా
మసంసేవ్యసమత్వచత్వరితసంఘీభావసౌధోదయా
తీంద్రల్ క్రమముల్ తదీయములహో! అహ్నికరించున్నికన్

సీ॥ అందఱిలో చిన్న అన్నలతోఁ గూడి
యందు 'రవీంద్రు' డానందసాంద్రు
డందఱఁ బెద్ద ధైర్యముముద్ద 'రాజనా
రాయణబోసు' ధర్మమ్ముత్రాసు
భారతిగారాబు బంకిముచంద్రబా
బు సమితియత్యుత కెంపుజిగిజీబు
త్యాగంబు హోమాగ్ని తా నాజ్యపాత్ర శు
భ్రము చరిత్ర 'నవగోపాల మిత్ర'

గీ॥ ప్రాణ ము బికి పొంగులువాఱు వ్రాతకల డ
ధీశు డమృతబజారువత్రికకు, పేరు
దనరు శిశిరకుమారఘో షనగ, నతడు
నందఱ నొకండు, మృతము సేయడు సెకండు. 5

గీ॥ ప్రభుత 'మలహారరావుగై క్వాడు' విసము
పెట్టె 'రెసిడెంటు' కని తెల్పఁబెట్టె నేమి
యొకని, కొకజాతినే నపుంసకము సేయు
పాటి దోసమా! యది యని చాలె ఘోషు. 6

ఉ॥ విద్యకు సాగరం బతడు విశ్రుతు 'డీశ్వరచంద్రు' డంగనల్
విద్య పునర్వివాహమును స్వేచ్ఛయు గల్గ మనన్ బ్రచారఖూ
మోద్యమనేత యై స్వతనయున్ విధవాపరిణేతఁ జేసె, దా
నాద్యుడు సంఘసంస్కరణమం దని కీరితి మోసె నల్గడన్ 7

ఆ॥వె॥ ఆత డొకడు నీ సభాభిమానులయందుఁ
దనను దానె యేలుకొనును దేశ
మనుచుఁ దనదు పత్రికను వ్రాసి ప్రకటించె
క్రిష్టదాసుపాల్ విశిష్టు డొకడు 8

క॥ ప్రభుశక్తి నెదిరియాడెడి
సభికుల్ స్వాతంత్ర్యరమణిసైగల యభికుల్
రభసులు కల రిం దెందఱొ
సభ జరిపించిరి యుగాది సమయము మున్నున్. 9

క॥ జంటను గని తొలగి తొలగి
యొంటరిఁ గని మీదిమీది కుఱికెడు చలికిన్
గుంటితనము వచ్చె, ప్రకృతి
కంటన్ రేమంచుమసక క్రమముగఁ బోయెన్. 10

క॥ పలితము గా దొడగెను చలి
బలితము గాదొడగె నాతపము వాడిమిమై
యెలుగింపఁ దొడగె కోయిల
కలరుతపులకితదిగంతకమనీయముగా. 11

క॥ రక్తాంబరధారిణి యై
వ్యక్తం బొనరించె సంధ్య యరుణకుసుమగు
చ్ఛాభక్తాంజలితో చాంద్రీ
సక్తి తమోముక్తి యాత్మశక్తికృతముగా 12

చ॥ సభ మొదలయ్యె నయ్యెడ, విశాలము వేదిక, శిల్పకల్పనా
విభవరహస్యబోధిక, నివిష్టసభాపతి పీఠి పాజహాన్
విభు షహసానుపీఠ మెగవేసిన కప్పము లాగెఁ, దారకల్
నభమున మల్లికల్ పొదరునం బలెఁ బూచె దిదృక్షుచిత్తముల్ 13

ఉ॥ పెద్దది యైన యా సభకు వించె సభాపతి మాన్యులార ! నే
డెద్దడి వచ్చెఁ గాని పదునెన్మిది ద్వీపములందు యూప మ
స్మద్దమునస్సమానప్రభుమండితతేజము పాతె, నెప్పుడుం
బద్దెముఁ బాడు చిహ్నము, లపాంపతి ఘోషిలు భారతప్రథన్. 14

గీ॥ శాసనములు నాణెములు సింహాసనములు
విగ్రహములు చిత్రములు కోవెలలు నెన్నొ
కథలు చెప్పు ఖండాంతరతమ నెసంగి
తజ్ఞులకు విశ్వమతము హైందవముగూర్చి. 15

ఉ॥ జ్యోతిషమందు వ్యాకరణమందును నాట్యమునందు గ్రంథ మిం
దే తొలుతన్ జనించె, నటులే తొలివేదము నాదికావ్య మీ
భూతలమందు సంస్కృతము పుట్టగ నాగరకాద్యరూప మై.
యీ తెల గౌచు హైందవమతేంద్రము మానవధర్మకేంద్రమున్.

చ॥ తొనలను బోలె సౌఖ్యకృతిదోహలకర్మములన్ ధరించి యే
వనమునఁ బుట్టెనో ! పనసపండుమతం బిది యద్విదూషణం
బను వగ రొంద దెన్నడును, నన్నిటికన్నను నేనె తీయ నై
తనరితి రమ్మటంచు విమతస్థుని నొత్తిడిసేయ దింతయున్ 17

ఉ॥ ప్రాయము చెప్పజాల, మిది ప్రామినుకల్ నలుకాళు లైన మా
హేయి, పయఃప్రపూరముగ నిచ్చును శాంతిరసంబు, నేడు బా
బూ ! యిది కొమ్ము లొడ్డి తన యూపిరికై నిగళమ్ము వేయు నే
దో యుగళమ్ముబారి బడకుండగ తప్పికొనంగఁ జూచెడిన్. 18

ఆ॥ వె॥ ప్రథమపంక్తిలోన 'పైథాగర' సొకండు
మధ్యపంక్తి నిపుడు 'మాక్సుముల్ల'
రెన్నిపంక్తులందు నెందఱో యుందు రీ
యావుపాలు త్రాగినట్టి ఘనులు. 19

ఆ॥వె॥ మతముపేర నైకమత్యసాధన సేత
యపుడు నిపుడు నెపుడు నాదృతంబె
యన్యమతముగూర్చి యనరాద యేమియు
పరమహిళయు తల్లివంటిదె కద। 20

క॥ జనియించె విగ్రహారా
ధన కళకొలకు, దాని తగులము లే కీ
శుని ధ్యానించుట ధర్మం
బనుటయుఁ గల, దెట్టులైన నంతయు నొకటే. 21

క॥ మానిసి దేవునిలోనన్
గానంబడి విగ్రహార్చనము తద్గ్రహాని
ర్మాణము పొసగెను, దేవుని
మానిసిలోఁ జూచుటయు సమంజసమె కదా। 22

గీ॥ రామకృష్ణ దయానందు లామనినెల
లీ సమాజనికుంజవికాసమునకు
నిందు వారి వాదమ్ము రెండేండ్లనాడు
వింటి నిరువురునన్ మెచ్చుకొంటి నేను. 23

ఉ॥ వింతగ నిర్వురన్ బొగడ వీ లగు నెట్లన నాకు వద్దు వే
దాంతము, జాతి కెల్ల నొక త్రాటిపయి న్నడ గూర్పు నాదు సి
ద్ధాంతము, వారు పద్ధతుల నైక్యము తక్కువ కల్గ నేమి భా
సింతురు మత్పథమ్మున విశిష్టరుచుల్ దుగవైపు దీవెలై. 24

క॥ ద్వైతాద్వైత విశిష్టా
ద్వైతాఖ్య ముపాసనమ్ము తగ ముద్యోరో।
మాతృత వహించినయది ఖి
దాతతికిన్ హైందవము మతము పూజ్యంబై. 25

క॥ తన ధ్యానము సేయుటయే
జనకృత్యము గాన నెట్టి సవు రొందిన నా
పని దేవుడు కా దనునో।
యనునో నర్వసము డెట్టు లగు నా తండున్ 26

ఆ॥ వె॥ యజ్ఞభాగలు_ప్త మగు పూర్వమీమాంస
జైనబౌద్ధములకు జన్మభూమి
మాత యైన వేదమతమున కెదురాడి
పోరువెట్టు కవలబొ్ట్టె లివ్వి. 27

ఉ॥ వేదమత లేక ప్రభవించెను బౌద్ధము జైన మన్నదిన్
వాదము క ,ప్రాకృతము భాషయు ప్రాకృృతమే యనంబడున్
లేదు సదు రం బభిధ లీ మతక_ర్తల కెట్టు సంస్కృతా
పాదితము పొసంగె నన, సంస్కృతి భిన్న మటన్నఁ జాలునే?

క॥ తిమత మొక ముఖ్యగుణ
। తీక మని తెలిసి యసువు భారతజాతీ
త మన భూమాత కట
తెలివితో దేనినిన్ జనంబు జయించున్. 28

క॥ భారత జాతీయత కై
యేరిన్ దెగనాడనట్టి హితసమరసవా
కా్రీణత్వము హైందవ
సారము, దీనిన్ గ్రహించి జనము మెలగుతన్! 30

ఆ॥ వె॥ నీర మధిక మున్న నీరము లేకున్న
వాడువాలు మొక్క వలె నరుండు
నధిక మైన భూ ్య మైన నావేశము
తనకు నితరులకును పనికిరాడు. 31

క॥ గతకులభేదమ్ముననుగా
మతము నెఱిగి యైకమత్యమాహాత్మ్యము గ
ల్గి తమ పురతఉన్నతి పూ
ర్వతమోన్నతి నిల్పికొనుడు ప్రజలార! వడిన్, 32

క॥ ఈ కామదహనపర్వము
చేకొనఁజేయుత! ప్రతిన నశేషప్రజచేఁ
జేకొన మెందు విదేశ్యపు
పోకడలను దేశకాళనోహుల మనుచున్. 83

ఉ॥ భారతజాతి శౌర్య మనివారణ మౌచు విశృంఖలాద్యది
గ్వారణతుల్య మౌచు హిమవచ్ఛిఖరమ్మునకన్న నిర్వైదున్
గౌరవ మౌచు దౌష్ట్యమథనంబున భాసిలుగాత! మిత్రు డీ
సూరి యుపన్యసించు నరిసూదనమోదన మౌ చరిత్రమున్. 84

ద్వి॥ అని పల్క రాజనారాయణబోసు
వినిచె మిత్రా హోళివిలసితకథను. 85

ఆ॥వె॥ మడియగ పులియసుర మరియొక దేతెంచి
వాని మంచివానిగా నొనర్చె
వాడు రాజ్యమేల వీడు నుండెను కాని
పొంచి బలముకై తపించుచుండె 86

క॥ తారకుడు వీని పేరు, సు
తారముగా నుత్తరించెఁ దళతళమెఱుపుల్
సారించు నిజాసురభా
షారిష్టిం బఱపి పూర్వసంస్కృతి నిచటన్. 87

చ॥ భరతునినాటి గుప్పిలికి వచ్చును వీని బలంగ మైననున్
గరకరలాడు నొక్కమతికచ్చున నొక్కమతమ్ము గల్గిన
ట్టిరు,కుల మట్లు భాష యొకటే, కొలువుల్ బలె శస్త్రముల్ ధరిం
తురు, జగపోటరుల్ గనుక దోచిరిపో! జగమెల్ల జేత లై. 88

చ॥ వరమునుబొందుదాక నె తపమ్మును బ్రహ్మయు,మీద బ్రహ్మ యె
వ్వరొ, తప మిచ్చు భాగ్యమునఁ బ్రాజ్ఞులు గాన మరేరికిన్ దదా
చరణము సాగనీయరు, వశంవదు లైహికభోగభుక్తి, కం
బరమునఁ జుక్క లన్నియును మా పొడిపించిన వందు రుక్కువుల్.

సీ॥ ఇట్టి వీరు లోకమున జయింపనట్టి
దేశ మున్నదొ యట సూర్యదీప్తి పడదు
పంచభూతమ్ములును వీరి బానిసలు, స
ముద్ర మేతన్మహాపోతముద్రితమ్ము 40

ఉ॥ మిన్నులు దన్ను పన్నులను మేవడిమై విధియించి పిప్పిసే
సె న్నరు నెత్రు పీల్చి దను జేంద్రుడు వీరల ఱేడు తారకా
ఖ్య న్నివటిల్లునాతఁ, డిత డన్న నిసుంగును కెవ్వ మంచు నా
ర్చు, న్నివృతార్చి యాను సవసుందర మై వెలుగొందు నగ్నియున్

క॥ దనుజుడు మనుజుని దిను టా
తని సర్వస్వమ్ము దినుట, దానసె మనుజా
శను డనబడె, నీనాడును
మనమధ్యన్ దాదృశుండు మసలుట గనమే! 42

మ॥ అనుచున్ దా నలవాటుచొప్పున నెటో హ స్తమ్ము సారించు వా
గ్మిని రజాధికృతుండు తత్రగతు డాంగ్లేయుండు కండ్లుర్మి న
న్గని నా వై పుగఁ గేలు సూపితివి వక్తా! వంగభాషానభి
జ్ఞునిగా నెంచితి నీవు నన్ను, 'సెడిషన్ సూ నీ వచ స్సం చనెన్ 43

క॥ కలకలము పెరిగె నంతటఁ
బలువురు ముఖ్యులును వక్త వాచించి రయా!
కలగకుడు తమరు పొరవడి
పలికితిమా? యాంగ్లు లంచుఁ బ్రభుత య టంచున్. 44

ఆ॥వె॥ కేలు సాగు దిక్కు సాలమంది గలరు
నటులె యుండు మనుజులందు దనుజు
లేనె లక్ష్య మన్న మీ నుడి సరి కాదు
కూరుచుండి వినుడు కొమరు కతను 45

సీ॥ రామకృష్ణు మఠమ్మును గ్రమవిరుద్ధ
మైనదిగఁ గొన్నినా ళ్లెంచినట్టి తమరు
మా సమితి నెంచవచ్చును మానవచ్చు
ననుచు,శాంతించె నెట్లో య య్యాంగ్లవరుడు. 46

మ॥ నవగోపాలుడు చెప్పె నైన కథ విన్నారేకదా! వీరిచే
భువి నిర్ధాన్యము నిర్ధనం బయి నభంబున్ దోడుగాఁ దెల్ల నై
కవిసెన్ క్షామము భీమ మార్తియుతరోగాక్రాంతసంభ్రాంతమా
నవమద్గ్రామము చచ్చి స్వర్గమున నుండన్ మే లనన్ బండితుల్.

గీ॥ అగ్నికిని భారతీయున కవధి లేని
బంధ మున్నది, యద్ది నిబంధితమ్ము
వంటవలకె రాక్షసరాజపాలనమున
ననుచు నెల్ల రౌ నౌ నన నతడు చెప్పె. 48

సీ॥ చచ్చెడి వేళయు సంధ్యవార్చెడి వేళ
యొక్కటై సురలకు మ్రొక్కు లేదు
అసుర యారయు వేళ నగ్ని యారెడి వేళ
యొక్కటై యజ్ఞమ్ము చక్కబడదు
అగ్ని మండని వేళ యాత్మ మండిన వేళ
యొక్కటై స్వర్గమ్ము స్రుక్కు విడదు
ఆజు నుపాయమువేళ నిజ మపాయమువేళ
యొక్కటయ్యె మదను డుదిలపడడు

గీ॥ హిమగిరితపస్వి యైన మహేశుకడనె
హైమవతి యున్న, దవ్వారి కైక్య మొదవఁ
జేయ సంభూతు డౌ నొక శిశువు చంపుఁ
దారకాసురు ననుచు విన్నారు సురలు 49

క॥ ఎవ్వడు వాడు? హరుని మది
జవ్వనిపై మరులుగొలుపు సామర్థ్యముతో
నివ్వటిలెడి వాడు, శిలన్
పువ్వులతో గొట్టి రెండు పొనరుచువాడున్. 50

గీ॥ మహిషవాహను నెఱుగుదుమ, వరుణు మతి
పెనుతుపాలో బడెను, కుబేరుని ఋణి
పట్టికాస్థులు తండులధ్వంసు, లగ్ని
కేమి తెలియు! బూడిద, యింద్రు డెఱిగి పలికె. 51

గీ॥ ఇంద్రు డపుడు రప్పించి తా నెదురు పోయి
తోడితెచ్చి సమాసనస్థు నొనరించి
మరుని మిత్రమ! నీ రాక నరసి మెఱసె
నోయి! యీ విచ్చినవి కనుల్ వేయి యనియె. 52

క॥ నా వనికి నందనాఖ్యము
నా విడిదికి వైజయంతనామము తగునే
నీ విచ్చేయక మదనా!
కావో యిక సవైభవములు గాజుల మ్రోతల్. 53

గీ॥ అనగనె ఘలంఘలత్కర మప్సరోని
కరము మెడ హారిచందనసరము లునుప
నిగురువిలుకాడు నొడివె పల్కు గురు! పల్కు
యెవరు వారు న న్నెఱుగని! పావరువారు 54

ఉ॥ ఓహరిసాహరిన్ బెనగి యోగహరి!వా డెవడైన యోగి దా
సోహమనున్ శివోహ మనునా!యమృతం బిడి చూడు త్రావునా!
దాహము దాహ మంచు వనితాధరశీధువు త్రావుగాని,మ
ద్బాహువు వేనిఁ ద్రోయవలెఁ బల్కుము నాల్గిటినుండి మూటికిన్.

చ॥ మగువయ యైన నింక మరి మంచిది, నాకును నంత పాపభీ
తి గలుగదోయి! యామెకుఁ బతివ్రతధర్మము నల్లె యుంచి నిన్
మగనిగఁ జేసి తత్ప్రథమనాథున కొక్క యనాథ నప్పుడే
తగిలిచి పూర్వవృత్తవిగతస్మృతులన్ బొనరింతు నెచ్చెలీ! 56

గీ॥ ఇక్షుకోదండధరుడ నౌ నేను జంట
సేయ దండధరుడు విడదీయుచుండు
చనము, సంకల్పమాత్రాన చాల జరుగు
స్వయము నేఁ జనవలసిన పని య దేదొ. 57

గీ॥ అనగ వృద్ధశ్రవుడు స్వకీయపరకీయ
రాజకీయరంగమ్ముల రంగువేసి
కొన్న తల యూపి పొగడుచు మిన్నుచూపి
హిమధరాధరాగ్రము చూపి యిటులు వేడె. 58

ఆ॥ వె॥ జటి యొకానొక డట సలుపుచున్నాడు త
పస్య, దాని కంతుపంతు లేదు
వింటికేలున నొకయింటివానిగ వానిఁ
జేసి మాకు సౌఖ్యరాశి నిడవె ! 59

క॥ వాని సిగ సాంబరం బన
గా నొక డొక డనును మెయి దిగంబర మనుచున్
వాని గనినవా డెవ్వఁడు ?
కాని తదీయతపఉష్ణకషితులము సఖా! 60

క॥ నీ రాచరికము కాదని
యీ రేడుజగాలఁ బ్రతుకు నెవడు? సుమశిలీ !
పౌరుష మర్దం బై జడ
దారి యతడు నీవు లాగు దారికి రాడో! 61

చ॥ ఎదురుగ నిన్ను పెట్టుకొని యే గుహలోని యణుస్వరూపికో
యదరెద నయ్యొ ! నా తెలివి, యబ్జశిఖీ! రతిదేవి సేమమే
కద!మధువుం భవత్సఖుని కన్గొనియుం బహుకాల మాయె, న
మ్ముదువొకొ!నమ్మవో! యసువు పోవుచు పో నసె నీవు కన్పడన్.

విమా॥ అనన్ స్ఫురద్ధన్వి బాణ
మ్ము నంటి మారుండు బాసా
డె నిట్లు సర్వంబు జ్ఞాతం
బు నీవు చింతింపకోయీ! 63

క॥ రాత్రిందివమ్ము లుద్ధర
ణత్రాణోద్యోగి యైననాడే వానిన్
మిత్రు డనన్వలె కాదో!
వృత్రు డనఁవలెను తన్ను వేపకయున్నన్ 64

ఉ॥ ఆ జడదారికెంజడలయందున మబ్బులు గూం కట్టుకో
నీ జము డేనిఁ వానిఁ గని నిక్కినరోమము ని గ్రుడ్లు నై
వాజమ గాని తజ్జటిని పట్టి తపం బుడిపింతు జపా
ణీ! జవరాలి మోవి గొన కే విసమానునొచూ మా పయిన్.

క॥ రెండే కాళులు తాము ప
రుండిన మంచమున కందురో! మొండిఘటాల్
రెండే కా దున్నవి నా
ల్గండి! యనిపించి వదలు నరవింద మిదే, 66

క॥ కులజాతిమతవిభేద
మ్ములు ద్రోహాకరమ్ము లనుచుఁ బోరాడి జనుల్
గెలుచుట స్వర్గాధిపతీ!
ములికి యశోకాఖ్య మిది యమోఘం బగుటన్. 67

మ॥ ఇదిగో! చూతము ప్రేమపతులుగఁ గూయించున్ రసక్లిన్నవా
క్మ్రదమాధుర్యముతో వ్రతస్థజనమున్, మల్లీశరం బియ్యదే
యదుకున్ దీని సుగంధముల్ దవిలి యింద్రా! యే పెడన్బోవు రెం
డెదలున్, నల్లని కల్వ పట్టపగ లందించు న్నిశాధర్మమున్. 68

గీ॥ ఇంద్రపదవిని నిల్పుకో నే ముఖంబు
లేని శతముఖునకు మరు వాణి యటులు
ముఖము సృష్టించి పచరించి ముఖఫలంబు
ధారవోయ ముదుతలు లేక తనరె ముఖము. 69

ద్వి॥ స్మేరముల్ మోసాల శ్రీపారిజాత
తోరణల్ గట్ట నింద్రుం డనె నపుడు. 69a

ఉ॥ నీ యలుగుల్ పొదల్ పొదలు నిర్మితిచేసెను రతు, వీనిలో
మా యెలుగుల్ సదా శకునమంజులరావము లై జగత్త్రియ
శ్రీ యులికించుచున్నవి రుచిష్యమహాశిష మన్వయమ్ముగా
నీ యసమాన మౌ విభవహేతువు నీవ కదోయి మన్మథా! 70

క॥ కంతూ! ద్రుహిణసభకు న
త్యంతత్వర నేగవలసె నని హస్తస్ప
ర్శాంతముగ వీడుకొని మఘ
వంతుడు లేచి చనె, సురలు వచ్చిరి చూడన్ 71

ఆ॥వె॥ తాను లేవ నెంచి తడసెను వలరాజు
తక్కు దిక్పతులు సుధాంధసులును
చాలకాల మయ్యెఁ బూలచాకుల దొర
మనలఁ దొంగిచూచి యనుచు దరియ. 72

సీ॥ మనము రాజులము, ధర్మముఁ బట్టి శిక్షింతు
మతడు దేవుడు కాని యనియె యముడు
కైలాసమున నైన గలదొకో ! యంకిలి
మనకు మీనధ్వజా ! యనియె గాలి
నీ పూలబాణాల నే దాగియుంటి లే
దడ్డము మన కని యనియె వహ్ని
దర్పమందున నీవు ధనమందు నేను మో
మోట మన మెఱుగము ధనదు డనె

గీ॥ నింతమందిని కొట్టితి వేది ! నన్ను
కొట్టు మపుడు మెచ్చెద నీదు దిట్టతనము
హారుని రెండవ మూర్తి నే ననియె వరుణు
డాదటన్ మీరు వల్కితి రనియె మరుడు. 73

క॥ రాక్షసు డనియెను నిను ప్ర
త్యక్షము కానీను మన్మథా ! రుద్రున కేన్
శిక్షించునపుడు మోయుచు
నక్షయమాయ యిది వత్తునా ! తో డనుచున్ 74

గీ॥ నిగమముఖుని సాహిత్యసంగీతయుగళ
లాలసునిఁ జేసినది నీ బలంబు, దాన
మిగులు నీ యశ మమృతాంశుమిత్రమా ! య
టంచు పలుకాడె నీశాను డలరువిల్తు 75

శా॥ ఈశానోక్తికి నొచ్చియున్ మరుడు మీ కెల్లన్ సుఖాల్ జల్లులే
గా ! శత్రుంజయులార ! నాన్ బొగల మొగ్గంబారు నగ్గిన్ జల
త్పాశిన్ జూపుచుఁ బ్రేతరాజు దనుజావష్టంభమున్ గాంచి ప్రా
ణాశన్ స్వర్గముగోడబల్లులము నే డైనా మనెన్ మెల్లగా. 76

శా॥ ఆ రక్షఃపతిపేరు తారకుడు, కొండం తౌ బలం బున్న యే
నీరేజాస్యకో యెంత భీమునకో జన్మింపన్ గుమారుండు వా
డే రాపాడగలండు రక్కసుని, నాడే సర్వసంక్షేమముల్
వీరాగ్రేసర! యంచు యక్షపతి చెప్పెన్ గండభృత్పాణి యై.

చ॥ విని మదనుండు నాకుఁ బ్రతివీరుని వాసవవాచకన్న మీ
వినుతి యెఱుంగజేసెఁ గడు, విశ్వజనోపకృతిన్ బొనర్చుచుం
టి ననెడి గర్వరేఖ నను నెట్టెను కృత్యమునన్, సుఖింపు డీ
రని యరుదెంచి యామని హిమాద్రికిఁ బంచి వచించె జాయతో.

ఉ॥ వచ్చుచునుండె నీదుపనిపట్టగ మారుడు స్వామి! యోగమున్
జెచ్చెర బాయువే! యనుచుఁ జెప్పగ వచ్చిన దూతయో! హిమ
ప్రోచ్చయశైలమందు హరు ముందు గుడారము వేసి కోకిలన్
గిచ్చి దిశావిశాల మెలుగింపగఁ జేసె వసంతు డమ్మెయిన్. 79

ఉ॥ వాసన పూల కొప్పుల దువాళముగా మలయానిలాన నె
ల్లాసలునున్ దెరల్ సడలి యందము దోచుకొనుం డటంచు హే
లాసహితమ్ము లై పిలిచె, రాత్రి కవోష్ణము నయ్యెఁ, బెంటి తా
నై సనుదెంచి పోతునకు నందె, వసంతమహోదయమ్మునన్ 80

గీ॥ రాలునాకు రాలుచునుండ సాలమందు
వేయుచిగురు వేయుచునుండు వింత కాదు
అపుడు కట్టిన తెలిచీర నపుడె విడచి
పాటలము చీర ధరియించు ప్రకృతి వింత. 81

చ॥ ఇది సహింపడేమొ! పరమేశుడు తాండవ మాడె మాధవుం
డు, దెసలు మాఱుమ్రోగిన యటుల్ రొదపెట్టిన పీల లెట్టు లీ
యదనున నిట్టి లీల లవురా? యని యుగ్రుడు నంది గన్గొనన్
గదలిచెఁ గన్గొనన్, మధుని గజ్జెయు మ్రోగద యెంత యాడినన్

గీ॥ ఏ ఋతువుతోడ నెవరితో నేమి కలదు
సర్వమంగళ కీశ్వరు సన్నిధి కల
దాత డెపుడేని త న్నోమునాస కలదు
స్వాన్వయసమానసుస్వచ్ఛభక్తి కలదు, 82

చ॥ క్రమమును వీడకున్న దవురా! పటుశీతయొకో! నిగూఢకు
ష్మముక డఁబొంచియున్న దొక శస్త్రియొకో! జిలి కానువచ్చు ధై
ర్యము నెడబాయకున్నది, హిమాచలవర్ధని యుగ్రసన్నివే
శమునను సన్నికృష్టమున జాఅకయున్న దహర్నిశమ్ములున్ 84

క॥ ఆ పార్వతివర్ణన విని
దీపితమతు లై ప్రజల్ నుతించిరి, హాణుం
డీ పలుకున భారతమే
యై పొలిచె హిమాద్రివర్ధనాఖ్యం బనియెన్. 85

ద్వి॥ అగు, కాదు, కథ కది యన్వయం బనుచు
నగుచు గోపాలుండు నిగదించె మరియు 86

క॥ సంగతి విని రతి స్వామీ!
భంగింతువు హారుని గాని పాయకుమీ య
ర్ధాంగిని న న్ననియెన్, జని
యెన్ గనియెన్ దద్యుగమ్ము హిమవన్నగమున్ 87

చ॥ గణుపులపై జయాంకములు కాంతిలు కార్ముక మూని, స్పర్శమో
హానశరముల్ పొదిన్ గొని, నిజాంగనచేయి చెయిం బెనంచి యె
క్కెను మకరధ్వజుం డడు గొకింత యిడంగ నరాలు లాగు జి
వ్వున నెది యట్టి శీతధరమున్ ద్విపఘాతిమహోశ్మపాతమున్

క॥ అమరీచిఘనవనస్థితి
యమరీనృతి, శకునరుతియు, నట శ్రుతి ఘుజ్య
త్సుమరీణమధుభ్రమర
భ్రమరీఝుంకృతి దృశీశ్రవంబు నలర్పన్ 89

చ॥ తిరుగుచు జాహ్నవీతటిని దివ్యులు మెచ్చగఁ దొల్లి తాపసుల్
జరిపిన యధ్వరస్థలముచాయల బూడిదకుప్ప నానుకొ
న్న రుచిరసాంద్రపల్లవితనైకవిభేదలతాలతాంతసుం
దరతరుషండకాననమునన్ మరు డుండె మహేశ్వరార్థి యై 90

గీ॥ రతిదృగంచలములతోడ రాచిరాచి
వాడిపోనట్లు మంచునఁ బదునువెట్టి
యలుగు గొని యల్లె దడవి ఝుమ్మన దిదేలొ ।
యిచట ననుచు నలుగడఁ దిలకించె మరుడు 91

శా॥ ఆకార మ్మెదొ లీలగా నదిగొ। కాంతా। చూడు మోసీ! శర
ద్రాకాకాశము వంటి యొంటిపయియర్ధంబున్, ముఖం బయ్యదే
యా కందోయికి నాసికాగ్రము వినా యన్యమ్ము కాన్పించన
ట్లే కన్పించెడి నంచు నున్మథుడు వాచించెన్ రతీదేవితో 92

చ॥ కనుగవ రాలి పుప్పొడులు క్ర గ రెప్పల నప్పళించుకొం
చు నతమహీజశాఖికల నూతనప వగుచ్ఛముల్ హుతా
శను బిగిగుప్పిలిన్ దెలుపు సాతు లద్దుకొనంగఁ ద్రోసికొం
చును హరునారసెన్ మరుడు, చూ రతీ!యనె, చూచె నామెయున్

గీ॥ యోగముద్రాంకితస్థాణు నోరగంటఁ
గనుచు నశ్రాంత సేవలో ననుచు హైమ
వతిని చూచి యెట్లో రతి పతిని చూచె
నాడుగుండియ యిడు కూయి యాడు దెలుగు. 94

చ॥ పులయమునుండి వచ్చిరి, హిమాచలమెక్కి రయారె! గాలిపి
ల్లలు, శివమూర్తి వారలకుఁ బ్రాణము, వారలు ప్రాణముల్ జగ
మ్ములకు, గణమ్ము లాపి శివు మ్రోలకు సాగగనీయ రైరి వా
రల,నిది దోస మంచు వికిరమ్ములు ముక్కులు చాపె మూగ లై.

ఆ॥వె॥ తనుపుతనువు నొరసికొనుచు ఱెక్కలు విప్పి
స్వరము భావమునకుఁ జాలదేమొ
కన్నులెత్తిజేసె గండుకోయిలరెండ్లు
హరు నెదిరి రసాలతరువుపైని. 96

చ॥ కలగియుఁజేయజాలక మృగాల యుగాల్ కనుచుండెఁ గన్నులిం
తలుగ నొనర్చికొంచు, జ్వలితం బగుచుండెఁ బ్రవాళరోచి కొ
మ్మలు గల సృష్టి నెల్లెడ హిమాద్రిసుతాకలితాభిమానముల్
మలసి, యెదిర్చెఁ బూలకొరడా గొని కాలము కాలకాలునిన్. 97

క॥ పంచముఖు నొసటి దెస యిది
కొంచెము ప్రక్కకను సామి! కుంచితపదమున్
ఇంచుక జరుగవె, యిది। యిది!
యంచు రతి వచింప మదను డాపెను కసరెన్. 98

క॥ పంచముఖు డతడు కానీ!
పంచశిలీముఖుడ నేను భయపడ కోసీ!
వంచెద నాతని ప్రథమ
ప్రాంచితమామకమహాస్త్ర మరివోసి యనెన్. 99

సీ॥ మూడుగుణమ్ముల ముగ్ధరూపము త్రిశూ
లము పాతబడియె నల్లంత యెడగ
ముల్లోకముల శుభంబును మేలుకొల్పు నా
డమరువు మ్రోయక డాగియుండె
రత్నదీపితభోగరాజ్యముల్ నాగరా
జములు మై నున్నవి చచ్చినట్లు
వృషభదేవుడు అంకెవేయడు సరికదా!
యాకులన్ మర్మర మాడనీడు

గీ॥ తాండవము లేదు, జగతికి తనివి లేదు
నింత వైరాగ్యమున నుండి యెవ్వరి నల
రించు నీ స్థాణువు, సిగురు లిపుడ నింతు
ననుచు ధను వెత్తె శ్రీదేవియనుగుకొడుకు. 100

ద్వి॥ హాను వెత్తె ననుగుల యమరుల తొడుకు
కను విచ్చి ప్రకృతిభోగాపేక్ష శివుడు. 101

ఆ॥వె॥ హరుడు యోగియైన యన్నాళ్ళు దేశాన
పరుడు భోగి యగును. పలుకనోడి
చావలేక బ్రతుకఁ జాలక యుండు జ
నంబుఁ, వారిఁ బ్రోతు ననియె మరుడు 102

ద్వి॥ ఎదుట నున్న జనమ్ము నే బ్రోతు ననియె
మది ననుకొనకయె మృదువుగా హరుడు 103

ఆ॥వె॥ శంబరారి నారి సారించె, సారించె
భవ్యపైఁ బురారి నవ్యదృష్టి
యాయమయిను సృష్టి కందని యంచాల
బరువు మోయు చూపు బదులు చూచె. 104

గీ॥ మనసిజుడు తుంటవిలు వంచె, మతి చలించి
శంకరుని యోగ మపు డష్టవంకర లయి
నది, తదీయగళమ్మున నిదురవోవు
ఫణియు లేచి డాదెన సాగి పడగ యార్చె. 105

ఉ॥ లేఁజిగురాకుఁజొంపము బలెన్ జడచొల్లెము, మంచు వోలె మై
రాజిల నొక్క పెద్దరుదురాక పొదన్ సురపొన్నయొద్ద నం
దౌ జడసృష్టికిన్ దనకు నంతర మేర్పడనట్టు లున్న పెన్
జేజెకు నూటి కోలగురిసేతకు దర్పకు డొందెఁ గష్టమున్. 106

క॥ కుసుమాంజలి యిడె బాహో
బిసములఁ జాపి గిరితనయ విషమాక్షునకున్
ముసిముసినగవులు సిగ్గులు
కొసరిన కనుకళుకుతోడ గుసగుస లాడఁగ 107

శా॥ ఆ యోంకారమువంపుఁ జూపి జటిలం బౌ నౌదలన్ జూపి కా
త్యాయన్యంగుళి యేదొ సైగ యిడి న ట్లైై యేమెనేయో నె తా
ర్తీయాకమ్ము వారాశి సుంత విరబాఱెన్ మాయనేమానె క
న్యామయన్ విప్పఁగ నైన యంత వ్యవధిన్ బూవిల్తు డప్రార్థుం డై

గీ॥ రామబాణము గుఱితప్పునేమొ కాని
కామబాణము గుఱితప్పునా,మహేశు
హృదయమున నాటి రగిలించె మధురబాధ
నది, యదిర! చంపి చచ్చిన ట్లయ్యె మరుడు. 109

క॥ శివు డందటిలోఁ జొరబడ
శివునందునఁ జొరబడెన్ విచిత్రముగ నొకం
డు విరాగి యెటులనో బూ
ది వొనర్చెన్ వాని మరు డదృశ్యశరాగ్నిన్. 110

క॥ ఆ రో జిది, తారక దు
శ్చారకు మడియింప హరదృశాగ్ని భసిత మై
మారుడు తా నాత్మార్పణ
దారిన్ దేశమ్ముగొలుచుదణులకుఁ జూపెన్. 111

ఉ॥ ఆ భసితమ్ము పుష్పొడిగ నై నది గేదగిలోన, చంద్రబిం
బాభకు వన్నె తెచ్చినది, భర్గుని మేని విభూతిపూతగా
శోభిలుచున్న, దున్నది యశోవిభవమ్ముగఁ ద్యాగమూర్తులం
దై, భరతాంబదువ్వలువయందలి వెండిజరీనిగార మై. 112

ఉ॥ పోవక నిల్చునా!యసువు పుణ్యునకేనియుఁ బాపికేని దే
శావనదీక్షఁబోవు టది యందఱకున్ లభియించునా! యశో
జీవుడు త్యాగి సాహసికశేఖరు డీ యవకాశ మబ్బ నే
ప్రావ నటంచు చూచి యది రాగనె పోవును సూర్యభేది యై.113

క॥ కాముడు జగతికిఁ బోకిరి
గామాత్రమె పరిచితుండు, ఙామకరాద్యో
క్తామానుషపరిపాలన
నీ మాదిరివారు గూల్తు, రెల్లరు ప్రజలే. 114

క॥ అని వాఙ్ముఖకారి సభకు
క్షణమౌనము గూర్చి కంతుసంతాపార్థ
మ్మును పైకథ పైకథ యని
నినదింపగ సదము ప్రక్క నిరుపుర నరసెన్ 115

మ॥ తన కాలమ్మును కోలుపోతి నను చింతన్ బాసిన ట్లానన
మ్మునఁ దోపించిన శిష్టవక్త్రయుగళమ్ముల్ మెచ్చి గోపాలు డో!
జనమాణిక్యములారా! ముఖ్యసరిగా సందర్భమున్ జెప్పువా
డ, నిదే వర్ణన పెంచి వాకొనిన గంటల్ మ్రోగకున్నే!యనెన్.

క॥ ఆ సభ నెల్లరు నంబిక
చేసిన తపసు నిడివిగ వచింపుము, చేతః
కాసారమ్ముల నింపుము
పోసనము ననంగఁ జెప్ప మొనసె నత డిటుల్ 117

చ॥ ఇక నట నుండఁ గూడ దని యెత్తుచు రేవిణి వెండికొండకున్
సకలవిభుండు కావలి పసందుగఁ గాచితి వన్న నందియున్
ప్రకృతిని దాగె నెట్లొదొర! మారు శరీరమునున్ శరాలు కం
టికిఁ గనుపింప వెంతకు నవెన్, విని భృంగియనెన్'గతంగతం'.118

గీ॥ అంశ మైన జీవాత్మ తదంశితోడఁ
గలుపుటకు మండి కామమ్ము కాలిపోయె
మధురభక్తిరహాస్య మియ్య దనె చండి
యారః నీ తెల్వి మండిన దనె శివుండు 119

ఆ॥వె॥ మరుని హారునిపైకిఁ బురిగొల్ప సుర లెల్ల
రింద్రు లైరి, యొక్క యింద్రు డేని
మొగము చూప డయ్యె, మగడుపోయిన రతీ
దేవి కూరడింపు దేవు డెఱుగు. 120

గీ॥ ఆ ప్రయత్నమ్మునకు ఫల మట్టి దగుట
మున్నె తెలిసిన రతి యేరి నెన్నలేద
భర్తృతనుభస్మ మంజలిఁ బట్టి బాష్ప
మునఁ దడిపె, మొక్క మొలువదో! పుణ్యరాశి, 121

సీ॥ గ్రహాణము పట్టెనో కమలాప్తబింబాన
నిండుగా నండజనికర మూర్చె
పులులు మున్నగు మెకమ్ములు నకనకలాడు
పొట్టలతో నెర ముట్టకుండె
నల్లిక విడి తీవియలు నేలఁ బొరలాడ
నగముల గలగల లతిశయించె
గిరిజనాశ్రుల ధార సరియ, గండశిలల
గుండెఖ జలధార గ్రుమ్మరించె

గీ॥ నో! పతీ! నిన్ను వీడి నే నొక్క త్రుటియు
బ్రతుకజాల బ్రతుకజాల బ్రతుకజాల
ననుచు నేడ్చుచు రతిదేవి వణకుచుండ
మరియుఁ గ్రుంగె భూదేవి యా గరితతోడ 122

సీ॥ మాధవు కన్నీరు పూదేనె, యదియును
వట్టిపోయిన దొక బొట్టు రాదు
ప్రభుత వ్యత్యస్తము రసరాజ్యమున, సృష్టి
యనగ నెట్టిదొ యయ్యె నడిగె బ్రహ్మ
యొండొరున్ గనుగొనుచుండిరి స్త్రీపూరు
షులు శిలావిగ్రహమ్ములను పోలె
కేరింత లటు లుంచి కేవుకే వను నొక
స్వరమె విన్పడద యే సదనమునను

గీ॥ గాయకునకు జావళి వచ్చు గళము రాదు
కవిత దొర్లిన నొట్టు శృంగారమందు
కవికి విప్రలంభమునఁ దక్క, నుసి యగుచు
పంచశరుడు తత్ప్రత్ని దుఃఖించుచుండ. 123

ఆ॥వె॥ అమృతపూర్వ మయ్యె నంటద గరళాగ్ని
యిక్షుధన్విదహన మెడద నంటె
నోసి! సర్వమంగళా! సుతుఁ జూపవే
యనుచు వాణి యొద్దఁ బనవె లక్ష్మి 124

చ॥ పువులు లభింప వయ్యె శివపూజకు, భక్తులు గోలపెట్టి, రం
గవలయితాహినిశ్వసనకల్పితతిగ్మముఁ బాపుకోగ వా
యువు మలయాగత మ్మెచట నున్నదొ, మెత్తని పల్లులన్ వినం
గవలయు,నెందు దాగెనొ శుకంబు పికంబు,హారుండు చింతిలెన్.

ఆ॥వె॥ శివుడు దొరుకలేదు చెఱకుముక్కయు మన
విఘ్నపతికి తండు!వింటివొ యన
వింటిఁ, జిక్కవచ్చు, పంట లే దనియె న
తండు, మరియుఁ బలికెఁ జండి యొప్ప 126

శా॥ స్వామీ! మొన్ననె చుట్టివచ్చితినయా, సర్వమ్ము నీ భూమి, నే
గ్రామమ్మం బురమున్ గనుంగొన ప్రజాక్రాంతంబు జీవచ్ఛవం
బై మొత్తమ్ము వనాళి శుష్క మయి ప్రత్యక్షమ్ము లుగ్రా, హిమ
శ్రీ మద్వన్యముఁ బాసి వచ్చితిరి మీ రేనాడొ నా డాదిగా 127

క॥ నీ వన్యపదము కన్యగ
నై వినబడె నంచు గొణగు నభవునితో లో
కావన! వాణీసహితుం
డై విధి వచ్చె ననె నంది యానందిగ నై. 128

క॥ గాంగోపనదిగఁ గన్నీ
రంగన పాఱింప రతి సరస్వతి వినిచెన్
బెంగ విడుఁ శివుని పెండ్లి కి
టన్ గాంతువు కాంతుఁ బేరటాలా! యనుచున్. 129

గీ॥ నన్ను నవ్వించుఁ, గవ్వించు, నన్నుఁ జూడు
నన్ను ముద్దాడు బ్రతిమాలి నా మనోహ
రుండు నా మన్మథుం డని నిండుమనము
నంది రతి యెట్లు వచ్చెనో యట్లె మగిడె. 130

ఆ॥వె॥ తనువు జాతికొఱకు ధారవోసిన త్యాగి
బ్రతికి తోచు కీర్తివపువుతోడ
నట్టి వపువు త్రిభువనాత్మతోఁ గ్రీడించు
నింతవఱకు నిట గ్రహింపఁదగును 131

గీ॥ మళ్ళనే మళ్ళద తపస్విమనసు, మళ్ళి
నపుడు శృంగారరసవార్ధి నట్టడుగును
తట్టి గాని నిదురింపద, యట్టు లుండె
శివు మనసు, కాని శివఁ బరీక్షింపవలయు 132

క॥ నా ముఖము నటులు చూచియు
సోమధరుడు కుసుమశరునిఁ జూడునె! నిందల్
నామీద వచ్చె, నెల్లర
నోమెద శివునిఁ గొని యనుచు నుమ యిలుసేరెన్. 133

వితాన॥ నికాయ్యమున్ జేరెన్ భూమీ
ధ్రకన్య, చింతించెన్. గామా
రికిన్ దపస్యన్ దా నర్థాం
గి కాఁదలంచెన్ భీష్మించెన్. 134

తోటకము॥ ఒకటిన్నర కన్ను గలట్టి మొగం
బొక కంటికిఁ గన్పడ రెంటికి నె
న్ని కనుల్ గల మోము గనంబడునే !
సకియా! యని యందురు సఖ్య లుమన్. 135

క॥ సఖ్యలలోన జయావిజ
యాఖ్యలు సామర్థ్యమందు నద్రితనూజా
ప్రఖ్య లగుటచే నామెకు
ముఖ్యలు, పరిహాస మాడ మొనయర యెపుడున్. 136

ఉ॥ చేయుము పూజ సౌధమున శ్రీగళమూర్తి ప్రసన్నుడౌను నీ
ధ్యేయుడు, కానలోనఁ దపియింపకు నీ వెత చూడజాలమ
మ్మా!యని బాష్పబిందు వొలయన్ హిమవంతుడు చెప్పిచూచెఁ గా
త్యాయనికిన్ జనిత్రి కెదురాడిన పుత్రికి దీప్తనేత్రికిన్. 137

ఉ॥ బిడ్డ వచించెఁ దండ్రి! వినవే! వని మానసపూజ సేయఁ జే
వ డ్డటు చేపడండు పురవైరి గృహమ్మున విగ్రహార్చనన్
దొడ్డ ఋషీంద్రసాక్ష్య మిట ధూర్జటి చూడగఁ గొల్వకుంటినే!
యడ్డకు నన్నతండు స్వపరోక్షమునందుఁ బరీక్షసేయుతన్। 138

క॥ పెంచిరి నన్ను. చదువు చె
ప్పించిరి, మీ ధర్మ మంతె, యెవరిని గోర్కొ
నెంచితినో యెంచితిని, త
పించెద హానికయి యనువరే! దీవనలన్. 139

చ॥ అని కృతకృత్య పార్వతి జయావిజయాన్విత దీక్ష దక్షతన్
గొని ప్రజయందు శక్తి వలెఁ గోనను జొచ్చి యమర్చుకొన్న ప
ర్ణనిలయమందు వల్కలకనద్వపు వై నివసించి దర్భశ
య్యనె పవళించి యీశ్వరునియం దెద యుంచి వ్రతమ్ము
మైకొనెన్. 140

గీ॥ పెద్దకాలము దినముఁ బంపించె నన్న
మామె వృషభవాహనునకు హవ్యవాహ
నున కిడి [illegible]పుడు పల్కును శ్రుతి యలర
శివు డనిన దేమొ తనతోడఁ జెప్పు మనియొ. 141

ఉ॥ ఈత డాసంగు, నాతడు గ్రహించును హవ్యము సుష్ఠు, హోసకా
స్వీతుడు, పైకి నే మనడ బెల్లముకొట్టినరాయి, నంది స్వా
మీ ? తుహినావనీధరసమిద్ధతపోవనభూమి గాంచి యెం
తే తడ వయ్యె బోద మనె, నిప్పుడు వద్దనె భృంగి తోడుతోన్

గీ॥ ఓంకృతియె తక్క వినపడ దొండు గౌరి
శది నిజాంగదేవాలయఘంట మ్రోత
జోతు లన్నింటి వెలిగించు జోతి తక్క
కనబడద కంటి కన్య, మా కన్ను మనసు. 148

క॥ శివయోగిని యైన యప
ర్ణ వీడద సమాధి, తినద, త్రాగద, భ్రామ
ధ్యవిదితభాసం బేదో
సవరించు నదే స్వకీయజనపోషణమున్. 144

మ॥ స్ఫుటచంద్రోదయపాటలం మ్మగు జటాజూటమ్ముతో యోగసం
ఘటనన్ దత్రగనేత్రసూచినిటలోగ్రత్వమ్ముతో, భూతిమ
త్పటు వాదస్వము నంత కైన మెయితో భర్గుం బిసాళించుచు
న్నటు, నీవా మరి నేన? యిర్వురము నన్నట్లామె సంభాసిలెన్.

శా॥ ఎండన్ వాన హిమమ్మునన్ బయలునందే వస్త్రహైన్యమ్ముతో
నుండు న్నిష్ఠ దరిద్ర మోచు జన మీ యుర్విన్ దపోనిష్ఠ ను
ద్దండం బౌచును, రాక యెందు ధనవత్ప్రాసాదరై లేశమున్
మంద్రాడున్,భగవత్ప్రసాద మభయం బై యన్య మాపోయెడిన్

క॥ బాలతపోవ్రత తీవ్రత
మై లావా యయ్యె హిమము, మంటలు మండున్
జ్వాలలు కనపడవు, దనుజ
లీలుగరె! తదీయ విఘ్నకృతిం బ్రేషితులై. 147

ఉ॥ భారతమాత వేఱు గిరివల్లభజాశయు వేఱు కాద, త
త్సారతపమ్ముశక్తియ ప్రజాళిసమైక్యసమృద్ధచిత్తవి
స్ఫారితశక్తి, య య్యదియ పౌరుషరూపము కన్న తల్లి, రా
వేరం యటంచు దైవమును పిల్చుకవచ్చు గృహీతపాణి యై 148

ఆ॥వె॥ ఇంద్రియార్థములకు నందని జపముతో
పరుని పట్టుకొనెడి పనియ తపము
బంధముక్తికొఱకు ప్రజ సేయవలె నట్టి
తపము నైకమత్యదార్ఢ్యనికమము 149

చ॥ అనగనె కొల్వు కొల్వు భళిరా! యని కేకిసలాడెఁ బ్రాభవం
బును తెగనాడెనో యనుచు ముందటి య య్యధికారి పార్శ్వవ
ర్తి సడిగి పట్టుకొం డన నదే పనిగా బ్రతిమాలు డంచు బం
ధన మన జన్మ మంచుఁ బరతత్వ మగుఃఖ బరు డం చెలుంగుచున్.

ఆ॥వె॥ పరుడు రాజ్య మేల పరివంధి యైయ యానొ!
బంధముక్తివేళ బంధువుగను
భేషు! యుష్మదీయ భాష యంచు మొగమ్ము
మాడ్చుకొనియె, వక్త మరియు ననియె. 151

గీ॥ భర్త తన సహాయుని గాల్చె భార్య తన్ను
కాల్చినన్ దిక్కు లే దని కానబడదు
గౌరి తపమునఁ దింద్రించు కడ వసంతు
డొక్క యేడు గాకున్నను నొక్క యేడు. 152

మ॥ కదలెన్ లేళ్ళు నెమళ్ళు దూరవనికిన్ గన్నీళ్ళ పర్యంత మై
వదలన్ రానివి పద్వతోద్వహాకు, వ్యాపన్నాలో! కీరాల్ పికాల్
హృదయైశ్వర్యము లైన గీతములు విన్పించున్ గదా! కిన్నరీ
మృదు కంఠమ్ములు, నేడు గద్గదము, లవ్వే నెచ్చటన్ దాగెనో!

చ॥ వగరిచె వెట్ట, ఘోరుమనె వార్షికవైభవ, మా ఁ బాలిపో
యెఁగడు శరత్తు,కంపిలె సుహృత్తు హిమర్తువు, న్య మెంతయో
యగపడె ప్రమోదు గాగ శిశిరర్తువు, సర్వధరేం! కన్నుపం
డుగ యగు బిడ్డ యా తపము నూల్కొని _ ము గాగఁ
జూచుచున్. 154

శా॥ నే నీశాంశము, సర్వ మీశ్వరుడు, తన్నిష్ఠన్ బ్రవర్తించుటే
యీ నా ధర్మ మ టంచు నాత్మ శివునందే నిల్పి గ్రీష్మమ్మునం
దేనే కాదు పదేను నగ్నులను చుట్టింపించుకో గౌరి కే
మౌ,నేమౌను మునింగి నీట హిమమం దై గొంతులో తున్ననున్.

సీ॥ తపనైక దృష్టి మధ్యాహ్నమం దుమ, తప
మ్మునఁ దేక తెకలాడెఁ ద్రిణయనుండు
వానకారున కుంభవర్ష స్తిమిత యుమ
గడగడలాడె గంగాధరుండు
ఊపిరి బిగబట్టె నుమ కుంభకమ్మున
గిలగిలలాడె మృత్యు డులిచినత
దుమ వేసె శీర్షాసనము, తల్ల క్రిందులై
నదియొ! కైలాసము మదనపరుడు

గీ॥ దిగుచు దిగదిగఁ దనదిగా దిగ శరీర
మనుచుఁ గటికితవసుపట్టినామెకడకు
వచ్చె నొక బ్రహ్మచారి యై పచ్చితోలు
కావిపోడివలువగ గూడకట్టు గట్టి. 156

చ॥ వనిమొగ నాపి యాగతుని వచ్చి చెలుల్ తెలుపన్ గిరీంద్రవ
ర్ధని క్షణ మాగి తోడ్కొనుచురం డని తత్ క్షణపూర్వమందె యో
గనిరతి సళ్ళినందులకు కారణ మేమొకో! యంచు, బ్రహ్మకై
నను నిట రా నశక్య మగు నాగతు డెవ్వడో యంచు నన్గొనెన్.

వ॥తి॥ ఈ నా వన ప్రకృతి యెట్లుగ మాఱె లిప్తన్
ఘ్రాణమ్ము కర్ణములు కన్నులు ధన్యముల్ గా
నేనాడొ పొసినవి యిప్పుడు చేరెడి న్న
న్నేణమ్ము లౌర, యెవ డీ పురుషుండు వచ్చెన్। 158

క॥ ఎవ డీ యేతెంచు నన
న్యవిభుడు వీనియొడ తే వనన్ తేనివి యు
న్నని యన నున్నవి భళి! యవ
యవములు దృగలభ్యతేజఆచ్ఛాదితముల్ 159

క॥ స్వాతంత్ర్యము రాగా నే
భాతిన్ బరతంత్రగృహము భాసించునో య
ట్లై తనరె నీ వనం, బీ
యేతెంచెడివాని యంఘ్రి నేదో మెఱయున్ 160

క॥ అని యనుకొనుచునె యుమ వ
చ్చినవానికి స్వాగతము వచించి బృషి యిడెన్
దన సఖులచేతఁ దెప్పిం
చిన ఫలము లొసంగి విందు నిర్వర్తించెన్. 161

గీ॥ ఉభయకుళలోపరి యుమ! నీ యుగ్రతపము
ధర్మనిష్ఠయు సౌరచాంద్రమసబింబ
భాసపోషకములు సుమ! నీ శుభేచ్ఛ
పూర్తికై నా యొడల్ ధారపోయ నుంటి. 162

చ॥ తెలుపు మ దేదొ నీ హృదయదీధితిగా నను నమ్మి యో! మహో
జ్జ్వలవరవర్ణినీ! యనెను వర్ణి. యొకింత సనంగ నామెనె
చ్చెలి కథియించె స్వామి! విను శీతమయూఖశిఖావతంసు మా
మెలత వరించె, నిష్ఠ విరమింపదు కోర్కె ఫలించునంతకున్. 163

క॥ అన విని గౌరి నడిగి యా
పె నిక్క మన నపుడు వడుగు వినిచెన్ బాలా!
జనియించె నెటులు భూతప
తిని పతిగాఁ జేసికొను మతిభ్రమ నీకున్. 164

క॥ మినుసిగదయ్యము నేనే
యనుకొని పెంచికొనినాడ నను కో జడలన్
వనితా! కాసేపటి కే
ను నౌదు శశిధరుడ, నెవడునున్ గాలేడో! 165

క॥ పొట్టకు లేదా, పాముల
బట్టుక యాడింపవచ్చు, వానిని దాపన్
బుట్టయు లేదా! మొలకున్
బట్టయునున్ లేద! యెట్టి వాడు దొరకెనే! 166

క॥ కొండపిటిజంగమ్ము ద క్కొరుడు వలదొ
పార్వతీ! నీకు నోంచెద్దుబండియ గతి
పీనిఁ దక్క నే వేలుపు నేని పెండ్లి
యాడితివొ భద్రగజము వాహనము నీకు. 167

క॥ తలయేటువా డిత డుమా!
తలకునె? మందాకిని భవదాగమనమునన్
కలియక మనలేవు గదా!
కలిసియు మనలేవు, రొదల కాపుర మెపుడున్. 168

క॥ భీముడు రుద్రుడు నుగ్రుడు
కామదహనకీల నొసటికన్నుఁ గల, డీ
సామిని కట్టుకొనిన నీ
సేమము నే మందు, వీని జేరకు మందున్. 169

క॥ ఇంద్రునినో చంద్రునినో యు
పేంద్రునినో త్వాదృశల్ వరింతురు కానీ
సంద్రవుగటిపచ్చివిస
మ్ముఁ ద్రావిన శూలి నెవరు మోహింంతు రుమా! 170

ఉ॥ త్రావినఁ ద్రావుగాక యెది త్రావిన నెవ్వని కేమి గాని గౌ
రీ! వచియింతు ముందు గమనింపుము,చిందులు ద్రొక్కు వీడు సం
ధ్యావధియందు,నిత్యము సుమా!యని యింకనుఁ జెప్పబోవు మా
యావటు నాపి గౌరి శివుడౌ నితడే పెటయౌనొకో! యనెన్.

చ॥ గళమున జుట్టుకొన్న కటకండువ కొంత సడల్చికొంచుఁ గ
న్గొలకులనుండి లేనగవు కొంచెముకొంచెము జార్చుచున్న య
చ్ఛలవటువున్ జపారుణలసన్నయనేతుఁ బట్టి కట్టి మై
నలదిన బూది దుల్పినటు లాడెను చండి సఖిద్వయమ్ముతో. 172

శా॥ కేలన్ శంభువు గౌరికేల్గొనియెఁ, జొక్కెన్ గౌరియున్ గగ్గురై
పాల న్నూర్వులు వోలెఁ జిన్నగవులై పై మీగడల్ సిగ్గులై
లీలన్ వాల్చిన మోము గెల్చిన కను ల్లేలేగులాబీజిగిన్
తేలే! యన్న మెఱుంగుబుగ్గలు శివశ్రీఖండభాగమ్ములై. 173

గీ॥ హరుడు చకచకనిచుక్క యెదురుగ మొగము
పెట్టి తపసు మొదలుపెట్టె నెట్టులౌనొ!
యనుకొనిరి కొంద, ఱది యిట్టు లయ్యె ననుచు
శివుడు శివఁ గౌగిలింప బాహువులు సాచె. 174

క॥ స్వామిని చూచిన యపుడే
నా మది గ్రహియించి పలుకునన్ ధ్రువపరచె
న్నా మాటయు సూచించెను
నా మనుగడ ధన్య మయ్యె నని శివ యనియెన్, 175

క॥ అని నవగోపాలు డనన్
గనె బంకించంద్రు డగ్రకక్ష్యాస్థుడు పొం
గిన మేనై లేచి కనుల్
దనుకగ నానందబాష్పతారళ్యముతో. 176

క॥ విలసితకుభ్రజ్యోత్స్నా
పులకితయామినియొ! మాత పుల్లకుసుమితో
జ్జ్వలద్రుమదళశోభినియొ! వ
నలక్ష్మి యన నపుడు తోచెనా 'వందే' నాన్. 177

క॥ ఆ తారస్థాయీమధు
రాతుల్యధ్వనికి ముగ్ధులై ప్రజ "వందే
మాతర" మని యార్చిరి తొలి
శ్వేతాస్యాధికృతు గుండెవేగము మిగులన్. 178

మ॥వి॥ మరియుఁ బలికె వ
క్త్ర రుచిరనుతిజా
లరసితకరతా
ళరభసము సభన్. 179

ఆ॥వె॥ మూర్తి లేని మనము మూర్తుల మై లోక
సంగ్రహమ్ము కళను సాకవలయు
తండ్రి నడిగి నన్ను తగువారి యెదుటఁ బెం
డ్లాడు స్వామి! యనుచు నగజ పలికె. 180

గీ॥ ఇంత సర్వాధికుండైన కాంతు డొదవె
నెంత తపము చేసినదో! యీ కాంత యనెడి
భారతోక్తి పార్వతితోడ వచ్చెను, శివ
పూజతోడ దళము వేసి పుట్టె ననుట 181

గీ॥ అనుచుఁ జేతి గడియారము నరయు వాచ
కున క దెపుడొ యాగిన దాగకుండు మీరు
సర్కసున్ జూచువారమున్ సర్దుకొంటి
మనిరి పరిషదంతరజనుల్, వినిచె నతడు. 182

గీ॥ ఈశు ననుమతి వచ్చి ఋషీంద్రు లార్వు
రొక్కరు నరుంధతియుఁ గోరి రుచితరీతి
శివున కమ్మణ్ణి నిం డని శ్రీహిమాచ
లేశ్వరుని మేనకను గూర్చి యెంతొ పొగడి. 183

క॥ మీరు సుగుణపాథోధులు
మీ రాకన్ రంగు లమరి మిలమిల మెఱుగుల్
పాఱాడె నా కొలమ్మున
నేరన యెదురాడ ననుచు నెలతన్ గనుచున్. 184

మ॥ తల యూచెన్ గిరి నిల్వనన్,దనది కాదా జోలి నాన్ మేన మి
క్కిలి మర్యాదలు చేసె పార్వతి, యిటుల్ క్రేళ్ళుబ్బె వాశిష్ఠవా
క్కులు, బంగారపుకొండ చేఁగలదు పెక్కుల్ దాన రత్నాల రా
శులు,నిల్లా॥ సరె! వెండికొండ, విహితుల్ సూ! శ్రీపతి శ్రీదులున్

గీ॥ పంచుకొనువారు లేరు, మా స్వామి యొక్క
డె యొకం డని, మేనక యాతఁ బలుకెఁ
బతిముఖమువైపు, హిమగిరి పలికె హితులు
ధనికు లైన మా యల్లుడు ఋణియ యగును. 186

ఉ॥ వెండికి లేదు నేడు ధర పెద్దగఁ జెప్పుకొనంగ నేమి, యే
కొండయొ యున్న దంటి రటఁ గొంత లభింపగవచ్చు పైడి, వీ
లుండినఁ ద్రవ్వి రత్నముల నుజ్జ్వలముల్ పచరించి యమ్ముటల్
మెండుకొనంగవచ్చు, “నిద మిత్థ”మటంచు వచింతు ప్రొద్దుటన్.

గీ॥ అంతిపురమున మేనకె కెంతొ బోధ
చేసి సుఖనిద్రనుండి లేచిన యరుంధ
తికి శబలవర్ణ కౌశేయ వికసితాంబు
జాత ప్రాగ్దిశ సౌఖశాయనికి యయ్యె. 188

ఉ॥ మంగళతూర్యముల్ వినిచె మంజుళకుంతకలస్వనమ్ములో
నింగియ యేనికైన నగునే చిరుచీకటినూనె రాచి దు
వ్వం గమనీయమౌ చికురపాశము, దిక్కులు కానిదెట్లు పు
ణ్యాంగన, లూచి చల్లినవి యక్షతలున్ దిగజారు తారకల్, 189

సీ॥ అపుడు కొట్టిన పస పలది పారాణి పె
ట్టిన పెండ్లికూతురై తనికె నొకటి
పంచవన్నెలతోడ పసగొల్పు పట్టుకు
చ్చుల పల్లకీ యాచు వెలసె నొకటి
జిలుగుచెంగావిపావడపైని యూదాజ
రీపూల యోణీ ధరించె నొకటి
మూడు రంగులు చూపి మొదలు క్రమమ్ముగా
స్ఫటికైకభాస మై పరగె నొకటి

గీ॥ వంపువంపున నొక్కొక్క సొంపు వచ్చి
యేమి సొగసులుపోయినవో! మొగిళ్ళు
తూర్పు పెద్ద పందిరి వేసి తోరణాలు
గట్టె, హిమశైల శిఖరాన గానవచ్చు. 190

గీ॥ లగ్ననిశ్చయ మయ్యెఁ, గైలాస మందు
కొనిరి ఋషులు, నిసర్గశోభ నెసగు శివ
సభ యజుస్సామములను కంఠభరమహిత
నాద మొలయ గానము సేసినారు ఋషులు. 191

ఉ॥ స్వామి! యి దేమి కట్టుకొను చర్మము కండువ యయ్యె నేడు, ము
న్నిమెయి దాల్చినారొ యెపుడే ననె నంది, గ్రహించి వెంటనే
స్వామి సవర్చికొంచు బోరపాటును మెత్తని క్రొత్తనవ్వుతో
మోము నలంకరించికొనె ముద్దు తలంపున కైన బింబమున్ 192

క॥ ఆ యభవుని తాండవ మొక
సాయంకాలమ్మునందె, సతతం బాడెన్
దీయని భావము తాండవ
మాయనలో. నింత రసికుడా! యనిపించెన్. 198

క॥ పరిణయ మైనది, గిరిజా
పరమేశుల కద్రిరాజు పట్టించెను కి
న్నరసిద్ధసతులచే వి
స్ఫురమణినీరాజనములు పొనుపళ్ళెములన్ 194

ఆ॥వె॥ హిమధరుండు చామరములు కస్తూరియు
సేవుపండ్లు పునుగు దేవదారు
చెక్కపెట్టెలందుఁ జక్కగా నింపి పం
పించె బిడ్డతోడ వెండిమలకు. 195

క॥ రతి మున్నె వచ్చి తనపతి
చితి వెతకుచు వెనుకనుండి చేతు లెవో క
న్గత మూయఁ బ్రియతమా! ధ
న్యతమ న్నైతి నేటి కని యెలుగించెన్ 196

చ॥ తరుసరసీవిహంగసముదాయమిథఃకలనాకలార్భటీ
నిరవధికంబు నౌ నడవి నిస్తులకేళివనంబుగాఁ గిసా
లరుచిరసూనశయ్యలు నలంగగ స్వర్గము లెన్నొ యన్ని యే
లిరి రతిమన్మథుల్, ప్రజకు వృద్ధియు నెప్పటియట్ల చేకురెన్.197

శా॥ ఆ కైలాసమునందు మన్మథకుజం బానొక్కన్న శ్రీగంధపున్
మ్రాకున్ మెచ్చు నపర్ణతోడ నగుచున్ దచ్ఛాయ రత్నాసన
శ్రీకుం డౌచు శివుండు తా మదనపుష్పేచ్ఛుండ నన్నాడు గౌ
రీకల్యాణముఁ బాడ దైవతపురంధ్రీపాళి వైభోగమున్. 198

ఉ॥ ఆ జగదేకదీపయుగశైక్యజ మోజము నగ్ని మోసి గం
గాజలమందు డింప నది గర్భముఁ జొచ్చెను కృత్తికాళి కం
దే జలకమ్ము లాడునెడ, నిల్పిరి వారలు దాని ఱెల్లులో
నా జగతేజు షడ్వదన మై విలసిల్లె విశిష్టజాతిగా. 199

ఉ॥ సత్య ముపాయమున్ జదువు శౌర్యము నభ్యుదయంబు ధైర్యమున్
స్తుత్య ముఖమ్ము లైన యల జోదులమేటి ప్రుశాభివృద్ధి నా
దిత్యబలాధినాథు డయి తేజరిలెన్, బెలుచేత నుండునే!
వాత్యను బోలు శక్తి, యిటువంటి యుదగ్రుని చేత నుండెడిన్.

క॥ మలినాంబర మ త్తరువుం
బలె తారకనామ మూను పాలకదైత్యున్
వెలుతును మూలకు, కోరెనో
కలిసే జము మోలకు నని కందుడు పలికెన్ 201

చి॥ప॥ వాచకు డా పలుకాడన్
లోచనముల్ సభలోనన్
జూచెను నైరృతి మూలన్
లేచె నొకండు విరానన్. 202

క॥ తల పంకించుచుఁ జనె నా
తెలిదొర సభమూలనుండి తెలిసె న టంచున్
నిలువుడి కావచ్చిన దన
కల దెంతో కావలసిన కథ ముం దనుచున్. 203

సిం॥రే॥ పెంచలేదు గాథ యంత్య
ప్రాంచితమ్ము ఘట్ట మై వా
చించె వక్త యెల్లవా రా
లించి సారముఁ గ్రహింపన్. 204

సీ॥ అరిధైర్యమును క్రౌంచగిరిని భేదించె నో
కక్కమ్ముతో నా నిఖిలాస్త్రవేది
కదనమ్ము తప్ప దయ్యె, దనుజ లనుజ లై
రాదిత్యులకు స్వర్గ మంది యపుడు
కత్తుల గొండ్లిలో కరిహాయరథసంఖ్య
విస్తరాకుల సంఖ్య పెండ్లి నొకటె
తారకమ్మన్య నాతారకమ్ముగఁ గాల
కీర్తిశేషునొనర్చెఁ గార్తికుండు

గీ॥ పూడ్చిపెట్టె పరశతఘ్ని భూరిబలము
రాతనప్రభుత్వము నోట రాయిగొట్టె
ధృతభవార్ధతనూభారతీయ మైన
ప్రజ యపు డమేయథాటి నట్లు జనులార! 205

గీ॥ పలికెఁ గథ నిటులు నవగోపాలమిత్ర
త్రవ్వుకొనెఁ దన పూర్వదర్పమ్మును ప్రజ
మరియు నిరువురు కొలదిగ మాటలాడి
రొరిమెగూర్చి వేదమతంపు పెరిమగూర్చి. 206

క॥ కొన కనియె రాజనారా
యణు డధ్యక్షుండు మాటలాడిన వారిన్
వినుతించి, మెచ్చి మరు తెం
పును, జాతి ప్రధానమనముగఁ బొనరుత! మనుచున్. 207

క॥ విరమింపబడె సభయుఁ, బె
క్కురు సర్కసు కేగి రదియ కొనరిన యా సై
యరిగెను సర్కసు పూనా
పురమునకున్ మరుదినమ్మ, బొంబయి కెపుడో! 208

శౌర్యఖండము

గీ॥ తనదు జాతీయధోరణి తనదె కాని
కోకిలము మన స్వరమునఁ గ్రోల్చ దయ్యె,
ననుచుఁ గాకులు వాగికొన్నవి తదీయ
కాలచిహ్నచిహ్నితవిశ్వాలిలఁ జూచి, 1

క॥ మల్లియలు గులాబులు కో
కొల్లలుగాఁ బూచె సంపగులు మున్నగు పూ
లుల్లములు వివిధలలితము
లెల్ల నిటులుఁ దనరు నని ప్రకృతి ప్రకటింపన్ 2

ఉ॥ మోజుపడంగ నేమగును పుట్టద యెట్టిని జాతి యాత్మ నౌ
రోజుగఁ జేయు మల్లియలలోన, గులాబులలోన స్వచ్ఛమున్
రాజిలె, లోకమాన్య మిది, ఘ్రాణము నన్నియు నేకరీతి స
న్మానము చేసినన్ మతులు నైకవిధమ్ములు మ్రొగ్గుకొన్నిటన్. 3

ఉ॥ పీక నుపన్యసించు నొక విజ్ఞవరేణ్యుని వైభవమ్ము పుం
స్కోకిలకూజితాన్వితము చూఱగొనెన్ సహాకారవృతు మా
వాకున కుల్లసిల్లిన విభాతిఁ దనర్చెను పూల తోటలో
మోకలు తీవెలున్ మహిజముల్ మలయానిలచాలితమ్ములై. 4

ఆ॥ వె॥ రెమ్మనుండి వెడలు తుమ్మెదపిండు పి
ట్టలున వెడలు గుండ్లు బలె నెసంగ
నిలచి పోరు యోధునిన్ దలపించె ర
సాలతరువు నాటి సమయమందు 5

క॥ పూనాస్థానీయం బది
పానీయం బచటి ప్రజకు బారతిచనుబా
లేనాడును, సాహసమున
నా నాడే ఘనము, సాంఘికాభ్యుదయమునన్. 6

ఆ॥ ప్రజలు వివిధోత్సవమ్ములం బరగి రపుడు
వానిలో సర్క సొక్కటి, వ్యాఘ్రసింహ
ములవయిని స్వారిసేయు క్రోతులును నందు
వింతవేస మాపదమ స్తదంతురముగ 7

క॥ ఇరువురు ప్రేతుకు లం దొక
మఱువునం గూర్చుండి, రొకడు మాటాడె నిటుల్
నరు లీ మృగములకన్నను
మెఱుగా! మన యస్వతంత్రమేదినిపై నిన్ 8

ఆ॥ కొరడ ఝుళిపించు నధికారిం గొఱవిచూపు
చూచి గుఱుకొట్టియును బోను చొరక తప్ప
దయ్యెం బంచాస్యమైన, కెవ్వరైనం జెఱకుం
దార్చబడిరో ఘడకే! విడుదలయు లేదు. 9

క॥ అన్న తన హితునితో నిటు
లన్నాడా యద్వితీయు డైన ద్వితీయుం
డన్నా! పొరపడితివి విన
కున్నావో శివాజిం బగరగుండెనరాజిన్ 10

క॥ ఆయన పరిపంథి కటక
టా! యనం దన బందెకటకటాల్ విడి రాడే!
ఓయి! సఖః పులికి నఖమే
యాయుధము, మనిసికి బుద్ధి యంతకు ఘనమున్ 11

క॥ అని మరల వెడదకన్నులు
ఘననాసము పెన్నురమ్ము గల పాడ్కోయి
ట్లనియె మెలమెల్ల మిత్రమః
మన జంటయె చాలు భరతమాతను దేర్పన్. 12

శా॥ అంతన్ సర్కసునేత యాంగ్లుడొక డాయా జంతుశిక్షాస్మృతుల్
సాంతాఖ్యస్తము లైన దిట్ట యిరుచాయన్ జోడుపిస్తోళ్ళ నా
క్రాంతమ్ముల్ దుగజేబు లూని ప్రజ నాజ్ఞాపించి యగ్రాహదిగా
నంతస్సారనిదర్శనావయవవిన్యాసమ్ముతో ని ట్లనెన్. 13

సీ॥ ఇది యాఫ్రికాఖండనదితీరమున మాకు
మచ్చిక చింపాంజిమర్కటంబు
ఇది సింగపూరరణ్యదవానలమునుండి
రక్షింపబడిన తరతుకంబు
ఇది సింహళద్వీపవ్యాఘ్రదయఘోరారణ్య
పరిలబ్ధవిస్రబ్ధభల్లుకంబు
ఇది బ్రహ్మదేశసంపద యింక బొత్తిగా
మాకు లోగని గజమండనంబు

గీ॥ ఇదియ కెనడామృగాధిప మెంత యగ్ని
మండినన్ వలయమ్మునుండి యెపుడొ
మెఱపు మెఱసిన చందాన నురవడించి
యవతలకు దాటె, జనులార! యరయుడోయి! 14

గీ॥ అవిగొ లంఘించె భరతఖండాంతరాత్త
వంగదేశ మహారాష్ట్ర వైభవములు
తకుక్క పులు లొక్క యెత్తు నీ ద్వయ మొకెత్తు
నెపుడు క్రొత్తయ వీని కే మిడెడి శిక్ష. 15

గీ॥ ఇటులు జనమున కెఱిగించి హే య్య టంచు
రెండు చేతుల మ్రోగించె రెండు కళలు
వానిపై బడె నిరుపులుల్, వాడు లేడు
కలదు వేవుల ప్రోవు రక్తమ్ముమడువు. 16

శా॥ హాహాకారనినాదమేదురముగా నా సర్కసస్థలి జన
వ్యూహమ్ముల్ గృహ మేగుచున్నయపుడం దున్నార లే
కొందఱో
ఓహోహో! యనినట్టివారలును, సైన్యోద్యోగి 'ఫాడ్కె' దళ
స్నిహారాంశుమరీచిలోన నిదురించెన్ యోజనామగ్నుడై. 17

క॥ అది తెల్లవారుజామునఁ
గదిసిన కల, కంట నీరు గ్రక్కుచుఁ జూచెన్
దుదిచూపు తనకొఱకు రుజ
మదిరిన జనయిత్రి మేని ముడుతలు వ్రేలన్ 18

సీ॥ తన కెంత యున్న న ద్దాని నెవ్వడొ నాచి
కొని వేసినది యింత కూడు గాగ,
దన కాలికిన్ జేతికిని సంకెలలు వైచి
చెఱబట్టి నట్టి దుస్థ్సితియు గాగ,
దన గొంతు నెవ్వడో తనయా! యనుచు బిల్వ
గేరిన యపుడు నొక్కినది గాగ,
దన సహోయుని చంపి తన మేన తద్రక్త
మును పూసి యెవడొ నవ్వినది గాగ

గీ॥ గింజుకొనుచుండె మాత, యూడించినాడు
నఱచినాడు నమ్మా! యని, యాడుగఱచి
నాడు, లేచి ఫాడ్కే నిజనయనములను
తుడుచుకొన్నాడు నీరము తొనకుచుండ. 19

మ॥కనులన్ గట్టినయట్లు లైన జననీకష్టాతికష్టస్థితిన్
గనుపింపన్ దొలిసంధ్యవేళ మలిసంధ్యావేళగా, గొందు లె
ల్ల నొకే గంతున దాటి చేరె నత డాంగ్లావాస ముద్యానఖే
లనరంగస్థలచిత్రశాద్వలసుశాలావీథివిన్యాసమున్. 20

క॥ చేరి యొక భవనరాజ
ద్వారముకడ వేచె ఫాడ్కె, పంజరమున మై
నా "రూడ్ రూడ్ గెటెవే" యన
భైరవముగ జాగిలమ్ము 'భౌ భౌ' మనగా. 21

చ॥ వెలి కరుదెంచి సభ్రుకుటిభీతుఁడు డై యధికారి నన్ను మే
ల్కొలుపగ నే పిశాచి యిటకున్ గొని తెచ్చెను నిన్ను నే డనన్
దెలిపి స్వకీయదుస్థితిని నే జనుదెంతును వేగ రెండురో
జులు సెలవిండు చాలు ననుచున్ ఫడకే వచియించె వానితో. 22

క॥ ఆతడు వచియించె నిదే
నా! తెచ్చితి వేదొ వేగు నని తలచితి, సం
స్థితంబు కార్యభారం
బీ తఱి సెల విడగ జాల నెవ్వరికేనిన్, 23

మ॥ విని ఫాడ్కే బిగలాగి వాగె సహసా ప్రేంఖత్తురంగ నా
గిన భంగిన్ మది నిగ్రహించి, కను లగ్నిన్ రాల్పబో౯ బ యా
పిన రెప్పల్ తగ ముష్టినుండి బలిమిన్ విప్పొందు ప్రే యా
తనికిం బత్రము వ్రాసి యిచ్చెఁ గొలువున్ దా ద్రెంచికొన ట్లుగా.

గీ॥ నీరు త్రాగక యెవ్వఁడేని యలిగిననుఁ
బారుచునెయుండు నది యని పలికి యధిపు
డాగిపోవును నది, బద్దలగును కొండ
ప్రజ తలంపగ నని మాఱుపలుకు వినియె. 25

గీ॥ సందు గల వ్రేళ్ళ చేయూగు వందనమ్ము
వాని మీసపు మెలివేత పరిగణింపఁ
దగిన, వతడు హుటాహుటిఁ దరలినాడు
మాతృసేవాపరాయణమానసుండు 26

శా॥ పూనాలో నత డింట మాతృచరణమ్ముల్ మ్రొక్క నైత్యానుసం
ధానాచంచలతత్కళేబర మొకింతన్ వేడిమిం బొందెఁ గ
న్గొనన్ జూచి జనిత్రి పుత్రకుని మేనున్ దువ్వి నా తండ్రి! ఫా
డ్కే! నన్ మించిన భారతాంబ కల దోయీ! నీ కనెన్ మెల్లగా.

గీ॥ పరశురామజ్వలితవహ్నిభవము నాన్న!
వంశములు మిన్న యీ "చితాపావనంబు"
పుట్టి రిందుఁ బీష్వాలు, నీవు నుదితుడవు
కొడుకుబుణము దడవి తుది నొడివె నామె. 28

సీ॥ సరితూగ గలనొ జిజాబాయితో నంచు
నెవ్వరు నను హెచ్చరించువారు
గుటి తప్పరాదు వాక్కును తప్పరా దంచు
నెవ్వరు నన్ను శిక్షించువారు
తెలిగుట్టు తెలియ నై కొలువు సేత య టంచు
నెవ్వరు నను మందలించువారు
శాస్త్రమ్ము బ్రాహ్మ్యమ్ము సంస్కృతికను లంచు
నెవ్వరు నాకు బోధించువారు

ఆ॥వె॥ అమ్మ! నీవు వేలు నంద ఆ మ్మలు వేలు
మాతృబలమె బలము మానవునకు
పూజ్యభావములకుఁ బురుడు వోసిన నీవు
లేని నాకు జగము లేని దయ్యె. 29

క॥ తల్లీ! తల్లీ! యని దుర
పిల్లగ విబుధుండు సుతుడు పిల్లడు వోలెన్
దల్లలనాజనలోకము
తల్లికి మూయబడెఁ గన్నుదమ్ములు విధిచే. 30

క॥ పదియును రెండు సహస్రుల
పదపడి నర్ధాంగి పలికె ఫాడ్కేతో స్వా
మి! దినముదిన మాయువుపాల్
కొదువబడెడిఁ జిల్లికుండలోఁ బోసిన నై. 31

ఉ॥ ఆయుష్షులో భవాదృశుల కర్ధనిమేషము వ్యర్థ మేనొ యాం
గ్లేయులు కోటిరూకల గణింతురు పెచ్చుగ, నంత జా గగున్
ధ్యేయముసిద్ధి యీ భరతదేశజనమ్మున, కాయుధమ్ము లం
దీయగ నాజ్ఞ యిమ్ము భవదీయభుజాభరణమ్ములం బ్రభూ! 32

గీ॥ అంధతమసమ్ముఁ బాప సహస్కరుండు
చాలు నొకడె, శ్రేయస్కరుల్ చాలమంది
త్వాదృశులు కావలయు నేడు భారతమున
సతము బహుళపక్షం బైన బ్రతుకుఁ బ్రోవ. 33

సీ॥ బోధించి ప్రజకు సంశోధించి యోధుల
సమకూర్చుకొని బారుసాగు నదను
రాణాలపైఁ బడి బాణాల వలెఁ దుపా
కుల లాగికొని పంచుకొనెడి యదను

రైఫిలుగుండ్ల విరాజి పట్టి నాగ
యజ్ఞోపవీత మై యడరు నదను
పారిణమ్ము తెంపుమాగాణమ్ము పెడ్డగా
విసరి మార్తురఁ బడవేయు నదను

గీ॥ మాతతుదిపల్కునకు వ్యాఖ్యవ్రాతయదను
భరతమాతమునిమునినవ్వు మెఱయు నదను
కంకణమ్ము మీ కయి కేను కట్టు నదను
స్వామి! వచ్చి వేచినది ప్రాగ్ద్వారమందు. 85

క॥ పెనవేసికొనినవి ప్రియా!
మన యిరువురి జీవభావమతధర్మము లీ
తనువు లిరు క్రొవ్వువత్తులు
జనతాకల్యాణమార్గసందీప్యమ్ముల్. 86

క॥ నా విని పతి సత్యము భా
మా, వచియించితివి! దేశమందలి నరకం
బావిరి కాదే! యీదృశ
భావావేశమునఁ దొడరఁ ద్వాదృశ లనియెన్ 87

గీ॥ 'శాంతియాత్రోపె'తరువాత శారసిల త్వ
దన్యు డైన ధన్యుడు లేడ యనిన సతికి
మరియు నన్నెఁ బతి యట్టి రెవ్వరము కాము
నొక్క డున్నాడు సుమి! తెన్గుమొక్కలీడు. 88

గీ॥ అతడు ద్వారబంధాలవంశాబ్ధి గన్న
చంద్రయాఖ్యుడు, సర్కారుసైనికులు వ
చింప వింటి నాతని పేరు చెప్పఁగఁ బర
ధైర్యగృహమున ద్వారబంధమ్ము ప్రీలు. 89

సీ॥ పుడమికి హృదయమ్ము పొంగు పచ్చికబీడు
తొనకుచున్నది ప్రాణఘనము తళుకు
ఇరు తటమ్ముల నేచి తటి చైన తరువాటి
కురియుచున్నది పుల్లకుసుమవృష్టి
కలకల స్వానమ్ము నెలుగెత్తి ద్విజకోటి
పలుకుచున్నది శ్రుతిప్రమదభరము
ఒక కట్టుగాఁ జేయుచున్న నాట్యమ్మున
దుముకుచున్నది తరంగముల పంక్తి

గీ॥ ఘోరికోలాహలము జరుపుకొనుచున్న
దో! తరుణి! వీరవర్ధంతి గౌతమీప్రస
వంతి, యున్నది తన్నదీపారవన్య
సీమలో చంద్రయ నివసించెడి బవంతి. 40

సీ॥ పులులు వంతుల మార్పు నలవర్చికొని కావ
లాగాయుఁ దేజీల లాయమునకు
జాంబవంతుని కోవ జాముస కొకమారు
ప్రహరిసాగును గృహప్రాంతమునకుఁ
క్రొత్తక్రొత్తవి చేరి కోడెత్రాచులు రక్ష
గావించు నాయుధాగారమునకుఁ
బవలు డేగలును గూబలు రేయి న్యాయని
ర్వహణదక్షములు చారత్వమునకు

గీ॥ ననుచరు లటన్న వారు, చేదై శరమ్ము
తీయనై మనమ్ము గొలలు కోయదొరలు
గడ్డకానిసమునుఁ గావ గౌతమీయ
మైన మన్నియమునకు చంద్రయ్య ప్రభువు. 41

ఆ॥వె॥ కోయవా రమాయికు లనాగరకులు వ
స్త్రములు నిండు దాల్ప శ్రద్ధ సేయ
రైన నేమి వార లథమస్థులా? కారు
నీతియందు జాతినియమమందు. 42

ఆ॥వె॥ బన నేమి గొప్ప యధికారి, శ్రీమంతు
డైన నేమి, చదువ రైన నేమి
మానవత్వమునకుఁ బ్రాణమ్ము నీతి, య
దొంటని యత డొగుడువంటివాడు. 43

ఆ॥వె॥ సద్గుణమ్ము లేక చలువదుస్తుల మోత
నాగరకత కాగ నడచు నెవడు
రేవునుండి నగరి రేవేలువానింటి
కరుగు ప్రాణి కాత డగ్రభవుడు. 44

చ॥ కల దొక పెద్ద యూ రచటఁ గాననసీమసమీపమందు, సం
కులముగ సంత సాగు నట, కోయలు పూరుషు లంగనల్ సము
జ్జ్వలగతి వచ్చి యచ్చటకు వారమువారము దర్పణాదిక
మ్ములకొలఁ కమ్ముచుంద్రు వనభూమి లభించిన వస్తుసంపదల్. 45

సీ॥ పెట్టు పొగాకు నివ్వి వెదుళ్ళ ముత్యాలు
రా! కొల్చుకో కూనలమ్మతోడు
కొనర మామా! మంచి గొంగడి యిచ్చి యీ
చిల్లి లేనిది పెద్దపిల్లితోలు
ఒసగి సెనగపప్పును సరికిసరి చార
పప్పు నెట్టుకొనరా! కుప్పకుప్ప
ఇది జుంటితేనె మొన్న దులిపితిమి దొరా!
దీనిని గొని మంచినూనె యిదుర!

గీ॥ యనుచు కొనుగోలుదారుల నామతించి
యాటవిక సంపదను కోయ లమ్ముచుంద్రు
వర్తకులు తదుపాంతప్రవర్తకులు ని
రంతరహిరణ్యరంగనర్తకులు కాగ. 46

ఆ॥వె॥ అందు వచ్చె సైనికాధికారి యొకండు
భటులు చిత్రవర్ణపటులు కొలువ
వెదకివెదకి చూపు వేనినో విసుగొంది
యతడు ముఖ్యుతో రహస్య మాడె. 47

క॥ చని యిటునటు నా ముఖ్యుడు
వన వస్తువు లెన్నొ చాపపైఁ బఱచి నితం
బిని యొకత కూరుచొని య
మ్మునెడన్ నివ్వెఱవడె మనసు పులిసినయటులై. 48

క॥ ఈ స్త్రీయే 'స్త్రీ' యనగా
నిస్త్రీమడత వలె నున్నదే! నలుగక మై
యస్త్రం బిదె యైదవది సు
మాస్త్రున కని వాడు యువతి నభివర్ణించెన్. 49

కll ఓ నా లవలీ శాలీ!
యీ నీ చాపపయి నున్న వివి యేమి? యనెన్
వానిన్ జూఅచుఅకనుకలి
మై నారసి కోయజాతిమణి యోయి! దొరా! 50

మ॥ దొర!మువ్వన్నెమెకాల రొమ్ములకు కత్తుల్ గ్రుచ్చి మావారు చీ
ల్చిరు, దానన్ వెలువడ్డ యెమ్ము లివి మేలున్ గూర్చునాన్ భాగ్యమున్
దొరువున్ మా కవి కావు నే డివి య టంచున్ దద్వధూటీకుచో
పరి లారీకొన మోపి వాడు పొడిచెన్ వ్యాళీఫణంబున్ బలెన్. 51

కll కన్నుల దప్పిక! దీర్చిన
యన్నులలో మిన్న మదపుటాకలిదీర్పన్
గ్రన్నన లేవే! పున్నెము
కన్నము త్రవ్వినది భాగ్యఖని కనియు ననెన్. 52

చ॥ అనుడు తదీయనైనికదురాత్ముని బాహు వలాబు వట్లు త్రుం
పిన మగవాని పేరు వినుపింపు మటం చడుంగంగ భార్య కి
ట్లనె బలవంతు డమ్మి! మదహస్తిని హస్తము చాచి కొట్టు న
య్యనువునఁ గొట్టె న వ్వనచరాంగన గల్లము వాయ వానిని.

చ॥ ఎవ రెటు లైన నేమి మన కేల, యటంచును ధర్మరక్షణా
వ్యవహృతిశక్తు డీశ్వరుడె యంచును మత్కులజాత కాద యీ
యువిద యటంచు నీ ప్రభుత యుండుటచే మనుచున్నవార మో
ట వలదు రాజవిద్వర మటంచు నుపేక్ష వహించి రందఱున్. 54

గీ॥ ఎవని మగవా డటంచు నేడు వచియింతు
నున్నచో వాడు స్వర్గమం దుండు, లేక
యిందుఁ జెఱ నుండు, కాననమందు నుండు
వీడు వాని జాడకొఱకు వెదకుచుండు 55

క॥ పురిజనుల కంటె శ్రేష్ఠులు
గిరిజనులే, వారు కూడి కేక లిడుచు నో!
మురికిమనసుమానిసి ! నిను
నలికెద మని వెంటనంటినా రా భటునిన్, 56

క॥ తనవద్ద శస్త్రములు కల
వను స్పృహయే లేక భటుడు పరుగిడె గాలిన్
దృణ మటుల బలియు డయ్యు న
వినీతిచే నెంతటి గురువేనియు లఘు వౌ 57

ఉ॥ కోలలు గోళ్లుగా నడరు కోయతచేతుల ధాటి గాయమున్
తోరము గాగ నీ భటుడు దూకి నిజాధిపు మ్రోల చెప్పె, వా
డో! రయ మొప్పఁ గ్రోవులఁ గడున్ రగిలింపగఁ జేసె సేనచేఁ
గ్రూరత కోర్వజాలక పరుంగిడి రా వనచారిబృందముల్. 58

చ॥ పరుగిడి వారు చంద్రయకుఁ బాటును జెప్ప నతండు యోజనా
పరుడు గ్రహించెఁ దన్ను జెఱబట్టగ వచ్చి ప్రభుత్వనేతయే
జరిపెను గ్రంథ మింత తన చిక్కియు నుక్కు నెఱుంగ నంచు,మం
థరహాసదాననమ్మున వనస్థుల సిద్ధము సేసెఁ బోరికై 59

చ॥ దురముల నందునందుఁ దన తోడుగఁ బోరినవారి శస్త్రమం
దిరమున కాత దేగి యరుదెం డనఁ గత్తులు గండ్రగొడ్డళుల్
గరళవిదిగ్ధకాండములు కార్ముకముల్ గొని కోయవారు ని
ల్చిరి పగవారిఁ గోయక స్పృశింపదు కేల్కడి నన్న వారలై .60

మ॥ నడినెత్తిన్ ముడిగొన్న జుంజురుకురుల్ నానాలతాబంధముల్
కడెముల్ తాయెతు లొప్ప నేత్రములు గ్రక్కన్ జంద్రనిప్పుల్ వడి
న్నడచెన్ వన్యజనంబు చంద్రయబడిన్ "జై కొండలమ్మా"ధ్వనం
బెడమున్ గొల్పని ముండ్లచెట్ల కొమ లెంతే జీరినన్ గానరై .61

ఉ॥ తెల్లని పాగతోడ మెలిదీరినమీసముసోగతోడ! నా
బల్లిదుడుౘ సుదీర్ఘసమభక్తశరీరుడు ధీరుడున్ మహా
మల్లుడు సాగెఁ జంద్రయసమాఖ్యుడు భారతకేతనమ్ము ప్రా
ణోల్లసితమ్ముగా నడచుచున్నదొ ! జోదుల కగ్రగామి యై. 63

క. అని తన్ను చూచి తళతళ
గనులన్ మెఱయించుచున్న కాంతకు "ఫాడ్కే"
వినిచె నిటు మరియు నటు నా పరి
కనుపించెను దవ్వునుండి కన నొక్కడుగా. 63

చ॥ పగర గుడారముల్ దరిసి బంట్లను చంద్రయ నాల్గు వైపులం
దుఁ గదియ దీర్చి వా లయిన తోరపు మిట్టను నిల్చి యగ్నిబా
ణగణముతో నశేషదహనం బొనరించెను కాన యైన బో
గ్గగు నొక కొంత బూ దిది నిరర్థకమంచుఁ దలంప కోయతల్. 64

ఉ॥ పడ్డ తుపాకిగుం డ్లనుము పైబడిన ట్లయి కొంత నొచ్చియున్
గొడ్డము లేని కోయవరి కో! యని తో డెనయంగఁ గోసినా
డడ్డమునిల్వకోత నహితౌఘముఁ జంద్రయ ఖడ్గపాణి యై
దొడ్డ తదీయ యుద్ధమునఁ దొట్టెను గౌతమి రక్తవేణి యై. 65

క॥ తరవళిబరిచితుపాకి
గరిడీపై చేయి ! గోపికాబాయీ ! గ
గ్గురుపరచు నాంధ్రపౌరుష
చరిత్రఘట్ట మిది వినుము సాకల్యముగా. 66

క॥ ఇఱుకునఁ బడి భారతరా
ష్ట్రరమాజీవనము వోలె సాగు నొకట నం
దిరు గిరుల నడుమ గోదా
వరి, చంద్రయ యుండెఁ గొండపై నవలిదరిన్ 67

ఉ॥ వానిని పట్టుకోఁ బ్రతినఁ బట్టి యటన్ జనుదెంచి యాంగ్లసే
నాని మరొక్క డిద్దరి వనమ్మున బెబ్బులివేటపొంటె ను
న్నానని పొంచిపొంచియు రణత్వరమాణచమూసమేతు డై
యా నది దాటి కొండపయి కద్దరిఁ బ్రాకఁ దొడంగె వేగుతో. 68

ఉ॥ ఈ నడిమింటికాన దహియింపుడు, మం దిడి ప్రేల్చి యా శిలల్
సేనతలల్ బగుల్ప దొరలింపుడు గుబ్బలిగుబ్బనుండి తో
డ్తో నని శత్రుయాత్ర కనుడో యని చంద్రయ కోయరాదణా
కానతి పెట్టెనో ఫెళఫెళార్భటి పర్వులుపెట్టె మింటిపై. 69

ఉ॥ భారతభూమిలోఁ బసిడిపాతరలన్ దెగద్రవ్వి యెత్తి నా
భారతమమ్మగా నెవరు వార్నిధిపైఁ గొనిపోవుచుందు ర
వ్వారలు కూర్కవచ్చు నిక జ్వాలల వెచ్చని కొండ స్వాగతా
చారము తీర్చె నంచు నొక శబ్దము వించె నవాబ్దనాద మై. 70

ఉ॥ క ని బట్టి గెల్చితి మఖండము భారత మండలమ్మ ను
వ్వె గ, దానిపై నడిమి పెట్టితి మిప్పుడు క త్తి నంచు వా
క్రు రు వేరు వారి చెయి కొంకర తీఱ నిదే శరాగ్రజా
గ్ర రళాగ్నిరక్ష యని కంఠము వించె దిశావకుంఠ మై. 71

గీ॥ భారతమ్మ రోజాపూల పా న్ప టంచు
నెంచినా మగ్నిపర్వత మంచు నెంచ
మైతిమే! యనుకొని రభియాతిగణము
ప్రకృతికడుపున మంటలు బగ్గు మనగ. 72

ఉ॥ గంధకవాసనాకలితగాఢవిసారితభీమధూమభా
రాంధులు కాననాక్రమణు లంత్యము చూపున నొండొకళ్ళ ని
ర్గంధముగా గనుంగొనుటకై సలిపెన్ సహాకారమున్ మరు
ద్బంధువు వారి చుట్టు తరువాటము గాటముగా దహించుచున్.

గీ॥ ఆ వనచరాళి రామచంద్రయ్యయండ
చూచుకొని ద్విగుణీకృతస్వ్యాతశక్తి
గండపాషాణముల మార్తు దండుపైని
విడిచె మెద డూడి తల పిప్పిపిప్పి గాగ 74

గీ॥ కాంత! యిది నిన్నమొన్నసంగతియ సుమ్మి!
యతనికిని నాకు దూర మత్యంత మగుటఁ
గలసికొన మైతి మెందేని కలయగలము
ప్రక్కలో బల్లె మత డాంగ్ల ప్రభుత కిపుడు. 75

శా॥ స్వాతంత్ర్యం బను కోట గట్టుకొను చెల్వా! భారతం బెన్నడే
  నీ, తన్నిర్మితిలో శిలాప్రకర మెన్నే నౌను ప్రాణమ్ము, ల
  క్షైతా జ్ఞాతుడు కాడ యొందఱకొ బాలశ్రేష్ఠు డొక్కండు గో
  పీ తాదృష్ఘునదేశభక్తు డెవ డోసీ! నేటి యీ పెద్దలన్. 76

క॥ పంజాబున శిక్కులు ము
  న్నంజలి ఘటియించుటన్గదా! యెన్నండో
  భంజింపబడదగిన పెర
  జంజాటముయత్నపతిత స్వారి యొనర్చెన్. 77

గీ॥ అది యెఱింగిన రామసిం గను మనీషి
  పరకృతము లైన యొత్తిళ్ళు పట్టలేక
  కొలతవడ దుర్గముఖ్యమ్ము లరయలేక
  గళము కాహళముగఁ బ్రజ కలక దీర్చె. 78

గీ॥ ప్రాణవాయువుకన్నను పౌరుషంబు
  ముఖ్య, మన్నముకన్నను ముఖ్య మాత్మ
  గౌరవము, వలువకన్న ముఖ్యంబ యైక
  మత్య మని తలంపనివాడు మనిసి కాడు. 79

చ॥ మృగములునున్ ఖగమ్ములు వచింపగ నేరిచియున్న వాని బా
  స గుఱుతు వట్టు శక్తి మనజాతికె యున్నను నైకమత్య మిం
  తగఁ జెడిపోదు, రొక్కమును తాకని వెగ్గులులేని వవ్వి నే
  ర్పుగద!మనుష్యతన్ మనకు,ద్రోహము చేసెను దైవ మీయెడన్.

గీ॥ ధర్మరహణము వోలె నధర్మసహన
  మును కడున్ దూష్య, మిట్లు వాకొనుచు గురుడు
  ముక్తకంఠాన శిక్కుల మొక్కలమ్ము
  పెనిచె గోవిందసింహాకోవిదుడు తొల్లి. 80

క॥ గోవిందసింహు తదుపరి
  జీవించె నటులనె రామసింహుడు స్వాతం
  త్ర్యావేశము రూపుగొనిన
  రేవన్, వాని విని పికిలి డేగన్ దఱిమెన్. 81

మ॥ గురుగోవిందుని రామసింహు డెదలోఁ గూర్చున్న య ట్లెంచుచున్
శిరముల్ వాల్చక వాని యుద్యమము సజ్జీభూతమున్ జేయుటల్
నరమర్యాదను నిల్పి నాయుధముతోడన్ మైత్రి గావించుటల్
శరణీయమ్ములుగా కథించె మెయి పెంచన్ సర్వపాంచాలమున్.

మ॥ ధనధాన్యమ్ములు బీలువోనటులఁ దత్తత్ప్రాంతసంక్షేమస
ద్వినియోగమ్మున కౌటకై, మతముబొందిన్నిల్వున్నడ్డమ్ము కో
త నివారించుటకై స్వదేశ్యఘనతాధానమ్ముకై, యన్యదే
శ్యనియంతృత్వ మదృశ్య మౌటయె యవశ్యంభావి తద్భాషలన్.

కం॥ ధర్మార్థకామమోక్షము
లర్మింబడక విలసిల్లు నక్కఱకొఱకై
నిర్మించికొనవలయు మన
నిర్మద మగు ప్రభుత మనము నే డత డనియెన్. 84

గీ॥ మొలచి యెదిగి తీవియసాగి తలిరుతొడిగి
యెల్ల పాంచాల మొక పొదరిల్లు గాగ
నల్లుకొని పూచి క్రొత్తావిజల్లు గురిసె
రామసింహు జతన ప్రజాశ్రమము కతన. 85

సీ॥ గ్రామీణభూమీకరం బుపమండల
కార్యాలయమునకుఁ గదల కుండె
బల్లెలఁ గత్తులు పరిసిపో నభియోగ
ములును న్యాయస్థానముఖము గనవు
పాశ్చాత్యవేషమ్ము భాష బహిష్కృత
మ్ములు, కొలువుల సేత మూలబడియె
భారతమతనిరాసారంభివాఙ్ముఖ
స్థలి నిర్వు రుండిరి తద్యుతముగ

గీ॥ రామసింహామహాభాగరచిత మైన
స్వీయపరిపాలనమ్ము నిస్సీమనీతి
పంచనదరత్నగర్భపైఁ బాదుకొనగ
పరవిభుతలక్ష్మి గుండెలు బాదుకొనగ. 86

ఉ॥ ప ణపట్టణమ్మునను౯ బ ల్లియబల్లియ౯ దె ల్లపౌజు రా
. చు౯ దిట్టుచున్ బ్రజను గొట్టుచు నెవ్వడు రామసింగు? వా
డె ల నుండు? నెందు గల? డింత వచింపుడు చాలు నం చొకే
ప ను పట్టియున్ విసిగి వ్యర్థకృతశ్రమ మయ్యె నంతటన్. 87

శా॥ నేనేరా! యల రామసింహుడను నేనే నేనె యీ దేహ మె
ట్లైనం బోవును, శస్త్రభీరువును గా నంచున్ జనం బెల్ల ఘం
టానాదోపమకంఠనాదమున నొడ్డారింప ఝుంఝూనిలాం
భోనిధ్యాస్థను గుర్తు తెచ్చినది తద్భూభృద్యశం బయ్యెడన్ 88

చ॥ విలుగని యెమ్మె లేదు తన వెన్నున, బందిగముల్ దురంతదు
ర్భరతరఘోరముల్ తన నివాసము సేతకు౯ జాలలేదు, నే
త్రరుచిరకాంతి సుంతయు౯ దొలంగదు తజ్జనతాస్వతంత్రతా
స్ఫురదసమానమానధనశోభకు మిర్మిటు లెత్తె నేల్బడిన్ 89

ఉ॥ ఎత్తిన కత్తికిం బదుగురేనియు కృత్తులు గా కొకండునున్
రిత్తభుజమ్ము దింపడు, శరీరులు మిత్తులు రామసింహు రా
హుత్తులు కాల్బలమ్ములు నహహా! తొలిపోరి కుమారసింహు ను
న్మత్తరణోద్ధతుల్ స్థలము మార్చినవో! యనిపించె వారిచే. 90

చ॥ వరబల మెక్కుడౌ నసురవర్గముతో సురలుం బలెం బ్రజల్
భరితమహాగ్నిశస్త్రి లగు పాలకవర్గము నడ్డి పోరి యొం
దలో యురిత్రాటి కందిరి, శతఘ్నుల నోటికి మే నొసంగి రీ
తరమున వారికిన్ దెగువదారితనమ్మున౯ ద్రోవ జూపుచున్ 91

క॥ కల డట్టివారిలో నొక
కలకలలాడు వదనమ్ము కల బాలుడు, హూ
ణుల దణి యే మతి నుండెనొ
మెలగెద రాడ్భక్తి నను క్షమించెదర యనెన్ 92

ఉ॥ బాలుడు పల్కె ని ట్లపుడు ప్రాతరభీద్ధ్యుల౯ గాల్చినట్టి నీ
కే లది వ్రీలదేమి? యొక కేవల మల్పుని సంహరింపగా
మాలుగు శేమి? నన్ను మని మంగళగీతిక పాడ మందువో
లాలన౯ జేసి మమ్ముల గులాగములుగా౯ బనిగొన్న జాతికిన్. 98

చ॥ చదురులలోన మీ రెటుల శాసనకర్తలో మాకు వింటి, మి
మ్మెదిరి స్వతంత్రతం బడయ నేడ్తెఱ చాలనినాడు చచ్చు టొ
ప్పిద మనుకొంటి, మాది తగవేకదరా! పరపాలనాటవీ
చ్ఛిదురము నౌ తలంపు,మిముఁ జేరిన మా తలవంపు దీఱునే॥ 94

క॥ నరజాతి పరాధీన
త్వరహితవృత్తిఁ మెలంగఁ దగు నని లండన్
పురపారశాలబాలుర
కెఱిగింతురు మీరు నరుల మేమును గామో॥ 95

శా॥ మిమ్మున్ రోమను లేలినప్పుడు మమున్ మీరె ట్లొ వా రట్లె ఘా
లమ్ముల్ మీ మెయిఁ గ్రుమ్మి ధారలుగఁ గీలాలమ్ము పాఱింపరే!
సమ్మానించిరె? మీరు వారలను, స్వేచ్ఛాయత్నముల్ మానిరే?
మమ్మున్ మీ రలనాటి మిమ్ములనుగా మన్నింపరేలో? జడుల్! 96

ఉ॥ ఏలఁ నెపోలియన్ మిము జయింపగ వచ్చిన నాడు లోగి త
త్ప్రాలన మొప్ప? రీ రతని వంచుటకై జగ మెల్ల నేలకున్
గోలకుఁ దెచ్చినారు? మిము నూలొక్కన కేమునుఁ బోటుబంట్ల మై
యా లలిఁ బాలఁద్రోలి వెలయన్ వచియింపుర! దోస మెట్టిదో! 97

ఆ॥వె॥ మన్ను దిన్న పాము మాడ్కి మిన్నక యుంటి
వేర? యర్భకునిగ నెంచి నన్ను
ఖడ్గ మిమ్ము ద్వంద్వకదనమ్మున స్నేత్రు
చిమ్ము చావనిమ్ము, చివరి మాట. 98

క॥ అను వాని కోర్కి నొప్పక
వినతి వినా విడ మొనయక విభుత ఫిరంగీ
కనరునకు బాలు గుటిజే
సెను సుతిమెత్త నగు వొడలు చిద్రుపలు కాగన్. 99

ఆ॥ వె॥ ఎవ్వరో యదృశ్య యింతి యొకత ద్రావి
వాని నెల్ల నదికి ప్రాణిఁ జేసి
బంతి వంటి యొకటి వింతవస్తువును పి
స్తోలు నిచ్చినట్లు శ్రుతము నాకు. 100

చ॥ అనుటయుఁ గన్ను లొత్తుకొని యా సతి స్వామి!స్వదేశభక్తి యీ
యనువున నొప్పునే!శిశువులందున పిజ్ఞత యింత యొప్పునే!
యనితరలభ్యశౌర్యసముదంచితతాదృశపుత్రరత్నముఁ
గనుటకు నోచు నో మెదిరియు నాథ!వచింపువె నేను నోచెదన్.101

క॥ నా వాసుదేవు డిట్లనె
నీ వొక లెవ్వ నోచ నొక్కఁడే పుట్టును, భూ
దేవి యిది నోచగావలెఁ
గావలె నట్టి ప్రజ వేలుగా సంభూతుల్ 102

ఉ॥ ఆయుధశిక్షనమ్మకొని కంతయు సిద్ధము సేసినాను రే
పే యుదయమ్మునుండి మొద లెందఱొ వత్తురు కండకండ దే
శాయపుటండ సేయు తరుణాగ్రసరుల్ జనజాగ్రియార్థిపుం
సీ!యసమానబోధము బ్రుసి!హాయచారణచారువై దుషి! 103

ఆ॥ వె॥ చెప్పిచెప్పి యిట్లు చెక్కిలి ముద్దాడె
వాసుదేవు డతివ వరుసకలిసె
నొకరివలన నొకరము కృతార్థుల మటంచు
తనువు లేకమగుచుఁ దనిసె జంట. 104

రానడే ఖండము

ఆ॥ వె॥ జరుగుచుండె సాము, చనుదెంచె దౌలత
రావునాము డంతరంగు డొకడు
అన్న 'వింటి నిన్న నద్భుతోపన్యాస
మేమిచెప్ప' ననుచు నిట్లు చెప్పె, 1

చ॥ అవిరళపూర్ణసార్వజనికాఖ్యసభాభవనాంతరమ్మునన్
జెవియె శరీర మౌ ప్రజకుఁ జెప్పె నిటుల్ మహితుండు 'రానడే'
వివిధము లైన లోపము ల వెప్పుడు తప్పవు నెట్టి యేల్బడిన్
సవు రగు పద్ధతిన్ దెలిపి సర్దగఁ జేయవలెన్ మహాజనుల్! 2

ఉ॥ చక్కని సాంఘికస్థితికి సాయము సేయును రాజకీయపున్
హక్కులు, వీని వాడుకొను నర్హత కల్గదు హేతుబద్ధ మై
చక్కటిమై పొసంగకయ, సంఘవికాసము దీని పాదు, స
మ్యక్కృతబుద్ధి యీ కలిమికై ప్రజ కావలె సజ్జనుల్ సుమా! 3

సీ॥ పూనంగవచ్చు మహానేతృబిరుదమ్ము
కొందఱో యందఱో కొలిచి నడువ
పడయవచ్చును మహోపాధ్యాయబిరుదమ్ము
శకలమో సకలమో చదువు చదువ
బెరయవచ్చును మహావేదాంతిబిరుద మ
ద్వైతమో ద్వైతమో బహు కథింప
నందుకోవచ్చు మహాకవిబిరుదమ్ము
నజ్ఞులో విజ్ఞులో యాదరింప

గీ॥ సజ్జనుం డను బిరుదమ్ము సంతరించు
కొనుట దుర్ఘట, మిద్దాని కొలిచి యొసగు
విద్య లేదు క్రమశిక్షణవృత్తి దక్క
చంద్రబింబ మీ బిరుదమ్ము శాంతి రేయి 4

ఆ॥ వె॥ సవతితల్లి నెనరు చాటుచున్నది మన
పైఁ బ్రభుత్వ మంచుఁ బలుకు వారు
తోడివారి నంట నోడి పంచము లంచు
పలుకు తమరి నెనరు తెలుపవలయు. 5

ఆ॥ కూటికిం బేద యయినను కులమునకును
బేద యౌనె? మతమ్మున భేద మైన
మానవత్వమ్మునం భేద మౌనె? నరుడు
గుర్తెఱిగి సర్వసమబుద్ధి వర్తిలవలె. 6

ఆ॥ సార్వజనికసమాజపక్షమున మూడు
నెలల కొకసారి పత్రిక వెలువడుఁ, బ్రజ
లార! పంపుడు వ్యాసములను బ్రభుత్వ
శాసనగ్రస్తదోషనిరాసములను. 7

ఆ॥ పన్ను చెల్లించు నెవడైదుపదులు రూక
లట్టి వాడు శాసనసభాభ్యర్థి నెన్ను
కొనగ నర్హుఁ, డీ రీతి వాకొంటి నేను
దొరతనమునిర్ణయ మ్మెమొ యరయవలయు. 8

చ॥ చదువు కుటీపరిశ్రమము జానపదాళికి నేర్పితత్ఖుణ
ప్రదధనశాలల స్నిలిపి పన్నులు తక్కువ సేసి భూమిపై
బదవి యొలర్ప మండలసభాపురసంఘములన్ స్వపాలనా
స్పదములుగాఁ బ్రజన్ దెలిపి సౌఖ్యమిడం బ్రభుతన్ గథించితిన్. 9

క॥ 'లండను'లో 'లిబరులు'వ
ఖాండజరాజ మ్మొకండు కల, దయ్యదె యై
ర్లెండునకు నెపుడో భారత
ఖండమునకు నపుడె పెట్టు గనకపు గ్రుడ్లన్. 10

చ॥ అమరుచుకొన్నవీలుబడిఁ బ్రాప్తిఁ గొలంది సగస్వతీకటా
క్షమునకుఁ బాత్ర మై సకలసంతతి ధైర్యగుణమ్ము ఛత్ర మై
శమితపురోభివృద్ధి యగు శాసనమున్ సవరింప జేసికొం
చు మనుత, రాణిపెత్తనముసొంపున వాక్షులుపొందుపెంపునన్. 11

ఉ॥ ఈ యధికార మందుటకు నెవ్వరు నై రొకొ తెల్లవారికిన్
సాయము? రాజకీయమతసాంఘికపద్ధతు లెన్నొ యెన్నొ జా
తీయసమైక్యభూషణమతిన్ గని మార్చుకొనన్ దమంతతా
మే యయి రింతవార, లెవరే నటు లౌదురు సంఘసంస్కృతిన్. 12

ఉ॥ భౌతిక మెల్ల కల్ల కలవంటి ద టంచు వచించువారలన్
ఖాతరు సేయ కన్నిటను గండరగండడు హూణు డయ్యె, మా
యాతిమిరమ్ము క్రమ్మి మన యతులు రెండు కబోదిపక్షు లై
చేతులు వ్రేలవేసితి మిసీ! ఘనసంపద యెంత యున్ననున్. 13

గీ॥ గుబురుమీసము గాంభీర్యగుణమువనులు
కనులు శాంతిమాననవదాననము తనర
క్రౌర్య మెఱుగని పులి యనఁ గానుపించు
"రానడే" పల్కె చప్పట్లలోన నిట్లు. 14

ఆ॥వె॥ విద్య రాజకీయవిజ్ఞానదాయి కా
వలయు మతముచేతఁ బట్టువడక
యెల్ల పల్లెటూళ్ల నింటింట నిట్టిది
మలయపవనరీతి మలయవలయు. 15

మ॥ మతసంఛన్నము పాలన మ్మయిన యా మర్హాటె పో! దుర్దిన
స్థితి వర్ధిల్లిన, దం తె కాని రవిరశ్మివ్రాత మంభోదమూ
ర్ఛితమైనప్పటినుండి కాదు, ప్రజలం బ్రేరేచుటల్ కాదు నీ
గతి భాషించి నిరీశ్వరత్వమున,సంఘజోత్సాహ కాయించుటల్. 16

చ॥ మత మని రాజకీయ మని మానిసిమేలున కైన విద్వి రెం
డు తగులరాదు తద్దినమునున్ శుభకార్య మటుల్ పరస్పర
మ్ము,తనువు పోగ జీవునకుఁ బుణ్యముగూర్చున దొండు, స్వేచ్ఛమై
బ్రతుకఁగఁ జేయు నొండు నిరపాయము మానవధర్మదాయి యై.

ఉ॥ దేవుడు పల్కెనట్టిది యిదే మత, మింకొక పెద్ది యేని ని
ర్జీవ మ టంచు భేదములు చెప్పెడి వానిని రెండు జానుగుల్
పీవన ల ట్టు లూపి వెలివేయుడి, యంటగరానివా డొకం
డీ వసుధన్ గలం డనిన నెవ్వనినేఁ వెలివేయుడీ ప్రజల్! 18

గీ॥ రెండువేలయిర్వది యేండ్లు క్రీస్తుమతము
పుట్టి పదునాల్గునూఱులు పోవ నిరువ
దేండ్లె యిస్లాము, హైందవ మిలయు నొక్క
వయసు వని రొమ్ము విఱుచుకొంట యలుచపని. 19

క॥ మతజాతివర్ణభేద
త్రితయంబె పురత్రయంబు, దీని దహింపం
బ్రతిబోధించెను దేవుం
డు త్రిపురహరుఁ డౌచుఁ దా జనుల్ తెలిసికొనఁగ. 20

గీ॥ మతము మదీయము మహమ్మదీయము
స్త్వము మదీయము క్రైస్తవము
ఐందవకాంతుల హైందవమును మా
మక మని నొడువర మనుజవరా! 21

పుష్పి॥ సకలమతసముద్రగర్భరత్న
ప్రకటితహారము దాల్చి విశ్వపీఠిన్
వికసిలి మనుజత్వవీణ వాయిం
చు కలికి బ్రాహ్మి సరస్వతీసమాఖ్యన్ 22

ఉ॥ ఈశ్వరభక్తిబోధనసమీహితు లొజ్జలు శాంతిసెజ్జలై
విశ్వమతోక్తసూక్తికృతపీఠిక గీతిక మ్రోయు గొంతుగా
శాశ్వతధర్మముల్ జగతి సాకు సమానత కంగు దిద్దు భూ
యశ్శ్వితదర్పణమ్ముగఁ బ్రజాత్మ నొనర్తురుగాత! మెల్లడన్. 23

గీ॥ వ్రాసి వల్లెవేసితివి సేబాస టంచుఁ
బలుకబడి వెండి యత డనెఁ బాత్రికేయు
డనుగదా! యాంబికేయున కనియె నిట్లు
విదురు డన్నట్లు నీకు నే వినుచుచుంటి. 24

గీ॥ శ్రీమహాదేవగోవిందరేనడే క
థించిన విశేషముల నెల్ల దెలుపువాడ
నతడు గర్జించె సఖ్యులారా! వినుండు
మతము రణభేరి జాతికి మరణభేరి 25

కం॥ ఇరుతెగలు గల్గుటను వి
స్మరించి భారతమువెలుగు స్మరియించినచోఁ
బఱతెంచును విధిగా న
గ్నరుకాల మశోకు డేలు కాలము సుజనుల్! 26

కం॥ నరుని సహోదరునిగ నీ
శ్వరునిన్ దండ్రిగఁ దలంచు భావము తక్క
న్నరగౌరవవారవర్ణాం
తరవృత్తము వేదమునఁ గనంబడ దెందున్. 27

గీ॥ జరుగరాదు వర్ణాంతరపరిణయ మ్మ
టంచుఁ జెప్పలే దసలు వేద
మన్న మాక్సుముల్లరను జర్మనబుధేశు
వ్యాసమును గంటి నరలోకభాసకమును 28

గీ॥ ఇండియాశరీరమునకు లండనుతల
వలయుఁ, బాశ్చాత్యఖండదర్పణముఁ జూచి
తూర్పు దిద్దుకొనవలయు తీర్పు లెల్ల
సార్థకము గాదు భారతం బంతదనుక 29

గీ॥ మన భగవదవతారము మానవత్వ
మంతు ముట్టిన యొక సృష్టి యాంగ్లదృష్టి
నస్మదీయవేదాంతము నవనిని సుఖ
పెట్టు నొక దర్శనముగ భావింత్రు వారు. 30

చ॥ అడిగెను శాస్త్రిగారి నొక యాంగ్లుడు సత్కృతి నైన నేను వ
చ్చెడి జని నేమి యౌదు? నని, చెప్పె జనింతువు నీవు సార్వభౌ
ముడవుగ నంచు శాస్త్రి,కడుపుణ్యము నప్పుడు సేయఁబైన టం
చడుగగ బ్రాహ్మణుం డగుదు వం చనె,నెంతలొ వర్ణ
మౌఢ్యముల్! 31

ఉ॥ విద్యల నున్నతమ్ము చదివింపవలెన్ విధవాపునర్వివా
హోద్యమకర్తలై పురుషు లుద్ధతి మాని సతీతతిన్ స్వతు
ల్యద్యుతి కుద్ధరింపవలె, నామనిశోభ లతావితానసం
వేద్యము, సంఘశోభ వినివేద్యము స్త్రీజనతాకళాధృతిన్. 32

క॥ స్త్రీవిద్యాభ్యుదయప్రద
భావావేశమున దాదభాయ్ నౌరోజీ
కావించిన సేవాధ్వము
వావిరిగా మెలగ నెల్లవారలకుఁ దగున్. 33

గీ॥ సంఘ మెదిగిన కొలది విజ్ఞాన మెదిగి
వ్యష్టిసుఖగౌరవముల సమష్టి లోగొ
నినది, నిర్జీవపద్ధతుల్ పనికిరా వ
నినది, యవి జీర్ణవస్త్రమ్ము లని యనినది. 34

ఉ॥ పోయినవాడు కన్పడడ పూర్వపుటాకృతితో, సమాజముల్
ధ్యేయము మాఱిపోయి యగుపింపద క్రొత్తతరాన పూర్వధ
ర్మాయతితో, నఖండమనుజాభ్యుదయైకచరిత్రలోని య
ధ్యాయములందు నీ సహజతత్వముఁ దెల్పును పత్రపత్రమున్.35

గీ॥ ఈశభక్తికి మించిన దేశభక్తి
దేశభక్తికిఁ దగిన యాత్మీయశక్తి
యాత్మశక్తికిఁ దోడుగ నాధునికత
రక్తి, యవి యొప్పునాడె భారతముముక్తి. 36

క॥
గతవైభవ మెఱుగవచ్చుఁ గాని తదీయ
స్థితి నెమరువేసికొని మది
చతికిలపడరాదు మింట సాగగరాదున్. 37

సీ॥ కలము బ్రహ్మాస్త్రాదిగణనీయశస్త్రముల్
సృష్టికిఁ బ్రతిసృష్టి చేసినాము
అఖిలభౌతికరసాయనికశాస్త్రరహస్య
నిష్యంది మాచతుర్నిగమవిద్య
యీ జనాభా యెల్ల యెక్కి పోయిగఁ బ్రయా
ణము సేయఁ దగు విమానమ్ము మాది
యేకత్ర నిలచి యనేకత్ర యేకకా
లమునఁ గన్పడు యోగులమును మేము

ఆ॥వె॥ అన్యదేశజనము వన్యజీవన మైన
నాడె సికత మాకు నాగరకత
యనుచు గతము నెంచికొనుచు కర్తవ్యము
మఱచువాడు ప్రగతిఁ జెఱచువాడు. 38

ఉ॥ గ్రామకుటీపరిశ్రమసుకై నగరీబహుయంత్రకర్మకై
సోమరి గాక సిద్ధపడి జబ్బనజూఱ ధనార్జనమ్మునన్
లేమిని భూమినుండి తరలింపవలెఁ భరతాంబసంతతి
స్తోమము సీమనుండి యది దోచిన పైడి మరల్చ నేర్పునన్ 39

క॥ శవములపై నీజప్పు మ
న వలపెమెుఱఁ గప్పుచుండె నాలుగువేలేం
డ్లవెనుకనుండియె యిపు డ
ట్టివి బ్రిటనుప్రేషితములచే! యీ మనకుఁ 40

గీ॥ ప్రత్తి మననుండి యెగుమతి, లువ వరుల
నుండి దిగుమతి, పన్ను లేకుం దిగుమ
తి, నిటు ముడిసర కమ్మి తత్తి గుణమూల్య
బ్రిటనువస్తుక్రయికజాతి పే డియె. 41

గీ॥ చిన్నపు డదేమొ యూహ వచ్చినది మొదలు
తాకతే దన్యదేశాగతమ్ము దినుసు
దీక్షతోడ "గోపాలరావ్ దేశముఖుడు"
సరి యతడు లోకహితవాదిబిరుదమునకు. 42

ఉ॥ తా నెటు లట్ల సేయ జనతఁ బురికొల్పిన యాత డన్యముఁ
మేన ధరించెనే! వడికినేసినబట్టను దక్క, నేను నా
మానితరీతికిఁ వశుడ,మంజులభాషి "గణేశజోషియుఁ"
హూణపురాగతాంశుకము నొప్పడు మోసము నట్లుకాంచుచున్.

క॥ ఈ సంయమిసమజోషి
నేసినదుస్తులనె తాల్చి నిరధికవిభవో
ల్లాసం బగు దర్బారున
నాసీనుం డయ్యె నిట్టు నరయగ ఢిల్లీఁ. 44

ఉ॥ మూడవరావుసాహెబును బొంబయిరాజ్యసభాంతరమ్మునన్
పీడక దేశవస్త్రములనే ధరియింప దిగంగనాకచా
పీడసమాఖ్య "మాండలి"కభిఖ్య నెఱుంగుదు రీరు తద్విధిన్
కూడు ధనమ్ములిందు, నొనగూడు శుభమ్ములు, మూడునొల్లకున్. 45

ఆ॥వె॥ వస్తులుండవలసెఁ బరదేశవస్త్రముల్
మనము కొనగ నేతపనులవారు
భారతమున, లాంకుషైరుగ్లాస్గోవటాల్
ముట్టుకొనమొ తిండిపెట్టగలము, 46

గీ॥ మనదె దూది, మనదె నూలు, మనదె మిల్లు
మనదె వస్త్రము దుర్గతివానవశ్ర్త్ర
ము, మనదె కదురు, మనదె యేకు, మనదె నిన
దించురాట, మారాటము దించుకొఱకు. 47

వియో॥ ఎటు చూచిన నెన్నొవేల మైళ్లై
ఘటితోద్దండమణీఖనీధనం బై
యిటు నిష్ఫల మౌనె! భారత మ్మ
క్కటట! స్థాపింపు డసంఖ్యయంత్రశాలల్ 48

శా॥వ॥ రపా వినా యూరపుఖండ మంతై
చో[illegible] ద క్కేమియు లేనిదా! శ్రీ
శిష పాన్ జర్మను(ఫ్రాంసుగా నా
ము ్యయణుల్ సల్పరె! భారతమ్మున్. 49

క॥ భారత మున్నతసతో్వ
దారమనఃకృతుల జనిక, తావిని పూవుల్
తీరున తద్గౌరవముఁ
బారంపర్యముగ నిలుపవలెఁ బ్రజ లెల్లన్. 50

ఉ॥ చ నివేళ నా మనసుచాయల మల్లెలు రాల్చె జ్ఞప్తిరా
గి న "రామమోహనుడు" కేవలభారతసంఘసంస్కృతి
ల్లసనమ్మె కా దొదిగిపోయిన జాతికి గౌరవమ్ము శో
ఖ నుపాయమున్ దనదె ఖితము పోరులు లేనితీరులన్. 51

గీ॥ ఐకమత్యము జాతికిఁ బ్రాణ, మయ్యి
దెట్లు పోయె? మనము జుట్లుజుట్లు పట్టు
కొనగఁ బోయె, నవనాగరధనము విద్య
లేకపోయె, నీ చెడుగు దూలించె నతడు. 52

గీ॥ వేదము 'భుజయు' ముఖ్య భూమీధవుల స
ముద్రయాత్ర దెల్ప మనకు నిద్రవచ్చె
'రామమోహానరాయలు' ప్రథము డాధు
నికసముద్రయాత్రికనికరమందు. 53

ఉ॥ ఆతడు లండ నేగగఁ బ్రయాణము కట్టెను ప్రాంసుమీదుగా
నాతని గుండె దూకినపు డాతడు దూకె సమానతాస్వతం
త్రాతిశయత్వసోదరత లందిన చిహ్నము ప్రెంచిజావుటాన్
జోతల సన్నుతించుటకు, నొవ్వడ కాలికి దెబ్బ తాకినన్. 54

వ॥ తి॥ ఆ రామమోహానమహాశయు డట్టి ధర్మ
శ్రీరాజ్యముం భరతసీమ సవర్చుకోగా
దారిన్ గనంబఋుపఁ దద్దయు వేడె లండన్
లో రాజ్యకూటమును, నొచ్చెను దాని చేష్టన్. 55

క॥ ఆ మానవసింహము తన
కామితఫలదానమునకుఁ గడగని ప్రభుతా
సీమకు వెలిగ నమెరికా
లో మనుటకు నిశ్చయించి లోతులు వెదకెన్ 56

క॥ ఇతన విడక బ్రిటనున
కుతుక ను కుతిలపాటు గొనుచుండి యతం
డు తరలె గ్రమునకు భా
రతులను ' ౧టన్ 'సమాధి ప్రతిబోధింపన్. 57

క॥ ఆయన చూపిన తమ జా
తీయత యుపనిషదుపాస తీడిన విద్యా
వ్యాయామమ్ము సమాజ
శ్రేయఃకృతి మనకు నిరతసేవ్యములుసుమా ! 58

ఆ॥ వె॥ ఇంత రానడే వచింప చప్పట నిన
దింప విన్న యువకతిలకు డొకడు
పట్టభద్రుడా యుపన్యాససారమ్ము
నెంచి పెదవివిఱిచె నేమిటికినొ? 59

వియో॥ అని దౌలతరావు మిన్నకుం
డెను, దృష్టిన్ వినువాని మోమునం
దున నిల్పెను, విన్నవాడు చె
ప్పినవానిన్ దనియింప నూలొ్కనెన్ 60

ఉ॥ ఏమిటికా! యటంచు నిగదించె నిటుల్ నిఖలప్రవేది ఘా
ఢ్కి మథియించి మహాణుల కడిందియెడంద సుధావృథాకృతి
స్థేమప్రజాప్రభుత్వమును చేకొనఁ జేసెడి మందరోపమం
బౌ మహనీయశక్తి నుడులందున లేమిటి కో! సుహృన్మణీ! 61

గీ॥ ఏ నెఱుంగుదు తిలకులయింటి చిన్న
వాని నొక్కని, వాడు సంపంగిమొగ్గ
వజ్జిరపుతునక, సింహశాబకము, మాట
లాడితిని వానితో, నీత డతడె యానొ! 62

ఉ॥ ఏకమతిన్ రహించి మన మెల్లర మేకగతిన్ గమించుటల్
ప్రాకటనీతి కా దనను, బండలునే నరుగుం బిపీలికల్
ప్రాకిన నంచుఁ జీమల పరంపరగాఁ దను నెంచికొంచుఁ బ్రా
ణాకరజాతి వింతసహనమ్మున పుక్కిలిగింత లౌనటే! 63

మాలిని॥ చదువుకొనుచు విద్యాశాల వ్యాసాలపోటిన్
మొదలు కలములారీ పూని కొట్టెన్ మరారీ
యది తగిలి ప్రభుత్వం మర్ధదానమ్ము నాపెన్
బ్రిదిలె నతడు దానన్, రానడే యంద్రుఁ వానిఁ. 64

గీ॥ కలదు విద్యాధికంబు సంఘాల్పకంబు
పెద్ద శ్రీరానడే యందు, హద్దున కది
కడుదిగువ విన్పించు నేల్పడిగుటిచి వి
మర్శనమును పాటను మంద్రమందు నటుల. 65

గీ॥ రావుసాహేబురణడేకు భావమందు
జన్మిలో బలెఁ గల దగ్ని, జంకినాడు
తనదు న్యాయాధికారిత్వమును దలంచి
తన సహాయమన స్తత్వమును దలంచి. 66

చ॥ ఇటు లయి సంఘసంస్కరణమే శరణ మ్మనుచుండు రానడే
నిటలముగుం డ్రబొట్టు గమనింతము కన్నుగ, నిద్ది శైవసం
ఘటితము జాతి కెల్ల, నిది గల్గి శివత్వము నందవచ్చునా?
బ్రిటనును భారతం బనుకరించిన వారల స్వేచ్ఛవచ్చునా! 67

మ॥ హిమమున్ రానడెచి త్తమున్ గలవు రెండేరెండు మా కిందు మి
త్రమ! లోవేడివి పైకిఁ జల్లనివి, యేతచ్చిత్తమం దున్న ల
క్ష్యముచేనై నది సౌఖ్యమొక్కటె, తదాఖ్యన్ సంఘసంస్కారమం
దుము, దీనం జనపారతంత్ర్యమున కానో! యగ్నిసంస్కారముల్.

చ॥ పొరుపులు లేక యెల్ల రొక పోకడ బో దగు నేడు సంఘసం
స్కరణము లెట్టివేనియుఁ బొసంగవు, నందును రాజకీయసం
గరసముదాత్తసంగతుల కందువ వేదికపైని బొత్తుగా
చొరనిడరాదు వాని, నవి చుట్టుకొనన్ మతసంస్థ కావలెన్. 69

ఉ॥ కా దన రామమోహనుని గాని తదీయమతప్రచార మే
లో? దనియింప దందఱను లోఁగొనెఁ గొందఱ మాత్ర మాంగ్లవి
ద్యాధికులైన రానడెముఖావళి నీయెడ, గాళిఘట్టమే,
ప్రోదినొసంగె దాని, కట ముఖ్యులు రాకురు చంద్రసేనుడున్.

గీ॥ 'ద్వారకానాథరాకూరు' తండ్రి, కొడుకు
పేరు దేవేంద్రనాథరాకూరు, తండ్రి
రామమోహను హితుడు, తద్బ్రాహ్మమతము
గొనియె, లండనులో బోయె, కొడుకు గలడు. 71

చ॥ కొడుకును చూడలేద యనుకో వినుచుంటిమి, బ్రాహ్మ్మడయ్యె నా
తడు మన యార్షమార్గమును తప్పడ, కేశవచంద్రసేను డన్
బిడుగు కలం డొకం, డతడు వే అయి క్రైస్తవమార్గగామిగా
నడపెను తన్మతమ్ము, నది నన్పునె! హైందవజాతి కాప్తుడా! 72

ఉ॥ వేదములోని మంత్రములు విచ్చిన పూలుగఁ బంచిపెట్టెడివ్
సాదు సదస్సులం దొకడు సర్వులు నొక్కటె యంచు, స్పర్శకున్
గాదిలి గాని మానవు డొకండును లే డనుచున్, సమానధ
ర్మాదృతి పల్కనం బలెఁ గ్రియన్ దనరక్షవలె నంచుఁ దెల్పుచున్.

గీ॥ అతని పేరు దయానందు, డతని మతము
వైదికమ్ము, జాతీయతపాదు, కులవి
భేదకశ్మల దూరము, పోదుచెరిగి
యెందువలన ? నింగ్లీషు లేనందువలన 74

మ॥ ఒకడే యీశ్వరు డోంసమాఖ్యు, డవతారోపేతు డే నాడు కా
డు, కువాడమ్ము పురాణ, మింద్రుడు యముండున్ మున్నుగాఁ బేర్లు వా
నికె సెల్లున్, తమ కర్మబట్టి జని యున్మీలించుబో ; మర్త్యకో
టికి, వర్ణమ్ములు నాల్గు వృత్తులు సుమండీ ! యంచుఁ దదో్బ
ధముల్. 75

ఉ॥ హిందుమతమ్ము సంఘమున కిం పగు సంస్కరణమ్ము లేనిచోఁ
జిందరవంద రౌ నని విశిష్టము వేదికపైని శ్రీదయా
నందసరస్వతిప్రథితనామయతీంద్రు డతండు వేదవా
క్కున్ దగ మూదలించుచు నకుంఠితరీతి నుపన్యసించెడిన్ 76

చ॥ మత మెడ మైన వారి నొక మంత్రముచే నతికించి, యంటరా
నితన మచేతనం బనుచు నిర్ణయముం బ్రకటించి, సర్వసం
తతి ద్విజులం బొనర్చి, మృతనాథకు మళ్ళియుఁ బెండ్లి గూర్చి,య
య్యతిమణి కూర్చె సంఘమున, కార్యసమాజము పేర్చె వానిదై.

గీ॥ తదభిమానులు రాజపుత్రస్థలమునఁ
బంచనదమున బొంబాయిపరగణా న
సంఖ్యు లున్నారు స్వాతంత్ర్యసాంఖ్యబోధ
మందుచున్నా రయా! స్వధర్మాంతరితము 78

క॥ వ్రాత స్తోమ మధర్వ
శ్రుతు క్తమురీతి జరపి శుద్ధులఁ జేసెన్
స్తుతు ం డత డెందఱనో
మత ము లై వెలుగ స్వమతమునఁ బూర్వ మటుల్. 79

శా॥ అ ంకించెను రానడే సభ, నుపన్యాసమ్ము గావించెఁ బూ
నా తాధిక మోహనమ్ముగ దయానందుండు మూడేండ్లనా
డధ్యా మ్ముగ ద్వైత, మభ్యుదయభావారూఢి నద్వైతమా
ర్యధ్యే మ్ము స్వధర్మపాలన సత్క్రియాద్వైతమున్ దెల్పుచున్. 80

గీ॥ వినికి గల దొక పరమహంసను గుఱించి
యతని యునికి కల్కత్తా య టంచు నతడు
కాళికామాతృభక్తితోఁ గలిపి భరత
మాతృభక్తి బోధించెడి మహితు డనుచు 81

క॥ పెక్కురు శిష్యులు కలరట
యక్కాళీభక్తుడైన యద్వైతికి, నం
దొక్కఁడు గాకున్న నొకం
డుక్కను సంకువునఁ బోసి యూదడొ! ప్రజకై. 82

గీ॥ వారు చెప్పినట్లు వర్తించు వారికిన్
మంచివారు కాని మనుజు లుండ్రు
నట్టి మనుజు లంచు ననిపించుకొనమియే
మంచితనము గాఁగ నెంచవలెనొ! 83

ఉ॥ ఇంటికి నిప్పువెట్టి, యిట నే నభయమ్మిడి మిమ్ముఁ బ్రోవగా
నుంటి న టంచుఁ బల్కి, యొహోహో! యిటనే యిత
డుండకున్నచో
మంటకు లోని యందఱును మ్రగ్గరొకో! యనిపించి, కీర్తి గై
కొంటయె మంచి నైన హితకోవిద! చెట్టియటంచు నుండునే! 84

శా॥ నౌరోజీరణడేబెనర్జిమెహతానాముల్ ప్రజానాయకుల్
వీరల్ యోగ్యులు శాంతికాముకులు నీ పీ రెవ్వరిన్ వేడుచు
న్నారో యా దొరగుంపుమంచితనమే నా వర్ణితం బైన, దీ
మారాముళ్ళ ప్రభుత్వమున్ సయితు రే! మాదృగ్భవాదృగ్జనుల్.

క॥ నౌరోజియడుగుజాడల
మీఱక చరియించువారు 'మెర్వాన్ మెహతా'
శ్రీరానడేలు, నతనికి
వారే చేతులును చెవులు భారతభూమిన్. 86

క॥ నా యీాడే పార్సిపా
షా, యత డాఖ్యన్ ఫిరోజిషామెహాతా, దే
శీయభటసంఖ్య నెక్కువ
సేయన్వలె సేన నని వచించెఁ బ్రభుతతో.

ఉ॥ తద్విధి సైనికవ్యయము తక్కువ కావలె, నట్లె సర్వశా
ఖాద్వ్యయసమ్ము తగ్గవలె ఖర్చులు, సుంకము వార్ధినీత మే
తద్వసుధాగతమ్ము నగు ద్రవ్యముపై నధికమ్ము, పౌండ్లగ
ణ్యా ద్వివిధప్రకారధనపట్టిక రూప్యగతమ్ము కావలెన్.

క॥ అని యితడు తక్క నేతలు
నినదించిన తీరు బధిరనికచేశంఖ
ధ్వని, దర్జీ కోలతలఁ జిం
పిన పీలికతుక్కముక్క పీరల యర్జీ.

గీ॥ గాంధ్రుగాం ధ్రని సంఘసంస్కరణకోలుకు
మ్యావుమ్యా వని పారతంత్ర్యహాతికోలుకు
వ్యవహరించుచుందురు వీరు, వారు, వీరు
కాని వా రెందు దాగిరో కానవలయు.

ఆ॥వె॥ పార్లమెంటులోన భారతస్వపరిపా
లనసమస్య నెగడు పొనుగుపడదు
మండదు, చలిగాచుకొంద్రు పెక్కం డ్రందు
నొక్క డెవడొ బలిమి నూదినపుడు.

సీ॥ మా పల్కులకును వార్తాపత్రికలకు స్వే
చ్ఛను ప్రసాదింపుడీ! చాలుచాలు
మా జనమ్ములతోడ రాజధానీరాష్ట్ర
విభుసభల్ పెంపుడీ! వేడుకోలు
మా వారి మీ వారి మాడ్కి సర్వోద్యోగ
ముల నిల్పుడీ! మాకుఁ దలను పాలు
మా పన్ను తగ్గించి మాకు నీటి వనర్లు
హెచ్చింపుడీ! యదియె పదివేలు

తే॥ ననుచు విన్నవించిరి వీర లాంగ్లవీర
మునకు, వై[స్రాయి యన నొక దినును రాయి
పార్లమెంటు సిమెంటుకంబమ్ము, వినతి
పత్రములు మిత్రములు సా[శుసే[త్రములకు. 92

మ॥ తనరు స్నేతలలోన పెద్దతల దాదాభాయి నౌరోజీ,ప
ల్కిన నెంతో యెద నంత తీయదన మొల్కన్,మెత్తగాఁ
గోయుఁ బా
లనసంస్థన్ హృది యున్నచోట, నదియే లభ్యమ్ము కానప్పు డా
యన నేమందము చేత లేఖినిని దక్కన్యమ్మునున్ దాల్పడై. 93

గీ॥ పలుకులను ముళ్ళు,కనుకొలకులను సుళ్ళు
క్రిందల నీళ్ళు, కాన్పించియు హృదయమందు
హేతువాదభేద్యమ్ము చో టెసగి ప్రభుత
యొప్పు ననుచుండు నౌరోజీ, తప్పుతలపు. 94

క॥ ఈస్టిండియా సొసైటిన్
సృష్టించె నతండు లండనిద్దాంగ్లులతో
స్పష్టముగ భారతీయో
ద్దిష్టము తన్నాగరకత తెలిపెడు పూన్కిన్. 95

మ॥ పడుకన్ వాళిగఁ బైకి జాపిన పదద్వంద్వమ్ముతో మంటిపై
బడన ట్లాపితి నేను మింటి నని వా[క్ప్రాగల్భ్యమున్ జూపు నె
వ్వడు తత్పద్ధతి కోసివేసికొనె నవ్వా డా సభాద్వారమం
దడుగుం బెట్టుచు, తీసివేసికొనె నేష్యావాసితో భేదమున్. 96

సీ॥ అతని యీ సమితికి నఖిలభారతమున
శాఖ లున్నవి కాంతిరేఖ లగుచు
నతని యాశయము భారతజనతా[కమ
[పాప్యస్వపరిపాలనాతిశయము
నతనికిఁ గొంత మహారాజవిత్తము
దత్తము, దేశాభ్యుదయము వ్యయము
నతని యుపన్యాస మాతని ధనకోశ
మేర్పడినది విద్య నేర్పు కోస

గీ॥ మతని పిత మనన్యగ, మతడు రాజ
కీయయజ్ఞమ్మునందు సాగ్నిద్రుధు, డతడు
పెండ్లి యైన భీష్ముడు శత్రువిరహితుండు
వనితగుణరాజి దాదభాయినవురోజి. 97

క॥ ప్రభుత యిడె నినువదారుల
యభివృద్ధికిఁ బదియు కోట్లు నౌ రూప్యములన్
క్షుభితార్థి కవిద్వాంసుల
రభసన్ మన్నింప, కతని వ్రాత నిచటికై. 98

శా॥ స్వాతంత్ర్య ప్రతిపన్న సర్వజనతాజాతీయభావమ్ము నా
సేతుప్రాంతహిమాచలాంతధరణీశ్రీతారహారమ్ముగా
నే తాతయ్య వచించె? నెవ్వి చదువుల్ నేర్పించె? నాంగ్లేయుడున్
శ్వేతాశ్వోపనిషత్తు వాని చదువున్ జేకోక నేయున్న చో. 99

మ॥ అని వాచింతురు కొంద, అందు నొకరుం డా పారసీపెద్ద, వా
ని నిదానమ్మె ప్రధాన మై మనెదఁ రెండేఁ బారసీ లందఱున్
మనతో నేల్బడిఁ గత్తిగట్టి యెదురింపన్ రార, రాకున్న నే
వన రా త్రోవనౌ చేయుచుంద్రు జతనన్ స్వాతంత్ర్య
పర్యంతమున్ 100

ఆ॥వె॥ సిక్కులను గుఱించి చెప్ప నక్కఱ లేద
యెప్పుడెప్పు డనుచు నెదురు చూచె
దరు సునిశితఖడ్గధారాప్రసారణఁ
దెలుపుమీద నెలుపు నిలుపుకొఱకు 101

గీ॥ హూణభారతసంతాన మైన వారు
నస్మదనయానఁ గ్రైస్తవు లైనవారు
కలసిరా రయ్య! మన కార్యఖడ్గములకు
జనచతుర్థాంశ మిందు నిస్సామువారు. 102

క॥ 'అహమదుషా' 'బహదుర్షా'
మహితులు స్వాతంత్ర్యసమితి మడియగనే! స
న్నిహితులు వీ రై రాంగ్లుల
కి హీ హీ! యనుచుంద్రు! ప్రభుత నెదిరినవారిన్. 103

మా॥ తొలి వినిచితి వన్మదూప్వతంత్రత్వమం దొ
కలహాకథ, మరేదో గాథ వాచింతు నంచుం
బలికియుఁ జనినా వా నా డనన్ మిత్రు,డోహో!
తెలిసితి నని ఫాడ్కె తెల్పె సీరితి దానిన్. 104

శా॥తత్సంగ్రామమహాతావశేషులు ప్రభుత్వప్రోక్తవాగ్దాసులై
యుత్సృష్టం బొనరించినారు మనతో యోజించుటన్,స్వీయసం
యత్నన్నాహము వేళ చేసికొనినా ర య్యాజికిన్ముస్నెసం
విత్సా రాకృతులైన వారిగురువుల్ ప్రేరేపగా ముస్లిముల్.

గీ॥ పేరు సయ్యదహామ్మదు, ఔల్వి యానొ
కండు కలడు,స్వీయులకు నాతండు చెప్పె
భారతమ్మున మన పరిపాలనమ్ము
నేను సాగింతు నెల్లరు నిలబడు డని 106

మ॥ పనిచెన్ వానికి వాని సంఘు మది తా బస్తాలుబస్తాలుగాఁ
గనకంపున్ మొహిరీలు సొమ్ము లిటుకల్ కస్తిన్ జిగు ళ్లంటికు
ట్టిన కుట్టొప్పగ,వాని యాజ్ఞ యవలోడించెన్ మదిన్ గూరుచుం
డిన నిల్చుండిన గూరుకచుండినను, తో దేతెంచెబో!సీడ యై

మ॥ రణజిత్సింహుని ని దాడి యది,యిర్వంకన్ సమానంబె యాం
గ్లుని క్రేగంటి। సార, మైనను మొదల్ కోయన్వలెన్ సిక్కుపె
త్తనమున్ సయ దుగోయ్య త్రవ్వవలె నా తర్వాత, ని శ్లై శత
ఘ్నివికాయము ను బ్రెల్వి కాంగ్లతతి యందించె న్నిశీథమ్మునన్.

ఉ॥ సిక్కులఁ దొత్త గెల్చి క్రమసిద్ధి నవేందుపతాక మంతటన్
రెక్కొనజేయు తెల్విగల బ్రెల్వి పడెన్ రణజిన్మహేంద్రుపై
నుక్కును కొక్కరించు వపు వూగు పదాతులు,రౌతు లేనుగుల్
మిక్కిలిసంఖ్యఁ దోడెనయ మృత్యుకరాంగుళితుల్యశస్త్రి దై

సీ॥ గుఱ్ఱమెక్కినవాడు సట్టున దిగజాఱె
నేనుగెక్కినవాడు పీను గయ్యె
బీర మాడిన నోటఁ బెన్నెత్రువ ట్రోడె
కత్తినెత్తినచేతి కండలూడె

ముందుసాగినవాని మోకాలు విఱిగెను
వెన్క కేగెడువాని వీపు వ్రీలె
క్రోవికాల్చినవాని గుండె రెం డయ్యె, బి
రంగి ప్రేల్చినవాని రంగు మాఱె

గీ॥ సయ్యదహమదు బ్రెల్వివిశాలసైన్య
దైన్యమును బల్క వాగ్దరిద్రంబు నాల్క
యేబదేడులనాటి దీ వృత్తము, పదు
నాలునేండ్లు నీ యుద్యమ మణగిపోయి 110

క॥ అహమదనంతరమును ని
స్పృహ నొందక యుద్ధ మాడె బ్రిటిషుబలముపై
సహమహమికతోఁ గూడిన
'వహాబి'నామకతదీయభటవర్గంబుల్ 111

ఉ॥ వార మహమ్మదీయపరిపాలన మొల్లక యట్లు సేయుచున్
భారతకోణభూమి నొక భాగమున న్నివసించి యచ్చటన్
జేరి వసింప రం డనుచుఁ జీరి రయా! తమవారి నెల్లరన్
బోరి రయా! 'జహీదు'నకుఁ బూనని ప్రాంతపరానుజాతితో 112

మ॥ రణజిత్సింహుడు పోవ రాజ్యమునకున్ రాజైన వాఁడుండు వీ
రిని రేకట్టగనీక యెన్నొ తడవల్ ప్రేంఖన్మహోత్సాహులవా
హినిమొత్తమ్ములఁ బంచిపంచి తుదిగా నెన్నాళ్లకో శీర్ష మె
త్తనిరీతిం బడగొట్టి కొందఱను బందాల్ జేసె నాజన్మమున్.

గీ॥ ఈ మహమ్మదీయులు మన నెపుడు మెచ్చి
బుజము లొరయుచు దొరతనమ్ము నెదిరింత్రొ
కూయకుండునె! గుండెలో గ్రుడ్లగూబ
దాని కానాడు నిటనుండి తరలునాడు. 114

క॥ ఇయ్యెడ వీరలు పెక్కురు
తయ్యపు బోకడల మఱచి కై కొందురు సర్
సయ్యదహమ్మదుబహాదూర్
తియ్యనిసలహాను బ్రతుకు తీగలు సాగన్. 115

చ॥ మతమును గూర్చి యా మనిసిమాటలు మాఱిచి కట్టు కోటలై
యతివల సొంపు లర్ద్యముని యంశువుచేఁ జెరిగించు చేట లై
ప్రతిమతి నాంగ్లనాగరక వై భవమందున ముంచు నూట లై
కొతికిరి, వెక్కసంపడిరి, కోపముఁ జూపిరి ప్రాతముస్లిముల్.116

క॥ మేయో యను చక్కటి వై
ప్రాయిన్ మాయించె నేలరా! "షేరాలీ"
డాయదొ స్వర్గము తా నై
యీ'యహమదు' నేయ ననిరి యీాద్యులు"మక్కా"న్.117

ఉ॥ వారల మాట కేమి గుణవంతు డహమ్మదుఖాను, హిందువుల్
తారును బాయిభాయిగ మెలంగుట కొప్పినవాడు, హూణభా
షారమణీయపారము వసంతముగా మొగిలాయి మోడు నూ
త్నారుణపల్లవస్థగిత మౌటకు నువ్విళులూరువాడునున్ 118

గీ॥ సయ్యదహమదు కేశవచంద్ర సేను
లును దయానందుడును ఢిల్లిలోనఁ గలసి
రేగుదెంచి దర్బారున, కెంత చర్చ
ముదుర నేమి! భావైక్యము కుదురలేదు. 119

చ॥ కలిగెను హూణసంస్కృతి కగర్భజపుత్రుడు దైవదత్తు డై
సలలితబుద్ధి సయ్య దని చయ్యనఁ ద న్నెగనెత్తు నేల్బడిన్
గొలిచి,ఖుదా సదా మన కగోచరు డయ్యు ముదావహుండుగా
మెలగెడి నాంగ్లపాలనము మేకొని యంచు కథించెనాతడున్ 120

గీ॥ దాన మెచ్చి ప్రభుత్వము దాన మిచ్చె
హాసదుబిరుదు "స్టారాఫిండియా"! యటంచు
సయ్యదహమదునకు, వాని సంతతి కిడె
నద్రిశిఖరకల్పంబుల నధికృతులను. 121

గీ॥ "అలిఘడున" నెలకొల్పె విద్యాలయమ్ము
నహమ దాంగ్లమహమ్మదీయాఖ్య మొకటి
అన్నమిడు హూణులకు వీరు సున్న మిడి ర
టంచు నతడు వహాబీల నాడిపోసె 122

ముందుసాగినవాని మోకాలు విటిగెను
వెన్కకేగెడువాని వీపు ప్రీలె
క్రోవికాల్చినవాని గుండె రెం డయ్యెను
రంగి పే నవాని రంగు మాఱె

ఆ॥ సయ ద దు బెల్వివిశాల న్య
దైన బల్క వాగ్దరి ంబు నాల్క
యే నాటి దీ వృత్త , పదు
నా నేండ్లు నీ యుద్యమ మణగిపోయి 110

క॥ అహమదనంతరమును ని
స్పృహ నొందక యుద్ధ మాడె బ్రిటిషుబలముపై
నహమహమికతోఁ గూడిన
'వహాబి'నామక తదీయభటవర్గంబుల్ 111

ఉ॥ వార మహమ్మదీయపరిపాలన మొల్లక యట్లు సేయుచున్
భారతకోణభూమి నొక భాగమున న్నివసించి యచ్చటన్
జేరి వసింప రం డనుచుఁ జీరి రయా! తమవారి నెల్లరన్
బోరి రయా! 'జహీదు'నకుఁ బూనని ప్రాంతపరానుజాతితో 112

మ॥ జిత్సింహుడు పోవ రాజ్యమునకున్ రాజైన వాఁడుండు వీఁ
రేకట్టగనీక యొన్నొతడవల్ ప్రేంఖన్మహోత్సాహులా
మొత్తమ్ములఁ బంచిపంచి తుదిగా నెన్నాళ్లకో శీర్షమె
ఱరిలిం బడగొ కొందఱను బందాల్ జేసె నాజన్మమున్.

ఆ॥ ఈ మహమ్మ యులు మన నెపుడు మెచ్చి
బుజము లో ుచు దొరతనమ్ము నెదిరించ్రొ
కూయకుం ।గుండెలో గ్రుడ్లగూబ
దాని కానాడు నిటనుండి తరలునాడు. 114

క॥ ఇయ్యెడ వీరలు పెక్కురు
తయ్యెపు బోకడల మఱచి కై కొందురు సర్
సయ్యదహమ్మదుబహదూర్
తియ్యనిసలహాను బ్రతుకు తీగలు సాగన్. 115

చ॥ మతమును గూర్చి యా మనిసిమాటలు మాఱిచి కట్టు కోటలై
యతివల సొంపు లర్యముని యంశువుచేఁ జెరిగించు చేటలై
ప్రతిమతి నాంగ్లనాగరకవై భవమందున ముంచు నూటలై
కొతికిరి, వెక్కసంపడిరి, కోపముఁ జూపిరి ప్రాతముస్లిముల్.116

క॥ మేయో యను చక్కటి వై
స్రాయిన్ మాయించె నేలరా! "షేరాలీ"
డాయదొ స్వర్గము తా నై
యీ'యహమదు' నేయ ననిరి యీడ్యులు"మక్కా"న్.117

ఉ॥ వారల మాట కేమి గుణవంతు డహమ్మదుఖాను, హిందువుల్
తారును బాయిభాయిగ మెలంగుట కొప్పినవాడు, హూణభా
షారమణీయపారము వసంతముగా మొగిలాయి ప్రమోదు నూ
త్నారుణపల్లవస్థగిత మౌటకు నువ్విళులూరువాడునున్ 118

సీ॥ సయ్యదహమదు కేశవచంద్రసేను
లును దయానందుడును ఢిల్లిలోనఁ గలసి
రేగుదెంచి దర్బారున, కెంత చర్చ
ముదుర నేమి ! భావైక్యము కుదురలేదు 119

చ॥ కలిగెను హూణసంస్కృతి కగర్భజపుత్రుడు దైవదత్తుడై
సలలితబుద్ధి సయ్యదని చయ్యనఁ దన్నెగనెత్తు నేల్బడిన్
గొలిచి,ఖుదా సదా మన కగోచరు డయ్యు ముదావహుండుగా
మెలగెడి నాంగ్లపాలనము మేకొని యంచు కథించెనాతడున్ 120

గీ॥ దాన మెచ్చి ప్రభుత్వము దాన మిచ్చె
హాసదుబిరుదు "స్టారాఫిండియా"! యటంచు
సయ్యదహమదునకు, వాని సంతతి కిడె
నద్రిశిఖరకల్పంబుల నధికృతులను. 121

గీ॥ "అలిఘడున" నెలకొల్పె విద్యాలయమ్ము
నహమ దాంగ్లమహమ్మదీయాఖ్య మొకటి
అన్నమిడు హూణులకు వీరు సున్న మిడి ర
టంచు నతడు వహాబీల నాడిపోసె. 122

గీ॥ సమర మాడి వహాబీలు స్వర్గ మేగ
గేటు మూసె రకుకు, డిటు లేటి కనగ
మీరు చూచు టాంగ్లులతోడఁ బోరికాదె!
యనియొకట, బొచ్చుకుక్కయు నఱచెనంట. 123

క॥ అని స్వర్గమ్మునగద! యీ
పని జరుగుట భూమి కెట్లు వచ్చినదో! వే
గను దౌలతు క ఫాడ్కె
వినిచె నహమ్మదునె పోయి పృచ్ఛింపవలెన్. 124

శా॥ ఈ చారిత్రపుటాంత్యఘట్ట మిది మిత్రేశాన! "అబూహానీ
ఫా"చే నిర్మిత మౌ నిబంధనము తప్పన్ జూచు నా భ్రష్టునిన్
రాచున్‌గాతః మరేబియాబ్ధిసికతా ప్రాజ్యమ్ము లౌ నష్టికా
ణాచున్ తిట్లు ప్రవక్తతిట్టినవి యన్నా రా! వహాబీలునున్. 125

క॥ ఆ సయ్యదహమ్మదు మన
బాసల్ వినఁ బట్టియిచ్చుఁ బగఱకు మనలఁ
బాసటగా డయ్యా! మన
మే సొరిదిన్ వేడ నొక్క మియ్యాయేనిన్. 126

చ॥ అది గనిపెట్టి రెండుహృదయమ్ముల కొక్కటెమ్రోతయంచు, వా
రిఁదనరఁ జేయుచుం బోరిబోరిం బిఱునమ్ముల నూటిపోయుచున్
వాదను లభించినంతనె మతాంబుధిపోటున రెచ్చగొట్టుచున్
గదుముచునున్న దేల్బడి సఖా! మనపైకి మహమ్మదీయులన్. 127

శా॥ బనన్ గొందఱు రోహిలాలు కల రయ్యా! మేటి యుద్ధమ్మునన్
న్నానాసాహెబుసఖ్యు ఘోరపురభూనాథుం బెడన్‌బాయ రై
యీవాడున్ భృతిమై సహాయకులుగా నేతెంత్రు మూసీనదీ
స్థానీయుల్ ఝురసంచరన్మకరదంతచ్ఛేదనాచుంచువుల్. 128

ఉ॥ అన్నిటిలోనఁ బెద్దయు ధనాఢ్యము హైదరబాద, స్వల్పసం
పన్నముగాఁ దగున్ కథియవా, రివి చిన్నవి పెద్దవైదునూ
ఱన్నర రాజ్యముల్ భరతరాష్ట్రిపు మూడవవంతునేల ని
ష్పన్నము, లిందు రాజులును బానిస లాంగ్లున కల్పులున్ ఘనుల్.

సీ॥ నర్మదా ప్రాంతమ్ము శర్మద మై శ్లోను?
సడి లేదు వింజ మూకిడిన కరణి
లా వేరికిన్ లేదు కావేరితీరాన
టిప్పుసుల్తానుతోఁ జప్పబడియె
తృష్ణ లే దనిపించెఁ గృష్ణ, యాంధ్రమున బొ
బ్బిలి నుండి బెబ్బులి వెడలిపోయె
ఆవరించినది గోదావరీతటమహా
రాష్ట్రాన దారి దూర మగు నడవి

గీ॥ బ్రహ్మపుత్రఘనరసంబు స్వార్థ మయ్యె
పంచబంగాళ మైనదో! పంచనదము
గంగ యొకచే శరణ్యము క్రాంతికి, సహి
యింపలేదు త్వాదృశశూరు డిట్టి సడిని. 130

ఉ॥ ఏది యిరమ్మదమ్మును సృజించినదో పిడుగుల్ పడంగ న
య్యాదిమశక్తికిన్ దనయు డైన యొకం డిపు డిందుఁగావలెన్.
నోదె యెఱుంగుదో! జయము,సుప్తజనమ్ముల మేలుకొల్పి యు
న్మాదుడుగా మొగ న్నిలచి తాళవలెన్ బెఱవారిమ్రూకలన్. 131

క॥ కృత నిశ్చయుడ నయా! దా
ంతరాయా! తత్కృతికి వెలలవో! నాతో
జతగా నసె ఫాడ్కే, యన
నతడున్ దాల్చెను రివాల్వ రసి గుండ్ల గుదిన్. 132

షాడ్కే ఖండము

ఉ॥ ఏ వడిఁ గత్తిఁబట్టి ఝళిపించి పరాసిని డాసి నొక్కి యా
పోవడి నడ్డి పోటునకుఁ బో చెదురొడ్డి ఝరీలునఁ మెడన్
వైవఁగ నౌనొ, వైరినయనమ్ములు దిగ్భ్రమ మొందఁ ద్రిప్పనౌ
నో వివరించి నేరిపె నహో! షడకే తన భృత్యపంక్తికిన్. 1

క॥ కదలని కదలిన లక్ష్యము
చిద్రుపలు కొట్టించె నతడు శిష్యవితతిచే
తఁ దుపాకిన్ శిక్షణమి
చ్చి, దౌలతాదికులు నందుఁ జేయొడుపుమగల్. 2

క॥ కులకాంత నెమ్మొగమ్మున
తిలకము దీపమయి యారతి నొసంగఁగఁ ద
ద్వలయితభుజబంధము నె
ట్టులొ సడలించికొని యాతడు ప్రయాణించెన్. 3

గీ॥ తోడువచ్చెద నని యెంత వేడుకొనిన
బవర మిది కాదు నీ బాహుపటిమఁ జూప
దుర్గమారణ్యవాసమ్ము దొంగపోరు
సతులకు నిషిద్ధ మని తన జాయ నాపె. 4

శా॥ రామోసీల్ మరికొందఱున్ దన బడిన్ రా శస్త్రపాణుల్ తమ
స్తోమంబుల్ విరబోసికొన్న నడురేచుట్టాలు స్వాతంత్ర్యదీ
క్షాముగ్ధాత్ముడు ధైర్యమున్ గవచమున్ గా దాల్చుకొన్నాడు ఫా
డ్కే మిట్టాడెను దవ్వుపల్లియల కేగే త్రోవ ఖర్వమ్ముగా. 5

సీ॥ రాత్రినిం బవలుగా రచియించు పూనాపు
రిరాజవీధి దూరీకరించి
యందందు నెవరేని యడిగినఁ బ్రభుతసై
న్యము కొంత పోవుచున్న దని చెప్పి

నగరికావలివాండ్రు మొగిసి ప్రశ్నింప లం
కపొగాకుచుట్టల కట్ట లిచ్చి
యటనటఁ జెలరేగి యఱచు శ్వానములకు
పొట్లముల్ విప్పి బిస్కట్లు వేసి

గీ॥ మేడలను బెంకుటిండ్లను మిద్దియలను
గుడిసెలను దాటి పొలిమేర గడచి దారి
దీయు నా వాసుదేవుతోఁ బోయిపోయి
బలగ మొకచోట రేకలువాఱఁ జేరె 6

క॥ పలికి రనుచరులు నేతను
బలవన్మహానీయ! యెటులు స్వాతంత్ర్యరణ
మ్ములు సాగు ధనము లేకయ
జ్వలనము లే కెటులు నన్నఖాండము లుడుకున్. 7

క॥ మా కిడు జీతమ్ములకై
రూకలు నీవద్ద లేవు, రోజును వేలన్
జేకొందము ధనిగృహములఁ
బైకొని దోచుకొని యిచటి పల్లెలయందున్. 8

ఉ॥ వల్లె! య టంచు బల్కు మని, పల్కె నిటుల్ షడకేబుధుండు శా
రోన్నల్ల సితాత్ములార! జనతోద్ధరణమ్మున వచ్చి దోచుకోఁ
జెల్లునె! నేను వాఙ్ముఖము చెప్పి ప్రజన్ వినుపించి రొక్కమున్
మెల్లగఁ దెత్తు, మిమ్ము మిసిమింతులఁ జేయనయా! క్షుధార్తిమై. 9

చ॥ జ్వలనము లేక యన్నము పొసంగదు కాని తదర్థ మంబర
మ్ముల దహించుతుమా ! మనుజపుంగవులార ! మహోద్య
మమ్మనన్
జిలిపితనమ్ము మాధ్వికలశిం బడు నీటి లవమ్ము, స్వార్థచిం
తల దిగనాడి లభ్య మమృతమ్ముగఁ దిందము దేశసేవలో 10

ఉ॥ క ని బట్టినాము పరకాండముఁ జెండుటకా? ప్రజాతతిన్
గు క గోసి దోచుకొను కూళతనమ్మునకా? యిటుల్ ధనం
బె క పోవ వచ్చితిమె! యెల్లర నొక్కటి సేసి దేశసం
ప ని నిల్వ సేయుటకు వచ్చితి మన్నది సంస్మరింపుడీ. 11

గీ॥ వక్రశాఖల తరు వింటి బరువు మోయఁ
బనికిరాకున్న వంటకుఁ బనికివచ్చు
వక్రచేష్టల మానవవర్తనమ్ము
పనికిరా దెట్టి యుపకారమునకు నేని. 12

ఆ॥వె॥ ప్రభుతకోశమందిరమ్ముల రక్షక
శాఖవారి కార్యసదనములను
ధూమశకట మాగు ధామమ్ములను కొల్ల
గొట్టి ధనము కూర్చుకొంద మోయి! 13

చ॥ అన విని దౌలతుండు భళిరా! యన తజ్జన మూపినట్లె యూ
పెను తల గొణ్గికొంచుఁ, జెరివెక్ గబరిన్ దొలియూస దాసనాల్
జనము వినాగ నభ్యుదయశక్తు లొక్కొక్కొ-రొకో? యటంచు నే
సను ముహురుక్తసూత్రము పసన్ దగె 'కొక్కొరొకో'నినాదముల్.

క॥ పులుగుల కలగానంబును
పొలములఁ దున్నఁ జను వృషభముల గళభూషా
వలయితకింకిణికారవ
ము లయాన్వితముం బొనర్ప మొనయుట వింతల్. 15

ఉ॥ ప్రాచిని తెల్లమేఘముల భారమునన్ విడిజగ్గునిగ్గు చె
ల్లాచెద రయ్యె బింబముగ డంబుగొనెన్ వఱువాత, ముందుముం
దీ చెలు వేమి యౌను? గుఱుతింపగరానటు లుండి వేళమైఁ
బూచిన కింశుకచ్ఛవికి పొంతన మౌను ప్రతీచి నర్మిచున్. 16

సీ॥ పాలు నెత్తురునుండి వచ్చిన వని నిరూ
పించి, దోవతి కషాయితము సలిపి
ముగ్గు ముంగిటఁ బెట్టు ముసలమ్మగోళ్ళకు
రవరవ మెఱయంగ రంగువేసి
కిస రెఱుంగని కంట కెంపులు పోసి, జ
క్కవపిట్టను జెముడుకాకిఁ జేసి
దిరిసెనయరవిరిదరిసించు పాంథు మ
దికి ప్రియపెదవి యందించి మరియు

ఆ॥ కన్నగాని సాధుల కన్నగాఁ బగటి
కులటచే నర్ధణాయంత కుంకుమంపు
బొట్టు పెట్టించి చిత్రముల్ వోయె లేత
యెండ క్రొత్తకోడండ్రు శపించుచుండ. 17

చ॥ శ్రమ మఱఁ గొంత నిద్రిలిన రాణువ లేచి సమీపవర్తిగ్రా
మమునకుఁ జేరెఁ,బలుక్కబడి మన్నన యొప్పిన యూరి పెద్దకున్
గ్రమముగ నంతయున్ దెలుపఁ గై కొనియెన్ బలవంతు నూతి నా
సుమతి, యెఱుంగఁజేసెఁ దన చుట్టుపక్కల యూళ్ళవారికిన్

క॥ వడిసెలతో రాయి విసర
పడవేయన్‌వలె తుపాకి భటతతి లేదా
మడమన్ ద్రిప్పవలె, నిటులు
నడరెడువారు రయితుల్ మహారాష్ట్రమునన్. 19

సీ॥ అధరమ్ము నవ్వుచు హృదయమ్ము రాళ్ళు రు
వ్వుచు మెలంగుటను దవ్వుంచువారు
మాటలు కోటలు దాటుచు చేతలు
కీతలై నవు దేవగించువారు
అదితిసంతతియు కా యతిథిసంతతి యని
యిన్నాళ్ళనక నత్కరించువారు
తా మౌ నటన్నఁ గాదని రాజ్య మననీ తృ
ణీకరించి జయింప నెంచువారు

ఆ॥ ప్రజకు ద్రోహము చేసెడి వానిన్ముకు్క
కోయువారు, మంచికి మంచి సేయువారు.
జొన్నరొట్టె లేదో భుజింప మన్నవారు.
పెక్కుమంది మహారాష్ట్రపృథివియందు. 20

క॥ అంతయు గ్రామాదాయము
కొంత తమ పొలమ్ముపంట కోవెలలు కళల్
కాంతిల దేశక్షేమము
సంతతముగ నచటి కృషికజనము వ్యయించున్. 21

క॥ ఇంటికి నొకరై పెండిలి
వంటన్ బలెనైన తిండి ఫాడ్కేయులు మూ
డింటన్ బూటలఁ దిని, రె
ల్లుంట సభ యటంచుఁ దెలిసె లోకుల కచటన్. 22

మ॥ నిడుమీసమ్ములు బొందెముళ్ళ తెలియంగీ లొంటిచేవెండిపెం
గడెముల్ పట్టెడునెత్తుటంచువలువల్ గాఢోన్నతోష్ణీషముల్
విడెపుఁదిత్తులు నొప్ప వచ్చి పెద 'కుస్బి' యింటిలో రెడ్డిగ
మ్మిడి 'రాతే సగశే' యటంచుఁ గృషికుల్ హ్యాష్యన్మిథో భాషకుల్

క॥ నట్టిల్లది వది మిద్దెలు
కట్టఁ దగిన వెడలుపునఁ జౌకాటము, బెరసెన్
జుట్టాళ్ళ ముఖ్యజన మ
ప్పట్టునఁ, బెదకా పనెన్ సభానాథుండై. 24

క॥ తెగులు పడిన పైరు వలెన్
సగ మయితిమి నలిగి కఱవుచాలున, మూలం
బగు నింతకుఁ బరపాలన
ము, గెల్వవలె దాని బ్రజలము సమైక్యమునన్. 25

గీ॥ గొడ్డలియె సృష్టము తరువుఁ గొట్టుకొఱకు
సృష్ట మీ మహారాష్ట్రము స్వేచ్ఛకొఱకు
తొలి శివాజీపీష్వాలు, నావలను ఝాన్సి
రాణితాంత్యాలు, ఫాడ్కెబుధాను డిపుడు. 26

గీ॥ ఇంగళమ్మ కుంపటి నాఱనీయము కద!
యెప్పుడెప్పు డెవడో యొకడు నిప్పుకొఱకు
వచ్చు, నలవాటె మనకు నందిచ్చుచుంట
యట్టి త్యాగగుణము నస్మదాత్మయందు 27

గీ॥ వాసుదేవబల్వంతఫాడ్కెసమా
యుం డితండు భారతదాస్యఖండ షి
యరుగుదెంచె సైన్యముతోడ, న దీయ
వివిధసాహాయ్యమును గోరి వినుచు పుడు. 28

క॥ అ మెఱుంగక భరతుని
గ న్ స్వాతంత్ర్యరథము కదలేదివఱకున్
గ ము తురిక నెఱుంగదు
ను తల యెఱుగ దితని గురుతరదీక్షన్. 29

చ॥ కరణము మున్సబున్ వెలితిగా గల యా సభ పెద్దకాపు త
త్సరణి వచించి కూర్చొన భృశం బలరెఁ, నిలువెత్తు కింతయున్
దఱుగనివాడు, నన్న లయి తమ్ములఁ బ్రోచెడి కన్నుదోయివా
డురసిలవాసుదేవుడు మహోన్నతబుద్ధి వచించె నీ వడిన్. 30

ఆ॥వె॥ అంగుళీయకమును మ్రింగిన దొక చేప
యంగుళీయక మ్మనర్ఘ్యము, తద
వాప్తి కేమి చేయవలెనొ వాకొనుడు స
దస్యులార! దౌష్ట్యదస్యులార! 31

క॥ అన నెల్లరు నొకటిగ వా
కొని రా మత్స్యమ్ముపొట్ట కోయవలె నటం
చును, ఫాడ్కే సరిగా నదె
మన ధనమున్ బరవిభుత్వమత్స్యము మ్రింగెన్. 32

సీ॥ లండనుభారతరాజ్యాంగసంస్థ ఖ
ర్చు ద్విలక్షలు మరి నలుబదివేలు
సైనికాసైనికజనభృతి కాంగ్ల దే
శము పోవు నొడమి లక్షల శతమ్ము
తజ్జనబృందసంతాన విద్యావృద్ధి
కదనము ధనము పదైదు లక్ష
లిందుఁ గ్రైస్తవము బోధింప వచ్చిన పాది
రీలకై వ్యయము పంద్రెండు లక్ష

గీ॥ లేమి టివి? పౌన్లు, పౌ నన నెంత? రూక
లు పది, యిపుడు లెక్కింపు డయ్య! ప్రజలార!
యొనరుపడి సాలుసా లెంత మన ధనమ్ము
దోచుకునుచున్న దో పెఱదొరతనమ్ము. 33

సీ॥ ఎక్కడున్నది 'యేడె'? నెక్కడ నిండియా?
దాని పాలనఖర్చు దీని కలిమి
రాజకీయాల తంత్రపుశాల పెరిషియా
నునిచియు దాని ఖర్చు నిట నెట్టి
జాంబిబార్ తంత్రీకసమితికి లక్షద్వ
యము పౌన్లు ఖర్చు దీని మెడఁ గట్టి
బర్మాను పాలించు పనికి సైతగిలిన
కోట్ల రూకల ఖర్చు కొసరి లాగి

తే॥ మనము దీనాతిదీనుల మైన నేమి
చర్మదఘ్నమ్ము దయలేక సంచరించు
నీ పరాయిరాచరికమ్ము నిక నుపేక్ష
చేసినామొ తీఱని తప్పుచేసినాము. 84

ఆ॥ కలదు వర్తకసర్వాధికారరక్ష
ణమ్ము బ్రిటనుకు చైనా స్థలమ్మునందు
పౌను లిరువదివేల్ ప్రతివత్సరమ్ము
నిండియానుండి దీని కర్పించుచేలొ? 85

క॥ కెనడా యెదురించినపుడ
యిన ఖర్చున్ దానికడ గ్రహింపర, భరతా
వని యెదురింపగ ఖర్చును
గొని రాంగ్లులు దీనికడ బిగువులేనికడక. 86

సీ॥ మనకు నిష్ఫల మౌ వ్యయమ్మునఁ బ్రభుత్వ
మెన్ని కోటులో పౌనులు ఋణము చేసి
యెన్ని లక్షలో చెల్లించు నేటనేట
వడ్డి, మన తల కెత్తె నీ బండబరువు. 87

ఆ॥ ఇచట నిర్మింపఁ జేసిన నెంత చౌక
గా లభించును పొగయోడ! లేల సేయు
నట్లు పెరరాచరిక మది యాత్మజనము
బాగుపడ బ్రిటనునఁ జేసెఁ వాని సేత. 88

గీ॥ కలద యైర్లాండుపుష్టి యింగ్లాండునష్టి
కనెదు సామెత యింగ్లీషునందు, నట్లె
ఇండియాలోని హాను మింగ్లాండులోని
క్షేమ, మిది శిలాశాసనసిద్ధఋుతము. 39

గీ॥ ఉప్పు బెంగాలులోఁ జేయు టొప్పుకొనక
బ్రిటను నుండి యిచ్చటకుఁ దెప్పించె, నింత
కన్న నష్టదాయకకృత్య మున్నె? యిక న
దెట్లు ప్రభుత? దాని ప్రజల మెట్లు మనము? 40

ఆ॥వె॥ పొలము నాక్రమింపఁ బోరాడి గట్టుపై
నడుగు బెట్టనీయ మాక్రమకుని
పొలము గాదొ! దేశము సమష్టిగ మనకు
తలలు కూడ కెంత తలరవలసె! 41

సీ॥ జరిగిన భారతస్వాతంత్ర్యరణము పొ
న్పడఁజేయ నలుకోట్ల పౌన్ల ఖర్చు
కంపెనీ వదలింపుకై మూడుకోట్ల డె
బ్బది రెండు లక్షల పౌన్ల ఖర్చు
తరలి 'పెరాకు'పై దండయాత్రకు నలు
బది యొక పదినూర్ల పౌన్ల ఖర్చు
వ్యర్థము మొన్నటి యాఫ్ఘను యుద్ధము
పదునేడు మిలియన్ల పౌన్ల ఖర్చు

గీ॥ నట్లె యబిసీనియాపోర నాలుగు
లక్షమమ్మగ, నింతయు నాంగ్లవిభుత
మనలనుండియె రాబట్టుకొనియెనండి!
ధనము కాపాడుకొండి ! యద్దానిఁ జెండి. 42

మ॥ భరతక్ష్మాతలమందునుండి యెవడేఁ వస్త్రమ్ముఁ దెప్పించికో
జరిమానా యిరునూర్ల పౌన్లని బ్రిటన్ శాసించె ము, న్నిప్పు డీ
ధర నస్మత్పరిపాలనమ్మె యెసగన్ దత్తుల్య మౌ చట్ట మే
ర్పరుపన్ జాలమొ! వారి వై నవి కటా!వాహమ్మ మై దానమున్

మ॥ ఇక జీతమ్ముల హెచ్చరింపఁ దరమా! యింగ్లాండులో 'సైసియస్
లకు నే వేతనమో యదే యిచట సంలభ్యమ్ము పోలీసుశా
ఖకు సార్జెం టగు వాని కాంగ్లు డగుచో, కట్టా! గవర్నర్లమా
సిక మేతద్భృతి నేమి చెప్ప! నొక యూ ర్జీవించు మృష్టాన్న మై

చ॥ ఒక డివిజనాకమీషనరు కున్నది జీతము మూడువేల రూ
పిక లిట, నీమ నింతగ లభించుట శాశ్వత కార్యదర్శి క
య్యొకనికె, యెంతస్వార్థమున కొల్పిడి! దొంగలుదొంగ లూళ్ళువఁ
చుకొనినజాడ నేల్పడి గనుంగొన మీయెడ దక్కె నేయెడన్ 45

గీ॥ బ్రిటనునుండి పటాల మిచ్చటికి బయలు
దేరుమున్నె యార్నెలలకుఁ దేరజీత
మిచ్చు వలకేలు జాడించి యేలుబడి, య
దె ట్లనగ నది కాదుకాదె! తమ ధనము 46

ఉ॥ చేతిని గోసివేసినటు చేసిరి భారతజాతికిన్ జమూ
వ్రాతమునందు హొణులు ఫిరంగిని ముట్టగనీక, యుద్ధ సాం
కేతికనై పుణమ్ముఁ బరికింపగనీయక, యిట్టి పక్షపా
తాతతబుద్ధి తెక్కె లిక దక్కవు లెక్కిడవచ్చుఁ బక్షముల్. 47

ఉ॥ హెచ్చెను పన్ను లెన్నిటికొ యేబదిశాతము నేడు, రేబవల్
హెచ్చిన ధారగా జెమట మృత్తిక నార్ద్రము నేసి పంటలం
దిచ్చెడి రైతులార! దురదృష్టవశమ్మున నిట్టి పాలనఁ
బెచ్చరిలంగ మేపి రెదొ మేపి రెఱుంగక, గ్రొచ్చు డింతటన్. 48

ఉ॥ పండిన పంట పన్ను తిన పండిన పంట ఋణప్రసాద మై
యెండిన గుండెతోడఁ బెరయేల్పడివారికి జానిసీడుగా
నుండగ నేల? హాలికమహోదయ! యో బలరామమూర్తి! దో
ర్దండమునందు ముల్లుగల దాల్పక బల్లెము దాల్పరా! వెసన్, 49

ఆ॥వె॥ పన్ను లొకకె యయ్యెఁ బరప్రభుత్వముకన్నఁ
జాము మేలు, చచ్చువాడు బ్రతుక
వచ్చు పాము విసమువలన, పరప్రభు
తన్ గతించు మనునతండుకూడ. 50

ఆ॥వె॥ చదువు లేని మీకు స్వపరిపాలన మేల?
యనెను ప్రభుత, చదువుకొనని వాని
కన్న మేల? యన్న య ట్లున్న దీ మాట
చదువుకన్న మొదలు చదురు వలయు 51

ఆ॥వె॥ అగ్ర రెంత చదివె! హాయిగా పాలించె
నాఫ్ఘనులకు విద్య యలతియ కదా
వారి కన్న వీర లేరీతి సబబుగ
లారు వంకమాట లాడువారు. 52

గీ॥ భవ్యులార! అస్వస్థతావస్థ భేద
మస్వతంత్రత యనునది, యాంగ్లులు తమ
దేశమున రూపుమాపి యీ దేశమందు
సాగుచేసిరి దీని గంజాయి నటుల 53

క॥ అటోమన్ సామ్రాజ్యము
నట్టి నగలినేమి? యైరోపా, యీ
ము డివేయుట యిందే
చి లుకలు సిరులు మనవి చీలి య దయ్యెన్ 54

మ॥ తమలోఁ దాము గతైకమత్య మగు నాత్మన్ గాటులాడుఁగా,విధే
యము లై స్వామిని గొల్చుఁజంతువు లెవో యవ్వానికిన్ టోడుగా
గమనించున్ దొర యస్వతంత్రజనమున్, గావింతు తోడేళ్లసం
ఘముగా దీని సదైకమత్యగతమున్గా నిల్వుడీ!నా నుడిన్ 55

గీ॥ తిన్న దఱుగని జబ్బు జాతికి నసైక
మత్య మన్నది, జ్వరము సంప్రాప్తమయ్యె
దాన నస్వతంత్రత పేరఁ, దాదనంతఁ
బోవు నిదియు తొల్లిటి జబ్బు పోయినపుడు. 56

గీ॥ అనుచు ఫాడ్కె ప్రసంగము నాపె, జనము
లెక్కగాడు మొనగా డని మిక్కిలి గొని
యాడి పెదశాపుతోడ మాటాడి కొంత
ధనము నంపె స్వాతంత్ర్యయత్నమ్ముకొఱకు. 57

క॥ బాబా! బాబా! యని గా
రాబముతోఁ దన్ను పిలువ ప్రజ యా నాటన్
బాబాలను గొని దొడ్డమె
రాబాలో దౌడు నేర్పె రాణువ కతడున్. 58

మ॥ తరుగుల్మమ్ముల దట్టమైన యొక కాంతారమ్ములోఁ గోనలో
పరివారమ్మును తాను నుండి తురగప్రాంచత్తదగ్రీయుడై
పరితఃప్రాంతము దూసె కోశధనముం బత్రం బటుల్ ఫాడ్కె జా
గరితోగ్రప్రభుతాసశస్త్రభటరక్షాక్రాంతి నిద్రింపగా. 59

శా॥ పోలీస్ట్సేషను లెన్నొ ఖడ్గములు క్రోవుల్ దుస్తులున్ జూటుతో
పీలుం బోవగఁ జేజిఁజాసినవి, రైల్వేస్టేషనుల్ రైళ్లు మొ
త్తాలన్ విత్తముఁ గోలుపోయినవి, వార్తావాహతంత్రీతతుల్
నూలుంబోగులు నైన వౌర! ఫడకేనుత్కర్ష శౌర్యమ్మునన్. 60

ఉ॥ గుండియ చేతఁ బట్టుకొని కూర్కిరి రక్షక యోధు లొక్కచో
నుండియునుండి, కూరికిరిపో! పలవించిరి ఫాడ్కె! ఫాడ్కె! యం
చున్, డగరమ్మఁ దేర్చి దొర నూతను డీరలుపల్కునాత డె
వ్వండురా! వా డనెన్, వెనుకవాలున నొక్కడు నేనెరా! యనెన్.

శా॥ వార్తాపత్రికలందుఁ బత్రభర మై, బహ్వాంగ్లయోధానుయో
ధార్తిశ్యామితచిత్తపాత్రభర మై, యారాష్ట్రధీరప్రజా
కర్తవ్యక్రమపుల్లనేత్రభర మై, క్రాలొన్న ఫాడ్కేబల
స్ఫూర్తిక్ దోచె స్వతంత్రతాదినరమాశుక్రోదయద్యోతముల్. 62

క॥ ఎక్కడఁ జూచిన ఫాడ్కే
మొక్కలమే కానబడగ మొగ మరుణంబై
దిక్కులునవ్వినతెలిజన
మక్కసుతీర్చుకొనునొడుపు నరయక విసివెన్, 63

సీ॥ ఒకడు చూపింతు రండో! యనె, మున్నెగ
వెన్క గార్యగృహమ్ము వీటిబోయె
నిటు పోయె ననె నొక్క, డటు పోవబోఁ బాడు
వడిన వెన్బొందలో విడిచె దారి

యటు పోయె ననె నొక్క, డటు పోవ రేవేలు
దొరల కంఖాననతురగకములు
ముక్కుకు సూటి యీ మూలఁ బోం డనె నొక్క
రుడు,పోవ నున్నది రుద్రభూమి

ఆ|| యంగలంగలు వైచి నే లంత కొలిచి
యెంత తిరిగిన నెటను రవంత యేని
తెలియ దయ్యె ఫాడ్కెజాడ తెల్లవారి
దండునకుఁ బ్రజోపరిదృప్తదండమునకు. 64

క|| ఇది యే మన్యాయము మీ
యెదిరినిఁ బట్టుకొనలేక యీ గతి మమ్మున్
బదరుచు బాధించెద రని
పదిమంది యనంగఁ బ్రభుత ప్రక్కకుఁ జూచెన్ 65

తే|| ఆ మహారాష్ట్రగేహగేహమ్ము వేగు
నడపె ఫాడ్కెకు, దొరతన మ్మిడిన యిడుమఁ
దట్టుకొనె గాని యాతని గుట్టు బైట
బెట్టలేదు విసుపునఁ దిట్టు తిట్టలేదు 66

గీ|| వాని తాకిడిఁ గలగుండువడిన ప్రభుత
యమృతనిధి వాసుకి విసమ్మునట్లు వెలిచె
వాసుదేవఫాడ్కెన్ వేడు పట్టియిచ్చు
నతని కులుప ముప్వేల్ రొక్క మనెడి వార్త. 67

ఉ|| ఫాట్టని వృక్షముల్ పగులఁ బైకొనినట్టి దవానలమ్మునం
బుట్టిన ధూమ మై ప్రభుతనుండి ప్రసారిత మయ్యె వార్త యే
దిట్టడు ఫాడ్కె పట్టువడఁ దెల్పునొ రూప్యము లబ్బు వాని క
ప్పట్టున మూడు వేలుగ నుపాయన మంచు మరాటియూళులన్.

గీ|| అట్టి ప్రకటనఁ జూచిన నాలకించి
నను జనమ్మున నెవడు నా పనికిఁ జొరడు
వాసుదేవునితో నేకభావ మొప్ప
దొంగ లై యనుయాయులు తొలగినారు 69

ఉ॥ దౌలతరావు పోయెనొక దాడిని ఫాడ్కె కలంగలేద, యా
వాలము విత్తలాలనకుఁ బార్శ్వచరావళి, కొన్ని యూళ్ల ధ
న్యాలయముల్ తదీయచర కగ్గము లౌటఁ గలంగె మిక్కిలిన్
శీలము వేఁగి కేల యని చెప్పిరి వార లనుద్యమాత్ము లై. 70

చ॥ బలమును వృద్ధి సేసికొని పట్టుదలన్ దుదముట్ట జేసికోఁ
వలసిన ద్రవ్యముల్ దమకుఁ బంచగ నొత్తిడి సేసినార లా
యులువులు, మోసపోతి నని యూర్చుచుఁ దవ్వక పంచిపెట్టె న
య్యలఘుడు, తాము వచ్చిన పనైచని రందఱు రావులుంగులై.

క॥ ఇరువాళ్ళు నిరుతుపాకులు
చిరుమొత్తము డబ్బు హాయము చివరకు మిగిలెన్
స్ఫురియించెను సన్యాసము
స్ఫురియించెను పతి య దేల పోరు డ టంచున్. 72

ఉ॥ దౌలతరావునాకృతి కదల్చి యెదన్ పొరకోత గోసి యా
చీలిక లన్నిటిన్ గలిపి చెప్పెను నన్ బలి యిచ్చి నీవు సౌ
ఖ్యాలసబుద్ధి వౌట తగవా! వెదుకాడుము సఖ్య లౌ తర
ణ్యాలురు లభ్య లౌదురు వెసన్, బొలినోయెనె! భారతప్రథల్. 73

క॥ మరణము తప్పదు, పెక్కురు
మరణింతురు పురుగు లట్లు స్మరణవిధురులై
మరణించియు నురణించెడి
నరుడే కృతకృత్యుడున్ సనాస్తుత్యుండున్. 74

శా॥ సన్యా మ్మధిరోహణీభుజగమిశ్రం బౌట వైకుంఠపా
లి న్నా యమ్మున బాదరించు, బొర గల్గెన్ జన్మ బౌటంది తా
వన్యన్ సి కావలెన్ మరల, నీ పా ల్లేల? దేశమ్ముకై
జన్యన్యా శరీరు డౌ నరుడు మోక్షం బప్పుడే యొందెడిన్. 75

క॥ ఇట్లొందవె మోక్షము, ని
క్కట్లవి టిక్కట్లు ప్రగతిగమ్యాశకటమం
దట్లానులోని యెట్టని
గీట్లన్ దుడిపింపవే! భగీరథు పుడమిన్. 76

క॥ అని చెప్పినట్లు నయి మన
మున "గాండ్గావూరు' హితుడు ము న్నొడ గూ
ర్తును రోహిలాల నన్న ను
డి నెంచి యా వాసుదేవు ర్దేగఁ దలచెఁ 77

గీ॥ ప్రకృతి పువ్వులు రాల్చె నా బంటుపైని
సమయము విదుర్చె నంధకారమును,మబ్బు
పట్టి నక్షత్రములు మింట బయలుపడవు
మెఱసె నొండొ రెండో మినుకుమినుకుమనుచు. 78

సీ॥ ధ్వనిబట్టి తప్పు నెవ్వరినేని గుఱుతింప
వీ ల్లేదు,త్రోవకు వెరవు లేదు
కయ్య లున్నవియొ,లేక చదరమో కోణ
మో పురవసుమతిముద్ర లేదు
స్పర్శం బొకటి తక్క చతురింద్రియశక్తి
చింతాకువడి పనిసేయలేదు
నన్ని రంగులను లోగొన్నది నలు పొక్క
టే యను మాటకు నెదురు లేదు

గీ॥ కన్ను లున్న లేకున్న నేకంబె నాకు
జనత పండితాపండితసమము ఘనత
యనినయటులనె కవిసె నజాండమునఁ ద
మస్సు,వేచియున్నది దూర మై యుషస్సు. 79

ఆ॥వె॥ ఆయుధాళివలన నాయోధనము వోలె
ధనమువలన నార్త జనము వోలె
నంధకారముననె యభివృద్ధి చెందును
పురుషకార మనుట పొసగుమాట 80

క॥ ఒక కొండగుర్తుతోడ ఫ
డకే తనపథమ్ము పోకడఁ దెలిసి యర
ణ్యకమున్ దాటినతోడనె
ప్రకటింపించె వడిపొంగు స్వతురంగముచే. 81

వం॥చా॥ నిరోధివాయుఘట్టనానిపీతఘర్మభార మై
పరుంగువోఁజె వాహ మాపరాని దూకుదౌడుతో
తురంగమో!కురంగమో!ధునీమణీతరంగమో!
పురస్థ మైన విశ్వము న్ఫ్లుతమ్ములోనె దాటునో! 82

సీ॥ ఏ యూరు విలసిల్లు మాయూరపించ మై
భువికి దత్తాత్రేయమూర్తి వెలసి
యే యూరు శ్రీయూరు వై యైకమత్యాఖ్య
సంతతిన్ లాలించు చారుపీఠిఁ
గేయూర మై యొప్పు నే యూరి కమృతవ
న్యామల్లి భీమానదీమతల్లి
మాయురే!యనిపించు నేయూరి బ్రాహ్మణ్య
మగ్నికీలనుఁ బోలు నౌజసికత

గీ॥ నది తనర్చు "గాండ్గాపూరు" నది యమరజ
భీమతో నైన సంగమ్ము సీమఁ గలిగి
కన్నడమరాటిబాసలు గజ్జెలుగ మొ
రయు నిజాంరాజ్యరమణియందియ యనంగ. 83

గీ॥ చేరి యచోటికి ఫాడ్కే వసించె రంగ
నాథఈశ్వరభట్టను నాప్తునింట
గోష్ఠి జరిపించె నిష్ఠులన్ గూర్చి భట్టు
మరుదినమ్మున నిజగృహామధ్యమందు. 84

సీ॥ "చౌరసిరాజా"కు సఖుడు భాగ్యపురి నీ
మా కులవృద్ధు పినాకపాణి
రఘునాథమోరేశ్వరాహ్వయుం డితడు సా
వాసమ్మునకు మేను కోసి యిచ్చు
మాట కఱకు గాని మనసు చెఱకు రామ
చంద్రవిశ్వామిత్రసంజ్ఞుఁ డితడు
యీ "రంగవంతుమోరేశ్వరు" మంత్రమ్ము
తిమ్మి బ్రహ్మని బ్రహ్మఁ దిమ్మిఁ జేయు

గీ॥ నాయకులు వీరు రణజయదాయకు, లిత
డే నుతాజి "యిస్మాయిలుఖానురోహి
లా" యనుచు భట్టు పరిచితులం బొనర్చె
నందు బాబాఖ్యషాడ్కేకు నాగతులను. 85

క॥ 'పీనేకాపానీసాబ్
పానం మాకి' య టంచు 'బట్టూజీ నో
లానా దో' _స్తంచును,ద
క్షా నసె బాబాఖ్యుతో వికాసితముఖు డై. 86

క॥ భారతభూస్వాతంత్ర్యము
కై రణ మొనరించు మామక ప్రియసఖు డీ
శూరుడు బాబానాముడు
కోరుచు మన తోడు సేనకొఱ కిట వచ్చెన్. 87

గీ॥ అనుచుఁ దన్ను సంస్తుతుఁ జేసి యందఱకును
భట్టు మిన్నక యుండ బాబా వచించె
నయ్యలార!వాడిమినేర్పుజియ్యలార!
తమరి కెఱుక భారతదేశదైన్యగాథ. 88

సీ॥ బ్రిటిషుదీవులకన్న పెద్ద యీ ధర యాఱు
రెట్లు, కట్టున నెన్మి రెట్లు చిన్న
ఆఱువేల మయిళ్లు నీరధితీరమ్ము
కులమతశాఖ లిం కొక్క వేయి
యెన్ని రాష్ట్రమ్ములో యన్ని నాల్గులు బాస
లెన్ని బాసలో మురా లన్ని పదులు
నఖిలజగచ్చతుర్థాంశ మీ దేశ, మ
న్యోన్యవిద్వేషమందుఁ బరిపూర్ణ
ఆ॥వె॥ మిట్టి కతలకతననే తలవంచిన
దొరులు దొరలు గాగ భరతధాత్రి
కారు వారి ప్రజలు భారతుల్, తత్ప్రజ
బ్రిటనునందు, సేగి పేర్చె నిందు 89

గీ॥ జనహృదయదుర్భరమ్ములౌ సంఘటనలు
రంగమునఁ జూపక తెర మఱుంగు సేయు
నాటకము వోలె సాగుచున్నది ప్రభుత్వ
మిచటి ధనము బ్రిటనుకుప్ప, యేమి చెప్ప. 90

గీ॥ ఆడువారికిఁ బతిభక్తి తోడుగ మగ
వారికిన్ దేశభక్తిని నూఱిపోయ
రైరి భారతమేధావు, లట్లు గాగ
దేశవిద్రోహిసంఖ్య విస్తీర్ణమయ్యె. 91

క॥ చితి నెక్కించిరి సతులన్
మతిహీనులు తొల్లి, వారిమాఱుగ నీ ద్రో
హితతిన్ గాల్చిన నెపుడో
స్వతంత్రత లభింపకున్నె! ప్రజ కీ మహిపై. 92

గీ॥ మరియు భేష్ భే ష టంచుఁ బొంపిరి ధ్వనించు
వారితో నిట్లు పలికె బాబా పరాయి
యేలుబడిక్రింద నుండుట యెపుడు నగ్ని
పర్వతముమీద నుండుటవంటి కీడు. 93

గీ॥ ఇట్టి కీడు స్వతంత్రత యెనయఁ బోలియు
నెండచే వాన పడి పంట పండు, పంట
వలనఁ బ్రజ, ప్రజ నేకభావము రహింప
దాన శక్తి,శక్తిన్ స్వతంత్రత జనించు. 94

గీ॥ రాజకీయదాస్యమ్మున మ్రగ్గినంత
కాలమును శక్తిసామర్థ్యఘనత లేదు.
జలధరచ్ఛన్నమధ్యాహ్నసమయమున స
హస్రకిరణతేజము హ్రాస్వ మైన యట్లు. 95

క॥ ఇనుపగని భరతఖండా
వనిగర్భమునందు కలదు, ప్రజరొమ్మువు డా
గని యగుచు ఖంగుఖంగున
నినదింపవలెన్ రణాన నిహితశతులన్. 96

శా॥ గ్రామగ్రామపురీపురీపథపథాఖండస్థలీఖండనో
ద్దామం బై ప్రజ మూఁకు కొట్టి ప్రభుతన్ దాటించుచో నీ ధరా
సీమన్ శాంతి సతీవశాంతి యపుడే, నీద్రమ్ము ధామమ్ములో
నీమై శాంతి స్మశానశాంతియొకదే! యెన్నాళ్ళు జీవించినన్. 97

ఉ॥ ఐదవవంతునన్ జగతి నైన జనమ్ము త్రయోదశాంశ మౌ
మేదిని నుండు వారలకు మేకొని సేవలు సేతకన్న నిం
కేది! తృతీయపుంప్రకృతికిన్ దగు మూఁదల, నేటికేని యే
కాదృతబుద్ధి నిల్పుద మయా! ప్రజపాలన మీరు మేమునున్. 98

క॥ పులి పోవ తోక మిగులని
లలి నాంగ్లుడు పోవ నిచట రా జెవ్వ డయా!
విలసిలు ను ప్రజారాజ్యము
నెలకొందము మంత్రిపదవి నిక్షేపముగా. 99

మ॥ తొలుతన్ గ్రీకులు మ త్తరోమనులుతద్దోస్సారముల్ డొంక నాం
గ్లు, లమూఁదృక్ప్రరపాలశాఖకి మొక్కుల్ మొక్కి తచ్ఛాసన
చ్ఛలపల్యంకిక మోయుటల్ తగునె! యార్ష శ్రీలకున్, లెండు సూ
రులు! పాశాశమునందు ద్రోయుదము సరోష్వగ్రమ్ము నీ యేల్లడిన్.

శా॥ నే నింద్రుండను, మీరు దేవతలు, లెండీ త్రుంపగా నన్య మౌ
భూనాథత్వము పేరి వృత్రతనువుం, బోరన్ జయం బందనో
నేనే నాటి దధీచి, నా యొడలి వెన్నెమ్మున్ శతారమ్ముగాఁ
బూనఁ వచ్చు జయింపవచ్చును చమూముఖ్యుం డెవం డేనియున్.

క॥ ఈ యావేశ మనన్య
స్ఫాయ మనుచు, బ్రతుకదు పరపాలన మెన్నా
శ్శో యనుచు, నలతిచప్పట
మాయురె! యను వారికిఁ గడమాటగ బాబా. 102

ఆ॥వె॥ ఎంత ప్రగతి నొందె నింత లేదు జపాను
పరకబంధపాణిఁ బట్టువడక
భారతమ్ము నటులె పఱగింత మీ రెల్ల
తోడుపడుడు భటులతోడ నాకు. 103

క॥ అన సరియ ధనము కావలె
నని చెప్పిరి రోహిలాయు నాయకు, లెపుడు
న్నినుc బ్రోతుము బాబా! భో
జన మిడి మా యిండ్ల ననిరి సంగము విప్రుల్. 104

హైదరాబాద్ ఖండము

క॥ మూసినకిటికీసందుల
దూసికొనుచు వచ్చె గాలి, దొడ్డది యది, తా
నోసరిలినఁ దక్క దివియ
భాసించునె యెంత చమురు ప్రమిద నెసగినన్. 1

ఆ॥ వె॥ వంటయింటిమంట కంటించి పుడుక ము
ట్టించె గదిని దీప మింటితల్లి
వెడలి రంద, అపుడు నుడివెను బాబాకు
నాయనా! యనుచుఁ బినాకపాణి 2

ఆ॥ హైదరాబాదరాజ్య మియ్యదియ, భాగ్య
పట్టనము! యన హైదరబాద పలుకు
పలుక దిది నీవు పిలిచినన్, బిలువదగద
యటులు నీవును, తగినవా డాంగ్లు డొకడె. 3

ఆ॥ అతని సామ్రాజ్యమందు రాజ్య మిది యగుట
నీవు మఱచిపోగూడదు, నేడు దీని
బ్రతుకు తత్పంజరపుఁజిలుక, తొలి నిట్లు
కాదు వాని బుట్టన్ భుజగమ్ము కాని 4

క॥ భారతమునఁ దొట్టతొలుత
నీ రాజోద్యానమున జనించె లత, యదే
పేరన్ స్వతంత్రత, విరుల
యీరమ్మగువేళ దాని నేనుగు ద్రెంచెన్. 5

ఆ॥ మామకీన 'షిర్డాన్' గ్రామమందు వేయి
నెలలు బ్రతికి యొక ఫకీరు తెలుప నలతి
వింటి, వివరమ్ముగాఁ దెల్పవే! యటంచు
వేడు బాబా కతం డనె వెండి యిటులు. 6

సీ॥ రాజమిత్రతిలకరాజి కొందఱకు హూ
ణనిటాలము చవుతినాటి చందు
హూణపాలన మెంచి యుల్లము రా జౌ ని
జామున కష్టమీశర్వరియును
మంత్రిమణికి పూర్ణిమారాత్రి, రాట్సుతు
నకు రోహిలాలకు నమవసనిసి
బహుళచతుర్దశీప్రాభాతశశిరేఖ
ప్రజలకు హూణాస్థ పట్టణమున

గీ॥ నిట్టి హైదరాబాదున పృతనతోడ
మెదలు హూణుడు వైస్రాయిముదల వొకడు
పదవి రెసిడెంటు, తా నడుగఁ దగుమెయి జ
వాబున నవాబు చిత్తము బా బనంగ. 7

ఆ॥వె॥ రోజు చూచుకొనుచు రాజకీయమునాడి
తనదు విలువ కొలుచు కొనుచు ఱేని
కద్దెదండు నంటగట్టిన వైస్రాయి
కాత డిచటి వార్త లంపుచుండు. 8

క॥ గుండెలుతీసినబంటుగ
నుండును రెసిడెంటు చారయుతి నడిప్రోలన్
ఖండిత మగుచున్ శ్మశ్రువు
కొండొక గురువో! నిజాముకున్ దా ననగా. 9

గీ॥ పాలనానాటకమున జవనికవెనుక
నుండి శబ్దము నందిచ్చు చుండు నతడు
దాని నంది పలుకడో పాత్రధారి మరల
కనబడడు భాగ్యనగర రంగమ్మునందు. 10

మ॥ మతిమంతుండు మనస్వి మానధనుడున్ మాన్యుండు రాజామహీ
పతిరాయాఖ్యుడు ఫ్రెంచిసఖ్యుడునిజాంఛాయీ యనన్ దన్నునం
దె తనర్చున్ గుజరాతివా డొక డరాతిశ్రేణిదుస్స్వప్న మై
సతతాంగ్లప్రభుతాంత్యకాలగణనశ్రామ్యత్సుధీపోష్ట యై. 11

మ॥ మను తేంద్రా! తొలిఁ బల్కె 'మాన్షియరు రేమాం'డగ్రధీరుండు న
మ్మినను వేఁగిని నంత సేగి యనుకోమే యాంగ్లునిఁ దక్క యం
చని, యిట్లాడిన రాయుతో నృపుడు కోట్లర్పించినఁ విత్త మిం
కను తేతే! యను, నతఁ రాల నిజమే కాదా! త్వదుక్తం బనెన్. 12

క॥ ఎన్నో హేమంతనిశల్
విన్నవి రాయుడు నిజాము వివిధాంశములన్
సన్నగఁ జర్చించుట, నిటు
లన్నా డొకనాడు రాయ డా జనపతితో. 13

క॥ సేనాపతి "సలబత్ ఖాన్"
హూణు నెదుర ననియె నో! ప్రభూ! హారములన్
గానుకలం బంపితి నె
న్నో నిన్నని 'సింధియాకు' 'హోల్కారున'కున్ 14

క॥ ఏ మందువో! యన నతని కి
కే మందునో! తినెద నందు నే మందునో పో
రాములు పైకొన ననియె ని
జాము, మహీపతి వచించె ఛన్నశ్రుతి యై. 15

క॥ నా మూలముగాఁ దినకుము
నీ 'మీరాలం' ప్రధాని నీడ యగుచు ని
న్నో మున్ గాత! సికంద
ర్జా! మన్నివసనము మార్పుమా యెటకేనిన్ 16

క॥ పురమును విడువఁదలంచితి
తరలింపుము న న్నటంచుఁ, దత్ప్రభు వనె నా
కలవట లైనది హృది, నిను
దరి నిల్పు కొనంగలేని దౌర్భాగ్యనిధిన్. 17

మ॥ ప్రభురూపమ్మున నున్న జానిసనయా రాజా! పరంగిలకున్
శుభితాత్ముండ నెదుర్చి లోగితిని రాజోద్యదీర్ణ కాంతున్, రెయిం
బ్రభవింతున్ దినమందు చచ్చి, యొక చిత్రప్రాణి నై త్వద్వియు
క్తి భృతప్రాణుడఁగాక యుందునటె! యోగ్యప్రసన్నమౌ గుండెతో.

క॥ కొడుకును పట్టిమ్మని న
న్నడిగెనొ రెసిడెంటు కాదననయా! యీ క్రము
కడ్డిది పోదాయెక్కై యే
చెడుగు నెవరికేని చేయ సిద్ధము సుమతీ! 19

గీ॥ చెవులు లేని గోడలమధ్య చెలగె నిటులు
నా మహీపతిరాయనిజాముల కొగి
భాషణము, మహీపతి తరువాత బయలు
దేరె బీరారునకు సుబేదారు డగుచు. 20

గీ॥ చినుకులు పడిన తామరా కెనయు కంట
నెల వోసంగె నిజాము,సచివమణి యట
నిచటికన్న సుఖం బొప్ప నేల వత్తు
విచటి కని పిడుకొల్పె, గమించె నతడు. 21

క॥ వచ్చె మహారాష్ట్రులతోఁ
గచ్చెన్ పాళాణు లొనరించు కదనము, వైస్రా
యిచ్చె నిజామున కాజ్ఞన్
బుచ్చుము సేన నని, యతడు పుచ్చెను దానిన్. 22

మ॥ శతముల్ తొమ్మిది గుఱ్ఱపుందడము పట్స్వాహస్రపాదాత మొ
క్కటరిన్ దర్లెను,రోహిలా లరబు లుగ్రశ్రేణి యోధుల్, మహీ
పతిరాయుండు వరూథినీపతి, రణం బైపోయి వైస్రాయి మ
త్పృతనన్ లూటి యొనర్చె నీ బల మిదేమీ! ఓ! నిజామూ!
యనెన్. 23

క॥ అయయో! అయ్యయ్యో! అ
య్యో! యయొ! యనె నిజా,మయో!గియో!కాదు మహా
రయము మహీపతి బత్తర
ఫయినటు వినుపింపు మనుచు వైస్రాయి చనెన్. 24

చ॥ సరెయనెఁ గాని యానతిని సల్పెడ యా విధి నెన్నినాళ్ళకు
న్నరపతి, విన్నవించుటకునై చని యేదియొ వించుఁ బెద్దమం
తిరి వినిగెన్, బొమల్ ముడిచి తెచ్చెఁ బరిన్ రెసిడెంటు,వంకర
క్కరముల కన్దడిన్ దెలుపు కాగిత మెగెను నాడు రాయికై. 25

శా॥ రూపించెన్ మము కంటగించుటలు ధారూర్దౌలతాబాదు బా
    ద్నాపూర్ కోటలు చేరనీయక, దురాత్మవ్రాతముల్ నీ పురిన్
    మా ఫౌజున్ మమునుండివాపుటకు 'నింబాల్కర్'ముఖుల్ పూనినా
    రాపన్‌జాలవొ॥నీ వటంచు రెసిడెంటాడెన్ ధరానాథుతో. 26

క॥ మానితు రాజారావ్‌రం
    భానింబాల్కరును 'శహారుబద' లనియె నిజా
    మానాడే నూరుల్లు
    మ్రానరశింగ్రావ్‌దికంబరాఖ్యుల కల్లై. 27

సీ॥ శ్రీమహీపతిరాయడు సేసినట్టి
    దొడ్డపని చెప్పవే! యని యడ్డుపడిన
    వాసుదేవబల్వంతబాబాకుఁ జెప్పె
    నీ కరణి యోగ్యవాణి పినాకపాణి 28

క॥ 'గులుబర్గా'జిల్లాలో
    గల దొక కిల్లా య దేదో, కదలె నటకు రా
    బలిమి మహీపతిరాయడు
    తొలిరాణువ తన్ను విడక తోడుగ నడువన్. 29

శా॥ కిల్లాకావలిమై మహీపతి నిటుల్ క్రేణించె కాల మ్మహో!
    కిల్లాకున్ సచివేంద్రు డంపఁ గొని బేగీరావు లేతెంచి, రం
    దుల్లేఖ మ్మిది వైరి యర్థి సిరి రుద్రుం భద్రు నున్నిద్రుగాఁ
    జెల్లగించు పతి॥ ధనవ్యయమునం బీరారులె క్కింపుమా. 30

ఆ॥వె॥ తాను తీసికొనిన ధనమున కెవుడు వై
    స్రాయి యొప్పజెప్పు జమయు ఖర్చు
    నేను నపుడ యని లిఖించి మహీపతి
    మాఖుజాబు నంపె వారి కొసగి. 31

శా॥ "మీరాలం" వినుపింప నా లిపి నిజా మేమీ॥యనం డయ్యె, వీ
    నారన్ 'సైడనుహోము' వించు రెసిడెం టంపింతు హూణాధికం
    బౌ రాబందుల వంటి పౌ, జతని నేయ న్నాలుకల్ గ్రోయు నా
    ధార మ్మున్నది కుట్రకే సనియె,సిద్ధం బయ్యె దండెత్తుటల్. 32

ఆ॥ అట మహీపతిరాయని భటసమూహ
మునకు నాయకు డౌచు నొప్పు నొక స్పెయిను
జోదు, పేరు క్లెమెంటి, విరోధి కుంటి
ఫ్రెంచిఖత్తు తీర్చిన వాని పృతన వంటి. 8!

ఆ॥ అతడు తల, తక్కుచుటుకరు లవయవములు
సేన యేకతనూవర్తి సింహమూర్తి
యతని యసమానరణకుశలతకు రాయు
డే గురువు, రాయుడే ప్రాణ మిందటకును 8

మ॥ మృతి పంపించు జ్వరమ్ము సాటి యిదిగో! మీరాల మంపించెఁ ।
టి, తమాయించితి చించివేయక క్లెమెంటీ యం చనన్ దన్మహీ
పతితో నాతడు నల్పుదెల్పు నిది యై స్వాతంత్ర్యసూర్యోదయ
స్థితికిన్ బూర్వభవంబు కల్యమును సూచించెం బ్రభూ! యంచనెన్.

మ॥ మన ప్రత్యుత్తరముం బఠించుచునె యామంత్రిప్రధానుండు సే
నను బుత్తెంచియయుండు సాంగ్లముగ, సన్నద్ధుండవై యొక్కగొం
టునుఁ బోనీకువె వాని యింటికిఁ గ్లెమెంటూ! మేటి బంటూ! యనెన్
ఘను డా రాయడు, తోపులెత్తి మొన నుగ్రంపళ్యమున్
జేయుచున్ 86

ఆ॥ చ్చిపడియెను రెసిడెంటుబలము చలము
నై కవిధాయుధోజ్జ్వలము, కలము
యెవ్వడు వ్రాసినా వర్ణనమ్ము
దగునట్టు లతిశయించెన్ రణమ్ము 87

ఆ॥ " " బూర్గయ్యో, "పాల్మెరు" పల్మె రెడసె
" యరు"కుఁ దళ్ళియ లేదు పృథివి, నెట్టె
పూ పూచె "గార్డెన్", బ్రిటిష్‌పాళియందు
రాయడు క్లమెంటి యతిలోకరణ మొనర్ప 88

క॥ మూడుశతమ్ములకున్
సదనము చేరినది మూడు శతములె యాంగ్లే
దశమునందున బాబా!
దనము నీవు నిటు సేయ గల వనుకొందున్. 89

క॥ ఔరా! యెంత పరాక్రమ
పారీణులు రాయ డతని వాహినిపతియున్
మూరెను నా కండలు త
త్సారము వినినంత, యెట్టి! చరితము వింటిన్ 40

గీ॥ అనిన బాబాకు మరియు ని ట్లనెఁ బినాక
పాణి,యా మహీపతియొద్ద సేనసంఖ్య
కొలది కదవె! మర్హా డరిబలము వచ్చె
నా ప్రదేశమ్ము పట్టని యంత యగుచు 41

మ॥ అటులన్ హైదరబాదదండు పది రెట్లై వచ్చి పై దూక నిం
కట నుండన్ దమ పాటు తప్పదని రాయండున్ దణాయండు పోఁ
జటులానీకము చెట్టు కొక్కఁడుగఁ గానన్ బోయిఁ, ర ట్లయ్యె న
వ్వటి ఘట్ట, మ్మిది యయ్యె డెబ్బదికిఁ బై బైఁ గొన్ని
యేం డ్లయ్యెడిన్ 42

చ॥ అపరిమితైకమత్య మనఘా, తొలినుండియు రోహిలాల! కొ
క్క పెదవిఁ జిందు పోసములుగా నిట వారు రహింత్రు, వారికి
న్నప్పుడు మ రొండు యుద్ధమున నింగ్లిషు వారికిఁ దోడుగా మరా
టి పవుజుపైని పోరగ నిడెన్ ముదలఁ మది లాగుచున్ననున్. 43

శా॥ ఆటోపించిన యెల్లుతో నిటులు వ్యాఖ్యానించె సర్దారుఖాన్
ఖోలేజాయిసమాఖ్యుడా తెగకు ముఖ్యుం డో! యురస్వంతులా
రా! టాటోకుపరంగికిన్ వరవు డై య య్యాసపో తాడు మ
న్నాటాడున్ తన రాజ్య మూడు నని యీ నైజాంవిభున్ వింటిరే! 44

క॥ దేశీయుండు స్వదేశ్యుని
నాశము గోరుకొను టది యనార్యము ధర్మ
భ్రేషము, దానసెకద! యీ
దేశప్రజ బందెఁబడె విదేశీయునిచే. 45

ఉ॥ అన్నము పెట్టు దాత కిపు డాపద లేదు పెనంగి తీర్పగా
నున్నది లేదు రాజ్య మది యోడెద మన్న భయమ్ము లేదు, ఔ
డన్న స్వరక్తభుక్తి కలనైన నెఱుంగడు రోహిలా, మరా
టి న్నఱుకాడఁ బోవడు, సడింపడు వాయ పరాయితిండికై. 46

క॥ పో మందము బవరమునకు
భూమీశునితోడ, కొలువు పోయిన దనెనా
సోమింతము "శాటీపీ
ష్వా" మొదలో మగతనమ్ము బలిగుడు గూయన్. 47

ఉ॥ వ యటంచు ఖానుకు నవాబున కొల్ల మటంచు రోహిలా
రు కొల్వునుండి వెడలించు జవాబును వించు దానికిన్
వ యటంచు భాగ్యపురిఁ జాసి మరాటిదునీని డాసి యరా
బ దు డుల్లసిల్లఁ బగపైఁ బడి రక్తము జల్లులాడుచున్. 48

శా॥ నానాసాహెబు తాంతియాలు సితసేనన్ గొట్టు ఘోరాజిఁ దో
డై నాసీరమునందుఁ బోరిన మహావీరు లీ రోహిలా
లే, నా డాదిగ నందునందు వసులం దిం దుందు, రశ్వాధి రో
హాసీకమ్మును వీరిలోఁ గలదు వీ రా ప్తుల్ జమీందార్లకున్. 49

శా॥ మేరన్ మీఱెద ముప్పిదుండియు నిజాం విశ్వప్రయత్నుండు తా
నీ ! రాజ్యం బిది తెల్లవాని గరువ మ్మెపారునన్నాళ్ళనున్
జూటాటంబడు నానసాహెబుదణాన్ సుశ్రేష్ఠు లైనట్టి మా
చే రూఢం బని రోహిలాళి ప్రకటించెన్ గుద్యపత్రమ్ములన్. 50

శా॥ దానన్ వీరల యాస్తి, వీరలకుఁ బ్రాతల్ గాఁ బ్రభుత్వాజ్ఞ లన్
ప్రగేణింపన్ సమకట్టు నిందు గల జాగీర్దార యాస్తి న్నిజా
ధీనమ్ముల్ పొనరించుకోఁ బగలెఁ బ్రోద్దిప్రాంగ్లశిష్టి న్నిజాం
గానన్ బెట్టినదే ప్రసాదముగ నిన్ గై కొందు రీ రోహిలాల్. 51

క॥ ఈ రోహిలాలు తొల్లిటి
తీరున దోపిడులు సేయ తెగబడలే రీ
కారణమున, లేమి న్ని
ట్టూరుచుచున్నారు కొలువ నొడయడు లేమిన్ 52

క॥ అని "ఫోటే" యుక్తులు క్రమ
మును దానిమపండువిత్తు తౌరా! యని మె
చ్చిన జాతాకున్ జెప్పెఁ ద
దనంతరవిశేషముల కథాకథకు డిటుల్. 53

సీ॥ మడ్డి పోయిన నేమి మబ్బులో దూఱుచుఁ
దికమక పెట్టెఁ జంద్రకళ, సుంత
బలమింక నున్నది చిలికించెఁ జినుకు తె
ల్లగనల్లగా నున్న మొగిలు ముదుక
గడపదనుక వచ్చి యడుగు లోనికిఁ బెట్టఁ
దడబడుచుండె శీతము, దివియల
పండుగ దవ్వున నుండినను టపాకు
లను ప్రేల్చెఁ దొడగెఁ బాలకజనమ్ము

తే॥ తెల్లవాని నెదురగ నాళ తెగియుఁ బోదు
ముడివడదు, మదిమది లేదు పుడమి లేదు
నవనవోల్లాస రాత్రముల్ దినములు సర
దాలఁ బండింప శరదాలవాలమందు 54

గా॥ పంటల్ పండును, పండ వొక్కపుడు, తత్ప్రస్తావనన్ జిత్తముల్
కుంటుం బొందవ యంతగాఁ బురములన్, గోర్గొన్నటుల్ పండె న
న్నింటం బల్లెలఁ, నొక్క పంట యది పండీపండ దొచు న్నవా
బింటన్ జర్చలు సాగె, లోని గదిలో నెంతెంతలో గుబ్బిసల్ 55

కం॥ ఆ నైజాం ప్రభు రెండవ
సూనుం డాఖ్యన్ 'ముబారిజుద్దౌలా' యె
ద్దానన్ జయములు దౌలా ?
వాని నెదుర్చి మన నెంచువాడే "యాలా". 56

మ॥ గుటి కన్మూసుక యేయు శిక్షితుడు 'మీర్గోహారలీఖాను' నా
నురు నాతండె, పులిం బరిన్ విడచి కేలుప్పొంగి చాచున్, ధృత
జ్వరమో! మెల్లని గుబ్బుతో వెనుకకున్ జొర్గొంచుఁ బై రాద, యె
వ్వరికేం బ్రాణము చేదలే' యది యలే! పంజా యిడుం బేల యై. 57

మ॥ ఇత డెవ్వండడు? పేరుండు, భాగ్యపురిరా జేనాడు బాకీబడెన్
శతముల్లక్షలు రూక లీతనికి? నే సందర్భమున్ జెప్పి భా
రతవిశ్వంభరయందు కల్పమున పాత్రం బట్లు! వీ డుండు? నీ
కేతే తెత్తున్ దెలిపోని వెల్తు నను నా కాండీకు డాప్తాళితో 58

క॥ నల్లి నెఱుంగని మన కీ
వల్లడి యెట్లొదవె ! పరునివల్ల ననుచు శా
ర్వల్లసితసఖ్యులన్ గని
సల్లాపించు నత డరుణచతురూరుచి యై. 59

క॥ దిగిపోయెను చార్మినా
రగపడియెను నభమునంటినటు రెసిడెన్సీ
భగభగమనియెను హృదయ మ
రుగడ యతడు తొలిఁ బలెఁ బితరులఁ జూచుటకై. 60

మ॥ రెసిడెన్సీఁ గని యింట్లతోడఁ గొనితేరే రెండు ఘూకమ్ము లిం
దెసగన్ జెంతము వాని సంతు నని భాషించున్, నిజాం సేనప్రా
గ్రసరున్ లేఖని పత్ర మిచ్చి ధనసంఖ్యన్ వేసికోవే ! యనున్
వసతిన్ జేరును రేయి ఖాను డెపుడో ప్రస్విన్నకంఠాణు డై. 61

సీ॥ వెల్లకిలఁ బడి పై దన్ని కాళ్ళు పొర్ల
జాల దయి మూల్గు సింహమ్ము చార్మినారు
నస్వతంత్రభాగ్యనగర మడవి, గోలు
కొండకిల్లా గుహా, దదుక్తిగుంఫనమున 62

సీ॥ రాడ్భవన మిదశే ! దీని రంగులోని
రవ్వవిలువసేయ నొక పరంగివిడిది
కనికరింప నిల్చుటయును కాదయేని
కూలుటయునశె ! యెంతటి గోడు వచ్చె ! 63

ఆ॥ వె॥ ఈ రమణ మొరసి ముఖారిజుద్దౌలా ని
జానుగులకుఁ జెప్పె సాయుధముగ
నింగిలీషువాని నెదురించు షేర్వాణి
మొదలు నేడె, యిదియ ముదల యనుచు 64

మ॥ ఒక దర్జీ రెసిడెన్సి నుండునత డేదో మాటపట్టింపుమైఁ
బెకలింతుఁ భవదంత్రజాలమును పాపీ! యంచు నా ఖానుసే
వకుఁ దర్జించెను, వచ్చి చెప్పికొనియెన్ వా, డప్పుడే దర్జి వా
నికి బేడీల్ వడి కోటఁ జేర్పబడె, రానేవచ్చె హూణేంద్రుడున్. 65

క॥ మొనగొని వచ్చెన్ వెయిమం
దిని, కోటను చుట్టుముట్టెఁ, దెలిపెఁ బ్రభున కా
తనికొడుకుదుండగమ్మును
కనుకన రెసిడెంటు, మొనను గలవు ఫిరంగుల్, 66

క॥ ఒక బాణము రివ్వున వ
చ్చి కసిమసంగె నవు డాంగ్లసేనాధ్యక్షుఁ
నకవచు డొక్కెడె యొక డా
క్టరు కాళటుడు పేర్చి మడమఁద్రిప్పించె మొనఁ. 67

క॥ ఎటులో తండ్రి కొడుకు వ
ప్పటికి చెఱఁ గొనియెఁ జెమ్మవాలినకనులున్
దటుకున దూలెడి యొడలుఁ
ఘటితగతస్మృతుల కయ్యెఁ గదలని మన సై. 68

శా॥ పాలింపఁ దొడగె న్నిజా మగుచు కోభల్ దౌలగా "నాసిరు
ద్దౌలా" రాజ్యము నన్న, తమ్ముని యెడందఁ భారతప్రాజ్యమున్
బాలింపన్ దొడగెన్ బ్రభాతరవితత్వం బౌ స్వతంత్రత్వ, మే
లీలన్ దాను కృతార్థు డౌటొ వల నల్లెన్ వాడు జై ల్లీవడుచున్. 69

గీ॥ అన్నకు స్వతంత్రతా బుద్ధి సున్న, తాని
యున్నచో పీఠమున నదిరన్న! యనుచు
మీరుగోపాశరలీఖాను చేరదీసి
కొంద ఱాఫ్ఘన్ల నరబులన్ గ్రందుఁ జేసె, 70

గీ॥ గోలుకొండన్ స్వతంత్రతాబాల పుట్టి
యాడుకొనుచు చార్మినారునందుఁ జిక్కె
నాంగ్లునకు, నున్నవా రసమర్థు లగుట
నవతరించితి విడుపింప నను నతండు 71

క॥ ప్రకటించిన జగడమ్మున
వికటించిన ఫలితమునకు వెలవెల యాతం
డొక యేటి విడిఖయిదు గో
లుకొండకిల్లా నెయిది వెలుపలికి దూకెన్. 72

ద్వి॥ రెసిడెంటు గూఢచారిని నియమించెఁ
బసిగట్టగ నవాబుపరిచేత లపుడు. 73

మ॥ కలమున్ వాడిసిరాను ముంచి యదిరా! కర్నూలు చాందానవా
బులకు న్నెయ్యమునీటిగాబులకు నా భోపాలు నాష్టి నవా
బులకున్ మానపుహాన్సరాబులకు వేఁ బు త్తెంచె లేఖల్ స్వచా
రులతో హూణులపాలనమ్మ నలుచూర్లుం బట్టి ముట్టింపగా. 74

మా॥ ఇతడతడనసేలా యొందఱున్నా రమీర్లున్
గృతమతులు వజీర్లున్ హిందుదేశమ్మునం దా
వితతివితతి కెల్లన్ వేగుఁ బంపించె నా యు
ద్యతుడు ఖల మిరాఁ ఽరహ్యాలునున్ బంప నొప్పన్. 75

చ॥ సరె యని మాటయిచ్చెను నిజాముపటాలము, హూణు దెవ్వడేన్
బిరుసునఁ దిట్టినం బడుడు. బీరము చూపకు, డందునందు రే
యరుగకు,డంచు ఖా నొసగె నాజ్ఞను,వానికి కంటినిండ ని
ద్దురయును వట్టెఁ,దిన్నదియుఁ దోడనె యొంటికిఁబట్టె నయ్యొడన్.

గీ॥ దాడి కిక రెండురోజులే తడవు కలదు
చారు లిరువురుమూవురు రార యికను
శీత మా యేటఁ గడు విపరీత మై శ
రీరములఁ గోసె రాంకవభారములను. 77

గీ॥ హైదరాబాదనగరమ్ము కాదొ! యచిర
కాలమందు ఢిల్లీపురిగా నటంచు
ననుకొనెడి వారికొక కొంత యాశపెట్టె
శీత మిరుచోట్ల నేకశాస్ఫిత మగుచు 78

క॥ ద చంద్రిక విరివిన్
దె ని మొకమలుతివాచినిం బఱచినను
బ దుడుం గా విడగా
ల్లడ చలి కాటువేయు నుగ్రం బనుచున్. 79

ఉ॥ తె నివానిలోపల గుదిఁ గొను నల్లని బుద్ధు లొచు ఆం
పి ను చెట్ల నీడలు, రహించెను నల్లనివాని యాత్మలోఁ
ని భావ మొచు హిమదీధితిబింబము, వీటఁ గాట నే
ల్లసితంబు వెన్నెల యహో! విధి నవ్విన వెట్టినవ్వుగా. 80

గీ॥ ఘనతభోంతరాళం బిది పొలము, పంట
పేరు కౌముది, యయ్యది విఱుగఁ బండి
నది, మనిసి ఘృణిసస్యమంజరికి మొనసి
సరుదుకొన్నాడు కాపలాచలి పులి యయి. 81

సీ॥ అది రాల్చె మంచిముత్యాలు కుప్పలుకుప్ప
లెత్తుకో నొక దోసిలియును రాద
యది క్రుమ్మరించె నిం తనరాని చక్కెర
సేకరింప నొక సంచియును రాద
అది వెదజల్లె చక్కదనాల మాలతి
పూలు పట్టుట కొక బుట్ట రాద
అది పిండిపోసె సహస్రధారల పాలు
నింపికో నొక్క గిన్నెయును రాద

గీ॥ అదియ వెన్నెల వెన్నెల యనగఁ, బ్రజల
కందియందనియటు చేసె నా యపూర్వ
చిద్విలాసవై భవమును శీతరాత్రి
దీని తలపండు సూర్యోదయానఁ బగుల! 82

క॥ ఉ మ్మున సహజవికృతి
క లము రేగ సై నికావాసమునం
'యల్లా'యని యపు
డని విధురు డెవడు? హైదరబాదన్. 83

క॥ అ లు ము న్నున్న వమర
కు తను శరముఁ జేసి క్రొత్తగ విసరెన్
గమ్మ గ మదనుండు మ
రమ్మ ను గోరె విరహిప్రజహృదయంబుల్. 84

సర॥ అ విరహి యొక్కం
డీ ల విలపించెన్
గ కి వశుం డై
ప ణ మగమం బై. 85

చ॥ చలి యిది గాలి దూరుటకు సందిడ కేకతనూస్వరూప మై
బలసినజంటపెన్నెడదపట్టున నెట్టుల దూటి వచ్చెనో
తెలియదు, తెల్లవారి గడె తీసినవేళకు బొట్లుబొట్లుగా
జలజల రాలు, నన్నిపుడు చంపెను చంపె మెహాందిదూరగున్. 86

గీ॥ ఓ! చెలీ! నన్ను నినుచేరకున్న బ్రతుక
నిచ్చునట్లు లే దీ చలి, యెట్లు వత్తు!
నేను, సౌఖ్యనిష్యందిని నీ మెహాంది
నెట్లు గాంతు, నీ రేయి నా కెట్లు గడచు. 87

క॥ ఉసిమియుసిమి పసిమిమిసిమి
కొసరు మరొక స్వర్గ మందుకొనెడి యదృష్టం
బు సురిగినది యోసీ! యీ
నిసి న్నిశా తెచ్చు సొగసునెఅపుల రాశీ! 87అ

ఆ॥వె॥ చర్మమునకె తగును చర్మమ్ము నోదార్చ
యుగముతీపి ననుభవింపఁ జేత
చెలువ మేది! యున్నివలువలో నొగి గ్రుచ్చు
కొనుట తక్క, మధువు కొంత మేలు. 88

మ॥ అని బెగ్గిల్లి నిజామునైనికు డతం డా రేయి మూల్యమ్ము పె
చ్చిన విస్కీ నొకచిన్నిదాని గొన వచ్చెఁ గొట్టు, కాత్రియుతో
డను పానావధి వార లాడుకొను మాటల్ పహాణచారుండు త
త్రనియుక్తుండు వినెఁ, వడిన్ జనె, నిజాధ్యక్షున్ గనెన్, వాకొనెన్.

క॥ అత డాఫ్ఘనుభటవేష
స్థితు డాంగ్లుడు చారు డభ్యసించె నురుదు, వా
డు తమ జనంబే యనుకొని
కౌతుకర పీ రిరువు, రిటులు కోల్పడు జతనల్. 90

క॥ అరుగనటు లెటకు నిలు విడి
సారిది నిరు దినాల్ ముబారిజుద్దౌలాచే
వరి యాదిష్టము నిన్నను
దొర!యిటులు న టంచు వేగు తోడ్తోఁ దెలుపన్. 91

క॥ ప్రతికించి తీవు మన సం
తతి,నధికోద్యోగవిభవతరళము నీ జీ
విత మిక హిత! యని మరి యే
మొ తగన్ రెసిడెంటు పలికి పుచ్చెను వానిన్. 92

శా॥ కారన్ ఖానుడు మ్రగ్గునాళ్లు సితపక్షం,బీవల న్నిల్చినా
యా రే లన్నియుఁ గృష్ణపక్షములు,నే డాతం డకారాస్థు డై
మేరన్ మీఱక గాలివానమొద లున్మీలించు సృష్టిస్థితిం
బాఱాడించిన హేతువున్ దెలిపె నాంగ్లత్రాత ముఖ్యాళికిన్. 93

ఆ॥వె॥ చలువచేసిన తెలివలువ గట్టుకొని పూ
ల్లవము మెఱయు నీలిరవికె దాల్చి
తనను తాను చూచుకొనుటతో సరిపోవ
ప్రకృతికాంత కెట్టవడియె కన్ను. 94

ఉ॥ పల్లజడల్ వహించు యతివత్కృతవేషజనద్వయమ్ముతో
తెల్లదనాయ డూడిపడి తీసెను వారలనుండి లేఖలన్
డిల్లము నొంది తేటి రెసిడెంటు నిజాంకడ కేగుదెంచి యా
యుల్లిఖితమ్ముఁ జూపె నట నుండిన పెద్దలు దద్దరిల్లగా. 95

క॥ ఓ!రాజా!చందూలాల్!
నేరవా?నీ వేమి దీని,నేముందువు?నా
నేరను నీ జానినను వా
జూరూ!యని ముఖ్యమంత్రి చుమ్మలుచుట్టెఁ. 96

క॥ ఆమరణమ్మును ఖైదీ
గా మనె డకోల్కలుకొలకు గడగి గోపారా
లీ మృధమున కర్నూల్పతి
జాములఁ బడె నని పినాకపాణి వచించెఁ. 97

క॥ ఎంత పని జరిగినదయా!
యెంతటి పౌరుషము గలది!యా హైదరబా
దంతయు వినిచిన నీకు న
మింతును,జాగరిత వైతి నే ననె బాబా 98

గీ॥ అంతయు వినిచితినా! నీ
కింతకు రెట్టింపు కలద, యిక వినుమ యెటిం
గింతును హైదరబాదా
క్రాంతిక ళాఖండ మనుచు కథకు డిటు లనెన్, 99

క॥ అది వే, ఱిదివే, ఱిది ప్రజ
గదలించెను గొంత, పేరు గన్నది గోల్కొం
డధర మగరతనముల కని
విదిత మ్మీ యుద్యమమ్ము వెలయుటకతనన్. 100

ఉ॥ సూదులుగా మొదల్ మొలిచి, సుట్టన గ్రుచ్చియుగ్రుచ్చి చాకులై
నై దునునాఱురోజు లయినంతనె బాకులు నై క్రమమ్మమై
ప్రోదిగొనెన్ గురారములు గ్రోవులు నౌచు,శతఘ్ను లౌచునున్
జాదుకొనెన్ సహస్రకరచండలసత్కిరణప్రకాండముల్, 101

సీ॥ ఖరకరకరములు గడ్డపాఱలు,ధర
ణిన్ వాని ఘాతాన నెఱలు పడియె
యొకచోటఁ బడిన యగ్నికణము గాలి రా
జుకొని వాడనువాడఁ జుట్టుముట్టె
కామ లేని గొడుగు కరణి గుడిసెకప్పు
సుడిగాలి కల్లెమి న్నొడిసి తిరిగె
మ్రాని కొమ్మల గుబుర్లన్ దాగికొన్న డే
గలును వేడిమికి వగర్చి రాలె

గీ॥ కుండలో బోసి తడివల్వ నిండు చుట్టి
నను జలము చల్లబడకయుండె నొకపాటి
కంబువుల గడియగడియ కాని వడకుఁ
దట్టుకొనె నెట్లొ జనము తత్కాలమందు 102

ఉ॥ ఎండ వినా పగ ళ్లగుచు నెంతయు వీచియు వీచి వీవనల్
తుండెము లై ననుం బయర తోడెము సాగగ నీక బట్ట పై
నుండగ నీక జై ళ్ళ వలె నుండె సెగల్ పొగ లీను రేలు, రే
యెండయు వచ్చినప్పు డొక యించుక నీరము చల్లె నిప్పుపై.

క॥ గ్రుక్కెడు నీటి నొసంగద
యొక్క తడాకమును గుంటయుఁ బందిగమం
దుక్కిరిబిక్కి రగు జనుల
కక్కడి యధికారి బలె నవార్ద్రహృదయ మై 104

ఉ॥ మల్లెలు క్రమ్మిలించి తలిమమ్ములపైఁ బొరలాడువారు, మై
నెల్లెడ సింహశైలహరి కె ట్లటు చందనచర్చ యొప్పనా
రల్లడతల్లడైరనగ నప్పటి తీంద్ర వచింప నచ్చులున్
వాల్లులు గావొ పొల్లులు, సఖా! ప్రజ లందఱు తత్పరీక్షితుల్ 105

ఆ॥ తోర మౌచు దప్పిక నీరు దూర మౌచు
దానిఁ జేరుకోఁజాలక దారినడుమ
పథికు లొక కొంద ఱురిదీయబడిన యట్లు
పడిరి తత్సమయాతపప్రళయవేళ 106

చ॥ ప్రళయము వచ్చినన్ సొబగు వారణసిం బొలివోవ కల్లె యుం
టలు వినుపం బురాణములు నమ్మరు పెక్కురు కర్ణసాక్ష్య మై
కులమతభేదవాదములఁ గ్రుంగక హైదరబాదవీడునన్
మలయు జనైకమత్యమును నమ్మెదు రెల్లరు నేత్రసాక్ష మై.

సీ॥ జరిపించును నిజాము జపహోమతర్పణా
ధ్వరముల శివకేశవార్చనముల
నయ్యా లెందఱో యద్ద మద్దమ్ము పీర్లకు
మొనసి చెల్లింతురు మ్రొక్కుబడులు
మియ్యా రెందఱో దాన మిత్తురు ద్విజులకు
బ్రహ్మలగ్నమహార్తవాస్తుమతులు
ఉభయోత్సవములందు నుభయులు మెరవణి
నురవణించిన వేడ్క బెరసి యుంద్రు

సీ॥ నొండొరుల పండుగలయందు నురము నురము
వొరసికొనుచు, లేనవ్వుల దొరసికొనుచు
నరసికొనుచు బాగోగుల, వెరసిజనము
పొలప మొందు హైదరబాదపురమునందు. 108

క॥ భాయీ!యని పిలుచు, హమా
రా యని పేరు గొని పదుగురకుఁ జెలిఁ జేయున్
సాయబు రావును, గలవు త
దీయగృహము లొక్క పేటఁ దిలతండులతన్. 109

చ॥ ఒక తళియన్ మిఠాయి నిడి యొక్కరి కొక్కరు ముక్క నందజే
సికొనుచు, నంతకున్ ఘనము చిప్పిలు మాధురిమై ఛలోక్తు లా
డికొనుచు, నంతకన్నఁ గడు దీయము సాయ మొనర్చుకొంచు, బీ
ర్లకుఁ బలుబొమ్మతీర్లకు సలాముల మ్రొక్కులఁగూర్తు రందఱున్.

ఆ॥వె॥ ఒకరి మంత్ర మొక్కరికి చెప్పుకొనుచుంద్రు
యంత్రతంత్రవినిమయమ్ముతోడ
దొడ్డనిష్ఠ నెసగి దుర్గను దర్గాను
కొలుచువారు దగరదులుచువారు. 111

ఆ॥వె॥ ఒక్కచెట్టుపువ్వులో యన వికసించి
యలరు భాగ్యపురజనాళి కెంత
యుమ్మ యేని దుర్భర మ్మనిపింపద
యేకమతులతోడ మృతియుఁ బెండ్లి. 112

శా॥ లీలన్ దెల్పుచు గొట్లు వై దికులు మౌల్వీల్ బాహువుల్ వీవగా
జాలుల్ రెండును నొక్క లై యొసగు చంచద్వీచి కాచారిమం
బాలోకించెను భాగ్యపట్టజన, మాస్వాదించెఁ బ్రాలేయకు
ల్కాలాయాతశుభాంబు పూరమునుగాగీతాఖోరాన్ సారమున్. 113

మ॥ అలరుఁటాదండల నైకమత్యలిఖితం బౌ చీటితోఁ గ్రుచ్చి వ
క్తలకున్ వైచిరి రచ్చలందు, గళముల్ తద్వాసితంబుల్ సరే
గళనాదంబు పరీమళించె, నొడువంగారాద జర్దా న బా
ట,లదే చెప్పెద, గుండె లత్తరుల గుండాల్ గోలుకొండప్రజన్.

క॥ పండితులను ప్రక్పందన
మండితులనుఁ జేసి కొంతమంది యమీరు
ద్దండులును 'మిలాదున్నబి'
పండుగ జరపుకొనినారు భాగ్యపురమునన్. 115

గీ॥ తేనెబుడ్లు మామిడిపండ్లు, తిరుగనీక
మెడ నలము మల్లెదండలు వెడదగంప
లందుఁ దెచ్చి సన్మానితు లైరి ఖాన్లు
శంకరజయంతినా డొక శాస్త్రియింట. 116

క॥ ఖానులలో 'తుర్రేబాజ్'
ఖానున్, మౌల్వీలలో నొకంఁ డల్లావు
ద్దీనున్ భాగ్యనగరరా
జ్యాన ప్రజాశౌర్యగాథ నాదిమ గేయుల్ 117

క॥ ఆ సమయము స్వాతంత్ర్యమ
హాసంయచ్చంద్రహాసహాసమయము, 'నా
నాసాహెబు బహదూర్షా'
లా సమరము నందుకొఁ నిలచి రిచటి ప్రజన్. 118

శా॥ ఢిల్లీ నుండి నవాబు కందివవి నాడే నాల్ జతల్ గాజు, లీ
యల్లా మెచ్చిన యుద్ధరంగమున నోరబ్బి! యరబ్బిల్ దుముల్
చల్లం బోరి పరంగి నేయుము, కలేజా లేదో కాన్కన్ గరాం
చల్లీలమ్ముగఁ దాల్పు మంచు బహదూర్షా పంచినాడాబుతో. 119

ఉ॥ గోడలపైని లిక్కు లివిగో! యన నొప్పిన నక్కరమ్ము లె
గ్గాడుచుఁ బారతంత్ర్యమున, కాంగ్లుల నొల్లమి నొల్లకుండు వా
డేడో తదన్వయమ్మున ని చేడు నచేడు తరాలు నారకుల్
వా డిరుకాళ్ళగొడ్డు విబుధాగ్రణి యైన న టంచు ఘోషిలెన్.

గీ॥ హూణులను పంపివేయుట కొప్పడో! ని
జాము వాని యధికృతి కొక జాము గడువు
మరియొకండు తత్పిరిపై మనుచునుండు
గండు డని వ్రాత పాదుషాజ్ఞ ప్రకటించె 120

గీ॥ కదలబారె మౌల్వీకి నా ఖానునకును
మనసు, వలచేతి గిలుక కి ట్టనుచు మ్రోయ
వీధివీధి మేల్కొల్పిరి వేకువన్ ఫ
కీర్లు దేశభక్తుల గేయకీర్తనమున. 121

క॥ కాకా! కా కా! యనుచున్
లోకుల బ్రతిమాలె కాకులున్, గానైయె
రాకృతిగొన్న స్వతంత్రతా
కాంత లనంగఁ గొంద రాహవబుద్ధుల్. 122

గీ॥ కనులు విచ్చి ఖాన్ మౌల్వీలు కలయఁజూచి
రొకడు వచ్చి తాంత్యాలిఖితోత్తరమునఁ
దిరుగబడెడి సైనికులకు నురి దగిల్చె
నాంగ్లపతి వికారాబాద నని వచించె. 123

ఉ॥ చించెను ఖాను ఖడ్గమునఁ జేరువ వ్రేలు పటమ్ము నొండు,గ
ర్జించె నిజాము కా దతని సేనయు కాదు కదా సమస్తకా
ష్ఠాంచలవల్గ దాంగ్లబల మడ్డినను బవలింట నేడు కా
వించెద మర్విమట్టముగ నీ రెసిడెన్సిని పౌరు లా ననన్ 124

క॥ ఏ మన్నా! నాస్ మౌల్వీ
యే మన్నావో యనినావు, హితులం భటులన్
సోమింపింపుము శస్త్ర
స్తోమముతోఁ గవచ మూని తో డైతి ననెన్. 125

గీ॥ పట్టుదల గండుచీమల పగిది గలరు
రోహిలా లైదువందలు రోహితాతు
లరుగుదెంచి రప్పటికపు డాయుధికులు
కాకిచే కబు రంపెనో ఖాను లేదో! 126

గీ॥ తనరు మౌల్వీవాయము చిఱుతపులివన్నె
ఖానుతేజి వానవనీలకళ విరాజి
అచ్చములు మిశ్రములు రంగు లన్ని కలవు
తకుక్కవారి హాయములు లయతాండవములు 127

మ॥ ధృతశీర్షణ్యాతనుత్ర మై కటితటీదివ్యద్విసిస్త్రింశ మై
 జితగుం డ్లేయు తుపాకు లొప్ప బరితో జన్ దెంచె నా విక్రమి
 ద్వితయం బతుల జోతు లారతులుగా వేలాది నారీనరుల్
 నుతియింపన్, రెసిడెన్సి ఢాంకృతుల నాందోళింపఁ గుల్బాగునన్.

సీ॥ చదర మఱ్ఱ్యేను కొంత శాల, మా ఱేసియు
 రెసిడెన్సిఁ జెక్కురు ప్రీలి పడిరి
 మా సేన నిపుడు నమ్మఁ జనదు, పిల్పించు
 కొనుము నీ వారి నం చనె నిజాము
 గుండియ లఱచేతఁ బిండికొనుచు రెసి
 డెంటు దాగికొనె లోయింటి మూల
 నింటి కప్పులపయి కెక్కి జేకొట్టిరి
 నేల చాలక ప్రజల్ వేలమంది
గీ॥ వారనిటాల మనఁ బటాలఁ మైదువేల
 మంది 'బోలారము'ననుండి మట్టువెట్ట
 బడనియటు ఖానునుండి తద్భవనమును ద
 దధిపతిని గాచుకో నప్పు డవతరించె 129

గీ॥ కదలె సైన్యము రుస్తుముఖానుకొడుకు
 జారినుండి స్వజనముఁ గాపాడుకొనగఁ
 బచ్చినల్ల ద్రావునది బొంబాయినుండి
 యచ్చ డీల గుం పది సహస్రోచ్చసంఖ్య. 130

గీ॥ ఒక్క దేశీయభటునేని యొప్పికొనక
 యందఱను నిజదేశ్యుల నట్టిపెట్టి
 కొనుచుఁ దన చుట్టు వాకిలికొపురునుండి
 యరుణకిరణమ్ము నపుడు చూచె రెసిడెంటు. 131

ఉ॥ పట్టణ మెల్ల దూకి మనపై బడునో! జటప్రోలురోహిలాల్
 ముట్టడివేయ వత్తురో! సమూర్తులు ఝుంఝులు, తుట్టెబాజూఖాఁ
 గిట్టుట యె ట్లటంచు వడకెన్ రెసిడెంటు స్వకీయ సేనలో
 నట్టనడిన్ వసించియు, దణాయడు మౌల్విని పట్టె నెట్టులో. 132

ఆ॥వె॥ చిచిచిచిక్కినాడో! శిశిశిశు మౌల్వీక
టం చను రెసిడెంటు కా దణి యనె
వంతు మండమాను, కంతటన్ ఖానును
వెదకఁ బంపినాము సదనుగులను. 133

గీ॥ మరియు ననె వాడు ప్రకటితసరణి రూక
లిచ్చినాము నల్వేలు మౌల్వినిపట్టి
యిచ్చినతని, కా ఖానుఁ బట్టిచ్చునతని
కీయవలె నల్లె, యదియును డాయు ననుచు 134

శా॥ ఐదార్వందల తద్బలమ్మొ సరిపో నై యుండె, గానీ బహిః
ప్రాదేశాగత మయ్యె సైన్యము ద్విషత్పత్తమ్మునన్, షట్సహ
స్రోదీర్ణమ్ముగ దండు కావలయు,చారున్ బంచి యా ఖాన్ మడీ
నాదారిన్ గనులుంచి వేచె నొక వన్యన్ జై త్రజన్యమ్మకై .135

సీ॥ పిలిచికొను నెట్టునేల పడిన నీటి
నలుకాలి కంతగా బురద కాదు
నొక్కొక వృక్ష మొక్కొక కుటీరంబు, త
చ్ఛాయ నిల్చినఁ బైని జల్లు పడదు
మందలింపులు లేవు, మందడిపని లేదు
కొల్ల పచ్చికసవు గుల్మములకు
జానలు కలివెలు జంబూఫలంబులు
వెలగ లింతింతలు కలవు మెండు

ఆ॥వె॥ మొగిలిగిద్దయడవి మొగలాయియొడయని
నగరి కెంతొదవ్వునందు లేదు
పిండిబియ్యములును వెలినుండి వచ్చె న
య్యడవి దాగికొనిన యందఱకును 136

ఆ॥వె॥ మొగిలిగిద్దయడవి మొనసి గ్రద్ధయు దూఱ
రాని యడవి, యందు ఖాను కల డ
టంచుఁ దెలిసి రాదడమ్ము గుబురుగుబురు
పొదయుఁబొద గదల్చి వెదుకఁ దొడగె. 137

చ॥ కనపడె నొక్క గుట్ట, మటుగాఁ జనఁ ద్రోవను గుట్టుగుట్టు మం
చనె నొక కుంజ, మౌర! పులిరా! యని వెన్కఁ బోయె సైన్య, మం
తన యదె తోచె గుట్ట మిరుదండల కత్తులు గుండ్లగుత్తులున్
బెనసి, తుపాకితో పులినిమించినవా డగుపించె దానిపై 138

ఆ॥ వె॥ వాలకమ్ము చూచి వాని ముఖము చూచి
తుర్రెబాజుఖాను దొరికె ననుచు
జారుచేసి క్రోవి పగపౌజు తలపడె
వచ్చినదియు ఖానుబలగ మపుడు. 139

మ॥ ఇరుసేనా లరుదెంచె నచ్చటికి, నందేనేగురున్ జోదు లుం
డిరి, తద్వాహకులుం బదార్వురు బలుల్, డీకోలుమై రాచపో
టరులన్ గాల్చిరి ఖాను సాయముగ, తూటాల్ వట్టిపోయెన్ గటా!
యరి సైన్యార్ధము గోలుపోయి పురిపద్యన్ రోయుచున్నంతలో.

ఆ॥ వె॥ ఇక తుపాకి ప్రేల దిది కనుగొని వారు
వీరి నేయ వీరు విరిసి పాఱ
నొక్క ఖాను క్రోవినొడుచునె? చంద్రహా
సమున నెంత కలను సలుపనేమి 141

గీ॥ పడిన ఖానుని గొని రాగ భాగ్యపురము
తల్లడిల్లిన దానాడు, స్త్రైణజనము
శుక్రవారముగడవ నశ్రువునఁ గడిగె
బాష్పసిక్తము బురఖాను పతుల కిచ్చె. 142

మ॥ మఱువగలేము ఖాను నొకమారు పరాకున జూచినన్ మహా
ద్వర! నిను నేడు చూడగనె వాడు స్ఫురించెను, డాకనుంబొమన్
దరవళికోతగుర్తు గల దాతనికిన్, మరి మోము పోలికన్
దిరుగుడు కద్దు, కాని యొకటి రగు తేజులు నీది వానిదిన్. 143

గీ॥ చెమ్మగిల్లిన కనులతోఁ జీది యెంత
యెంతవారు పోయిరి దేశ మేమి యగునొ!
తెలియకున్నది స్వామీ! కథింపు మనుచుఁ
బలుకు బాబా కనెఁ బినాకపాణి మరియు 144

సీ॥ ఉన్న దంతయు నిటనుండి యున్నది హైద
రాబాదశూరుల యమరగాథ
పట్నమందున గాక ప్రాంతమంతయు విర
బూచినట్టి కడిమి పూల గాథ
యితరస్థలమ్ముల నెసగిన దెల్ల నొ
కెత్తు ని దొక యెత్తు హీరగాథ
ఘనము లై జనములు గర్జించినట్టి గా
థ, యిల దిగిన యింద్రధనువుగాథ

గీ॥ మింట మెఱుపులు మా ర్తుర యొంట నెఱుపు
లింట నింట నేతల జయ మెంచి యఱపు
లొంటరమున నిర్దగకత్తు లొ త్తి యొఱపు
లొడలు గరుపొడిపించిన గడుసుగాథ 145

క॥ దీనిని చక్కగఁ జెప్పం
బూనుట యొక దొడ్డకావ్యమును వ్రాయుట యే
యౌను, కథించెద టూకి
గా నా నేర్చినకొలఁది కతిపయచరితల్. 146

శా॥ సాలార్జంగు ప్రధానమంత్రియును, రాజ్యంబేలువా డప్జులు
ద్దౌలాయున్, బ్రిటనీయపాలనరథత్రాణంబు తత్ప్రాణముం
కీలిన్ గాంచిరొ యీ రథమ్ము దెసగా, కీలించిరో వాసనం
దోలుంపిద్దెల నీరు నింపుకొని సిద్దుల్ వీరు చల్లార్పఁగా. 147

క॥ అకులములు వాహినులు ని
పోకాగ్రాహామకరనికరావృతి నిం
దేకాదశకేంద్రములు న
నేకసహస్రాంగ్లవాహినీసంకులముల్. 148

క॥ షోరాపురిపతి పరహ్పా
న్నారాచము 'వేంకటప్పనాయకు' డొకడే
పోరాడె స్వతంత్రతకై
సారబలము తోడ ప్రజల సాయముతోడన్ 149

చ॥ అది పురి కేంద్ర మై తనర నందు విరాజిలు నైదువేల తె
ల్లదళము, పంచవింశతిశరత్తుల నాయకు డందుఁ గొందఱ
జదిపియు మించి రాగ విధి సాలరుజంగుకు భాగ్యవత్తనీ
సదనమునందుఁ జిక్కి యనుశాసితు డయ్యెను బందెశానకుఁ. 150

ఆ॥ వినుచు శిశుని దన్ను దా బ్రేల్చుకొనియె
నాయకుండు రైఫిలున నంతట నట నఱ
వఱ లయి పఱచె రోహిలా లరబు లాఫ్ఘ
నులు కోలకొలమనెడి వాని బలగ మెల్ల 151

చ॥ త్వరపడినాడు నాయకుడు, తా ఖయిదీ యయి వేచియున్నచో
తఱిమెయి రాదొ మేలు, శరదన్ గృశ మయ్యెను వార్షుకస్థితిఁ
కరము విశంకటం బగును గాదె ఝరం బనినట్టి స్రోతతో
నెఱుగవొకో! మనోబలవిహీనుల దేహబలాఢ్యులందునున్. 152

ఆ॥ అనుచు వెండియు నిటులు వాకొనియె వక్త
షోరపూ ర్నడిమింట నుంచుకొని కన్న
డు లటునుండి మరాటివార లిటునుండి
చెలగి యెదిరి నొత్తెడి పూన్కి కలసిరాద. 153

ఆ॥ కలసిరార యెల్ల రొకటఁ గలహమునకు
నావురావు రన్వించియు నరిచయమ్ము
నొక్కడే దుర్గమును బట్టి యుక్కడంగె
భీమరావుదేశాయి యన్ బిరుదు జెట్టి. 154

ఉ॥ ఏకమతిత్వమున్ గలుగ నేమి జనమ్మ! ఫలప్రదాన సు
శ్రీకము గాగ వాడుకొను చేతలు లేనపు డయ్యె దుండియున్
లేకునికే గదోయి! కవిలెన్ గల వెన్నియొ వేలు చూచుకొన్
రూక వసూలు తా దవసరోన్ముఖ మై, యివి రెండు నొక్కటే.

సీ॥ చెఱువుప్రత్యేక మని చెప్పి "నర్గుండి" తే
డు నితండు కూర్చిన జనము కలదు
తత్పుష్టికై ప్రభుత్వపుగోశముల నూళ్ళఁ
బడి దోచుకొనిన పెన్నొడమి కలదు

నూర్ల మందిగ జమీందార్లు జాగీర్దార్లు
కలసి పోరుద మన్న కట్టు గలదు
చిటికెలోపలఁ గ్రోసు చెంగలించు హుమాయి
గుంపు నాయుధముల సొంపు కలదు

గీ॥ నిట్టి వెల్ల నేమయ్యెనో! యితడును మరొ
కొండు నిట్టిడు "కొప్పలు' కోటపట్టి
కొనియు నందె గ్రుగ్గి రకట! ఘోరమార
ణాస్త్ర మయి చుట్టుకొన నసంఖ్యాంగ్ల సేన. 156

క॥ ఆ నిర్గుండపురపతియుఁ
దా నెత్తురు ప్రొద్దువలె కుదయము మొద లవ
ర్ణ్యానీకమ్మున నొక్కం
డే నిలచి పెనంగె నయ్యొ! యేమయ్యెనొకో! 157

గీ॥ ఇనుకబస్తాలు రెసిడెంటు నింటిగోడ
కాన్చినవి యాన్చినట్లె భాగ్యపురి నుండె
నే ఫీరంగి యే నిముసాన నెడరు తెచ్చు
నో యటంచు వాకిలి దాని కొకటె కలదు. 158

ఉ॥ ఒక్కటి కాదు వాకిలు లొక్కొక్కని కొక్కటిగా బడాళ్ళు నల్
దిక్కులనుండి లోని కరుదెంచి మహాసభ సేయఁ గావలెన్
బెక్కులు, దేశభక్తులకు మిక్కిలి ముఖ్యము సౌధ మిట్టి స
మ్యక్కలితమ్ము పట్టణముమధ్య న టంచు నొకండు వాకొనెన్.

గీ॥ ఏడు రెసిడెన్సినిన్ గొట్టలేడొ వాడు
నన్ను కొట్టజాలక యోడినట్లె నాకు
దూఱవలయు నా కాలిక్రిందుగ నతం డ
టంచు నొకడు సంభాషించు నచ్చటచట. 160

క॥ "సోనాజీ"పండితు డత
డే, నడచెన్ భాగ్యనగర మెడసి నిజాం ఫ
ర్మానాన్ దనజాగీరున
కైన నతని మతికి లక్ష్య మా రెసిడెన్సీ. 161

క॥ ఎందఱకో నేతల కెద
విందుగ "పంతుప్రధానపీష్వాబహాదూర్
ధోండో బాజీరా" విట
కందించెను లేకలన్ సహాయుల ద్వారా 162

క॥ ఆ నానాసాహేబన
ప్రాణమ్ము 'గులాముఖాన్ ''సఫదరుద్దౌలా'
సోనాజీరావ్‌రంభా
ద్యానేకుల, కతని మాట అమృతమువాటా. 163

శా॥ నీరుంగూడును విస్మరించు కులకర్ణిస్వామి యున్నా డొకం
"డారే! భారతకేలియే" యనగ, "ఆయా భాయి! దేనే తయా
ర్మేరా ప్రా"ణనువాడు రాలు పిడుగుం బిట్టం బలెన్ బట్టు పుం
స్కారం బొప్పినవా, డకోపనుడు రంగారావుసాగే యనన్. 164

మేదిని॥ ఒక కులకర్ణి ప్రశాంతి కలడోయి! పట్టునఁ వా
ని కుడుము పోటివచ్చియును నెగ్గ, దూపిరిన్ గొం
కక భరతోర్వికై ముడుపుగట్టె నాత, డా ధై
ర్యకవచధారి నామమున రంగారావుసాగే. 165

గీ॥ ఎంతకైన నధికారిని నే నటంచుఁ
దెలుపు గాని భావమును బందెనిడలేదు
వాని వదనము, తెల్లని వన్ని పాలు
నల్లనివి నీళు లనుకొను నతని మనము. 166

చ॥ మనసున దాగి వెల్వడని మానవదానవతత్వ మొండు త
క్క నిఖలసృష్టిలోని యపకారవిభాగము చేయనల్లెచే
సిన యవమానమున్ దెలియుఁ, జిత్తవికారమునిల్వయుండ దా
తనికిఁ, దపస్థితిన్ విరియుఁ దన్మతి మల్లియ వోలె మిత్రమా! 167

మ॥ బ్రతుకన్ జాలడ హాస్యదైన్యమున, నెవ్వ న్నవ్వుతో మోయు, సం
తతమున్ మన్నన నెక్కి సాగు నది మేనా గాగ, దేశస్వతం
త్రతకై రూక శతమ్ముగాఁ గయికొనున్, బట్టింపు వచ్చెన్ శత
క్రతువున్ బట్టుక తిట్టు, నా కరణ మగ్రశ్రేణి కాత్మీయుడున్.

క॥ సోనాటీయు త్తరమును
నానాటీ కందఁజేయ నడచెను హాగే
కాననమున ద్విగుణ (శ్రీ)
కాననమునఁ దనదు పౌలమునం దెటు లటులే. 169

క॥ తిన్నాడో తినలేదో
యెన్నో రేలుం బవళ్లు నెవ్వరితోడన్
దన్నున్ జెప్పికొనక నడ
చెన్నడచె నతం డరణ్యసీమాధ్వములన్. 170

సీ॥ ఏ మెఱుంగని యల్లె యెసగి గోతులుదీయు
మనసుల సరి యూబులను త్యజించి
పొడిచిపొడిచి చూచు బుద్ధుల కాకృతి
దిదు ముండ్లపొదల హద్దుఁ దెలిసి
దరిజేరువారి నంతముసేయు గండశి
లల వంటి కొండచిల్వలకుఁ దొలగి
తన లోహితోష్ణీషమును మాంస మని యెంచి
తలదన్నవచ్చు గ్రద్దల నదల్చి

గీ॥ మెలుచుకొని చంపు పొర్లుకాడులకుఁ దలగి
తనదు నుద్యమవాసన తగిలెనేమొ!
కదియక సరించు వన్యమృగాల మెచ్చి
యావగల దాటి యతడు గమ్యమ్ము చేరె 171

గీ॥ చేరి చేరెడుకనులకెంగీలవాని
సారవాణి వ్యూహమ్ముల సర్వసైన్య
నాథుతోడఁ జర్చించెడు నానసాహె
బును నమించి యా హాగె శేఖ నిడి వేచె. 172

శా॥ యావద్భారతనేత్రపర్వముగ మంచారూఢి స్వాతంత్ర్య మో
నా!పీడె తగు నిచ్చె నై యనుచు నానాసాహెబున్ జేతి ని
ద్దావా లద్దముగా నొసంట తిలకాధానమ్ము సేయంగఁ బా
గే వీక్షించుచు విస్మరించె గమనాకీర్ణామితాయాసముల్. 173

ఉ॥ కూరిమి నానసాహెబు సఖుల్ సుఖులే!యని తచ్ఛ్రుతజ్ఞుఁడై
భారతమాతృశృంఖలలపైఁ బడు వ్రేటులఁ జెప్పు మాటలన్
జేరనుబేర నెందఱనో పేర్కొని లేఖలు వ్రాయఁజేసి ద
స్తూరికిఁ గ్రింద దస్కతును తోపుసిరా నొనరించి యందిడెన్.174

శా॥ హో!పాగేకులకర్ణపూర!కులకర్ణి!రంగరాయాగ్రణీ!
నీ ప్రాంతమ్మున దండు గూర్చుకొని దండింపన్ గదే!మార్తు, నీ
నా పేర్కొన్న మదాప్తరాజికిని సోనాజీకినిన్ జెప్పుమి
ట్లే పోగా నని వీనిచే నతడు కీలింపించెఁ గెంటామరన్. 175

గీ॥ అ మ్మహాపురుషుండు త న్నాదరించి
నొడివినతడవు పుట్టుకతోడవు గాగ
సెలవుగొని వాని యిడిన జాబులను దాచు
కొని వెడలెను పాగే తన జనముఁ జేర. 176

గీ॥ పెద్ద విసరి క్రోతులను కవ్వించి తద్ర
దప్రదర్శనమున జోడు తాను నగుచు
నిరువదేడులవా డయ్యె నిల్లుచేరు
నపుడు నలువదియేండ్లప్రాయంపువాడు 177

గీ॥ ముప్పదిసెకండ్లె యయ్యె నిముసమునకు,స
గమునకుసగమ్మె తగ్గె మార్గమ్మెపొడుగు
ప్రకృతిపచ్చదనమ్మెఁ గాపాడు మొవ్వ
నవ్వతోడ వా కులకర్ణి నడచునపుడు. 178

ఆ॥వె॥ వచ్చి యుత్తరమ్మె నిచ్చి సోనాజీ క
తండు తక్కువానిఁ దక్కిన చుట్టు
తరుల కందఁజేయఁ గానలోఁ బడిపోయె
భాగ్యనగరమేగు పథముఁ దప్పి. 179

చ॥ చినిగిన దయ్యు పాగ విలసింప జగాసరిగంచుతో బిగిం
చి నెగడు తీయ నౌ తలపుచేఁ బలదంగుళి యాచు నేగు పా
గెను వయిదూకి దోచుకొనెఁ గీలితఖడ్గములిమ్లుచాళి, పో
యెను తలసౌరు,జోడునకు నీ డగు పైయుడు పూడె,సంచియున్.

ఆ॥వె॥ కోటుతోడఁ బోయె తూటాలు పిస్తోలు
కానెతోడ చిన్నకత్తి పోయె
పొదలచాటునుండి పదిమంది పైబడ
తగిన శాస్తి చేసె తన పరాకు. 181

ఉ॥ పూనడు చింత యిన్నియును పోయిననున్ దులజాపురంపు భ
ర్వాణికి మ్రొక్కుదీరిచినపట్టునఁ బూనిచెఁ దల్లితండ్రి షే
ర్వాణిని, తండ్రితండ్రి యిడె పాగను తా కరణమ్ము కాగనే
కానుక పేరు నిల్పు మని, గాసిలె నాతడు వీనికై మదిన్. 182

ఆ॥వె॥ ఉత్తరములు పోయెనో నానసాహెబు
నింక నొక్కమారు నేగి మ్రొక్క
వచ్చు నవ్వి, యివ్వి వచ్చునా! యందునుం
బాగ చుట్టుకొనియెఁ బ్రాణమునకు 183

మ॥ అది పోవన్ దల యుండి యూడినటులే హైయె యద్విధాహార మే
ని దినన్ మాన్కొనె నాటి పూట, ధన ముండెన్ గోచిలో దాచుకొ
న్నదిగా నైదువరాలమూట, భళి! గంగారాన్న చాతుర్య ము
న్మదచోరాతుల మిర్య మంచు నగికొన్నా డాత డా మూటతో.

క॥ భారతమును పరవిభుతా
దూరతమము సేయ పోరఁ దొడరఁ దనను ము
మ్మారు పిలిచి చెప్పెను నా
నా, రాణువకై యతండు నలుదెస రోసెన్. 185

శా॥ వ్రాసెం బత్రము కాశిరాము డను నెవ్వాడో నిబద్ధింపఁ బా
గే సైన్య మ్మిరువేలు వాడు తనకున్ గిల్కొల్పఁ దాఁ బ్రోచున
ట్లా సందర్భమునం దొసంగెను ధనం బయ్యేన్వరాలున్ బయా
నా, సెల్లించె నతండు వ్రాయి, యిత డన్నా! క్రుమ్మరెన్ రోయికై.

ఉ॥ ముందు నరే యటన్న జనమున్ గ్రియపట్టున గుండె జాఱి యా
యన్ దొరకోర యెంతయొయొకంతయు నాలుక మార్కుదేశభ
క్తిన్ దగువారు, పాగె తిరిగెన్ దిరిగెఁ దన కాళు లీచబో
వందురి డస్సి చేడువడి వాడి కృశించెను, నించె నశ్రువుల్. 187

ఉ॥ సంచులు క్రుమ్మరించి ప్రతిశాఖని శాలను గుర్తెఱుంగు వా
గంచితపక్షులం బెనిచి రా రెసిడెంటు నిజాము,వార్త నం
దించిన వవ్వి,పైబడగ నెంచిన వేగులు రంగరావుకై
పొంచని తావు లేదు బలభూ!నరవాసన వచ్చు మేరకున్ 188

ఆ॥వె॥ ఎవరు తమరు స్వామి?యిందు నిమంత్రణం
బనగ నొకడు తనదు ప్రవర నొడివి
రంగరావు చెవులు గింగురుమన నీల
బద్దు డయ్యె నొకడు పదుగు రగుచు. 189

క॥ యావజ్జీవము బందా
యై విడిచెను పుడమి మూడు నబ్దమ్ములలో
నా విమలుడు, పెక్కురు కా
రావాసులు వానివంటి రవరవవారల్. 190

క॥ ఏ మనక మరియు నన బా
బా మరియును విను మ టంచు పాణి పలికె సం
గ్రామము చేసెను గోండుల
లో మొనగా డాంగ్లయోధు లుస్సురు మనగా. 191

గీ॥ "రామజీగోం" డతండు పరాక్రమనిధి
చిక్కి యురిదీయబడె నొకచెట్టుకొమకు
నతని పేరిట నా వృక్ష మనవరతము
పిలువబడుచుండు 'నిర్మల'స్థలమునందు. 192

గీ॥ పెద్ద జగడమ్ము సేసె'గోవిందరావు
దేశపాండే' బిటిషువారి ధిక్కరించి
భిల్లు లెలుకలపైఁ గండుబిల్లు లనగ
దూకిరి రణాన వానికిఁ దోడు మొనసి. 193

క॥ ద్విసహస్రసంఖ్యభిల్లుల
మసరునకన్ మగిడి నిగిడి మగుడ నటులఁ రై
కొస కరిఁలమె గెలిచె,నే
దెస,పాండే పోయె తెలియ దీనాటికినిన్. 194

క॥ "ఛౌలా" జాగీర్దారుడు
నౌలాలనుఁ జేసె యుద్ధమం దరులను,ధీ
శాలి యతడు పీర్జాదా
ఖ్యాలసితుడు,రోహిలాల నాతడు నడపెన్. 195

శా॥ పై చే యయ్యెను రోహిలాలదియ యఖ్యామర్దమం దెంతసే
పో! చెండాడిరి దొడ్డమొత్తముతలల్ పూర్వాహ్నమధ్యాహ్నస
ద్ధీచీనమ్ము జయమ్ము సాయమున మాఱెన్, విజ్జువి జైరి పీ,
రా చైతన్యము జీలు లే దిపుడు పీర్జాదా చనెఁ ఖైదియై.196

క॥ హైదరబాదున నొకచో
మీద నొకడు కత్తి విసర మిడిగాయం బై
చే దెగె సేనాపతి, కా
మాదిరిదే సంఘటిల్లె మరియొకకండుఁ. 197

క॥ కాలిచెను 'జహాంగిరుఖాఁ'
సాలార్జంగు రెసిడెంట్లు సౌధము విడి రాన్,
దూలె గుటీ, యనుకొనినవా
డాలాగే మిగిలె గ్రోవి కందక సుఖియై. 198

గీ॥ ఇట్టి సంఘటనల 'మౌల్వి ఇబ్రహీము'
'బాజుఖాను' 'నజమతుజంగు' పాలుగొనిరి
మరియొకండు 'మిర్జాచందు' తెరలవెనుక
పురికి వెలి యైరి రెసిడెంటు పూనుకొనగ. 199

చ॥ పదపడి నొక్క చిత్రకథ ప్రాపిలె, హూణులతోడిపోరునం
బ్రిదిలిన 'రావుసాహెబు' చరించెను భాగ్యపురిఁ స్వతంత్రతా
కదనమునందు రెండవది ఘట్టము నిచ్చటివారి పొందునం
బొదలగఁ జేయఁ ద న్నెవరు పోలికపట్టని వేస మూనుచున్.200

క॥ 'నిర్మల' జాగీర్దారు స్వ
ధర్మము నుడువు బలె దాల్చు ధన్యుడు సేవన్
కూర్మి సలుప నతనింటన్
వర్మమ్మునఁ దనువు వోలె వర్తిలె నితడున్. 201

క్రో॥వృ॥ అటనుండి రావుసాహేబు హైదరాబాద చేరెన్
అటనుండి రావుసాహే బహార్నిశల్ బోధచేసెన్
ఘటితమ్ముగా స్వరాజ్యమ్ము కల్గు మే లెంతయో సం
ఘటితమ్ముగాఁ బ్రజాశక్తి కల్గు సౌఖ్య మ్మదెంతో. 202

తే॥ రావుసాహేబు దుర్గ కర్చన మొనర్చి
చెప్పె నవరాత్రకథ, యేమి చెప్ప నీకు!
చెప్పఁదఱియుఁ జాలదు, వించుఁ జెవులు ముత్య
ములను దాల్చెనో! కనులు కెంపులను రాల్చె. 203

క॥ "ఖాసోంది ఫేణీ హా
ల్వా సోనాపట్టి బూంది లడ్డూ కోవా"
ఆశించినంత,జిడ్డుల్
పోసరిలె న్నేయి పేరి భోజనశాలన్. 204

తే॥ త్రెంచికొని మొలత్రాడు భుజించి నిదుర
గూరి లేచి కట్టుకొనినవారు కలరు
రొండికడ నిల్వుకొన నది రెండు నయ్యె
చింతపుల్ల భోజన మయినంత సఖుడ! 204a

ఆ॥ అటుల నన్నదాన మమరెను భాగ్యపు
రమ్మునందు నాడు ప్రతిదినమ్ము
రావుసాహేబున్న తావున,వాని సం
భావనయును సఖుడ ! మఱపురాదు. 205

క॥ వరహా శవరీ మొహారీ
తరహాతరహాగ వటువుఁ దక్షిణ పొందన్
కరచాలనమున శ్రుతి శా
స్త్రరుచిన్ దనియించె, కవిత శాపిత లూన్చెన్. 206

పృథ్వీ॥ అనేకులు ధనైకు లిం దతని కిచ్చిరెంతో ధనం
బనేకులు బలైకు లిం దతని కిచ్చి రాత్మన్,ప్రచా
రనిష్ఠతతి కంతకున్ బ్రతిభుజంబు హాస్తంబు శా
ల్వ నేఁబడియు రూకలన్ వఱలె వాని దానోన్నతిన్. 207

శా॥ ఛాలారా వను రావుసాహెబున కెవ్వం డౌనొ తో ఢండమా
నే లోకమ్మున వాని కండ యనుచున్ వేరూకలం బొందు దు
శ్శీలున్ రావును బట్టుకొన్నతడు నాచే నంచు నై జాంధ్రభుం
డాలింపన్ ఉదువణ వెలార్చెబ్రజకై యాజ్ఞన్ స్మితాంగ్లేయముఖ,

గీ॥ కుచ్చు లేని టోపిల్ నల్లకుచ్చుగలవి
యెఱ్ఱటోపిల్ వలుదపాగ లెల్లయెడల
గుంపులేగుంపు లాలయకుడ్యపత్ర
చిత్రితేతదుదంతానుశీలనమున 209

ఉ॥ (మోగినయట్లె యున్నయది (మోగిన తప్పెట వాడవాడ, బై
రాగులు బిచ్చగాండ్రునుఁ బరాయిగఁ బట్నము వచ్చువారు కా
రాగమనమ్ము లేక చనఁరైరి, మరాటియు రావుపేరువా
డో!గడె కొక్క రతకభటుం డరుదెంచును వాని జాడకై. 210

ఆ॥వె॥ ఇంతవఱకు నీకు నేఁ జెప్పినది యెల్ల
నద్దమందు ముఖము నట్లు నేను
కాంచినదియ, రావుఁ గాంచి మాటాడితి
చారనీదునీని సౌధమందు 211

క॥ చాలాచాలా చెప్పెను
సాలువ యిది నాకు రావు సాహెబిడినదే
యాలోకించితి రేఖా
జాలముఁ దత్కరతలమున సద్దుమణిగితిన్. 212

ఆ॥వె॥ పదుగురు చెడ కొకడు భాగ్యవంతుడు కాడు
మేము చెడక రాదు మేటి విజయ
మందువాడ టంచు ననె రావుసాహెబు
మరియు ననియె నిట్లు మాటవరుస. 213

ఆ॥వె॥ రాదు రాదు, నెత్రు మాదృశులది కొంత
పాఱకే స్వరాజ్యపాలనమ్ము
వచ్చినపుడు దీని వ్యతిరేక మనుకొంట
భ్రమయుమన్ గృతఘ్నభావసూచి. 214

చ॥ అదియును గాక దానమిడిన ట్లిడిరే యనుకొమ్ము హాణు లిం
దధికృతి, దాని విల్వ తెలియన్గల రెట్లు జనమ్ము రోమనుల్
మొదలగు శూరజాతిజనముల్ బలెఁ, బైతృక మాస్తి పాడుసే
యుఁ దనయు, డొల్లు వంచి చెమటోడ్చి గడించిన నట్లు సేయునే

క॥ భారతరామాయణసమ
గౌరవము స్వతంత్రతావికాసచరిత ము
న్నూఱేండ్ల కేని పొందునొ
కో! రంగయ త్రోవఁ గొడుకు కొంగయ నడువన్. 216

ఆ॥వె॥ ప్రజల పాటవమ్ము పరిపూర్ణముగ మాకు
సాయ మగుట లేదు సకలదిశల
దానివలన నంచు మౌనమ్ముతోడ గం
భీరదృష్టిఁ జూచె విన్ను నతడు. 217

శా॥ రాజిల్లు న్నయిజాముదండు త్రిసహస్రం బౌచు మా చౌరనీ
రాజాక్రింద, రహస్య మాడును స్వతంత్రత్వమ్ము తద్బుద్ధితోఁ
బూజించెన్ దన యింట నుంచుకొని రావున్, వేగు దెప్పించెఁ ద
ద్రాజ్యాభిజ్ఞుండు, తదీయసైనికు లహో! 'రారోడులుం 'బూర్బియాల్'

శా॥ స్వర్గారోహణపర్వపాత్రములుగా సత్కీర్తి నార్జించుచే
మార్గం బై, మరియొండు లేక యెటులున్ మా రాజునుం
బూర్బియాల్
దుర్గస్థుం బలె రావు నోమి, రదియే తోరంబు, "బేగంబజా"
ర్వర్గంబుల్ ధనికంబు లాతనికిఁ దోడ్పాటీగి మెచ్చన్దగున్. 219

శా॥ మోహన్లా లను కుఱ్ఱవాడు పదియున్మూడేండ్లవా డయ్యుకున్
బాహాటింపక యప్పు తెచ్చి యిడె రూప్యమ్ముల్సహస్రమ్ము రావ్
సాహేబ్చేతికి, డెబ్బదైదుగ సహస్రమ్ముల్ గొనెన్ దత్కృతిన్
దోసం బంచు నిజాము వాని పితచే దుశ్శిక్షుకున్ మాలుగా. 220

ఆ॥వె॥ వేయి యెల్ల సైదువే లయ్యె రావుసా
హెబును పట్టుకొన లభించు నులుప
యనుచుఁ బెక్కు రేగి యతనికి భృత్యులై
రదె ముఖ్యప్రభావ మంద్రు బుధులు. 221

క॥ "నూగుర్లు" కావు "కలదా
ర్లే" కైకొను డైదు వేలివే యని రూకల్
ప్రోగించి కట్టి సంచిన్
తేగొని యెదు రరసెఁ బ్రభుత, చేర డెవండున్ 222

పుష్పి॥ ఎవరెవ రట రావుపట్టువారో
తవిలెను వారికి దండనల్ తరస్వీ!
వివశమ్ము తదుద్యమమ్ము పీటన్
నవనవలాడదు నాటినుండి య ట్లై. 22

క॥ విరమింతు నింక నొక్కని
గుఱిచి తెలిపి, తొల్లి గుంజుకొనిరి "సతారా"
ధరణిన్ "గుంఫినివా", రా
ధరాధిపతిభగినికొడుకు తగిలెన్ వారిన్. 22

గీ॥ వాని పేరు రామారావు, వాని యసలు
పేరు మాధవరావు, తద్బిరుద మొప్పు
'జంగు బహాదూరు', శ్రీమంతు సాహు ఛత్ర
పతి య టన్న మాతులముద్ర వాని కొదవె 22

గీ॥ వల్లమాలిన ధన మిచ్చి వాని నంపెఁ
దాంతియాతోపె దండయాత్రలకు, వాడు
చిక్కి చెఱసాల నుండియు మొక్కలించి
తప్పికొని వచ్చి దండుతో దండడించె 22

క॥ "బీదరు"జిల్లాలో "న
ష్టి" దుర్గము నతడు మున్నడిన్ గొని ఖండా
వాదరసరిపరితోఁ ద
త్ప్రా దేశమునందు నిలిపె భగవా జెండా 22

సీ॥ జన మేరు వా రందఱును? జంగుబహాదూర్ధి
ధృతు వేచు పటువారిల్ పశేండ్లు
తళతళ లవి యద్విధములు? సతారేంద్ర
సేన కత్తికవాతు సేయుచుండె

నే మది యా దుమ్ము? రామరాయని తురి
కీలు కచ్చీల్ వారబ్బీలు వెడలె
నేమి టా చిఱుమ్రోత యెప్పుడు? శ్రీమంతు
సాహుఛత్రపతికోశమ్ములెక్క

గీ॥ యడుగ ననభిజ్ఞుల కభిజ్ఞు లాడి రిటుల
నష్టిదుర్గోపకంఠమ్మునం దొకపుడు
అటుల వెల్గెఁ దత్ప్రభ వెల్గినన్నినాళ్లు
వాని పలునుళ్ళు రఘురాము పావుకోళ్ళు. 228

క॥ నీయీడువాడె యాతం
డా యెడ మరికొన్ని కోట లఱుముకొనగఁ బైఁ
బోయి పగర పాళెము మెం
డై యేగెను కొంతమంది యనుగులతోడన్. 229

క॥ పురగిరికాననజనపద
చరు డా బహువేషధరుడు సమయము ఖర మై
యురులన్ బన్నుచు దవులు ప
గర కొక కోవెలఁ బరుండి కడకున్ జిక్కెన్. 230

క॥ యావజ్జీవమ్మును కా
రావాసమునందు నిలుపు ప్రాపిలె రామా
రావునకున్ మున్వరుఖా
న్నా వెలసిన రోహిలాదణాయనికి సఖా! 231

గీ॥ పారతంత్ర్యాపగమకృతాభ్యాగమంబు
వారితోఁ బోయెను, మఱచినారు ప్రజలు
నీవు మఱల జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చినావు బాబ!
కాళరాత్రి యయ్యె నటంచు కథకు డరిగె. 232

దయానంద ఖండము

ఆ॥వె॥ మొదలు కొక్కెమంత పదపడి సంకెల
యంత యగుచుఁ గొరయంత యెదిగి
మబ్బు గ్రమ్మె భరతమహీ నభోలక్ష్మికిన్
జలము వచ్చె కంటికొలకులందు. 1

సీ॥ ఎంత రాజేసిన నించుకంతయ మండి
పోయినిప్పు చల్లారిపోవుచుండె
మీగడవలె నుండి రేగడి మోకాలి
లోతున నిడినకాలు దిగుచుండె
నీ వేళ నీ రాజ్య మెవరిది కాదు మా
దన్నట్లు కీచురా ళ్ళఱచుచుండె
నెటు పోద మన్నను నేఱు లడ్డమువచ్చి
జనుల ప్రయాణమ్ము సాగకుండె

తే॥ పండు వగుచుండెఁ గొక్కెరతండమునకు
చినుకు లయి తుంపర లయి చిమ్మనపుగ్రోవి
చిమ్మిన ట్లయి మోటతొండమ్ము ధార
క్రుమ్మరించిన వడి జడి ముమ్మరింప 2

క॥ అ జడిఁ బోటుకు పెట్టిన
మ ంటన్ గూరుచుండి మలగెడు దివియన్
మి ంచి పత్ర మైదుగు
రె లో వ్రాసి ముగియింప నెంచిరి కడకన్. 3

తే॥ కలము తెచ్చె నిస్మాయిలుఖాను, కాగి
తమ్ము తెచ్చె నీశ్వరభట్టు, తక్కువయ్యె
బుడ్డిలోన మషీరసంబు, కొనివచ్చె
రవ్వయంత 'వెంకోపంతు' వ్రాతకాడు. 4

ఉ॥ అద్దముదువ్వెనల్ కలవు నౌదల దువ్వుకొనంగ నూనెకే
యెద్దడి వచ్చె నన్నటులు నింధనరాశియుఁ బాత్రరాశియున్
గద్దు గృహాన బియ్యము వినా యనినట్టులు నున్న దండి! యీ
ప్రొద్దు, ముగింతుఁ బత్రమును ముక్కలు మూడుగ నంచు వంతనెన్

క॥ రూకలు నెలకు పది తలకు
నాకలి దీర్చి యిడునట్లు నా బాబా ఖాన్
చేకురుచునట్లు సాయము
లేకరి పత్రములు రెండు లిఖయించి యిడెన్. 6

గీ॥ సాకు లీశ్వరభట్టును "జానుమియ్య"
యంతయు నిది యల్లాదయ యనియె ఖాను
సుదిన మనియె బాబా,పంతు చెదరిపోదు
ఫలము నా వ్రాత పడిన యే స్థలమున ననె 7

ఆ॥వె॥ భావవరుసఁ జేసి పలికె నీశ్వరభట్టు
పంతుగూర్చి వాని మంతుగూర్చి
వెంకొపంతువ్రాత వేనికిన్ దొరుక, దు
దాహరింతు వినుడు స్నేహులార! 8

ఆ॥వె॥ మధువు లొలికెడి యొకవధువుసొగసుపైని
కన్ను వేసె నొకడు,గడపదాట
దామె,గడియ దాట దతనికిఁ, గిల్లాకు
వ్రాసి పడతి కంపవలసి వచ్చె. 9

క॥ మతి పట్టిల్ కొట్టిననున్
మతల బతని కందదయ్యె,మా వెంకోపం
తతని గురువు,తద్దేహం
బతుకుకొనుచు వదల దితని యంఘ్రిద్వయమున్. 10

ఆ॥వె॥ పైకి వచ్చి గురునిఁ బడనెట్టు రాజకి
యంపు శిష్యరికము నత డెఱుగడు
నందిగా నెసంగు ననవరతము లింగ
మూర్తి యైన గురుని మోము గనుచు. 10a

ఆ॥ వె॥ ఎటులొ వదులు గాగ నితడు వ్రాయించెను
నేను నీదు భర్త నీవు నాదు
భార్య వేగవలయుఁ బండరితీర్థము
నరసిరాగ నంచు, నరిగె జాబు. 11

క॥ ఆ ముగ్ధ మానభరమున
మోమున్ జిట్లించి చూడు మో! మగడా!నా
నా మగడు రచ్చలోఁ ద
ద్గ్రామమునుం బ్రోగుసేసి కాగిత ముంచెన్. 12

గీ॥ హే!గురూ!యంటుకొన్నది యిపుడు జిగురు
విఱిగిపడినది యూరు నా వెన్నుపై న
టన్న శిష్యున కీత డా వెన్ను చఱచి
ఘాత్రవృషభ!శామాల్ నాల్గు చదువు మనియె. 13

ఆ॥ వె॥ అటుల చేసి చదివె నాత డా వ్రాతను
నేను,నీదు భర్త,నీవు,నాదు
భార్య,వేగ వలయుఁ బండరితీర్థము
నరసి రాగ ననుచు,మెఱసిపోయె 14

చ॥ అని వివరించి భట్టుముగు రందఱివారు సెబా సనంగ వా
కొనె నపు డేగి శిష్యు డటు కూటముచేఁ జదివించె వాక్యమున్
జన మిది కల్పుగో ల్తనముఁ జాచెడిఁ గాని దురర్థ మేది తే
దని యలదాని పెన్మిటినె యాడిరి లేఖను చించివేయుచున్ 15

క॥ పోషకములు పక్షద్వయ
భాషు లగు వకీళ్లకుఁ,సభంగాభంగ
శ్లేషములు,'రుకూన్'దెలివికిఁ
గాషము,శ్రీ వెంకొపంతుకర్తృకలేఖల్ 16

చ॥ అన నికఁ జాలు నూరుకొను మంచు నలంతి వాసించెఁ బంతు,చ
క్కని కథ వించినావయ!వకాలతు సేయడ వెంకొపంతు, శ్రీ
యన యటు సేయుచున్న యెడ నారటముల్ మన కుందునే!ధన
ఘ్నున కిపు డంచు మౌనమును బొంది కడంగిరి చర్చ కందఱున్.

గీ॥ చింతగింజ వేసినఁ దేలు చిక్కనైన
చాయు, గమగమలాడు మేల్ జరదతోడి
తమ్ములమును సేవించి కర్తవ్యనిర్ణ
యమ్ము సేసి రాలోచించి యంద అపుడు. 18

క॥ 'జాతాహూ మై గుఢ్నార్
లాతాహూ ఫౌజు రోహిలా డక్కనియోం
కా, తయ్యార్ రహానా' యని
చేతిన్ గదలించి ఖాన్ వచించెను బాబాన్, 19

గీ॥ నేను పూనాకుఁ బోవుచున్నా, నమాస
నాడు సూర్యాస్తమయవేళ కందుకొందు
నిచటి కని ఖానుతోడ కథించి భట్టు
ను గని బాబా చెయిన్ జేబునుండి తీసి. 20

శా॥ ఈ బంగారపు హార ముంచుకొనవే! యీ రవ్వలుంగ్రాలునుం
బాబూ! ఈశ్వరభట్టు! వచ్చెదనుకన్ మా మధ్యవర్తీ! యనెన్
బాబా! నీకయి ఖానుకై వెదకుచున్నా రిందుఁ బోలీసుసా
హేబుల్ జాగ్రత యెట్లువచ్చెదవొ సుమ్మీ!యంచు భట్టూరిచెఁ

శా॥ వెంకోపం తనెఁ గాల్బలమ్ము రవుతుల్ వేసాముసంకెన్ ధను
ష్టంకారమ్ముకు బోలు వాడి గల రై శస్త్రమ్ములన్ మోసి యీ
వంకన్ వత్తురు నిన్ను గొల్చుటకు బాబా! రెండుమూణ్ణాళ్ళలో
టంకమ్ముల్ బలె దారువున్ బగతు నడ్డాడింతు రీ వున్నచో.

చ॥ ఖనిజము భూమియందు బలెఁ గాలమునందున దాగి దైవ మే
యొనరున నున్నదో తెలియకున్నది, కర్జము నీవు పోక తీ
రని యటు లుండె గాని బవర మ్మివు డున్నది,మూడుమూడు నా
అనినటు గెల్పు నున్నది సుమా! మన పట్టు తరఃఫలంబ్రదుమా

ద్వి॥ అన విని నిట్టూర్చి మునుపటి కొన్ని
మనసున ఘటనలు మల్లాడుచుండ 231

మ॥ ఇటు మాటాడెను ఫాడ్కె కోరితిని ము"న్నిందూరుహోల్కారు"న
దభటసైన్య మ్మిడి నన్ను బంపగదవే! పాలార్తు నాంగ్లేయులం
పటతన్ భారతభూమినుండి యని, యొప్పన్ లేదుపో ద్రవ్యమున్
ఘటియింపండ యతండు తాదృశుడు నన్ గైకొన్నని ట్లుందునే!

ఆ॥ వె॥ యాచకుండ నైతి నానాటిసుత, బిజా
పూరు నాదు మామగారి యూరు
చిక్కవచ్చు నందు (శ్రీ) భారతజ్యోతి
తైల మిష్టకోటిశీలనమున. 25

క॥ నావుడు భట్టు పలికె నీ
తో వత్తురు బ్రాహ్మణులు పదుగు రని, బాబా
నా వెంట నున్న నే మౌ
నో! వారికి ననియు తోడు నొందియ వెడలెన్. 26

క॥ బాబా! బాబా! బాబా!
బాబా! యని యొక్కమారు ధ్వనియించెను ఫా
డ్కే బయలువెడల సంగము
లో బాడబగృహము లెల్ల లుప్తకళము లై. 27

తే॥ అంధకారమయమ్ము పూర్వార్ధ మగుచు
నుత్తరార్ధ ముజ్జ్వల మౌచు నొప్పు రాత్రి
భారతచరిత్రమును కంటివద్ద పెట్టె
బయన మై పోవుచున్న బాబాకు నాడు. 28

శా॥ తంతిం బొంబయిరాజ్యపాలకుడు హైద్రాబాద నాంగ్లేయరా
ట్తంత్రమ్ము న్నడుపించు పెద్ద కనిపెన్ ఫాడ్కేను బంధింప, పెన్
మంతున్ వించె నతండు, మంత్రియు ఫర్మాయించె దద్బంధనో
దంతంబున్ వివరించి రక్షకభటాధ్యక్షున్ దరహాసమున్. 29

క॥ ప్రకటించిన బహుమతిలో
నొక వేయిన్ మున్నె పంపె హూణుడు తద్ర
క్షకశాఖాపతికి స్వర
క్షకశాఖ ఘనపదవి నెసగు 'డేన్యలు'తో. 30

క॥ తతి గొని చీమలు కొలుచున్
వితముగ భాగ్యపురమునకు వేగులు వారల్
వెతకివెతకి కొనితెచ్చిరి
ప్రతినంవసథమున కొకడు పరికల్పితు డై. 81

గీ॥ ఆ భటాధ్యక్షు "డబ్దులుహాక్కు" పంచ
శతభటులతోడ దేనియల్ సహితు డగుచుఁ
గోరమీసము మెల్చి గుడ్నూరు పోయి
ఖానునున్ మరికొందలు ఖైదుసేసె. 82

మ॥ కడిమిన్ సంగములోనఁ గొందఱను గాండ్గాపూరులోఁ గొందఱన్
ఖడవాల్ మీ రని తిట్టి భట్టుముఖవిప్రశ్రేణి బేడీలతో
మిడుకన్ జేయుచు 'హాక్కు' బోరన చనెన్ బీజాపురీదృష్టి యై
నడుమన్"గన్నూరి"లోనిబ్రాహ్మణులకున్ గారాగృహప్రాప్తిగా.

క॥ దేవనగిరిలో ఫాడ్కే
దేవాలయసీమ చంద్రదీధితిలో ని
ద్రావశు డై యుండెను భూ
దేవదశక మల్లె యుండె దీర్ఘశ్రమ మై. 84

గీ॥ గుండెపై బర్వి ప డ్డటు లుండి నిదుర
కనుల ఫాడ్కే 'యెహే' యని గట్టిగ నొక
విసరు విసరి చూచె నుస్సురుసు రటంచు
నంత దూరానఁ బడిన డేన్య లను వాని. 85

క॥ పంచా! నిద్దురలో నను
బందా సేయుటలు నీచు పని, రండిర మీ
రందఱు నా కైదువు నా
కున్ దక్క న టంను ఫాడ్కె గొంట్రించె వడిన్. 86

గీ॥ అట్టి ఫాడ్కే నిరాయుధు డైన నతని
దరియఁ జాలద డేన్యలుపరిజనమ్ము
తనకుఁ దాఁ దద్వశుం డయ్యెఁ దప్ప కునికి
నతడు 'గుల్బర్గ' జైలులో నడుమబడియె. 87

ఉ॥ ఆ పదిమంది బ్రాహ్మణులు నంతకు మున్నుగఁ బట్టుబడ్డ యా
పాపలఁ గొంతమందియును ఫాడ్కెయు ఖానును ఖాను నాయకుం
డౌ పరి కొంత కూరుకొని రందఱు పెన్‌జడి నానినాని యా
త్మాపయిఁ గూలెనో! నరకఖండ మనన్ దగినట్టి జైలునన్. 38

ఆ॥వె॥ తీసినట్లె వెలికిఁ దీసి మరల నందె
వేసెఁ బోగ నున్న శేషజనము
నేడునేండ్లు ఖాను నితరులఁ దగ్గించి
యబ్దయుగము గడవ నచటి కోర్టు. 39

క॥ పూనానగరన్యాయ
స్థానమునకు మహారాజ్యసంహారకవా
ర్తానిచితపత్రములతో
నానీతుం డయ్యె ఫాడ్కె యభియోగమునన్. 40

ఉ॥ దేశముకోస మై మన నెదిర్చెను ఫాడ్కె యటంచు వాని గా
రాశయవాసుఁ జేయగ మహాశయులార! జనమ్ము రెచ్చిపో
దో! శతసంఖ్యసిద్ధపడదో! యత డట్లిపు, డెట్లు సేత? ధీ
కౌశల మొప్పఁ జెప్పు డనగా హితు లాడిరి రాష్ట్రపాలుతో. 41

సీ॥ బందిపోటుదొంగనుగ ఫాడ్కేన్ దెలియఁబ
అచెద మన నొక డురిదీయరాద యండ
మానునిండఁ దొల్తటి! పోరి మగలు గలరు
దాన వాని నేడేనుకుఁ బంత మనెఁ నొకడు 42

చ॥ ఒకడనె నింతయున్ సరియ, యొప్ప డెవండును బందిపోటుదొం
గకుఁ గల లక్షణమ్ములను కల్పన చేసిన నేమి? వానిపై
నిక మన మిట్టివాడ్కుగ మ రెవ్వడు కానటు చూచుకోవలెన్
సకులుగఁ జేసికొంచు జననాయకులన్ దగు సుస్థ కాది యై. 43

సీ॥ చిటికె వైచి భళీ! యని యిటుల నుండ
వలయుఁ దెలి వన, చెయి గుండెపైని వైచి
కొని మనము నిదురింపవచ్చు నిట నిటులు
చేసి యని తక్కువారు భూషించి రతని 44

చ॥ దొనిగొని యా త్రిటిష్వరచతుష్టయ ముఖ్యున నీ మరాటిబా
పనిఁ జెటఁ దూర్చి, భారతసభన్ జనముఖ్యులతోడ దేశపా
ర్వణ మని కూర్చి, సంస్కరణవాంఛముఁ జేయ నహింస తెలుగా
నెనసిన దాని నీడ మన యేల్బడి క్రీడ గదా! సదా యనెన్. 45

క॥ మెజస్ట్రేటిట్ కోర్టునఁ దొలి
గా జరిగి నెషన్సు నొందగా ఫాడ్కే కే
సా జడ్జి బాపురే 'యను
కో జన మది ముగియునంతకున్ జనుదెంచెన్. 46

గీ॥ అచట "జోషీని" నియమించిన రాన
డేమహాశయు డిందు ఫాడ్కేసమ
నమునకై "మహాదేవచిమ్నాజీఆ "
ను నియమించెను న్యాయవాదిని నాడు. 47

చ॥ ఇరువురు వచ్చి,రం దొకరు డిప్పుడు రేనడెపైని కన్నవే
సిరి పరిపాలబృంద మని చెప్ప ద్వితీయు డి దిప్పు డేమి వ
త్సర ప్రథమమ్మునుండి,తన దొ కొలు వార్చు రికార్డు పోవనై
మరొకడు రానడే ప్రభుతమందిరగాల్చిననాటినుండియుఁ. 48

చ॥ శుత మిది నీకు,నేడు పొగచూరిన యిర్వదియేండ్ల భారత
తి కొక వెల్ల వేసి మతిచే వెతికించెను శాంతియాను స్వ
తు నిత,డిట్టి ఫాడ్కె కవకాశభరమ్ము సహాయు డౌటచేఁ
బతిరసనాలసద్యశముపాడుగ తా నయినాడు రానడే 49

గీ॥ చదువుకొన్న పత్తనవాసిజనము తక్క
జానపదజన మెఱుగదు రానడేను
నే డెఱింగె ననన్ జతగా డయిన "క
పర్డి" బాలగంగాధరా! వల్లె! యనియె. 50

గీ॥ ప్రేక్షకస్థానమునఁ దొలిబెంచిమీదఁ
గూరుచున్నవారలలోన వీరు నుండి
రదియ కేసువిచారణ నంత్యదినము
సాక్ష్యము వకీళ్ళ వాదమ్ము జరిగె ఘనము. 51

మం॥ద్వి ఎంత లోతుగఁ బరీక్షించిన నేమి!
భానుబాబాల యా కంట్రాక్టువందు
జడ్జికి దొరకద నందు శిక్షింప
నంతంతమాత్రము లన్ని సాక్ష్యములు
నిజము చెప్పఁ దలచి నిలువు నడ్డమ్ము
నంగుళ మ్మెదిగిన యా వాసుదేవ
బలవంత ఫాడ్కె యిటులు కోర్టుకెక్కి
గుంపులు నలరి యాలింప భాషించె.

మ॥ ఘనరాజ్యాచ్ఛలబంధనాలయచలత్కంఠీరవీభూతమ
జ్జనులారా! భరతోర్వ్యరాధనమునన్ సాహసాలు కాజేసి యిం
దు నుసింగొల్పెను జాగిలాల మనపై దుర్భిక్షరూపమ్ములన్
మనసుంబట్టగలేక యిట్టి ప్రభుతన్ భ్రమందింప నుంకించితిన్.

ఉ॥ తిండి సయింపకుండె, నరుదేరద నిద్దుర, నాకు నేత్రముల్
రెండును జోతు లయ్యె,నిదురించినయట్లె జనమ్ము తోచెబో!
యెండను, దాని మేల్కొలిపి యేత్తెర భారతమాతృశృంఖలా
ఖండనసేతకై నడుముగట్టితి, కట్టితి తోర మియ్యదే! 54

ఆ॥ వె॥ఆదిబలము స్వార్థమై పోవ నదనునఁ
గ్రొత్తబలము ధనము కొదువ గాఁగఁ
జిక్కి దేశమునకుఁ జీడ బాపగ లేవి
యితని నందఱున్ క్షమింత్రుగాత!

శా॥ ఈ నా ముప్పదినాలుగేండ్ల కథ వ్రాయింబాయ, కో భ్రాతలా
రా! నిర్మించిన భారతప్రజ "స్వయం రాజా స్వయమ్మంత్రి"
యే నాడెమ్మనఁదానె యేలుకొని తన్నింపొందుటల్ లగ్గొ
ద్దానిన్ పీఠక వ్రాసినాడ నదిగో తద్గ్రంథమున్ జూడుడీ!

చ॥ ఎవరికివార మిందఱము నీ పరతంత్రత తీర్తిదీయ శ
క్తి పొసగ దంచు నూరుకొనఁగ్రేళ్లుబుకుం బ్రళయమ్మదాశ ని
ర్ద్ది,వివిధరూపధారిణిగదే! ప్రజశక్తి,యెదుర్చి చచ్చి క్రొ
త్తవులు గడించినారలు స్వతంత్రత,నయ్యది శక్తి కాదొకో! 57

గీ॥ దొంగతనమునిందను మోపి క్రుంగదీయ
కాంగ్లరాజ్యముం గూలద్రోయ గడగె నని
ఋతమున న్నన్ను శిక్షింప నెంచె,మెచ్చి
కొందు కోర్టును, కిడులో కొంత మేలు. 59

గీ॥ పలుబడిని యథాశక్తి నిందలు మొక
టగుచు గాని,యొక్కొక్కర మగుచు గాని
యెదిరి వెనుదీక పోరి వ్రాలుద,మొకండు
విత్తనము చాలు స్వాతంత్ర్యవృక్షమునకు. 60

కం॥ ఎంతో చింతిల్లితి నా
కంతటి భాగ్యంబు పట్టనందుల, కాంగ్లుం
డింత సురియ నా కిడి న
న్నంతం బొందింప ననుతు ననియెన్ ఫాడ్కే. 61

శా॥ చాలున్ జాలిక కట్టిపెట్టు మనుచున్ జడ్జి సనా బందిఖా
నాలో మ్రగ్గగ దండనంబిడి చనెన్, హైకోర్టె ఫాడ్కేము పూ
నా, లూనప్రసవమ్ము తీగవలెం దన్నాథాంఘ్రులన్ జుట్టుకో
గా లేమన్ గని విచ్చుకత్తులు ముదుంగంబాఱె క్లిన్నమ్ము లై.

చ॥ వల దనినావు నన్ను నినుం బాయక నేనె సరించియున్నచోం
దులువ యెవండు స్వామి! నిను దొట్టి జయింపగలాడు, వాని కం
డలు తెగవ్రేయ కుందునొ! కుఠారమున, న్నిదురింప నీవు హై
ఫిలు గొని మేలుకోనొ! విధి యేంచె న టంచుం మెలంతి బెగ్గిలెన్.

చ॥ కన్నుల న్నశ్రుధార లొలుకన్,గడచూపులు కౌగిలింప నా
యన్నులమిన్న భర్తృగళమందు గులాబిసరమ్ము వైచి కా
ర న్నివసింతు స్వర్గమున ప్రాతిగ నాకును తావు సేయవే
నిన్ను భజింతు నాథ! యిట నే మనజాల న టంచుం గూయిడెన్.

గీ॥ చెలియ! భౌతికకాయముల్ తలవందగునె!
యస్మదాత్మలు ధన్యము లంచు నతడు
వెనుదిరిగి చూచుచుం బోయె,వెలది యల్లె
నిలచె ప్రాన్పడి చూపులకొలదిం గనుచు. 65

శా॥ 'తానా'శైలున వాసుదేవబలవత్ఫాదెక్కె వసింపంగ రా
వాణాస్త్రైణము బంతిగా నిలచి సావో! శూరచూడామణీ!
మా నేత్రున్ జలిముద్ద సేసెడి యసామాన్యమ్ము త్యాగమ్ము నీ
దౌ నర్థం బని పుష్పగుచ్ఛదము కొండాడెన్ మనస్ఫూర్తిగా.

ఉ॥ ఏడెను శైలునందు నివసించుచు ఫాడెక్కె పరారి యయ్యునున్
దోడనె బద్దు డై జ్వరముతో దివి కేగెను మూడు నేండ్లలో
చేడియ తన్ని కేతమునఁ జేద్వడి పిచ్చిది వోలె నయ్యెనీ
రాడిరి సోదరుండు చనిన ట్లయి పెక్కురు వాని పంచతన్. 67

గీ॥ ఐదువందలు పత్రిక లట్టివార్త
పగలె సర్వాగ్రముగ నాద్యపత్రమందు
ఫాడెక్కె యింకఁ దప్పించుక వచ్చి యెటులు
దిరుగగల డని తెలిగుండె గుఱక వెట్టె. 68

క॥ అపుడె దయానందుండున్
వ్యవగతతను వయ్యె, నట్టి వార్త విని జనం
బు పొగిలి శ్రద్ధాంజలి త
ద్విపశ్చిద్గణి కొసంగె పీటనుపీటన్. 69

సీ॥ ఈ వివాహమ్ము బలహీని యని చాటి
బ్రహ్మచర్యమునకుఁ బదును పెట్టి
స్త్రీవి మిగిలిన శ్రీవిద్య లే దని
ఘోషి ఘోషాను కొంచపఱచి
సర్వ భౌతికరహస్యములు ముక్తియు వేద
మూలమ్ము లని ఢక్క మొరయ వేసి
దివి భానుమండలమ్ము వలె భారతమండ
లము భువి నొప్ప నల్గడ భ్రమించి

గీ॥ పోదుపోదు సంఘీభావముననె తక్క
నస్వతంత్రత యని జాతి నంతటి నొక
బంతిగా నిల్పి జీవితపణ మొసంగి
కన్నుమూసె దయానందఘనతపస్వి. 70

గీ॥ సంఘసంస్కరణాసనస్థముగ మతము
రాజిలఁ రామమోహనరాయి సేయ
సంఘసంస్కరణము మతపదములాస
నస్థముగఁ జేసె శ్రీదయానందసూరి. 71

గీ॥ మానవత్వమ్మె మతము సమానగౌర
వములుగాఁ బెంచినాడు శ్రీస్వామి, వర్ణ
భేదములు కల్పితము లంచుఁ బెద్ద యెవరొ
చిన్న యెవరొ తత్త్వకృతియ చెప్పు ననుచు. 72

శా॥ న్యాయంబే యత డైన యీశ్వరుడు జన్మం బిచ్చె శిక్షాకృతిన్
బ్రాయశ్చిత్తము లేదు దుష్కృతికి దత్పాపమ్ము బోగొట్టుకో
నై యంచుం బరముం గృతజ్ఞతలఁ దన్వ హోమసంధ్యాదులన్
జేయంగావలె నంచు బోధనము సేసెన్ స్వామి గంగార్భటిన్. 73

క॥ "బ్లావట్స్కి" "యాల్కాటు"ల
రావించెను స్వామి యిటకు, రంజిల్లెను త
ద్భావితదివ్యజ్ఞానము
చే వారల యా మతమ్మె చేరువ కాగన్. 74

గీ॥ పుటుకతో నరు లంద ఱొక్కటె యటంట
గొంద ఱపర'రూసో'యనఁ గొంద ఱనిరి
'లూథ'రని, వాని హింస విలుప్తమైన
యొక రకపు 'బిస్మా' ర్కనిరి కతిపయులు 75

సీ॥ సాయణాదులను పాశ్చాత్యులన్ ఖండించి
విలిఖించె భాష్యమ్మె వేదపరిధి
బొట్టుతేడాతోడఁ బుట్టెఁ గల్లోలమ్మె
లంచుఁ జందనమునే యామతించె
బొంబాయిపత్తనమ్మున నిల్పె నార్యస
మాజమ్మె పేర నాత్మమతసంస్థ
ఉత్తరదేశము మొత్తము చరియించె
శతసహస్రమ్ముగా ఛాత్రసంఖ్య

ఆ॥ కాశిలో మూడునూ౯్ల దిగ్దంతిసమము
నీవు లెదురాడఁ జాలని నేటు గొని యు
పన్యసించె యవ్వనమున సన్యసించెఁ
జిరయశుడు విరజానందశిష్యు డతడు. 76

చ॥ మనవనిపట్టనై మతముమాటున నీతడు ప్రోగుసేసెడిన్
జనము న టంచు నేలుబడి సంశయ మందిననేమి, యైకమ
త్యనవనవప్రభాసమిళితమ్ము స్వధర్మము బోధసేసె న
య్యనఘుడు సర్వతఃకృతమహాసభలందు ఘనాఘనధ్వనిన్. 77

ఆ॥వె॥ శిథిలనిగమమతి శ్రీదయానందస
రస్వతి సభలందు ఱంకె వేసె
జబ్బ చఱచి యార్షసమ్మతమతమందుఁ
బొరలు చూపు వారు తెరలు దంచు. 78

క॥ వేదము లపౌరుషేయము
లై దనరున్, ద్వేష మెఱుగనట్టివి శుభసం
పాదకములు మానవతా
సాధకము ల టంచు స్వామిశంఖము మ్రోసెన్. 79

క॥ గుణవంత మౌ ప్రతిక్రియ
గణనీయము తాల్మికన్న, కాదగినది యౌ
ననుకొనుటకన్న జతన క
రణీయ మగు రెట్లు, నిట్లు ప్రబలె తదుక్తుల్. 80

గీ॥ ఆదిశంకరు తరువాత నంతవాడు
"హెర్క్యులసుఁ" బోలు బలవంతు, డెడమచేతఁ
బరుగిడెడి గుఱ్ఱముల బండిఁ బట్టి యాపి
నాడు, పరఖడ్గము విఱచి నాడు స్వామి. 81

క॥ స్వామిది ద్వైతము, శంకర
సామిది యద్వైత మయ్యు జనుల సమైక్య
శ్రీమంతులఁ జేయుటలో
నీ మహితులు నిద్ద ఱొక్కటే యనవచ్చున్. 82

క॥ అవమతి యలవు నపాయము
తవిలిననున్ దవులనట్లు తరళించు కృతి
ప్రవణు డత డొకడు తనపై
ని విసరిన మహాహి నొడిసి నేలకుఁ గొట్టెన్. 83

క॥ ఎదురుము తలవంపింపుము
చదువుము దుర్మార్గు డగునొ జ్ఞాపతినే, ని
య్యది సామవేది ఘూర్జరు
డు దయానందు డనినది నుడుగుతొడుగునుమీ! 84

క॥ ధర నెడసె దయానందుడు
తిరుగుచుఁదిరుగుచునె యఱువదియు నిండక, యి
త్తటి రాజకీయరంగము
నురడింపగ వచ్చునో! తదుపముడు లెస్సల్ 85

క॥ అని యధ్యక్షుడు తుదినుడిఁ
బునహాసభలో నొడివినపు డచటకున్ వ
చ్చెను "గంగాధరతిలకుని"
తనయుడు "బలవంతరావు", తత్సభ ముగిసెన్. 86

చ॥ వినిచి తిలక్ సదస్యులకుఁ బ్లడరుతోఁ "గొలహాపురంపు" కే
సునఁ దగ సంప్రతించుటనెసూ! తడ వయ్యె నటంచు నింటికిన్
జని మఱునాడు వచ్చిన స్వసఖ్యునితోడ నగార్కరాఖ్యుతో
డ నిటులు పల్కె వాని కిరుగ్లాసుల చిక్కని టీ యొసంగుచున్. 87

శా॥ ఖాయీ! భారతదేశ మెంతటి క్రియాభాండారము న్నేడు కో
ల్పోయెఁ వందలయేండ్లకొక్కడుదయంబొందున్ దయానందవ
ర్ధీయుక్తుండు షడంగపూర్ణనిగమాధీవాసచిత్తుండు చెం
దై యాస్కాదుల పాళిలో చిరయశుం డై దేశసేవ్యాళిలో. 88

క॥ ప్రేమింతు దయానందు మ
హామేధావీంద్రు త్రయికి నప్రతిహత మౌ
ప్రామాణ్యము సర్వత్ర స
భామండనముగను నేడు వఱలించుటచే 89

గీ॥ సర్వసమ్మత మైనదా శంకరుని మ
తమ్ము? కాకున్న నతని నందఱును మెత్తు
రేల? శాంతిసంస్థాపనశాలి గనుక
నీ దయానందు జాతీయవాది గనుక. 90

క॥ అని తిలకూ! శంకరు మత
మునకున్ స్వామిమతమునకుఁ బోలిక కలదా?
యను "నాగార్కరు"తో నత
డనియె మరియుఁ గలదు విగ్రహార్చనలేమిన్. 91

గీ॥ సన్యసించినగాని మోక్షమ్ము లేద
యందుఁ, బ్రజ లెల్ల సన్యాసు లౌదు రెట్లు?
కలసి రెందఱో షణ్మతస్థు లొక టగుచు
నైనఁ దమ పూర్వవాసన లణతు రెట్లు? 92

శా॥ దానఁ విగ్రహపూజ తన్మతమునన్ దైవారెఁ దర్వాత ని
ర్యాణంబున్ దరియంగఁ జేయుట,కిటన్ వర్ణిత్వగార్హస్త్యముల్
వానప్రస్థము నడ్డురావ యమృతప్రాప్తిన్, బ్రతీకార్చనా
ధ్యానప్రగ్రహ మేల యుండవలె,నట్టె మ్రొగ్గినారల్ ప్రజల్ 93

ఆ॥ వె॥ వేదముల్ ఖగోళవిజ్ఞాన మటుల పీ
రార్చనమ్ము విగ్రహార్చనమ్ము
కలసిమెలసి భరతకాశ్యపీసంతాన
హృదయమందు నురక లెత్తుచుండు 94

చ॥ అటు లయి స్వామి యన్కొనినయంతగ వానిమతమ్ము సర్వులన్
దటుకున నచ్చి లోగొనద, తన్మతమే యన నేల? యే మతం
బిట నిది యెల్లవారి దని పేర్కొన నైనది? కాని దేశకం
పటుమత మా మహర్షి దియ వైదికమున్ హతవర్ణ భేద మై 95

గీ॥ నిగమమంత్రమ్ములను ప్రమాణీకరించి
బోధ మొనరించి పలుదార్లఁ బోవు వివిధ
బుద్ధు లగు ప్రజ నొక త్రోవఁ బోవఁజేసి
నవి దయానందు మతము శంకరుని మతము. 96

ఉ॥ స్వామియె యింక నొక్క పది వత్సరముల్ మనియున్న చోఁ బ్రజా
స్వామికరాజవాదనవిశారదులన్ దుమికింపకున్నె! నా
గ్రామము వీడి యీ పురిని కాలిడినట్టి పదేడునేండ్లలో
నే మొనమొన్న వింటి నొకనిన్ యతిశిష్యుమహోద్యమైష్యునిన్.

గీ॥ తన సమస్తము దేశాభ్యుదయముకొఱకు
ధారవోసె సర్దారు లాహోరునన్ "ద
యాళుసింగు", తద్బాంధవు డలరి చెప్పె
స్వామికృతములు వ్యాయామశాల లెన్నొ. 98

ఉ॥ శాలకుశాలకున్ ద్రవిణశాలురు పెక్కురు, తొంటి చివ్వ నాం
గ్లాళికి గెల్పు గూర్చిన స్వకర్మకు లజ్జితు లౌచు వారు పాం
చాలము భారతాగ్రబలచాలక మౌటకు నిర్ణయించి వ్యా
సాలు రచించి పంపిరి వెసన్ మన పత్రిక వెల్వరింప నై. 99

ఉ॥ హానిస కాదు ధర్మకృతిపట్టున భారత మంచు స్వామి యె
న్నేనియు సంఘసంస్కరణ లే మన కొప్పుచు వేదచోదితం
బై నలువేల యేండ్ల మొద లాస్థ నెసంగిన వర్తనమ్మునే
పూనవలెన్ జనం బనెను, బొత్తుగ నొప్పడ దీని మాఱుపున్. 100

ఉ॥ దీనికి మెచ్చితిన్ బ్రజకుఁ దెల్పెద మిప్పటికన్న సూటిగా
దాని గతాధికారమును తత్కలనాకరణీయకార్యమున్
హానివిభుత్వమున్ దెగినయొప్పునఁగోయ మొకో! స్వయింకృపా
ణీనిశితోక్తి పత్రికల నిండగఁ జేత నెసంగు రెండిటన్ 101

ఉ॥ వంకర లేని జీవితమువాడు, నిబంధనమాల జాతికిన్
సంకెల లూడగొట్టు నొక సమ్మెటగాఁ గల 'విష్ణుకృష్ణచి
ప్లంకరు' పోవుచున్ మనకు వ్రాసెను ముద్రణశాల పత్రికా
సంకలితమ్ముగాఁ బ్రజల సఖ్యత కంకితు లన్న నమ్మికన్. 102

శా॥ ఆగార్కర్ వచియించె నో! జనగణాధ్యక్షా! శివాజీసదృ
క్షా! గంధర్వులు వాడు 'చిత్పవన' వంశఖ్యాతి గాపాడు నీ
ప్రాగల్భ్యమ్ము పరంగి యేల్పడివడిన్ రాపాడదో! మంత్రులున్
గాఁ "గేల్కారుకపర్దిజోషియుగళీకారంధిక" ర్లుండగా. 103

మ॥ అదిమెన్ టికటికోట్టులో నిపుడు కొల్హాపూరురాజున్ దివా
ను దివానా యని తెల్లవాని సలహానుం బొంది,యవ్వారి బె
ట్టిద మౌ నైచ్యము 'కేసరి'న్ బగటి మడ్డిన్ కాలనాపాత్ర ని
ట్టిదిగా లోకముముందుఁ బెట్టుదము సృష్టికృద్వచోధాటిమై.104

మ॥ అని నీ వన్నపు డేను వ్రాసితిని కాదా!కాలగంగాధరా!
యనుమానింపక నీ "మరాటి"లిఖనం బట్లే,తదాలోకు లీ
'పునహా'పీటను నాటనాట మనలం భూషింప,రాజాధికా
రిని మన్నింపగ వేడు పత్రికలవారిన్ గేరి దూషింపగా. 105

సీ॥ ఆ దివాను న్యాయస్థానమందున మన
పైనిఁ బెట్టిన కేసులో ఫలిత మెట్టి
దేనిఁ వల్లెవాటుగఁ దాల్తు నీవు వోలె
కలరు మనకు "మెహతాతిలాంగులు" వకీళ్ళు. 106

సీ॥ అనఁ దిలకు వెక్కి వాదింతురవెు! "ఫిరోజి
షాతిలాంగులు" మనవైపు, చక్కని విధి
శిక్షపడినను మేలె,ప్రత్యక్ష మైతి
మిపుడు పత్రికాముఖమున నిండియాకు 107

మ॥ విషువద్భ్రప్నగతిఁ వసంతఋతు వావేశించుటల్ రేబవల్
విషమత్వం బడుటల్ తగఁ మృగశిరాభిఖ్యమ్ము వ్యాసమ్ము,జ్యో
తిషసిద్ధాంతము ఫ్రాంసు కంపి వినుతిన్ దీవ్రమ్ము లోకైకపా
రిషదిన్ గైకొని యుబ్బునంతకుఁ బదిఁరె ట్లుబ్బితిఁ దీనిచే.108

ఉ॥ ఎంతటివాడు కాని ప్రజ లెల్ల రెటుంగక వారికోస మై
వంతలపాలు గా నతడు వాడిపడున్ విరి వోలెఁ, జక్కవ
డ్డంతటిచెప్పికోలు గనునా!ఘనకీర్తియు దొడ్డకీర్తి జ
న్మాంతరపుణ్యలభ్యముతె యైనను రెంటికి రెండు పుణ్యముల్.

ఉ॥ ఉద్యమ మేది యేని ప్రజ యొప్పిన కల్పకవల్లి,కానిచో
వైద్యుతవల్లి, యిందు పరపాలన దుల్బగ నాగరమ్ము లే
విద్యలు లేవు,వాయి చెయి పీలున వాలున నెల్ల రార్చ నౌ
విద్యయ తక్క, నాయకత వేచియ యున్నది యేమ నందువో!

ఆ॥ వె॥ ఎన్ని కోట లైన నిట్టె కట్టగవచ్చు.
నాయుధముల యుద్ధ మాడవచ్చు
జనులు మెచ్చ మెలగు టనునది కష్టత
మంబు నాయకత్వమాతృభూమి. 111

క॥ నౌరోజీకృతసంస్థన్
జేరి పని యొనర్చుటయును,శ్రీరానడెతో
గూరిన విద్యాబంధము
పోరాములు కావు విడువ బుద్ధి పొడమెడున్. 112

మ॥ దినమున్ శ్లోకశతమ్ము వల్లె కిడి మోదించెన్ మహాశాస్త్రి నా
జనకుం డాయన యిచ్చిపోయినది యీ సాహిత్యషడ్దర్శనీ
పనిత గ్రంథకదంబ మంతయుఁ, బునఃపారమ్ముకై యిం దొకం
టిని విష్వంగని రాజకీయములు కంటిన్ గొట్టిమూయించెడిన్.118

ఉ॥ అంబుదగర్జనంబు తొలి నై మలిఁ బంటలు పండు, శాంతి యు
ద్ధంబున వచ్చి యెచ్చిరిలు, దంటల జంట పరస్పరంబు శా
ర్యంబు నెఱింగి చేసినదె యాదల వంచు ప్రసక్తి లేని స్నే
హంబు,స్వరాజ్య మందుకొన నైనది యీ తెఱ గంచు నెంచెదన్.

చ॥ మన గతి యిట్లు పట్టినది మత్సఖుడా ! మన పెద్ద లెన్న డే
ననుకొని యుందురో!యడిద మందక యూపిరి త్తితోడి నా
ల్కను కదలించి జాతి యభిఘాతి నెదుర్చు నటంచు, గెల్చు నం
చును నెది త్రోవ త్రొక్కవలెనో! ద్వివిధంబో! స్వరాజ్యసిద్ధికై.

ఆ॥వె॥ మాఱె కేశవాఖ్య మత్కము బలవంత
రా వటంచు, శాస్త్రభావకతయు
మాఱె రాజకీయ మై, మరుత్సఖసంజ్ఞ
సార్థకముగ నిండియాను మార్తు, 116

శా॥ నానాసాహెబు ఝాన్సిరాణియునుతాంత్యాతోపె ఖడ్గమ్ము లాం
గ్లానీకాతులు మిర్మిటుల్ గొనగ ము న్నాడించినారల్, జనం
బీ నా డఱికిఁ దోపనట్లు ప్రభుతాహ్వాన్మథ్యముం బ్రేల్చు వి
న్నాణంబుఁ గుఱుతించుగాత! మదుపన్యాసప్రభూతధ్వనిన్. 117

క॥ పాపము! ఫాడ్కే! పోయె, ప్ర
జాపాలన మెట్లొ నేత శ్రమపడి వ్రాసెన్
రూపించె నుద్యమ మెటులు
ప్రాపించునొ విరతి తోడుపాటుగనమిచే. 118

శా॥ స్వాతంత్ర్యప్రథితాహవమ్ము తొలి దౌ పాఠమ్ము, ఫాడ్కేసమా
నీతం బయ్యె ద్వితీయపాఠము, సఖా! నీచేత చెప్పంబడున్
ఖ్యాతం బైన తృతీయపాఠ మిపు డే చాయం బ్రవర్తింప మే
లో,తీంద్రమ్ములు నాటినాటి కఖిలాంగ్లోచ్చాటనల్ నా మదిన్.

క॥ నా నాగార్కరు పలికెను
నేనా! చెప్పఁదగువాఁడ, నీకున్ జెప్పెన్
రానడె మతముల యొరిమ, ద
యానందుడు చెప్పె కులసమైక్యముగరిమన్. 120

క॥ గతభారతమహిమస్రుతి
శ్రుతికి మలిపి రాజకీయశూరతకై ప్ర
స్తుతదుర్గతి దెలిపి ప్రజన్
గతభేదముగఁ గలిపి యడుగఁగదె జయశ్రీన్. 121

క॥ మన మందలమును సందర
మున మును మందరము నటులు మొరయింతుమటే!
జనమును,సందిగ్ధములబె!
జనిసాఫల్యస్వరాజ్యసౌధీజగ్ధుల్ 122

క॥ ఈతన్ జేపకు, దూకున్
గ్రోతికినిన్ జిత్తు నక్కకున్ జెప్పెదనా!
యీ తెల్లదొరతనము నీ
చేతన్ ద్రావదొకో! మూడుచెరువుల నీళ్ళన్. 128

క॥ నీ పరిచితిము నొందిన
దా! ఘూనా యిన్ని యిన్ని తాలింఖానాల్
చూపఁలు వెలఁగొనఁ గాతే
జీపయినుండి దుమికి హాతిఁ జెందని జాణా! 124

గీ॥ ఆంగ్లు వ్యాఖ్య హిందూలాకు నవరసీయ
మనుచుఁ జదువక నెగ్గిన న్యాయశాస్త్ర
పట్టభద్ర! కేంబ్రిడ్జిలోదిట్ట లెన్ను
గణితశాస్త్రనిర్నిద్ర! ని న్నెనయు నెవడు? 125

ఆ॥వె॥ ఇకను పలికె నాత డీక్విటీ నీవు లా
క్లాసునందుఁ జదువు కాలమందు
విన్న రానదేకు వీనులలోఁ దేనె
తెట్టె పెట్టె ననుచుఁ, దిలకు పలికె 126

శా॥ నీకున్ దెల్పిన పెట్టె దేవు, డెదియు న్నే దెల్పలేనంచు నెం
తే క్లప్తమ్ముగ నంతయున్ దెలిపినావే! మెచ్చినానోయి! లే
లే! కాల మ్మిది పారశాల కరుగన్, లేశమ్ము జా గౌనొ చీ
కాకై 'యాస్కె'నిఘంటు వ్రాయదువయస్యానాడుమర్నాడునున్.

క॥ అని తిలకు తిలకమును పా
గను కండువ దాల్చి చనె నగార్కరుతో,స
ద్గుణ మిడఁ బంతుళ్ళ సృజిం
చెను విధి,మధురఫలగణము నిడ మామిళ్ళన్. 128

మ॥ భృతికిన్ జాలినయంత వేతనముతో విద్యాప్రదానమ్ము భా
రతజాతీయపురోభివృద్ధిసరణిన్ రాణింపగాఁ జేయ దీ
క్షితు లై నట్టిరలోన వారు ప్రథమశ్రేణిగణేయుల్,దరి
ద్రత యాడంబరమందు,ధన్యత స్వధర్మంబందు నవ్వారికిన్ 129

సీ॥ తనచుట్టు పిల్ల లందఱఁ జేర్చుకొని వారి
పరిహాసముల మెచ్చు పరమహంస
పూయించి సద్వృత్తమును జగమ్మున తావి
పడలనీని సదావసంతమూర్తి
చెప్పిచెప్పి విసుగుఁ జెందని మహనీయు
డవమానవిషపానమందు శివుడు
పేదటికమ్ముతోఁ బెనగి క్రిందఁబడియు
మాటజాఱని మహామానధనుడు

గీ॥ అతఁడె బడిపంతు లన నుపాధ్యాయుఁ డనగ
నలరు, సన్న్యాసమును గృహస్థాశ్రమంబు
మౌనమునను సంతానసమ్మర్దమునను
చాటుచుండు, హృదయవీణ మీటుచుండు. 180

ఉ॥ అత్తరు లేక యే వలచు నాంగ్లముచెప్పెడివాని దుస్తు, ల
త్యుత్తమపంక్తివాఁ డతఁడు, పూర్వను నమస్కృతి సేయు శిరె వే
అ త్తురగస్థతుల్యునకు, నైనను సర్వసమానభావసం
పత్తి యగార్కరుం దిలకు పంతులు లై తగు పారశాలలో. 181

గీ॥ సామయికతపాలనమున సారబోధ
నమున విద్యార్థిక్రమశిక్షణమున నట్టి
విద్యఖని "న భూతో న భవిష్యతి" యని
పేరు మ్రోఁగె, బాలుర సంఖ్య పెరుగసాగె. 182

ఉ॥ లెక్కల పారము న్నొడివి లేచి యగార్కరుతోఁ దిలగ్బుధుం
డెక్కడ పత్రికలున్ దమపయిన్ దదహమ్ము్రన వ్యాజ్యమా జనుల్
క్రిక్కిరియంగ బొంబయిపురిన్ దగు కోర్టుకు వచ్చి వాదనన్
గ్రుక్కయుఁ ద్రిప్పికొని తమ గొప్పవకీళ్ళను మెచ్చి భాసిలెన్.

క॥ చాకలిమొదలగువారల్
గాక ప్రజాసేవకులును గలరే యనుచున్
వాకొనె మూర్ఖులుగ శి
క్షాకాలము జడ్జి తిలకగార్కరులకునున్. 184

శా॥ కో పూరుదివాను గెల్చియు కళన్ గోల్పోయెఁ బౌరుల్ దళ
త్క రస్రజముల్ దనర్పఁ దిలకాగార్కర్లకంఠాన భూ
రు రా లని నేతృతార్హు లని, కారోత్క్రాంతమాసత్రయుల్
బ శిన్ బ్ర గోర మేలువణి సంభాసిల్లి రా యిర్వురున్. 185

ఆ॥వె॥ 'వర్డ్సువర్తు' ప్రిన్సిపాలును "రావుసా
హేబుమాండలికుడు" నేర్పరచిన
మెలువడి యది, తొంటి మేనా గుదుర్చె పూ
నా స్వరాజ్యనవజనయశమునకు. 186

గీ॥ రెవిలు వనుచు "కెనిలువర్తు" నవలలోని
"ల్లింటు" వనుచు పోలిక లేని బంటు వనుచు
కొసరి పొగడె నీ ఈల్పడిగొంటు వనుచు
బాలగంగాధరుని సహపాఠిగణము. 187

కాంగ్రెస్ ఖండము

మ॥ కొలరెన్ దొల్లిటి పాఠశాల యది "ఫెర్గూసన్" కళాశాలగా
వలరెన్ బోధకపాళి తొంటియదె, గోపాలాఖ్యుడున్ గృష్ణస
ద్వరసూనుండును గోఖలేకులసరస్వచ్చంద్రు డొక్కండటన్
జరితంబుం గణితంబునున్ గలవు నాంగ్లం బర్థశాస్త్రంబునున్. 1

సీ॥ ఏ దరిద్రతనేన్ భరింతును దేశసే
వా దరిద్రత భరింప ననువాడు
నెంత వాదమ్మునం దేనియు నైదు రూ
ప్యమ్ములే పణ మిడు పందెగాడు
నెట్టి క్లిష్టత నెదిరించినన్ గటుశబ్ద
మెయిదని వడి మందలించువాడు
నెంతసే పయినం గానీ వ్యాసరచన నాం
గ్లమున నిరుపమించు కలమువాడు

గీ॥ తప్పుతప్పన కొక యణా చొప్పున నిడ
నొప్పుకొని పరితము నొప్పం జెప్పుచుం గొని
గంట లెదిరికాలమ్మును గడన కెడము
సేయువాడు నేతండు? "గోఖ్లే" యతండు. 2

గీ॥ ముడివడదు కన్నుబొమ, మీసము మెలివడదు
ప్రఖుత నతివాదమున నెదుర నొడంబడదు
నెడద, మృదువుగ దానిని హెచ్చరింపం
దడబడదు మాట, గోఖలే గడుసువాడు. 3

గీ॥ బాలగంగాధరుని ప్రమోల చాలసేవు
మసలజాల డాగార్కరు మందటం బలె
గోఖలే, వార లిద్దఱు కూడినెడల
మళ్లి కలిసికొంద మనెడి మాట తలచు. 4

గీ॥ తిలకు సూర్యుని వరమునఁ గలిగినట్లు
వాని తల్లి చెప్పగ విన్నవారు కలరు
గోఖలేగూర్చి తల్లి వాకొనద, యితడు
చంద్రు వరమునఁ బుట్టిన జాడ కలదు. 5

క॥ భారతదేశచరిత్రము
సారము ప్రజపాలన మ్మొసంగమి ననుచున్
యూరోపుచరిత గోఖ్లే
సూరి కళాశాలలోన సొంపుగఁ జెప్పున్. 6

క॥ దక్కను విద్యాసంస్థకు
ని క్కాలేజీయు బడులు నెన్నొ కలవు, కా
దెక్కువ తక్కువ గోనముల
దక్కగ జనముల న టంచుఁ దద్ఘోషణముల్. 7

గీ॥ తిలకగార్కరుచిప్లంకరులు నెలకొలి
పిన బడి గవర్నరుధనమున నటు లోకమ
హాకళాశాల యయ్యె సహ్యానగజనిత
మలతి యూట గోదావరి యైన యట్లు. 8

సీ॥ నా తల్లిబాసకన్నను తీయనైన దే
బాస లే దని మదిఁ బోసరించి
'జననీ చ జన్మభూ స్స్వర్గాదపి గరీయ
సీ' యను భావమ్ము చెంగలించి
మనియెద నున్నతమస్తాన నే గుమా
స్తాను కా నను బుద్ధి దందడించి
నా పూర్వులె యపూర్వనయధైర్యధూర్వహు
లన్న నమ్మక మాత్మ కందగించి
గీ॥ తరుణవితతి జాతీయతాతరళితమతి
యగుట కా కళాశాల చాలఁ గృతశీల
"ఆపతే"వంశ్యుడు శివరామాత్మజుండు
"వామన"బుధేంద్రు డాచార్యవర్యు డందు 9

ఆ॥ రెండు బాహువులును కేసరియు మరాటి
పత్రికలు, "సార్వజనికసభయును" దక్క
నెడ్యుకేషనలు సొసైటి" యీతణము అ
నన్యదృఢమహారాష్ట్రచైతన్యమునకు. 10

ఆ॥ బాలగంగాధరాదిసభ్యాళి దగు స
భాయుగిన్ రానడేపల్కబడియె ఘనము
ఘనతరము సార్వజనికాఖ్యఁ దనరు సమితి
నాంధ్రమందు వేమన్నపద్యంబు వోలె, 11

ఆ॥ ప్రార్థనాసమాజమ్మును పాదుకొలిపె
రానడే, యందు నాగార్కరాదిసభ్యు
లెందఱో తోహరు లర్పించి రిలఁ దొలంగి
నట్టి కేశవచంద్రసేనమహితునకు. 12

ఆ॥ దేవు డున్నాడు లే డను తీర్పునందుఁ
దక్క క్రైస్తవబౌద్ధభేదమ్ము లేదు
దీని గమనించిన యతండు లేనెలే డె
వండు ననియెఁ గేశవచంద్రపండితుండు. 13

చ॥ బ్రతుకులు కావు మిథ్యలు,ప్రపంచము మాయయుఁ గాదు,నీశ్వర
స్థితి ప్రకటించు నియ్యదియె, చెప్పను లేదు జగత్తు మిథ్యగా
శతగణనీయ మౌ నుపనిషత్తతి, మానవసేవ దైవసే
వ తగిన జీవితార్థములు, పల్కులు సేనుడు పల్కె నిట్లుగా. 14

సీ॥ క్రైస్తవ మేషియాఖండలబద్ధ మని లం
డనున డిండిమఘోషణంబు సలిపె
దాని ప్రాణ మహింస, తత్‌జ్ఞులు గారు త
దజ్ఞులే అప్రాచ్యు లనుచు దులిపె
నందలి దశనిర్ణయములు దశేంద్రియ
వ్యాపారనియమము లనుచుఁ దెలిపె
తత్ప్రతిబింబ మై తనరారునట్లు హైం
దవమును నూత్నవర్తనికి మలిపె

గీ॥ విగ్రహార్చన దోస గని యాగ్రహించి
మూర్తిరహితార్చనన్ జనమ్ముఁ బురిగొలిపె
రామమోహననిర్మితబ్రాహ్మమతము
చికిలి చేసి కేశవచంద్రసేనసూరి. 15

కం॥ ప్రేమైకరాజ్యమునుగా
భూమిని జేయుటకు క్రైస్తు పొడమగ, యుద్ధ
స్థేమైకభోజ్యమునుగా
నా మతమునవారు సేత యాశ్చర్య మగున్. 16

గీ॥ క లేదు ప్రజాసేవకన్నను,మరి
జ లే దని బోధించెఁ జంద్రసేను
ద మిలుగాత! మాతని యాత్మ శాంతి
న చు మౌనము పాటించి రచటివారు. 17

గీ॥ అత్తమిలుత! శాంతిని మృతు నాత్మ యనుట
హైందవేతర మని యొక డాడ మరొక
డతడు బ్రాహ్మసామాజికు డగుటఁ గ్రైస్త
వాభిమానియు నగుట నట్లందు రనియె. 18

గీ॥ బాష్పయుతుడు రామకృష్ణపరమహంస
నిముర కాళి! కాళీ! యని యమృత మొంది
నాడు కేశవచంద్రసేనార్యు డంచుఁ
బత్రికలఁ దాఁ జదివినట్లు పలికె నొకడు. 19

గీ॥ కాళియనిన "గాడ్ గ్రేస్" కేశకూళి యనిన
నఖిల "మల్లామియా" కేళి యనిన నొకటె
మోదమున పుష్టి, వాదము మూట నష్టి
యంచు శ్రీరానడే నిర్వచించి లేచె. 20

గీ॥ ఎన్ని కనులో లోకా లేలు నీశ్వరునకు
నెన్ని యానందలోకాలో పున్నెముల గ
నులకు నెన్ని కోరికలో జనులకు నన్ని
పొడిచెఁ జుక్క లబ్దముబాట పూలతోట. 21

క॥ తెలుగులు జాబిలివెలుగులు
మెలిగొనె ద్యుశ్యామనగవుమిలమిల లై ది
క్కులతో, సార్వజనికసభ
గలిబిలిగా మెచ్చుకోలు కంఠము విప్పన్. 22

ఆ॥ వచ్చె నిదు జాబొకండు సార్వజనికసభ
కది "సురేంద్రనాథుడు" పంపినది, కొలువునఁ
గార్యదర్శి పఠించె నా కమ్మ నిటులు
సభ్యజనశుభాకాంతులు జడిగొనంగ. 23

గీ॥ పరెలె నాక్టేవియస్ హ్యూము" భరతఖండ
కార్యదర్శిపదవినుండి గళితు డగుచు
మనకు హితు డౌట వ్రాసెను మత్ప్రరస్థ
విశ్వవిద్యాలయచ్ఛాత్రవితతి కిట్లు 24

ఉ॥ అందఱికన్న గొప్ప యెవ డాతడు కావలె సేవకుండుగా
నందఱకున్, స్వభోగవిముఖాత్ములు కావలె భారతీయు లా
నందము, దేశ మభ్యుదయ మందుట దబ్బర యిటు కానిచోఁ
జిందఱవందఱల్ హృదయశేఖరసర్వవినూత్నభావముల్. 25

ఉ॥ ఇంతకుఁ గాంతిమంత మగు నేల్బడి నొంద నవర్షు లౌట య
ట్లుంతము, దానిఁ గోరదగు నొప్పునకున్ వెలియాడు రీరు ధీ
మంతులు నాయకుల్ దిటవుమై ప్రజవాక్కులకై పెనంగ కే
క్రంతనొ దాగికొన్న యెడఁ, గ్రచ్ఛలఁ జాటుడు
మత్ప్రబోధముల్. 26

క॥ ఏ జాతికిఁ ద పాలన
మా జాతికి వ చ్చితిరు, నలసత్వముతో
మీ జాతి ము చికొని మము
వాజమలన్ సినా రెవరొ యనఁ దగునే! 27

శా॥ ఓ విద్యార్థులు! భారతాధికులు విద్యోర్ధండులే లేరు కా
దా! విశ్వమ్మున, నట్టి మీర లకె! స్వార్థస్థాతు, లిఖ్లాఁచు స్వే
చ్ఛావర్త్వమ్మును పక్షపాతరహితస్వాదుప్రభుత్వమ్ము నే
లేవన్ గోరుదు? రెట్లు తోడ్పడుదురండీ! మీకు నస్మాదృశుల్ ?

ఉ॥ మీ వ్యవహారనిర్వహణమేదురభాగసమార్జనప్రయ
త్నవ్యవధానహేత్వలసతన్ బరికింపఁ బ్రభుత్వవర్గమే
సవ్యముగాఁ బ్రవర్తిలిన జాడలు తోఁచెను, మీకు సాయమై
రో వ్యథితాత్మ లౌదు రెవరు, న్నిజ మట్టివి మీవి పోకడల్. 29

క॥ విఫలము లైనవి నేటికి
"డఫరిన్" వై స్రాయి గను కడానికలలు మీ
శఫరీత్వమును తిమిత్వము
గ ఫిరాయింపఁ దగు కోర్కెగముల గలగల్ 30

మ॥ ఇది యిల్లే కొనసాగుచున్నెడ భవద్వృత్తమ్ము యుష్మత్క్రియో
రదశన్ వహాణుల రక్షకస్థితిని మీరల్ చక్కగా చాటి చె
ప్పెద, రుద్యోగము లున్నతమ్ము లెపుడున్ శ్వేతాస్యలభ్యమ్ములే
యిది యొప్పా? యనరాదు మీరు, వివరా దీ మాటలఁ మేమునున్

గీ॥ పురుషులైనవారికి వారి పోకడలు తె
లియును, తమ సౌఖ్యములఁ బ్రజకయి తొలంగు
దేశగౌరవజీవులు తెల్లవారె
తగుదు, రన్యులు తగరు పెద్దకొలువులకు 32

శిఖ॥ పరశ్రేయఃకాంతాపరిమళితనిస్స్వార్థవిమ ం
తరంగమ్ముల్ స్వాతంత్ర్యజలధితరంగ లనుగా
నెఱుంగన్ జ్ఞాన మ్మిం దెసగువఁట కాం యులెసుమా?
దొరల్ హిందూదేశస్థులకు, మెలగుండీ! లకువన్. 33

క॥ ఇది తల్లేఖాసారం
బిది యొక మేల్కొలుపుపాట యెల్లరకును, వహ్యా
మ్మదికిఁ ఋణపడితిమి, సం
పద తా నై వచ్చె భద్రపఱచుకొనవలెన్. 34

క॥ ఖాసిలు భరతధర కొరకటి
యై సంస్థ శరీరమునకు నౌదల వలె నై
యా సదసి రాజకీయము
వాసిలు జాతీయభావమై దుష్యముతో. 85

క॥ మోజుపడెను పైబ్రాయి, మ
హాజనసభ చెన్నపురి "నామ" యనియె, ద
బ్రాహ్మణమునకున్ గలక
ర్తాజనబొంబాయిజనులు 'తయ్యా' రనిరిన్. 86

క॥ మీ కిదివఱకే జ్ఞాతము
మా కందెను రానదేసుమహితాశీస్సుల్
వాకొనుడు సభాస్థలము న
హాకలితగుణపునహామహాజనులారా ! 87

చ॥ చదివెను కార్యదర్శి యిటు, చతులు చంద్రికకుతు లో సభా
సదులను చూచె, గోఖలెవచస్సు ప్రజాహృది నూచె డోల యె
య్యది ? పునహాపురంబు మినహా భరతేందిర కాదినుండి యం
చుఁ, దొడరె మర్దలధ్వనికి చుట్టము లౌ కరతాళరావముల్. 88

క॥ అదివఱకే శ్రమశిక్షణ
సదనమ్మగఁ జూచి సంతసంపడె నొకమా
రిది గని రానడె గోఖ్లేన్
ఐదింబదిగఁ గలియుచుండుమా ! వత్స ! యనెన్. 89

మ॥ కలకత్తా చని ప్రాతినిధ్యమున నొక్కం డామతించెన్ బెన
ర్జి లసింపం బునహాపురమ్మునసె కాంగ్రెస్సంస్థకున్ మీ దయన్
దొలి సారస్వతపూజ సేసెదము రండో ! విందు లీ రంచు తత్
స్థల, నీడల్ పడె పూర్వశోభలకు పీష్వోద్యానమం దంతటన్. 40

ఆ॥ వె॥ అంతలో విషూచి యలము సూచనలఁ బూ
నాకు వశము గాద పూనుకొనగ
కాంగ్రెసాఖ్యశిశువుఁ గౌగిలించెఁ దొలుత
బొంబయీందిర భరతాంబ యిడగ 41

ఆ॥ తేజరిల్లె "గోకులదాసు తేజపాలు"
సమరవాణికళాశాల యత్యలంకృ
తంబు గిరిన్ సభ దనరు వేళ
తరణి సెగ తగ్గి నడిమింట మెఱయు వేళ. 42

తే॥ వాఖ్యాము చెప్పి సమితియునికి నొప్పించె నొ
ప్పింప దనుచు మున్నె బ్రిటనుచేత
రచ్చ యేండ్లు జరుగ రచన వోలె గడును
వారు ననుచుఁ దాను వచ్చి మెచ్చె. 43

ఉ॥ ఇందఱు వీరు వీ రని వచింప నశక్యము దేవతాత్వముం
బొందినవారు, పొందఁదగు పూజ్యులు మౌనులు మౌనితుల్యులున్
గ్రందుకొనున్ శుభం బనుచుఁ గాంగ్రెసు నాశిషముల్ వఠించి దా
నిన్ దొరయంగ నే చరిత నేటికి లే దని సన్నుతించిరిన్. 44

క॥ అతిమానవచర్యావిర
హిత మౌ రామాయణం బిదే, దాయాదుల్
దితి నొందనిది మహాభా
రత మిదె, కాంగ్రెస్ చరిత్ర రవణము భువికిన్. 45

ఆ॥ జయము రెండు నేండ్లకె వచ్చు సమర మాడ
నిండుగా నది యఱువదిరెండు నేండ్ల
కేని వచ్చిననున్ మేలె కాని యుద్య
మమునకున్ సమరస్పర్శ మసదు లగ్గు. (45-a)

ఉ॥ దివ్యబలంబు బిట్టు కలఁ దిట్టలె కా యవతారపూరుషుల్
శ్రావ్యచరిత్రు, లీదృశులు జన్మము నొందిరి నేటికే, యికన్
భావ్యజనుల్ రహింత్రు నరనారులు పోలిక లేని నేతృతన్
భవ్యతపఃప్రభావజనభాసితచర్చల భాషితం బిటుల్ 46

మ॥ అఖిలాంగ్లమ్ము జన్మ మౌట జయమం దావంతయున్ శంక లే
దు, భయం బుండద యాటుపోటులకుఁ బాఫోరాశితీరంబునం
దు భవం బౌటను, కాంగ్రెసొందక మరే దొందున్ మహా
భాగ్యముల్
తులిత శ్రీభరతాంబికాతనుభర క్రోడీకృతారోగ్యముల్. 47

మ॥ తొలి విన్పించబడె నాంగ్ల లేఖలు శుభద్యుమ్నమ్ము లం దుండె "స
ర్విలియం వెడ్డరుబర్ను" ధీరవర "హెన్రీ కాటను" ప్రేషిత
మ్ములు, దాదాయి బెనర్జియున్ మెహతయున్ బోనర్జి నధ్యక్షుగా
గల తద్గోష్ఠి నుపన్యసించిరి "తెలాంగా కారాక రాష్ట్రేలు"నున్. 48

క॥ "చందావర్కరు" "వాఛా"
నందాచార్యముఖవాచనాంచితసభలో
నన్ దొలి తీర్మానమ్మును
హిందూపత్రికవిభుండు హితవరి చదివెన్. 49

క॥ ఆ సుబ్రహ్మణ్యయ్యరు
వ్రాసెను తీర్మాన మాంగ్లపాలనమున నే
దోసము లున్నవో తెలియఁగ
మీషను నియమింపఁ గోరి, మే లనె సభయున్. 50

సీ॥ లండనులోనున్న ఇండియా కౌన్సిలు
వైళమే రద్దు కావలయు ననుచుఁ
బంజాబున నయోధ్యఁ బశ్చిమోత్తర రాష్ట్ర
ముల శాసనసభలు వలయు ననుచు

నిచ్చటి వృతసంఖ్య హెచ్చించి యఖిలశా
సనసదస్సులనుఁ బెంచవలె ననుచుఁ
దత్సదస్సులు ప్రభుత్వపుఁ జర్యలను గూర్చి
ప్రశ్నించు నధికృతి వలయు ననుచు

సీ॥ నధికసంఖ్యాకు లగువారి యననుకూల
భావములును "కామన్సు" సభానివేది
తవ్యములుగా విచారణార్థ ముపసభయు
వలయు ననుచుఁ దీర్మానముల్ వ్రాయబడియె. 51

సీ॥ ఐ.సి యస్ పరీక్షలు బ్రిటనందు నిందు
నొక్కతటి జరిపించుటయుఁ దదుచితము
వయసుపరిమితిపెంపును పరిధవిల్ల
తిమ్మ నౌ నౌక తీరుమానమ్మునందు. 52

ఆ॥వె॥ నేటి భూమిపన్ను నేటి పరిస్థితుల్
దుర్భరములు గాన దొరతనమ్ము
సైనికవ్యయమ్ము సమధిక మొనరింప
వలనుపడదు తాను వలచినట్లు. 53

చ॥ దిగుమతిపన్ను పెంచియు విధించియు రాబడిపన్ను దానికిఁ
దగ రనుకొన్న కొల్వును పొనర్చు పొనర్పని కొంతమంది, తె
చ్చుగఁ బరిఖర్చు తప్ప దగుచో నపుడే సలుపఁగవలెఁ, ఋణ
మ్ముగుటిచి ''గ్రేట్ బ్రిటన్'' ప్రభుత పూచిపడఁగవలె భారతస్థితిన్.

శా॥ బర్మాఁ భారతభూమిలో గలుపు టప్రాశస్త్య మౌ, తప్పదో
కర్మం బియ్యది సింహళం బటుల నౌగాతన్ ! దదాయోజనా
ధర్మం, బందలి పెద్ద వేఱు నని తత్సంస్థానమధ్యమ్మునన్
దీర్మానమ్ము లిటుల్ కృతమ్ము, లిక నుండెన్ రెండు
మామూలుగా. 55

ఆ॥వె॥ సర్వముం బ్రదేశసభలకుఁ దెలుపగ
వలయునన్నదియును వచ్చునేట
కాంగ్రెసు జరుగు కలకత్తానగరి నన్న
దియును, రెండు నివియె తీర్పు లివ్వి. 56

మ॥ తడవెన్ చెన్నపురీమహాజనసభాధ్యక్షుండు రంగయ్యనా
యుడు పాలింపునవంపులఁ, సతులకెంతో విద్య నేర్పించి మా
ర్పిడి సంఘమ్మునఁ దేగఁ బల్కె "మలబారీ", వ్యానసంఘాధినా
థుడు వందించె ఫిరోజిషా యతిథిసందోహమ్ము నాంగ్లావ్రతన్.

క॥ న్యాపతిసుబ్బారావు మ
హాప్రజ్ఞుడు వీరరాఘవాచార్యుడు పి
ళ్ళైపెద్ద కేశవాఖ్యుడు'
బాపురె! యనిపించినా రుపన్యాసములన్. 58

గీ॥ సార్థకాఖ్యుడు "గంగాప్రసాదవర్మ"
యైకమత్యమ్ముపై నుపన్యాస మిచ్చె
నపుడు మాటాడెను 'బెనర్జి' యయ్యలార!
నేటి తీర్మానములు బ్రిటన్ విన్నయవియ. 59

సీ॥ క్రొత్తపన్నులు వేయకుడు దొరల్! క్రుంగి నా
మిప్పటికే, ఖామ మేర్చు మరల
పన్నులు వేయుచోఁ బాటింపుడీ కృషి
కోక్తి జమీందార్ల నుజ్జగించి
ఉప్పుపన్ను పెరిగె నొగి నలుబదికాత
మింక లై సెన్సు ప న్నేలనండి!
మూగవారినిగ మమ్మున్ జేసి బరు వెత్త
వరు వలె! మీకు, మాసారము వినుచు

గీ॥ ప్రాతినిధ్యమ్ము కలుగ నాఘ్ఘనురణవ్య
యమ్ము తప్పించుకొనియుండమా! తమ గరు
వంబు నిలబెట్టుకోఁ జేయు వ్యయము నెల్ల
తమరె భరియింపవలెఁ, బాడి దప్పవలదు 60

ఆ॥వె॥ మీరు చేయుచున్న మే లేమొ కాని, పె
నమ్మునుండి నిప్పునందుఁ బడిన
యట్లె యైనదండి! యస్మదీయస్థితి
రానురాను తంచె చేనుమేసె 61

గీ॥ అనుచు "లాలు మోహనఘోషు" వినిచె "నిండి
యన్ సొసైటి" తరపున లంద నరిగి, వినియు
చెవిటి కని గ్రుడ్డి యన్నట్లు చెలగెఁ బ్రభుత
యింత మొర పరిహాసకోదంత మయ్యె 62

క॥ చెవి నిలుకట్టుకొని పో
రవలదె! మన వాక్కు లొంద, వాల్లభ్యముతో
రవళించును కాంగ్రెసిక ప్ర
తివత్సరము ప్రాతినిధ్యదీధితికొఱకై. 63

ఆ॥వె॥ భరతధరణి భాగ్యభరితము తమచే న
ని ప్రతిబ్రిటనుజనుడు నిడు వచించు
సొంపు లింపు లొలుకఁ జోద్యమ్ముగాఁ జెప్పు
చూచినతనికన్న చూడనతడు 64

మా॥ అని మరియు బెనర్జీ యన్న తర్వాత దాదా
వినిచె నిటులు ''రిప్పన్'' పెద్ద వై ప్రాయిపం క్తిన్
గుణమున, ననె నా వాక్కున్ విమర్శింపనేలా?
పొనరుపఁ గని కృత్యంబున్ విమర్శింపు డంచున్. 65

సీ॥ దేశభాషాముద్రణాశాసనమ్మును
తుడిచెను 'గ్లాడ్‌స్టను' తోడు గాగ
సింహాసనాసీనుఁ జేసె "మైసూ"రధి
పతిని, ముగించె నాఫ్ఘనురణమ్ము
జనసంఖ్యగణితమ్ము సలిపించె, "నిల్బర్టు
బిల్లు" నెత్తైనను వెల్లడించె
చినపెద్దబడుల హెచ్చింపఁ జేసె, రూల్సుతోఁ
గరగించె నుప్పుపై కరము కొంత

గీ॥ మండలలోపమండలగోష్ఠిమండితముగ
దేశమున్ జేసి యెన్నికల్ తెలిపి ప్రజకు
స్వపరిపాలనమున నొక సరణిఁ జూపె
నలరు తెప్ప రిప్పను భారతాత్మసరసి. 66

సీ॥ కార్మికులకు కర్మాగారకార్యకరణ
కాలఘంటలు తగ్గించి స్త్రీలు బాలు
రును తెలివి నొందఁ జేసె, నుర్వులును మెఱుపు
లెఱుగని ఘనమ్ము కురిసిన ట్లౌరె నతడు. 67

ద్వి॥ అట్టి రిప్పనుడు న న్నాలకించియును
కట్టడ యిట జనగణతంత్రసౌధి. 68

సీ॥ "వాయిసాఫిండియా" యను పత్రిక నిట
వెలువరించితిఁ, దెల్లవారలు వహించు
నన్ని యధికారముల నొంద నగును నల్ల
వారలకు నని మిక్కిలి పగటినాను. 69

సీ॥ చేసితిఁ బ్రచారమును, సభల్ చేసితి నిట
నటులె బ్రిటనుపురమ్ములయందు "జాను
బ్రైటు" నధ్యక్షునిగఁ జేసి, ప్రతిసమస్య
గొప్పగొప్పయాంగ్లుల నుతి కొప్పరించె. 70

ఆ॥వె॥ అందు నేస్తి నాకు "హిందుమాను" కథించె
బ్రిటనునందు నొక్క విప్లవమ్ము
భారతీయకష్టవార్ధి ప్లవమ్ము లే
నంతవఱకు మీకు నింతె యనుచు 71

చ॥ నెవడును మేలుపై మ రొక నిద్దము మే లను మాట నేడు ని
క్కువ మయి వచ్చె నిందు మనకున్ "డఫరిన్" దొర వచ్చి రిప్పను
ప్రవరగుణస్థలమ్మునఁ, గృపారపకుండము వీని గుండెయున్
వెదుకగ నేల? యెట్టెదుటనే సభ యుండ మరొండు సాక్ష్యమున్.

చ॥ ఎవరును బాగుజేయగ రే! దురదృష్టభర ప్రజన్, బోసం
గు వచన మిట్లు, న్తను దయ్యకోవిదులార! తదుక్తి కగ్గమై
న వడువు దోపరాదు న నాయకు లిందఱు నుండ భారతీ
యవితతికార్యసాధనర స్యముదీముగ హార్యము నుండగా. 73

క॥ కేకిసల మధ్య మరియున్
వాకొనె నౌరోజి యెంతవాఁడో! హ్యూం, లో
దాకొనిన యాత్మ భారత
మై కళుకులు చిమ్మ దేహ మాంగ్లం బగుచున్. 74

క॥ నా కథితపూర్వసర్వము
వాకార్యములందు కిప్పనాచరణము జో
త్స్నాకలిత మౌనె? హ్యూంకృషి
రాకానిశ కాక యున్నఁ బ్రాంజలులారా! 75

చ॥ త్రాగుడు మాన్పు శాసనము తత్క్షణకార్యము,కంపుగొట్టునో
సీ! గపురంపు నీ యశ ముపేక్ష వహించినచో న టంచు నెం
తో! గదిమెన్ బ్రభుత్వమును హ్యూం, బరనాలయరీతి చాలశ
ఋగణనీయమౌచుఁ జెఱసాల బొసంగుట వీని యొత్తిడిన్. 76

క॥ పెంచుచుఁ బక్షులపై హ్యూం
నించు దయ య దెంతో యెఱుగ నేరద ప్రజ, త
త్ప్రాంచత్ప్రదర్శనవపతి
కెంచిన దానమ్మె నెఱుగు నిఱువదివేల్ గా. 77

గీ॥ తగెదు లెఫ్టినెంటుగవర్నరుగను సెక్ర
టరిపదవి పోయె నంచు లిట్టను వచింపఁ
దృణము విసరివైచిన మానధనుడు హ్యూము
చేవ నోకుమానే ప్రజాసేవ నితడు. 78

క॥ ఈ దివ్యజ్ఞాని యిచటఁ
బాదుకొనం బోవు విప్లవము పసికట్టెన్
సాధించె న్యాయమార్గము
నా దారియె నేడు కాంగ్రెసాఖ్యన్ దనరున్ 79

ఉ॥ రెండు ప్రతీచి ప్రాచియు సరిన్ దగు సంధ్యలయందు, నిక్లై హై
ర్లాండును నిండియా,యిపుడు గ్లాడ్స్టను దాని స్వరాజ్యపాలనా
మండితముం బొనర్పగ సమర్థతఁ జూపియు దైవ మేలొ ద
ప్పుండగఁ దానునుం బదవి నుండడ తీరుపు పీగిపోవుటన్. 80

గీ॥ మనలఁ బ్రేమించు మిగుల గ్లాడ్‌స్టను ప్రధాని
యదను దొరికిన విడువక మొదటినుండి
పార్లమెంటున! జాన్ బ్రైటు పండితుండు
వాదు సలిపె భారతవైభవమ్ముఁ బెంప. 81

చ॥ అయిదిట మూడుపాళ్లు భరతావనిపైఁ బడకుండ సంగర
వ్యయ మఖిసీనియార్థకృత మాపెను, రాచరికంపువిందులం
దయిన కడిందిఖర్చు మన మచ్చుకొనం బని లేనటుల్ బ్రిటన్
వయినినెమోపె, జాన్ బ్రయిటు, ఫానెటుచేసెనుకొంతసాయమున్. 82

క॥ పెద్దరుబర్నన్ కాటను
విద్దూరముగా వచింత్రు బ్రిటనేల్బడి యీ
గడ్డను పాల్గొననీయమి
నడ్డముదిరుగు కథ యనియె నా ప్తుడు 'బ్రాడ్లా' 83

గీ॥ ఇట్టి వీరును మరికొంద ఱిద్ద్రుశాంగ్ల
వర్యు, లిండు నీ డి'.యసు.వ్హైటు' వంటి
మన బలంగ మాంగ్లోయిండియనులు తుఱక
లండ గాగఁ దీరని కోర్కు లుండునటవె! 84

గీ॥ పొట్టివారైన మాబోంట్లఁ బొడుగువాఱఁ
జేయు నీ కాంగ్రెసు "మొగల్‌సరాయిజంతు"
నంత యగుచు, డెబ్బదియిద్దరైన ప్రతిని
ధు లొకరికి నూర్వు రగుచు అంపిలునుగాత ! 85

గీ॥ "ఆ రదరువైజు" ననెడి క్లా జంతరిప
మును జడధి వోలె న్యాయమున్ ముంచెఁ, గొన్ని
చట్టము లకారణమ్ముగ నెట్టివారి
నేని చెఱబట్టునవి నవరింపబడుత! 86

ద్వి॥ అని నవురోజీ సభాత్ముకు నిజవ
చనఘనసారచందనచర్చ సలిపె. 87

శా॥ ఆద్యోక్తి ప్రభుశక్తి యంత్యమున మాటాడెన్ సభేకుండు,నం
సద్యాదోనిధిలో ఖనీనుడితెరల్ చాకై, ప్రభుత్వం బిడెన్
విద్యావైద్యవిశాలశాలలును రైల్వేలున్ దపాలాలు కొ
న్నుద్యోగాల్ మనకు,న్నిదానముగఁ జేయున్సర్వదానమ్ములన్.

గీ॥ విద్య వికసించినకొలది, వివిధభౌతి
కములు సుకములు విస్తరించి మనుకొలది
రాజకీయపురోగమనౌజసికము
గజగజమ్ముగ వేయు నంగ మన జనము. 89

శా॥ జరోపావరిపాలనావిధి స్వకీయం బౌట కాశింతు రె
వ్వారున్, వీరల వేరుతీరుగఁ దలంపన్ రాద యాంగ్లేయులున్
శారసాఫరవిభావభావభరరాజ్యశ్రీమహోద్యత్కా
వ్యారంభమ్మునఁ జాత్రధారణము తప్పాభారత శ్రేణికిన్. 90

క॥ జనులారా! యిప్పటి కివి
మన కాంగ్రెస్ స్థాపనమున మహితాశయముల్
కొనకొని నెలలం బంద్రెం
ట నఖలసంక్షేమముల బడాయించుటలున్. 91

మ॥ పలుబోకల్ విడి దేశభాగ్యకృతిభావశ్రీకులై లోకు లే
కలసత్వాగ్రహులై పరస్పరము శంకల్ దక్కి యత్యాప్తులై
కులమున్ జాతి ప్రదేశమున్ మతము విజ్ఞుం డజ్ఞు డన్ దృష్టియున్
కలతల్ దేనటు లొక్కతల్లికొడుకుల్ గా భ్రాజిలన్ జేయుటల్!

చ॥ చదువరులైన దేశజనసంహతి సంఘసమస్య లన్నిటన్
బదునుగఁ జర్చ చేసి వినుపన్ విని సాధికృతిప్రచారసం
పదల సమాజ మభ్యుదయవంతము సేతలు విశ్వభారతీ
హృదయమహోత్సవమ్మునకు నింగ్రెసుకాంగ్రెసులైనధర్మముల్.

క॥ కలకత్తాలో మరలన్
కలసికొనుద మనుచుఁ బలికి కదలెను బోన
ర్జి, లవనలక్ష్మీసంధృత
నళినన్నయనంబుగా జనంబున్ గదలెన్. 94

పరమహంస ఖండము

క॥ కలకత్తాలో నది యొక
యల లేని తటాక మెనయు నాశ్రమ, మచటన్
గల పరమహంసనినదము
పులకితులన్ జేయు శ్రవణపుణ్యము జనమున్. 1

ఆ॥వె॥ చేత నంతు టది యచేతనచేతనా
ధానమే, ప్రబోధమే నిజోక్తి
కుండలినిగ నగు నఖండభారతశక్తి
కతడు రామకృష్ణవ్రతివరుండు. 2

క॥ ఏ జన్మస్మృతికే గా
కీ జన్మ తరించు గతికి నీశ్వరవీక్షా
భ్రాజిష్ణుమనస్స్థితికిన్
భాజనము నరుండు తద్ఘృణాపాత్రుం డై. 3

సీ॥ ధైర్యదానక్షమాదయాద్యఖిలగుణస
మన్వితం బైన సత్యము మాడ్కి నలరు
శిష్యయుతు డష్టమమహర్షి చిరయశస్వి
రామకృష్ణపరమహంస యా మఠమున. 4

క॥ ఎందఱో దర్శనకాంక్షులు
నందఱును నరేంద్రముఖ్యు లంతేవాసుల్
డెందము వీనులు నొకటై
విందునఁ బాలుగొన మెల్ల వినిచె నతఁ డిటుల్ 5

సీ॥ తానె బ్రహ్మం బనుచు నాత్మ పూనుకొను స్వ
తంత్రవేళఁ దోపవు స్వల్పతరళరుచులు
తమమునం దన్నియును నవ్వె తారకలు, క
నంబడునె యవ్వి తపనోదయంబు గాగ. 6

గీ॥ అట్టి యీ తత్త్వవిభవంబు నాశ్రయింప
నెన్ని మార్గంబులో! తుద కన్ని యొకటె
నీరె పానీయ మన్నఁ "ఖానీ" య టన్న
ద్రవ్య మొక్కటె, యన్న యుద్దలును నొకటె. 7

ఆ॥ వె॥ గడ్డగట్టి నీరు ఖరకరాంశువుకల్మి
జాలువాఱినట్లు సత్త్వహీన
మౌచు మొద్దువాఱినట్టి మోహముకాంత
కట్ట దాటి పొరలు జ్ఞానకలన. 8

గీ॥ అస్వతంత్రభావమ్మున నటమటించు
జీవుడా! మాయ ఛేదించి నీవు నిన్ను
తెలిసికో! బ్రహ్మ మీవు, పొల్చునది యొకటె
యంటె, ప్రక్కసున్నల కిడు నదియ విలువ. 9

మ॥ ఒక యాకారము లేద యగ్ని,కది యెన్నో రంగులన్ దోచుఁ గాం
తి కరాళం బగు వేళ,నట్లె యిదియే తీ రంచు వాక్రువ్వ నే
రికి శక్యం బగు బ్రహ్మమున్ గుఱిచి, తీంద్రించున్ యథాభావనా
త్మకరూపంబున రూపులేనిదియు, నాత్మశ్రీలు కండో! ప్రజల్!

ఆ॥ వె॥ ఉన్న యునికి తెలియు టన్నదె జ్ఞానము
తెలిసి మనలఁ గన్న దివ్యమాత
కాళి యనుచు నామెకై దీక్ష నెలయుటే
భక్తి కర్మయు విధిపాలనంబు. 11

ఉ॥ జ్ఞానము భక్తి కర్మయుతి సాగవలెన్ సుమి! ఐకమత్యశో
భానిరవద్య మీ త్రికము,భారతి లక్ష్మియు నాదిశక్తియున్
దా నగు కాళికాంబను సదా భజియించుటలో నిబద్ధమై
బోనము వోలె సిద్ధ మగు మోక్షము జాతికి, వేడి రెంటికిన్. 12

గీ॥ భక్తికిని జ్ఞానమున కెంతపాటి దవ్వొ
యత్నమునకు విజయంబున కంతె దవ్వు
బంధమునకు ముక్తికి మన భావ మొకటె
కారణము, భగద్గీత శరణ మండి! 13

క॥ తెరచాప విప్పి వేగన్
దరణి నడపి పార మొందు తరుణం బయ్యెన్
భరతావనిజనులారా!
మెలయుడు! మాతాదయాసమీరము వీచెన్. 14

మ॥ అనుచుండన్ విని యాంగ్లమానససుతుం డందొక్కరుం డన్వాహం
బును తద్గోష్ఠికి వచ్చి శాస్త్రవచనంబున్ గా ద టం చాడువా
డనఘా! నమ్మితి నేను గీత ననగా నా స్వామి జాలుండు వో
లె నెఱా నవ్వుచుఁ బాలవాన నుడి వర్షించె న్నరేంద్రేడు డై. 15

ఆ॥ ఎంత విదాధికుం డైన నేమి నేడు
భారతునకు తంత్రభావంబు లేదు
చాకలింటి బలమూట చాయ వీని
యాత్మ ను దప్రాచ్యభావాతిశయము. 16

మ॥ భగవద్గీతను మెచ్చె హూణబుధు డెవ్వండో, యదేపల్కు నో
ప్పగఁ జెప్పెన్ మన కీత, డంతె, యువక ప్రచ్ఛన్నవాచస్పతీ!
పొగడ న్నేరడ స్వీయదేశ్యగరిమంబుం భారతీయుండు తా
నుగఁ, దాఁ జిల్కగదోయి! పంజరమునందున్ స్వామియన్నట్లనున్.

ఆ॥వె॥ అనుచు నగవు నాపె, నవరదిశను చూపె
నంత నభకుఁ బల్కె నతడు మతము
లేక మైన నేమి! యెవరి మతమ్ము న
వారు మనుచు జాతివై భవంబు. 18

గీ॥ కాళికాదేవి యందఱి కన్నతల్లి
యామెరూపమ్ములో మన మరయవలయు
క్రీస్తును మహమ్మదును సర్వవస్తువులను
అవుచంటిలో నున్నవి యన్ని రుచులు. 19

గీ॥ మాధవుడు మానవులయందు మనును, దాన
మానవులకుఁ జేసిన సేవ మాధవుండు
తనకె చేసిన యట్లు కైకొనును, ప్రజకు
సేవ సేయుడు పేదలు చెంగలింప. 20

ఆ॥ భరతఖండ మనెడి యింటఁ బరగు వార
మందఱము నన్నదమ్ముల మాధ్యులార!
లేదు భేదమ్మునకు రూపు, బీదతనము
లేని యటు లెల్లరకు నెల్లరమును కాపు. 21

క॥ విన్న నరేంద్రుడు కొంతగ
విన్నదనముఁ బాసి నిండు విద్యను నేర్వ
న్వన్నెగొనెడు విద్యార్థి వ
లె న్నివటిల రామకృష్ణు డిట్లనె మరియున్. 22

ఆ॥ జగముగా నీశ్వరుండు దర్శన మొసంగ
నాకు నీశ్వరుఁ జూపు మన్నా డొకండు
అద్యతన మీ నరేంద్రు గల్లారుణంబు
నురముపైఁగల డరయు నీశ్వరుని లోన. 23

క॥ ద్వైతము నద్వైతంబును
ద్వైతాద్వైతంబు నై మతంబు త్రివిధముల్
ద్వైతంబు భక్తి, యదె య
ద్వైతం బాత్మానుభూతితాత్పర్యమునన్. 24

గీ॥ మతము జాతీయతామూలమంత్ర మయ్యు
నన్యమతముల వారితో నైకమత్య
మొప్ప నప్పుడె యద్దాని గొప్పతనము
తత్వ మేకత్వ మిదియ భిన్నత్వ మందు. 25

చ॥ పురుషుల మే మటంచుఁ దలపోయగఁ బుర్వులె యౌను జాతి, కే
సరులము మే మటంచుఁ బెలుచన్ దల యెత్తగ జాతి కేసరి
స్ఫురితమె యౌను, మానసమె పోయెటు చేసిన మిత్రులార! యం
దఱకు నిరుత్సుకత్వమె ప్రధానము శత్రువు, దాని గెల్వుడీ! 26

ఉ॥ పోరున నీ నివాసమును ముట్టడివేసెను కీడు, ప్రశ్రయా
ఖ్యారథ మెక్కి భక్తి యను కార్ముక మెక్కిడి కాళికాంబికా
స్ఫారతరాభిధానశితబాణపరంపర నేసి ముక్తిఁ గై
కోర! యసిన్ దళింప నసి కొప్పును జ్ఞానమహాయుధోజ్జ్వలా! 27

ఆ॥వె॥ అని యుపన్యసించి యలసెఁ బరమహంస
యెల్ల శిష్యు లుపచరించుచుండి
ర స్తమించు కాల మైనది పేళికి
లోకనాటకమునఁ జీకటితెర. 28

ఆ॥వె॥ గగన మాక్రమించి గర్జించె మేఘము
దుర్భరంబు నేస్తుతొండమంత
ధార గురియ మొనసె సారించి మేఘము
చేరె హంస లపుడె శ్వేతగిరికి 29

సీ॥ తొంగిచూడగ వచ్చి నింగిఁ జుక్కలు కొన్ని
మబ్బు లడ్డుకొనంగ మాయమయ్యె
కాటుకకన్నీరుఁ గార్చె గగనలక్ష్మి
నిసి యది వాసరగ్రసన మేమొ
ఝంఝానిలమ్మునఁ జకిత యై గగ్గోలు
పడెఁ జేయునది లేక ప్రకృతిమాత
తరువులు పులుగులు తమతమ యులివుతో
నొండొంటి నూఅడించుకొనుచుండె

గీ॥ నాశ్రమస్థనాగమహాశయాదిశిష్య
గణముముఖమున నెత్తురు కణము లేదు
నెంత యెగసన ద్రోసిన నేమి వత్తి
దీపమునకు మూడవజాము తేజ మిడద 30

గీ॥ ఒకరి కొక రభిముఖముగా నుండి పరమ
హంసయు నరేంద్రుడును ధ్యానమందు మునిగి
కనులు తెఱచిరి, గురువు శిష్యు నొద లంటి
ధనముగోల్పోయినతని చందమ్ము తెలిపె 31

శా॥ వి త్తాండవకేళికానిలయ మై విచ్ఛిన్నభేదంబు పం
విదో గమ్మున మాయ ముక్క లయిపో విద్యోతన బ్రహ్మ మై
విదా లోకరహస్యబోధనకళావిస్తారభాండార మై
సదో జ్ఞాతమొకో! నరేంద్రుమయి యాచార్యాంగుళీస్పృష్టి మై.

మ॥ గణనాతీతసువర్ణసూనసురభిక్రామ్యన్నవోద్యానవీ
థిని శోధించెను పన్నుగట్టు మని, సాధించెన్ బృహద్ధ్యానురా
ధను బోధార్థకవిశ్వజిత్సవనకుండంబందు శ్రీమన్నరేం
ద్రనితాంతోజ్జ్వలమానసంబు గురుసమ్రాట్ప్రక్తిపాతమ్మునన్ 33

మ॥ సకలం బై మతశాస్త్ర విద్య మతికాసారాబ్జపత్రంపు డో
లిక యౌ నాలిక నాదరించిన దహో! లీలాప్రవాహంబు పో
లిక లే దెందును పల్కుచాలికకు, లేలే! తండ్రి! యుబ్బూతలే
యిక లోకమ్మున కంచు వాని ననినట్లే కాశికాపాంగముల్ 34

గీ॥ వైరు పెంచి పండించెడి బలము నించి
వానకారు వెన్నెలకారువలనఁ బొందు
వీడుకోలు తన్మరమునఁ జూడనయ్యె
పరమహంసనరేంద్రసంభాషణమున 35

గీ॥ అనె నరేంద్రుడు పులకితు డపఘున మిది
యమృతభాగ్య మయ్యెను నీ దయన్ మహాత్మ!
యెన్నొ యానందగోళము లితనిలోఁ గ్రి
విక్రముడు మానవుం డౌట విదిత మయ్యె. 36

గీ॥ ఇంత శక్తి నీలో నుండ నెట్లు నీవు
తట్టుకొని యేమి లేని యతండు వోలె
నిన్నినా ళ్లుంటివి వశిష్ఠవన్నిరూఢ!
యితరుడో బోరుకొలుపడే యెల్లజగము. 37

క॥ నీవు సముద్రంబవయా!
నే వాగును పొర్లిపోవు నీ శక్తి యిటన్
నా వినిచె గురుం డటులే
కావలె నని, వటుకులప్రకాండుడు పలికెన్. 38

గీ॥ విశ్వరూపంబు దర్శించె వేడ్క తీర
దాని పొంది బీభత్సు డే మౌనొ కాని
రామకృష్ణ! యో, సార్థకనామ! నీదు
దివ్యబలమును నిన్ను పొందించికొనవె! 39

చ॥ అన విని మందహాసమున నచ్చగులాబులు కువ్వవోసి యో
యి! నరుడ నీ కొసంగినది నేను పునర్గ్రహణమ్ము సేతకా!
మును తన యొద్ద నర్జునుడు పొల్చడ తాఁ జనువేళ, నిప్పుడో
తన కడ నుండె, నాతనికిఁ దా నయి కృష్ణు డొసంగె సర్వమున్.

క॥ నిను వెదకి పట్టుకొంటిని
నిను వెళ్ళినవానిఁ గాళినే తె మ్మంటిన్
నిను గాయనగంధర్వుని
వినుచు మధురభత్త్యములను వృథ యివి యంటిన్. 41

క॥ నీ దేవదత్తరవమున
నా దౌ నీ పాంచజన్యనాదము నిండెౕ
మోదింపదో యీ భారత
మీదృక్శంఖరవబుద్ధ మిద్ధజయం బై. 42

గీ॥ నిర్వికల్పసమాధిని నీవు పొంద
రాదు, పొందిన నీదు స్వార్థంబె పండు
ప్రజల శ్రేయము లెండు, నీ వనెడి మట్టి
చెట్టునీడ న్నరేంద్ర! కాంతించె జనము. 43

క॥ ఈ నా ఛాత్రుల పోషణ
నీనుండియు జరుగుగాక! నిర్విఘ్నముగా
నో! నా తనయాయితులా
రా! నేడాదిగ నరేంద్రుడ డన్నియు మీకుౕ. 44

గీ॥ అని నరేంద్రుడు ఛాత్రులఁ దెల్పి చనెనెచనియె
బ్రహ్మరంధ్రమార్గమ్మునఁ బరమహంస
యచటివార లశ్రువులకు హద్దు వెట్టి
గురుని గుణసంకీర్తన జరిపినారు. 45

శా॥ నారాయణరూప! ఓయి! జగదేకోద్ధారకా! రామకృ
ష్ణా! నీ లేనిది యాశ్రమాన దినమం దౌ నంధకారమ్మునన్
మా నేత్రమ్ములు గ్రుడ్డివైన వని దైన్యాతీణ రావమ్ముతో
దూనుల్ నాడు నరేంద్రముఖ్యులు, పురిన్ దూలించె సంతాపముల్.

ఆ॥వె॥ పూచిపూచి కాచికాచి రసాలంబు
పిడుగుపాటువలన నుడిగినటుల
నిలను వీడె రామకృష్ణపరమహంస
యని బెనర్జిముఖ్యజనము పొగిలె. 47

మ॥ పురి సంతాపసభాంతమందున జనంబుల్ రామకృష్ణప్రసం
గరతుల్ వెళ్ళెడి వేళ నీయెడఁ బ్రశాంతం బైన చోటన్ డిసెం
బరులోఁగాంగ్రెసు మూడునాళ్ళుజరుగున్,భావ్యంబుమీరాకనాన్
సరె యన్నాడు బెనర్జితో హితులుప్రోత్సాహింపదేవేంద్రుడున్. 48

ఉ॥ భారతమందు నెల్లెడలఁ బంపిన సంఘము లెన్నుకొన్న యే
నూరు సదస్యులన్ గలిగి నూతనరేఖల కంకురార్పణం
బై రమణీయవాక్యరచితాంగ్లము కాంగ్రెసు వొల్చె హంససం
ఘోగురవంబు పూలు చలికోతయు నొప్పు సరోవరం బనన్. 49

శా॥ వి క్తంబును నస్మదీయ విపదబ్ధిన్ సేతు వౌ పాలనం
బ హారము నౌనొకో! గుఱుతు మృగ్యంబంచు నాహ్వానసం
ఘా తుండు శ్రవఃప్రియంబు వినిచెన్ 'రాజేంద్రలాల్మైత్ర'యీ
మధ్య గొందఱు రాష్ట్రపాలురు ప్రజామంతవ్యులై రంచునున్.

శా॥ ధాటిఁ జెప్పెను తత్సభాధిపతి దాదాభాయినౌరోజి యే
మాటల్ కూడవు సంఘసంస్కరణ సంబంధమ్ము లీ కొల్వునన్
మాటాడఁ దగు రాజ్యపాలనమునన్ మార్పుల్, ప్రజాబాధలు
ద్ఘాటింపన్ దగు నంచు గోష్ఠికి శిరఃకపంబు శోభింపగా. 51

ఉ॥ పెత్తన మీరు పిల్లలకుఁ బెద్దలు బాల్యమునందుఁ, బెద్దలై
యెత్తటిఁ బిల్ల లిమ్మనిన నేచక వారల కింటిపెత్తనం
బెత్తుట పాడి, భారతులు పెద్దలు నేడు, తదీయ రాజ్యపుం
బెత్తన మెల్లవారి కిడుడీ! దొర! లంచు బెనర్జి యెల్గిడెఁ. 52

క॥ ఫాలము చందనతిలక
శ్లీలము, మానసము సంకలితహిందూవి
ద్యాలయము, 'మదనమోహన
మాలవ్యా' మాటకారిమానిక మనియెన్ 53

ఆ॥ వినక యెవనికినిం బన్ను వేయరాదు
యిదియ మొదటి నిబంధనం బింగిలీషు
వారి ఘనరాజకీయపు బైబిలందు
భారతీయుల యెడ నిది పనికిరాదొ! 55

ఉ॥ మూకులు కారు భారతులు పూర్వపురీతి, స్వకష్టనిష్ఠుర
ప్రాకటభాషణాభిరతు, లల్లయు తగ్గరు తెల్లవారికిన్
మోకరిలంగ నెట్టబడు ముప్పున కోర్వక నేడు కాంగ్రెసున్
జేకొని చాటుచుండి, రికఁ జేకురు వారల హక్కు వారికిన్. 56

క॥ అని మాలవ్యా పలుకన్
జనమున కిడ శస్త్రశిక్షణము రాజ్యము రా
జు నిదే కాచుకొనుట విం
చెను రాజా రామపాలసింహాఖ్యుండున్. 57

సీ॥ ఏబదియేండ్ల రాజ్ఞీక్రమపాలనం
బును హెచ్చుగా మెచ్చుకొనుచు నొకటి
యొకపూటఁ దిను దైన్య మొదవెఁ బెక్కుర కంచు
దారిద్ర్యఖండనార్థంబు నొకటి
జను లెన్నుకొనువారి శాసనసభలఁ జొ
ప్పింపగాఁ బ్రభుతను వేడు టొకటి
బ్రిటనులో నిటను నొక్కటె తఱిఁ బెద్దప
రీక్షలు జరుప నర్జియు నొకటి

ఆ॥ భారతీయుల స్వచ్ఛందభటులఁ జేసి
ప్రభుత వారి తోడ్పా టొంది వలయు టొకటి
వచ్చు పేరోలగము చెన్నపట్టణమున
నన్న దొకటి తీర్మానములందుఁ గలవు 58

ఉ॥ చెన్నులు రాశిపోసినది చెన్నపురీసభవేది, యాఱునూ
ఱ్లున్నర ప్రాతినిధ్యమునఁ బ్రోది సదస్యుల సంఖ్య శోభిలెన్
నిన్నటి ప్రాతలే యతికి నేడు ధృతమ్ములు వోలెఁ దీర్పులున్
మున్నిటి వ్రాతలే పఠితముల్ పునరాలిఖితమ్ము లయ్యెడన్. 59

గీ॥ హిందువులు ముస్లిములును యూరేషియనులు
ప్రతినిధులు గాఁగ జార్జిలు ప్రబలగోష్ఠి
హాల్ప్లుతహ్రస్వదీర్ఘాల వ్యాకరణము
హాసు పగలె, జాసల కేమి! యర్థ మొకలె. 60

చ॥ ఒక చతురంతయానమున నొద్దిక యి ట్లయి వచ్చి గోష్ఠివే
దికపయి కెక్కనేమొ! ఛరతేందిర, పౌరసమూహపాణివా
ణికలితశబ్ద మబ్దసరణిన్ గొన, హర్షము వర్ష మౌచు నా
యకజనజాహుళప్రవచనౌఘము దృశ్యము తామ్రపర్ణి యై. 61

క॥ "బదరుద్దీనుతయాబ్జి"
సదస్సృతి వచించె రాణి చాటినటులు పెన్
బదవులు భారతజనులకు
ను దొరుకవలె సైన్యమందునున్ ద్వర నసుచున్. 62

చ॥ మన చెల్లించెడి పన్నుతోఁ బ్రభుత బర్మాన్ ముట్టె,రష్యాచమూ
జనితత్రాసము నెట్టెఁ, గాని, మన యీ సైరింపరానట్టి లే
మిని పోగొట్టెనె? మిక్కలించె, నిది యేమీ! పన్నులం బెంచు పా
లన మంచున్ మరికొంత వాకొనియె మాలవ్యా బలవ్యాహృతిన్

శా॥ ఆ కాలమ్మున వైరులే, యిపుడు రష్యా ఆయుధా లిచ్చె ట
ర్కీకిన్ స్వాశ్రయ మౌచుఁ గోరుటకు,శస్త్రిన్ జేయు మీ దేశము
న్నీ కాఁ దోడు ప్రభుత్వమా!యని వచించెన్'శంకరన్నాయ',రా
రేకన్ వేరుఁ బ్రజాత్మ డాయరు,యశశ్రీ వెన్నెలల్ కాయరున్.

ఉ॥ అందఱలోన నార నను నాతడు నేర్పరి, న్యాయవాది, ప్ర
స్యందితకీర్తి, భారతజనాదృతపద్ధతివర్తి, యాంగ్లు, డ
క్కొందడు తన్ను బైటఁబడ నొల్లని ద్రోహినిగా స్వజాతి య
న్నన్, దనువంతయున్ జెవిగ నై విను జడి తదీయవాదమున్.

సీ॥ యద్దేశ మేలినన్ దద్దేశపౌరుల
కెచ్చు భాగస్వామ్య మిచ్చుకొఱకు
దోసమ్ములను వ్రేళ్లతో లెక్కపెట్టి ది
ద్దించ బిగ్గరగ వాదించుకొఱకు
నొక జాతి మరొక జాతికి దాస్య మిడి దాని
నదుముట తగ దని గదుముకొఱకు
శిశు వేసెడి మొదల్ కథిని వినినచో
ముదురుమాటలతోడ నెదురుకొఱకు

గీ॥ మనిసి కున్న హక్కుల గూర్చి వినుచుకొఱకుఁ
ప్రజకు భీతి నపాకరింతు, జితిరీతి
వ్యాకరింతు, బిరుదమ్ముగ స్వీకరింతు
ద్రోహి యను శబ్దమును తెల్లదొరలనుండి 66

క॥ అని "ఎ రేనార్టను"
వినిచిన నితమున నాఱువే లఱచేతుల్
నినదించు దు నిముసము
లును దద్ద సదస్సులోగిలి యెల్లన్. 67

గీ॥ భారతావనిలో నాంగ్లపాలనమ్ము
సాగుటో సాగకుండుటో చర్చ చేసి
తెల్పవలసినవార లా దేశజనమె
యనెడు గ్లాడ్‌స్టన్ ప్రకటనంబు వినఁబడియె. 68

గీ॥ లుకుటీరపరిశ్రమల్ బలియుకొఱకు
ంతో సాంకేతికజ్ఞాన మెచ్చుకొఱకు
నిక ర్వ్యాప్తికొఱకుఁ దీర్మానము వినఁ
బ యె విద్యాలయములు కావలె న టంచు. 69

గీ॥ సత్సరము లయ్యో నేబది వత్సరములు
రాణి యేల నాయమకుఁ జిరాయు వగుత!
వచ్చు సభ యలహాబాదవర్తి యగుత!
యని పఠించె సభాంతమందు నొక నేత 70

గీ॥ చేని యజమానునకు సాగుసేయువాడు
కట్టుబడిధాన్యమునుఁ బోలె కార్యదర్శి
కాంగ్రెసున నైన నిర్ణయసంగ్రహంబు
నేటనేట వైస్రాయి కందింపవలయు 71

క॥ భారతజాతీయసభను
కోరిన వైస్రాయి యేల కోరిరి ననుకోన్
జేరెను చెన్నపురీసభ
సారము నాలుగవ సభకు శతవిఘ్నములున్. 72

మ॥ చెఱువుల్ బాగొనరించుటో బదుల పెచ్చింపించుటో వైద్యమె
చ్చిలు నదించుటొ రోడ్లు పెంచుటొ బెనర్జీలున్ జటర్జీలు నా
యరులున్ లాయరు లట్టి కోరికలు తే కస్త్రీలు దస్త్రీ లోసం
గరె మా కందు, రిదేమి! కాంగ్రె సనియెన్ వైస్రాయి హ్యూం
సూరితో. 73

క॥ అనుకొన్న దొకటి, నేటికి
మునుకొన్నది తద్విరుద్ధముగ మ రొకటి, చం
దన మనుచు చెట్టు పెంచగఁ
గనుపట్టెను పర్వములకుఁ గందువ యగుచున్. 74

గీ॥ ఏమొ యనుకొంటి, గనుగొంటి నిపుడు నీ ప్ర
వర్తనముగూడ, కాంగ్రెసు పరకుపుగ స
మర్థ మగుచున్న దయ్యొ! నీ యంటుకలిమి
నటవి యౌనేమొ! యిచ్చటి బ్రిటిషుప్రభుత. 75

క॥ హ్యూమూ! దూరాలోచన
మేమొ దురాలోచనముగ నెదిరెన్, తేవల్
సోమించుమును పె కాంగ్రెసుఁ
బ్రామింతు నటంచు నతడు పలికెన్ మరియున్. 76

ఆ॥ వహ్వా మపుడు మీ రనియంత యేమి లేదు
కాంగ్రెసున రాజభక్తికి కఱవు రాదు
నెవ్వరే నొక రెప్పుడే నింతొయంతొ
బెట్టు పల్కిన నదియు నెబ్బెట్టు కాదు. 77

ఆ॥ ఓయి! డఫరిన్ మహాశయా! యుజ్జ్వలతర
భావమాధ్వీకుశేశయా! భారతీయ
సఖులు గ్లాడ్‌స్టన్ ముఖులయా! యుదగ్రజాతి
యిండియా, చెనకకుమయా! యిట్లు చెప్పె. 78

ఆ॥ తావు మనసున సమరసభావమునకు
దొరికినటు "లలహాబాద"పురమునందు
దొరికె నెట్లొ కాంగ్రెసునకు, దుష్ప్రచార
మతిగమించి ప్రేక్షకుల సంఖ్య దుగుణించి. 79

మ॥ సభ కేతెంచెడి తత్సహాయకులచే జామీ నొసంగంబడెన్
ప్రభుతోద్యోగుల,కట్లు నై ప్రతినిధుల్ పంద్రెండునూ ర్లైరి, వీ
తభయుం డుక్తిఝుకీరయుండు బహువిద్యాధిక్యతామూర్తి యు
ద్భటసూఫ్ర్తి రయొకండు వేదికకు సంధానించె నూత్నత్వమున్.

క॥ ఆయన లాలాలజపతి
రాయాఖ్యుఁడు, యువకుల మగరాయి, దయానం
దీయమత ముతీయన నం
దీయఁ రసాలంబు భారతీయబలంబున్, 81

ఆ॥ దేశభక్తియు మతభక్తి తేజులుగఁ ద
దాత్మశకట మభ్యుదయపథాభిముఖము
ప్రజకు శాసనసభలోనఁ బ్రాతినిధ్య
ముండితీరవలె నని తదుక్తివిధము 82

ఆ॥ విద్యను పరిశ్రమముఁ గూర్చి గద్యము లొక
పూట యె నుపన్యాసములు ప్రదర్శ
నములు న జరుగన్‌వలె ననె లజపతి
రాయి, నా ది జరిగె నట్ల ప్రతిసభను 83

మ॥ అనువాదమ్మున కాశ్రయం బిడ కుపన్యాసమ్ము లాంగ్లమ్ములో
వనె యా నందజీవిం ప్రభుత్వమునకై, నట్లొందు దానన్ జనం
బున జ్ఞానం బెది లేక యుద్యమ జయంబు ల్లేవో యంచున్ వచిం
చును తా వాచన మూర్దులో లజపతీంద్రుం డి ట్లెగల్ మెచ్చగా. 84

గీ॥ "జార్జియూ" లనెం బ్రసిదెటు సమనుసమను
వన్నుగా శతకోటిరూప్యము ల మన మొ
సంగుచున్నను లే దయ్యె సంస్థలందుఁ
బ్రాతినిధ్యము మనకుఁ జిత్రం బ టంచు. 85

ఉ॥ ఇందుననుండి లండనున కేగెడి ఛాత్రులు ప్రాతినిధ్యపున్
సందడి బిట్టు సేయవలె నందు, నిటన్ లవ మేని మాటలా
డన్ దగ దంద్రు, వారలె యటన్ దమపై నివిమర్శనంబు మెం
డున్దొని వింద్రు, చీకటివెలుంగుల మొత్తము లాంగ్లచిత్తముల్.

గీ॥ పడుపువృత్తిని త్రాగుడున్ గెడపవలయు
ప్రభుత యనియు, ముసల్మాన్లు ప్రతిఘటించు
తీరుమానమ్మునకు సంస్థ దూర మనియు
నిర్ణయము లివి కల్యాణధూర్ణయములు 87

క॥ డిఫరై పోవుచు సమితిన్
డఫరిన్వై ప్రాయి ద్రోహానద్దం బనె,స
చ్ఛిఫ యిద్ది, ధన్యవాదము
లు పుల్లములు వాని కిడె, నెలుం గిటు లొదవెన్. 88

గీ॥ జరుగు బొంబాయి నాగామిసభ య టంచుఁ
దెలుపఁబడె నల్లె యచ్చటఁ ద్రిదినయుతము
కాంగ్రె సలరె దత్తాత్రేయకాంతి యనగఁ
బదియుఁదొమ్మిదిమూర్ల శిష్యగణ మొప్ప. 89

ఆ॥వె॥ తోడుచున్నకొలది తోయ మూరెడి భంగిఁ
గోర్కె తీర్ప మరియుఁ గోర్కె పుట్టు
పీనిఁ దీర్ప నేల విసు గేల యని దూర
ముండె నాయకునకు నోడి ప్రభుత 9 (

సీ॥ కోలాహలమ్మును కోరు నొకడు, దాని
హాలాహలమ్ముగా నరయు నొకడు
ఒకడు బాధకుడు పాలకవర్గమునకు, బో
ధకుడు తన్మతి మార్పఁ దలచి యొకడు
క్రాంతికర్త యొక, డొకడు సంఘసంస్కర్త
త్యాగి యొకడు, ప్రేమభాగి యొకడు
ప్రజలో నొకడు పల్కుబడి మిన్న తనభాషఁ
బ్రభుతలో నటులె తద్భావ నొకడు

గీ॥ నొకడు బాలగంగాధరుం డొనరుఁ దిలక
వంశ్యుడు, మరొక్కరుండు గోపాలకృష్ణు
డలరు గోఖలేవంశ్యుడు, లలితసుతులు
భరతజననికి భృతమహాపురుషజనికి. 91

గీ॥ వారు వచ్చిరి, నార్టను వచ్చె సభకు
బ్రిటనురాజ్యసమజ్యావరిష్ఠసభ్యు
డైన "చార్లెసుబ్రాడ్లా"యు నరుగుదెంచె
నేగుదెంచి రెందఱో నాయకేంద్రు లందు. 92

క॥ ఆ సభకు వచ్చె లాలా
జీ సంవృతబహుసహోరుచిప్రతినిధి, బ్రా
డ్లాసంభాషణమునఁ గడు
భాసిలె, నంతకునుఁ దిలకు పరిచితు డగుటన్. 93

గీ॥ తిలకునాత్మ నాత్మీయత దృఢ మగుచు
నిద్ద మగు నద్దమున రూపు కొన్న
తీరు గాగ లజపతిరాయి తృ పడియెఁ
బరగు నిటుల నాదర భావం బ ంగ. 94

క॥ లజపతి తలచెను గో
రజనీపతి రాజకీయ తి న టంచున్
బుజములు కలిసియుఁ లియకె
గుజామామిడిపండుచెలి గొఱలె నిరువురన్. 95

చ॥ ప్రజల హృదంతరన్ జిగి చొర న్నొటి ర్విలియం వెడర్బరన్
సుజనుడు తత్సభాధిభుడు, నూటికి నెక్కురు దొడ్డవార లాం
గ్లజనపదంబునన్ భరతఖండహితుల్ గల, రట్టి రేల్బడిన్
ఋజుగతిమేవడిన్ సలుప నెంతు రనెన్, మరి యెంతొ వాకొనెన్.

గీ॥ తెచ్చినాడు సందేశము, మెచ్చినాడు
ద్వాదశసహస్రకరతాళవాదములకు
ఘనుడు చార్లెసుబ్రాడ్లా తనను పతి సభ
కుచ్చపదములఁ దెలుప వాక్రుచ్చినాడు. 97

మధ్యా॥ రాజ్యాంగసంస్కరణములు రణములు కాని రణములు
రజ్యద్గళరణ మనిశకరణముగ సాగినన్ దక్క
పూజ్యులార! సమకూరవు, ప్రపూర్వభారతరణమందు
సజ్య మిష్వాస మపుడు, ప్రసజ్య ముపన్యాస మిపుడు. 98

వసం॥ ఈ రీతి వాచకము లెవ్వరిచేతఁ దొల్తన్
ప్రారంభముల్ బిరుదు వారికి ద్రోహి యంచున్
గారన్ ప్రవాసమునఁ గాంతురు గాక నిద్రన్
వారల్ ప్రభుత్వహృది వారక జాగరూకుల్. 99

క॥ అని బ్రాడ్లా యన్నాడో
రణించెఁ గేకిసలు తిలకప్రారబ్ధము లై
జనమున, ఫిరోజిషా రణ
ననిరోధిగ మహాతిసంఘనాయకు డాడెన్ 100

క॥ ప్రథమగురు 'వనిబిసెంటు'కుఁ
ప్రథితుడు బ్రాడ్లామనస్వి భారతవాంఛా
పృథుసౌగంధ్యము లండన్
పృథివిఁ గురియునతడు వినిచె నిటులన్ మరియున్. 101

ఆ॥వె॥ వారి భాష వారి భావ మాచంద్రతా
రకము నాకుపచ్చరంగు గలవి
జైలు దెంతసేపు సత్యనిరోధన
మర్థము? గడె, గంట, యర్ధదినము. 102

15)

గీ॥ శైలునాల్గుగోడల మధ్య సత్యశక్తి
విద్యుదుద్రేకసంపృక్తి వెలుగుచుండి
సకలభువనసంచాలనసంభ్రమముగ
నురవడించును వెలుపలి కురికినపుడు. 103

గీ॥ ప్రజలలోన జన్మించితిఁ, బ్రజలు నన్ను
నమ్మిరి, ప్రజలకొఱకె ప్రాణమ్ము లిడెద
నిమ్మదాశయానర్ఘ్యరత్నమ్ము పుట్ట
దేల! భారతనాయకహృదయఖనిని. 104

మధ్యా॥ అనుచు బ్రాడ్లా పల్క మంద మైన నేమి హసితంబు దెస
లను తాకివచ్చెను, వినుతిరసితంబు కడు నమందంబు
తనయది మతివంతుగా మొదలుపెట్టె లజపతి దీని
తనువు ముదంబునకుఁ గల దనిపించె నాటి యాస్థాని. 105

గీ॥ కృష్ణుడును క్రీస్తు కల్పితులే య టన్న
నాస్తికాగ్రణి, యోటమిన్ గస్తిఁ గొనక
యెన్నికల కెన్నిసార్లో జయించుదాక
నిలచినట్టి బ్రాడ్లా వెండి పలికినాడు. 106

గీ॥ సభ్యసంఖ్య ప్రజాసంఖ్యసన్నిహితము
వయసు నిండ నిరువదియొక్క వత్సరములు
పురుషు లెన్నుకోవలయు సభ్యులను శాస
నసభ, కిది మాట, యదియ బాట శుభ మగును. 107

గీ॥ తమ నియోజకవర్గాల తరపున నెవ
రెన్నుకొనబడుదురో వారె యెన్నికొంద్రు
కేంద్రసభ్యుల నిది రాజకీయభావి
భారతముబండి వోట్లసిబ్బంది నిండి. 108

ఆ॥ వె॥ బిల్లు నే ప్రవేశపెట్టెదఁ బోగనే
పార్లమెంటునందు భ్రాతలార!
దీనిగురిచి, యొందు నేనియు విజయంబు
హేతువాదమున లభించు ననియె. 109

గీ॥ జనులచే నెన్నుకొనబడు సగముసంఖ్య
సభ్యులందు శాసనసభన్ జనమె కాక
ప్రభుతయును ధనదుర్వ్యయత్వమ్ముఁ బాసి
బాగుపడు నని నార్టను పలికినాడు. 110

క॥ ఒడ్డోలగమునఁ బ్రజల
గోడ్డములన్ దెలిపి తిలకు గోఖ్లే నార్టన్
గడ్డుకొనినమెయిఁ బలికిరి
గిడ్డంగులు రాజనీతికిన్ వారి నుడుల్. 111

మ॥ మరియున్ వాకొనె గోఖలే ప్రభుత సంభావించి యీ భారతో
ర్వర రాజ్ఞీకృతశాసనం బమలుసల్పన్ దాన నౌ లాభముల్
సరిపోవున్ గద! యట్లు సల్పమిని విశ్వాసంబు నిశ్వాసమున్
బఱపెన్, బాలనపక్షపాతములు పాపాలంచు ఖండించుచున్.

మ॥ ఆసహాయోద్యమశూరు డౌ నెవనికే నాధారభూతుండుగా
వెసగన్ వచ్చును గోఖలే, తెలియ నౌనే! భావ్యముల్, వానిలో
పస శంకింపగరాదు వాదము మితం బైనన్, వసంతంబు కా
దో! సదా గ్రీష్మము కారణం బదియుఁ గాదో! వార్షుక శ్రీలకున్. 113

ఉ॥ శాసనగోష్ఠి కెన్నుకొను సభ్యులలో సమసంఖ్య మీరు మే
మై సను టొప్పు నంచుఁ దుఱకయ్య యొకం డన దీనిలో మత
న్యాసము లేల నందఱము నందఱ మేలున కాదు మోయి! భా
యీ! సుఖదాయి! యంచు నయిదేఱుల నేలదునీడు వాకొనెన్. 114

గీ॥ దేని నార్టను బ్రాడ్లా కథించి రద్ది
నిండుతీర్మాన మయ్యె, దానిఁ గొని సీమ
కేగి తన్మహాసభలోన వాదింపఁ జేసి
నెగ్గుటకుఁ గొంద ఱేగుట నిర్ణయంబు. 115

ఆ॥వె॥ కాంగ్రెసునకు వలయుఁ గార్యాలయము, దీని
కృతులు పోషణాదు లేపు మీర
ధనము వలయు, నివి తదాస్థాననిర్ణీత
ములు, యథాతథంబు పూర్వఫణితి. 116

గీ॥ నవ్వి భే షని చప్పట్లు సవ్వడింపఁ
జేసి సభ యుపన్యాసుఁ (శ్రీ) నిగూర్చి
తెరలు తెరలుగ స్వముదంబు తేటపఱచె
నని ఫిరోజిషా మెర్వాన్ మెహాత వచించె. 117

గీ॥ అతని యధ్యక్షతనె కాంగ్రెసు త్రిదినంబు
మఱుసటేడాదిఁ గల్కటాపురిఁ దనర్చె
నగమునఁ మూడు పూలు నే, డాఱు కాయ
లెన్నఁడో! చిల్కలుగఁ సభ్యు లెదురుచూడ. 118

గీ॥ దొరతనము వేల్పురతన, మాచరితశుభము
స్వల్ప, మాచరణీయ మనల్ప మనుచు
నిడుగో! ఆహ్వానసంఘాధిపుడును భణద
భీషువున్ "మనోమోహానఘోషు" నిలచె. 119

క॥ అడుగో! "లాల్ మోహానఘో
షుడు", బోనర్జీ బెనర్జి సుస్థులు, గోఖ్లే
విడిసెను, వాఛా తృప్తిన్
దడిసెను, బహునాయకులు ముదాదాయకులున్. 120

క॥ ఒకరిద్ద రెవరో అంతియ
మొకమున్ జూపర ప్రజామూహామునకు నా
యకులు ప్రజలు శాసనసమి
తికి నభ్యర్థులను పంచు తెఱగులు ద వ్వై. 121

మధ్యా॥ తనదు టోపీ కిరీటముగఁ దనరు బొంబాయిరా జనగ
మననీయజీవితభోగమహాత ఫిరోజిషా మెహాత
ఘనతమన్యాయవాదుల నొకడు ఘనకీర్తులం దొకడు
జన ముర్వి నేలినన్ దాని ఛత్రము బ్రిటిషను నతడు. 122

చ॥ ధృతియుతు డగ్రవక్త యత డెందఱో తెల్లదునీలు విద్యతో
కృతక్రమశిక్షణం బెపుడో యేల్బడి నప్పుడు ప్రాతినిధ్యసం
భృత మగు భారతప్రజ హితేంద్ర! యనన్ విని పార్లమెంటు పీ
స్థితి కిపుడే నసర్హముగదే! బ్రిటనం దటులైనచో ననెన్. 123

క॥ బొంబాయీపురపాలకసం
ఘంబున కౌ భవనప్రాంగణంబందు నిషి
ద్ధం బెవని విగ్రహంబేన్
శంబసమాజ్ఞుడు ఫిరోజిషా శాసించెన్. 124

ఉ॥ ఆయుధశాసనమ్మునకు నడ్డుగ నిల్చి ఫిరోజిషా బ్రిటన్
శ్రీయుతపాలనమ్మునకు శీర్షము వంతుము, తద్వినీతి వి
ద్యాయతి నామతింతుము సదా, యిట నట్లని యాంగ్లు హక్కు తె
న్నో యవి భారతీయములునున్ దగ పోరక యుండ మే మనెన్.

శా॥ ఎంతేఁ జక్కగ నేలినట్టి దొసగు సుంతే నుండదో! చెండదో!
వంతం బూనిన భారతం బడిదముం బట్టించుచుచోఁ దన్ను, క
న్నంతం బయ్యెడి కాటు కే లని భళీ! ఆంగ్లప్రభుత్వంబు మేల్
చింతన్ జేసెను శస్త్రశాసనము, వాచించెన్ 'దిల' గ్గోష్ఠిలో. 126

గీ॥ ఒక్కపుడు వీర లొకవం క్తి నున్ననేమి
యిరువురి తలంపు లెప్పుడు నెదురునెదురు
వలికెను ఫిరోజిషా రాజభక్తి దేశ
భక్తి యిరు పార్శ్వములుగ నౌ భద్రులారా! 127

చ॥ ప్రజలది యైన యీ సభసభాము కరోరమొ యింతః యన్నవా
రుఁ జలువ లింత క్రమ్మి యిది ప్రోచునో దేశము నన్నవారు బల్
గజిబిజివారు, ద్రోహము దలంపక హాస్యము లెక్కసేయ కో
క్కటిగిఁదనర్చనొక్కటిగిఁగాంగ్రెసురాజుప్రజల్ ప్రసేవ్యలై.128

చ॥ అనియెఁ బ్రభాని భారతమునందుఁ బ్రజాపరిపాలనమ్ము లే
దని, కల దద్ది గ్రామవిషయం బొకనా డని మూదలించెఁ ద
జ్జనమణియొక్క డాతనికిఁ, జాలదో, యెన్నటి కేని రాక త
క్కునో!యిది యెల్లెడన్ మనకుఁ, గొంచియుఁ నేల్బడికిక తప్పునే

గీ॥ క్రీస్తు సౌజన్యపోషణార్థి శ్రమపడియె
నెంతొ, నేడు బ్రాడ్లా శ్రమ మంత పడియె
నస్మదుద్ధరణమునకై, యందఱము కృ
తజ్ఞులము వానికి, ఫలంబు దైవికంబు. 130

గీ॥ ఏకవిధకష్టసుఖభుక్తి, యేకదేశ
పంచభూతానుభూతి, జీవించఁజాల
మొకరి ముఖము నొకరు చూడక, కఱవందు
కాలమందు నొక్కటె తుఱకలును మనము. 181

వసంత॥ రాకుండుతఙ! బిదపకాల, మ దెట్టిదేని
యేకత్వ మెత్తి "యెవరెస్టు"కు భారతీయ
శ్లోకమ్ము మెత్తి దెసగోడల కన్నిహక్కుల్
చేకొంద్రుగాత! వడి వేదఘోరానధితుల్. 182

మధ్యా॥ అంద ఆంగ్లోయిండియనుల నజ్ఞాను లనుకొనరాదు
కొందఱు కేనియున్ దెలియకుండునే! వా రుండవలసి
నందాల నేల భారత మ టంచును, చేతులు కలుపు
చుంద్రుగాత! యిక పార్శ్వమున నుండి వారలు మనతోడ. 183

మం॥ద్వి॥ బాగు బా గని తన్ను బలముగా నెన్ను
జనుల కా కృతనీతి యనియె నీ రీతి. 184

మ॥ మన మాసించిన యెన్నికల్ శిఖరసంభావ్యమ్ములా! కావు, లో
ననుమానం బుదయింపఁ జేసినది లండన్‌గోష్ఠి కి తీరు రే
పు నిదానంబు స్వరాజ్యపృచ్ఛ కని, యీ బుద్ధిన్ గదే! యద్ది కా
దనుచుండెన్ సలహా ప్రభుత్వమున కీయన్ జాలు నీ మాత్రమున్.

మధ్యా॥ మననుగుఱిచి పాలకులకు మనకన్న బాగుగఁ జెప్పె
మును 'మెకాలే' ప్రజ కోరి మొనసిరో వారిఁ గృతార్థు
లనుఁ బాలనమునందుఁ జేత లగ్గె కాదు మనజాతి కది
వినుతి కా ఖ్యాతియే కాదు, విశ్వపతికిఁ బ్రీతియు నని. 186

గీ॥ ఆ మహాపండితుని వాక్య మది ప్రభాత
కిరణ మైనది, వెల్గుగా కురక యున్నె?
యద్యతనభారతమునాటకాద్యరంగ
మునఁ దెర యెగయుచున్నది కనుగొనుండు. 187

పుష్పి॥ అని మరియు ఫిరోజిషా వచించెన్
మన మలర న్నవరత్నమాలికం బై
జనమునం, బదునాల్గువేల చేతుల్
ధ్వనితము లయ్యెను తాళవాదర క్తిన్ 138

ఆ॥వె॥ భరతభూమి నేడు బహుకాననము, తుపా
కులు వలయును పెద్దపులులం గొట్ట
నాయుధముల చట్ట మడ్డురాకూడ ద
టంచుం దిలకు పలికె నౌ ననంగ 139

సీ॥ వంగదేశమునందు వలె నెల్లెడల భూమి
పన్ను మాఱక యుండవలె న టంచు.
ననుబంధముగ లండనందుం గాంగ్రెసు ప్రతి
నిధిశతంబు జరుగు నిక న టంచు
నౌరోజిమున్నగువారు భారతవాంఛ
పార్లమెంటుకుం దెల్పవలె న టంచు
తనదు నుద్యోగుల చనరాదు కాంగ్రెసు
కనుట యేల్పడి నసభ్యత య టంచు

గీ॥ నాంగ్లదేశ్యబ్రాడ్లాదిసహాయకులకు
నెన్నియొ కృతజ్ఞత ల టంచు నెల్లనేత
లొప్పినవి తీరుమానమ్ము లోలగమున
పూర్వనిర్ణయపారంబు పూ ర్తి గాగ. 140

శా॥ గంధానేకపఘీంకృతిన్ మరుసమున్ గాం॥ 'స్వనపాకమా
నందాచార్యుని' యాధిపత్యమున, నాం జ్యోతి బంగారుసె
మ్మెన్ దీపించిన నిండు సత్యమునం, బ న్నాగపూరందు బ్రా
డ్లాన్ దైవం బిలంబాపినాడని మొదల్ ంభించి చింతించియున్.

మధ్యా॥ మితవాద మతివాద మొకట మేకొని రాజీపడినవి
కృతరూపము తదీయమే రసించు నాచార్యు వాచనము
మతివిహంగమరోచనము మందస్వభావమోచనము
సతతజాతీయశాసనలసన్మానసాభిషేచనము 142

చ॥ సరె యని యంటిఁ దప్పు దయి, చాలని।వాడను గద్దె నుంటి, నే
జరిపెడి దేమి కద్దు? తొలిసంగతి మద్యను లుండి రిందుఁ ద
త్సరణి మనీషిఁ గాను, మలిసంగతియో! ప్రజలార! మిత్రులా
ర! రహితకర్ణ మేల్బడి పరంపరగా మన మెన్ని చెప్పినన్. 143

గీ॥ తెల్లవాడు కలెకరో నల్లవాడు
నగును బిల్లుకలె రు, తగడో! యిటు లి
తండు స్వచ్ఛంద నికత్వమునకేని
యతడు సైనిక మునకు నర్హు డగుచు. 144

గీ॥ అత్మ వేఱు నంగ వేఱు, నల్లె పాల
నంబు వేఱు పాలకుల వర్గంబు వేఱు
నిట్టి వర్గము మార్పున కెదురు చూచెఁ
బ్రజ వసంతమ్మునకు శిశిరస్థు లటులు 145

క॥ ఆనందాచార్యుడు సము
దైనా డానందవర్ధనాచార్యునితో
తా నన్వర్థాఖ్యుడు ప్రజ
లోనన్ ధ్వనిఁ గొలిపి, మరియు లోతుగఁ బలికెన్. 146

మధ్యా॥ ఈ ప్రతీతస్వార్థబోధు లీ బ్రిటన్న్యాయసిద్ధాంత
సుప్రసిద్ధవిరోధు లెల్ల శూరశిఖామణు లగుచు
దీప్రచరిత్ర మౌ భరతదేశమ్ము రక్షించువార
లా! త్రపు విడదెరు పైడి లాగి, యవమతియు సేగి. 147

గీ॥ తేనెలో నూనె కలిసిన తీరు గాదె
పాలనమ్మున భేదభావమ్ము కలిమి
తర్కమును మించు ద్వైవసిద్ధాంతమునకు
నిది విరుద్ధము, హృదయమే యిందు సాక్షి 148

క॥ ఏ.వో. హ్యూం భారతమును
సేవించినయంత యెవరు సేవింపర, త
ద్భావశిశువు కాంగ్రెసు, నే
డీ విదురుని విని దొరల్ సుఖంతురుగాతన్. 149

ఉ॥ ఈ యది రాజశబ్దసమమే తుదినిన్ గురు వై ప్రజాఖ్య మా
ప్యాయము శబ్ద, మంతరము లన్నిటినిన్ సెలయేళ్ళ నేఋతీ
రై యిమిడించికొన్నదిసుమా! యిదె జాతి యనంగ నొప్పు, జా
తీయము దీని యాత్మరుచి! తెన్గున జాస్తిగ తీయ మీయదే. 150

క॥ జాతి యన నెటులు ప్రజయో
జాతీయత యనగఁ గాంగ్రె సటులై భరత
త్మా తుఱగలిగొను పను తె
న్నో తెలుగుల చేయు నొక్క టొక్కటిగ నొగిన్. 151

మ॥ ఇపుడు కాంగ్రెసున కే డేండ్లు, నెన్నొ చిన్నవి హక్కు లొందె
ను ప్రభుతదృష్టిలోఁబడెను, నూఱు రొకరి పైని నొకరు
నెపుడొ బలె నిరుపెందెగలు నేడు కారాల్ మిరియాలు
విపరీతములు లే కిది ఫలవి స్తృతి గను పరీతముగ. 152

ఉ॥ హక్కులు ట్యాంకుచెక్కులుగ నప్పటికప్పుడు చేతికందవో
యిక్కడి పాలనాసమితియింగ్లిషువారలు ధిక్కరించినన్
దక్కినవారు భారతజనాభ్యుదయంబు వ్రతంబుగాఁ గ్రియన్
మిక్కిలునాడు, రచ్చఁ బ్రజ నేతలు క్రిక్కిఱియించునాడునున్.

ఉ॥ ఆఱునునూర్ల యేబదిగు రందఱు సభ్యులు పార్లమెంటులో
భారతరక్షకై దివికిఁ బంపిరి భారతలేఖ దేవుడే
తీరుప రంచుఁ దా మరయు తీరిక లేదని, సాతుజార్జియూ
లీరిత మిద్ది, జేతలకు నెన్నొ వథా, లివి చేత లాగునే! 154

ఆ॥వె॥ చేతబట్టి బ్రిటిషు జెండాను భారత
నేత లెల్ల లండనీయరాజ్య
సమితిభవనమెదుట జరిగింపవలయుఁ గాం
గ్రెసు ననిరి మన యచటి సహృదయులు 155

ఉ॥ లండనుపోక య ట్లునిచి లగ్గు మరింత వచింతు, నేరికై
మండిత మీ సమజ్య? ప్రజమండలికై కద! రాజకీయ ము
ద్దండము తెల్పుచున్ జనపదమ్ములఁ బోదము, వారలిట్లు నే
యుం డన నట్లె సేయుద, మి దొక్కటె మార్గము లక్ష్యసిద్ధికై.

ఉ॥ అన్నిటికన్న మిన్న వినుడా తనచి త్తధన ప్రదార న
స్మన్నవగంగ పొంగగఁ బ్రజార్థము భారతముం బొనర్చి వి
శ్వోన్నతసత్ఫలమ్మును యశోవిభవమ్మున నాశశిరసం
పన్నుల మౌద, మీ స్థితికిఁ బాత్రులు నేతలు భావిపాలకుల్. 157

క॥ వినిచె నిటులు తెలుగుపడాల్
ననిచి జన మయోమయాసనం బగు కాంగ్రెస్
తన రె సువర్ణాసనముగ
ఘను డగు వీని నధిపతిగఁ గలుగుట ననియెన్ 158

క॥ నిను విని మఱచితి నౌరో
టి ననెన్ లజపతిబుధుండు, చెనసెద నిక నీ
పనుపున నాచార్యా! నే
మునుపటి తిలకుండఁ గానుఁ పో, తిల కనియెన్. 159

అలా॥ సైనికుల కళాశాలలను నెలకొల్పి
వీనిలోఁ దరిఫీ తిడి యిచటివారిఁ
బ్రాణితులఁ జేయవలెఁ బ్రభుత్వం బుద్యోగ
దానమున నని తరకటించెను తిలకు 160

ఉ॥ వచ్చిననేతలందఱివి వాచనముల్ తొలినుండి యేటనున్
వచ్చుచునున్న యంశములపై నివె, శాసనగోష్ఠియెన్నికల్
ఇచ్చకొనంగ సైరిషుసఖాన్వితసర్వబ్రిటన్‌హితుల్ మదిన్
విచ్చి శ్రమింపరే! యనుచు నిర్ణయ మొక్కటి నవ్య మన్నిటన్.

క॥ బొనర్జీ యధ్యక్షత
నైనది తరువాతి కాంగ్రెసలహాబాదఁ
మానితుల జార్జి యూల్‌ము
ఖ్యానేకుల మృతులఁ బొగడి యధిపతి నొడివెన్. 162

మం॥ద్వి॥ ఇతరులు కారు మేమే బాధితులము
రవ్వంత మము వినరాదొ య టన్న
వినము మీ మాటలు విసుగు పుట్టించు
నను రాచరికము నే మనవలెనండి

యూరోపియనులు తోడో అసమ్మతులు
వారు పొం డని, తోడు వారు రానపుడు
మీ రెవ్వరో ప్రజమేలు మాయంత
నేర రని ప్రభుత నేతల నణచు
శాసనసభల విస్తరణముఁగూర్చి
యాశించినటు చట్టమైనది కాని
దాని సంబంధము లౌ నిబంధనము
లౌ నెట్లో వై ప్రాయి కవగత మగుత!
వాక్కు లాంగ్లుల కెన్నో యన్ని యీ ప్రజకు
దక్కెడుదాక యత్నము సాగున నేడు
మన నవురోజి లండను పార్లమెంటు
నను సభ్యు డగుట విఘ్నము కొంత తెగుట, 163

గీ॥ ప్రాథమిక విద్యలకె మేము వ్యయ మొనర్తు
మున్నతము విద్య కేల? య టన్న ప్రభుత
పిన్నబిడ్డను ప్రేమింతుఁ బెద్దదాని
వైపు చూడ ననెడి తల్లి భాతిఁ గాదె! 164

శా॥ కాలేజీ నెలకొల్పు ఖర్చు ప్రజదే కావచ్చు మాదాక రా
నేలా? యన్నది నేడు రాచరిక, మిల్లే రే పనన్ మీ విలే
జీలో విద్యకు ఖర్చు మీదె యని, సాచెన్ జేయి, గద్దించి ప
న్నో లాగెన్,ముడిచెన్ జెయిన్,శుభములెవ్వోవీగె సంభావ్యముల్

గీ॥ సంఘసంస్కరణమ్మును సాకువెట్టి
ప్రభుత మఱపింపఁ జూచును రాజకీయ
సంస్కరణమును, బలమున సర్వరోగ
ములు హరించుట తెలియని మలుచ యెవడు. 166

ఆ॥వె॥ కలదొ దేశభక్తి క్రమశిక్షణంబును
జాతి యందరాని ఖ్యాతి లేదు
పట్టుదల యనియెడి పాదులోన జతన
మల్లె పూచు సమయ మావహిల్లె. 167

క॥ ఆర్జితకరతాళము బో
నర్జియుపన్యాస మిటులు, నవరులు తిలకా
దూర్యార్జితభాషలు గోష్ఠి
సర్జి తనుతివచనముల్, విషయము లనవముల్. 168

గీ॥ ఎలయుఁ బంజాబునందు ముంగలి సభ యని
ప్రకటితము గాఁగ వంగాదిరాష్ట్రజనము
మగిడి నిజశరణోన్ముఖ మయ్యె, శీత
మెక్కు వయ్యె, నగ్నియు నెండ మక్కు వయ్యె. 169

గీ॥ భీతునన్ సీతు నొక యింటి బిడ్డ తేమొ
వణకుచున్నవి తనువులు వానివలన
కాయములకు సదారోగ్యకారణములు
తగ్గుచున్నవి సుప్రభాతచరణములు 170

క॥ అను వత్సరము డిసెంబరు
న నిటుల నగు నా సదంబునన్ బాల్గొనుచుం
డ్రి నరతిలకులును కేసరి
కెన యగు వారలును దూరదృష్టులు శిష్టుల్. 171

వివేకానంద ఖండము

గీ॥ జానుగునకె కాక మదికి జాను వైన
మదికె కాక హృదికిఁ ద్రావ మధుర మైన
కవన మెందు? సరస్వతీభవనమందు
ననగ కలకత్తాపట్టణమ్మునందు 1

క॥ దవనమ్ముకన్న గొప్పది
కవన మ్మిది వాడువాఱక పరిమళించున్
సవనమ్ముకన్న గొప్పది
కవన మ్మిందుఁ గల జ్వాల కగ్గద యెపుడున్ 2

మథ్వా॥ ఇన్ని సొగసులు దీని వని యెవ్వడు నిర్ణయించినను
కొన్నిగా వానినిఁ జేయు గుణముగలది కవిత్వంబు
అన్నిటన్ బ్రకృతికిఁ బ్రతిగ నదొక మహాశిల్పసృష్టి
కన్నులులేనివానికినిఁ గనుపింపఁజేయు విశ్వంబు.

మథ్వా॥ కథ చెప్పు, వర్ణన చెప్పు కడకు వార్తాపత్రిక వలె
పదుగురకును సందేశంబు పరమవాచ్యమ్ముగాఁ జెప్పు
మెదలు కవిత్వంబు మెఱుగు మేఘమునందు వలె, మెఱు
గుదివె యదే మర్మ మెఱిగి కూర్చువాని రచనయందు. 4

క॥ గిలిగింతపెట్టు నొకపుడు
చిలిపితనము చూపి హృదయచిక్కణరుచి యై
యొడ లేలు కవిత యొకపుడు
పలుకులె గాని పసలేనివానిన్ విడచున్. 5

ఆ॥వె॥ సైగచేసి తలపుసరిపల్కుబడి వెల్తి
నిడని గడుసుదనము తొడరఁ బల్కి
తొడవు లొసగి మేలునడతకై సందేశ
మిడగ కవిత విడదు పడతి వోలె. 6

మ॥ కావచ్చు కాకపోవచ్చు కవి ఋషిగా, మహాకవిగ
కావచ్చునా మహాభణితి కవిత చెప్పినయంత? మఱియుఁ
గావలెను మహాగుణాల కాణాచి, చేత మహత్వ
శేవధి కాక వావాదుచేత మహానేత యగునొ? 7

ద్వి॥ కలడు మహాకవి కల్కటాపురము
న లలితుడు "రవీంద్రనాథఠాగోరు"

క॥ ద్వివిధంబు రవము మధురము
కవితామయ గానమయము కలవారలలో
నెవడు నెవడు రారాజుగ?
రవీంద్రనాథుండు చిత్రరచనాచణుడున్ 9

గీ॥ ఆ రవీంద్రుని పద్యగేయమయ కవిత
మానవత్వనిరూపణామ్నాయకలిత
అల శివాజ్యాదివర్ణనావళిత దేశ
భక్తి మహి పిల్లలదాక పరువులెత్తె. 10

క॥ చవులిచ్చెను పండితులకుఁ
జెవులిచ్చెను దెసల కెల్ల జేతాకంబై
నవజీవన మిడె జాతికి
రవీంద్రు కవనంబు సుప్తులన్ మేల్కొలిపెన్ 11

ఆ॥వె॥ నవ్యకవిరవీంద్రనాథఠాకూరు క
ర్తవ్యబోధివివిధరచనకలన
నూదెఁ గ్రొత్తగాలి యూపిరితిత్తిలో
మానవునకు జేయధానవునకు 12

గీ॥ ఆత్మ శాంతినికేతన, మవసరమునఁ
బలుకు క్రాంతికిఁ జేతన, మలరుతండ
తాదృశకవీంద్రునకు వైచెఁ దనది వెలిచి
సాంద్రసభలోన "బంకిముచంద్ర"బాబు 13

క॥ కవన మనఁ బద్యమే కా
దు వచనము నగున్ రసమ్ము దొరల, రస మనన్
వివశుగఁ బరితనొ శ్రోతనొ
సవరుచు వాఙ్నిబిడభావసంగతియ సుమీ॥ 14

చ॥ ప్రతి రచనమ్ములో ధ్వనితభావము భారతభక్తియున్ స్వతం
త్రతకొఱకైన శక్తియుఁ దదార్జనసాధనయుక్తి యైకమ
త్యతరళజాతిరక్తి హృదయార్ద్రవ మౌ కవితాకళాచమ
త్కృతి కలదై చటర్జికుల హీరయి బంకిముచంద్రు డొప్పెడిన్.

క॥ సన్న్యాసు లతని పాత్రలు
ధన్యాసులు భారతస్వతంత్రతకొఱకై
ఆ న్యాయవాదిరచనా
విన్యాసమె వేఱు, వేరు విధిశిక్షణకున్. 16

గీ॥ ఆధునికులైన బోగు లేడాది కొక్క
సారి మూడుదివసమ్ములు స్థలము మార్చి
కూడి యాంగ్లుల శైత్యము వేడుచుందు
రదిగొ! యని కాంగ్రెసున్ జూపె నత డొకనికి. 16a

క॥ "వందే మాతర" మను నొక
సందేశధ్వననగీతి చాలును బంకిం
చంద్రుని యమరత్వమునకు
కేంద్రీకృతదేశశౌర్యగీత మ దొకటే 17

శా॥ తానెందయ్యెనొ పట్టభద్రుడు కృతార్థంబా కళాశాల, త
ద్వ్యాఖ్యానోద్ధర్షములో "నెపోలియను"పై భాషించి బంకింసురేం
ద్రానీతస్తుతిమాలికాభరణు డైనాడే నరేంద్రుండు గై
ర్వాణీభాషఁ గవిత్వ మల్లె నత డౌరా! మల్లెపూదండగా 18

చ॥ తను గృహమేధిఁ గమ్మను హితావళితో గృహి నౌట భారతో
ర్విని నలమటించు బానిసల లెక్కను పెంచుటకేకదా యనెన్
బనితు డహో! నరేంద్రుడు నృపావళితో నగు దేశదాస్యమో
చనమున మంతనంబు విరసం బయి "ఖేత్రి"ధరేంద్రు నారసెన్. 19

మ॥ అతఁడే నొక్కఁడ నేమి సేసెద మహాత్మా! శక్తిమైఁ నర్థసం
యుతునిన్ జేసెద నిన్ను శిష్యుఁడను, నా దొక్కండు విజ్ఞప్తి. సీ
వతిలోకప్రతిభాన్వితుండవు 'వివేకానంద' నామమ్ముతోఁ
జతురత్వమ్మున మేలుకొల్పవె ప్రజన్ జాతీయతాబోద్ధవై. 20

గీ॥ ఎల్ల సంస్థానపతులు కుందేళ్ళు నేడు
కోట్ల ప్రజలందు వీరునున్ గూనొకరు
పిఱికిమందును విఱిచి యంబేదపజను
మెఱిక సేయ స్వచ్ఛందత మెఱయు ననియె. 21

క॥ మెచ్చె వివేకానందుడు
విచ్చెసుమప్రకృతి, పృథివి విశదాశ వికీ
ర్ణోచ్చసుగంధము. పశులు
హెచ్చించెను కోకిలాదు లింపితము ధ్వనిన్ 22

గీ॥ మధురబా బను నిష్టుని మచవి ననుస
రించిన "గదాధరుడు" రామకృష్ణు డయ్యె
నేను నట్లె తచ్ఛిష్యుఁడ నీవు గోరఁ
బేరుమార్చిన, దానసౌ సార మెంత 23

క॥ ఓయి! నరేంద్రా! యటులే
సేయుచునుంటి ననె స్వామి, చిలికించెను వా
హ్వా! యని ఱే డెలనవ్వును
పోయెను ఢిల్లీకి స్వామి పూజితపదుఁడై. 24

క॥ వాని యుపన్యాసధ్వని
కూణితఘనగర్జనము సఘూర్జరరాజ
స్థానముగ ఘూర్ణిలెన్ ఢి
ల్లీ, నగరము లుత్తిసరసి లిల్లీ లయ్యెన్. 25

ఆ॥వె॥ "మిసిసిపీ"కి లేదు, మిన్ను వాగునను లే
దది "నయాగరా"కు నసలె లేదు
ప్రచురగురుకృపాసరద్వివేకానంద
వందనీయవాక్ప్రవాహరయము. 26

మ॥ గురుగోవిందునిఁ గూర్చి పల్కినపు డక్షుల్ ధన్యతానీడభా
సురపక్షున్ సభవారి వా యతిని గాంచుఁ బ్రాప్త మోక్షస్థితిన్
స్ఫురితప్రాక్తనసన్ని వేశమననాభోగాత్మభాసాంచితున్
వరితఃప్రాంతవిధూనయన్నయనశోభాజ్వాలి కామాలికున్. 27

క॥ జాతీయత యను తీయని
నేతిమిఠాయి తొలి వండి నిఖలప్రజకున్
శీతాచల మాదిగ నా
సేతువు తత్పరమహంసశిష్యుడు పెట్టెన్ 28

గీ॥ హైందవమహమ్మదీయసమైకమత్య
కలన కేవలోపన్యాసకథుడె కాక
తురకలింటి యతిథిగ స్వామి తురుగలించి
యొక "మహమ్మదానందు" శిష్యుగ వరించె. 29

గీ॥ ఏ తమోరి పాకీవాని చేతినుండి
కోరి పూని హుక్కా పీల్చె, నారగించె
నంటరానివా డనబడు నతని యింట
నా వివేకమూర్తి జనుల కనియె నిటులు. 30

సీ॥ ఎవరి దుస్థితికి వారే బాధ్యు, లింగ్లీషు
వారు కా రింక నెవ్వారు కారు
మన ప్రజాసామాన్యమును కూడగట్టుకోఁ
జాలని మనకు నైచ్యమ్మె వచ్చె
మనవారినే మన మరయ నీచులునుగాఁ
బరులును మన నట్లె యరయుచుండ్రు
లేడు మ్లేచ్ఛుండును లేడు నస్పృశ్యుడు
నరజాతి యైన యెల్లరము నొకటె

ఆ॥వె॥ పలువిధములు దేశభాగ్యయత్నమ్ములు
సలుపునపుడు ఫలము తెలియబడదు
అక లైన వేళ నన్నమురుచి దప్పి
చెలగ జలమురుచియుఁ దెలియనట్లు. 31

ఉ॥ పేదలు నిమ్నజాతులు నవిద్యులు చెప్పులుకుట్టువారు మీ
వీదుల నూడ్చువారు ప్రభవించిరి వారును మీరు నెల్ల రే
కోదరు లొక్క గడ్డపయి నొక్కటె మాంసము నొక్క రక్తమై
మోదిలు డో! ప్రజల్! సమముజ్జ్వలభావముతో శుభం బగున్. 82

క॥ నాదేశప్రజసుఖమే
నాదు సుఖము, స్వర్గమునకు నాదేశమురా!
నా దేశము, భరతావని
గాదిలికొడుకు నని పురుషఘన! గర్జిలరా! 83

గీ॥ ప్రతిమనుజునందు నున్నాడు, ప్రతిమయందు
లేదు శివుడు, దీని నెఱింగి ప్రోదలార!
మనుజుడే మనుజుని శివు డని భజించి
యిందు నందు మహోదయం బందుకొనును. 84

క॥ జాతిశుభోదయ మాత్మ
స్వాతంత్ర్యము రెండు నివ్వి, య య్యుగళముకై
మీ తనువు ధారవోసి ధ
రాతలనక్షత్రములుగ రాణింపు డయా! 85

ఆ॥వె॥ దేశభక్తి యనగ దీనుల కైశ్వర్య
ధాను లర్థరాశి దాన మొసగి
పుష్టిమంతులనుగఁ బొనరించి వారితో
చేయికలిపి గమ్యసిద్ధిఁ గనుట. 86

క॥ కాబోకుడయ్య! ప్రజలా
రా! బానిస లీరు దుర్బలతకుఁ బ్రకృతికిన్
కాబోకు డనాశ్రితులుగ
మీ బలగంబునకు లేమి మిడుకు జనులకున్. 87

ఆ॥వె॥ భరతమాత కలల బంగారుగనులలోఁ
బనులు సేయువారు బడుగువారు
తద్బలమ్ముకొఱకు ధనము నర్పింపరా
భారతీయ! త్యాగభారధుర్య! 88

మ॥ అసమానత్వము సృష్టినైన దొక దేహంబందె, తక్కెల్ల మా
నిసిచే మానిసి కైనదే, మొదటి దై నిప్పచ్చర మ్మీ తెగన్
గ్రసియించెన్ భరతావనిఁ, బ్రజలు! త్యాగశ్రేష్ఠు లై మాఱుసృ
ష్టి సృజింపన్ గల మీరు దైన్యమును ఖండింపన్ మగల్ కండయా!

చ॥ అతడు మహాత్ము డన్న హృదయమ్ము యదీయము వెన్న కష్టు లౌ
నతగులఁ జూచి, పుస్తకము లగ్నిని వేయుడి! విద్య యుండియుఁ
బతితులు వారు దీనులకు బాసటగా రటు లుండ దీనలో
ద్ధితభృతు లైనవారు జననీవ్యధయత్కృతకృతుల్ పృథగ్జనుల్. 40

క॥ తినఁ దిండి కట్ట బట్టయు
జనుల కొసగలేని జాతి జాతియె! గొప్పం
దన మతిశయోక్తి కాదో!
మన తాతల పైడియావి మణుగుల్ మణుగుల్. 41

ఉ॥ తీగలుసాగె నెల్లెడలఁ దెక్కలి మాంద్యము భీతి, నాయకుల్
సాగిరి రెండు హస్తములు సాచి భుజించుట దేన నన్న చ
ర్చాగరిమమ్ముతో, కనెడి సజ్జను కన్నుల నీరు కాక శా
ఫీ గళితంబొ, రాయి వడి వేయగఁ దాకెడి దవ్వె ముక్తికిన్ 42

శా॥ అమ్మా! భారతి! నీ కుమారకులు శాస్త్రఖండపాండిత్యభాం
డమ్ముల్,వీరికి స్పృశమున్ పశువులున్ బాషాణముల్,మర్త్యునిం
బో మ్మంతంతట నందు, రన్యమతమొందున్ గద్దె నుండుంగదా!
య మ్మర్త్యుం డపు డౌను స్పృశ్యు, డెటు లిట్లైన నీకు మోక్షం
బగున్? 43

ఆ॥వె॥ ఓ! యఘోజగత్సహోదరులార! ఓ
పతితులార! రండి! భ్రష్టులార!
యనుచుఁ బిలిచి వరమహాంసశిష్టన్ వారిఁ
గౌగిలింతు మనసు గఁతు లిడగ 44

చ॥ తనువును దేశ మొక్కటియె, తాడితమో యొకయంగకంబు తా
కుకనవియు లెస్స యున్న నొనగూడద యే పనికేని చక్కఁగాఁ
దనువు, సమంబు గాక యెకదా! రుధిరప్రసరంబు, దేశమున్
మొనయద యల్లె యే తెగకు నొప్పి ఘటిల్లిన గమ్యసిద్ధికై. 45

ఉ॥ నెత్తురు పొంగులెత్తి గణసీయము జీవిత మూహసేయు ధీ
రోత్తములార! కన్గొను డహో! యపరాళను విశ్వరూపమున్
గ్రొత్తగ నెట్లు జాతులు పురోగమనమ్మునఁ బైకొనెన్, తదం
చత్తడిదుద్ధురప్రగతిజన్మము సర్వసమత్వమే సుడీ! 46

ఆ॥వె॥ వెనుకచూపు వద్దు, వెనుక కడుగువేయ
వద్దు ప్రియతమాప్తవాణులయ్యు
ముందుచూపుతోడ ముందుకు ముందుకు
నదర ధర క్రమింపు డన్నలార! 47

ఆ॥వె॥ సాంఘికముగఁ బ్రజకుఁ జైతన్య మొదవ ను
పన్యసించుచు నిటుఁ బలు నగరుల
నా బుధానచందు డా "వివేకానందు"
డరయ నెంచెను పునహాపురమును. 48

మం॥ద్వి॥ ఘననేత బాలగంగాధరతిలకు
పలికెఁ బూనాపురీపరిసరసమితి, 49

క॥ మితవాదుల మతి కీ తుణ
మతుకుంబడకున్న నేమి! యట్టిరు తాబేల్
గతి మెదలిన నేమి! మీ
తతిలో నే నొకడ జయవదజ్జనులారా! 50

చ॥ విడుతునొ కార్యదర్శిపదవిన్ మితవాదుల తృప్తి కంటె, నే
విడువను కాంగ్రెసున్‌ఁ, బ్రజలు వేలకువేలుగఁ జేరు డందు మా
యెడదలతోడ మీ యెడద లేకముసేసి, స్వరాజ్యభుక్తి కా
బెడ గగు సంస్థయే పసిడివిస్తరి భారతమాతృదేవికిన్. 51

గీ॥ నే నుపాధ్యాయవృత్తిని మాని పత్రి
కనె నడపుటయునున్ లోహకాచకర్మ
నిలయముఖ్యపరిశ్రమనిరతి నొందు
టయును మీ సేవకే గుణాఢ్యజనులార! 52

ద్వి హర్ద్యాందొర ప్రకటించె నొక కరపత్ర
మెందలో కంటి రీ, రిటు లుండె నందు 53

ఆ॥వె॥ కలవు భూమిపన్ను కడు క్రుంగదీసిన
హ్రాతహ్రాషికులార! కృషికులార!
తిరుగుబాటు సేసి తీర్చిదిద్దుకొనుండు
మెఱుగుబాట ప్రభుత మెడలు వంచి. 54

గీ॥ భారతీయకార్షకవిప్లవమ్ము నణప
పుడమి నున్న యె ద్దానికిన్ గడిమి లేదు
మాకు నాయకు లెవ? రని మీకుఁ జింత
వలదు, సమయమె కొనివచ్చి నిలుపగలదు 55

గీ॥ ఎదురు తిరిగి వేల్ పోయిన నేమి! బ్రతుకు
దురు జనంబు లక్షలు లక్షలు, రవళింప
కూరకుండి మహావిపత్క్రూరమునకు
నెల్లరును బలియగుకంటె నిదియె లెస్స. 56

క॥ చంద్రిక చీకటి నెఱుగదొ
హర్ద్యాందొర మది నెనయు, వాని యుక్తి యిది ప్రజా
స్పందనశక్తి, యతని దీ
నన్ ద్రుంప నొకండు లండనాస్థన్ గోరెన్. 57

గీ॥ విత్తు లేదు గేహముల విపత్తు దక్క
పన్ను గొనుట తగ దీ యేట నన్న వినదు
ప్రభుత, భూకంపమందుఁ దరంగిణీప్ర
వృత్తి వలె నన్యపథము కాదేమొ! జనత. 58

మధ్యా॥ మితవాదులం దలివాది, మించెను నన్ను స్వరాజ్య
కృతలక్షణవ్యాసరచన నే పాత్రికేయు డాగార్క
రతడు నా వడి హ్యూముడి సమర్థించె సంఘసంస్కార
మతి నన్ను విడెఁగాక!, నేడు మన కున్న దట్టిర తోడు. 59

మ॥ తనరె న్నేటికిఁ బ్రాతినిధ్యమున దాదాభాయినౌరోజీ లం
డనురాజ్యాంగసదస్సునందు, మన వాంఛల్ తీర యత్నించు నా
యన, వేడెన్ జయసింహు డీ గతినె ము 'న్నారంగజేబున్''శివా
జీ" నిమిత్తంబుగ,బీఱువాఱె, నదియే సిద్ధమ్మొ! యీనాడునున్.

మ॥ అయినన్ యూధపశక్తికన్నఁ గడు సాహస్రమ్ము లా రెట్లు శ
క్తియ యూధస్థ మహో! నర ప్రకర ముద్రేకింప నద్రీంద్రమున్
దయనీయం బయితీరు, భారతపుగీతన్ వ్రాత యీ తీరు, మీ
రయిబాహుళ్యము, వాయి యేకవచనం బై యో! ప్రజా!
లెం డికన్ 61

మధ్యా॥ బంగారుముల్లె నడుముకు బంధించికొని గ్రుడ్డివాడు
పొంగుచు రామేశ్వరమ్ము పోవును కాశినుండి, యిది
యంగీకృత క్షేమవార్త యాంగ్లపాలనమున, కాని
బంగారు లండనుఁ జేరె బంధించికొన నిట లేదు. 62

క॥ మన పన్నుకట్టు ధన మది
మనదే, దాని వినియోగమా! మనకొఱకే
కనుకట్టుచదువుతో దొర
తన మేతత్కృతివిరుద్ధతత్పర మయ్యెన్. 63

చ॥ ధనమిది సద్వియోగము కదా!యెటు సద్వినియోగ మౌనుశా
సన పరిషత్తునందు మన సంఖ్య యనల్పమొ కొంత యౌను, నిం
డు నగును నిండుగాఁ గొలువునున్ గలమో, పడుకొన్నవారు లే
చి నిలబడ న్నిషణ్ణు లగు చేతలు నేటి సమజ్య సంస్కృతుల్.64

శా॥ అర్జీల్ వ్రాసియు దస్కతుల్ సలిపియున్ వ్యర్థమ్ములే, సోదరుల్!
పర్జన్యావళి యాచుఁ గ్రమ్ముకొని పెళ్ళల్ రాల దిగ్భిత్తులన్
గర్జల్ సేయుద మోయి! దుర్విధియు నీ గర్జల్ సమానాంతముల్
ఖర్జూరోపమబాలపాలనకసంస్కారమ్ము లంతస్థితుల్. 65

క॥ చీమ చిటుకు మన నీయక
మో మటునిటుఁ ద్రిప్ప కొక్కమొగి సభ జన ము
ద్దామము కార్ష కకార్మణ
మామోదింపఁ దిల కాడె నా వాచనముల్. 66

గీ॥ బాలగంగాధరుడు వచ్చె స్వాలయమున
కు, జరిగిన పరిషత్పరిఘుణితముదము
గూర్చి హితులఁ బలుకుచుఁ బ్రజఁ గూర్చుకొను వి
వేక మానందమును మన విందు లనియె 67

మ॥ అని గుమ్మమ్మునఁ గన్గొనెన్ దిలకు రుంద్రాతిస్ఫురత్కాంతిరే
ఖ నితాంతోర్జితమూర్తి నిర్జితవిశాఖున్ ధత్తకాషాయవే
షుని సోష్ణీషుని నొక్కనిన్ గథితశస్తున్ యావనస్థు,న్నమిం
చెను వానిన్,మరి కౌగిలించికొనె వానిన్ గల్కటా యంచనన్.

క॥ ఊరుం జెప్పితి విక నీ
పేరున్ జెప్పెద నయా! వివేకానందా!
నీ రాక న్నా గృహామే
నా! రాజిలె సార్థకము మహారాష్ట్రింబున్ 69

గీ॥ వంగదేశయువకుల యస్థిపంజరముల
నుండి వజ్రాయుధంబులు గండరించి
భరతమాతృశృంఖలలను తలుగు నన్న
యుష్మదీయవాక్యము వింటి నొకరు చెప్ప 70

మ॥ అది విన్నప్పుడు నా శరీరమును నేనా!కాదు, బ్రహ్మంబు నై
తిఁ, దగజ్ ధైర్యము బొంబయీనగరసందీప్తత్వదీయోక్తి నా
యెద కంటించితిఁబత్రికజ్వెలిచిస్వామీ! ముందుకుజ్ ముందుకుజ్
గదలింతున్ బ్రజ నీ ధరిత్రి యదరన్గా, వెన్క చూపుందునే! 71

మ॥ అనినన్ స్వామి వచించె నోయి। మనువంశాకల్ప। యో।సాయకా
గ్రణి! నీ నైకవిధానుభూతిఫలితజ్ఞానప్రకాశం బొకం
డె నిదానంబు సృతిన్ బ్రజాప్రగతికై, నీ కాంగ్రె సేకాకి, రెం
డును లేకున్నను నొక్క కన్నయిన మేలున్ గాదె।యనో కృవలెన్.

క॥ పి లు కిచకిచ లాడన్
బ న పెద్దపులి విడుచునా! మీ బోటుల్
ది రు లెందఱో తలపడి
ఁ ట్టినయల్లని యఱవకున్న మనీషీ। 73

క॥ కేవల నిర్ణయములతోఁ
గావు పనులు, కార్యమునకుఁ గడిదేరవలెన్.
కావలెను పారతంత్ర్య
గ్రావ మగల మందు గూర్పు కార్మణసింహుల్, 74

ఉ॥ ఆకలిబాదకున్ దొలగి యందఱు నేకముగాక, పారకుల్
లేకరు లై స్వభాష సభ లేచి నిలంబడి మాటకారులున్
గాక ప్రజల్, తదాయతికిఁ గాంగ్రెసు హేతువు గాక, కొందఱున్
బ కలిగింప కే గతి లభించు స్వరాజ్యము హూణదత్త మై? 75

చ॥ అన దిల కాడె దత్త మన నౌనె, స్వరాజ్యము జన్మహక్కుగా
మన కిది హూణముక్త మను మాట సమంజసమౌను, ముక్తికై
యనితరలభ్యసంఘబల మైనది కాంగ్రెసు తక్క వేఱులే
దు, నివురు పోవదో! రగులదో! యిక నిప్పు తృణంబు దాస్య మై.

గీ॥ కాంగ్రెసునఁ బిట్ట లున్నను గరుడబలము
మిన్న యాటకు యత్నించుచున్న మేము
కామొకో! కృతార్థులము స్వల్పకాలమున నె
యుదితములు తీంద్రములు కావొ! ద్యుమణిరుచులు. 77

గీ॥ పోషితంబు రసాలంబు భోజ్యఫలము
బహువిధాచేతనీకృతప్రజ స్వరాజ్య
ఫలము, భవదభిభాషితంబు లషితంబు
యోగరత్నమ। త్వద్యత్నభాగి నైతి 78

క॥ మస్కరివర! యుద్యమతే
జస్కృతికై వంగవేషసంధృత్యు సుతే
జస్కు బుధు నునిచినాము ది
వోస్కరునాము కథక ప్రభున్ కలకత్తాన్. 79

ఆ॥వె॥ సుఖులె? భారతీయసునిశితసంపత్తు
ధీరు "డశ్వినీకుమారదత్తు"
సతత మమత్వపుంబజారు 'మోతీలాలు
ఘోషు,' వీరు నాకుఁ గూర్తురు కడు. 80

క॥ విని సుఖు లని యత డాతి
థ్యనిరవధికత్వ ప్రవుడు క్తవాచను డట నీ
దు నిలయమున నే నుండుమె
యనఘా! యిది యనుచుఁ దిలకు ప్రార్థించుటచే 81

ఆ॥వె॥ తిలకు విడువలేక విడువలేక విడిచె
స్వామి నతియుగము తేమ పొంద
మనసు లాగ వెనక్కకును రైలు ముందుకు
సాగఁ గన్నడమున కేగె స్వామి 82

క॥ ఈ మహితుని (శ్రీ)నామము
వేమారు వినంబడెన్ వివేకానంద
స్వామి యని మనకుఁ బత్రిక
నీ మహి ధన్యాత్మ నేటి కీతనిఁ గనుటన్ 83

ఆ॥వె॥ కాళిఘట్టపురవిభాలవాలము రామ
కృష్ణపరమహంస కితడు ఛాత్ర
రత్నమై ప్రజోద్ధరణమున బద్ధక
టిత్రు డయ్యె, సర్వమిత్రు డయ్యె. 84

గీ॥ ఆఱు సమలు పరమహంస సారనీతి
నాటితేరి భారతమాత యాదిజనని
యని జననిఁ నెడసి జనసేవ నొనరింప
దీక్షఁ బూనిన యోగివర్యుఁ డితడు 85

శా॥ లేమిన్ దొల్లి నెవండు పాచికొనఁ గాశీమాతృపాదాశ్రయుం
డై మున్మున్మౌరులుకూడ నాయమను సన్న్యాసమ్మె యర్థించె దే
వీమాహాత్మ్యమొ! యిన్నికోట్ల ప్రజ నావేశించు సౌభాగ్యమో
యా మర్త్యాయితదివ్యమూర్తిని వివేకానందు నాలింపుడీ!

మ॥ తన సీమైఁ దెలుపన్ బురాకలితవార్తాపత్రికాసంస్తవ
మ్మున నధ్యక్షులు సభ్యకోటికి యశఃపూర్ణుల్ బుధుల్, స్వామి వా
చనరత్నమ్ములు పంచిపెట్టి సభలన్ సంస్తూయమానాంగ్లభా
ష నహో! కన్నడద్రావిడాంధ్ర జనతాస్వాంతోజ్జ్వలాకల్పముల్.

క॥ వినిచె వివేకానందుడు
ఘనధ్వనదాభాషఁ బ్రజకుఁ గరతాళరవ
ప్రణితము శ్రుతిచక్రంబుల
మనోరథము మోదవీథి మలుపులుతిరుగన్ 88

మ॥ ప్రజలారా! వినుడోయి! దీక్షఁగొని లేవండోయి! దూరంబె యై
న జితప్రజ్ఞలు గాక గమ్యగము లౌ నందాక యెందాగ కొ
క్క జవం బై గమియింపుడోయి; జయభోగార్హుల్ స్థితప్రజ్ఞులో
యి!జయస్థానము సత్యమోయి!చెడునోయీ!యీ యసత్యస్థితుల్.

ఉ॥ ఈశ్వరునుండి మానవుని నెయిన తేజమె యాత్మశక్తి ది
వ్యాశ్వసహస్రధాటి, తల వంచక తప్పదు దీని ముందు నీ
విశ్వమునందు మేటియనిపించిన దేనికినేని భ్రాతలా
రా! శ్వియదేతదాప్తిని జయంబు గొనుండు ప్రయత్నశూరులై.

ఉ॥ అన్నిటికన్న ముఖ్యము యువాళిబలంబు, నివాళియిచ్చి దీ
ని న్నుతియింతు, నే మతము నేనియు దీనికి వెన్క, గీత శా
స్త్రోన్నతివాని కర్థ మగు నొప్పుగ, నీ మెయి పొంగి నిల్చు న
భ్యున్నతమూర్తి యేశ్రుతిశిఖౌఘమునందుకొనున్, వృథా వెలల్.

క॥ మతి యాత్మ శరీరంబును
స్వతంత్రములు గాగ వివిధ సౌభాగ్యము సం
తత, ముపనిషదుక్తులు నీ
మతలబునే చెప్పె మంత్రమధురము లగుచున్. 92

ఆ॥ మేలుకొని లేచి పౌరుషశీలి యయ్యొ
భారతీయు ననుచు దలపవలె నెపుడు?
ఆత్మజాతీయసిద్ధాంతయజ్ఞమునకు
నఖిలలోకభావము ఘృత మైన యపుడు. 93

ఆ॥ ఆత్మ విశ్వాసమునఁ బుట్టు నాత్మగౌర
వంబు వర్ణమాలన్ విద్య వలె, నది కలి
వౌనొ నెత్తురు చచ్చును వణకు పుట్టు
హౌణజాతి జాతి యనంగ, నభృతభీతి. 94

ఆ॥ తమమునుండి మేల్కొనిరో సంతసమె కాని
శుద్ధసత్వగుణంబు విరుద్ధ మిపుడు
కావలయును రజశ్శక్తి కావ్యమునకు
కార్యమునకుఁ, గడగుడు విజ్ఞవర్యులార! 95

తే॥ నష్టి యన్న వ్యష్టి, పుష్టి యన్న సమష్టి
మనది యాత్మరాజ్య మగుట హృష్టి
యందుఁ బ్రభు వసృష్టి, "యాత్మవత్సర్వభూ
తాని", ప్రజ ప్రభువు, ముదంబు ప్రభుత. 96

ఆ॥ అనుడు నుత్సేకభవరోమహర్షణమున
ప్రోగినవి హా స్తతాళమ్ము, లూగినవి క
ళేబరములు, మజా రె! భళీ! హసా ద
టంచుఁ జెలరేగినవి నుతు లాస్థలందు. 97

క॥ పలువుర ముఖనేత్ర ద్యుతిఁ
దెలుపగఁ బసలేవు నుడుల త్రిశతి, మరియు నీ
లలిప్రవహించెను తత్స్వ
మిలలితసరస్వతి రయంబు మిత మై హిత మై. 98

శా॥ ఈ వేదాంతపవిత్రయుద్ధమున గె లె వ్వారిదో? యాత్మదే
జీవం బుండియు లేనిదే ప్రకృతి, యు వింప జేయన్ వలెన్
నావారల్ మెయి నాత్మమూలము న గ్నాళమ్ములన్ వై ద్యుత
(ం) వెల్లు గ్గొన గెల్పు గోరి, యిది సిద్ధాంతమండీ! ప్రజల్!

శా॥ ఈ యాత్మప్రకృతీద్ధ యుద్ధమున శైలేంద్రోపమస్థైర్యముల్
మోయంగావలె మీరు, పెద్దపనులందున్ విఘ్నముల్ పెద్ద వౌ
నో యందౌ విజయంబు పెద్దదియుఁ గాదో! మానవుల్ గొప్పవా
రోయీ! ఖేచరపాళికన్న, క్షణికా లోయీ! యుసు ర్లో! ప్రజల్!

చ॥ అలసతనో యశక్తతనొ యన్నటినిన్ క్షమియించుకంటె య
గ్గలముగఁ బోరుచే నయము కార్యముపట్టున సోదరా! యచం
చలముగ దివ్యశక్తి కలనాడె క్షమించితి మన్న దానికిన్
విలువగదోయి! యాత్మరుచి పేదయెదల్ గలవారి కరేదునే!

క॥ జీవన్మరణము నుండీ!
కేవల సౌజన్య, మెంతకేనియుఁ దెగుచున్
కావలె ధీరుడు భారతు
డా వేళన్ భాగ్యరేఖ యారంభించున్. 102

గీ॥ తత్వసందర్శనము చేయు తఱియు నెంతొ
దూరమున లేదు, సంయత్నదూరులను మ
నమె సుమీ!, వ్యర్థ కారాదు నిముసమేని
దుర్జనుడుకూడ స్వార్థముత్రోవ విడుచు 103

క॥ శివశివ! పరమేశ్వరుచే
నవనంబుల్ పురుషకారహీనునకు హసిళ
క్కి, విగతకలిపయసుగుణుం
డు విధృతబలుడున్ సయత్నుడో! వినుతింతున్ 104

గీ॥ పరమును జయింప యత్నించి భ్రష్టుడైన
నతనిఁ బ్రేమింతు దీవింతు, నతడు సఖుడు
నైహికము నెదురింపలేనలసు డెట్లు
పరమహారాజ్య పదవికిఁ బనికివచ్చు? 105

గీ॥ హృదయమందు జాతీయత, మెదడునందు
తెలివి, నరములఁ బౌరుషం, బలత లేక
యురకలెత్తిన వేళ నిర్జరుడు నరుడు
హరహరా! వ్యోమ! వ్యోమ! తన్నరసఖుండ. 106

క॥ ఏలా? పర సాహాయ్య మ
నాలస్యముగా స్వయంసహాయకసూత్రం
బాలంబమ్మున్నగ గెలిచెద
మాలమ్మున వోలె నెదిరి యదిమి చెడుగులన్. 107

క॥ శిర మెత్తుము, కర మెత్తుము
స్వరమెత్తుము సింహము బలె, భారతసేవా
నిరతియె భగవత్సేవా
నిరతి యటంచు మొనగాడ! నీతికిఁ బ్రోడా! 108

ఆ॥వె॥ ఆంగ్లవాణి శక్తి యమరవాణియె డాలు
కార్యరంగమందుఁ గలదు జయము
దుష్టశక్తి నెదిరి దోరింప లేవరా!
భారతీయ! ధైర్యభాగధేయ! 109

ఉ॥ ప్రాచీ ది యిండియా యిపుడు, క్రొత్తది యిప్పుడు దీనివేదమున్
బోగఁ గ్రొత్తవాఁడిచటఁ బొల్చిన దేవుడుకూడ నేడు, నీ
రెయె న పద్ధతిం బరిణమింత మహో! పయనింత, మజ్జ మో
హ్యా య నేకమై పరమశింతము, చేరువ యౌను గమ్యముల్

ఆ॥వె॥ ప్రాతదనము దేశభక్తి లేకుండుట
క్రొత్తదనము దానిఁ గూర్చుకొనుట
దేశభక్తిపేరఁ దెగ వెట్టి కేకలన్
బాగుపడము కార్యభరము లేక. 111

ఉ॥ భూషణమేకదా! నియమపూర్ణత, కొద్దికదా! పరస్పర
ద్వేషము, నీర్ష్య యల్లెఁ, జగదేక ఘనంబుగ నాంగ్లజాతి కా
దో! శమితంబు శక్తి మన, కొడ్లను చూచియు నైన నేర్చుకో
రోషణి వోలె నయ్యది పరుంగున వచ్చును, ముంచు హైన్యముల్

క॥ పిడు గై లోని పదార్థము
నొడల నినుపకండరాలు నుక్కునరాలై
వడి నాత్మరాజ్యలక్ష్మిన్
బడయర! సోదరుడ! ప్రకృతిమాధంకరుడా! 113

ఆ॥వె॥ పిఱికివాడు చచ్చి పురుగయి పుట్టు, వా
డెంత చదువుకొన్న నంత వృథయ
బంధముక్తి లేదు బ్రతికినన్నాళ్లు తా
తపసు పట్టెనేమిః తాదృశుండు. 114

గీ॥ త్రుప్పుపట్టుటకంటె మే నెప్పుడేని
యరిగిపోవుట మేలు, నే నరిగిపోవ
నాదు శల్యమ్ము లిందు నొనర్చుగాత!
యనుకొనని దివ్యదివ్యనవ్యాకరణములు, 115

ఉ॥ మాయవు గాయముల్ భరతమాతకు గుండియలో దరిద్ర నా
రాయణబాధ లెందనుక నాఅవొ యందనుకన్, గృతార్థులున్
ధీయుతులైన సంతు కలదేనియు లేనిదె యయ్యొ మాత, యి
ట్లై యఖిలప్రజా! త్వరగ నాదుకొనన్ గదవేః దరిద్రులన్. 116

గీ॥ అటులు ప్రజకు ఘోషించి కన్యాకుమారి
యగ్రమున వివేకానందు డబ్ధిఁ గొంత
యీది యొక గండశిలపైఁ దపింపఁదొడగె
నన్నినాళ్ళును తా నిరాహారు డగుచు 117

చ॥ తన గురుసూచనంబు మదిఁ దార్కొన నెవ్వరొ వెన్నుతట్టి లె
మ్మనినటు లేచి యా మహితు డబ్ధిని జూచి జలేశ!నీవె సా
క్షి, నిరుపమానహైందవవిశిష్టత చాటి ప్రతీచిఖండపున్
ధన మిట పేదలన్ మనుపనై కొనితెచ్చెదఁ లేనొ చచ్చెదన్.

క॥ తమ యూరేగింపే త
క్క మ రెది యెఱుగని ప్రతీచిఖండంబులచే
సుమహితభారతవిద్యా
గ్రిమమున కో! జలధి! పల్లకి పట్టింతున్ 119

చ॥ అని శపథమ్ముతోఁ బరమహంసను కాళిక నాత్మఁ గొల్చి చె
న్ననగరి కేగె, నాప్తతమ మయ్యది,యచ్చోటునుండి స్వామి భా
గ్యనగరి వచ్చి ముస్లిములు నర్మిలి సేయ నవాబుస్యాలకుం
డినుమడివేడ్కమై సదసి నీయ గ్రహించె సహస్రరూప్యముల్ 120

గీ॥ అంత స్వామి ఖేత్రి కరిగి తన్నుపసత్కృ
తుఁడు బొంబయిపురి నుండి యమెరి
కాకు బయలుదేరెఁ గంధిపై నౌకన్ జ
పానుమీదుగాఁ బ్రయాణ మొనర. 121

గీ॥ అమెరికాఖండపుటభేదనముల నొకటి
యగు "చికాగో"కు విచ్చేసె నయ్యతిపతి
యటఁ బ్రపంచమతమహాసభాంతరమునఁ
బాలుగొన సభ్యహృదయముల్ పాలు గొనగ. 122

గీ॥ కాంగ్రెసన నేమి భారతఖండమం ద
టంచు లండనులో నొక డడుగ మరొక
డ దొక జిల్లాకుఁ బే రని యనియెనట, య
దే విధము హైందవము నాడు తెల్లతెగకు. 123

ఉ॥ దర్శనమాత్ర నాకలిని దప్పినిఁ బాపెడి మేని చంద, మా
దర్శము మర్త్యపంక్తికి, ధృతం బిది వస్త్రవిధంబు కంటక
స్పర్శము మానసంబునకు సాధువె యెవ్వడొ, యీత డంచు వై
మర్శికబుద్ధి వేషమతిమంతులు స్వామిని గాంచి రయ్యెడన్. 124

ఉ॥ చీకటి దీని బిడ్డ, యది చిన్నది, చంద్రునిఁ జూచెనేనియున్
దాకొను, వెల్గు రాఁ జను, నిదా'యిది సూర్యుని గాదు తల్పితన్
లోకువఁ జేయుచున్ బ్రకృతిలో నెపుడున్ విహరించు, దీని పే
రూ కొనినాను, విస్మృత, మహో! స్మృతి కందెను పక్షపాతమే.

ఆ॥వె॥ దీని భరతనాట్యదేదీప్యమానకౌ
శలము సర్వసభల సంస్ఫురితము
కలదు దీని కివి కార్యాలయమ్ము ల
న్నింటఁ, బక్షపాతనిలయము భువి 126

క॥ చీకటియందును గుణమున
నాకష్టితు డౌను మనిసి, యది మృగ్యముగున్
బ్రాకంగఁ బక్షపాతము
వ్యాకీర్ణం బదియుఁ బశ్చిమావనిలోనన్. 127

ఆ॥ వె॥ అంత కాదు కాన నా స్వామి కవకాళ
మొదవె నెట్లొ యెట్లొ యొకరి వలన
నా మహోస్థ వక్త యగుటకు, సంకల్ప
బలము లందుకొని ఫలము లెవ్వి! 128

అను॥ మహాశిల్ప కళాశాలా
స్పృహణీయాంతరస్థలిన్
రహించె గోష్ఠి భూలోక
బహుళోద్దండ కృష్టి యై. 129

ఆ॥ వె॥ కలదు గోష్ఠిమధ్యఁ "గార్డినల్ గిబ్బన్సు"
"కేథలికు"ల గురుడు కీర్తిభరుడు
నాతని కటువైపు స్వామి, మౌల్వి యిటు
వైపు, నితరమతవిపశ్చితులును. 130

ఆ॥ వె॥ కావిదుస్తు లశిదికళుకుపాగా దాల్చి
నిల్చియుండిన తన నేకదృష్టిఁ
జూచు పారిషదుల సోదరీ సోదరు
లార! యనుచుఁ బిలిచె సూరివరుడు. 131

ఆ॥ వె॥ అమెరికాకు నూత్న మౌ నేమొ యా పిల్పు
సభ్యముదము కేకిసల ధ్వనించి
మెండుకొనియె రెండు నిండు నిముసములు
స్వామివాక్య మిటుల సంశ్రుతంబు. 132

శా॥ భూకంపమ్ముల నీరు గుంజుకొనియున్ బొంగెత్తి వేఁ బుంజుకో
నౌ కంధిన్ బురుడించు హైందవమతం బాయా మహా లబ్ధి యా
యా కాలమ్ముల సుంత వెన్జరిగెనే నంతన్ విజృంభించెనం
డీ! కంఠీరవ ముక్త మయ్యోడి, వినుండీ దాని సిద్ధాంతమున్, 133

క॥ అని మొదలు పెట్టి వాచన
మును స్వామి, వినంగ కొంత మునుకొని కదలా
డిన సభకు నిటులు పొడుగిం
చెను రెండున్ గ్రమవికాససీమఁ బెనగొనన్ 134

గీ॥ అన్ని మతసిద్ధాంతాల కంత మేదొ
యదియ హైందవమతమున కాది, ద్వైత
శిఖరస్రుత మద్వైత విశేషగంగ
యిందె కలియంగ మతధార లెన్నొ యెన్నొ. 185

క॥ గగనచరదుపనిషత్తులు
నగాధమున నున్న విగ్రహారాధనముల్
తగిన పురాణకథలు, న
న్ని గలవు నిర్వైరములుగ నీ మతమందున్. 186

గీ॥ వేద మాద్యంతరహిత మై వెలయు జ్ఞాన
రాశి యీశ్వరవాణి యై గ్రంథ మనుచుఁ
బలుకదగనిది, విజ్ఞానభరితులార!
పారమార్థికలోకధర్మాకరవంబు. 187

ఆ॥వె॥ ఐతిమో గురుత్వాకర్షణాది విదుల
మెట్లు భౌతికముగ బుధు లట్లె యైరి
వివిధవేళలఁ బరమార్థవిదులు, వేద
మటులు పరమార్థసూత్రాల కుటజ మయ్యె. 188

ఆ॥వె॥ అది కలదు ప్రకృతి కన్న నాదికిముందు ?
దేవునందుఁ, గూర్కె, దేవు డపుడు
కూర్కె ననగవలయుఁ, గుదుర దియ్యది కాన
ప్రకృతియగు ననాది ప్రస్ఫుటంబు. 189

చ॥ ఒకడుకురూపి దుర్బలుడు, నొక్కడుసుందరుడుంబలాఢ్యు, డిం
కొక డకలంకవర్తనుడు, క్రూరు డొకం డిటు లౌట లానువం
శికము ల టంచుఁ జెప్పుటను నిండుగ సత్యము లేదు, పూర్వజ
న్మకృతిఫలమ్ములే యని యనన్వలె జీవుడు నిత్యు డౌటచే. 140

చ॥ అనమొకొ పక్షపాతిగ దురాత్మునిగ సృష్టి నిటుల్ పొనర్చు వా
ని ననవలెన్, బ్రభుం బలుక నీకొన మ ట్లని మీరె చెప్పుటన్
ఘనమతులార! పూర్వజని కాదనరానిది, పుట్టినట్టిదె
ల్ల నడగుఁ బుట్టలే దయి యడంగడు జీవుడు మేనుమార్పుతో.

క॥ అనమొకొ సద్దంపతులకు
జనితుడు దుష్టుండు, దుష్టజంపతులకు స
జ్జనుడున్ జనితుడు, కావున
ననవలె జని నిజ మని గతము నాగామికమున్. 142

ఉ॥ ప్రతజన్మకర్మము లవస్థకు లోబడి కొన్ని విస్మృతి
గ్రము లయ్యె, నెట్లు స్మృతిగమ్యములో గతజన్మకర్మ? లి
ట్లతేహు లౌట తగదయ్య! మహర్షులు భారతుల్ మహా
విరయోగమార్గ మగుపింపగఁ జేసిరి యిందుఁ బ్రాపుగా 143

ఆ॥వె॥ కత్తి తోలుతిత్తి, గాలి యొక సృగాలి
నిప్పు జీడిపప్పు, నీరు నీఱ
యాత్మ నెదురజాల, వట్టి యాత్మయె ప్రతి
భారతీయు డిపుడు ధీరులార! 144

క॥ కరతాళరవము స్తోత్రా
కరకోలాహలము పసరు గైకొన్న సభన్
మరియును వాకొనె నా యతి
పరిచితసౌగంధికోక్తిబంధాయతిమై 145

గీ॥ మూర్తిపూజకులందు సద్వర్తనము మ
హామహిమ కలవారు నా కపరిచితులు
కారు, మూ దేవుడు కాదు వారు నంద్రు
మూ రిలో దే డను జ్ఞానమూర్తు లగుచు. 146

గీ॥ హైవుని పు గతి యసమగ్రసత్య
మం నుండి సమగ్రసత్యంబునకు, న
సత్య ందునుండియుఁగాదు సత్యమునకు
ప్రకృతి మనసు పరస్పరాశ్రయము లిందు, 147

శా॥ నానాత్వమ్మున నేకతన్ దెలిసికొన్నా డెప్పుడో హైందవుం
డో! నా స్నేహితులార! వాని మతవస్త్రోద్ధారశాలోజ్జ్వలా
లానంగిల్ వివిధప్రమాణులకు ధార్యంబుల్, ప్రదాతవ్యముల్
గా నివ్వే కల వింక లే వన డతం డానాడు నీనాడునున్ 148

ఉ॥ అన్ని మతమ్ములున్ సమములై తగు నీశ్వరగమ్యతన్, సరే,
యిన్నిగ నుండనేల? యొకటే సరిపోదొకో!, పోదు నైజముల్
భిన్నము లౌటచే, రుచుల భేదము లుండుటచేఁ బరిస్థితుల్
మున్నుగ నెన్నొ మాటి తలపోత పరస్పర మందకుంటచే. 149

ఆ॥వె॥ భౌతికముగఁ దోడుపడుచు నధ్యాత్మవి
కాస మంగవింపఁ జేసి తుదకు
మానవత్వమునకు మహానీయముగ దివ్య
శక్తికూర్పు మతము సలుపు తీర్పు 150

ఆ॥వె॥ ఏ మతమ్మునందు నితరమతస్థులు
నందగలరు మోక్ష మనుచుఁ గలదొ
యన్యమతము నింద కర్హము కాదొ, యా
మతము నాది, ప్రేమయుతి పునాది. 151

మ॥ పరిపూర్ణం బగు నాత్మ యేదొ విధిమై బందీగ నై తాఁ గళే
బరమే యంచును పాపి నంచు నెవడో వచ్చున్ దనున్ బ్రోవ నం
చు రుదత్కంఠము గాఁగ దాని మనుచున్ శ్రుత్యంత మంతస్సు నీ
శ్వరుపై హస్తము లౌకికమ్ములపయి నుంపన్ లగ్గు బోధించుచున్.

ఉ॥ నిద్దపుటద్దమున్ దొరయు నెమ్మన మొప్పిన మర్త్యు డప్పుడే
యొద్దనె గాంచు నీశ్వరుఁ జిదుజ్జ్వలు, నీశ్వరవాణి శ్రావ మౌ
నిద్దర మొక్కటే యనుచు, నీ వడి జీవుడు దేవు డయ్యె, నే
పెద్దయు లేదు భారతభువిన్ విగతేశ్వరదర్శనుండుగా. 153

గీ॥ ఇందె సశరీరు డై ముక్తి నందుకొను న
లౌకికానందమున నీశ్వరైకదృష్టి
యట్లె ముక్తుండు విశరీరు డగుచు జీవు
డు, మరల శరీరమే రాని ప్రమదరాశి. 154

గీ॥ ఎవడు నిష్కామముగఁ జేయు నీశ్వరార్చ
యెవడు నిష్కామముగ నొనరించు పనులు
ఫల మనుభవింపఁజేసెడి పనియె లేక
దాన నౌ పుట్టుకయె లేని ధన్యు డతడు 155

క॥ వ్యక్తీకరణముగా నిపు
డుక్తము శాస్త్రజ్ఞుచే నహో! సృష్టి, యిదే
ప్రోక్తము మును భారతుచే
ముక్తగళమ్ము, రహియింపమో! మీ ప్రశ్నన్. 156

క॥ ఏ పేరు పెట్టినను రో
జాపూవునకుఁ బరిమళము సడలదు కదవే!
యీ పోలిక యీశ్వరత
త్వాపాదిత మన్ని శిలల నయ్యది కలదున్. 157

ఉ॥ విగ్రహపూజ లేనియెడఁ బెద్దయుఁ గా కది యున్నఁ జిన్న గా
కుగ్రుడు శక్తి విష్ణువు యెహోవ ఖోదాయును గాడ్ సమాఖ్యలై
వాగ్రమణీయభేదముల వర్తిలు నొక్కఁడె, యస్మదాత్మసా
మగ్రియె ముఖ్య మాయన,కమర్ష ము రా ,దెటుగొల్వ హర్ష మే.

ఉ॥ కొట్టెద నీదు దేవు నిదిగో! యని హూణుడు పూన బూతులన్
దిట్టెద నీదు దేవు ననె దేశ్యుడు, శిక్ష విధించు నీకు నీ
గిట్టినపై నతం డనియె, గిట్టగనే నరకానఁ ద్రోయు ని
న్నట్టుక నాదు దేవు డని పల్కె నితండును, వింటి మూర్ఖులన్.

క॥ పగలబడి నవ్వ నా సభ
తగఁ దాను న్నగుచు మరియుఁ దడవు నుపన్యా
సగురుర్ఘురికి సభయెద సర
సు గాగ స్వామి తుది నిటులు సొంపులు రాల్చెన్ 160

చ॥ పొడిచెనుతూర్పుదిక్కనెపూర్వముచుక్కయొకండు, మందమొ
క్కెడ మహితప్రకాశము దృగింద్రియపర్వము నొచు నొక్కెడన్
బడమరగా గమించి యది పంటవలంతిఁ బ్రదక్షిణించి యి
ప్పుడు తొలి నే దెసం బొడిచెఁ బొంపిరి నా దెసనే వెలింగెడిన్.

క॥ ముగిసినది యుపన్యాసము
సొగసిన సభ యెంతొ తెలిసి శోభాస్థాయిన్
బొగడెన్ స్తుతించెఁ గొండా
డెఁ గనద్ధైర్యమతిధుర్యు డిత డని స్వామిన్. 162

ఉ॥ హైందవ మింత మాన్య మని యన్గొనకుంటిమి సూరి! యింతకున్
ముందు, మతమ్ములందుఁ గడుపూజ్య మి దంచు నెఱింగినాము నే
డిందు, ద్విఖండసఖ్య మతికింపగ నీ భవదాగమంబు మేల్
గొందు, వచించె స్వామి కిటు గోష్ఠియు గోష్ఠి ప్రసూనవృష్టితో.

చ॥ నుతగుణ కాంత 'మార్గరెటు నోబులు' లండనునుండి వచ్చి యా
ప్రతతవచస్వితాజలముపామిని స్వామిని మెచ్చి భోగముల్
వితథము లంచు మానసనివేదిత యై సభ గాగ శిష్యతా
స్థితి మనె, హృష్ట యై యనిబిసెం టను నామె నుతించె నాతనిన్.

ఆ॥వె॥ నిన్ను వింటి బాబు! నీ దేశముననె వ
సించి ప్రజకు సేవ సేయ నుంటి
దివ్య మైన జ్ఞానదీప్తి, నే "నైరిషు"
వ్యక్తి నని "బిసెంటు" పడతి నొడివె. 165

మ॥ గణనీయమ్ముగ మ్రోసె నెల్లెడ వివేకానందవిద్వాంసు మిం
చు నుపన్యాసకు డెందును న్నహి యటంచున్, దార్ఢ్య శేజ్యాల్ జనిం
చిన జాతిన్ మతభూతి సేయగఁ బ్రతీచీ దేశముల్ క్రైస్తవ
స్థు నికన్ బుచ్చుట బుద్ధి పుచ్చులె యటంచున్ దద్దరాపత్రికల్.

చ॥ అమరిక యయ్యె నా డమెరికావని వాని వచస్సుధాప్రపా
నమున, సదస్సమూహమున నయ్యెడ స్వామి యుపన్యసించె నా
క్రమమునఁ గొంతకాల మట రాణ వసించి, స్వవాచనాత్తవి
త్తముదితచిత్తు డై చని యథావిధి లండనునందు భాసిలెన్ 167

క॥ చాలవఱ కతడు యూరపు
నేల ముసల్మానులదియు నేల నుపన్యా
సాలఁ బరిమళింపించి ని
జాలయలసదమెరికాకుఁ జనియె, బ్రిటనుకున్. 168

క॥ అందుననుండి వివేకా
నందుడు పయనించె, వాని నవకీర్తి(శ్రీ)
ముందే పయనించి యిటన్
బందిళులుం బటగృహాలుఁ బలు వేయించెన్. 169

ఉ॥ ఆ రక మైన స్వాగత మనాహిత మెన్నడునేని యేరికే
నీ, రథ మీ మదీయతను వెక్కుమయా॥ కొనిపోదు మంచు త
ద్భారతభూపదంకృతినె పట్టను వగ్గము లేని యూపుతోఁ
జేరెను వాని చుట్టు ప్రజ, చేరె నతండును చెన్నపట్నమున్.170

ఉ॥ తొల్లిటి పోలికన్ దనదు ధూర్జటిజాటసమాపతద్ధునీ
తల్లజనిర్భరస్యదవదర్థరుచిధ్వనదుక్తినిర్ఝరీ
ఝల్లరి కర్పితమ్ముగఁ బ్రజాస్యదలౌకికలౌకికద్విధా
వేల్లితసంశయావళి వివేకమహర్షి తనర్చె నయ్యెడన్. 171

ఉ॥ ఇందు నిరక్షరాస్యత హరింప దరిద్రత యంతరింప నా
వందితబుద్ధి తెల్పని యుపాయ మ టన్నది లేదు కొల్వులన్
గందవుఁగొండ మంచుమెఱుగందవుఁగొండయు రెండు మూగ లై
నన్ దటినీవరమ్ము లిరు నాఱును నిందుఁ బ్రసిద్ధసాక్ష్యముల్.172

క॥ అం దున్న శ్రీవివేకా
నందున్ గనుగొనగ రైలు నాపిరి మధ్యన్
గ్రందుకొని జనము పట్టా
లం దడ్డముగాఁ బరుండి, రైరి కృతార్థుల్ 173

క॥ పైనుండి యిటకు మతబో
ధానీతులు నైన వారి యార్జన పడిపో
రాణించెఁ బరమహంస
ప్రీణితు వాణి, యిటు లాడి రేల్పడివారల్. 174

క॥ శీలంబో దొడ్డది, జన
జాలంబో శూన్యవాది జాస్తి, 'కొలంబో'
కోలంబో లక్ష్మి, కచట
నా లంబోదరుని యనుజు నట్టిడు పలికెన్. 175

గీ॥ బౌద్ధమున నెగ మాయ, యద్వైతమందు
మాయలోన ´ ఛాయ, మణులు రెండు
బుద్ధ నౌదా౦ మద్వైతమూలబోద్ధ
బుద్దిపొంద ను జగన్మోహనములు. 176

క॥ బౌద్ధమున మహాయానము
వద్ధతి యద్వైతమునకు బాసట కాదో!
బుద్ధుం డద్వయవాదియు
సిద్ధాంతము లివ్వి రెండు స్నేహితులుసుమీ! 177

క॥ సింహాళమున నటు లా యతి
సింహాలలామము వచించి చెప్పెఁ బురాణీ
సంహితబృంహితమతులకు
బంహిష్ఠధ్వానకల్పత్తభణితి నొక యెడన్. 179

చ॥ తొణికిసలాడుఁ బ్రాణముల దొంతర బొమ్మలయందునేని ప్రే
మను బ్రకటింప మానవుడు, మంజుల మైన జపానువారి భా
వన యిది నేర్చికోవలయు భారతు, లెట్టి నికృష్టజీవినిన్
గనుకనఁ బ్రేమపాత్రునిగఁ గైకొనుటల్ ధనమిచ్చి మెచ్చుటల్.

ఆ॥వె॥ ఆత్మ హైందవమ్ము నంగ మిస్లాముగాఁ
దలపవలయు భారతమున కెపుడు
నిరువురందుఁ గలుగ నిట్టి నిర్ణయ మిక
వారి వంటి వారు వసుధ లేరు. 180

చ॥ కడిమిఁ దపింపనేల? మెయి గాసిల, నొక్క నిమేష మీశుపై
ముడువుడు మానసమ్ము నిరుపూటలఁ, జాలును తక్కుకాలమున్
గడపుడు సాటివారి కుపకార మొనర్చియు విద్య నేర్చి, నా
యెడ లిది తున్క లై యఖునొకో ! రమణింతును దేశసేవలో. 181

సీ॥ స్వర్గంబు కా దపవర్గంబుకన్న లో
భాభవ్యపదవి నా భర్గతపృథివి,
నా భారతం బిది నా ప్రాణమారుతం
బిది నేను లోసి నై యెలయు కాశి 182

నా భారతమువాడు నా తోడఁ బుట్టిన
తోడు, నా డోల యందు జనమేళ
నాకు సంసేవ్యులు నా భారతోర్విది
వ్యులు దివ్వియలు మన యుటజమందు 183

ఆ॥ నా భరతఖండసౌఖ్యమె నాదు సౌఖ్య
ము, భరతావని మాట నా పూలతోట
యనుచు నెలుగెత్తి చాటు నీ మనసు తీయ
భారతీయ! జగములు నీకు వారత తీయ. 184

శా॥ ఓ! గౌరీ! సకలప్రపంచజననీ! యుగ్రాణమున్ జేయవే
మా గర్హ్యస్థితిఁ బౌరుషమ్మునకుఁ దున్మాడన్ గదే! శార్యభూ
మీ! గారల్ గొను దుర్బలత్వమును, తల్లీ! మానవత్వమ్ము మా
లో గీల్కొల్పవె యంచు రేఁబవలు వేడుండోయి! కాత్యాయనిన్.

తే॥ బ్రాహ్మణేతరబ్రాహ్మణద్రావిడార్య
భేదముల విస్మరించి యేకోదరులుగ
మెలగుడో ప్రజలార! యా తెలివి లేదొ
భావిభారతాభ్యుదయసంభవము లేదు. 186

ఆ॥వె॥ చెప్పఁదగినవాడు శ్రీరామకృష్ణుడు
గురువు నాయకుండు హరునిఁ జేరె
వీడు సేవకుండు విద్యార్థి కుఱ్ఱడు
మిగిలె నిచట మిమ్ము మేలుకొలుప 187

ఆ॥ నాదు బోధమందు మేదురంబైన గు
ణంబు రామకృష్ణనాయకునిది
దోష మున్న నాది, దొడ్డచదువరిరా
యంచలార! గుణము నెంచి మనుడు 188

క॥ అని మరియు నీ విధంబుగ
వినిచెన్ బలు తావులన్ వివేకానందుం
డెనసి జనము విజ్ఞానము
తన ధైర్యముఁ దనదు బలముఁ దడవుకొనంగా. 189

ఉ॥ బిడ్డెలు పెద్ద వౌటకును బీదలు వృత్తుల నొందె సౌఖ్యముల్
కద్దుము లౌటకున్ గురుని క్రమబోధము నెక్కువౌటకున్
దద్దమితాంతరంగుడు ధనవ్యయధన్యుడు నయ్యె, స్వార్థముల్
వ ర్దనుకొన్న వారి విభవంబులు దేశసుఖంబు లేకముల్. 190

చ॥ ఎవని యనుగ్రహమ్మున జయించెనొ పశ్చిమఖండగోష్ఠిలో
నెవనికి లోకసేవయె మహీయము లక్ష్యమొ అట్టి రామకృ
ష్ణవరదు పేర సద్గురువసంతుని పేర మఠమ్ము కట్టి యా
ప్రవిమలు శిష్యుల న్నిలిపె స్వామి వసించుచుఁ గల్కటాపురిన్.

క॥ సమబుద్ధికవికలితకా
వ్యము వలె సర్వమతలక్షణాన్విత మై శి
ల్పము తగ "బేలూరు" మ
ఠ మది తనరుఁ బుటువుల యెడారిన్ బ్రబ పై. 192

మ॥ అతివాదుల్ మితవాదు లుగ్రులును కార్యవ్యగ్రు లున్నారు తత్
ప్రతిచూడామణిబద్ధబుద్ధులు, "శరచ్చంద్రా"దివేత్తల్ "నివే
దిత" ము న్నొ విదుషీమణుల్ కలరు తచ్ఛిష్యాళిలో, భారతీ
యతఁ బాశ్చాత్యుల కంటి కద్దిన వివేకానందు నెన్నన్ దగున్.

సీ॥ బ్రహ్మముదలమై నొకటి తద్రాజహంస
కాశికాగాంగతీరప్రకాశిశాంతి
కుంజమున నిల్చె జగ మెల్ల గ్రుమ్మరియుఁ, ద
దాఖ్య "అనిబిసెంటు", తమమ్మ నామె గెంటు. 194

ఆ॥వె॥ అనిబిసెంటు భారతాంబ కీశ్వరుడు పం
చిన "ప్రెజెంటు" స్వామిఁ గని తదీయ
రామకృష్ణసంస్థ యామె "దివ్యజ్ఞాన"
సంస్థ కాప్త మనుచు సంతసించె. 195

శా॥ ఓ!విద్యావతి!హైందవమ్ము మన సౌ న్నో! తల్లి! త్వత్కేంద్ర"హిం
దూ విద్యాలయ" మల్పకాలమున నొందున్ విశ్వవిఖ్యాతి, మా
శ్రీ వై లండను నుండి వచ్చితివి, నీచే సూచితం బయ్యె మా
భావి శ్రేయము రాజ్యలక్ష్మియు నిటుల్ వచ్చున్,యతీంద్రుం డనెన్

నా భారతమువాడు నా తోడఁ బుట్టిన
తోడు, నా డోల యిందు జనమేళ
నాకు సంసేవ్యులు నా భారతోర్విది
వ్యులు దివ్వియలు మన యుటజమందు 183

సీ॥ నా భరతఖండసౌఖ్యమె నాదు సౌఖ్య
ము, భరతావని మాట నా పూలతోట
యనుచు నెలుగెత్తి చాటు నీ మనసు తీయ
భారతీయ! జగములు నీకు వారి తీయ. 184

శా॥ ఓ! గౌరీ! సకలప్రపంచజననీ! యుగ్రాణమున్ జేయవే
మా గర్వ్యాస్థితిఁ బౌరుషమ్మునకుఁ దున్మాడన్ గదే! శౌర్యభూ
మిఃగారల్ గొను దుర్బలత్వమును, తల్లీ! మానవత్వమ్ము మా
లో గీల్కొల్పవె యంచు రేఁబవలు వేడుండోయి! కాత్యాయనిన్.

సీ॥ బ్రాహ్మణేతరబ్రాహ్మణద్రావిడార్య
భేదముల విస్మరించి యేకోదరులుగ
మెలగు డోః ప్రజలార! యా తెలివి లేదొ
భావిభారతాభ్యుదయసంభవము లేదు. 186

ఆ॥వె॥ చెప్పఁదగినవాడు శ్రీరామకృష్ణుడు
గురువు నాయకుండు వారునిఁ జేరె
వీడు సేవకుండు విద్యార్థి కుఱ్ఱడు
మిగిలె నిచట మిమ్ము మేలుకొలుప. 187

ఆ॥ నాదు బోధమందు మేదురం బైన గు
ణంబు రామకృష్ణనాయకునిది
దోష మున్న నాది, దొడ్డచదువరిరా
యంచలార! గుణము వెంచి మనుడు 188

క॥ అని మరియు నీ విధంబుగ
వినిచెన్ బలు తావులన్ వివేకానందుం
డెనసి జనము విజ్ఞానము
తన ధైర్యముఁ దనదు బలముఁ దడవుకొనంగా. 189

ఉ॥ విద్దెలు పెద్ద వౌటకును బీదలు వృత్తుల నొంది సౌఖ్యముల్
కద్దుమ తౌటకున్ గురుని కమవిబోధము నెక్కువౌటకున్
దద్దమితాంతరంగుడు ధనవ్యయధన్యుడు నయ్యె, స్వార్థముల్
వ ద్దనుకొన్నవారి విభవంబులు దేశసుఖంబు లేకముల్. 190

చ॥ ఎవని యనుగ్రహమ్మున జయించెనొ పశ్చిమఖండగోష్ఠిలో
నెవనికి లోకసేవయె మహీయము లక్ష్యమొ అట్టి రామకృ
ష్ణవరదు పేర సద్గురువసంతుని పేర మఠమ్ము కట్టి యా
వ్రవిమలు శిష్యుల న్నిలిపె స్వామి వసించుచుఁ గల్కటాపురిన్.

క॥ సముబుద్ధికవికలితకా
వ్యము వలె సర్వమతలక్షణాన్విత మై శి
ల్పము తగ "బేలూరు" మ
ర మది తనరుఁ బుటువుల యెడారిన్ బ్రప యై. 192

మ॥ అతివాదుల్ మితవాదు లుగ్రులును కార్యవ్యగ్రు లున్నారు తత్
వ్రతిచూడామణిబద్ధబుద్ధులు, "శరచ్చంద్రా"దివేత్తల్ "నివే
దిత" ము న్నా విదుషీమణుల్ కలరు తచ్ఛిష్యాళిలో, భారతీ
యతఁ బాశ్చాత్యుల కంటి కద్దిన వివేకానందు నెన్నన్ దగున్.

సీ॥ బ్రహ్మముదలమై నొకటి తద్రాజహంస
కాశికాగాంగతీరప్రకాశిశాంతి
కుంజమున నిల్చె జగ మెల్ల గ్రుమ్మరియుఁ, ద
దాఖ్య "అనిబిసెంటు", తమమ్మ నామె గెంటు. 194

ఆ॥వె॥ అనిబిసెంటు భారతాంబ కీశ్వరుడు పం
చిన "ప్రెజెంటు" స్వామిఁ గని తదీయ
రామకృష్ణసంస్థ యామె "దివ్యజ్ఞాన"
సంస్థ కాప్త మనుచు సంతసించె. 195

శా॥ ఓ!విద్యావతి!హైందవమ్ము మన సౌ నో! తల్లి! త్వత్కేంద్ర"హిం
దూ విద్యాలయ" మల్పకాలమున నొందున్ విశ్వవిఖ్యాతి, మా
శ్రీ) వై లండను నుండి వచ్చితివి, నీచే సూచితం బయ్యె మా
భావిశ్రేయము రాజ్యలక్ష్మియు నిటుల్ వచ్చున్,యతీంద్రుం డనెన్

ఆ॥వె॥ అనిబిసెంటు వెడలె, నా స్వామి వెడలెఁ గా
శ్మీరమునకు, నగరి జిమ్మ చెవుల
విందు లపితనేత్రబృంద మౌ నొక సభా
భవనమందు యువకభరితమందు. 197

క॥ నయనములకును సఫలతన్
గయిసేసిన యీ సమజ్య కాగ దివోస్కర్
పయనించెను తిలకుని తే
ఖ యరసి పూనాకు త్యక్తకలకర్తుం డై. 198

లోకమాన్య ఖండము

క॥ పూనాలో కలకర్తా
మాణవ్యసదస్యమైన మహాలక్ష్మియ దెం
తో నాడివె దివోస్కరు తిల
కాననమునఁ గాంతి నిండి యటునిటు దుముకన్. 1

క॥ వించెన్ మరియు దివోస్కరు
ప్రాంచత్తరుణజననిశ్చయమ్ము, తటపటా
యించెఁ దిలకు బహిరంగపు
సంచిమడత నంతరంగసాధన మనుచున్. 2

ఆ॥వె॥ ఆత్మగౌరవంబె యఖిలమహోన్నతి
కారణంబు తెగకు, సార ముడిగి
క్షేత్రమందు మొలక క్షీణించున ట్లదో
కొక్కకాలమందుఁ గొఱత యొకట. 3

శా॥ ఏ దెట్లైన్ మన కేల యన్న మతి ప్రత్యేకప్రజాదంతురం
బై దూరంబు సమష్టిపుష్టి ఫలితస్వాతంత్ర్యభాగ్యంబు త్యా
గోదీర్ణంబు, గతాత్మగౌరవము పూర్వోదాహృతిం బూంచి న
వ్యాదిత్యప్రభ నెల్ల రొందగ సృజింపంగా వలెన్ వేకువన్. 4

ఉ॥ పిట్టలు పిచుపిచు మను వేళకు లేచి, నిజప్రయత్నముల్
నెట్టుకొనంగ బాగుపడె నెయ్యది 'రాయగడమ్ముదుర్గ' మ
ప్పట్టున కేగుదెంచెను శివాజిమహోత్సవశీలి నేతృస
మ్రాట్టు తిలక్బుధుండు స్వపురమ్మునుండి సుహృత్సమేతుడై.

క॥ మంగళతూర్యమ్ములతో
రంగదుపన్యాసగేయరాజంబులతో
భంగించెఁ బ్రభుతదర్పా
రున్ గాంతము రాయగడము రుచివంగడమై. 6

గీ॥ రచితశిల్పభూరిప్రస్తరచితరుచిత
రుచితసింహాసనమున సౌరుచితముగ శి
వాజి యుండె సభాజనబహుసభాజ
నమ్ముతోఁ దొల్లి రాయగడమ్మునందు. 7

ఉ॥ ముందు శివాజి యెందు సచివుల్ పరివారము గొల్వ భూమిపై
నింద్రసభన్ సృజించె నటనే యిపుడున్ గొలువయ్యె, నెవ్వఁడో
యందలి తోటలోఁ జనుచు హై యని యేసెనొ రాయి తోడనే
కుందెలు వచ్చి పై దుమికెఁ, గొంకద లేడియునందు మోదమై

శా॥ పూవుల్ కావియు నొప్పు నిందలి లతాపుంజమ్ములన్ మెత్తనల్
లేవే యం చొక క్రొత్తవా డడుగఁ గిలిన్ రాల్చు గ్రీష్మమ్ము మే
ఘావిర్భూతియు లేని పై ఋతువు నై యత్రత్యవృక్షచ్ఛదం
బావంతేనియు వన్నెవాయ దని యం దౌ 'మావలా'వాక్కొనెన్. 9

గీ॥ ఛత్రపతికి శివాజిరాజాధిరాజ
రాజమార్తాండునకు దస్యురంధనునకు
నా బలా లనుచుఁ బలుకన్ దావలాలు
మావలాలు గ 10

క॥ అని వినబడుచుండె సభా
ఘనవేదికనుండి బాలగంగాధరు వా
చనము సుధాసేచనము గ
ణన కందని జనమునకు వినంబడె మరియున్. 11

మ॥ జనతన్ దుస్స్థితినుండి బ్రోవ జనితుల్ జాల్మున్ బలిష్ఠున్ జయిం
చిన ధర్మిష్ఠులు కీర్తికాయులు చిరంజీవుల్ గదా! రాముడున్
హనుమంతుండు శివాజి తత్సఖుడు తానాజీయు, దైవాంశ మె
చ్చును లోచ్యానది వేఱుమాట, ప్రజకై శోభించుటల్ ముఖ్యముల్

మ॥ పరపంక్తిన్నిలవేసి తెల్లమొగముం బాటింపగాఁ జేసి మీ
ధర మీదే యిక మళ్లిపోదుము మమున్ దండింపకుం డంచు నా
పరి వేడన్ విజయంబు గొన్న ప్రజ 'శంభాజీ'యు 'సూర్యాజీ'ఁ, యం
ద అభీరాజీ శివాజి మిత్రులు ప్రశంసాపాత్రు లెల్లప్పుడున్ 12

శా॥ తె ంబోవ బిజాపురిప్రభుత యుద్రిక్తుండు నేతాజి మీ
గు మౌటకు నొప్పడిం దెవడునున్ ఘోరుల్ దురాక్రామకుల్
వెండీ! యిటనుండి యంచు గదిమెన్ పీకల్ వృథాపోవునే!
పు స్యుండు శివాజి, యీ ప్రజను సంపూజింతు మెల్లప్పుడున్.

క॥ అన్నంతనె ప్రకటించెను
మిన్ను తన గుణంబు ప్రజల మేదురకరతా
శోన్నతిమై భేష్ భే షను
సన్నుతిమై, వెండి యిట్లు శ్రావణ మయ్యెన్. 15

ఉ॥ ఆవులు సంఖ్య నిబ్బడిగ నై తనువుల్ పురణించి సర్వసం
జీవని పాల వాన కురిసెన్ దమ దూడలు చెంగలింప, వే
దావళిజాతితీగె సుమితంబు, సువాసితముల్ దెసల్, శివా
జీ వరుణుండు భారతభుపీంద్రుల కోర్కెలు పండె వానితో. 16

గీ॥ అష్టదళపద్మముగ లక్ష్మి కాలవాల
మయ్యె శ్రీ శివాజీరాజ్య. మతని మంత్రు
లష్టదళములు, శతదళ మైనను నిల
పుండరీకగ్రంథమున కా పొలుపు రాదు. 17

క॥ ప్రాదుర్భావిత పులకం
బై దొరలెను మరియుఁ దిలకవాణీఝరి, వా
వా దాడెను "శివరామమ
హాదేవపరంజపే" మహాంబుగ హృదికిన్. 18

గీ॥ పక్షవాతము మానవవ్యాధి గాగ
పక్షపాతము మానవత్వమున వ్యాధి
దేశకళకంఠమునఁ గాలపాశ మిదియ
దేహకళకె తొల్లింటిది ద్రోహకరము. 19

ఆ॥వె॥ అట్టి పక్షపాత మావరించిన పరి
పాలనమున కతడు బద్ధ వైరి
మతవిభేదములినమతులకుఁ జోటు లే
దాత డేలినంత యవనిమేర. 20

గీ॥ అతని హృదయము జాతీయతాభ్యుదయము
తత్సమాఖ్య శివాజీ, తదనఘు వాజి
ధర్మసమితి దూకె, నెదిరిధైర్యము యము
నాస్రవంతీప్రవాహమునందు దూకె. 21

గీ॥ వస్తువే లేద పేదకు నాస్తి యని య
నంగఁ దగినది సింహాసనంబు దక్కె
శ్రీశివాజీమహారాజశేఖరునకు
భృతదమననీతికుత్సితభీకరునకు. 22

మం॥ద్వి॥ రంజకవాణి పరంజపే మరియుఁ
గృషికవృద్ధుం డొక డిట్లు భాషించె. 23

గీ॥ దళితజనులకు శాస మై మెలగవలయు
తల్లి నటులు పరస్త్రీని తలపవలయు
మద్యమును విషంబుగ నెంచి మానవలయు
ఛత్రపతిశివాజీరాజశాసనంబు. 24

మ॥ జిజియాబాయిగ భారతాంబ యయి సచ్ఛీలుం బలోద్వేలు నా
త్మజునిన్ జేసి స్వతంత్ర యైన దపు డా ధన్యాత్ముచే, నట్టి రై
ప్రజ నేడున్ విలసిల్లుగాత! మని సంభాషించె బాలుం డొకం
డు, జయం బందగ నాడు ముప్పదియు నేడ్లుంబట్టెఁ గేల్గా రనెన్

శా॥ "పసాజీ"ని ప్రతాపనామ నరసింహీభూత "బాజీప్రభున్"
వాసిన్ గొన్న శివాజిసైన్య పతులం బల్మంది నిట్టింద్ర వా
చాసౌభాగ్య మెలర్ప నెన్ని ప్రజకున్ జైతన్యదీపమ్ముగా
భాసించెన్ సభ యేటనేటఁ దిలకప్రస్థాపితం బా స్థలిన్. 26

చ॥ ఎవని కథన్ సిరా వరిమళించునొ దేశచరిత్ర నశ్వర
స్థవిరుడు సానుగంబుగ నతండు శివాజి, సమాధి వాని దా
యవనిధరాన రాయగడ మందున నున్నది, వాని యాత్మ నా
యవని స్వతంత్ర మెప్పు డగునా! యనుచున్ దిలకింట నున్నదిన్

ఆ॥వె॥ శ్రీ "సమర్థరామదాసు" శివాజీకి
దేశికుండు, వాని దాసబోధ
మనెడి గ్రంథమునకుఁ దనికించి మెఱవడిన్
దిలకు రాట్సమాధి నిలిపె గొడుగు. 28

ఉ॥ రాయగడమ్ముకోటను మరమ్మతుసేయ గవర్న రర్థదుం
డాయె, సమజ్యదీప్తి గొలు కందఱు సాయముసేయుచుం ద్రిడి, బొం
బాయినె కాక పంచనద వంగములన్ దిలకప్రచోదన
స్ఫాయదఖండవైభవశివాజిమహోత్సవముల్ విరాజిలెన్. 29

గీ॥ ఇట్టి పను లవశ్యము లని యెఱుకపఱచి
బడుగునుండియుఁ గొనుచుండుఁ బైసయేని
ప్రజను మేల్కొల్పు రాజకీయజయతత్వ
పూర్వజుండు న పశ్చిమబుద్ధి తిలకు. 30

క॥ తనువో ధనమో మనమో
తన దై యిడువాడు తత్కృతంబు తనదిగఁ
గొను దత్తము పోచయొ, స్వం
దనచాలక మైన మోకు దాసనె కాదే! 31

చ॥ తొలిఁ గల పాలనాధికృతి ధూత మ టంచుఁ గలంక పూర్వ ది
వ్యుల, కిది సత్య, మేరు ప్రథముల్ చెయిచేసికొనంగ నేరిపైఁ
దెలియదు, ఘర్షణం బొదవెఁ దెల్లము వారికి దివ్యకోటికిన్
బలముగఁ బెక్కుచోట్ల నిరువాగునకున్, ఉతగాత్రు లెందఱో. 32

గీ॥ ప్రబలె నిది దేవతామహారాష్ట్రరాజ
ధానియందు, పునః పునర్దారుణంబు
నయ్యె దోషము మీది మీ దనుచు నుభయ
కత్యులు పరస్పరస్పఁ గాలుద్రవ్వ 33

శా॥ అంతన్ యోగ్యులు క జేసికొనఁ బ్రహోదాదు లా ఘర్షణం
బంతం బయ్యెను, తత స్థితి గణేశారాధనన్ స్వీయగే
హాంతఃకృత్యము నెల్ల న్ గలిసి సేయంబూని రస్వపున్న ల
త్యంతశ్రీ నని వెల్వడెన్ గతిపయవ్యాఖ్యాతృసంభాషణల్ 34

క॥ దితిజాదితిజులె యనవలె
దితిజాదితిజమ్ము కాదు, తెంపున నమరా
వతిబాగు కదితిజన్ముల
జతన మలుప మగును వారి జాడయె వేత్రై. 35

క॥ వారేలిననాడుం బలె
స్వారాజ్యముబులుపులేరు, సర్వాధికృతుల్
వేఱే కావలె నందురు
పోరామిన్ వీరితోడఁ బొందున్ గలరై. 36

క॥ దైతేయు లాదితేయులు
భ్రాతృసమాజంబు, దానవకులం బది వే
ఱా తెగ దైతేయులతోఁ
బ్రీతి నెఱపి యాదితేయవితతిన్ రాచున్ 37

క॥ అసురులు ననబడు దనుజులు
దిసంతుమైఁ గన్నుమిన్ను తెలియర, తద్ఘో
రసమాజవరు గజాసురుఁ
గసిమసగె గణేశు డమరగణపూజితుడై 38

ఉ॥ త్రెళ్లెడి ఘూర్వ మా గజుఁడు దేవునిఁ గోర వరంబు దేవుడున్
వల్లె యటంచు నా వరుని భాషను, భాషను కాదు వేషమున్
దల్లపనమ్మనే యనుడు తాల్చెను, పోదది వాడు పోయినన్
సల్లలితైదదీయకథ జ్ఞాతము భారతదర్శనమ్మునన్. 39

గీ॥ నాటినుండియు గజవదనార్చనమ్ము
సాంఘికమ్ముగ దివ్యులు జరిపి రనుచుఁ
బెక్కు రనిరి, జరుప మొదల్ పెట్టినాడు
దీని బాలగంగాధరతిలకు తొల్లి. 40

క॥ ఆ యదనున్ దుర్భృతము
పాయద యనిపించెఁ, దిలకు పరివారముచే
మోయించెఁ గార్యభరము, స
హాయులతో మంతనమ్ము లాడి వచించెన్. 41

ఉ॥ ద్రోహము చేసె నబ్దములు,దుస్థితి యింతటఁ బోదు,శత్రుహీ
నాహవకేళి యత్నము, నవాహ్నిక మై గణనాయకోత్సవ
శ్రీ హితులార! సాగవలె సిగ్గుల కేమి సమన్ సమన్, సమా
రోహము తెల్విపైఁ బ్రజకుఁ బ్రోదల యెల్లలకల్మిఁ గావలెన్. 42

ఆ॥వె॥ అత డనిన దల్లె, యదియు జరుగుచున్న
దల్లె, యెంత యార్తి యావటిలియు
గణవిభూత్సవమున గంద్ర పూనా, తేజ
మేకమే, యటీక మెన్నొ చోట్ల. 43

చ॥ ఎవ డొనరించెనో కద! గణేశుని విగ్రహ మా పురీమహో
త్సవమున, శిల్పపూర్తి యగుదాకఁ దదీయపురస్థు డేమొ! వి
ఘ్నవిభుడు,ప్రాణమున్నదియ కాని జడోపమ మంద్రుకొందఱున్
సవ మిది, పూర్ణవేళఁ దనశక్తిని చూపు నటంద్రు కొందఱున్.

క॥ కరపత్రముల సభాలం
కరణమ్ములఁ బైడిరంగు కాగిత మధికం
బిరవొందె, నటులె కరిముఖ
చరణమ్ములయందుఁ బూలు సరములయందున్. 45

గీ॥ బాలభటయువసేవకపటలచిహ్న
పటుసుమమ్ములు పాటలభాసురమ్ము
లుదితమై ప్రాకు సూర్యబింబోజ్జ్వలతకు
నాడు గణపతిగోష్ఠి యామ్రేడితంబు. 46

క॥ శివలీలలు హరిలీలలు
భవానిలీలలును దనుజభంగశ్రీలై
సవరొంది చిత్రపటముల
వావణించెను నాల్గువైపులందు సమజ్యన్. 47

క॥ రక్తవిభాలంకరణము
యుక్త మనుచు వత్సలార్హ్మ లోకరిద్ధ రనన్
సక్తుడు కాడు తిలకు, స
మ్యక్స్వార్థ్యధ్వనికి రక్త మావేగి సిరన్. 48

క॥ త ంతా తద్ధింతా
త ంధిమిధిమి య టంచుఁ దాండవవేళన్
కిడె మృదంగంబులు
త గానమున సభమొదల్ ధ్వనితము లై. 49

గీ॥ స త్యవంతు ప్రాణముతీయు జముడు తెల్ల
వాడు, వాని దున్నయుఁ గూడ పల్లదున్న
పట్టుదలకల్మి సావిత్రి పడసెఁ బూర్వ
వైభవము నని హరికథాప్రకటితంబు 50

గీ॥ అది యుపన్యాసనమితి, వే లై రి ప్రజలు
నాటి సభమేటి బాలగంగాధరుండు
పలికెఁ బ్రజకు శుభోదయం బగునుగాత,
వక్త లిందు మీ రసనాగ్రవర్తు లండి! 51

గీ॥ చెఱుగుచెంప ఛడే ల్మను నుడిఁ గలదు "ఖ
డేల్కరు", కటూ! పొకా ల్మను "కాల్" కలదు ప
రంజపే, భారతాంబ కారాత్రికము లు
పత్రికలు వీరివి, సువిద్యపద్య "వైద్య." 52

మధ్యా॥ వాచనాస్మన్మనఃపోషి "వాసుదేవగణేశజోషి"
ప్రాచీనకథల సమృద్ధి "బాబురావుసహస్రబుద్ధి"
నైచికిదుగ్గరుచిభరనవగీర్ధనుండు "పట్వర్ధ"
నాచారమందు నేటు చరితార్థుడు "సరదారునాటు." 53

క॥ "సేనాపతి బాపట్" మతి
పూనును "ప"ట్ధాతుభావము ననర్థముపై
తానే భట్ధాత్వర్థం
బేనాడున్ దేశభక్తి కి వీ యం.భట్, 54

క॥ అరుదెంచెను నాసికనుం
డి రయమ్మున వహ్ని నూర్చు నీ శిశుహార్య
తురుచి 'వినాయకదామో
దరసావర్కరు' కవియు స్వధర్మముఁ దెలుపున్, 55

గీ॥ ప్రగతిభావవితర్ది 'కపర్ది' యీ స
దంబు పృథుకాలభోజ్యముదంబు, ప్రజలు!
నిలుడు తుదిదాక, వక్తలు వడివడి నొడు
వన్ గృతార్థుల మగుదుము స్వామి నెన్ని. 56

గీ॥ అట్లు పరిచయోక్తు లాడి హూంకారమా
త్రాపహృతగజాసురపరిపాల
నా! తనర్చు మమ్ము నాలన బాలన
నని గణేశు మ్రొక్కి వినిచె తిలకు. 57

గీ॥ మూషికము బొజ్జవేల్పును మోయు టేమి!
యనుచు హితులార! మీరు న న్నడుగవచ్చు
భరతఖండోద్ధరణకార్యభరణమునకు
నలతియును బలవంతు డైనట్లె యిదియు. 58

గీ॥ సమవిభక్తము దోపని స్వామి తనువు
భారతీయసంఘముగుర్తు, సార మిందు
రాతుసతం బార ద్రోలు సంరంభమున నె
లింగి యౌరా! యనన్వలె నెల్లజనము. 59

ఉ॥ అంతరముల్ గతించి ప్రజ లైక్యముతో భరతోర్వి నోమ దీ
ఱింతుగాత! శీతమును గ్రీష్మము గాని తెలింగుఁ బూని, శి
ఱింతురుగాత! క్రూరమును శీఘ్రము సర్కసువ్యాఘ్రముం బలెన్
వింతురుగాత! జాతిప్రథ విశ్వమువీణియ వల్కరింపగా. 60

గీ॥ కూలిసేసికొనెడివారు నేలదున్ను
కొనెడివారు బేరముచేసికొనెడివారు
నెల్లరము మిట్టు కెక్కింత మేకధాటి
పల్లమున నున్న భారతాంబారథంబు 61

క॥ అని వెండియుఁ గరతాళ
ధ్వనుల నడుమఁ జెప్పె తిలకు ప్రజలార! భవం
బును భక్తి తీర్చును, భయం
బు నైకమత్యప్రయుక్తి పోకార్చునయా! 62

క॥ ఒక తండ్రి తనదు కొడుకుల
నొక్కొక్కరి కీ బరువు మోయుడో! యన నయ్యా
యకరుల మనిరి, కలసి యన
సకరుల మని, రైకమత్యజయ మి ట్లుండున్ 63

క॥ రాణా ప్రతాపసింహుడు
మానధనుడు, విజయయుక్తి మనిన శివాజీ
మా నేత లని యెలుంగిడి
మానితులారా! తదీయమార్గులు కండీ! 64

చ॥ జననియు జన్మభూమియును స్వర్గముకన్నను గొప్ప, హైమమై
నను పరభూమి తుచ్ఛ యనినట్టిది శ్లోక మొకండు చాలు రా
ముని రచనామృతంబున భరతభూజనపూజన మందు నగ్రభా
జనుల నొనర్ప, మీ వడి ప్రజల్! తగుగాక! తదీయటీక యై, 65

గీ॥ నిదురబుచ్చు తమోగుణమ్ముఁ దెగఁజూచి
మేలుకొల్పియుఁ గర్మను కీలుకొల్పఁ
దగని సత్వగుణమ్మును దాచి చదువు
డోయి! భారతకథను రామాయణమును. 66

ఉ॥ రాముని పూజసేయుదుము, రాముని జీవన మాత్మజీవనం
బై మను కోర్కెలేము, ఖరహంత యతండు, ఖరత్వసేవలోఁ
గామన లస్మదీయములు, కాంతు స్వదేశము పైని వాని దై
యీ మన బుద్ధి యన్యమున, ని ట్లయి సాయమురాడు విష్ణువున్

మధ్యా॥ దేవుడు మనిసి యై వచ్చు దేనికొఱకు? దౌష్ట్యవిషధ
రావళిం బట్టి దంష్ట్రిలు నిరవశేషముగఁ బెకలించు
పావనక్రియకొఱకు మన పౌరుషము పిలుపు నంది,
పూవె పూయదు పౌరుషంబు, పొదలు నెటులు దైవఫలంబు?

మధ్యా॥ తతుక కాద్రవేయుండు తతకిసలకునుము మైన
వృతురాజమ్మును కాటువేసి కాలిచె, నట్టిదాని
పతు! చూడర! యని వానిఁ బలికి పందెమువేసి చేసె
నతుయపూర్వశోభా సమాధ్యమునుగ మన జాతి. 69

ఉ॥ దం డొక యగ్నిపర్వతము, దానిది క్రౌర్యము "లావ"గా "నలె
గ్జాండరు" మూల మై భరతఖండము భ్రష్టమొ యన్ననాడు దో
ర్దండము నడ్డుకట్ట యిడి తత్సమగౌరవ మంది పీరమం
దుండిన జాతి యిద్ది, పురుషోత్తము లెందఱో యేతదాత్మజుల్.

క॥ "సెల్యూకస్" మన జాతికి
సాల్యూట్ చేసి వెను దిరిగి చనె, జాణక్యుల్
కల్యాణచంద్రగుప్తులు
లౌల్యరహితపరమశీలలక్షణజన్యుల్ 71

చ॥ జతనమునందు విఘ్నము విషంబు, న ంవగఁ జేసి దాని నా
గతముల హక్కులన్ గొనుచు కౌస్తుభ ఖ్యములన్ సుధన్ స్వతం
త్రతగుఱుతై నదానిఁ గొనుదాక స ద్రమథంబు సాగె, నీ
కత మన దైన తొట్టతొలికావ్యముల నిది, వింటిరా! ప్రజల్! 72

క॥ అమృతము చిన్నది స్వాతం
త్ర్యము పెద్దది, యిట్లుభారతమున ధ్వనించెన్
క్రమిత మొక యడుగు ముందున
కు, మాతృదాస్యంబు బాపుకొను గరుడకథన్. 73

ద్వి॥ ప్రాచ్యసాహిత్యము స్వాతంత్ర్యభావ
రుచ్యపేత మని వేరుఁ బలుకరాదు. 74

సీ॥ ప్రాణమ్ము లర్పించి ప్రజను గెల్పించి త
దీయవ్యాధి మనిన దధీచిగాథ
పదిత్లీర్ల తలచూపు పరమక్రౌర్య మడప
జనము నడపిన దాశరథిగాథ
ధర్మనిర్వాహణమందలి పట్టుదలతోడ
శ్రమము లోర్చిన హరిశ్చంద్రు గాథ
యుక్తికి పైయుక్తి యొప్ప సజ్జనత జ
యింప సారథి యైన కృష్ణు గాథ

ఆ॥వె॥ ఇటులె కలదు మనకు నితిహాసరత్నాల
రాశి కడిమి కన్న రసము పోసి
దీని మఱచి బుద్ధి దేనినో కఱచిన
న్నేండ్లు సభ్యులార! యెదుగలేదు 75

చ॥ అని యమృతప్రపూరముగ నాతని వాచనకుల్యసాగి తే
ట నొసగె భారతీయుల యెడందపొలమ్మున నాత్మగౌరవం
బను వరికిన్, తిలగ్భుధుని పౌరుష మత్తర మౌను వాని వ్రా
త వెటులొ చేత నల్లె, లపితం బది ముద్రిత మాస్థయాత్మలో. 76

మ॥ ప్రతికుగ్రామకుటీర మందెను మహారాష్ట్రమ్ములో రొట్టెన
ట్లు తిలగోద్భధితరాజకీయము, నతం డుక్తి వ్రతుం డై యొకొ
క్కతటిన్ దేదియుమాటినన్ దెలియ, దుగ్రాళ్మమ్మునన్ గొట్టు మా
రుతికిన్ తాతగ వానిపత్రిక విమార్గున్, గేసరిఖ్యాత మై. 77

క॥ వాచకు లందఱును తిలకు
వాచించిన త్రోవ నొడివి ద్వైమాతురసా
మీచిన్ ప్రజ వినగా న
ప్రాచీనము గాగఁ జదివిఁ రయ్యారె! యనన్. 78

సీ॥ కడు చిన్న దైనఁ నే యొడలు నీశ్వరు మోయు
ననుటకు నెలుక వాహనము సాక్షి
ఈశ్వరుడు భరించు నెల్ల సృష్టి నని వ
క్కాణింపగాఁ దొడ్డకడుపు సాక్షి
తెలివియు వాడి యొక్క లిఁ గూడిననె జాతి
నలు వని యేకదంతమ్ము సాక్షి
నరునికన్నను మిన్న కరి విజ్ఞత న టంచు
మూదలించుటకు నై ముఖము సాక్షి

గీ॥ సత్వమున ముక్తి వెన్నెలచాయ సాక్షి
విశ్వకల్యాణకృతులు నిర్విఘ్నములుగఁ
బూచి పరిమళించుటకు నీ పూజ సాక్షి
యన్నిటను సాక్షి నీవె బ్రహ్మము గణేశ! 79

క॥ అని వైద్యా చదువగఁ దొ
డనె నాటూ పిల్లి కూతల వినేతలకున్
గణనాయక! నీ ఘీంకృతిఁ
దవరింపగదే! సదాముదాయకుల మనెన్ 80

క॥ కుంభీంద్ర వదన! తావక
కుంభద్వింకృతి కెడంద సొట్టలుపడగా
స్తంభించుగాత! బాహు వ
హాంభావపు దుష్టశక్తి కనియె ఖడేల్కర్. 81

ఉ॥ సారము దేశదూరము గజానన! స్వార్థము రాజ్యమేల దు
ర్వారము దుష్టవారము, భవద్దయ రావలెగాని యిట్టి లో
ధారులు వేషధారు లనుదారులు నూరునుపేరు లేనటుల్
పోరె! సహస్రబుద్ధి యిటులుం బరియించె వినాయకస్తుతిన్. 82

క॥ ఐరదా తమ్ములమునఁ బలె
సరదా కలదు మదిఁ, బడెను శక్తికి విధిచేఁ
బరదా వరదా! వెలుపవె
వఱద యనగ దయ నటంచు భాట్టము వినిచెన్. 83

క॥ దినుసులు ఖాళీ గృహముల
మనసులు "జాలి" త్వదంఘ్రిమహితాసక్తిన్
గణనాథా! పద్యమ్ములు
తినవే! హృదయాగ్ని వండితి మనెన్ జోషి. 84

ఆ॥వె॥ తిలలు తండులములు కలియ నౌ న్యాయమ్ము
ప్రాతవడియె దానిఁ బలుకరాదు
కలలు కండరములు కలియ నౌ న్యాయము
న్నిలుపు గణపతీ! యనెన్ గపర్ది. 85

గీ॥ ప్రాప్తభక్తిస్వరాజ్యాల్ విరాజులఖిల
భరతవర్ష నూతనహర్ష వర్ధనులును
త్వత్కరుణ నొందురున్‌గావుత! ప్రజ గజాసు
రేట్ప్రమథనా! య టంచు బాప ట్ప్రరించె 86

క॥ తెలచివది ప్లేగు నోరున్
ధర తిరుగుటఁ జూచెఁ బేద తా కనులారన్
దొరతనమా! యిది నీయది
యరరే! శశివర్ణ! మంచి దనెఁ బట్వర్ధన్. 87

ఆ॥వె॥ ఎంత జటిల మైన నేమి సందేహము
ను_త్తరింప నిడుము క_త్తి బుద్ధి
పొట్టివేల్పు తలపఁ బుట్టెడు బుద్ధులు
పెచ్చరిలు పరంజపే పఠించె. 88

క॥ మరణము లేదు స్వధర్మా
చరణంబున, మరణ మనగ సాధ్వసమె యగున్
బరధర్మంబునఁ గల దది
పరతంత్రత దాని మాఱుపదము గణేశా! 89

శా॥ సాహస్రమ్ములు నౌకలన్ గలవు బస్తాల్ స్వర్ణపూర్ణమ్ము లై
మా హస్తాభినయార్పితమ్ము లవి యంభోధిన్ మహాభంగమున్
గా హస్తాగ్రము సాచి లాగికొని దీనగ్రామమున్ బ్రోవవే
హో హేరంబ! ప్రజావిరుద్ధకృతిగిర్యుజ్జృంభశంబాకృతీ! 90

ఆ॥ కాలమును వణకించెడి కడిమి గలది
యీ మహారాష్ట్రమే యుద్ధరింపగలదు
భారతమును, ప్రతిన యిది, వాడి నడుప
వే! ప్రజన్ గణనాయకా! విబుధతిలక! 91

క॥ అని సావర్కారు పఠిం
ప నూహినిన్ మోహినీసుమామోదంబుల్
తన గమ్య మేతదృద్ధిన్
గను దేశం బను రొదలు సకరతాళంబుల్, 92

ఆ॥ తిలకు వక్త్ర ప్రజల నెంచి పలికె ధన్య
వాదములు, సభ ముగిసెను, వేదపఠన
మధుర మగుచు నీరాజనమంత్రపుష్ప
సహితముగ విఘ్నేశ్వరార్చనయు ముగిసె 93

చ॥ తుది దినమందు విఘ్నవిభుఁ దోయమునం దిడ వీడువీడునున్
గదలిన యట్లు వత్తురు జనమ్ములు, మేలవణిన్ విభున్ విభా
స్పద దయనమ్ములన్ గనిన చతువుకే భజనమ్ములందు వా
యిదమును పాట విన్న చెవికే చరితార్థత భారతమ్మువన్. 94

ఆ॥ వె॥ ఎపుడు నాశ్రితాళివృతి పరిపాటి నా
యకులకు సరసులకు నతి పద్మ
ము ముకుళించు రాత్రి సమయమ్మునన్ దక్క
పెద్దనాయకునకు పెద్దగుంపు. 95

ఉ॥ ఆడిన మాట తప్పడు, సహాయము ఏ లయినంత సేయు, నె
వ్వా డరుదెంచినన్ స్మితమువట్టుతరంగయె పల్కు, శాంతికిన్
మేడ, సమష్టిమేలు ప్రథమేద్యము, వ్యష్టికి మేల్ ద్వితీయమున్
వాడు సమర్థు డౌనెడల నాయకు డౌట ప్రజాకృతార్థతల్. 96

క॥ గుమిగూడుచుండు నెపుడు జ
నము, కాల మతిక్రమించి నడచెడు గడియా
రము సరిచేసికొను గమని
క మృగ్యమగుచుండు తిలకు కార్యములందున్. 97

ఆ॥ వె॥ ఎక్క డున్ననుఁ దిల కక్కడే యొక చిన్న
కొలువు, గృహముఁగూర్చి తెలుప నేల
పడకకుర్చి నుండి ప్రక్కయానుడు తట్టి
వ్యాయామములను పిలుచుచుండు నతడు. 98

ఉ॥ నె లిచూపుతో మనసు నిండు వెలార్చెడి బ్రహ్మవర్చసం
బె న రూపుతోఁ బృథివి నిండిన ధర్మములందు సంశయం
బె అ గైనఁ జీల్చుటకుఁ బెట్టిన లక్షణమైన నాసతో
మె ని నాసతో నొక సమీద్యుడు వచ్చె నమోవచస్కు డై. 99

క॥ ఎవ డితడు ? హైందవతా
ప్రవిలసనముతోడ నీ తఫా పుట్టిన నే
సవు రానో యన్న బుద్ధిన్
దవిలెనో ! బుద్ధుండు, తిలకు తార్కికుడు కదా ! 100

సీ॥ అనెను తిలకు శుభంబు కూర్చొనుము బాబు !
సంజ్ఞ ? మోహనదాస్ కరంచందుగాంధి
యూరు ? పోరుబందరు, వృత్తి ? సారచరిత్ర !
న్యాయవాదిని లండనునందు చదివి 101

ఉ॥ నే నఖియోగమందుఁ జని నిల్చితి నచ్చటె దక్షిణాఫ్రికా
లో, నట లక్షమందియు విలుప్తశరణ్యులు భారతీయు ల
య్యో !, నోడువంగరాని వెత లన్నము లైనవి వారి, కందునన్
హానివిభుత్వమే, యవి మదుక్తము లౌ వివరంబుగా సభన్.

క॥ అది మీ వల్ల నగు ననుచు
విదితం బొనరింప గాంధి భేషుగ నగు నీ
యదవారకార్యనిరతిలో
యుదాహరణ మగును నాదు నుల్లము సుగుడీ. 103

మధ్యా॥ నా కొక పత్రిక కలదు, నా పని యిట్టి వార్తలను
చేకొని పగటుచే కదవె! చేయ నౌ నెల్ల చేసెదను
శ్రీకరు డైన గోపాలకృష్ణ గోఖ్లే రాని యెడల
నీ కడకకు సభ చేయ నేరదు న్యాయంబు సఖుడ ! 104

గీ॥ నరుడు భరతర్షభుడు గీత నరయు మంటి
పశుబల మని నన్ కేసరిపత్రికేశు
నన్న గోఖ్లే, నవు దతండు నాదు వాకి
లికి నెదురువాకిలిగ సభ యొకటి పెట్టె 106

గీ॥ ఇతడు సభ కధిపతి యైన నతడు రాడు
రామకృష్ణభండార్కరునాము డుభయ
మిత్రు డున్నాడు పండితమిత్రు డిందు
వత్తు మెల్లరము తదాధిపత్యసభకు. 107

చ॥ అన విని గోఖలేన్ గలసి యంతఁ బ్రసాదముకంధి గాంధి ప్రశా
వె నతని వత్సలత్వ మును విష్ణుపదీజలమున్, విడెన్ బురా
జనిగతబంధవిస్మృతుల, ఛాత్రుని దేశికుడో! పరీక్షచే
సె నితని వాక్యపంక్తిని, వచించె నతం డజహాత్సహాయతన్. 108

క॥ గ్రంథము విని తప్పనిసరి
బంధువు నైతి నని పల్కె భండార్కరుడున్
బంధముతో మోక్షము సం
బంధమె తన రాజకీయ పరిచయ మనుచున్. 109

గీ॥ తిలకుసార్వజనికసభాతలము విడచి
గోఖలేడక్కనుసభాంగ మైనఘనమును
వీడి యిరువెగ లన్యత్ర కూడిన సభ
హార్దమంజూష భండార్కరాద్యభాష. 110

మ॥ తన ధర్మంబు ఖనిత్ర మై ప్రభుతచేతన్ బుట్టి గీడ్చాటు మి
ట్టిన చట్టం బను చెట్టుఁ గొట్టుటకు ధట్టీ గట్టి క్రొన్నాగ లె
ట్లనువౌనో కను భారతీయజనభాగ్యక్షేత్రసంకర్షణా
ద్యనితాంతోద్యము డైన గాంధి యిటు మాటాడెన్ సుమగ్రంధిగా

ఆ॥వె॥ అయ్యలార! దక్షిణాఫ్రికాఖండము
కనకహీరభూరిఖనిప్రచండ
ము, పరిపాలకంబు కృప ఘనీభూత మై
చాల కలది బ్రిటిషుజాలకంబు. 112

గీ॥ భారతీయులు లక్షపై బడిన జనము
కల రచట, పెక్కురు పొలముగనుల పనుల
కాగతులు, వారి యొగ్రిమెం టైదు నేండ్లు
నైదు నేండ్లు వారికి సొంతయాస్తి తగదు, 113

క॥ ఒక్కొకడు కొట్టు నెత్తురు
గ్రక్కగ నీ యయిదు నేండ్ల కంట్రాక్టునఁ దా
నిక్కడి వానికి స్వామిగ
నక్కడి యూరోపియన్, మదవగత మిదియున్. 114

ఆ॥వె॥ కొంద ఱాత్మహత్యకున్ దెగి రిండియ
మ్లు, ఖలుల కడ కొలువులుంటకన్న
మృతియ మేలుగా వచించియునున్ కొంద
ఱకును తప్ప దయ్యెఁ బ్రభుతకొలువు. 115

క॥ దుష్టస్వాములను విడచి
శిష్టస్వాములనుఁ జేరఁ జేసెడి వినతుల్
కష్టంబున ఫలియించు న
దృష్టయుతుల కెవరికో, వెయింట నొకనికో! 116

క॥ ఈ దిక్కు లేని భారత
యూథపు యజమాను లైన హూణుల కెల్లన్
బాధింపరా దెపుడు నని
బోధింపవలయు మనము ప్రభుత్వముద్వారా 117

శా॥ ఈ యైదేండ్లయిపోయినట్టు లెపుడేని పత్రమున్ దద్గతుం
డాయుష్కాలము చూపుచుండవలె, కాదా! బందెం జేరన్‌వలెన్
వాయాడన్ వెనుకాడు, నొక్క సతి తాం బత్రమ్మునున్ జూపలే
దైయిల్ చేర్చంబడెన్ బవుండ్లిరువదై తన్మానవనష్టాప్తమున్.118

క॥ ఘోరము ఘోరము!, పాలక
వారమునకు బోధములను పంపగవలె లే
ఖారూపమున సరే తం
త్రీరూపముగ నన సభ కథించె నత డిటుల్. 119

గీ॥ పండ్లు నైదు నైపోవగ నిండ్లు కలిగి
వారి బ్రతుకులు వారలు బ్రతుకుచుండు
రెట్లొ, వార్కి గూలీ లని హిందువులను
కాఫిరులు నని పిలుతు రాంగ్లజన మచట. 120

గీ॥ ఇట్టులై తలపాగ ధరింపరాదు
భారతులు, కూరుచొనరాదు ప్రభుతజాతి
ప్రక్క, నాంగ్లభోజనశాల త్రొక్కరాదు
స్నానమ్ములు కావు బాహిరస్నానశాల. 121

క॥ యూరోపియనులు తురకలు
పారసులున్ గొంత మేలు వారలు కూలీ
కైరా రగ్గుటన్, సోదరు
లారా! యీ యక్రమమ్ము లావరె! మీరున్. 122

క॥ సామాన్యముగాం దొమ్మిది
పై మెలగన్‌రాదు రాజపథమున భరత
శ్రీమాతృపుత్రు డచ్చట
నేమే నధికారపత్ర మిందున వలయున్ 123

ఆ॥వె॥ భారతీయు పీఠిఁ బరికించి యూరకే
తిట్టు, నమిసి నెట్టుఁ దెల్లవాడు
అట్టివానిఁ బిలువ నర్హ మౌ పదముకై
విదులు డిక్షనరీలు వెదకినారు.

ఉ॥ ఇంతకు ఘోరముల్ జరిగె నెన్నియొ యొంటను రెంట రక్షణా
త్యంతభణద్భట ప్రతతి కార్తిపరుల్ మొరపెట్టుకో గ దు
ష్క్రాంతి సిసీ! యనన్ దలప రై యిహిహీ! యనినారు శాంతినే
నొంతుము ద్రోహి నాజ్ఞ పయినుండియుఁ దెమ్మనినారు తద్భటుల్

గీ॥ సిగ్గు సి గ్గని కేకలు చెలగు సభకు
మరియు ననె గాంధి రెండవ తరగతిన్ బ్ర
యాణమో వాడు దిగవలె, నట్లు కాదొ
స్వానుభవ మిదియును తలపాగ వలెనె 126

ఉ॥ ఈ విధ మైన సంగతుల నెన్నిటినో ప్రకటించెఁ బత్రికల్
వావిరి, వానిఁ జూచియును వాడుక మానర, లండనేగినా
నో ! వరవర్ణులార ! యట నున్న ప్రిధానికి దాదభాయి తో
డై వివరించినాను గుణులార ! ప్రయాణముఖర్చు దండుగై .

క॥ 'ఛాంబర్ లేను'కు దృష్టాం
తాంబరములు తాను చూపినన్ బేలిక లే
వెంబరవిత్తునె యయుతిని
సంబర మే మిత్తు నాదు జనమున కిటు లై. 128

క॥ హాయికోర్టుజడ్జి యయినన్
బయిపసతో భారతుండు ప్రథమ కూర్పునిచో
పయనించు నాఫ్రికానుం
డి యు రోముఖశిరుడు నక్రునిచితాతుడు నై. 129

ఆ॥ వె॥ కోటు తొడుగు శక్తి లోటు గావచ్చుఁబో!
వోటు నిడెడు హక్కు నోటుపడునె !
యిట్టివాని నెదుర నేము కాంగ్రెసును స్థా
పించినార మందు నిందుఁ నటులు 130

శా॥ ఎపుడును లేద వోటును స్పృహించు ప్రభుత్వము భారతమ్మునం
దిపుడును లేద, యెల్లరకు నింతియ, ఛాంబరలేను చెప్పె, నే
నవగత మెట్లు వో టిడెడు హక్కిట మా కని యన్న నందు లే
నపు డది యిందు నేల యనె నాంగ్లవరుం డొక డుక్తిచాతురిన్.

ఆ॥ వె॥ వర్తకమునకు బలె వసియించుటకుఁ బన్ను
నేటివలకు విన్న మాట కాద
యాఫ్రికాని పుట్టె నగచాట్లు నిట్టివి
భారతీయు డగుటె పాప మయ్యె. 182

క॥ పని జరుగుచున్నయది పౌం
డ్లును మూడైన తలపన్ను లుప్త మగుటకై
వినతి యిపు డిండియాపా
లనమున, కిందును సహాయులరుసుడి ! మీరే. 183

క॥ బెదరక యెదురక ప్రభుతన్
సదమలప్రేమన్ వశమ్ము సలుపుకొనఁ బ్రజా
భ్యుదయమ్ముకొఱకుఁ గడగితి
నిది యెల్లరి సానుభూతికృతి ఘనులారా ! 184

క॥ వెండియు గాంధి శ్రుతులకుఁ
మండనముగఁ గొంత పలికి మౌనము దాల్చెన్
భండార్కరు గోఖ్లే తిల
కుం డయ్యెక నేతు మని రకుంఠితము కృపిన్. 185

మధ్యా॥ చాపేకరాన్వవాయు లగు సహజన్ములు ముగురు తత్స
భాపరిషద్యులుగఁ దుదివలఱ కుండి తిలకాదృతు లయి
శాపించుకొనుచు నాంగ్లేయశాసనమ్ములను కెంజాయ
ప్రాపించిన కనులతోడ స్వభవనోన్ముఖు లయినారు. 186

ఆ॥ వె॥ అచటినుండి గాంధి యరిగె మదాసు, పూ
నాపురిన్ దదుక్తి పేవరుల న
లభ్యముల నొనర్చె లవకాలమున, బహు
కాలముద్రితములు చాల యెడల. 187

గీ॥ తీసికొనిన యప్పులను భూదేవికిఁ బ్రీతి
హోయనంబు నొసంగుచు హోయి గూర్చు
తేజసాంరాశి యా యేట తిరిగి యిడద
దొడ్డవాడు నొకప్పుడు చెడ్డవాడు. 188

క॥ ఇడకుండుటె కా దవనిని
కడు బాధించెఁ దపనుండు, ఖరభాసమునన్
మిడిసిపడుచున్న వ్యాధులఁ
గడఁద్రోయగలేక జనము కళవళపడగా 139

క॥ పూనానగరి మహా మా
రీనామవ్యాధి ప్లేగు రేగెఁ, బ్రభుత య
దాని నిరోధించుటకై
చేనయినంతయును మిగులఁ జేయుచునుండెన్. 140

క॥ ఆ రాష్ట్రరాజధానియు
క్రూరం బీ తెవులు సోకి గోడ్వడె సస్య
శ్రీరమ్యక్షేత్రము క్రిమి
వారంబునఁ బోలె మఱికి బహువిధ మగుటన్. 141

శా॥ ఆ కష్టావధి రోగపీడితుల దాహగ్రస్తులన్ గుండె నీ
రై కారుణ్యరసం బొసంగి మనిపెన్ ప్రఖ్యాత 'రుస్తుంబికా
జీకామా' ధనవర్య భార్య, పతినిన్ జేకోక 'మీరా' సదా
వైకుంఠున్ గొలిచెన్, ప్రజన్ గొలిచె నీ పద్మాక్షి నిష్కామ యై. 142

గీ॥ బ్రిటిషుపరిపాలనం బన్న పేరు విన్న
పడగ విప్పిన గోధుమవన్నెత్రాచు
భారతీయ స్వతంత్రతాభరితదివ్య
కలశమును చుట్టుకొన్న దా గరితమేను. 143

ఆ॥వె॥ ప్రజల సేవలోన వ్యాధి నొందియుఁ జంద్ర
రేఖ వోలె నామె రెక్కనియెను
పలువు రిటులె రుగ్ణపరిచర్యఁ జేసిరి
నగముమందు సదుపచారమందు. 144

శా॥ బొంబాయిన్ గ్రమియించి యీ రుజ యిటుల్
పూర్ణోపచారంబు వై
ద్యం బై తగ్గెను, వైద్యశాలలును వైద్యం బింధు నంతంతమా-
త్రం బై తగ్గద, రాండ్సమాఖ్యు డొక దక్షతుండుగాఁ బ్లేగునా-
శం బాపించి ప్రభుత్వ మేర్పరచె సంస్థన్, ముఖ్యు "డై రెస్టు"నున్.

క॥ పూనాలో నీ యిరువురు
హూణోద్యోగు లొక దళము నుంచిరి, వారల్
హూణభటులు, ననభిజ్ఞులు
మానితభారతపరిచితమర్యాదలకున్. 146

సీ॥ ఎలుకనుండి మనిసికిఁ బ్రాకు నిద్ది వ్యాధి
యెలుక సామానుమధ్యలో నెందొ చచ్చె
నట్టి సామాను దేవగృహాదులందు
హూణదళము సోదాచేయుచుండె గృహము 147

శా॥ వ్యాధిగ్రస్తులఁ బట్టి మోయునెడ నిర్వ్యాధిప్రజ ముట్టి యే
బాధల్ లే వని తోచి పీడెదరు, సర్వద్రవ్యముల్ కీర్ణముల్
బోధింపన్ వినరైరి, నెట్టెదరు పోపొమ్మంచు, నిండ్లన్ భటుల్
శోధింపన్ దొడరన్ బ్రవర్తిలెను పెచ్చున్ గీడు, మే లెట్టిదో!

క॥ నాటూసరా రి చే
డ్యాటున్ గరపత్రమున వివరముగఁ బగలెన్
లో టవనము, ధనమానము
లోటుపడిలి మనుచు, లండ నొందెను దానిన్. 149

క॥ రాండును నైరెస్టును మా
గండమునకు మూల మైరి, కదలింపవలెన్
గొండొక చోటికి వారిన్
ఖండితముగ వ్రాసె "నత్తు" కరపత్రములో. 150

గీ॥ వేలమంది గ్రమందుచు నేడ్చి, వీరివలని
యేడ్చి, నగరిని రాబందు లెగురుచుండె
కంటినీట నక్షరములు కలకబాటి
నట్టి లేఖలు తిలకుకార్యాలయమున. 151

ద్వి॥ మానవుల మ టంచుఁ బూనాపురమ్మ
నీనాడు రక్షించు నింగ్లీషుప్రభుత
కన్న రోగమె కనికర మెచ్చు కలది
యున్న యీ సిబ్బంది యుబ్బు నిబ్బంది. 152

ఉ॥ ఎంతొ వినీతియందు ధ్వజ మెత్తిన యాంగ్లవిభుత్వమందు నీ
వింతలు పుట్టునే! గృహములు వేడిన కా దని తద్గృహస్థు లై
యింతటి నీచకృత్యముల కిం దొడిగట్టిరచే! భటాళి, ర
వ్వంతయు సైప రీ ప్రజలు, వా రుపసంహృతు లౌట ల గ్గగున్.

గీ॥ వ్యాధి సోకిన వెంటనే వచ్చి చెప్ప
వలయు నా యింటివారు, చెప్పనపు డొందు
దురు కఠినశిక్ష, నిట్టు లేర్పరుప జనులె
జడిసి వత్తురు, దీనికై సైన్య మేల? 154

క॥ క్షామనిధిద్రవ్యము నే
డే మయ్యె? ఋణంబు చేసియేనియుఁ దోడన్
శ్రీమత్పాలనము ప్రజల
నోముత! యీ వ్యాధిపేర నుసు రెడలనటుల్. 155

చ॥ జలితము వ్యాధితోడఁ గల వై ప్రభు! పన్నులుకట్టినాము ఛా
ర్యల మెడపుస్తె లమ్మి, తిన నన్నము లే దయ! నీ దయన్, బ్రవు
ష్టులఁబచరింపు మమ్ముఁ,బని చూపుము చేత క టంచుఁబోయి రై
తులు! వెస మండలాధిపతితో మొరపెట్టి నిలుందు రెంగటన్. 156

చ॥ అని ప్రచురించె వేల ప్రతు లమ్ముడుపోయెడి స్వీయపత్రికన్
జనసముదాయమానసము చాయఁ గనంబడు తథ్యమాతృకన్
బనితసమజ్ఞ డౌ తిలకనాయకహేళి, యి దిట్టు లుండఁ బ
ల్కె నధిపు డీత డైన సభఁ గృష్టి యొకండు శివాజిపుష్టిపై. 157

స్రగ్ధర॥ పూనెన్ దీక్షన్ శివాజీ పురుషమణి రుజీభూతదేశస్థితిన్ జీ
వానూన శ్రీ నొసర్పన్, బలిఘటనా లోనంతమందించె 'నప్జుల్
ఖానుఁ', దోషంబుగాఁదద్ఘనకృతి నెవరుంగాంచరాదట్టులేనా
డే నిస్స్వార్థుండు నేని కృతముఖుడె యగున్
గృత్యనిర్వాహకుండున్. 158

మ॥ అని కాలాంబుధరధ్వనంబు ప్రకటం బై బాలగంగాధర
స్వన మధ్యక్షత నిర్వహించె, నికఁ జెప్పన్ లేము కల్లోల మిం
తని పాలించెడివారి చిత్తమున, 'మైమ్స్ఫాఫిండియా' పత్రికా
స్వనితంబుల్ మునుమున్నె వానిపలుకుల్ సందేహమూలమ్ములై

క॥ తప్పనిసరి యగునప్పుడు
గొప్పమనిసినేని దునుమఁగూడును పగిఱకున్
జెప్పెఁ బరాసుల విప్లవ
మిప్పగిదిన్ గేసరిం బఠించిరి జనముల్ 160

క॥ ఆ వాచనముల వర్ష
ప్లావన మాలకయ మున్న పడనేపడెఁబో,
భావస్థలమునఁ బిడుగు శ
రావంబుగ ధైర్య మగుచుఁ బ్రభువర్గమునన్. 161

తే॥ రాండు నైరెస్టు హతు లైరి రాణియుత్స
వమున కేగి మగిడెడు రేయి, వధకు లెవరొ
యవిదితము, తిలకుని యుపన్యాసహార
మింత చేయించె నని నిశ్చయించెఁ బ్రభుత. 162

చ॥ ఇరువురి హంతలన్ దెలుపు నెవ్వడొ యాప్తున కిలి కే
మిరువదివేల రూప్యముల నిత్తు మ టంచుఁ బ్రభు మాడె, నొ
క్కరు డడుగన్ దిల క్పలికె గ్రాహ్యుడెనాకనుకొ హంత, యొ
త్తెఱుగున నెంచినా వతనిఁ దెల్పెద నీకు న టంచు తో. 163

ఆ॥వె॥ తె మొగమువాడు తిరిగి మాటాడక
వె గూఢచారి, విభుత పురము
వె సంశయంబు గలిగి నాటూసోద
రు నధీనమందు మెలగఁ గొనుచు 164

క॥ పత్రికల నడపుకొందఱ
తుత్రయుతాతురులఁ । బభుత జైలున నిడె, నీ
సత్రాతిథ్యమునకుఁ దొలి
పాత్రుండు పరంజపే సపతులయందున్. 165

శా॥ వైశాల్యమ్మునఁ దక్క భేదములు లేవండీ! స్వాతంత్ర్యాన్య మౌ
దేశంబందున జైళ్ల కిండ్ల కని యే ధీమంతు డాడెన్ దిలక్
తా శంకించునొ! ముంగిగా నుడుత నీ గడ్డన్ బ్రభుత్వంబు నా
డాశల్ పంటకు వచ్చె నంచుఁ జెఱసాలన్ దొచ్చె నాహూతు డై.

ఉ॥ రాండుదురాగతమ్ములఁ బరావనిలోఁ బలుకాడి గోఖలే
పండితు డిందు రా, ఋజువుపటుఁ దిలకుబ్ధు ఖైదుసేసి నా
తొండినుడుల్ క్షమింపు డని తోడనె వేడగఁ గాంచి గోఖలేన్
గండ్రప్రభుత్వమంతఁదిలకార్య'జెయిల్'పయిఁదుచ్చి తోషిలెన్.

క॥ అనరాదు మీరు వినరా
దు నేను నుడి నిట్టిదాని తొరపడి యెవరో
యనుకొంటిరి న న్ననెఁ దిల
కు నిను విడుతుఁ దప్పు నొప్పుకొను మను ప్రభుతన్. 168

తే॥ ఇది పరాయియేల్బడి, ప్రజ నేలుట కసి
తీర్చుకొనుట కాదు, మఱియు దీనికి మెడ
కాయపైని తలకాయ లే, దీ యొగి నిక
నెన్నొ యిత డాడెఁ గాని పాటింప మేము, 169

ఆ॥వె॥ ఇతడు రాణిగూర్చి యెంత వ్రాసిన నందు
రాజభక్తి యూచె, రాజు నెదురు
కత్తి లేచె నితరకటువాక్యముల నని
తిలకుఖైదు సమ్మతించెఁ గోర్టు 170

ద్వి॥ భారతప్రతిపురపతి ప్రకాలయముఁ
జేరి తద్వార్తకుఁ జింతించె జనము. 171

మ॥ అభియోగం బది యర్ధలక్ష లజపత్యాద్యార్యజ్ఞితోద్యన్నిధిన్
శుభకార్యంబు, తిలక్ప్రభారమణి కుచ్చుల్ మంచిముత్యాలతో
సభలన్ గట్టె సముద్రమున్ గడచి, శిఖాంతమ్ముకై యెందఱో
ప్రభుతన్ దోరి రదేశ్య లిద్ధకృతికర్తల్ "మాక్సుముల్ల"ర్ముఖుల్,

క॥ రాజద్రోహులకు బ్రిటన్
లో జెయి లది నరకనాకలోకసుసీమన్
రాజిలఁ గారాగార
వ్యాజమ్మున నరక మయ్యె భారతభూమిన్. 172

గీ॥ ప్రభుత పురి వడికించెఁ గారన్ బ్రజఁ బురి
కొలుపుచున్ దన్ను వడకించు బలియుచేత
నిందునైనను సమతఁ బాటింతు ననుచు
బందెదుస్తులు తొడిగించె పండితునకు. 174

ఆ॥వె॥ కృష్ణు డెంతవాడొ ఏ దాది నగుటచే
నిన్ను నంతవడికి నేను పెంతు
నిక్క డుండు కొన్ని యేం డ్లని కారాంబ
పలికినటుల నేదొ తిలకు వినియె. 175

ఉ॥ ఆ యవధిన్ స్వరాష్ట్రమున నైనది కాంగ్రెసు, దిట్ట శంకరు
న్నాయరు తద్విభుండు తెగనాడెఁ బ్రభుత్వము నిట్లు తన్ను కా
రాయతనస్థుఁ జేత యనయం బని, దానిని విన్నతోడఁ దా
నే యల పీఠమం దధివసించినయట్లు తిలక్ ప్రకాశిలెన్. 176

శా॥ నాటూ సోదరులన్ స్వమిత్రులను బంధాపేతులన్ జేయ నై
పాటింపంబడె నిర్ణయమ్ము సభలోఁ, బలెక్కణ బెనర్జి కనుల్
గాటం బశ్రుభరమ్ములొచుఁ దన యిక్కట్టున్, జనం బంతె, యీ
మాటల్ విన్న తిలక్ తలంచె నిజజన్మన్ ధన్యధన్యంబుగా. 177

గీ॥ స్మృతిపథమ్మున నిరువైపు చెట్ల నీడ
లై తిలకునకు గతవిషయములు తోచె
హ్యూముకర్షకోద్యమమున కాముదమ్ము
త్రావినముఖమ్ముపెట్టి నేత లగుపడిరి. 178

గీ॥ అంతకును మున్నొ యానాడొ యనుకొనియెను
వారి మితవాదు లని, వారి వాలకమును
తాను "లాహోరు"కాంగ్రెసులోన భూమి
కిస్తుగూర్చి మాటాడుచుఁ జెనకె నిటులు.	179

ఉ॥ మాఅని భూమిప న్నెవరి మంచికొ యెల్లర మిందు నేటికేన్
దీరుపునేసి విద్యగడిదేరినవారిదె కాంగ్రె సన్న పెన్
దూరునుఁ బాపి దీనికి విధుంతుదమోహితచంద్రకాంతి చే
కూరిచినామొ? యిందు ప్రజ కోరినటుల్ మన చైదు లొప్పుతన్!

గీ॥ పార్లమెంటున సభదృష్టి పడని దొకటి
భారతవిభాగ మదియు, 'హెర్బర్టు వెబ్బు
రెయిడు రాబర్ట్సు వాల్టరు కెయిను పాలు
హంటరును నవురో' జ్యాదు లందుఁ గలరు.	181

క॥ నౌరోజీ యధిపతి, లా
హోరున కాంగ్రెసుసమితి, తదుక్తుల నలుగో
జీ రవళించు స్వరములుగ
నారజములు తనకు కొన్ని యయ్యవి యిటులై.	182

ఆ॥వె॥ పార్లమెంటునందు భావిభారతభాగ్య
పత్త్రిరేఖ చెడదు, భద్ర మెపుడు
పుడమి నుండ నోర్పు చెడు మానవశరీర
మునకు దాని కెట్లు పొంత నౌను.	183

మధ్యా॥ తాను బ్రతికియున్నయట్లు తగిన సాక్ష్యము చూపకున్న
చో నెలనెల పెన్ష నెట్లు చొప్పడదో యట్లె భారతప
మీనదారిద్ర్యసాక్ష్యమున మెప్పింపకున్న లండనున
హాణపాలకులనుండి ధన మూడిపడదు సాయముగ.	184

ఉ॥ లతలులతలున్ జనము లావటిపోవుచునుండ నిత్యదు
ర్భితముతో తలా సగటురీతిగ రాబడి యేట నిందు ఋ
ణ్వితిత మిర్వదా? యిరువదేడొకో! రూప్యము లంచుఁ బాలనం
బతమ మౌనొ సారవిభవాంవాతిలో వాతి దాని కయ్యెడిన్. 185

ఉ॥ బరిషువార శేలుబడి కైన బొటాబొటిఖ ర్చొసంగి, స్వో
ర్వీరుధిరాయితాయ మెరుఁ బిల్చగనీక స్వదేశశోభకై
తారె వ్యయం బొనర్చుకొని తారె మహాపదవుల్ భజింపగా
ఘోరములం బడన్ బ్రిటనుకున్ దొరికెన్ బ్రజ భారతమ్మునన్. 186

ఆ॥వె॥ అడిగె నొకని నొక్క డాతని కొట్టితే
దేమి? నన్ను గొట్టనేల యనుచు
వాడు చెప్పె నతడు బలవంతు డౌటచే
కొట్టఁ జాల నిన్ను కొట్టితి నని. 187

ఉ॥ ఏ నిటవచ్చునప్పుడు వచించెను వాక్కలపొందు గూర్చి నా
తో నతివాదిమజ్జనము తో డిది మీకు, త్వదీయ కాంగ్రెసీ
యానము మా యనం బొకటె యంచును లండనునందు పాలనా
స్థానిస్వరాజ్యపతులసితై రిషునేత, శుభమ్ము లీ నుడుల్. 188

గీ॥ తన శుభాకాంక్ష లందింపు మనియె నతడు
పేరు పేరున కాంగ్రెసువారి కెల్ల
నీ విధము తోడు మన పోరఁ బోవు ముందు
తొడుగుకొనుటోడు, భారతితొడవులార! 189

ద్వి॥ ఇంతకన్నను నెక్కు వేమి వచించు
కాన్తి నన్నగ నుడి రాజి నౌరోజి. 190

క॥ అది పూనాకాంగ్రెసు, తా
వదలుకొన్నెన్ గార్యదర్శిపదవిన్ బిగుతై
నది యంగీఁ బలెఁ గలహము
పదమునఁ దీక్ష మయి సంఘసంస్కరణకథన్. 191

గీ॥ ఆకలి జనింప జఠరాగ్ని యటులు కాంగె్రి
సాది మురుమ్మరసమవచోవాది యగు సు
రేంద్రనాథబెనర్జి వాచించె నధిప
తిత్వమున నుండి ప్రజతెల్వి తి్రగుణ మగుచు 193

క॥ ప్రజలార! యైకమత్య
ప్రజ మై యీనాటి సభ స్వరాజ్యము నే మై
నిజశక్తి నేలుకొనునో
బుజువొనరించె నిక దొరల యీాగి యె వలయున్. 194

ఉ॥ నాలుగునూర్ల లక్షల జనమ్మున కచ్చట పార్లమెంటునం
దే లెలి నొప్పెనో ప్రతినిధిప్రజ మేడును నూర్ల కిర్వదే
మో లఘు వౌచు సంఖ్య, నిటనో పదిలక్షల కొక్క డేగతిన్
బోలునో! శాసనాస్థలిం బ్రభుత్వము న్యాయ మెటింగి పల్కునే.

గీ॥ తాము చేసినవానిని తామె విఱుగ
గొట్టుకొన రెట్టి రేనియుం, గొట్టుకొనెను
ప్రభుత వాగ్దానముల నేల? ప్రజలు కారొ!
భారతీయులు, నడిగెడివాడు లేడు 195

గీ॥ పోలులో నెంతొ యంతియ పొడుగునను వ
చించె "వాల్పోలు" ప్రభుత చలింపదు స్వయ
మ దొక యంత్రమె తొలినుండి యని ప్రజ కదు
పవలె దాని జ్వాలాయితబలమున నని. 196

గీ॥ లే దయా దివాలాతీయ లేదు దేశ
మని పలుకుం బ్రభుతామణి, యగునుగాక!
యా దివాలాను చేరుట కేది వాలొ
తత్సరణిం దాను చనుటలే దనవశంబె? 197

మధ్యా॥ దండయాత్రల కిట నుండు దండిపౌజున కగు ఖర్చు
నిండియా భరియించి యిటు లేల? దైన్యంబు నొందవలె
నండయో మనకు నీతికి విడాకు లిచ్చిన రాజకీయ
ముందు నె ట్లిక జనంబు కటికుప్పునిర్చు్నయ నాశ్రయించి?

సీ॥ "హైదరాలి"న్ శివాజీని నాంగ్లవిభుత
సేనలో సుబేదార్లనుఁ జేయకున్నె!
వారె యివు డున్న, నింతకు భూరి పదవి
భారతీయున కిద భూమి యొరగిలదొ! 199

ద్వి॥ తినుట కన్నము లేదొ తెగబడి జాతి
యొనరించు నెదియేని, ఘనప్రభుత్వంబు
యూరపుజాతికి నొరఁ దీసిపోదు
భారతప్రజ యని భావించు టురవు. 200

క॥ లండను కాంగ్రెసు మాచే
వెండిని గొనె ఖర్చులకు, లభించెఁ బయిడి త
న్మండితసాహాయ్యాకృతి
మెండువిలువ సుజనసఖ్యమే యెం దైనన్. 201

క॥ ఏదేని రాజకీయము
తాద్భుతమున్ గాక ఫలము నందుకొనదయా!
ఏదో యొక పథము మన
మేదినికై లండనుసభ మేకొన వలయున్. 202

క॥ వెనుకకుఁ జూచుకొనుచు దు
న్ననొకొ! పొలముదున్నువాడు, నూల్కొనవలె న
య్యనువున దేశాభ్యుదయం
బునఁ బురుషుం డవధి బీటువోనివడిమెయిన్. 203

ఉ॥ ఎత్తుననున్నవారికి లభించును నిర్మల మైన గాలి,పై
కెత్తిన మానసమ్ములకు నే మతభేదము లేని భావ ము
వ్వెత్తు లభించు, దాన విలసిల్లును దేశము, రాజకీయముల్
మెత్తగ వీవ రాజుకొని మే లిడు, వీవన తృప్తి లేమియే. 204

ఉ॥ తూర్పునఁ బుట్టి నాగరికతోన్నతి పశ్చిమ మేగె సూర్యమా
ర్గార్పితవేగ మొచ్చు, నధమర్ణము పశ్చిమ మిప్పుడేని తా
తీర్పఁగడంగుగాత! తన దీర్ఘ ఋణంబు నిజోత్తమర్ణ మౌ
తూర్పున కేతదర్థితము తోడనె యిచ్చి గృహీతభాగ్యమున్ 205

వసంత॥ ఏనాటికేని లభియింపక తప్పదండీ!
యీ నేలవారికి స్వతంత్రత కాంగ్రెసండన్
యీనాడు కాదు, మన యీతల కంద, దైనన్
దానన్ లసింత్రు మన పుత్రులు పౌత్రు లెల్లన్. 206

ద్వి॥ జరిగిన చరిత యుత్సాహకారణము
జరుగఁబోవునది యాశ్చర్యకారణము 207

క॥ గంగాతటజనితర్షిత
రంగిత మాశీర్వచఃపరంపర తో దై
పొంగులు గా కెట్లుండును?
మంగళములు కాంగ్రెసుద్యమంబునఁ బ్రజకున్. 208

ఉ॥ కొండలు నేడు దివ్యపురిఁ గొప్పున దాల్పకమున్న, పెన్నల
గ్జాండరుసేన "క్రైగ్రిసు"ను గాంచకము, న్నల'కాళిలోనియా'
పండితదృష్టి చుక్కలకుఁ బర్విడు మున్న, ప్రభాత మెల్లెడం
బండువుగాకమున్న, మధుమత్కృతిభాషలు భారతమ్మునన్. 209

గీ॥ అంతపెద్ద సురేంద్రవాఙ్మ్యాసమందు
నా సఖుని యివి నుడులు భక్ష్యములు పెట్టెఁ
దక్కినవి ప్రక్షాళనార్థజల మిడియె
ద్రాక్షమధు విడుఁగాక దొరతనమునకు. 210

గీ॥ ఎంత సొగసుగ నుండె! సభాంత మగుడు
తన శివాజ్యుత్సవారంభమును శివాజి
నా బెనర్జి నుతించి మాటాడిన విధ
మటులె యెంత మాళవ్యోక్తి యందగించె! 211

క॥ ఒరవడిగ "మాజినీ" తగు
సురేంద్రనాథునకుఁ, బెలలు చోద్యపు తెలివిన్
మెఱసినను శివాజ్యాదుల
కరణి స్వదేశమతిపొంగుఁ గల్పింతురొకో? 112

గీ॥ కేంద్రసభ గవర్నరుసభన్ గేలు సాచి
తెమ్మ ధన మనుటను తాను దెప్పిపొడిచె
భర్త స్వధనమ్ము వెచ్చించి భార్యధనము
కూడ లాగికొనుటయె యీ జాడ యనుచు. 213

గీ॥ కాంగ్రెసునఁ గలకత్తానిగమమునందుఁ
దులకలకు వారి పౌర లెన్ని త్వరగఁ గాంగ్రె
సీయు లౌటకుఁ బ్రసిడెంటు చెలగఁ బలికె
భాసపథయాని "రహమతుల్లాసయాని" 214

గీ॥ భారతీయున కేట రాబడి తలసరి
యెంత? పందొమ్మిదవవంతె యింగిలీషు
వాని రాబడిలో, వీని దైనికంబు
కూలి యెంత? పలుచోట్ల నొక్కొటి యణాయె. 215

గీ॥ భారతమ్మున నిపు డెంత ప్రజల సంఖ్య?
యిరువదియురెండు కోట్లు, న దెంత బ్రిటను
నందు? నాలుగు కోట్లె, యీ చందమున న
తండు పలు లెక్క లెంత సత్యముగఁ జెప్పె! 216

ఆ॥వె॥ ఎంత విస్తరిల్ల నేమి శాసనసభ
భారతీయు లైన ప్రతినిధులకు
వోటుహక్కు లేదు, భూరి యయ్యు ప్రజది
తెలివి గవ్వ, ప్రభుతది పెనురవ్వ 217

గీ॥ తాను శాసనసభ సభ్యు డైన నేమి
ప్రజకుఁ జేయఁజాలడ మేలు ప్రభుత నెదిరి
గ్రుడ్డిలో మెల్ల గోఖలే కొంత మేల్, ఫి
రోజిషా వలె నత డాంగ్లరోచనుండు. 218

ఉ॥ రో జొక వింత నాటి యిరు రోజులు, నాత్మసుహృద్విచారణన్
హాజరు తాను కోర్టు, కది యారసి మూగి జనుల్ తిలక్మహా
రాజుకు జై యటంచు నలరం బదివేవురు చూచి హో! సుధీం
ద్రా! జననేత వీవె యని త న్నధికారి నుతించె ముగ్ధు డై. 219

చ॥ ఇటులు తలంచుకొంచు నిదురించె నహో! గుఱకన్ తిలక్సుధీ
ద్ఘటు, డట బద్ధు డైన తొలివాసరమే గుఱుకొట్టి నిద్రిలెన్
ఘటిత మెడందలో దిగులు కా దది యోజన గాని, మైకృశిం
చుట వెతచేతఁ గాదు హితభుక్తము లేమినె గాని వానికిన్. 220

మధ్యా॥ మొదటి శ్రుతిప్రతిని మాక్సుముల్ల రంపఁ జదివి దాన
మొదట నార్యులు వసించిన దుపోత్తరధ్రువమె యటంచు
విదితము సేయు గ్రంథమును విరచించె బంధనంబుననె
యొదలకుఁ బలెఁ దివాచీల కెన్నొ రంగులు వేసెఁ దిలకు. 221

క॥ పూనా నగరము దేశ
ధ్యానుల పురుటింటి యూయె లని పే రొందెన్
నానాసాహేబుదడము
లోని యనేకులకు నందులోనే క్రీడల్. 222

గీ॥ తన్మహోరణమారణ తప్పి వచ్చి
విధృతకాషాయవేషు లై విడిసిరి కలి
పయులు పూనాను బొంబాయిపురమునందు
విప్లవము నూటిపోయుట వీరి వృత్తి. 223

క॥ వీరిని పేర్కొనియే హ్యూం
భారతజాతీయసభకు భవదుం డగుటల్
వీరికి హితు లతివాదులు
ఫోరామిచెలుల్ క్రియాప్రపూర్ణులు మెఱియల్. 224

గీ॥ కలడు రాకురుసాహెబాఖ్యాకు డొకడు
పఱగు నొక "జగన్మ్యానంద పరమహంస"
మఱియుఁ గొందఱు చట్టము సఱకుగొనక
దొరతనము నెదురగ మదిఁ దొలుచువారు. 225

ఆ॥వె॥ యత్న మెట్టి దైన నది ధర్మబద్ధము
ఫలిత మెపుడు ధర్మబద్ధ మగునొ
యింటి నఱుమువారి గెంటుటలో నెట్టి
క్రూరకర్మము నఘ దూర మగును 226

ద్వి॥ రాజు కా డాంగ్లు డా|క్రాముకు డగుట
రాజ వి|ద్రోహచర్య యెదియుఁ గాదు. 227

ఆ॥వె॥ విష్ణు వైనఁ దదంశభవిష్ణు వైన
చావునకుఁ దెగించినపుడె సర్వ మిడును
భక్తిఁ జూపఁ ముజ్జన్మలు, శక్తిఁ జూప
నొక్కచే జన్మ ముక్తికై, యుదిత మిదియు. 228

శా॥ గీతాచార్యుడు కామహీనకృతి నగ్గించెన్, బ్రశంసించె హిం
సాతాదాత్మ్యము పోరు, పోరును సకామంబే కదా?, కాదు, త
న్నిత్యార్థం బిది దేశశోభకొఱకై నిష్కామ మౌ నెట్టి దే
నీ తత్కర్మ, సకామ మౌ నది సఖా! నీ శోభకే మూలమో. 229

క॥ ఎవదు ప్రతోపద్రవహే
తువౌ పులినిన్ ద్రోవ కాచి దున్నినటులు దు
న్మవలెన్ వాని, బ్రభుతతో
బవరముకై ప్రోగుసేయవలె నడిదములన్. 230

క॥ అన్యాయస్థులఁ జంపగ
నన్యాయముసేత తప్పు, దది తప్పును కా
దీ న్యాయము కృష్ణుం డన
ధన్యు లయిరి పాండవులు తదాచరణమునన్. 231

తే॥ ఇట్టి చెయ్వులు మనతలఁ బుట్టె నెట్లు?
బ్రిటనుముఖ్యదేశమ్ములం బిక్కటిల్ల
పొగడఁబడినవి, దేశార్థము తమ దేహ
మాహుతి యొనర్చి యర్చితు లందు నిందు. 232

తే॥ కలియుగమ్మున నైదు వేల్ గడవ నేండ్లు
శత్రుమిత్రభేదము దక్క జనులయందు
వర్ణభేదమ్ము లేదు, సువర్ణ మొకటె
భారతీయత, గుణము లాభరణములును. 233

మ॥ అతివాదమ్మున మేలుకాంచి మన బో౦ ట్లాత్మార్పణం బిట్లు సే
యు తెగింపున్ గమనించి యెల్ల ప్రజయున్ హమ్మంచు లంఘింప నొ
క్క త్రుటిం బోదొకో! పెద్దగాలి కొగుడా కై పారతంత్ర్యంబు న
న్న తదుద్బోధము దుద్దుగాగ నరవిందా లెన్ని యో డెందముల్.

శా॥ వంగీయుం 'డరవిందఘోష్' షహాజు డౌ 'వారీంద్రు'తోడం 'బరో
డా' గా వుండె ,నుపప్రధానపదవీలబ్ధుండు, విద్యాలయం
బున్ గర్వింపగఁ జేసె నా పయి, బ్రిటన్‌లోనే స్వరాజ్యాప్తికై
సాంగం బౌ ననుశీలనమ్ము గలవా రా సోదరుల్ పెక్కుటన్. 285

ఆ॥వె॥ వారి చూపు తెల్లవారి యాననమున
నెఱుపుబొట్టుఁ బెట్టు నెఱుగనట్లు
కవిసి వారి నవ్వు కాంగ్రెసువారికి
తండులములు పెట్టు కొం డ టంచు 286

చ॥ తనువున నంతరింద్రియకదంబము వోలె నెసంగె భారతం
బునను స్వతంత్రతాసభలు, బొంబయి నట్టి దొకండు, నందువా
రనుశపథపత్రికర్ములు, గరాసులు కాని కరాసు, లన్నతో
ననుజుడు నిందు, గీత రసనాగ్రమునందు కరాగ్రమం దటుల్.

చ॥ కడుకొని క్రాంతికారులముగా భరతావనిదాస్యముక్తికై
యొడలునఁ బ్రాణ ముండువఱ కోడక పోరెద మంచుఁ, గొల్వులోఁ
దడవెడు నెల్ల సంగతులు దాతుము, దాచనినాడు ప్రాణముల్
విడుతు మ టంచుఁ, జేసి రరవిందుడు సోదరుడుం బ్రమాణముల్.

వసం॥ దాశేర్కథానామకగ్రంథమున్ మున్
వ్రాసెన్ దివోస్కరు, స్వరాజ్యపదంబు వాడెన్
భాసించె నద్ది యరవిందుని బుద్ధిలో, న
శ్లే శుద్ధపూర్ణిమ స్వతంత్రతయర్థ మౌచున్ 289

మ॥ అరవిందుం డొక వంగముఖ్యుని జతీంద్రాఖ్యున్ బరోడామహీ
శ్వర సైన్యమ్మునఁ జేర్చి సైనికవిధశస్త్రప్రౌఢుఁ గావించి యెం
దఱో వంగంబున దీపచే దివె లటుల్ తత్ప్రాప్తసైనికుణిన్
మెఱయన్ దా మొద లై రణంబును దలంచెన్ రాజ్యసంధాయిగా.

గీ॥ ఎవడు యోగాశ్రమముననుండి భువిని పడెనొ
వాడె యిత డరవిందుడై వఱలినాడు
మఱలినాడు విజాతిని దరియఁ గొలువు
కొఱ కని, స్వజాతికళఁ బెంపఁ గొఱలినాడు. 241

వియో॥ అరవిందకృపాణలాంఛన
స్ఫురితచ్ఛన్నసదస్సదస్యుడై
యరవిందుడు భారతీయదా
స్యరుళద్వాగసి లండనందునన్. 242

శా॥ స్వాతంత్ర్యంబును రాజకీయముగ నెంచం, డాత్మ రత్నమ్ముగా
నా తథ్యస్థితి దాని కాంతిగ సమష్ట్యాత్మన్ స్వదేశమ్ముగా
నా తారళ్యము మాయఁ జేయు నతనిన్ హంతవ్యుగా నిర్గురుం
డై తా యోగము పట్టుచున్న యరవిందాధ్యాపకుం డెంచడిన్.

గీ॥ గిన్నెలో నీరు కత్తితోఁ గెలికి యోగి
యొకడు మంత్రించి యిడుటచే నూదినపుడు
బూది పోలిక వారిందు ప్రోసరిలిన
జ్వరము పోయె, యోగమ్మునఁ బెరిమ మిగిలె 24

ద్వి॥ అరవిందు సందేశ మామహారాష్ట్ర
మరులకు వినరాని య శరీరవాణి. 245

శా॥ పూనాలో నొకతల్లి పూనె హృదయంపుశ్ఁ బుట్టుమచ్చం బలెన్
నా నందుల్ హరు వాలునందు మొనలే, నాదేశమున్ దోచు దు
ర్నీతిన్ గుమ్మరొయేమొ! రంగు లయి భాసింపంపరేమో! ధ్వజ
శ్రీ నన్నట్టిది చింత, పౌరుషము దాల్చెన్ బౌరుషీరూపమున్.

గీ॥ దేశభక్త్యంగణమున ముత్తియపురంగ
వల్లియైన యా తల్లికి వారు కొడుకు
లిద్దచాపేకరాన్వయు లిద్దఱొకరు
ధనితశపథు లా వంగసోదరులు వోలె. 247

శా॥ హిందూధర్మసమద్ధరద్ధన దతాదృక్సంసదామూర్తికిన్
దెందంబున్ వచనంబు కర్మయుగ సందీపింతు రీ మూవురున్
బొందుల్ మూడును ప్రాణమొక్కటి, కరంబుల్ రెండెయాత్మైన నా
ఖుం దా మూడును మూడునాఅయినబీఖుల్ గావు సంకల్పముల్

గీ॥ వారు మువ్వురు "దామోదర బాలకృష్ణ
వాసుదేవుల్", మహారాష్ట్ర భాగసభకు
నేత లాయుధ విద్యా:నీతులనుగ
సభ్యులఁ బొనర్తురు, గరిడిసాల కలరు 249

క॥ ఆ ములు సనా విలసన
లా ములును, హ స్తములు చెలంగు భరతభూ
దా విమోచనదీక్షా
భూ య్తక్కంకణప్రశస్తములు వారలకున్ 250

క॥ వారి గణేశోత్సవసభ
సారించె నకాలసాంధ్యసారరుచి సలం
కారమున, ననుభాషణ
మై రీతికిఁ దొడుగుఁ దొడిగె నగ్రజు నుడుగుల్. 252

క॥ ఆదర్శము మనకు శివా
జీ, దోరింపవలె వాని చెలువునఁ బ్రభుతన్
వైదేశికమును మనము ని
నాదోత్సవకర్మ లదె వినా కుత్సితముల్. 252

ఉ॥ స్త్రీలు వలెన్ కథల్ వినుట సిగ్గు, స్వతంత్రతకై తృణంబులం
బోలికఁ బ్రాణముల్ విడువఁ బోటున నిల్వవలెన్, నిరర్థక
శ్రీలు శరీరముల్ పరుల సేవలలోఁ బరతంత్రముల్, ప్రజల్!
మేలిపుడైన మేల్కొని యమిత్రుల రాచుట లాలఁ బ్రోచుట

ఉ॥ ఉండిన రాజ్యమేలుకొనుచుండవొ! యూడిన స్వర్గమేకదా!
గండరగండ! కొంతికొడుకా! కృతనిశ్చయుడా! సశస్త్రుడా!
ఖండనమాడ లెమ్మనుచు ఫల్గునుఁ గృష్ణుడు పల్కె, ధీరతా
మండనముల్ తదుక్తులు సుమా! మనలన్ గని పల్కినట్టివే. 254

చ॥ ఒకపుడు సర్వదిక్కుల మహోజ్జ్వల మైన స్వతంత్రతాఖ్యఁ జం
ద్రిక నెడ మీక కాచినది దేశము భారతమే కదండి! నే
డు కటికి చీకటండి! యిట డుల్లితిమా మన? మట్లు కాదె! శీ
వకులమె, యైన నేమి హృది వాడిమితే దభిమానహీన మై. 255

క॥ మా రవము షాడశాంబుధి
గా రాజిలుగాత! నిన్ను గానము సేయన్
హేరంబా! మా యిండ్లు స
దా రై పుల్లంబు లగుత త్వత్పూజనకై. 256

క॥ చాపేకరులమె కాని
చాపము కరమందు లేదు స్వామీ! భరతాం
బాపృథుబాధావిషనిధి
యే పొలుపున వట్టిపోవు నెట్టివి సుఖముల్. 257

ఉ॥ నిన్ను భజించుచుంటిమి గణేశ్వర! ప్రాణసపత్రిపుష్పని
ష్పన్నసమర్చనన్‌ఁ, జివరి జన్మము చేయకు దీని మాకు, జెన్
గన్నుల మోత్రి గర్జనముగా భరతోర్విస్వతంత్రితాప్తి దా
క న్నవమేఘముల్ కురియుగాత! మిరమ్మద మష్మదంగముల్. 258

క॥ జనతతి నెంచి గణపతిన్
గణుతించి వచించి మిగులకాలం బిటులన్
గణనీయుడు దామోదర
మనీషి కలిగించె మంచుమయికిన్ వేడిన్. 259

మధ్యా॥అయన్నదమ్ములకు నతిహితు డల రాకూరుసాహె
బాయన బొంబాయిపురరహస్యకేంద్రసమితిపతి, వి
నాయకు చవితి తర్వాత నతనిగనఁ జనినపుడు ని
ఘా యిడి పట్టుకొనెఁ గడగి చాపేకరాగ్రజుని. 260

మధ్యా॥బాలకృష్ణు డన్నతోడఁ బాల్గొని రాండును చంపి
యోలమూసగొనియె నడవి,నుండు చోటు తృతీయుడెఱుగఁ
గూలువ నెంచెను భటులకున్‌ఁ బెద్దయన్న పట్టువడ
మూలమైనట్టివానిఁజెను ముల్లె కాశించిన వాని. 261

మధ్యా॥ పాలకుల్ సరె యనఁ దిలకు పలు తెంచి చాపేకరాగ్రు
జాలిమైఁ గౌగిలించుకొని స్వామి! నాకు భగవద్గీత
చాలు కనుల కద్దుకొందు జన్మించి నినుఁ గను గొందు
నీ లలిం బలుకు నా స్మృతున కిచ్చె నశు(ి)క్లిన్నపుస్తి 262

చ॥ ప్రిదులదు జాడ రాందు నయిరెస్టును పోయిన త్రోవ చక్కగా
నె దొరకు మీకు నెల్లరకు నింక, మదీయులు మేము పోవ మ
మ్ము దొరయువారు వే లగుచుఁ బోడిమి చూపెద రంచు నేల్పడిన్
మెదలెడి తెల్లవారి కని మే కొనినా డురి కగ్రజన్ముడున్. 263

మధ్యా॥ శవదహనమ్మును తిలకు జరిపించె, ప్రేటుగొన్నట్టి
గవరనమోముతల్లి పులి గాంభ్రించి కన్నీరు త్రావు
చు వినిచె వాసుదేవునకు సుతమణీ! యిర్వదిన్వేల
కెవడు పాల్పడెను వానిని వధింపరా! తత్క్షణ మనుచు. 264

గీ॥ జరిపి యస్థి యాత డడవిఁ దిరిగె నన్న
తో, దొరకి యిరువురు నురి దోరినారు
వీరమాత యేల్పడిని శపించె నశ్రు
ధార దోసిలిఁగొని నీవు నాకెద వని. 265

మధ్యా॥ రేనడే యొక డురిఁ బడియె, రెక్కలూడిన డేగ లాస్థ
లోని యెల్లరు, "మహారాష్ట్ర"లోఁ బ్రకాశిలెఁ దిలకు నభి
మానితపత్రికలోన మాణిక్యసఖ్యాక్షరములు
మానితుల్ చాపేకరు లసమానభారతభక్తు లనుచు. 266

గీ॥ హత్యచాటున నున్న దనంతదేశ
భక్తి యని లజపతిరాయి ప్రస్తుతించె
నవయుగోదయమున కిది నాంది, వీరి
జీవితమునకు జాతిజేజేలు ననుచు. 267

క॥ చాపేకరులనుగూరిచి
యాపత్రకుటీరగృహామహారాష్ట్రి మహో !
బాపురె ! యీ కొడుకులగని
నాపె నరిసింహి యనుచు నభినందించెన్. 268

ఆ॥ వె॥ వారి త్యాగవర్ణవార్తలు పత్రులు
కలకలమ్ము భరతఖండ మెల్ల
కొంత పత్రిగణము కూపారపారంగ
తంబు, లండనురము తాడితంబు. 269

గీ॥ ఇండియాస్థితిలో బ్రిట నుండియున్న
నిట్టి సాహసకృత్యమ్ము లెన్ని చేసి
యుండెడిదొ యీ వఱకె పత్రికోత్కర మని
తరప్రవృత్తముగ నని కొంద అని రచట. 270

గీ॥ అటులు పల్కు బ్రిటనువారి నావలేద
దేశభక్తికి సానుభూతి లవమేని
యిండియనుపత్రిక కథింప మండిపడెడి
నింగిలీషువిభుత యని రిచటి బుధులు. 271

గీ॥ 'శ్యామజీకృష్ణవర్మ' ఘూర్జరనివాసి
భరతఖండస్వతంత్రతాఖండనాసి
దీనికై పన్నుగడ యిందు దీటుకొన ద
టంచుఁ బయనమ్ము కట్టె లండనున కపుడు. 272

మధ్యా॥ నాసికాపురము కాపురము నలువొందు సోదరత్రయము
భూసురరాజపాలనవిభూషాయితచతురమంత్ర
భాసురసావర్కరన్వవాయము, మాతృబోధ విగ
తాసుభయము, కడు మంతు తండ్రి దామోదరపంతు. 273

క॥ వారు 'గణేశ వినాయక
నారాయణులున్', బ్రతిన వినాయకు డూనెన్
భారతరిపుమర్దనమున
నాఱునుఁబదియేండ్ల బాలు డంబిక యెదుటన్. 274

క॥ అట చాపేకరుల వధము
నిట సావర్కారుశపథ మేకావధు, ల
చ్చటివారి త్యాగపథ మి
చ్చటి వీని కవిత్వరథము సాగించికొనెన్. 275

క॥ సావర్కరు వాంఛాఫల
శేవధి నెలకొల్పె సంస్థ, చిలువలుపలువల్
గా వెలయుచుండె శాఖలు
యావద్రాష్ట్రింబు, వంగమందు ననుగముల్. 276

ఉ॥ స్వ లమందు సఖ్యలను భ్రాత సుశిక్షితులం బొనర్పఁ బూ
నా డుగా కళాలయమునం బరియించు వినాయకుండు స్వి
న్న పతిత్వ మాంభణితనాయక మా త్తవిదేశ్యవస్త్రకీ
లా గితాంబరజ్వలనలాస్యము హోళినిఁ జేసె పండుగన్. 277

గీ॥ తిలకు బంధనాలయవిముక్తిమేయి వచ్చి
యిల్లు తిరునాళ్లు గాగఁ గొన్నాళ్లు నిలచి
ద్రవిడభూలక్ష్మి జయమాల సత్కరింప
నించి లంక గమించి యేతెంచె మగుడి 278

గీ॥ ఞామమును ప్లేగు పందెము చఱచుకొని ప్ర
భుత్వ మండగొని విజృంభితత్వమునఁ జె
లంగె ననవలె, రైతుల వెంగలితన
మిందు లేదు కాంగ్రెస్స్వర్గఋభువులార! 279

ఉ॥ రైతుల చేతి పంటలను రాలుపుకొన్నది, తద్బలమ్ముకై
శ్రోతములందు మంత్రముల ఙోకగ నూదిన దెన్నొ ముచ్చటల్
లోతును చూపి భావిని వాలో! సుఖ మున్నదిపొం డటన్న, దీ
భాతిఁ బ్రవర్తిలెన్ బ్రభుత, వ్యాధియు నాధియు సాతు లీ యెడన్

క॥ పదునై దేడులనుండి వి
పద యనినను, వినని ప్రభుతపై నొత్తిడిఁ దేఁ
గదలించెఁ బ్లేగు మనల న
నెఁ దిలకు 'లక్నో'పురిపనితకాంగ్రెసులో. 281

గీ॥ ఒకక్కటియు రెండు మూడు నాల్గిక క్కరణి గ
ణించి బొంబాయిరాజ్యపాలాంచితేత
రక్రియలఁ దెల్పి కా దందురా? యెవరయి
న నిట వీని నని సవా లొనర్చెఁ దిలకు. 282

మధ్యా॥ఇట్టి నుడుల్ పల్కరాద యిచ్చట, వీని తీర్మాన
మట్టులుంచుము, విరమింపవా యాధిపత్యమునుండి
నెట్టన విరమింతు నే ననె "రమేశచంద్రదత్తు", ప్రజ
రట్టు తెలుపరా దని యనరా దెవండే ననెన్ దిలకు 283

శా॥ సుశ్రేయఃకృతిమైఁ బ్రజన్ దనుపగా శ్లోణుల్, మహారాజరా
జశ్రీ లందఱు, రాజపూజితులు, పెల్చన్ రాజమాన్యల్ "త్వమే
వ శ్రీమానసి లోకమాన్య! జనతాభవ్యప్రతిష్ఠాపనే
విస్రబ్ధా వయ" మంచు మెచ్చెఁ దిలకున్ విస్ఫారవిద్వత్సభల్.284

గీ॥ ఒక మహాసభ లోకమాన్యుఁ బొగడుచు వ
చించె నతని యుపాధ్యాయవృత్తికాల
మెంచి, భరతోర్వి తన్ను దా నేలుకొనును
జాగు జాగే పదునొకండు సమ లటంచు. 285

క॥ తన రంగు తగ్గకయ ద
ర్శన మిడి పుంభావవాణి సత్యభువిన్ జే
రె నని తిలకు శ్రద్ధాంజలి
మునుపడి ఘటియించె మాక్సుముల్లరుకు సభన్. 286

క॥ నా గురువు, నాదు జీవము
నా గరిమము గని గతించెనా! పవలున్ రే
తే గురువు లయ్యెను గడచు
చే గతి నని పొగిలె రేనడే చన గోఖ్లే. 287

చ॥ తనదు కుటుంబమం దొకడు తక్కువ యయ్యె నటంచు గేస్తుగే
స్తును దురపిల్లె, నా కతడె తొల్తఁ బ్రవేశము రాజకీయమం
దునఁ గలిగించె, వాని నుడితోఁ గృతితోడ మరాటజాతి చే
తన మని వాకొనెన్ దిల కుదారసదస్సున రేనడేమృతిన్. 288

గీ॥ ఎందు కనవలెఁ బ్రభుతయు నెంతొ చేసె
నాయకులు నెంతొ చేసిరి సాయము ప్రజ
కవసరమ్మునఁ, గల దొక యవధి యెట్టి
బెట్టిదమునకు నని తెల్పి ప్లేగు పోయె. 289

గీ॥ ఆ మహావ్యాధివేళ గోఖ్లేమనీషి
ప్రజకుఁ జేసిన సేవ చెప్ప వశమౌనె!
బాలగంగాధరుడు నల్లె పాటుపడియెఁ
గాళిఘట్ట మేగిరి వారు కాంగ్రెసుకయి. 290

అరవింద ఖండము

మధ్యా॥ కఱవులో నధికమాసంబుగాఁ దలంచెద రని యొకరు
మరొకరి యింటి కాతిథ్యమతిఁ జన నెంచని దినము
లరుగుపై నున్నట్టి వాని నరసి తల్పుబిగించు దినము
లరుదెంచె జనపదమ్ముల కడవులన్ గార్చిచ్చు లట్లు. 1

ఉ॥ పండిన పంటవెన్నెలలు ప్రాకెడు చీకటినేలసొంపు తె
న్నండొకొ! యంచు దేశము కనంబడెఁ గన్నుల నీరు గ్రమ్మ, ప
ట్టెండును లేక యన్నము గతించెడు పేదలు పల్లెలందు తే
కుండుట లేదు, నిర్జలము కూపము నిష్కరుణాత్మకై వడిన్. 2

మధ్యా॥ అల్లుకొనె నకాలజీర్ణతావస్థ ప్రకృతికి, సుమన
ఉల్లసనము లేదు, మాడె నోషధు, లారోగ్యశిశువు
తల్లడిల్లె, నెటు పోయెనొకొ! దాని జనని వర్ష, జనకు
డుల్లము చెడి యంటియంట కున్నాడు హేమంతఋతువు. 3

క॥ ఈ తిలో జాతీయమ
హా మొనసె రాజధాని యం, దధ్యక్షు
త్వ డు వాఘా ప్రజలన్
స్వ లఁ జేయఁ గడు రాల్చె వాచాఫలముల్. 4

అలా॥ చెప్పె "దిల్షా యెడుల్ జీవాచా" క
కుప్పలఁ దన కీర్తి కుప్పల్ గాఁగ
నొప్పె "సోక్రటిసు" తుల్యుడు రనడే
య ప్పండితాత్మ శాంత్యబ్ధివీచి. 5

ఆ॥వె॥ ధీమహితుడు రానడే మహాకవి 'జార్జి
యిలియటు' పలికినటు బృందగాన
మందుఁ బాల్గొనంగ నరిగె స్వర్గమునకుఁ
దేజరిల్లుచుండె దేవునెదుట. 6

క॥ మన గ్లాడ్‌స్టన్ మన "మార్లే"
వినిచిరి ఘనకృతు లయి ప్రభవింతురు ఘను లం
చు, వెలినడకగులుతులు మన
మును కాల మను నిసుక నిడి పోవలె సుండీ! 7

గీ॥ ధర్మపాలనమునఁ జరిత్రన్ ప్రసిద్ధి
కెక్కినా రిరువు ర శోకచక్రవర్తి
చక్రవర్తిని "విక్టోరియా", క్రమించు
గావుతన్! శాంతి నీ దొడ్డగరితయాత్మ 8

మధ్యా॥ స్వ యు డాస్థానకవి సుజైత్రిటను డన్నట్లె యామె
ని ంచి దివిఁ దాల్చినది నిరుపమామ్లానపత్రసుమ
వ ంగ్రథితకిరీటవర మనశ్వరము, కొన్నా ళ్ళ
ని తయొ యిడకయుండునే! కొన్ని వాక్కులు మనకు 9

క॥ పతము పాతము లేని స
మేతణ విక్టోరియా జయిని యేల్బడిలో
నీ ఉతిజనహృత్పేటిన్
రతితరత్నము తదాఖ్య నాల్పెలకల దై. 10

క॥ నయన మభారతదర్శన
మయినన్ భరతోర్వియున్నయనమున హృదయం
బయనంబు కలది యాయమ
ది, యామెయొడ లక్కటికముదినుసున నయ్యెఁ 11

ఆ॥వె॥ గద్దె యెక్కగలడు ఘను డైన యువరాజు
మోకరిల్లి గద్దెమోల నపుడు
భరతఖండ మగును భరదదృష్టాఖండ
మిదియ కాంగ్రెసునకుఁ బోదలు నదను. 12

చ॥ మరియొకమారు కాంగ్రె ససమాన నిజప్రభుభక్తి చాటుకోఁ
దరుణము వచ్చె,నిట్టి మన తత్పరతన్ గని యింతొ యంతొ మేల్
జరుపును సార్వభౌముడు నిజాసనభాసననూతనోత్సవాం
తరమున, ని ట్లనన్ సభ ద్విధా, యొకవైపున పిల్లికూతలున్. 13

రథో॥ గోఖలేముఖులు మెచ్చ వెండివా
గ్వైఖరీలసితు డయ్యెను వాఘా
యాఖువతిక్కచకిచాయితబాధా
మౌఖరుల్ కలవునన్ బ్రజ కయ్యెన్ 14

సీ॥ శక్తివంచన లేక విశ్వంబు దులిపి
సాయ మొనరించెనుఁ గలవుఁ బాయఁ బ్రభుత
యెన్నికోట్ల రూప్యములు ఖర్చిడిననేమి
దైవకర్తృక మీ పాటు తప్పదయ్యె. 15

చ॥ ఇరువదియైదుకోట్ల ధన మేల్బడి ఖర్చుపడె న్నిజంబె, యి
వ్వలవున నెన్నికోట్ల విభవంబును దేశము నష్టపోయె గో
డ్లటి? పసిలేని సేద్య మగునా పసిలేనిది ఖాద్య మౌన! యె
త్తెలగునఁ బ్రాణి నిల్చు? నినదింపవొ యింతటనేని మేఘముల్.

ఆ॥వె॥ ప్రజలవలన నిండు భాండారముననుండి
ప్రజలకై వ్యయించు ప్రభుతశక్తి
పెక్కువగునె! వ్రేలు ముక్కుపైఁ బెట్టించె
బెట్ట కోర్చి పల్లెపట్టుజనము 17

మధ్యా॥ వచ్చిన వైస్రాయి లైదు వత్సరముల నే మెఱుంగు
నిచ్చట బాగోగు లరయ నింక నైదుంట మెఱుంగు
వచ్చినవాడు కర్జ నిట ప్రజల కష్టచ్ఛేదనమున
మెచ్చదగిన సర్జ నగుత! మీవత్సమర్జార్జనుడును. 18

సీ॥ వ్యయము న   నయోమయాధ్వమున నూట
యేబదియు కో   రూప్యమ్ము లెపుడొ, యెంత
యైన నే మిపు   రోగ్యహారితము లగు
నీటి యొనరుల   ర్వరి కోటులె గతి. 19

ఉ॥ కావులు త్రవ్వకోఁ బ్రభుత పంచక రైతులకున్ ధనంబు, గో
దావరినుండి పోలె సరిదావళి సర్వమునుండి నీరు తే
ర్రావళి కందఁ జేయక సరోవరవృద్ధికరంబుగాక యీ
పోవడి దెచ్చి తానె కలవౌ నిట, దీనిని గుర్తెఱుంగుతన్! 20

ఆ॥వె॥ భరతధరణి నీరభారకేదారసం
భరితభాగ్యసరణిఁ బ్రభుత చేయ
సంఘ మేరుపరుపఁ జవర, ద్రాతువనంబు
పంట యెంతొ సీధు వంత దొరకు 21

గీ॥ వెండిరూపాయికే పదకొండణాల
కన్న విలువ లే దిప్పుడు కాగితమ్ము
రూప్యగౌరవ మొందె, నిర్గుణము, సగుణ
మైన తీరునకు నిది యుదాహృతంబు. 22

గీ॥ సైనికవ్యయకర్తన చాల ముఖ్య
ము, సహకారధనాగారములయు సంఖ్య
వృద్ధి కావలె, నిటుల నింకెన్నొ కలవు
సువ్యవదనతు లివి కాని సొంపు వలయు. 23

మాలిని॥ శ్రుతియుగసుఖపాచాసుతుమ బ్రాహ్మ వాచా
ధృత మగు ప్రభుభక్తిన్ దేశబద్ధానురక్తిన్
వితతముగ వచించెన్ వెండియున్, సన్నుతించెన్
గృతవిషయవిమర్శం బెంచి యాస్థాని వానిన్. 24

గీ॥ దక్షిణాఫ్రికాప్రజలయుద్యమముఁ గూర్చి
వ్యవధికర్తనదక్షు డధ్యక్షు డిడిన
పంచనిమిషమ్మునసె యెట్లొ పలికి గాంధి
పొందెఁ దీర్మానమునకు నామోదముద్ర. 25

క॥ ఆ వాఛాయుతుడు బ్రిటన్
లో 'వెల్బి'దొరయు నితరులున్ భేషన నెం
తో పలికిన వాజ్మాలపు
భావము గోఖ్లే కథించెఁ బదుగురు మెచ్చన్ 26

గీ॥ ఎండ కెండి వానకు నాని యెపుడు గుప్పె
డున్ మెతుకులకొఅకు చెమటోడ్చుజనము
స్వీయవాగ్దానపత్రము చివికిపోని
ప్రభుతచే సుఖపడు నికఁ బలికె గోఖ్లె 27

ఆ॥వె॥ అన్నమాటతప్ప దాంగ్లవిభుత్వంబు
మాటలోని శబ్దమండలమున
కన్యవిధము చెప్పు నర్థమ్ము నసె మృదు
గల్ల ఘాతభాష ఘనుడు గోఖ్లె 28

క॥ ఇరువెన్ని, లొకటిన్నర,
వరుసఁ దదర్థంబు నట్టపైని సువర్ణా
భరము తగ నిచటి తలసరి
వరుమానము గ్రంథ మొకటి పగటెను "డిగ్బి". 29

గీ॥ అట్లు ముఖచిత్రమున మూడు నంకెలు నొక
దానిక్రిందొక టైన పుస్తము, నబ్రిటిషు
పాలనం బను నౌరోజి వ్రాసిన నెటి
పొత్తమును కాంగ్రెసిరువర్గములు నుతించె 30

ఆ॥వె॥ కాంగ్రె సనధికారక ప్రజారాజ్యసం
స్థాన మని ఫిరోజిషాయుఁ దిలకు
వర్గయుగళపతులు పలికి, రైనను నేమి
మితికి అతికి వాదమేళ సామి. 31

ఆ॥వె॥ అన్య మైన వృద్ధి యల్పము, రాజకీ
యాభివృద్ధి గొప్ప యనును షాయు
శాసనమ్ము మెచ్చు షా పల్కుమార్పుతో
దానిఁ బిల్కుమార్పఁ దలచుఁ దిలకు 32

గీ॥ ఇచ్చినన్ని హక్కులు గొని యికనుఁ గొన్ని
యంచు నన్నిటి నిడుదాక నాంగ్లవిభుత
కొత్తు లొత్తు ఫిరోజిషాద్యుక్తభాష
తిలకదృష్టి వైస్రాయ్‌బండితేజిహేష. 33

మధ్యా॥ పది దైవశాసనములను పాటింప కార్జించిన భర
తధరను వానిఁ బాటించి తగ నేలు కాలము దూలె
కుదుర దనెడి లండన్‌రాజ్యగోష్ఠి నాకర్షింప నుభయు
లు దొరకొనిరి గ్లాడ్‌స్టన్ దొరపిలుపునఁ దలపు లుడివోవ. 34

క॥ అది యట్లు సాగుచునె యుం
డఁ దదన్యాధ్వముల వెదక దక్కొ౯నె నళివా
దిదళము, మితవాదు లటులు
మెదలన్ దలపర శతాబ్దమితఫలుస్థలై నన్. 85

గీ॥ వార లై రిషుపద్ధతివారుగా న
కృత్యకారులుగా నిరసింపఁబడిరి
వీరిచే, రాజభక్తి లోపించు దేశ
భక్తు లద్వైతులును వీరు ద్వైతు లగుచు. 86

మధ్యా॥ పలికె పా లండనున మన పరిష త్తుశాఖ యొం డలరు
కొలకొల మనుచు నెప్పు డది కొమరొందుతః యితోధికముగ
పలుదొరల్ మెచ్చగఁ బూర్వపాలకపాలితం బౌచు
నలదాని పత్రిక యిండియాఖ్య మఖండర్ధి నెసగ, 87

రథో॥ ఈ సువర్ణసుమపంక్తివాసిత
వ్యాసపత్రికప్రచార మిందు నై
మోసులెత్తుఁ బ్రజ రాజకీయచి
ద్వ్యాస మంచు సభ బాగుబా గనన్. 88

ద్వి॥ తిలకాదులును మెచ్చఁ దీర్మాన మిందు
నలదక్షిణాఫ్రికావాసివడిగూర్చి 89

సీ॥ ఎటుల వచ్చెనొ మీకె యెఱుక పెద్దమ్మను
సాగనంపు డ టంచు, సర్వకృషిక
ఋణదానచణఘనధననిధానముల గ
ముల నెలకొల్పు డంచు, లలితంబు
సౌభాగ్య మిచ్చుటి చదువరులకుఁ బద
వుల నిం డ టంచు, నిందలి జనంబు
దక్షిణాఫ్రికనుండెఁ దద్బాధకము చట్ట
మును తొలగింపు డంచు, నిటులె మరి

గీ॥ ప్రత్ననూత్న నిర్ణయములఁ బ్రభుత నెంచి
వేడుకోలునఁ బ్రకటించె వినయశిఖర
ముఖరభారతజాతీయముఖ్యసమితి
విద్యగూర్చియు నొక తీర్పు విన్నవించి. 40

ఉ॥ జాతి స్వతంత్రజీవనము సల్పుకొనన్ దగు విద్య, యంత్రసం
స్ఫీతపరిశ్రమప్రదము విద్య, స్వదేశముకన్నఁ బ్రాణమున్
కీతగఁ జెప్పు విద్య, మన కిప్పుడు లేనిది విద్య, పూర్వ వి
ఖ్యాతిని దెల్పి పౌరుషము కాంతిలఁ జేసెడి విద్య, కావలెన్.

ఉ॥ భారతరత్నగర్భ కుర వైనది కా దిపు డున్న విద్దె, సే
వారతిమిద్దె, సైన్సున విపశ్చితు లిర్వురొ మూవురో యశః
పారగు లింత భారతుల వర్గున, భారతి కుమ్మరావమై
యేలుకొనంగ నిత్తడివి నేని లభింపవ యిందు పెంచికల్. 43

వసంత॥ చెప్పన్ దగున్ మిగుల నేడు జపాను తెల్విన్
జెప్పించె స్వప్రజకు విద్య స్వతంత్రరీతిన్
కప్రమ్ములున్ మొదలు కప్పి పొగల్ నభంబుఁ
గప్పార్చు యంత్రవరముల్ తుది గా రచించెన్ 44

మధ్యా॥ మన బుద్ధి లొజ్జు మరియును మరగుజ్జు నగుచున్న దీ వి
కిరపు విద్యావిధానమునఁ, గేవలాచార్య గౌరవము
పరమదాస్యంబుపా లౌనె! ప్రాచీస్థితికిదని నెత్తవలె
గురుకీర్తి మనది పాశ్చాత్యకుస్థలిన్ శంఖ మొత్తవలె 45

ఆ॥వె॥ మరియు నిటులు లోకమాన్యుండు వాదించె
విద్యగూర్చి తగు నివేదిక నిడ
సంఘ మేరుపఱచు సందర్భమునఁ లజ
పతిఫిరోజిషాలు బా గనంగ 46

గీ॥ భారతీయప్రయోజనకారి విద్య
తీరుగూర్చి శ్రమించినవారిలోన
ప్రథమగణ్యుడు లజపతిరాయి తిలక
సహితముగ నేతదుపసంఘసభ్యు డయ్యె. 47

గీ॥ ఉగ్రవాది యౌ సావర్కరుల్లము మిత
వాదిపర మౌ బెనర్జీయు బలె లజపతి
మాన్య "డిటలీ" వినేతకు మాజినీకి
నేకలవ్య శిష్యుఁడు తిలకిష్టు డగుచు 48

ద్వి॥ అతని విద్యావిషయంబు భాషణము
శ్రుతి కెంతయో అంత మతికి భూషణము. 49

మధ్యా॥ న్యాయము పీటముడిపడ నన్యోన్యము మెలిసికొన్న
యాయా ప్రభుత్వశాఖల రయమ్మున విడదీయ, భార
తీయులకుఁ గొలుఁ వీయ, సమధికబుణదధనసదనని
కాయ మెక్కువ సేయ, బ్రిటనుఁ గాంక్షించి తీర్పు లా సభను.

ఉ॥ మీ కరమున్ భజించెను సుమీ! తొలినుండియు నస్మదీయచా
మీకర మెల్ల నంటుకొని మింటిని పన్నులు సేనఖర్చు భూ
మీకరముల్, దురాశ విరమించి ప్రజల్ బ్రతికింపరయ్య! ధ
ర్మాకరు లైన మీరు దొరలార! య టన్నది తీర్పు నా సభన్. 51

మాలిని॥ చదువుల యుపగోష్ఠిన్ సభ్యులై భారతుల్ సం
వదదుచితవిధుల్గాన్ మన్పు వైస్రాయి యంచున్
మొదలిటి వగు తీర్పున్ మోసు లేపొంది సస్య
ప్రదము లగు న టంచున్ బల్కె నంతాన కాంగ్రెస్ 52

క॥ లాలాలజపతిరాయి శు
భాలాపము సాక్ష్య మొప్పె వైస్రాయికడన్
మౌలిక మా సాక్ష్యము, ధృతి
మూలము, విద్యోపసంఘపురఢక్తములన్. 53

మధ్యా॥ ఈ మహా ప్రభుత్వవిద్యావిధానమును ఖండించుచున్నానునేను, మొలిచెడి
మా ప్రజాస్వతంత్రనవభావములను మాయించుచున్న దిది, బహునగ
రప్రసిద్ధాస్మదీయజాతీయకళాశాలలకు మాఱుదల్లి, యాచా
ర్యప్రకాండులకిందు బడుల నిర్వదైదు రూప్యములు నీయదు జీతము, 54

చ॥ ఇరువదినాల్గుకోట్లకు క్రమింపగ భారతసంఖ్య విద్యకై
కోఱలు ప్రభుత్వపున్ వ్యయముకోటియులక్షలునాల్గెరూప్యముల్
వఱగును దీని యాఱవది వంతు బ్రిటన్ప్రజ, దాని విద్యకి
దొరతనమే వ్యయించుఁ బదితొమ్మిది కోట్లు, క్రమమ్మ లిట్టివో!

గీ॥ అతడు లజపతిరాయి దుర్మతిపరాయి
ఆటులు పల్కె నేల్బడిపెద్ద యాంగ్లు నెంచి
ప్లీడరై గడించు ధనంబు, లీడరై వ్య
యించు నతడు సంఘముశోభ పెంచుకొనగ. 56

గీ॥ శంఖమున సాంఘికమ్మనుఁ జక్రమునను
రాజకీయమ్మ నెఱపు నారాయణుండు
స్మృతికి వచ్చు లజపతిరాయి తలపింప
కార్యశూరులలో నగ్రగణ్యు డతడు 57

గీ॥ స్తవమునకు నోచలేదు కై స్తవము పంచ
నదపృథివి లజపతిరాయిపెదవి కదలి
యే మతమువారి కా మతమే జనిత్రి
తల్లి పైవడ నొప్పెడు తనయు డున్నె? 58

మధ్యా॥ ఆర్యసమాజసాహాయ్య మందిన లజపతిరాయి
నిర్యన్నవోత్సాహాధార నించిన ఫల మైదు నదుల
శౌర్యమ్మనకు మించినయది, శరణాలయ మనాథజనము
పర్యాప్తము చదువు, కృతము వగ్రహమ్మునకు నిగ్రహము.

క॥ మాతాజీ యని పిలువగ
జాతీయంబు బడిఁ బెట్టి స్వాతంత్ర్యముపైఁ
బ్రీతి స్నేహాలున సం
గాతిన్ గల యోర్తు కలదు కలకర్తాలో. 60

గీ॥ కాంగ్రెసును చూడవచ్చి యా గరిత లోక
మాన్యు రావించికొని తన మందిరమున
విప్లవముఁగూర్చి చర్చించె విస్తరముగఁ
బంచె సహాచరు నతడు నేపాలమునకు 61

మధ్యా॥ సహాచరుడు ఖడేల్కరుండు సాధించె నందు సాయంబు
పిహితస్వవర్తనంబు రయిఫిళ్ళ కర్మనివసనంబు
విహితవిదేశ్యంబు కాని వెలువడె దాని సైజంబు
రహిత మట్ట నృపధైర్యంబు ప్రహిత మనంతవిఘ్నంబు 62

సీ॥ జోషి సైనికశిక్ష జెప్పి జపాన్గత
ఘూర్కాలతోఁ బాటు కుతిలపడియె
ఆఫ్ఘనుస్థానంబు నరసి పట్వర్ధను
వ్యర్థుడు తిరిగివచ్చి నసిగె
సిద్ధి లేదు సహాస్రబుద్ధికి జర్మనీ
యాత్రి నేత్రానందమాత్ర మయ్యె
బాంబుసాహిత్యంబు పంతు, నోడన్ బోక
నా పంతు, బాపటు నచ్చఁ బలికె

గీ॥ వినియు విననట్లు కనియునుఁ గననియటు
నొనరుతలికి నిరీక్షించుచుండెఁ బ్రజల
నుండి రావలె తిరుగుబా టొగి న టంచు
లోకమాన్యుండు యత్నరత్నాకరుండు. 63

క॥ శివనామస్మరణం బె
క్కువ గా మారేడు నీడఁ గూర్చొను యోగి
ప్రవరుండు వివేకానం
దవిదుడు వాచించెఁ దన జనమ్మున కిటులన్. 64

క॥ కైలాసమున కితడు చను
వేళ దరిసె, వీని యొడలు వీని ప్రియశ్రీ
సాలచ్ఛాయ సమాధిన్
బోలుత మని, యొడలు విడిచి పూర్ణుం డయ్యెన్. 65

క॥ కలకర్తా కలకర్తా
విలపించిన దతని శోక విని, భారత మె
ల్లెడ సంతాపసభ, మహో
జ్జ్వలయతి చనె జీవగట్టు జాతి క టంచున్. 66

క॥ పేర్మిమానందుడు శిష్య
గ్రామణి సలిపి గురు వనిన గతి నెలకొలిపెన్
శ్రీమత్తత్కసమాధ్యభి
తో మీమద్వేదపారధామము పురిలో. 67

క॥ వందించె సభ వివేకా
నందున్ శ్రద్ధాంజలిన్ ఘనము, పూనాలోఁ
గ్రందిలెను తిలకు వాణి జ
పీంద్రుడు జాతీయవాది హీర మ టంచున్. 68

క॥ అటు వేదాంతము నిటు ని
ప్పటి భారత రాజకీయ బాధాంతము నో
క్కటె నుడి స్వామి పలికె, భూ
ఘటితనుతి యతి యత డుగురు కరణి న టంచున్. 69

ది॥ కాసాడి కాంగ్రెస్సభకుఁ దిలకు చనె
నా సభ కరుదెంచె నరవిందఘోషు. 70

గీ॥ పూర్వజన్మఁ దపస్వి, యిప్పుడు వచస్వి
యా "యహమ్మదాబాదు" పురాభిరామ
కాంగ్రెసునఁ బల్కెఁ దొడగె నగ్రాసనాధి
నాథుడు సురేంద్రనాథ బెనర్జిబాబు. 71

శా॥ న న్నధ్యక్షునిఁ జేసినారు సభ కీనాఁడున్ హితుల్! పెద్ద లు
న్న న్నాకన్ననుఁ, గార్యదక్షతఁ బ్రథన్ మర్యాదఁ గూర్మిన్ బ్రజన్
వెన్నాడించిన నమ్మకమ్ము కలవాఁడే నేత, లేకున్న వా
డన్నందాలనుఁ లేత, నేత నని న న్నన్నొక్కండుఁ వీరమ్ముకై. 72

పృథ్వీ॥ భరద్విగుణశోభలో వఱలెఁ గాంగ్రె సేతత్సమన్
బరిశ్రమసమాకులం బగు నహమ్మదాబాద నై
పరిశ్రమము లంగకవ్రజము రాజకీయాఖ్యమౌ
శిరంబు గల దేశలక్ష్మి, కివి పాయుతన్ గార్శ్యమున్. 73

గీ॥ క్రాలె నిరుడె పారిశ్రామికప్రదర్శ
నంబు కాంగ్రెసుతోఁ గూడి, నవ్యభావ
వివణి శ్రీబరోడేంద్రు డావిష్కరింప
నీ ప్రదర్శనము ఘనత కొ్రవ మంచె. 74

మధ్యా॥ పసితనమ్మున నున్న వివిధవస్తు పరిశ్రమములను
కసి యేమొ! పెంచదు ప్రభుత కనలేదు తా ననినట్లు
పోసగించి భారతవస్తువుల ఘనోత్పత్తిని మన
మెసఁగాని కొనవలె వీనినే దిగుమతివానిబదులు. 75

క॥ నవజీవనమునకును వ
స్త్రవితతకిన్ రంగువేయు చతురత్వంబున్
భువికెల్ల ఘూర్జరమె నే
ర్పె, వేయు నిక రాజకీయరీతికి రంగున్. 76

గీ॥ అగ్గిపెట్టెలో నిమిడెడియట్టిది, యుద
కాంతరమునుండి కాన్పించునట్టిది వస
నంబు భారతముక్తంబు నలుదెసలకు
లంకణముల మనుగుడుపు లయ్యె స్మృతులు. 77

గీ॥ రాజకీయనపుంసకరాజి యైన
మన కిపుడు వృత్తికళయును మంద మయ్యె
జబ్బులనుఁ జాయ మనపడు శ్రమము చక్ర
వృద్ధితో లాగికొనదొ సమృద్ధశక్తి 78

గీ॥ విశ్వవిద్యాలయనిబంధవిధుల మార్చి
తెంచి యొక సంఘమును నియమించినాడు
నేడు వైస్రాయి, వాని కందింప డిన
పెక్కు సలహాలు కలహాలు పెంచునవియ. 79

గీ॥ వత్సరముల బరువు మోసి వంగిన జను
లెన్నడును తమ గొంతు విన్పింపని జను
లేల్పడినిఁ గొల్పు జనులు, ముస్లిములు, కంర
నిభృతరవమునఁ దెగడిరి సభల వీని. 80

క॥ ఒక కీడొక మేలున కౌ
ను, కదలించినవి మతులు నుడులు ముసల్మాన్
ప్రకరములవి మనవియు నీ
మొకరిదొరల విధుల నెదురు పూన్కి కుదురుగా. 81

చ॥ అమవసనాటి చీకటుల కందవు పున్నమినాటి వెన్నెలల్
క్రమ మిది భారతీయుల కగమ్యము కానిదె కాని నేటి సం
తమసమునందు దీపముగఁ దక్కిన దున్నతవిద్య యొక్కచే
యమితఘనైకసాధ్యమగునా! యదియుం, బ్రజపాట్లు చెప్పనా! 82

గీ॥ పలుకుడక్కొలు పురపరిపాలనము స
మున్నతము విద్య యాంగ్లవిభుత్వ మిప్ప
టి కిడిన వరంబు లివ్వి, నేటి విధి విద్య
బహువిషయపుస్తకం బౌనొ! పరిత వెడగు 83

గీ॥ ప్రభు వనుమతింపనిది పని ప్రజకుఁ గాదు
ప్రజ యనుమతింపనిది యట్లె ప్రభువునకునుఁ
గాద టంచునుఁ దెలియడో! "కర్జను"దొర
సామిగూఢము నడత, యాగామి వ్యాఖ్య. 84

ఆ॥ అంత విద్యావిషయికసంఘాంతరమున
హైందవు డొకండె, దేశమం దధికసంఖ్య
ప్రజ నడపు కళాశాలలు, వానిఁ బ్రభుత
యర్ధదూరములనుఁ జేత యబ్బురంబు. 85

క॥ విద్యార్థు లెన్నుకొనియెడి
వ్యాద్యులకున్ దావులేక యేల్బడిచే సం
పాద్యం బగునేమొ "సెనేట్"
మద్యము త్రాగినది కోతి మన దశ యొకచే. 86

ఆ॥ జీవిలో జీవి జీవి రా వెలుంగఁ
జేయు జీవము విద నాఁ జెలగు ననుచుఁ
బలికె డాక్టరు " ంగ్" దీనబంధు వగుచు
దీన బంధముఁ గలి న దేశికుండు 87

ఆ॥ విద్య నరికట్ట కందఱు విత్త మది య
టంచు సెలయేటిఁ బలె దాని నరయఁగలడొ
దానఁ గర్జను దానరాధాసుతుండు
తద్రహితుడొ! యహితుడు బాధారతుండు 88

గీ॥ లేమి భారతమందుఁ దూలింపలేమొ
మనము దానిఁ బాలింపకయునికి తగవు
"లార్డుజార్జిహేమిల్టను"లపిత మిద్ది
లేమి తొలగద, ప్రభుతయు నేమి యనద. 89

మధ్యా॥ కమిటీలను కమీషణులనుఁ గల ఘనోన్మేషణప్రభుత
క్రమ మిది భారతదైన్యరాహిత్యమున కని తెలుప
కమిటీని వేయ దేలో తన కథ తానెఱింగియొ తనవి
రమణమె కావచ్చు ననియొ! రాకుండుఁగా కట్టి యదను. 90

చ॥ కఱవులు వచ్చు వృష్టి తఱు గై యనివార్యము లన్నవల్కులం
దుఱవులు లేవు, భారతమె యొందునొ! దేశము లెన్నొ వానికిన్
గుఱియగుచుంట లేదొ!యవి గోడ్వడ వేల యిటుల్?వినా యవృ
ష్టి రగిలె హేతు విం కొకటి చేద్వడి భారత మింత బెగ్గిలన్. 91

మధ్యా॥ ప్రజలకు దండన కలదు ప్రభుతకు ద్రోహము సేయఁ
బ్రజలకు ద్రోహము సేయు ప్రభుతకు దండన లేదు
గుజగుజఁ బన్నులు వేసి గుంజుకొన్న యొడమె సీమ
కు జరుప ధనధాన్యనిధులఁ గోల్పడి ప్రజ కలఁ వీఁదు. 92

మధ్యా॥ రూపాయలకుఁ గరెన్సీగ రూపము మారి చెలామ
ణీ పౌండ్ల మార్పున నగుచు నిన్నయున్న విలువ నేడు
రూపటి తమ సరుకులకు రుద్ధ మై తగిన మూల్యంబు
పాపాయిల కెటులో పెట్టి పస్తులున్నారు భారతులు. 93

మధ్యా॥ పెరుగుట లేదు జనమ్ము విపరీతరోగమ్ములకు ని
కర మౌ చికిత్స యందక, జగాపొదుపున భారతీయు
డురరీకృతోదావ్యాతి, యిటు లుండియున్ దిండిలేక మృతు
లర రె! లకులుఁ గోట్లు, దీని కంతకు మూలంబు ప్రభుత. 94

గీ॥ తన ధనమును తనకొలకుఁ దా వ్యయించు
కొనెడి యధికృతిఁ బ్రభుతలో జనత పొంది
నపుడె యీ పస్తులునుఁ జావు లంతము, లిది
యాపభ్రాతము చీక టన్నంత నిజము. 95

మ॥ ఇది యష్టాదశమంబు కాంగ్రె, సిది మధే వార్ధి పోతం, బి కిం
త దవున్ బోవలయున్ దిమింగిలగిలాద్య త్తమార్గాన న
స్మదభీష్టం బగు దీవిఁ జేరుటకు, విశ్వాసము రాణించు వ
ట్టుదలన్ జేరకయుందు మె ట్లటకు?గో వు కార్యార్థికిన్. 96

క॥ స్నానము భోజన మటులన్
మానవజన్మాధికార మగు వో టిడుటల్
మానితుని రాజకీయస
దోనిష్ఠగ నెన్నుకొని కృతార్థుడగుటయున్. 97

గీ॥ బ్రిటనువిభుత యన్ మామిడివిరివిసీడ
నందలము నొకటిగ మన మమరుచుకొని
నట్టి కాంగ్రెసు దివ్యవరాయితఁబు
చెట్టునీడ పెద్దది కాపు చిన్నదైన. 98

ఉ॥ కర్మమె ధర్మ మంచు, ఘనకర్మహితంబె మతం బటంచు నే
మర్మవిదుండు చాటెను, సమాధియు వేనిది ఘూర్జరంబు శ్రీ
వర్మముఁ జేసె ద్వారక విభాసిత మై మన నాయకుం డతం
డర్మిలిఁ బ్రోచు కృష్ణుడు త్వరా త్తఫలం బగునట్లు కాంగ్రెసున్.

సీ॥ ప్రజల వాణి దివ్యవాణిగాఁ గైకొని
వారు కోరినట్లు వర్తిలి, కడు
ప్రేమపాత్ర మగుచుఁ బెద్దరికమ్మును
బ్రిటనుప్రభుత నిల్పఁబెట్టుకొనుత॥ 100

వినో॥ అని మరియు నిజో క్తిగంధవాహా
మ్మున కెరటాల్ కెరటాలు కేకిసల్ గా
జన మను సరసున్ జగన్మనోజ్ఞం
బనుఁబొనరించెను బోౢడ యా బెనర్జి. 101

క॥ దెబ్బతినిన జాతికిఁ బెడ
బొబ్బయిడన్ గాక ధారవోలువున వావా
దిబ్బడిగొనినను ఫలితము
బెబ్బగ నరవిందు డెంచి విసుగున వినియెన్ 102

ఉ॥ హూణుల కొల్వుఁ గొల్వ మది నొల్లక నిర్వసు వయ్యు దేశ్యసం
స్థానము నందుఁ జేరి యొక సన్నని దొ వదవిన్, గ్రమక్రమా
ధీనకళాలయాధిపత దీధితి నొందెఁ బ్రసన్నతాకరుం
డా నరవిందసూరి యకళంకుడు, రోహిణి వాని భాషయున్.

క॥ అరవిందుడు బహుభాషల
నెఱిఁజదివినవాడు, చదివె నిగమమ్ములనున్
సరిక్రొ త్త యర్థమును కొ
న్ని బుజ్జి నిగమమంత్రములకు నిర్ధరియించెన్. 104

క॥ అరవిందమున మరందము
లరవిందుని యాంగ్లకవిత నర్థమ్ములు, త
త్పరిశీలనమున ఝుంకా
రరవమ్ములె కాదు ఖేచరమ్ములు మనసుల్. 105

మధ్యా॥ "ప్రాతలాంతర్లకుఁ గ్రొత్తలాంతర్లు" శీర్షిక గాగ
నాతని గ్రుడ్డికాంగ్రె సెటు లర్థప్రదర్శక మన్న
వ్రాతలు పత్రికన్ జదివి భగ్గుమన్నారు నాయకులు
వ్యాతత మిటుల నెల్లెడల వ్యాసప్రబోధ మాతనిది 106

చ॥ తెలియనివాఁడఁ గాను ప్రజ తెల్వని తేటను పైకిఁ దేర ని
య్యిలఁ గల సంస్థ కాంగ్రె సొక చేయనీ, దాని నిశాతముం బొన
ర్పు లలిఁ గడంగినాఁడ, నొకరో మరి యిద్దరొ నాకుఁ దోడుగా
నిలుతురొ కాంగ్రెసీయఘననేతలు నా నుడి సార్థకం బగున్.

చ॥ నిలువరుగాక కాంగ్రెసుగణేయులు, వీ లయినంత వేగ నా
త్మల పరిశీలనంబునకుఁ దార్కొనుచో ఫలితంబు కొంత నా
పలుకు, బ్రిటన్‌విధాన మలవా టయి పెద్దలు రాజభక్తితోఁ
గలుపుచు దేశభక్తి కపకారము సేయునెడన్ సహింతుమే। 108

మ॥ దయతో హాని యొనర్చుటల్ బ్రిటనుచేతల్, రాజకీయమ్ములో
నయిదా ఱెయ్యి వొకొన్ని హక్కు లిడిజాత్యస్వా యితోద్యన్మహో
రయపూర్ణోద్యమ మాత్తశయ్యము నొనర్పన్‌జూచు నవ్వారి తె
ల్వియ గెల్చున్ మనమల్పలాభమునఁదృప్తిన్ గర్వమున్‌జాటినన్

గీ॥ దేశమునకునిరోధముక్తి గలిగింప
నైంద్రజాలికశక్తి యెట్లనువుపడును ?
రొమ్ముచిఱుచుకోవలయుచిత్రమ్ము నిదియుఁ
గాదు శాసనాసావిస్తరాదికంబు. 110

ఉ॥ తల్లి యె యౌనొ ! యీ సవతితల్లి భ్రమన్ మఱి సెల్లి దేవుఁడే
తల్లి గ వచ్చె నాంగ్ల విభుతాకృతిఁ బుణ్యము పుచ్చెఁ గాంగ్రె సై
యెల్లర కంచుఁ గొందఱు వచించినయంతనె, పారఁజూచి యీ
తల్లిని నేఁడు భారతమతల్లి దృశన్ గురిసెం బ్రశోణిమల్ 111

ఉ॥ అందఱు కూడబల్కికొనినట్టిది లండనుగుంపు, భారతా
ళిన్ దొగరొందనీకఁ నెఱిఁ జెప్పుచుఁ జేయక యాస చంప కా
మందుఁడు కాదు నేను నిను మన్చెద నంచు నొక శ్లోకళ్ళఁ బై
కిన్ దెగనాడుకోఁ దెలియకిపొర కాంగ్రెసు నమ్మెనాంగ్లులన్. 112

క॥ మాన్యతరము కాంగ్రెసు చై
తన్యసరోవరము స్తబ్ధతామరుభూమిన్
శూన్యంబు రాజకీయా
ధ్వన్యులకు దగ యని చిత్తదార్ఢ్యం బొదవెన్. 118

మ॥ ఇది లేకున్నను తేజరిల్లఁగలవా రే యొక్కరో యిద్దఱో
యిది కాంగ్రెస్ ధ్వజ మౌనుడస్సిన సిపాయిఁ దేర్చి పూన్పంగఁదో
హాదముం బ్రల్పకృతుల్ చిగుర్ప,గుడి యా నాశామహాదేవి, కా
నిది విద్యాలయ మైకమత్యమున శిక్షింపన్ సమస్తప్రజన్. 114

మధ్యా॥ క్రమవడినారు ఫిరోజిషా మెహతాదినాయకులు
తమ న్యాయవాదవై ఖరులు తగు నని రాజకీయమున
నిమిడిచి, యైకమత్యము గడించెను కాంగ్రె సనుట క్ర
మము కాదిది గడించిన దొక మాటపొందిక, క్రియలేదు.

చ॥ క్రియ మొలకెత్తుచుండఁ బులుగే పయికొన్నది పక్షపాతులై
బయటకు రారు సంకుచితభావతలమ్మననుండి నాయకుల్
గయికొన రెల్లరుం బ్రజలు కాంగ్రెసు నీ గతి నున్నదాని, దీ
ని యిపుడు పొల్పు పద్ధతికినిన్ విజయోద్ధతి కెన్నొ యామడల్.

ఉ॥ ఈ విధ మయ్యు నియ్య దొకచే గతి కాంగ్రెసు దేశమంతకున్
బావిగ రాజకీయజలమండిత మై, యిది యెండిపోవు లే
దే విషపూరితం బగును దీనిది యీ విధ మిట్లె సాగినన్
బావురు మన్న నా భరతమాత ననుం బలికించె నీ వడిన్. 117

చ॥ చులుకనగా మొ వైరి కిటుచొప్పన వాదుల నన్న బుద్ధితో
నలుగునొ!కాంగ్రెసీయుడు, నిజాత్మయె వైరికిఁ జోటటంచు దు
ర్బలతయుఁగల్పుగోల్ క అవుస్వార్థముమాంద్యముభీతిస్వీయముల్
బలగము వైరి కంచు మది బాగుగ నమ్మి యతండు గెల్చుతన్!

ఆ॥వె॥ ఇటకు బ్రిటను నుండి యేలవచ్చు జనంబు
మొదటి నీట వచ్చు మొసలిమచ్చు
వారి దరియక మన ప్రజలకు మన పూర్ణ
వాంఛ వినుప జయము పించ మెత్తు 119

ఉ॥ ఏనును నంత మోటుగ వచించుట లేదు మదీయ భ్రాతలున్
దీనిని నంత తేలికగ దీ విడనాడి గణింపరాదు, స
న్మానముతోడఁ దూచినవి మద్వచనమ్ములు, కాంగ్రెసీయు లిం
లేని విమర్శనమ్ము సహియింపరో సంస్థకు మూత సాం పగున్.

గీ॥ ఆయుధవిమర్శనముపైని యాహవము, త
దాయుధమ్మున పీ లయినంత పనిఁగొ
నుట ముదావహము, ప్రశాంతి న్యూన మగును
పాలితుల పాలకుల శక్తిపదును వేళ. 122

క॥ ఇపు డట్టి వేళ లేదు, స
త ప్రయత్నమ్మునకు జోలఁ బాడిన దాంగ్లే
యపరిచితవిధానమ్మున
సపరీక్షాత్మావలోకసమయము వచ్చెన్. 123

క॥ ఇటులే కొనసాగునొ యీ
ఘటనమె, యంధుండు నడుపగా నంధుని వా
రెటులన్ గోతిం బడుదురొ
యటులే నాయకుడు ప్రజయు నస్మద్ధరణిన్. 124

గీ॥ హృదయపూర్వకసక్తిసంప్రేషితధ్వ
నంబు నెఱుగదు నుడి, సంస్థ నాటుకొన్న
పద్ధతులు కా వయా క్రమబద్ధములు! వి
నాయకులు కాంగ్రెసున నున్న నాయకులును. 125

ఉ॥ మాకును గొన్ని వాక్కులను మాదొరలార! యొసంగుడంచు నా
జూకుగ నల్పసంఘజనచోదకులై ప్రతిమాలుచుం బ్రజా
నీకనినాదమున్ గొలువ నేరనివారల కాంగ్రెసెట్లు జా
త్యైక మగున్? దదీయములు ధ్యేయములున్ జటకావిహాయముల్.

క॥ అంధజనమునకు మా ము
నంధులె చూపింతు రై నేతలు ని
ర్బంధమున నొప్పిరో
నంధులు కారు కల ౼ క్క యశు య టంచున్. 127

ఉ॥ ఛాయము దీని కున్న దొక కన్ను, మహాంధము కాదు, కాని జా
తీయము గాదు కాంగ్రెసు, పదింబదిగాఁ బ్రజపేరు చెప్పగా
నే యగునా! ప్రజల్ తెలియరే సభ యున్నటు,లా ప్రవేశ్చ యే
మో యనతే యెఱుంగ దిది, మోసమున న్నిజమంటు కావలెన్.

మధ్యా॥ మేము ప్రజాప్రతినిధులమే కాక కాంగ్రెసధికృతి
సోమింతుము, ప్రకటించెదము సుష్ఠుగ యోజించువారి
శ్రీమదాశయముల ననుచుఁ జెప్పె సమితి నొక నేతృ
సోముడు, ప్రజ యెటు లౌను సుష్ఠుయోజించువార లన? 129

గీ॥ వార లౌదురు తనవంటివారె యాంగ్ల
రాజకీయవస్త్రాదిక ద్రవ్యములను
దిగుమతి యొనర్చి భారతదివ్యసంస్కృ
తి నణచెదువారు, ప్రజ కింత తెలివిలేదు. 130

మ॥ తగ నేకాతియు నేకపథ మయినంతన్ దాను జాతీయ మె
ట్లగు మేధావుల దైన కాంగ్రెసు? పరీతాశేషదేశప్రజం
బగుఁ గావచ్చు, మరెప్పుడో యది! మిథోభూషోక్తులన్ దాచి నే
తృగణం బగ్రఫలార్థియైనపుడు నిర్భృత్యుక్తియైనప్పుడున్ 131

ఆ॥ వె॥ బిందువు కృత మయ్యె, సింధువు కర్తవ్య
మయ్యె; బరువు చాల దయ్యె, నిన్ను
జూచినాము కాంగ్రెసూ! చపలుల వార
సూ! శివోక్తి యిదియుసూ! శ్రుతంబు. 132

మ॥ కొఱలెల వాదిగనిండియా, యెదిరియాంగ్లోయిఁడియావాద మ
య్యెరె! కాంగ్రెస్, మెహతాదులెందఱోవకీళ్ళు! లండనే బడ్జి! ఫేష్!
వితిగెన్ వాదము పెక్కుమంది యగుటన్ ట్లీడర్లు, మాట్లాడనీ
యరుగా! వాదిని, గెల్పు గంటపని తానై వాది వాదించుకోన్.

గీ॥ వాదబలము లేదన్నట్లు కాదు, న్యాయ
వాదు లాత్మీయులే, కాని వేదవడిరి
శక్తిలో నుక్తిలో, జాతికార్యమునకుఁ
కోర్టునన్ దీర్పు వలయునో! క్రొత్తవింత 134

గీ॥ వ్యాధితత్కాలశమనము కాదు, వలయు
దాని నిర్మూలనము, దెబ్బ తప్పుకొనుటె
కాదు, కొట్టవలెన్ జోర, వాది బ్రిటనె
యిండియా కాదు, మన దోష మిటనె కలదు. 186

ఉ॥ ప్లీడరు లీడరైనపుడు పెక్కులు చిక్కులు, న్యాయశాస్త్రముం
బీడితముం బొనర్పక లభించినదానికె తృప్తి నొందుచో
నేడులు నూఱునైన మన మెక్కడ నుంటిమొ యక్కడే, చలం
బోడునొ? యన్న నోడదు, బలోత్థము, జాతియు లేద యోడినన్.

గీ॥ శ కోశమునన్ దక్క శౌర్యము గన
న వారు నాయకు లౌట యప్రతిష్ఠ
ర మునఁగాంతి ప్రజయందుఁగ్రాంతి పెచ్చు
విద్ధ బుద్ధమై యది వెలికి వచ్చు 187

మధ్యా॥ బ్రిటనుదేశచరిత్ర నధికరించి యటులే భారతంబు
స్ఫుటితాధికార మగు నను పొల్లె కాక సకలదేశ
పటల మింతియ యని నేతృపటువు ఫిరోజిషా పలికె
కటుశబ్ద మిది, యసత్యమును, కావచ్చు బ్రిట నట్లు. 188

గీ॥ అమెరికాయిటలీలకు నట్లె యౌనె?
యేడువందల యేండ్లు సాధింపలేని
రాజకీయవిప్లవమును తేజరిల్లఁ
జేసికొనదే! యయిదునేండ్లఁ జెలగి ఫ్రాన్సు 189

మధ్యా॥ గ్రహియింపగలము వస్తువును గంగామహాప్రవాహమున
గ్రహియింపలే మలంకారఘనబెనర్జీవాచనమున
సహియింప మతని ప త్కంతొ సౌందర్యవంత మాంగ్లజన
సమాజసంస్కృతి యన, మరియు సరిపోవు నది మనకు ననిన.

చ॥ ఒకడు పదేండ్ల నేర్పు చదు వొక్కరు డొక్కటె యేట నేర్పు, నీ
రకముగ నాలసమ్ముగనఁ ద్వరన్ బ్రజరాజ్యము లయ్యె దేశముల్
చెకపికలాడె నిం దెదియొ చెల్లక యయ్యది మందయాన మౌ
నొకొ! మన త్రోవ చూపునది, నొచ్చెను దేశము కాంగ్రెసీయతన్.

క॥ పొరపడి నడచెడు నడతకు
మఱకువయే మందు, ఘనతమాశయములనుం
బరికింతురు వ్యాపారపు
సరళి నెవరో వారితోడ జత వలదండున్ 142

ఉ॥ కాలమహో। వాహమున గడ్డి నృపత్వము గాగ భారతే
రాలసిత గాఁ బ్రజల రాజ్యము సాగును, దీని శోభ కా
వాలము సామ్యము, సభన్ మొరపెట్టెడి సారదూరగుల్
వైశము రో నుల్ వగిది వర్తిల నేర్తురుగాత! మింతటన్ 143

గీ॥ ఒప్పుకొందు మంధుల మోచు నోళ్లు దగ్గ
రుంచుకొని దేశభక్తి కుదించుకొని కృ
తకము సెగ పెంచుకొని మెహతా ప్రజకు ప్ర
బోధ మిడఁ దగు రో జిది కా దనంగ. 144

చ॥ అనభిమతంబు విద్య తన కంటకయుం బరియించువానితో
నెనయును దేశభక్తిఁ బ్రకటించెడు కాంగ్రెసువాడు, పెద్ద, నే
ర్చెను కొడు కుద్ధరించు నని ప్రీతిలి యాసల మోసల న్నిరీ
క్షణ మొనరించు తల్లి మది గాసిలదో! భరతాంబ పీనిచే. 145

ఉ॥ మాత కుమారులన్ దడవి ప్రమాన్పడి పెంచితి నేమి భాగ్య మ
మ్మా! తని గుండె రొమ్ము తత మయ్యెను, పట్టియుపట్టనట్లె మేల్
సేతయు, వీరు పొంగి పనిఁ జేయరు, తెల్విక వేడి రాద, యే
మాత్రము తెంపు లేద యని మాన్యులతోఁ దెలియం్రదతో ననెన్. 146

గీ॥ నీరమో కావలసినది నీటి నుఱుగొ
నీర మది ప్రజారాజ్యము నియుత మేని
తదితరంబు సంస్కరణకదంబ మెల్ల
వట్టి నుఱుగు, దానఁ దగ యెట్టు లరుగు? 147

గీ॥ దేశమునకు మీ రిప్పుడు తెచ్చినట్టు
లెంచుకొనుచున్న యా రీవి యెండమావి
యనెడువారి మనము తిట్టుకొనుట తాల్చి
మనము మన కండ్ల దుమ్ము కొట్టుకొనుటె యగును. 148

క॥ పెఱలు వలె మనల మనమే
సరిగ విమర్శించికొని లసత్పథగమనం
బురఁ దొడరినపుడె విజయం
బరపైఁ జాతికయుఁబటిక యధిగత మయ్యెన్ 149

ఉ॥ పలుబడిన్ విడిన్ బ్రతిఘటించుట తోడుత రాజకీయముల్
మూలము ముట్ట నేర్చి జనము న్నడపింప సమర్థు డౌచు నీ
నేల కొకండు కావలయు నేత నెపోలియ నట్లు, వాని దౌ
శీలము కాంగ్రెసు నూనవలె శ్రీకరు డట్టి డొకండు లేమిచే. 150

ఉ॥ భారతపాలనమ్మునకు వచ్చిన హూణులు పెక్కు రల్పసం
స్కారులె, యేతదాతపము గాంచని కన్నులవారు తక్కుగా
నారయుచుందు రిచ్చటి జనంబును స్వర్గమునుండి యిందుఁ దా
మారడిఁ బాపగా దిగితి మంచుఁ, గులీనులు నుంద్రు కొందఱున్

ఉ॥ వీరలలోన 'హ్యూము' కురువిందము, ధైర్యగుణమ్ము 'రోము',ని
ర్దారతిఁ బాపి భారతు కరమ్ము కరమ్మునఁ బూని యల్లదే!
దూరమునందుఁ జూడు భవదూర్జితగౌరవతేజ ముజ్జ్వల
త్తారల మధ్య, తూర్పునకుఁదారె, నిటన్ దిగు నంచు వాకొనెన్.

ఉ॥ భారతతేజమున్ ధరణిపై దిగఁ జేయగ నైన యోగము
న్నేరుప దయ్యెఁ దా నెఱిగి నిర్మల "నార్మను"జాతిశౌర్యరే
ఖారుచిరుండు హ్యూము, తనకాంగ్రెసుకప్పటి పారమంతె యౌ
నే! రచియించి చూపవలదే! మొదలే పరిపూర్ణరూపమున్. 153

చ॥ అమితము తా నెఱుంగును క్షుధార్తి నిటన్ జనతాంత్రదృష్టి, వ
ల్వ మరచి పైని బిగ్గ ముడివైచి బిగించిన చింపియే బ్రిటన్
క్రమణము భారతమ్ముపయి కాదనరా దని తా నెఱుంగు న
గ్రమహితుడై నహ్యూంహితుడుక త్తెఱసేయకయుండెకాంగ్రెసున్

చ॥ ప్రజలను చేతఁబట్టి, కృతభాషులుగాఁ గృతశక్తిభూషులున్
భుజయుగరుద్ధమోషులుగఁ బొంపెసలార్చి, యుదుండి! రాజకీ
యజనితసర్వభాగ్య మని యార్వడ హ్యూం, బ్రిట నీదొ వెంట నే
గజగజలాడి, భారతికిఁ గాదొ వతంసము వాని నామమున్. 155

మ॥ ఎవడెన్నన్న విధానబద్ధుడను సుమ్మీ! యన్నచో వానినిన్
దెవడంబోదు, తదిచ్ఛ కా ననదు కాదే యంచు వాకోదు, పా
ము వలెన్ జుట్టక సందడిన్ గదలిపోవున్, హార్యాము గుర్తించెనాం
గ్లవిభుత్వ బును, మిన్నకుండె నత డేలా? జ్ఞాత మ వ్వానికే. 156

ఉ॥ దాని కిరీట మయ్యదియ దాల్పుఁ బ్రజాశిర, మీ యహంకృతి
స్థానము సంస్థ కాదు, తొలి దౌ వడిదెబ్బనె యుక్తిసీల నెం
దేని బిగించు స్పష్టసులభేద్యసుయత్నమువాడు నుద్యమ
ప్రాణమెఱుంగు హార్యాము పొరపాటుపడెన్ దొలిమెట్టుదాటడున్

చ॥ అని యరవిందఘోషు తొలి వ్యాసకదంబము పత్రికాముఖ
మ్మునఁ బ్రకటించె, మెచ్చి యలవున్ జనసైన్యుడు లోకమాన్యు వి
య్యనువునఁదోడెసంగబహిరంగముగాఁ బ్రజఁ గూర్చి యుద్యమ
మ్మున గెలువంగవచ్చు నని పొంచె నొకానొక పుణ్యవేళకై 158

క॥ అరవిందఘోషు తిలకున్
బరిషద్బహిరుచితతలసమాసీనులు గా
నరవిందు డనె మహాశయ!
కలకుదనము స్వప్నవార్త కాంగ్రెసుసంస్థన్. 159

ఆ॥ వె॥ తావకీనకీర్తి తావక కేసరి
పత్రికాముఖాభిభాషణమ్ము
చేరె నాకు, రెండు చిమ్మించెఁ గస్తూరి
యేకరీతిసురభి లోకమాన్య! 160

మ॥ మిము బోలంట్లన్ గన రత్నగర్భయనభూమీదేవి యొప్పొందె, త్యా
గము నేర్పెన్ గురువౌచు మాకు ప్రభుతన్ గద్దించి మాట్లాడి బం
ధము లన్ సైచిన తావకప్రకృతి, విద్వద్వర్యహార్యతు! వా
క్యమునందేని బలప్రదర్శనము మృగ్యం బైన యీ వేళలన్ 161

ఉ॥ నీ వొకరుండవే మగడు, నీవలె పంచనదేంద్రు డొక్కడున్
గావలె, తక్కు నేతలకు కావలె మగ్గములే స్వతంత్రతల్
గావు, నరోత్తమా! నడపగాగదవే ప్రజ నెల్ల సంయుగ
జ్వాలిలసత్స్వరాజ్యవిజయాభరణారుణరత్నదీప్తిగా. 162

చ॥ మునగను చింతగాఁ దలతుమో పడిపోదుము దాని నెక్కి,యి
య్యనువునఁ గాంగ్రె సట్టిది మహామహా! నెత్తిని నోరు పెట్టి కెం
తో నొడివి వ్యాసధార విరతుండను, మానస మచ్చిపోవు ప
ల్కిన కది యంద కున్నది,యకుంఠిత మీవు శ్రమింపకుంటివే!

మధ్యా॥ చెవి నిలు కట్టుక పోరి శీఘ్రమే ప్రతిపట్టణమునఁ
బనిసమయువకఁ సంస్థలను పాదుకొలిపి శిక్షణంబు
నవశస్త్రవిద్య నందించిన యెడ నాయుధము లార్జించి
బవరమునఁ బ్రభుతన్ మనము పడవేయ వాలుగాఁ దలతు. 164

ఉ॥ ఆ సమయమ్మువచ్చుదను కాగక మీరును మేము కూడి నా
నాసదుపాయముల్ తగ జనమ్మునఁ జేతనఁ బెంచి గోష్ఠులున్
వ్యాసములున్ స్వతంత్రకు ప్రస్థము లౌచుఁ బరాక్రమింత మ
య్యా! సమరంబునం దపగతాయుధమం దరిభీషణంబుగా 165

చ॥ అన నరవిందబాబు! యిపు డన్నది మిక్కిలి బాగు, గోవుగాఁ
గనబడు వ్యాఘ్రమంచుఁ బ్రజగాంచిననాడు ప్రభుత్వము త్త్వమున్
జొనిపి ద్రుధాతువున్ శరణుజొచ్చును, మున్ బవరంబు వీగిపో
యెను ప్రజతోడు లేమినెయహీనబలాఢ్యులుయోధులైననున్. 166

ఉ॥ ఎల్లసిపాయిదండు నొకచేసమయమ్మునఁ దాడిసేయమిన్
బుల్లసిలెంగదే! జయము పూర్వము, నేడు నదే సమస్య, యే
వల్ల లభించు శస్త్రములు? వ్యర్థుడ నైతి దొడంగి, యీవు నే
నెల్లిద మౌదు మీ యువకు లేగరొ యన్మదనుజ్ఞ చొప్పునన్ 167

ఆ॥ వె॥ ఒకటి సేయ బోవ నొకటి కావచ్చును
సంస్థలందు యువకజనము వ్యష్టి
హూణహత్యవలన నురిఁ బడవచ్చును
దాన నుద్యమమ్ము తగ్గవచ్చు

క॥ నీవో నేనో చెప్పక
యేవాడున్ గాల్చరాద యేల్బడివారిన్
పోవడి యిది మన యువకుల
లో వెలయకయున్న సమితు లొప్పవు సఖుడా! 169

చ॥ అది యటు లుండెఁ గాంగ్రెసు సమర్థమె యైనను రాజకీయపుం
బదును ప్రజాగ్రహీతము నొనర్చుట కెప్పటికేని దానినే
కుదు రగునట్లు సేయవలె ఋణ్ణము నీయది వ్యాసమాలలో
నిదియ పఠించినాఁడఁ దగవే యది తత్సమ మొండు లేమిచే. 170

గీ॥ ఒక పనికి బుడ్డిదీపమె యొనరుఁ గాని
యెన్ని బుడ్డిదీపము లైన నేమి "గ్యాసు
లైటు" కాదు, కాంగ్రెసు గ్యాసులైటు దాని
వెలుగునందు స్వరాజ్యపుఁ బెండ్లి విందు. 171

చ॥ మనలను వీడినన్ మనముమాత్రము వీడము కాంగ్రెసున్, బ్రజన్
గొని పురిగొల్పి కాంగ్రెసునకున్ గల కంపము దీర్చి దీనిచే
సునిశితభాష నేల్పడికిఁ జూపుడు వ్రేలును చూపి యూపున
ట్లొనరిచి దీని కంపము మహోదయ! దానికి మార్పుకుందుమే! 172

క॥ నీ బలగమె నా బలగము
నీ బాసయె నాదు బాస, నీ బాటకును
న్నా బాట కలియు నరవిం
దా! బృంహితసుగుణబృంద! యని తిల కనియెన్. 173

క॥ అరవిందువైపు కొందఱు
మరుసమఁగాంగ్రెసున కేగ మదరాసుపురిన్
సురుచిరనాయకవాచన
విరచనములు వినిచెఁ గొంత పీనుల విందై. 174

గీ॥ విశ్రమించి లేచినవాడు వేగ ముందు
వాని పరుగిడి యందుకోవచ్చునేమొ!
రాజకీయమ్మునను కళారంగమందు
సాధ్యపడదు నిత్యాశ్రమస్థలము లివ్వి 175

ఉ॥ సాహితిమగ్నుడై గడపె సంసదధీశుడు కొన్నినాళ్ళు "లాల్
మోహానఘోషు" రాచరికపున్దలపుల్ విడి, రాజకీయయో
గీ! హాసదూ! య టంచుఁబలికెన్ మెహతా యితనిన్, వచస్వితా
దోహలి యాత డేల్పడి నెదుర్పని యందఱు జోగులేయనెన్. 176

ఉ॥ మోహనఘోషు వాఁడౌనె వపుర్వ్యసనమ్ములవైభవమ్ములతో
మోహితముం బ్రజన్ సలుపు ప్రొద్దులు పోయినవండి! సూరి దై
బాహిరపెట్టునో పిహితభారతధైర్య మెవండు వానిదే
యాహవసదన్నవర్ణనము, హాస్యములన్యులమెచ్చిపలుకుటల్. 1

ఆ॥వె॥ రాజకీయ మనగ రాజ్యానఁ బ్రజలకు
బాగుగూర్చుసేత, యోగి యనగ
స్వార్థరహితవృత్తి, ప్రజలార! న న్నెంతొ
గౌరవించె నిటులఁ జీరి మెహత. 1

క॥ "క్లికు్కలు" టకు్కలు నెకు్కవ
తకు్కవలున్ రాజకీయ ధర్మము లగుచో
మకు్కవసేయని మాదృశు
డెక్కడనో దాగియుండుటే యుచిత మగున్. 1

ఉ॥ బైటకు లాగినారు నను పల్వురు మిత్రులు నేడు, వారికిన్
గాటముగాఁ గృతజ్ఞుడను, కాని కృతఘ్నుడ నౌదు నొక్కటే
బాటనుఁబట్టి నాయకులు వర్తిలరో ప్రజమేలుగూర్చి యా
రాటముతోడ, నేలుబడిబాగకుఁ జక్కగ బుద్ధిఁజెప్పరో, 1

గీ॥ నీరు లేకగాలికిఁ బండునెట్లు పంట?
కర్మ లేక వాగ్ధాటికిఁ గలుగు నెట్లు
రాజ్యమందుఁ బ్రజాస్వామ్యరమ్యశోభ?
దీని నెఱిగి నాయకులు వర్తింపవలయు 1

ఉ॥ వేనిది వెండితీగలును వెన్నెలతీగలు జుట్టు? దేశసే
వానిభృతాత్ము డై ముదియువానిది, వేరొక డైన నారపి
చే నెటు లౌను, విశ్వసుఖజీవనపావనభావనాయుతుం
డే నరశబ్దవాచ్యుడు, నుతింపము వానరశబ్దవాచ్యులన్. 1

గీ॥ అల్పసంఖ్యాక మను మాట నధిగమించి
కాంగ్రెసు సిరువదియవయేటి కళుకు లొలికె
నల్పసంఖ్యాకు లైన మహర్షులెకద!
భారతమునకు దీపాలు పట్టినారు. 1

గీ॥ కాళిదాసాదికవికావ్యఘట్టము గొని
యెంద ఱెంత సొగసుగ విరచింతు రేని
వారి సాహిత్యవృత్తాన ఫలములే గ
దండి! తొలివారు మలివారు నట్లె సుండి॥ 184

గీ॥ బిరుదు లిడి పిరుదులు గని పీట వేసి
పదవులన్ దగువారలఁ బెదవిఁ గదప
నీద నీ దయ యను నుడినిన్ వినా ప్ర
భుత్వ, మట్టిరు నిందు సభ్యులునుఁ గలరు. 185

గీ॥ ప్రజల కాంతకుఁ ఛత్రము పట్టదేని
కాంగ్రెసునకు నాయుఃకాలగణనము కల
దిది ప్రకాశించుగావుత, మిందుబింబ
సఖ మగుచుఁ గాల్చనిది శిఖిజ్వాల యగుచు. 186

గీ॥ కంచుకంఠము, నూఱు నాల్కలును వదన
శతము మృత్యువు నెదురించు శ్వాసకోశ
మివ్వి కావలెఁ బ్రజను దీపింపఁజేయ
"వర్జి"లు క్తి "సై బిలు" సూరి పలికినట్లు॥ 187

ఉ॥ నల్లనినీటియేట నృపు నైనను పీడక నావఁ జేర్చి యే
బల్లి దు డేనియున్ దిరిగి వచ్చుట లే నటు లావలొడ్డునన్
జల్లగ నుంచు నావికుడు జల్లెడ చేసిన నేమి కాంగ్రెసున్
పిల్లలు వెత్తి లే నటులు పేర్చిరి పెద్దలు నై శుభంయువుల్. 188

గీ॥ యువకులార! పునాదిపై నుప్పరిగ స
మమ్ముగా యుష్మదీయభావమ్ముపై ని
భావిభారతకల్యాణభరము కలదు
ధర్మ మిది యని చెప్ప మా తరము కాదు 189

ఆ॥వె॥ పారితోషికంబు పదికోట్ల వరహాలు
కోటి బిరుదు లైన సాటిరావు
ప్రజల భావమునకుఁ బరిపోషకం బైన
వర్తనమ్ముతోడ వాక్కుతోడ. 190

ఆ॥వె॥ తన్ను తప్పుపట్టు జనముమాట న్నిజ
మరసి కోపపడమి మానవత్వ
మవును, తన్ను తానె సవరించుకొనుట దే
వత్వ మవును, దానవత్వ మెదురు. 191

క॥ జాతీయతతో నంత
ర్జాతీయత సర్వవర్ణ సమత యొకరి వౌ
వెత సుఖమును తనవే యని
మతి నెంచుట ప్రగతియందు మాకవగుణముల్. 192

గీ॥ ప్రభుత మన్నింపవలయును ప్రజల నుడి ను
పాయనీభూతరత్నమ్ము చాయఁ జదువు
గౌరవించిన మెదడునఁ గోరవోవ
రాదు బుద్ధి ప్రజాస్వత్వవాదము విని. 193

మధ్యా॥భారత మాతృసంతానబాధకుం డైన యాంగ్లునకు
ఘోరదుష్కృతికి దండనము కోర్టున తగినట్లు లేదు
గోరంత తప్పు సేయంగ కొండంతఁ జేసి దాని నిట
వారిని దండించి బ్రిటనువారిని మెప్పించు జడ్జి. 194

ఆ॥వె॥ సభలు తూచి యిచ్చు స్వాతంత్ర్యలక్ష్మికి
పెద్దకొడుకు కాడొ! బ్రిటనువాడు
వాని చేత పిదప దౌనె! భారతమందు
పక్షపాతమునకుఁ బట్టువడుచు. 195

చ॥ బుజు వొనరింప కాగడము నేనినిగూర్చియునేని శృంఖలా
భజనము తీర్పు తప్పుగద! వానిదొ బాధ్యత తప్పుసేయమిన్
బుజు వొనరించుకోగ, నిది యిందలివారిని కష్టపెట్ట నౌ
సుజనవిరుద్ధశాసనము చొప్పడె కర్జనువల్ల నేటికిన్. 196

ఆ॥ జనులలో హంతకులు నలెగ్జాండరాది
"కైజ"రంతరాజన్యులు కర్జను తమ
కర్మలను దైవసంకల్పధర్మములుగఁ
బలుకు టెంత! విడ్డూరమో! తెలియరయ్య! 197

ఆ॥ కలవు దేవుని దినచర్యగ్రంథకనక
పత్రమున కాటకమ్ము నిప్పచ్చరమ్ము
తన ప్రభుత వంగభంగమ్ము ననియె కర్జ
నరసివచ్చి సరిగాఁ జెప్పు మనుడు వాని 198

గీ॥ ఇరుగుపొరుగులె యాను నాగరకతయు న
నాగరకత, ఫ్రాన్సునాడో నలిపి పాఱ
వేసె నవతల నిర్బంధశాసనముల
నేటి తెచ్చి బ్రిటను వాని నిందుఁ జేర్చె. 199

ఉ॥ పన్నులు పెంచి యీ ప్రజ విపన్నులనున్ బ్రిటనుప్రజన్ సుసం
పన్నుల నీ ధనమ్మున నొనర్చుట యిచ్చుటి చేతి వృత్తులన్
దన్నుట దేవు నిష్ట మను నాలిక వైతరణీప్రణాళికా
ఖిన్నమటే! ద్విదేవు లోకా! వెన్నిడెనే మన దేవు డూబ యై

చ॥ తనువును రెండుచేసెడి విధమ్మున కర్జను వంగభేదమున్
బొనరుప నెంచె భావబలపూర్ణభవద్వచనక్రియల్ రయ
మ్మున మదరాసురాష్ట్రజనపుంగవులార! యెదుర్చుమమ్ము గె
ల్పునవిలసింపఁజేయుత! ప్రభుత్వమునున్ విరమింపఁజేయుచున్.

ఆ॥ పేదప్రజలు తిండికిమాడి బెగ్గిల నిటఁ
జేసె యువరాజపట్టాభిషేక ముత్స
వంబు వైస్రాయి ఢిల్లీపురంబునందు
కాకులనుఁ గొట్టి విం దిడె గ్రద్దల కన. 202

క॥ ఈ యుత్సవమున వ్యయిత
శ్రీ యిందలి కలవుఁ బాపి జీవం బిడదో!
కూయిడుచు బడుగు లయ్యో!
ఆయువు కలిగియును చచ్చి రన్నము లేమిన్. 203

గీ॥ గుడిసె జాతిజీవమునకు కోట యగుట
నుచితవిద్య గ్రామీణుల కొనరవలయు
గ్రామమునగ్రామమున నొండు గ్రాలవలయు
పాఠశాల చైతన్యాదిపీఠలీల. 204

చ॥ అనియుఁ బునఃప్రసంగకరు డా సదఈశుడు మిన్నకుండె, నా
తని మృదుచాతురీభరసుధామయసూక్తికిఁ గేకిసల్ తగన్
జనము సమస్తముఁ గెలసెఁ జల్లని సౌరభమందమారుత
మ్మునఁ బలె, వచ్చురచ్చకుశుభోదయమైనది బొంబయీపురిన్. 205

ఆ॥ వె॥ బాస యనెడి కత్తి దూసిరి వైప్రాయి
నడువడిపయినిన్ బెనర్జిగోఖ
లేలు, చెరిగిపోయె నాడు మితాతివా
దాంతరమున నున్నవాద్దుగీత. 206

గీ॥ నిత్యకృత్యమ్ములో! పెక్కునిర్ణయములు
పూర్వములు, కొంత బెంగాలుభూమి వేఱు
చేసి యస్సాములోఁ గల్పు చేతకు నిర
సనముగాఁ గ్రొత్త తీర్మాన మొనరె నొకటి. 207

క॥ అది తక్క తక్కినవి తమ
కదివఱకే యవహాసింప నైనవిగా నుం
త దనిసి రరవిందు హితులు
మది శుక్లప్రతిపదిందుమానిత మగుచున్. 208

భవానీ మందిర ఖండము

శా॥ నిర్మాణాత్మక మైన తీర్వొకటియేని లేదు కాంగ్రెస్సభన్
గర్మం బీ గతిఁ గాలె నేటికిని సంగాతీ! యనన్ స్నేహితుల్
దీర్మానించెను వ్యాసరూపమున బోధింపన్ బలావాహానా
మర్మజ్ఞుం డరవిందఘోషు ప్రజకున్ మాతృస్థిరామోదమున్.

ఉ॥ వ్యాసము ముద్రితం బయిన స్వల్పమె కాలము పట్టు నెల్లెడన్
మోసుకపోయి పంచుటకు, మోపరు లెందఱో, పంచు మిత్రులున్
ఖాసిలు పల్లెలున్ బరనపారనముల్ తగి దీన కేతకీ
వాసితముల్ వనమ్ము లటు, పత్రిక తోడ్పడె నొండు దీనికై. 1

క॥ కేవలము వాచనమ్మున
నీ వైభవ మెట్లువచ్చు? నెందో యెందో
ప్రావృణ్మేఘము కురిసిన
యావద్భారతము పంట నందుకొనునొకో? 2

క॥ ఇరువురునున్ వారింద్రుడు
నరవిందుడు కర్తలైన యావ్యాసముపే
రు రహించె భవానీమం
దిర మని, తత్సారఘంట నినదించె నిటుల్. 3

ఆ॥ భారతి భవాని భారతాంబ యన నొకరె
యాయమయ శక్తి, ప్రకృతిరమ్యగిరిహృదయ
మందు నిర్మింపవలె నొక మందిరమ్ము
నామె, కర్పింపవలె నామె నందఱమును. 4

ఆ॥ మందిరానుబంధ   గ మఠము వలయు
బ్రహ్మచారు లా   రమువారలు సమస్త
భారతీయవిజ్ఞానము   బంచిపెట్ట
వలయు వేలై వి శ్వ్యాల కలత లేక. 5

క॥ కొందఱు దేశ్యులకున్, వీ
రందఱు కృతకృత్యులౌచు నా పదపడి పెం
డ్లిన్ దలపవచ్చు, నర్చకు
లుందురు కదలకయ, మాఱుచుందురు వీరున్, 6

గీ॥ ఈ జగం బను చక్రము నెవరు త్రిప్పు
దురు? భవాని, యా యమ్మయ దుర్గ కాళి
సృష్టికర్త్రి, భ్రమణమ్మున దృష్ట యామె
యొక్కొకప్పుడీ జగతి నొక్కొక్క కళగ. 7

గీ॥ జాలి, త్యాగము, ప్రేమయు, జ్ఞాన మగుచు
దత్తదర్శనయును తత్తదవసరముల
యా రమాదేవి యా రాధ యా భవాని
శౌర్యజననిగ నిల నేడు శక్తి యయ్యె 8

ఉ॥ కూపములోని భేకములకుఁ జత గాక నభః ప్రడీనముల్
రాపులుగుల్ బలెన్ గను జనమ్ము తెఱుంగు నసాధ్యసాధ్యగం
డోపలమూర్తులన్ రణమహోగ్రుల లచ్చిమికచ్చుసంతు యా
రోపుముఖస్థలాన దృశిరుచ్యుల శక్తిపదైకవాచ్యులన్. 9

ఆ॥ వె॥ వివిధవిధము వెలసె విజ్ఞాననిధి నూఱు
రెటు కన్నుల మిఱుమిట్లుగొలుపు
నాయుధములు భారతాప్రాప్తములు వేయి
రెట్లు, నేడు శక్తి యిట్లు విరిసె. 10

గీ॥ అంబయొడినుండి రాక్షసు లసురులు సుర
లెందఱో దూకుచున్నార, లిపుడు మాత
నిర్విరామమ్ముగాఁ గార్యనిరత, తేచె
నపరదిశ బలభూరిరాజ్యమ్ము లెన్నొ. 11

ఉ॥ నిన్నటమొన్నటన్ గదవె! నిండు స్వయంకృషి ప్రాణమై జపా
నన్నిట మిన్నుముట్టె మన యతుల ముందఱ, మ్లేచ్ఛశక్తులున్
గొన్ని తమోవినీలములు గొన్ని రజఃపరిధూమ్రముల్ మొగి
ళ్లన్నటు లావరించినవి, యచ్చపు త్యాగమయార్యశక్తులున్. 12

ఉ॥ తల్లి, నిజావతారలసితాభినవప్రభ లిట్టి వయ్యు దుః
ఖిల్లుట తోచె నెందులకు? కేసరు లై తొలి భారతాళి కుం
దేళ్ళపు డై నయందులకు, నిందున తన్ను ప్రజల్ దలంపమిన్
వల్లడి వచ్చినందులకు, వచ్చునె? యాయమ పిల్వకున్నచో. 13

క॥ మన భుజముల హృదయమ్ముల
నణుమాత్రము తావు లేదయా! శక్తికి, నీ
తనువులు మాఱక యే మన
మనములు మాఱవలె, శక్తి మైకొనవలయున్. 14

ఉ॥ ఇందులకున్ గడంగితిమి యెన్నియొ సార్లు ఫలింపదయ్యె నే
చందము రాజకీయమును సాంఘికమున్ మదిలో బలమ్ము ని
ష్పందము గాక చేసెడి జపమ్ము విధమ్మున, నాది నైన పూ
న్కిన్ దుదిముట్టఁ గల్గ, మిక నేగతి శక్తి యనుగ్రహించెడిన్? 15

గేయ॥ బలము లేని జ్ఞానమ్మున బడుగుల మైనాము మనము
తొలినుండియు, తుప్పుపట్టె దొడ్డకత్తి యీ జ్ఞానము
తెలియక దానిని త్రిప్పుట తెంచికొంటి మవయవము, ప్ర
జ! లికనైక పౌరుషంబె జ్ఞానఫలం బని తెలియుడు. 16

ఆ॥ వె॥ జ్ఞానమునకుఁ దోడు కావలె విజ్ఞాన
మట్లు గాక జాతి యణగియుండు
శక్తిహీన మైన భక్తియు వృథ యింధ
నంబు లేనిది జ్వలనంబు వోలె 17

ఆ॥ వె॥ ప్రకృతిజ్ఞానకలన భాసిలి కర్మబ
లంబు కలిమి నియమలలిత మగుచు
మనసు నెత్తి యీశ్వరునిఁ జేర్చుఁ, జేరిక
పాయకుండు దశను భక్తి యంద్రు. 18

క॥ బలహీనం బగు ప్రకృతి క
తులితం బగు భక్తి శక్తి దూరం బగుచోఁ
గలుగునె? చంచలమండియు
వలతియె? కాగితపు మంట వంటకు నిలువన్ 19

ఉ॥ కావున భారతమ్మునకుఁ గావలె శక్తియె, జ్ఞానభక్తు లా
పై వలయున్, త్రిరూప మిది భౌతిక నైతిక మానసమ్ముగా
నీ విధ మౌ త్రిశక్తిఁ బ్రసవించిన దేదొ య దాత్మశక్తి, యా
నో విగతంబు శక్తి మన యొళ్లను స్వాప్నికదృశ్యమొక్క టే.20

ఉ॥ కాలముతోడ శక్తి యొడికం బగు, సంశయమానసమ్ము న్
దూలినప్రాయ మై ముదిమితోఁ దపియించిన శక్తి నగు నా?
మే లొనరించునా ? యతడు మేదినికిన్, జడికారు పీసు
చేలును శక్తివంతునకు శ్రీ లిడునా ? యిడు మన్న శా .21

మధ్యా॥ తల యెత్తికొని భారతంబు తా పదికాలాలపాటు
విలసిల్ల వలె నన్న వేగ వెలయవలయునండి! శక్తి
జలధిగ, వాహినుల్ పౌరుషాఖ్యముల్ వచ్చి కలియంగ
వలయు నిందు, జయమునురుగు వరవళ్ళు తరగలయందు.22

ఉ॥ ప్రాణము లేదు, భారతము రక్తము చచ్చి కృశించి పాండురం
బైనది, జాతికిన్ శరణ మైనది నారక మంచు షండులున్
హీనులు తామసుల్ పలికిరేని వినన్దగదండి ! కోర్కెకున్
మానుగ లబ్ధి కోరుకొనునే! యెవడేనియుఁ గష్టనష్టముల్. 23

గీ॥ జాతి యన్నను భారతమాత యన్న
తోలు కాదు మట్టియుఁ గాదు దోర్బలప్పృథు
శక్తి, కోట్ల శక్తులు కూడి ఘోరమహిష
మర్దనీశక్తి విజయరమాప్రసక్తి 24

గీ॥ ఆవరించె శక్తిని భారతాంతరమున
మాయ బ్రహ్మము నటులు తమోగుణంబు
జనచయాజ్ఞానరూపంబు, జనము నిజ మె
ఱింగినంతనె ! తమము దూరీభవించు 25

ఆ॥ వె॥ స్వామి రామకృష్ణపరమహంసయు వాని
సింహకంరు డైన శిష్యమణియు
సంయములు పగటిన శక్తి త్రింశత్కోటి
ప్రజకుఁ దోడవు, బయలుపడుటె తడవు. 26

క॥ భూపాలునిలో నల్లే
గోపాలునిలో, దవుతోలగు నొక నరునిలో
నేఁబొద్దును నైష్ఠికు డగు
బాపనిలో దివ్యశక్తి భాసిలు సమమై 27

ఉ॥ క్రొత్తగ సేత సృష్టి యనుకోవలెనా ? కృతవస్తురక్షయున్
దుత్తునియల్ పౌనర్భటయునున్ సృజనం బనుకోనురాదొ ? యీ
మొత్తము జాతి దేవుని విభూతి, యెవండును దేవుడే మదిన్
జిత్తొనరించె మాయ యని చింతలకుండిన భీతి యొండినన్. 28

ఉ॥ మానితసర్వధర్మముల మానవజాతికి మార్గదర్శకం
బైనది భారతం బొకటె, భావియశోవలయంబు ప్రాగ్గశో
భానిలయంబు నియ్యదియ, స్వాప్నికకల్పనగంబు కల్కటా
ధ్యానియుగంబు కన్నయది యతికిఁ దోచి ఫలాలు రాల్చెడిన్. 29

గీ॥ భౌతికాధ్యాత్మశాస్త్రశోభలను కలియఁ
బోసి వివిధమతమ్ములఁ బోగు సేసి
వండిన రసాయనమున నఖండమాన
వాత్మఁ బోషించునది యొక భారతంబె 30

ఆ॥ వె॥ చెడుగుతనముపురుగు నుడిపి నీతిక్షేత్ర
ఫల మొసంగునదియు భారతంబె
యఖిలజగము నిదియ యార్యీకరించుఁ గృ
త్యాదియందు మరియు నార్య మగుచు. 31

శా॥ ఆలస్యం బనుమానముం భయము లేని చైనచో నెన్నడో
యీ లోకమ్మున కెల్ల తా గురువు కాదే భారతం బన్నిటన్!
జాలున్ జాలు తమస్వినీకథ, తమిస్రం బేరిదో దానిలో
పాలా అందలకున్, ప్రభాత మిది సంభాసించె లెం డో! ప్రజల్! 32

చ॥ అడుగక అమ్మయైనఁ దన కన్నము బెట్టునె ? శక్తియిచ్చునే
యడుగనిదే భవాని? జగదంబకు భక్తి నొసంగి శక్తినొం
దుడు జనులార! యంతటను దొట్టిన ప్రాణము నల్పబుద్ధి యె
వ్వడు కనులార కాంచియు భవానిని కొల్వడొ కీడు వానిదే. 33

చ॥ అడుగున నీరు పొంగి యపుడప్పుడె వానయు లేక గట్లపై
నడరు ప్రవాహ మొప్పు నదియా'యనిపించె జపాను, దాని యీ
గడన మతైక హేతువు, మికాడొసమాఖ్యము దివ్యవిగ్రహం
బిడినది శక్తి తత్ప్రజల కీడిత మర్జునగాండివప్రభన్. 84

చ॥ ప్రకృతియ మాఱిపోయి నవభావము గుండెగులావిపూతగా
నొక యనిదంప్రపూర్వము మహోజ్జ్వలసంఘ మనంగ భారత
ప్రకరము భాసిలన్ వలయుపట్టున సైన్య మెపిన్లు సాయమా
నొక్కొ రమ ఆదిశక్తి క్రమనోదిని వాణి భవాని తక్కగా. 85

క॥ మతమే హృదయము జాతీ
యతయె శరీరంబు శక్తి, కఖిలావసర
స్థితసత్యం బీయది భా
రతమున రవి మబ్బు విడ విరాజి యను నటుల్. 86

మ॥ మతబోధం బసమగ్రమైనయపుడే మ్లానత్వముం బొందె శ
క్తి, తదీయోల్లసనమ్ము తక్క నెదియేన్ దీపించె నాంగ్లేయసం
స్కృతిమై, దేశమునందు క్రోటనులు హెచ్చెన్ సంపెగల్ తగ్గ, నీ
స్థితి యేమాత్రము సాగఁగూడ దిక నుజ్జీవించుతన్! దేశముల్. 87

గీ॥ తానె యెల్ల, యెల్లయుఁ దాను, తానె బ్రహ్మ
మయిన యానందకాసార మాత్మశక్తి
దీని తామరపూలైన దేవశక్తు
లఖిలఖండముగ్ధీకరణాకరములు. 88

గీ॥ ఆత్మశక్తి బ్రహ్మానంద మలఘుమధుర
ముదధిగా, తదంతరమున నోలలాడు
సుకృతి పాశ్చాత్యభౌతికసుఖమనెడి గ
ఖీరతాహీనఝురమును కోరునొక్కొ? 89

గీ॥ ఆ మహానందమయమూర్తి నా భవాని
నాత్మశక్తి గౌరిని మన మందఱమును
మందిరమును పర్వతసానువందుఁ గట్టి
కొలువవలయు, నంతట నామెచలువ మలయు. 40

ఉ॥ అర్చిత యాచు నామె మన యాత్మల మేధలఁ జొచ్చి యజ్ఞశి
ఖ్యర్చి బలెన్ వెలుంగునట,యామెయెబ్రహ్మము,లోన వెల్గలన్
జేర్చిన యాదిశక్తియట, విశ్వజగజ్జనయిత్రి యైననున్
గూర్చును భారతమ్మునకు కోలట, తానె భవాని నాకొనెన్. 41

ఆ॥ వె॥ ఇచటి మట్టిఁ బుట్టి, యిచ్చటి గాలికి
వాన కెండ కెదురుగువారు, తనను
మఱచిపోయి రనుచు మరిమరిఁ దడవె నా
యంబ భారతాంబ యా భవాని. 42

ఉ॥ మందిర మేలనోఁ దనకు మాత వచించె, నిజాజ్ఞయంచు, ము
న్నుం దగు భూరిదివ్యమతమున్ జనతైహిక మోక్షసాధనం
బున్ దెలియంగఁ జాటఁ దగు ముఖ్యనికేతన మౌట కంచు, నెం
దున్ దొలిపిరి నొందు బలధూర్వహజాతి సృజింప నంచునున్, 43

క॥ ఒక స్వర్ణయుగము నెలకొను
టకు, జగ మార్యీకరించుటకు, వాక్కర్మల్
వికసితసురభిళములు తన
నికేతనమునుండియట, యనెన్ శివ మరియున్. 44

చ॥ ఇటులు వచించు తల్లిమది కింపితమౌనటు పుత్రకుల్ చరిం
చుట తమ ధర్మ మౌను, మది సొంపిలు మాతను భౌతికమ్ముగన్
ఘటితసమగ్రవైభవ నొనర్చుట కర్జము, పెద్ద కాలమున్
జిటులని తామసమ్మునకుఁ జిక్కి యొనర్పము,పిల్వమాయమన్ 45

ఉ॥ ఘోరతమశ్చటాకలితకుడ్యములన్ బడగొట్టి మానసా
గారము వెల్గునింపుకొని, కానక యుంటిమి యిన్నినాళ్ళు నీ
తీరు క్షమించు తల్లి యని తెల్విమెయిం బతిమాలి, సర్వముం
బేరచిపెట్టి, యెల్లరు జనుల్!యజియింపరె! భారతాంబికన్. 46

మధ్యా॥ ఆయమ చెప్పిన నియమ మాచరణమ్మునఁ బెట్టి
పాయక కర్మయోగులుగఁ బ్రజ దనరునపుడు భార
తీయభాగ్యమ్ము చూడవలె! తెగి సేయ కటు కేవలము త
దీయపూజ నుతి సేత వృథ, తెలిపె భవాని యిట్టి విధ 47

క॥ చెప్పినటులఁ జేయక కొడు
కెప్పుడునుం బొగడుచున్న నేమి? జననికిన్
మెప్పులు పుట్టునె? యెదలో
నొప్పులు కా క, యిది తెలిసి నుతకృతు లగుడీ! 48

ఉ॥ కర్మ మనంగ స్వార్థమున కంటని భారతసేవ, తెల్వికై
నిర్మిత మై మరం బెసగు, నిందుఁ బొసంగడు గేస్తు స్వార్థపున్
మర్మర ముండుటన్, బల మనన్ జలమే యదిఁ బోవు రంధ్రవ
చ్చర్మఘటమ్ము నౌటను,కృతం బిచటన్‌బలపూర్ణ మౌటనున్. 49

ఉ॥ ఇందును బ్రహ్మచారులు మహేశ్వరి కంకితమైనవారె యెం
దెందును శక్తి మోసికొని యేగి జయింపగలారు, లక్ష్యముం
బొందవు భల్ల ముల్లమును బుద్ధికి నిల్కడ లేదొ, తొంటి వా
డెందపుఁబోకడల్ విడుచులే పరమార్థమువైపు రాకడల్, 50

ఆ॥ వె॥ సకలభారతమును సారవంత మొనర్చ
శక్తి నిండి పొరలు సంతతులకు
స్వాగతము, భగీరథాదుల దేశమే
మాది యనుచుఁ దెలుపు మానితులకు 51

ఆ॥ జ్ఞాన మాధారముగ భక్తికర్మ లొప్ప
జ్ఞాన మను గోతముననుండి కర్మవస్తు
చయముఁ గైకొనవలె బ్రహ్మచారి, యట్టి
గోత మున్నది ''సోహమ్మ' రాతిమీద 52

క॥ వేదాంతముఖ్యసూత్రం
బై దనరియు నందలేదు సోహమ్ము ప్రజా
సాధారణహృదయమున, కి
దే దారిని నడపుఁ గర్మదెస, భయ ముడుపున్. 53

చ॥ పిలిచిన రాని పల్కు చెవిబెట్టని వారిని గూర్చి తా మహో
జ్జ్వలదళ సింహపీఠిపయి భాసిలినప్పుడు భారతాంబ తో
పిలిదొకొ! సుంత సాయ మొనరించియుఁ బెద్దగ నొందఁవచ్చు ద
ల్లలితముఖోదయామృతము, దాగక ముందుకు రండు సోదరుల్!

ఆ॥ వె॥ భరతమాత పేర వచ్చు ధనం బది
యామె కొఱకు భోజనాదికముల
నామె భటులకొఱకు వ్యయ మౌను, భటుల సం
పాదనమున నగము మాతకొఱకు. 54

ఉ॥ ఇందలి భిన్నవర్గముల కేకవిధావృతి, వర్గనాయకుల్
కొందల మందు వర్తనము కూడదు, వ్యష్టియశః ప్రయత్నముల్
నిందితముల్, స్వధర్మవిమలీకృతజాతి సమష్టిగా బలం
బొందును,పొందు గెల్పులను, పొందుయశంబుభృశంబు క్రన్ననన్

చ॥ ప్రజకు సమైకమత్యము శుభప్రదకృత్యనిబద్ధబుద్ధి నే
ర్పి, జడుల విజ్ఞులన్ సలిపి, పేదల బాధలఁ దీర్చి, వారికిన్
రుజల సపర్యఁ జేసి, మతిరోధము పో మతబోధముం బొన
ర్చి జరుపు నెవ్వి భాగ్యరమన్కృత్యము లవ్వి భటాళికృత్యముల్, 56

క॥ రైతులకన్ గార్మికులకు
బ్రీతి నౌకరిపై నౌకరికిఁ బెంచుట, ధనిక
వ్రాతమతిన్ బ్రజపనులకు
నై తేగము నించుటయును నగు సభ్యకృతుల్. 57

గీ॥ ధనము సమకూరఁ గొందఱు తరలి నేర్చి
వత్తురు విదేశములనుండి వైభవమున
కైన నైకవిభేదవిజ్ఞానశాస్త్ర
ములను, సిద్ధము విజయ మీ భూమినెల్ల. 58

గీ॥ పాదుకొలిపి కర్మాగారపటలి వారు
ప్రాప్తలాభధనమున విద్యార్థిబృంద
ములను శాస్త్రగహస్యముల్ తెలిసికొనగఁ
జేయుదురు తాముబలె భారతీయమణులు. 59

గీ॥ పాదయాత్రల నైకవిభేదదేశ
పర్యటకు లయి కొందఱు స్వగుణశీల
వచనముల నించి యటవారి భారతాప్తు
లుగ నొనర్తు రస్మద్ధ్యేయలోలురుగను. 60

ఆ॥ వె॥ ఎపుడొ మందిరమున నెలయు భవాని, త
న్మరము కర్మరముగ మంజు వెపుడొ
యపుడె భారతాశయమునకు భద్రగ
జాధిరోహణోత్సవాతిశయము 61

మాలి॥ మరియు నిటు భవానీమందిరాఖ్యన్ రచించెన్
స్థిరతమ మగు వ్యాస శ్రీ, ప్రతు ల్లతసంఖ్యన్
పరువడిఁ బ్రజమధ్యన్ బంచ నై ముద్రితంబుల్
చెరగని యొక ముద్రన్ జి త్తముల్ కీలితంబుల్. 62

ఉ॥ భారతధాత్రి నారసె శివాజి భవానిగ, ఝూన్సిలక్ష్మి ము
న్నొ రుచిసాంద్రకీర్తులు తదైక్యమునొందిరి యట్లె యెంచి దో
స్సార ముపాసనమ్ముగ, ప్రజామతిలో నరవిందఘోషువాఙం
కారము తద్భవానిగుడిఁ గట్టెను నిర్మితి లోకమాన్య మై. 62a

ఆ॥ వె॥ ఉక్కు కొల్మి నుంచి పెక్కుకత్తులఁ జేయు
కమ్మరీనితనము గలిగి ప్రజల
భీతి విడిచి పదునుఁబెట్టె మనసుల కా
వ్యాసము, సమధికము వంగమందు. 63

ఆ॥ వె॥ ఇరువు రీ ధరన్ సురేంద్రనాథబెనర్జి
"బిపినచంద్రపాలు", వీ రుపన్య
సించువారిలోనఁ నెంచుకోఁదగువారు
మరియువారు తక్కు మాన్యు లెల్ల 64

గీ॥ "లాలు బాలు పా" లనుజగల్లలితకీర్తి
మూర్తులందు బిపిను పేరు మూడవయది
అతనివలన జాతీయవిద్య ప్రజ కందె
నతడు "న్యూయిండియా" పత్రికాధిపతియు. 65

క॥ అరవిందుడు కలకత్తా
కరిగి బిపినచంద్రపాలు నరసి యితరులన్
దరిసించి యొక సమజ్యన్
వఱలించెను పాలన మఱవఱలుగఁ జేయన్. 66

ఆ॥ వె॥ "అశ్వినీకుమారు" "డవినాశుడు" దివోస్క
రాదిగా సమజ్య నందఱును స్వ
తంత్రతోద్యమప్రధాను లౌటకుఁ జేత
గీతఁ బూని పంతగించినారు. 67

గీ॥ విపినపాలు తొలుత బ్రిటనువస్తువుల బ
హిష్కరించినంత నేమి యగు న
టంచుఁ బలికియును సమర్థించెఁ జర్చించి
యుద్యమమున కదియ హృద్య మనుచు. 68

ఉ॥ క ను చేయుచున్న యపకారములన్ గణియించి పాలనా
భ తభారతమ్మొ మనుపం బ్రిటనీయసమ స్తవస్తుసం
వ నమున్ స్వదేశ్యవహనంబును తత్సభ నిర్ణయించె నా
వ తవంగమానసము, పత్రిక కందిన వార్త యియ్యదే. 69

గీ॥ వంగభూమి రెం డైనను ప్రజ యొకటియ
యెండ యగు దీని శౌర్య మీ యెల్ల ధరకు
ప్రజయు రెం డౌనొకో దాని పనులు రెండు
దండమును సామము స్వతంత్రతార్జనమున. 70

క॥ దెబ్బలు తిని వెత కోర్చుచు
నబ్బా! యన కగ్రగామి యగుచుఁ బ్రజ పడన్
ద్రొబ్బును ప్రభుతను, శస్త్రము
లుబ్బునఁ గొనుఁ దప్పదో మహోగ్రరణమునన్. 71

గీ॥ ప్రబలు గాత! జాతీయత రాజకీయ
సాంఘికాధ్యాత్మికం బైన చదువువలన
పాఠశాలలు సర్వత్ర పఱుగుగాత!
త్రిపథగాకుల్యలుగ క్షేత్రదీప్తికొఱకు 72

మ॥ పనితం బీ జతనంబు ప బుకొనగా వ్యాయామశాలల్ దన
ర్చును గ్రామమ్ములయందునున్ బలరమాశుద్ధాంతముల్,వంగధా
రుణి జాతీయత పంటపండి యది సర్వుల్ పంచుకో భారతం
బొనరున్ బాలనభారభుగ్నభుజు లై ద్రొక్కం బ్రిటన్‌పాలకుల్.

క॥ ఈ చెలువున నరవిందుని
వాచన మై లిపినచంద్రు వాక్సారము నై
లేచి కొలువు మీసము మెలి
వై చెఁ బ్రచారమున గాలివస నోడింపన్. 74

ఆ॥వె॥ ఘన మ దెంత యైన మన నాదు చొరదు 8
వాల్వరుసడి దక్కఁ బ్రభుతచెవిని
చెవుడు చిత్ర మనుచు నవినాశబుధు డాడె
సభ్యశతము మెచ్చి సన్నుతింప, 75

శా॥ రాజీ లేదిపు డున్న పద్ధతులు మాఱన్ దక్క నంబేదకే
హోజారం బగు కాంగ్రెసీయసభతో, వ్యాఘ్రంబు మార్జాలమున్
దేజున్ గూర్చును నీదు మైత్రి యనునే! దేనంగముల్ దానివే
యీ జోకః బలుకంగ నొక్కడు తథాస్త్విక్తు లా యెల్లరున్. 76

గీ॥ తిలకు లజపతిరాయియు దిద్దవలయు
కాంగ్రెసున్, వారిచేతను గాక యున్నఁ
దీర్పదే ఖాయ మనుచు నేతెంచె బొంబ
యీన్ దనరు కాంగ్రెసున కరవిందఘోషు 77

ఆ॥వె॥ పిలుపుపిండుమేటి పలికె ఫిరోజిషా
బొంబయీపురప్రభూతగోష్ఠి
మూడు పొట్టిదినము లేడేడు పొడుగుకో
ర్కెలను సంస్థ తీర్పగలదె? ప్రజకు. 78

ఉ॥ ధార్మిక న యాంగ్లవిభుతన్ గొనియాడి క్రమక్రమమ్ముగా
శర్మము యన్ బెనుచు చైదము కాంగ్రెసుసొమ్ము, తద్దయున్
కార్మికక కాదిజనకాండసమస్యలు పెక్కు, వానికిన్
మార్మొ మిద్ది పెట్ట దయినన్ బ్రజ వేఱుగఁ గూడుకోవలెన్. 79

క॥ పారిశ్రామికజగతికి
దారుణహాతి సంఘటిల్లె తాతామృతిచే
తీఱెను "విలియండిగ్బి"
భారతహితు, డాత్మశాంతి వానికి ననుచున్. 80

క॥ అధిపతి హెన్రికాటన్
మధురోక్తి బుభుక్షువులకు మఱునాడు లభిం
చు ధనికగృహాభోజనమును
కథించు నుడి నెనసి వినిచె కాంగ్రెసున నిటుల్. 81

గీ॥ ఏకమత్యమ్మునకు సరి యైన యర్థ
మొకటె ప్రతిమనుజుడు నీతి నుల్లసిలుట
గౌరవమునకు దేశసౌఖ్యమున కదియె
యాటపట్టు కాదనువాని యాట గట్టు 82

మధ్యా॥ ఘనతరముగ నాలోచించి కడు నుదారముగ వర్తించి
వినుతకార్యము లొనరించి, ఏ లయినంత బ్రతుకుద
మనుభవమ్ములనె కాని యెప్పు డంకెలన్ గాదండి! తలపు
లనె యూరుపులను గాదు, పనులనె గాని వలునేండ్లఁగాదు. 83

మ॥ క్షమ పూదండనుగా ధరించుకొనుచున్ సౌదర్యసౌందర్య ము
ల్లముగ్రొందామరతేనె యొండొరుల గ్రోలన్ జేసికొంచున్, నిరం
తము పన్నీరు కృతజ్ఞతాఖ్యము పయిన్ జల్లాడుకొంచున్, సుగం
ధము కీర్తిన్ దెసలం భరించుచు మనుండా! భారతీయప్రజల్! 84

క॥ మీ బాధ్యత లుగ్రము ల
య్యా! బలి యిడకుండు పరువు నవి తీరుటలో
మీ బరి దాటని పోకడ
నౌ బాధశుభంబు పంచు డౌరసులకునున్. 85

గీ॥ "ఆశుతోషముఖర్జి" తో ననియె కర్జ
నాంగ్లదేశము పంపింతు నరుగు మనుచు
నమ్మ నడిగి చెప్పెద ననె నతడు, మాతృ
భక్తి యిది, చూచి వైస్రాయి బండ యయ్యె. 86

మధ్యా॥ పాలనాసౌలభ్య మురును వంగంబు భంగంబు గాగ
నీ లీల వై ప్రాయిమాట యెంతయొ తప్పుల మూట
మాలోని "లిబరలువాడు" మంత్రి యైన నిల్లానె।
పాలకవర్గంబు పెంచి పాటింపమొకో! యభంగతను. 87

గీ॥ జాతిమతసంస్కృతుల నేకరీతిఁ దనరు
వారి విడదీయు పని హృద్విదారకంబు
ఆత్మ యుకొక్కనో! కావచ్చు, నాశయంబు
అంప మెపుడు కారాదు, కర్జ నెఱుగందు 88

గీ॥ ఎన్నికలలోన మేము జయించినామొ
పార్లమెంటుసభ్యుల మౌచు భారతీయ
భరము స్తంభాలు మందిరభరము నట్లు
మోసెదము, చేసెదము ఖండములుగ సేగి 89

గీ॥ అధినివేశస్వతంత్రత యఖిల భార
తీయలక్ష్యం బటంచు వాదించినాము
పార్లమెంటుపై కప్పున పగులు సూపి
వాదఫలిత మందురు ప్రతిపక్షచయము. 90

ఉ॥ అక్షయసౌఖ్యచిహ్నముగ హక్కుల యుత్పలమాల భారతీ
యక్షితిలక్ష్మి తాల్చుటకునై లిబరల్ బల మైన మేము మీ
పక్షము, రెండువైపుల శుభమ్ములు పెండిలి చేసికొన్నవం
డీ! క్షత మెప్పు డౌనో! బ్రిటనీయుల ప్రాపనకండి! పాలితుల్. 91

ఉ॥ దున్నుచుదున్నుచుండి భరతోర్వర నాగలినుండి లండ నే
తెన్ననఁ జేయి తీసికొనుఁ దీసికొనన్ మన మొప్పుకొందుమే
యన్నలు! నొప్పుకొందుము, తదాంగ్లము లేనిది భారతమ్ము లే
దన్ననుఁ దప్పు లేదు, కలదా యిపుడున్నటు తెల్వి మున్నిటన్.

ఉ॥ ఇ టి పెద్దవారు బ్రిటనేగి యటన్ బ్రిజ కిందుగోడు వా
కు చ్చి యనుష్ఠశత్వమును గోరుట వ్యర్థ మటంచు, నాంగ్లులన్
చ్చు లనాప్తు లంచుఁ దన ముక్కడిబుద్దిని చాటు తెల్వని
వ్వ ప్పరపున్ జనమ్మును సభా! జనుపాంధముగా నెఱుంగవే 93

ఆ॥ గ్రహగణము నిర్ణయించు నాంగ్లప్రజఖాగు
నాంగ్లప్రజ భారతీయభాగ్యమును నిర్ణ
యించు ననుచుఁ గాటను నగియించె సభను
వెడలె నందు నిలక యరవిందఘోషు. 94

చ॥ మరియు ననెన్ సభాధిపతి మాన్యబలం బగు కాంగ్రె సేలనో
సరిగ నిజాశయమ్ములను చాపి ఫెడే ల్మనిపించి నేటి యీ
దొరతనమున్ ఛలస్వపనదూషితమున్ గనువిప్పఁ జేసి బి
గ్గరగఁ గథించి యున్ముఖతకై నిలవేయదు రాజ్యదేహళిన్. 95

ఉ॥ జీవితసంధ్యలో వదనసీమవిడిన్ బ్రకటించెఁ బల్కులన్
బ్రోవుగ దాదభాయినవురోజి, కుటీరము లిండ్లు మేడలున్
సావడు లోవరుల్ సభలు సద్దుగఁ బేర్కొను పెద్ద లెందఱో
సేవకు లీ మహీరమకు, చిత్రము కోర్కెలు తీరకుండుటల్. 96

ఆ॥ పట్టుదల దూరదృష్టియు వాసి యోర్పు
స్థైర్యకార్యసంసిద్ధతల్ చక్కఁ గలరు
నాయకులు యుష్మదీయులు, మీ యదృష్ట
మిది సగర్వ భారతులార! యుదితులార! 97

ఉ॥ ఐనను దీననే విజయమందరు నాయకు నాజ్ఞ మీకు దిం
డై ననె దక్క నిద్రసమయంబుననున్ బ్రజలార! కార్యసం
తానము నిష్ప్రయోజనము నాయకధర్మము సర్వసభ్యులుం
బూనిన,విద్య వచ్చి నినమొన్నటి యే తరుణుండు పూనినన్. 98

క॥ లిబరల్ పార్టీ సాయము
గఁ బొసగకున్నెడల పొందగలుగునె ? యైర్లాం
డు బిటీనఁ గొన్ని హక్కుల
నుఁ,బొందు భరతోర్వి యల్లె నుతనాయకమై. 99

ఆ॥ టాగ్రిస్సువాలున బోయర్లు రాజ్య మేల
బాధ పడిన భారతులకు బాధ దీర్తు
మనుచు నంతకు బోయు లై యడరి మనుప
లేని దొరల నే మన్నను లేకి గాదు 100

మధ్యా॥భారతమునఁ బ్రజాప్రభుత పరివర్ధిత ము కా దంత
యూరవునందుఁ బలెఁ దొలినుండియు గంచపోకడలు
వేరులుపాతుకొనుట ౦ విపొ్ౖందవలె నైన నిందు
తోరము కొన్నిళ్ళు విద్య తోడవుగాఁగలవారితోడ. 101

క॥ అఱచేతియంత మొగిళులు
పెరిగిపెరిగి కురిసినటు ౖ పిన్నగ నిపు డా
భరతోర్విపరిశ్రమము లు
మఱసించుత । మచిరకాలమందే బ్రిటనున్ 102

ఆ॥ వె॥ ఇటులు శ్వేతనీతి మృదువుగా వాచి-చి
వెలుచ నైన కొలువు వలుచబడగ
సద్దుమణిగె సదముపెద్ద 'కాట' నుపన్య
సించువారి తల క్రృశించు ననుచు. 103

గీ॥ ఉన్నతాధికారమ్ముల కురరు భార
తీయు లను నేటి వైసాౖయి తెలియుఁగాక
రాణివాగ్దానములఁ బూడ్చి పైనిఁ బీట
నుంచి కూర్చున్నవారె యయోగ్యు లనుచు 104

గీ॥ చిత్తమున లేని మాట చెవిని చెప్పి
చేతఁ జేయమి యాం యరీతి యన్న
నగ్నసత్యము చాటుగ నఁ దెలిపె
"లిట్టు" నభివంద్యు డను ఁ బల్కెన్ బెనర్జి. 105

క॥ స్వాతంత్ర్యముఁబ్రేమించెడు
జాతి యనుచు భారతీయజన మాంగ్లేయ
వ్రాతమునకు లోబడెఁ, దగు
రీతిన్ జనుత! ప్రభుత! యనె శ్రీమాలవ్యా 106

గీ॥ అంటకయ పురుషత్వమ్ము నవగతమ్ముఁ
బొనరుచుకొను స్త్రీత్వమ్ము, నా బుద్ధి యెప్పడొ
కంటి నడుగకె చెప్పెను కర్జ నిటకు
వచ్చుటలు మన భాగ్యము హెచ్చుట లని. 107

ఉ॥ రావణు చేతలే యతని రాజ్యవిహారమ్ములు, కాని రామసే
నావిలసత్పరాక్రమము నల్గడలన్ బ్రకటీకృతంబుగాఁ
దావలమైనవాఁడు ఖరదైత్యుడు, భారతగాథ ఆరణం
బా విధి సాగునా? శకుని యయ్యెను మూలము, కర్ణ నిప్పుడున్.

చ॥ అనియెను లోకమాన్యుఁడు, మహాంగ్లజనమ్మున కస్మదాశయ
మ్మును బ్రిటనం దుపన్యసనభూరిగఁ బల్కి తదీయసానుభూ
తిని రవిదోచుముందు మలిదిక్కున లేతెలిడాలు వోలె నొం
దనువలె నంచుఁ దీర్పు, చను దతులు పంచనదేంద్రగోఖలేల్. 109

క॥ అన్నా! మహమ్మదాలీ
జిన్నా! నీ వేగకుంట చెన్నా! యని కొ
ల్వన్నదియు పిలుగామిన్
జన్నదిలే దతఁడు బ్రిటనుసర్వంసహాకున్. 110

గీ॥ బ్రిటనులో నొప్పు భారతపృథ్వికార్య
దర్శిపదవిఖర్చు, "టిబెటు"దండయాత్ర
ఖర్చు బ్రిటనే భరించుట, కౌన్సి లిచట
విరివిగొనుట ము న్నగు తీర్పు లిరవుకొనియె 111

క॥ పలువురు పలువిషయమ్ములు
పలికిరి, వచ్చు సభ కాశిఁ బరగుట తెలిసెన్
ములుచదనము బెంగాలును
పలుకులుసేయు టను తీర్పు ప్రతినినద మిడెన్. 112

ఆ॥ వె॥ రత్నకాంతి గాజురాళ్ళలో, నీ రెండ
మావులందు నటులు భావిభార
తీయశోభ కాంగ్రెసీయనిర్ణయముల
ననుచుఁ నందఱు విన ననియె ఘోషు. 113

ఇంగ్లాండు ఖండము

గీ॥ గోఖలే లజపతిరాయి కూడి పయన
మైరి బ్రిటనున కా యోడ నీరధిన్ త
రంగములఁ ద్రోసికొనుచు వేగన్ గమించు
చుండెఁ గడగండ్ల నీది ధీరుండు వోలె. 1

ఉ॥ సందునుసందునున్ దొలిచి చంద్రుఁడు వైవ మయూఖబృందమున్
బిందువుబిందువున్ గ్రమణవిందువు చుక్కలగుంపునవ్వులో
సింధువునందు, నోడపయిఁ జేరలఁ గన్నులు ద్రావి దృశ్యని
ష్యందరసంబు, తా మవగతాంగము లౌనెడ కోడి కూసెడిన్. 2

శా॥ నా లోతుం గమనించువారి కొదవున్ రత్నాల కుప్పల్, తటం
బాలోకించెడువారికిన్ దొరకునయ్యా! కాకిచిప్పల్, కవి
త్వాలోకమ్మును నేను, కష్టసుఖమం దౌ భావముల్ నా తరం
గాలే యంచునొ! ఘోషిలెన్ గడలి, నైశార్థమ్ము లాఘోషముల్.

క॥ వెనుక కడుగు ముందు కడుగు
నొనరగ నొక లయనుఁ బట్టి యుదధివళుల్ చే
సినవి మహానాట్యము, మే
సినవి కనుల్ సృష్టిచిత్రచిద్వైభవంబున్. 4

క॥ పలురంగుల చేపల తళ
తళలున్ తరణికిరణముల ధగధగలు స్వని
ర్మలదేహాభరణము లై
వళు లాడుచుఁ బాడు నొకటె పాట యొక శ్రుతిన్. 5

ఉ॥ ఏ క్షణమందు విశ్రమము నెద్దునొ! యాశ్రితజీవకోటితో
నక్షయకర్మశాలను దిగంతగతారవమున్ విశాలమున్
శిక్షితపద్ధతి న్నిలిపి చెమ్మట నుర్వులుగా శ్రమించు న
ధ్యక్షగుణాల రత్ననిధి, యంతయు నెప్పుడు నోడబేరమే. 6

శా॥ పై నాకాశము క్రింద సంద్రము, వివస్వత్కాంతి సర్వత్ర, యెం
దేని యాకయు హద్దు లేదు దృశకున్, వేగమ్మునన్ సామ్యము
ల్లేనేలేనిది యాత్మ మేఘములఁ బల్టీల్‌గొట్టి వీచీవృతిన్ ।
దానుం బాల్గొని చుట్టుచుండె దెసలన్ మై యెందొ! తా నెందునో!

గీ॥ పొలము దున్నును నాగలి, జలము దున్ను
నావ, మలుపుదిరుగు నివి, నలి యయి పొద
లిందుఁ గలవేమొ! అలలకూలీలు వాని
గట్టునం బెట్టుదురు, తదోఘంబె నాచు. 8

గీ॥ భువన మను హండలో నీరు పోసి పైని
మంటఁ బెట్టి కాచుచునుండెఁ గంటబడని
వేడొ! నరు డైనచోఁ గ్రిందఁ బెట్టు మంట
మంట ద్యుమణి, నీ రంబుధి, వంట మొయిలు 9

గీ॥ కడలినీ రుప్పు, దానిది గాలి తీపి
నొప్పు, మిను కప్పు, తత్రాపి యుభయసంధ్య
లందు వివిధాంశుఘన మౌచు నందు మెప్పు
సృష్టి పొగసులు విప్పు, నిం దెవడు చెప్పు? 10

గీ॥ ముంచుగాక పోతము నొకపుడు, తటంబు
నెపుడు తగ్గించుగాక పెంచ్చించుగాక
కణముకణమునఁ బ్రాణము తొనకు నబ్ధి
యెంత కలగియు మర్యాద నెడయకుండు 11

ఆ॥ వె॥ హృదయ మెన్నివేల యేండ్ల లో తున్నదో
పర్వతముల లోనఁ బదిలపఱచెఁ
గడలి, యన్ని నదులు కలసియుఁ దత్కటు
త్వమును మార్పలేక తామె మాఱె. 12

గీ॥ పిల్లచేపల మ్రింగెడి పెద్ద చేప
లలల దూకుడు తిమితిమింగిలము లున్న
నారధిన్ జగద్గురు వని నావయాత్ర
జీవయాత్ర యొక టని వారు చెప్పికొనిరి. 13

చ॥ ధనమును చూచిచూచి జిగిదప్పిన లుబ్ధుల కంటి పాపలన్
గొని మెఱుగార్చె, దుర్భిక్షములకున్ గతప్రాణము తేచివచ్చి కూ
డిన విధ మైన సౌఖ్యమును గూర్చె సముద్రము, కాని యాత్రికా
ళి నొకడొకండు జబ్బుపడెడిన్, జత భోగము రోగ మొక్కెడన్.

గీ॥ చేపలను పట్ట వచ్చిన చిన్నపడవ
అలల తాకిడి కోర్వ కల్లాడుచుండె
ఘనమతులకే తగుంగాక! తొనకకుంట
అల్పమతులు వ్యసనాహతి కాగగలవె? 15

గీ॥ కంట దుము గొట్టు, దానము ఘన మొసంగు
నినుముతోడి సిమెంటు కాదు నగరంబు
సగముమంది కన్నము పెట్టు జగమునందు
క్షారజలమాత్రమే కాదు సాగరంబు. 16

చ॥ పడమటికొమ్మలోఁ గనకభారముకాంతికి విక్రయించగా
బడె సగ మాకసంబు, నెల వట్టువబొజ్జ నెసంగి వెండియం
గడి తొలిదిక్కునన్ దెఱచె, గంతులు గంతులు కా వికన్ గనం
దడవె యెడంద పెట్టినవి, దానికి కాంతు కడింది సొమ్ములై. 17

గీ॥ ఆ మృదుల మైన వెన్నెల నల్లనల్ల
(శ్రీ) 'బెథోవెను'నాల్గవ "సింఫనీ" వి
నంబడియె మందవాయువశంబునన్ సు
ఖస్వ మేడవ స్వర్గంబు కానబడియె 18

గీ॥ రంగు వలపు మ్రోత హొరంగు రంగరించి
చేసి వొక ప్రపంచమునకుఁ జేర్చె నావ
"యీాడెను"వనంపు నిర్మాణ మీడనె యన
వెలయు పురిదరి లంగరువేసె నావ. 19

గీ॥ శ్వేతముఖుల లండనులక్ష్మి స్ఫీతసౌధ
వీధికూటస్థ వెన్నెలవిరివి ద్రావి
విఱుగబడినవ్వినది తమ్ము నరసి యనుచుఁ
దలచె లజపతిరాయి సందరపుదరిని 20

సీ॥ వార లొక మిత్రు నింటికిఁ జేరి విడిసి
తీయ నైన సల్లాపము తిండిరుచిని
త్రిగుణ మొనరింప భుజియించిరి నిదురించి
రదిర! టన్నుల గంట తొమ్మిదిట మ్రోగ. 21

క॥ పై (బోసె వేకువచెలి గు
లాబులతో 'టామరిస్కు క్రాబాపిలు' పూల్
లేఁబాట పికరుతం బై
యా బ్రిటనుపురీమతల్లి కరమెలకువలో. 22

సీ॥ ఎవి యెగిరిపోవ సామ్రాజ్య మిగిరిపోవుఁ
గూసె నవి యాలు 'రావెనుల్' గోపురమున
నిలువు రెండునిలువుల ముండ్లు గలది గగన
మందు బిగ్బెనుగడియార మైదు గొట్టె. 23

క॥ దుగపాళు తెలుపు నొకపా
లుగ నీలము పసుపు కలిసి లోచనహార మౌ
జిగితో లకుముకిపిట్టలు
దిగె బెస్తలకన్నఁదొలి నదిం రేపకడన్. 24

ఉ॥ తల్లులు కన్న పిల్లలను దాదులు పెంచిన రీతి మాధవ
ప్రోల్లసితావహాముల్ కనిన పువ్వుల గ్రీష్మదినాలు పెంచు, సం
ఫుల్లవిచిత్రవర్ణసుమపూర్ణతటమ్ములు పెంచు 'థేమ్సు'కున్
మొల్లము, దాని గొ న్లుతికి పూంచును సంజలు రెండు చేటికల్,

క॥ పొగమబ్బు చీల్చుకొని వ
చ్చు గగనరత్నంపు టెట్టసొబగును చూ
పి గొలుల నటు మన స్వాతం
త్ర్యగరిమ మనెఁ బంచనదుల దణి గొళ్లతో. 26

ఆ॥ వె॥ అంటి ముద్దుగొనుచు నంతంత జరిగి పై
బడుచుఁ జక్కిలిగిలి యిడుచుఁ గౌగి
లించుకొనుచుఁ దరణిఘృణి థేమ్సునదిని తే
లించె సుఖరసమున నిచ్చకొలది. 27

గీ॥ పలుకు లందుకోఁజాలని భావవైభ
వమును చిత్రించె మానసఫలకమందు
వాద్యమేళసంగీతము వనధితీర
సంశ్రుతము తత్సమయవర్ణసారతమము 28

ఆ॥వె॥ మనలఁ గని హసించె మాపు లండన్ ద్రవీ
భూతరాజకీయము నది ధేమ్సు
పగలు పరిహసించె స్వనితహంస మనె ల
జపతిరాయి స్వసహచరునితోడ 29

ఆ॥వె॥ వీరి వసించు నిల్లు తరువీధిసమావృత, మింటివారి స
త్కారము వీరికే పరిమితం బనరా దది పక్షిజాతికిన్
గూరుఁ, బెనంగుచున్ దరుముకొంచును గీమునఁదూటి పాఱుఁజి
త్రారవముల్ పులుంగులు,కులాయములున్న వియున్ గృహమ్మునన్

ఉ॥ పెంపుడుపావురాల్ గలవు వెల్లవి, పిల్చినయట్లె యీల వి
న్పింపగ గువ్వకోల్గొని గృహీంద్రుడుచల్లినయోట్లుగోధుమల్
తుంపెసలాడుచున్ దినుఁ బులుంగులు, పంజర మొప్పుకోరు త
ద్దంపతు, లింత చూచుచు ముదంపడి రాగతు లింటితోటలో. 31

గీ॥ రెండుపచ్చదనము లు నిండు గఱులు
తొగరుతల తెలి యెండఁ గొఱలంగ
ముక్కుతో గూటి చెట్టుమొదలు తొలుచు
మ్రానుకోయిల క న్నెల మయిల తొలిచె. 32

క॥ లండనులో నది యొక తుది
నుండు గృహారామ, మందు నొనరెను నెలయే
ఱొండు సరస్సొండు, చొరదు
గుండు తుపాకిది విహంగకులములు మెండున్. 33

చ॥ అదుకదొ ప్రేమ మెత్తదన మాఱడిపోయినచోట, ఙొంపముల్
ముదిరిన యొండలో మెఱసిపోవగ నిచ్చెన వేసి పచ్చనల్
కదిసిన "యెల్మ్"మ్రానున శిఖన్ గనరానివి రెండు "పించులున్"
మదముల సంచు లాడుకొను మాటల మెత్తన లేదు వెన్నకున్. 34

క॥ వెలిసెపులుగు పిలువక యే
యలరులతటి రాదు, గ్రీష్మ మల్లే "స్వాలో"
పిలువక రా, దిది వచ్చుటc
దెలిపెన్ 'బెన్నెట్లు' ఘాసి తృణమున మొలకల్. 35

క॥ ఒకచే తటి దిగు నన్నియు
నొకచే తటి నెగురు నన్నియును, రెక్కకద
లొక్కచే లయమై 'పివి'
ప్లెకిరించెడి నైకమత్య మెఱుగని జాతిన్. 36

గీ॥ ప్రియలుజల్లుతోడ భూమిప్రియపరి
తాప ముడిపెను మేఘుండు తత్క్రమంబె
యాది శృంగారరసమున కాకువచ్చ
రంగునకుc, బులకించిన రాణ తృణము 37

ఉ॥ సంకటమందు సజ్జనులు సౌఖ్యమువైపును చూపినట్లుగా
'బంకెసు' మొక్క లంబువుల చాయకుc ద్రోవను చూపు దప్పి ని
ట్టింకులుగొన్న జంతువు సుఖంపగc, ద్రోవను పోవ సాంద్రవ
ర్ణాంకురవారి యే పడియ యైనను కన్నులు ద్రావ దోచెడిన్.

క॥ సర్వపిశాచసభమునకు
గర్వితమతులైన మంత్రగాంద్రకు నెదురై
'వెర్వేన్' మొక్క యెదిగె, నది
ధూర్వహమో రాజకీయదుష్టత కలదే! 39

ఉ॥ పిట్టల గ్రు దొంగిలెడి పిల్లలలోన నొకండు కాలికిన్
జెటునc గ గొట్టుకొనిచేద్వడె,గాయము మెండు, 'సెల్ఫుహీల్'
కట్టున మ బొమ్మ, యవి కాలము గర్భము దూఱె నోషధుల్
ముట్టడివేయ గరలోకరసాయనికంపు వైద్యముల్. 40

క॥ వంచన సేయని మిత్రము
లంచున్ మొక్కలను కొన్ని యగఖగములc జూ
పించి చనె బ్రిటిషుహితుడు స
మంచన్నిష్కుటము వదల రా యిరువురునున్.

మ॥ గొడుగున్ బట్టినయట్లు వృతుముపొసంగున్ 'మేరిగోల్డు పైను',
అడుగుల్ వెండియు నేలదిం బొడుగు దీపారాధనాశాఖలన్
బెడ గౌ స్తంభముబాదరించునది 'నార్వేస్ప్రూసు',నిల్వెల్లఁ బూ
దొడుగే తెల్లని 'బీము',సృష్టి వరమాత్ముఁ గొల్చునెందేనియున్.

గీ॥ దేవదారు వొక్కటియ విదేశ మని స్వ
దేశ మని లేక సర్వత్ర తేజరిల్లు
నదె 'సిడారు', చలిమలయందమువిడారు
చేసె వడ్రంగి దాన జేజేల తేరు 43

క॥ ఓహో! యనె సహాకృద్వరు
డోహో! యని మాఱువచ్చె, నోరు లిట లేరే!
యాహా! యదె! స్టార్లిం గను
వైవాసికపతీ యనుచుఁ బలికెను గోళ్లే. 44

క॥ 'నను మఱువకు' మను పూఁబొద
లను సీతాకోకచిలుక లన్నియు రంగుల్
తనరినవి తేనె ద్రావగ
జనమునకుఁ న్నేర్చె సృష్టి సమపోషణమున్ 45

క॥ ఆమోద మెఱుగవు సుమ
శ్రీమంతము లయ్యు నెత్తటిన్ బొద లెన్నో
పోమించె 'స్వీట్ బ్రెయరు' బహు
ళామోదము పొంది కొంత యవధి విరిసియున్. 46

క॥ 'స్ప్రాల్టెటుపింపిర్నెలు' పలు
తీర్లదె విరిసి యిడె భూమిదేవికిఁ బసరుల్
దొర్లాడు నాస్తరమున ము
హుర్లసదసితమణిలోహితోపలముత్యాల్. 47

ఆ॥ వె॥ సుగుణదుర్గుణములఁ జూపె మనిసియందు
వలచు పూలు ముండ్లు గల గులాబి
వ్యసనిప్రక్క సుగుణి, యంటునఁ దెలియును
దురదగొండిసరస విరుల "క్లోవరు" 48

చ॥ తన జిగి యంతయున్ భువికి ధారగఁ బోసె నినుండు దాని వ
చ్చన లితరాభలన్ మిగిలి చర్మదృగింద్రియ మందుకోనటుల్
తనియ నలందునట్లునుఁ బ్రధానము నెల్లెడ, నట్లు కాదొ యె
ట్లు నవనవల్ గనంబడె శిలౌఘము లీటలువాఱు నెండలన్? 49

సీ॥ చెలగి పుఱుంగు 'లార్కిష్ట్రా' బలెన్ బ్రోయ
మరిమరి నిక్కెఁ దన్మయత వీను
పచ్చందనము మేసి పంచదారల నవ్వ
నెమరువేయుచును కన్ను మరి మొగిసె
గాలిఁ బీల్చియుఁ బీల్చి చాలక యిరుపుటాల్
మరియుఁ గోర్కొనె ముక్కు సురభి మరగి
చివు రంటి పువు లంటి చెయి తనియక ప్రొద్దు!
మంచిదాన వెదుగు మరియు ననియె

గీ॥ తనదు నీడను తాఁ ద్రొక్కు కొనుచునేని
యొడలు తోటకుఁ బరువె గడియ లొత్తు
మరియుమరితటియందు ' ష్మమ్మునందు
జలదకాలవర్ణ ప్రదోష్మ నందు 50

గీ॥ భారతీయుల నిరువురఁ బలుకరించె
"రాబిను" పుఱుంగు లెచటివారలయ! మీర
టంచు నాయుధహైన్యమ్ము నరసి దరిసి
యోరచూపులఁ దరుశాఖ నుండి చూచి 51

ఉ॥ ప్రక్కఁ దటాకమందు దిగి బాతువు లీదుచుఁ దీరగాము లై
రెక్కలనన్ విదుర్చుచుఁ బొరింబొరి ముక్కులతో సవర్చికొం
చక్కడివారు పెంచికొనినట్టివి మిక్కిలిగా ధ్వనించె క్వే
క్వేకని త్రోటిఁ జెట్టుకొమ కిట్టటు రాచెడి దేగఁ గాంచుచున్.

ఉ॥ గారుడరత్నడోల నృపకాంతనుఁ బోలి యయారె! నీరమం
దీరమునన్ సితారుణ మి దేఁ? పులుగం చడుగంగ నందుఁ గా
సారతటిన్, సఖున్ దెలిపె సారసపర్ణతతిన్ మునుంగన
ల్లై రచితమ్ము గూడున విహంగము "గ్రే" బిది యంచు గోఖలే.

ఉ॥ సాలమునుండి దూకి సుమసౌరభ మీతలుకొట్టుచున్న ది
నీళుల నంచు గోళిలె యనెన్ సరసొడ్డున, నెట్లు వచ్చెనో
వ్రాలెను చెట్టుపై, సరిగఁ బల్కెను "బడ్డెరిగారు" చిల్క యు
ల్లే లలితాంగపీతహారితేంద్రమణిఘృణు లుజ్జ్వలింపగా. 54

క॥ లజపతిరాయి యుఁ గనె న
క్కజమున, మతగురువుపతి కడు నెలుగిడు నా
రజము నిజముగా సరసియు
మజా గలదు కాంచు డిందు మరియు నని యనెన్. 55

శా॥ వంచారించిన వుర్విజమ్ము లుభయప్రాంతాలఁ, "జాఫించిబుల్
ఫించుల్' బంగరుపిచ్చుకల్' రెనులు' "గ్రాస్బీకెక్నరీల్''
మున్ను వల్
ప్రాంచత్పకులఁ గల్గి కొమ్మల, సరఃపానీయమం దింద్రు విల్
కొంచన్ మానుచు నానబెట్టినవి, యి ట్లుండున్ ప్రకృత్యుద్ధతుల్.

గీ॥ సరసి యీ యందమును వార లరసినపుడు
నిండు విరిసిన పువ్వుల గంద్రనవ్వు
వాసిల న్నవ్వినది, జాతివాసి సుమప
రీమళంబు విడిపోనిది యామళఁబు 57

గీ॥ ఫ్రాన్సు నోడించె బ్రిటను నావల్లఁ దొల్లి
విల్లుగొని "యాగిసికోర్టు'విగ్రహాముస
నన్ను గాంచి 'యాల్ఫ్రెడు'లేడు ననిచె ననియె
'రెన్'రుతమ్మున "వ్యూ"చెట్టు రెమ్మ లూగ. 58

గీ॥ ఆకసమునఁ జుక్కల పోళ ననుసరించి
భూమిపైని మొక్కల నంచు, మొక్క పిలువఁ
బులుగు వచ్చె నన్పించు, "మేబ్లూం" సుమమ్ము
విరియుటకు "స్విఫ్టు" దరియుట కురును లంకె. 59

గీ॥ గూడుకట్టుకొంటకుమున్ను నీడజమ్ము
లెదుటనెదుట విటపముల రొదల మిగిలి
సరగ నెగురుచు నొండొంటిఁ దఱుముకొనుచు
గూడు గాగఁ బార్శ్వము లొత్తుకొనుచు నిలిచె. 60

గీ॥ నలుపుగలిసిన యెఱుపురంగులవి, పసుపు
పచ్చనివి వ్రాలినవి యేటవాలు నిసుక
తిన్నెపై మందపిచ్చుకల్ సన్నపాఱు
నిర్ఝరమ్మున జలకమ్ము నిచ్చగించి, 61

ఉ॥ మోచెయియొద్దఁ బొల్చినటు పొల్చుప్రసంగము సేయుచున్ దమున్
గాచుకొనుక శరీర మర గానబడన్ నెలయేటిపిచ్చుక
ల్లేచి పొదర్లఁ గ్రేళ్ళుటికి లిప్తకు నెన్నియొ సార్లు పాటలు
న్నేచని తీపిమైఁ బలికెనో! యవి కొమ్మల వ్రాలి మూకముల్

ఆ॥ వె॥ ప్రేమ, పెండ్లి, గృహము, వీని సుఖము నరు
లందఱికిని లేదు కొందఱికిని
పులుగు లన్నిటికినిఁ గలదు, సాధువులకుఁ
దత్సమాజముననుఁ దప్పదు వెత. 63

శా॥ తామేమో! తమ భుక్తియేమొ! పరపిత్సద్రోహముం గోరవే!
గోమౌ నెల్లునఁ బాడుచున్ బలిసెపుల్గుల్ భూమిజాకల్పముల్
గీముల్ వెల్చెను తద్యుగమ్ము నయయో! క్రేడించి పీడించి క్రో
శామర్దధ్వని వచ్చి కాకములు, సర్వత్రైకము ల్లోకముల్. 64

మ॥ తన దౌ కూతయె లేని దయ్యెఁ బెఱకూతన్ గూయుటం బేరు గాం
చిన దై, యొంటనుపట్టు నెట్లు? పరవాక్చిత్రమ్ము, లీ సృష్టిలో
ధ్వనులున్ రూపులు భిన్నభిన్నములె కావా! 'సెడ్జిరీడ్లింగు'పు
ల్గున కావంతయుఁ దెల్వి లేదు, 'బయరన్లు షేక్స్పియ' ర్లుందురే!

ఉ॥ రెన్నులకన్నఁ జిన్నవి మఱెవ్వియుఁ బక్షులు లేవు పోటునన్
మిన్నవి లేవు, పాము తమ నీడము వైపు నగంబు ప్రాకిరాఁ
గన్నవి, వీపునం బొడిచి గాటముగాఁ, బడిపోవ దానిపై
నున్నవి, వెండియుం బొడుచుచున్నవి రెండవి తన్మృతాంతమున్.

క॥ అప్పుడు పాడినవి చెవుల
త్రుప్పు వదల విజయగీతి దొందము రెన్నల్
చెప్పినటు విని "పయిను"తరు
వ పువ్వులుగులజాతిమహిమ హారితమట సదా. 67

గీ॥ తేనెముంతలు వలపుల ఖాన లైన
తీయ'వైలెట్'పువ్వుల ఝురీతీరమందు
పంటపండిన గాలి దోయింటఁ బట్టి
యెంత త్రాగిననుఁ దనివి కంతు లేదు. 68

క॥ సెలయేటఁ దోగి వచ్చిన
బలిఖుగ్యుగళమ్ము జలలవమ్ముల గూటన్
దులిపెను గఱు లాడించుచుఁ
జలిమిరిమైఁ గఱుకుటెండ సంతు సుఖింపన్. 69

గీ॥ తినియుఁదిని నాస వలపు వద్దనెను, శ్రవము
వినియువిని కలనాదముల్ వెగటుగనెను
అరసియరసి సొగసుల కన్నలపుగొనెను
విశ్రమించినా రెల్ముల వీధి వారు. 70

ఉ॥ ఓ యని వేడి మార్వలికె నూ యను "టర్టిలుడోవు"కూతకుఁ
ఖాయక పక్షివంక్తి తమపై ఫలభారముతోడ వ్రాలె ము
న్నేయవి వంగె నవ్వి ధరణీరుహశాఖలు పుల్గుఖంటకే
యూయల లయ్యెఁ బయ్యరల నూగుచు నయ్యుపసాంధ్యవేళలన్.

క॥ "టర్లీటర్లీ"యని పలు
మార్లు వినిచె భరతపక్షి మాటాడినటుల్
తర్లెను దినరమ హారితో
నుర్లబడెన్ దెలుపు తొగరు లొత్తి ప్రతీచిన్ 72

క॥ బింకపుసుడిగాలికి ఘన
సంకుల మంటు దుముఁ దరణి చనుచుఁ బడమటన్
గుంకుమమున్ జేసె, విడునె
త్రుంకుచునే నైంద్రజాలికుడు తన విద్యన్! 73

ఆ॥వె॥ సంచరించి యలసి సర్వశకుంతముల్
గూండ్ల కేగుమున్న కూరుచుండెఁ
గొమ్మ లల్లి నూగఁ గ్రోల్చుచుఁ జాతుప
క్రతువు చేసెఁ బడమరజిగి యపుడు 74

క॥ దినము పొడుగు, పులుగుల ని
స్వనము పొడుగు, పువ్వుల వికసనము పొడుగు, కా
ని నరుని నెనరు పొడుగు కా
దు నె త్తటిని దానికై యెదురుచూచెదమున్. 75

గీ॥ దొడ్డతన మితరుని తనతో సమీక
రించి గౌరవించుట, యది కొంచెపడిన
మానవత గండిపడినచె ర్వౌను, కప్పు
లేని గృహ మగు నని మొదలింటఁ బలికి, 76

సీ॥ అన్ని శాఖలయందు నున్నతోద్యోగమ్ము
లిడి మమ్ము మన్నింపవలె నటంచు
వాడవలో గడ్డి బలె విస్తరిలె మాకు
వెత పలువిధము లీ విభుత ననుచు
మా దేశధనమును మా దేశమునకె వె
చ్చించుచో మేము భాసింతు మనుచుఁ
బ్రజలకు సరిపోవఁ బ్రాతినిధ్యాస్థ మీ
కుం బలె మాకు భావ్యం బటంచు
గీ॥ గోఖలే, లజపతిరాయి కొనరి మరియు
జనము కిటకిటలాడిన ఘనసమితి ను
పన్యసించిరి ''లేబరు"బలము పొంగు
విన్యసింప, 'టోరి'పొంగు సన్యసింప. 77

గీ॥ పై నిరంగుబట్టి లోని గొప్పదనమ్ము
సత్కరింపబడుట సత్యమున క
గౌరవమ్ముకూర్పు కాదే! యనగ లండ
నుత్తరము ప్రతిధ్వనాత్త మదియె. 78

తే॥ ఈశ్వరకటాక్ష మనఁ జంద్ర వృష్టి పడి ప్ర
శాంతసంసారము నెనసె సగము రేయి
నలతి కదలు వృక్షచ్ఛాయ, మంతో యింతో
యేకడనో శ్రుత మగుచుండె ఘూకరవము. 79

గీ॥ వెన్నెలలు, తేనె వెల్లువల్ వేనివలనఁ?
బలుకుచున్న, 'నైటింగేళ్ళ' వలన, నెంత
సేపు నిదుర! మేల్కొను టెంత సేపు! సుప్ర
భాతమంగళసంగీతవశము లవ్వి. 80

చ॥ కరములఁ దట్టి లాలనముగా రవి లేపక నిద్రలేవన
ట్టిరు తొలిజాముఁ తూర్పు ప్రకటించు తుఱంగలి నారయంగ నే
ర్తురె? పొదలందుఁ బచ్చికలఁ దూఱుచు దూకుచుఁబిట్టగుంపు మీ
సర మెలుగింపగా విని నిజశ్రుతులన్ గృతులన్ బొనర్తురే! 81

గీ॥ పులుగు లెచటి వైనను వాని కలరవమ్ము
లచటి గానభేదములకె యంకితములో!
ఎటను మొగిళుల రంగు లొక్కటియ కావొ?
అన్ని మతముల సూక్తు లైక్యమున లేవొ? 82

సీ॥ నల్లరెక్కలపైని నల్లమచ్చల "థ్రష్" ఖ
వాలీన్ బికము తోడు గ్రాలఁ బాడెఁ
గాటియల్ ఛదముల గల 'యోరియోల్'పక్షి
బంగారువన్నె, తాన్ బొంగి పాడె
నల్లటోపిపులుంగు తెల్లబొజ్జది గజల్
తేనెపిట్టల శ్రుతిలోనఁ బాడె
కటిమెడ కావిశోక గల 'రెడ్‌స్టార్టు' నా
శింజరంగెడద, టుమ్రీనిఁ బాడె

గీ॥ రూకు, పరభాగ్యవ్యాప్తిజాగరూకమగు త
దీయభగినీకులంపు 'మాగ్పి'యు జెముడు
కాకి పసిపోలిగాడు ముఖ్యాతిథులుగ
గానసభలు వనముల నుషఃకాలమందు. 83

గీ॥ అరుణఘట మెత్తి సంజ పింజరము చల్ల
నివె సభలు, రంగు తేలిక, రవళిసౌఖ్య
మూలిక, నయిటింగేల్ రాగ మాలపించె
నెడ్జిరీడ్లింగు పాలపఉ యతిథులుగ. 84

క॥ నౌరోజీ యధ్యక్షుడు
భారతుల వచస్సు సభకు వర్షించెను 'హో
ధారన్' మ్రాన్ననల సురభి
ధారన్, మన్ననల రుచికి తక్కువ ఐస్ క్రీం 85

గీ॥ మొదలు బ్రిటను చేసిన మేలుఁ బొగడు వల్కు
లిపుడు స్వపరిపాలనమున కింత యంత
తక్కువైన నొప్పదు భారతం బని తుది
బిగి నెగడు పల్కు లధ్యక్షునిగదితములు. 86

క॥ ఇది పేరాస యిపు డనుచుఁ
గదిసి సభన్ గూరుచున్న 'కన్సర్వేటి
వు'దొరలు గొణగికొనిరి, య
ల్లై దుగలిబరలుదొరలు సభ లేచెడి యద నై. 87

క॥ డేగలు రాబందులు న
ల్లే గిరివిహాగములు కొన్ని యెత్తునఁ బురిలో
సాగించెఁ గులాయమ్ముల్
బాగుపడునె? సాధుపతు లనె నౌరోజీ. 88

ఆ॥ వె॥ చందమామ యాకసపుగూట బ్రకృతిరా
బందు పెట్టిన యొక బారిగ్రుడ్డు
రాత్రిరాణిపూలు రాణింపఁజేయక
తన్మయూఖములకుఁ దావి కలదె! 89

గీ॥ కావుకా వని కూసెను కాకి యొకటి
కా వపుడు తన పను లని కదలకుండి
ప్రొద్దుటన్ మ్యావుమ్యా వను మ్యూజికల్ ర
వం బు విని పోయెం 'బోపు', జయంబు డాపు. 90

ఉ॥ చామనచాయయామని నెసంగును కూతయు వేత, వేసవిన్
గామము పెంపగున్, శరద గౌరము, దాన సుఖంబు కొంతయే
ధూమల మౌ హిమ ర్తువున దొడ్డ బుభుక్ష, కృమిగ్రసక్షగ
స్తోమ మపూ ర్తభు క్తి నెటు ద్రోయును కాలము శీతలావనిన్. 91

ఉ॥ తిండికి మోమువాచి, సిర ద్రెంచెడి సీతున కాగ కాఫ్రికా
ఖండముపోయినన్నియు ఖగమ్ములు పెద్ద యెడారి నంబుధిన్
బిండులు గట్టి దాటి పదివేలును మైళ్ళు నిశాప్రడీనముల్
వెండియు నై స్వదేశతరువీథుల వ్రాలెం గోమల్ చిగుర్పగా. 92

శా॥ కాకుల్ రెన్నులు 'టిట్లు'రాబినులు నింకన్ గొన్ని పక్షుల్ నరా
నీకంబ దున నమ్మక మ్మొదయ కందే కాయనో కంకినో
యే కీటమ్మునొ తించునెంగిలినొ యిందే యుండు పర్వెత్తి పాల్
చేకో నేలొకో! నిల్చి త్రాగెదము నీళ్లే యన్న చందమ్మునన్ 93

శా॥ 'స్వాలోల్' 'గో నొరైళ్ళు' మైళ్లుద్వినహస్రంబొక్కనాడై ప్లొవ
ర్లే లీలన్ మరి స్వి 'వార్లప్రరు' లయారే! యాఫ్రికా కేగునో!
వ్రాలన్ జాలునొ! ళ్ళ వచ్చి సరిగా స్వత్మ్మాజమందే, విహం
గాలం దొక్కటియేని యింత శ్రమ మైనన్ జాదు, శత్రుల్ నరుల్.

సీ॥ పై డిగిన్నెలం దేనె పంచి తేట్లకుం జిగు
రించె 'సాలో', యేడ్చు 'నెలన్మ'నవ్వెం
దలి రొంది యూగుచుం దగ పూచి 'యాస్పెను'
స్వాగతమర్మ్మరస్వాన మయ్యొ
గగురుసు సుమనోవికసనమ్ము లై కప
ద్యముగ 'సిల్వరుబర్చి' యందగించెం
జిరునవ్వు ఝరి కట్ట తెగి పాఱం గంటికి
తాంగంబు నెఱుగక 'యార్ల' రొనరె

ఆ॥ వె॥ నల్లె మరియుఁ జెట్లు నాగతవిహాగక
లస్వనమ్ముకలన స్వస్వరూప
వైభవము వెలార్చెఁ బల్లెలయందుఁ బ
ట్టణములందు నన్ని వనములందు 95

ఉ॥ కోయిల పిండుతోఁ గలియ కొక్కెకు పోవును మూగ యై, స్వదే
శీయము చెట్టు స్వర్గపురసీమమహీజముకన్న మిన్న యే
మో! యలసీడ చూచుకొని, మొత్తము పుల్గులు నల్లె మోహనో
చ్ఛాయరవమ్ము లైన నవురా! చెలకట్టగనీదు వానినిన్. 96

చ॥ లజవతిరాయియున్ సఖుడు లండనుతోపున నింత చూచి యా
రజముల విన్నయప్పుడు స్వరాజ్యజగన్మధురోహముల్ మదిన్
గటిబిటి గూండ్లద్రమాన గిజిగాండ్లుగ నల్లరి సేసె, యోగ్యదృ
శ్యజనితముల్ తదీయసదృశస్థితులౌ స్మృతు లెందునేనియున్. 98

గీ॥ ధాతువులు నేలనెమిళులు శీతశైల
శిఖరములపైని నెగిరిన చెలువు మెఱసె
వారి భావన లంతకుఁ బైని యెత్తు
నందు స్వాతంత్ర్యమండలమందు నెగిరి. 99

శా॥ విప్పెం గంఠము పైని, లేఱివురు 'వేఫేరింగ్' మహీజమ్మునన్
జెప్పెం ధారము జీబునుండి నయిటింగేల్ గాయనీపంక్తికిన్
బుప్పొళ్ళప్పుడు రాల్చె నయ్యగము, 'మేపుల్,
'సైనిమోర్', బీచి, పె
న్నొప్పెన్ పూచితదీయగానమున, ద్రుమానుల్ కూడ ప్రాణుల్ గదా!

చ॥ వలపుల కోట లైన పెనుప్రసన్నతితోటలు రాత్రికూటముల్
పులకిత మైన మేనఁ గనుబొమ్మ నటించెడి నాట్యరంగముల్
జలజమనోహరమ్ములు తడాకము, లీదృశసర్వదృశ్యముల్
తలపునరావు తద్వని హితావసథమ్ములు తక్క వారికిన్. 101

ఆ॥ వెఐన వారు మృగవిహంగప్రదర్శన
శాల కరిగి రొక్క సమయమందు
నల్లె మరొక తూరి 'హైడ్పార్కు'నకుఁ జిద్వి
లాసరాసహారితవాసమునకు. 102

శా॥ కాదా నం చన ని యాడపులుగుల్ గవ్వించెఁ 'డక్కు'లలో
భేదం బౌ మగవు "క్వాక్కురో"రవంబెక్కించి యూ వ్యస్యమై
యూదాగొంతు కిందివచ్చనకు సాహో! నాళాలికం చ్ఛదాల్
లేదూర్వాభల నీల ంఛకము జాళిన్ విప్పి న ర్తించు న్. 103

గీ॥ రంగురంగులికలకు నోచంగలేని
పిచ్చుకయుఁ దోకవిచ్చి శ ంచి యాడి
కివినడక నడచి పెంటి కా టిల్లఁ
జేసెఁ దొంటికి మిగిలిన చి బరువు. 104

గీ॥ తోక యెత్తి రెక్కలు విప్పి యాక చెదరఁ
బెంటివయసును దోచె 'ఫీజెంటు' పోతు
మిశ్రవర్ణము హృదియాక మిట్టి మేను
పొంగఁగవయు నారాయణపులుగు వోలె 105

గీ॥ ఈకెసొగసు లేని పఱి పీకసొగసు
చేఁ గుటుంబి యగు, బరి చేఁగొని కల
హించువారల వలెఁ గొన్ని యెసగి మగవి
యన్ని గెలిచినవే వలపించు పెంట్ల. 106

క॥ ముక్కున నెర గొని రెండవ
ముక్కున కందించుకొనుచుఁ బోరచిగా నే
దిక్కనను ప్రజకు నేర్పెన్
జొక్కపువలపుచెయిదంపుసొంపులు పకుల్. 107

క॥ ఎదురెదురే పెండ్లిచూపుల
కెదలు దరియ నరసి నిలచి '[గేలు'తెగ యహో!
యేదిత ప్రణయభరం బగు
నిది హంసలలోని భేదమే యనవచ్చున్ 108

గీ॥ కపోతకల రెండు ద్వారములు కలవు
చ్చలే పచ్చికపట్టుపఱపు గలవు
పు ని రాలిన పూల వలపు గలవు
డగు దరిండ్లు పులుగుల పడకటిండ్లు 109

ఆ॥ వె॥ ఏమి ప్పవలె! హానీమార్కు 'హైడ్‌పార్కు'
తేనె తేనె పువుల, తేనె నవుల
తేనె పెరలయందు, తేనె నుడిపొరలందు
చూపులందు పొదల దాపులందు 110

గీ॥ హృదయసీమ పచ్చని కొమ్మ పదిలపఱచి
నావు రాకుండునెట్లు? గానంబుతోడ
ప్రేమపక్షి యని వచించెఁ బ్రియు నొకర్తు
గ్రుక్కిళుల్ మ్రింగినారు కన్గొన్నవారు. 111

ఆ॥ వె॥ "లార్చి"వృక్షశిఖరలతనుండి 'లిన్నెటు'
పక్షి కూయ విన్న బాటసారి
మున్ను మేడచివరిముదిత చేసిన సైగ
సౌరము జ్ఞప్తి వచ్చి పరవశి చె 112

చ॥ 'అమెరిక'నుండి వచ్చె నొకయాతడు ఫ్రాన్సునుండి వచ్చె నొ
క్కమగువ, హైడుపార్కున ముఖాముఖియౌచునతండనెన్ 'హనీ'!
నెమరుకు వచ్చె నన్ను మరి నీవొ నినున్ మరి నేనొ పెండ్లియా
డి మనినయ టటం చని, ముడిన్ గొని కన్బొమ నామె యౌననెన్.

ఉ॥ బాధముకాయక్కన్నులది భామిని యొర్తుక బెళుకుచూపులన్
బాదెను గోఖలేమిసిమిబంగరుబుగ్గలపైని, యాత డా
బాదకు మాఱుమో మిడిరె బాలుడు నల్వదియేండ్లవాడుగా
పైఁదలి నవ్వుకొన్నది, శిఫల్ గద! నీతికి ధీరచేతముల్. 114

క॥ హృదయమ్ములు విప్పి నవ్వుచు
మృదుతృణమునఁ బల్లమునకు మిట్టులపైనుం
డి దొరలి యాడుచుఁ బాడుచు
బొదిగొనిరెను సాంధ్యప్రాణములు శిశుగణముల్. 115

చ॥ ఉలికెన రైన ముక్కున కృతోర్విజరంధ్రకులాయమై తృణా
దుల మృదువుం బొనర్చి రహితో శతపత్రకపక్షి యయ్యెడ
న్నిలువగ దానినిన్ వెడలనెట్టెను ధూర్తము వచ్చి వానకో
యిల, యిది నిల్చె గూట, బలహీనుల సంపద కిట్టివో! గతుల్.

సీ॥ "శ్యామజీకృష్ణవర్మ"తో చాల తడవు
మంతనము లాడి హైడ్పార్కునంతరమున
గొఖలేన్ డాసి యతనితో గోష్ఠిసేగ
వెశట లజపతిరాయిమహోదయుండు 117

సీ॥ పార్లమెంటుసభ్యుడవు కావలయు ననుచు
నెనుబదవ యేడు వచ్చి కవ్వింపఁ దన్ను
దాదభాయినౌరోజీ యత్నస్థు డయ్యె
తద్గృహంబు నాటికి వారి తావరంబు, 118

సీ॥ తారసిలి కన్నతల్లిముత్యాలనవ్వ
శిశువునొడలు నలంకరించిన విధాన
పాలధారలఁ గురిసెఁ బ్రభాతవేళ
జగము తచ్చికువే యేండ్లు జరుగుగాక 119

ద్వి॥ యువకుల హృదయమ్ము లుత్తూత లూగఁ
బ్రవచించె లజపతిరాయి హావాదు. 120

చ॥ చదు వను ముక్కుతోడఁ దమ సంతుకుఁ దిండి గడించి పెట్టు పు
ల్గుదుటుముతౌదురో! మరియు గోనెను మోసినయట్లు విద్య మో
యుదురో! స్వదేశగౌరవసముద్ధరణమ్మున కా నరత్వమే
చదిసెను, ఛాత్రులార! సరి సల్పుడు ప్రాచిఁ బ్రతీచి కన్నిటన్.121

సీ॥ గృహామయములు కారాదు మీ కీర్తి కళయు
దేశమయములు కావలె, తిన్న తిండి
జీర్ణ మౌనొకో! మాతృదేశీయసద్య
జనగతి స్మృతిరా శౌర్యసూనులార! 12

గీ॥ మీ తరమున లారీ క్రిందిబాతు గుడ్డు
కరణి మన దాస్యము తుమురు కావలయును
మొగ్గ లగు మీరు వికసించి యగ్గలము సు
గంధ మొలుక హాయిగఁ దుదిగాలిఁ బీల్తు. 123

గీ॥ మరియు నిటు లజపతిరాయి మాటలాడె
భారతీయవిద్యార్థి సఖాంతరమునఁ
బదపదరసితకరతాళబంధురమున
లండనున వాక్స్వతంత్రతామండనమున 124

క॥ కలిసియుఁ గలియక నిరువురు
పలు గోష్ఠుల దినము రెండు పలు పురములలో
నలసియు నలయనియల్లే
తెలుపుచునుండ్రి భరతోర్విదీనస్థితులన్ 125

క॥ హాయలు "ఫిరోజా" వన్నియ
బయలున తూరుపుననుండి పడమరదాకన్
పయిడిదరుల నడి ద్రావక
మయి ప్రవహించినది పాటలాంశువు సంజన్, 126

ఉ॥ రాళ్ళు కరంగ మున్ను మధురావని దివ్య డోకందు గొల్లడై
పిల్లనగ్రోవి నూదె నని విందుము భాగవతాన, తద్ధ్వని
న్నల్లపులుంగుగొంతున సనాతన మౌనటు దార్చి పశ్చిమా
తల్లికి వించె సృష్టి, కలదా! మురళీరవపతీ కానిచో. 127

చ॥ పలుకుచు గోష్ఠిలో వెలుగు వైద్యుతదీపము పోవ రేయి, మీ
బిలిబిలినవ్వు వెల్తురు విశేష మమూల్యము మాకుఁజాలు, మి
క్కిలి యగు యుష్మదాదరణ కీ మరవీవన సాటియా! యశ
స్సలిలధులార! యం చనియె సభ్యులు కేకిసలాడ గోఖలే. 128

చ॥ పొరుగునవారి మీ జనము పోలిక నారయు డన్న క్రీస్తుప
ల్కొరవడిగా మెలంగు ఢన గోఖలె, మీ నిలు పొప్పుకోము మా
పరిసరమందు నందులకె భారతమందును, నిండియా బ్రిటన్
కలుముక లేవుగా యనె నొ కాంగ్లుడు లేచి సదస్సు నవ్వగా.

గీ॥ "కాలఘన్" కాలఘనుడు, త్రి "త్రీ", లవలియు
ను "లవులీ", రావెనున్ రావణుండు, "నెగ్ర
సరు"ను నగ్రేసరుడు, నిజె పౌరుగుదనము
శబ్దములఁ గల దని బ్రిటిష రనె నొకడు. 180

గీ॥ మా దినుసు ముట్టరా దని మీది తీర్పు
మా మనసు మిమ్ము ముట్ట సమంజసం బె?
యనగ నొక హూణు, డి ట్లనె నపుడు గోక్లె
మాధనము తినువా రెల్ల మాకు హితులు. 181

గీ॥ అన్నిఖర్చులు పో భారతాయము నలు
బదియునాలుగుమిలియన్ల పౌన్లు గాగ
నేడు మిలయన్ల పౌ న్లఁటే! యిందుఁ బ్రజకు
మిగిలినది. రగిలినదిపో! తెగని బాధ. 182

ఉ॥ నైకవిభేదపతులు కనంబడనట్లు గుబుర్లఁ గల్గి నా
నాకలనాదముల్ సలిపినన్ గుజసంతతి కొప్పుఁగాక పల్
పోకల పల్కులం బలుకు పోబడి సజ్జనజాతి కొప్పునే?
మా కనె నెట్లురాణి? యది మాటుట యెట్లుప్రభుత్వవాక్కులన్. 183

గీ॥ దళితగోధూమము మరి బీజలము నైన
పొలములోఁ బెద్దపెద్దకుఁ బులుగువోలె
భరతభూమిఁ బ్రత్యుద్యోగభరిత మాంగ్ల
జనము, దేశీయభాగ్యము తనరు టెట్లు? 184

గీ॥ గూడుకటుట నెవడు పుల్గునకు నేర్పె?
బ్రిటనునకు స్వతంత్రతను నేర్పినది యెవరు?
రోమను ల టందురా! కాదు గ్రామికంబు
స్వాత్మ, భారతజనమున కంతె సుండి! 185

శా॥ 'హారన్‌బీం' తెలు పెంతొ, పువ్వులును పెన్నందమ్ములే, యైననే
మీ రవ్వంతయునేని చీల దిగదై యీ వృత్తకాండమ్మునన్
మూరెన్ సమ్మెటప్రోత, యట్లె ప్రజ చెప్పంగాక వైప్రాయిచే
తోరంగమ్మున నొక్క మాట చొరదైదై వారె మా చేతలున్. 186

క॥ పొడు గెడుగుచుండు నీడయుఁ
బొడవడగుచునుండ నెండ, పొడవడగుచు మా
గడన బ్రిటనుదినుసులఁ గొన
నుడుగుట పొడుగయ్యె భారతోర్వి నొక దెసన్. 137

ఉ॥ మీ రడుగంగఁ జెప్పితిని మేవడి యీ పని ప్రస్తుతస్థితిన్
దారులు మూసి పిల్లినయినన్ జడిపింపగ మీద దూకకు
న్నే రయ మొప్ప నయ్యది, మనీషి యె? కర్జను దోషిగాక, మా
భారతమందు వంగము ద్విభంగము సేయునె! యామతింతు మే! 138

ఆ॥ వె॥ పిచిపిచి లేదు విసుగు గాలికిఁ, దిమ్మి
రియును పులుగు కాలికి, యతమాన
భారతాళి కటులె వైఫల్యచింత లే
దండి! బ్రిటను ప్రజ సధర్మలండి! 139

గీ॥ నిప్పులు సెరుగు నెండల కోప్పఁ జెప్పి
తనువు నాశ్రితులను బ్రోచు తరువులట్లు
ఘనులు పెక్కురు పచ్చని గుణముగలరు,
ధర్మనిష్ఠులు, దేశభేదమ్ము లేదు. 140

గీ॥ 'ప్లేను' చెట్లు నిరువైపుల నూని నిండు
నీడ తనరు ఘంటాపథ మీడనటులు
రాజకీయము నడుపింపరయ్య! నేడు
బ్రిటను ప్రజలు! భారత రేఖ "విటమిను" లుగ. 141

క॥ అని మరియున్ గోఖ్లే లం
డనులో, సహచరుడు 'లీడ్సు' నన్, 'గ్లాస్గో' లో
నను 'మాంచెస్టరు' న నిరువు
రును వాచించిరి "యెడింబరో" లోన్ సభలన్, 142

గీ॥ అధినివేశపాలన మిండియాకునో? య
టంచు వా రొక దొరగారి నడుగుచుండ
ప్రశ్నమే జవాబుగ వచ్చెఁ బంజరస్థ
మైన మైనాముఖమ్మున నతడు మెచ్చ. 143

ఆ॥ వె॥ ఇండియా ప్రసంగ మెత్తగ మీ రాక
యిచటి కిపుడు బొంబయిపురినుండి
యా? జల మట దండియా? యని యిల్లె మ
ళ్లింపఁ దొడగె మాట లిబరలుదొర. 144

గీ॥ ప్రొద్దుతిరుగుడుపువ్వులముసుమి! భరత
ఖండమే లోకబాంధవమండలంబు
కలిసికొందము తరువాత, దెలియు మీకుఁ
బ్రాణ మేకము మన కని పలికె నొకడు. 145

ఉ॥ వచ్చితి రెట్లొ వచ్చితిరి, పౌరనియోజకవర్గసీమలన్
జొచ్చి 'బరో'ల 'బర్గు'ల మమున్ లిబరల్సును పార్లమెంటు కం
దిచ్చి చనుండు, భారతముదీప్తిని నాడు కనుండు, కొల్వు లం
దచ్చము మీవె యంచుఁ బలుకాడిరి కొందలు, మెచ్చె గోఖలే. 146

చ॥ లజపతిరాయి పల్కె హితుడా! తిలకింతము పెక్కుచోటు లాం
గ్లజనపదమ్ములన్ బ్రకృతిలాస్యసదమ్ముల, నస్మదీయ మా
ప్రజనఫలం బి దొండె, లిబరల్ ప్రజ పండుగఁ దోచి చేదుగా
గిజ రగు దోసకాయ, మనకెప్పుడొ 'లేబరు'పార్టి తో డగున్. 147

క॥ లేబరుపక్షం బయినన్
దా బెడుకదు భారతీయధరనుండి ప్రజల్
రాబందుల వలెఁ బొడువని
చోఁ, బాయునె! జాతి వచ్చుచున్న ధనంబున్. 148

ఆ॥ వె॥ భారతులకు వ్యష్టిపరమస్వభావము
ముఖ్య, మాంగ్లులకు నముఖ్య మద్ది
దేశలాభకరము తేకువను సమష్టి
గా సమాజమందుఁ గాంతు రివారు. 149

చ॥ మతమును దీనికై తగిన మార్గము పట్టెను, వ్యష్టి శుద్ధు దే
యితరుల వర్తనమ్ముల పరీతయు నయ్యెడుదాక ముక్తి లే
దతనికి, దేవు డన్న దిది, యాండ్రినుగూర్చిన తిండ్రిమంటుతో
గుతిలయు లేక జాతి కొనగూడెను సాంఘిక మైన స్వేచ్ఛయున్.

క॥ వేదాంతపు టికమకలే
ప్రాదుర్భూతములు కావు, స్వాతంత్ర్యముతో
మేదురమో నరకంబున్
సాదరమే, యటులు గాని స్వర్గ మితరమే. 151

తే॥ భారతీయరసాభాసపద్ధతులను
గౌరవించి పాశ్చాత్యసంఘంబు ప్రజల
కందుబాటైన నీతినే యాదరించి
జాతి ప్రాణము, మేను దేశ మని తేల్చె. 152

చ॥ జడియక యున్నదున్నటులు సర్వము తెల్పుట, పంక్తిలో నిలం
బడి జగడమ్ములేనివడి పైనము సేయుట వస్తుజాల మం
గడిఁగొనుటల్, బలమ్మున నకార్యమెదుర్చుట, కార్యమున్ దటా
లడి నొనరించుటల్, బ్రిటిషువారల యొద్దనె నేర్చుకో వలెన్. 153

చ॥ అన విని గోఖలే నిజ మ దంతయునున్, లిబరల్సమీది కే
మన మిది గుంజుచున్నయది, మంచితనమ్మున వారి కించుచున్
మన యధికారమున్ గొనుట మాన్యతమం బని చెప్పుచున్న దో!
యనఘ! య టంచుఁ దత్సహితు డై చనె నల్ల డఁబర్యటింపగా.

సీ॥ కంపజిట్టలఁ గానకలవింకములు 'సిరిన్'
టీనువాపులుగులు జానుగులకు
నాకుజొంపములతో 'నక్రోట్లు' సుమనిక
రములతోఁ 'బీవిట్లు' ఘ్రాణములకు
పూచిన యెన్నొపువ్వుల మడుంగులును లే
లేతపచ్చికబీళ్లు నేత్రములకు
భారతీయులకు మా స్వాగత మని మంద
హాసు లుపపురనివాసు లెదకు

గీ॥ ధారవోసిన యాతిథ్యసారమున ను
పన్యసించి రా యా చోట్లఁ బరవశించి
గోఖలే లజపతిరాయి, కోవిదులును
జాను పద మన నింగ్లీషుజనపదమున, 155

కII ఎగురుచు పాడెడి 'స్వాలో'
ఖగముల రుత మటులు వారి కంఠ మనుగ్మలన్
దగ నాకర్షించె నడ న
రుగునపు డొకచోటు విడి మ రొకచోటునకున్. 156

కII తెలిపువ్వుల 'ఛెస్ట్‌నట్' పై
గల 'సాంగ్‌స్పారోలఁ' బోలి గగనవదను లై
యెలుగింత్రు మధురముగ భ
క్తులు దేవునిగూర్చి సుకృతికొమ్మలు పూయన్. 157

కII అని యిటు భక్తిన్ మొదలిడి
వినిచిరి వాచనము వోట్లు వేయగనగు నొ
క్క నెలవున నొకరి తరువా
త నొకర్కు వారు భరతాంబతాటంకమణుల్, 158

ఉ॥ కోయిలగ్రుడ్లనుం బొదిగి కోయిలపిల్లలుగా నెటింగియున్
వాయిని వాయిఁజేర్చి కొనివచ్చిన మేతలు పెట్టు రాబినుల్
మీయవి,క్రీస్తుబోధమును మీ కెటింగిచును పక్షు లిందు భ
ద్రాయువులార? యెన్నుకొనుడా! భరతావనినోమువారలన్.159

ఆ॥ వె॥ ప్రభుతయందున జనరంజకుల్ వలయు, స
త్కార్యభంజకులకు స్థాన మేల?
పావురములు పాలపక్షులు వలెఁ గాని
'యోకు' చెట్టుమీదఁ గాకు లేల? 160

కII వ న విలుగుచు 'విల్లో'
చె -కొమ్మ, లుదారు లటులు చెలిపరు మీమా
వ దలల, లిబరలుగా
జ -గలిపి మనలఁ బ్రోచు సభ్యులు వలయున్. 161

ఆ॥ వె॥ భ తపక్షికూత వారిది, ప్రక్కకుఁ
జనక పైకిఁ పైకి సరిగ నెదిగి
లాలితమ్ము గొలుపు "లాంబరడీ" వృక్ష
శాఖలండి! వారిచైదములును. 162

ఉ॥ వారలు రాక వంచకులు వత్తురొ వాసిలి యైదువేండ్లు నిం
డ్వారక ఆకు రాల్పని సిడార్ల వనం బగు పార్ల మెంటులో
నీరము లయ్యె గ్రచ్ఛ లనిపింపదొ! యింటికి దెచ్చు వేడు బ్లా
క్థారను' చెట్టుకొమ్మల లతాంతయుతమ్ముల భవ్యకాంతి యై?

చ॥ పొలుపుగ రంగు లూని పసుపున్మ్రొకమల్ మెయి బుల్లు విద్యుదా
భలవి కనుల్ వెలుంగఁ గనుపండువు సేసిన నేమి గ్రుడ్లగూ
బలు పరిహాస్యముల్ గద, రవం బశుభంబు, నమాయికంబు లౌ
పులుగుల కితి రీతి యయి, ముష్కరు లేల్పడి నుందు రా బడిన్.

క॥ తలకాయ లెగురవేసిరి
పలువురు మీ రనినయల్లె వర్తింతు మటం
చు లలిన్ దద్భాష విని, త
రలిరి మరొక యెడకుఁ దద్విరాజితఫణితుల్. 165

గీ॥ అనధికోన్నత మాచ్ఛాద మమరు బహువి
శాలశాలన్ జరించిన లీలఁ దోచె
దిగువనుండి వర్ధిలిన కొమ్మ గల "ఫర్మ
హీరువావనమ్ములో విహరించునపుడు. 166

ఆ॥ వె॥ తమకు మించి యెత్తు తగఁ బండి గోదుమ
పైరు పిలువగ నెగబడరి తల్లి
యొడికి వలెనె బాలు రుల్లాసభరితు లై
సకలజనుల జనని సస్యలక్ష్మి. 167

క॥ ఎనిమిదిచదరపుమైళుల
ఘనాటవిన్ వేట యొక మృగయుఁ బోషించున్
దనరునొ గోధుమ మా మే
రను పొల మై యాఱువేల ప్రజఁ బోషించున్. 168

శా॥ ప్రారంభోత్సవ మౌనె? సాధిమకు మర్త్యత్వమ్ములో గోధుమ
శ్రీ రాకున్నెడ, వచ్చె, కొంత పసిఁ బక్షిం బోచె, నక్షత్రసం
చారంబున్ గమనింపఁజేసె, నిది యంతా యేల, తాఁ పిచ్చు లై
చేరె న్నాగరికత్వ మీ పయిరు వేసీవేయకే వెన్నుపై. 169

ఉ॥ గాదిలి పంటయున్, బలముగాదెలు మేనులు దాని వంటతో
గోదుమ, కోయగాబడెడిఁ, గోయబడెన్, దెస లన్ని తిత్తులై
యూదెడు-పెద్ద కొల్మి యగుచున్నది పట్టపగల్, మొగిళ్లు స్వ
చ్ఛోదరముల్, నభం బనెడి యొడ్డగు నంగడిలోనిపుట్టముల్. 170

ఆ॥ వె॥ ఎండవేడి సోకి యెండిన రొట్టెను
పొలముపాయిని నీటఁ బొలతి కాచ
దున్ను హాలము నాపి తిన్నాడు మగడు టీ
తోడఁ, బుట్టగోడుగు కూడ రుచియె 171

క॥ వాన యొకటి కురియుటఁ బడె
మైనమునందుఁ బలె గుర్తు మట్టిన్ డొంకన్
జేనుల్ దున్నగ 'ట్రాక్టరు'
రా, నది యొక వింత బాలురకుఁ బల్లెలలో. 172

సీ॥ అర్యమవంశంబు నౌనేమొ! వీరిది
యనిపించు పాటలతనువువారు
నాసికాదండమ్మునన్ దూచు తలపుల
జిగిదేరు దృఢగండయుగమువారు
కత్తిరించినకావికంచెమీసమ్ముతో
మోసగింపని బృహన్ముఖమువారు
భ్రూకుంజములను నవ్వుల వుంజముల నూను
తుదిముడుతలకన్నుదోయివారు

గీ॥ నేలుసారాయితో శ్రమ మీగువారు
జుట్టుచుట్టు నీడ యొసంగు బుట్టటోపి
రైతులు త్రివాజిహాలముతో క్షేత్రతలము
హోయిహో! యని దున్నుట లరయవలెను. 173

గీ॥ హాలికుడు బుజవర్తను, డాత డెందుఁ
జూచినన్ వంక లేమిని చూచి మెచ్చు.
ప్రకృతిభోగభాగస్థుల త్రయము లేదు
ద్వయమె, హాలచాలకుడు పశుపాలకుడును. 174

గీ॥ నరపుతో వళివలపుతోఁ గొలనునందు
వంకికట్టుపయిన్ హాస్తవదన మాన్పి
కనుల గొట్టెలకాపరి కళుకు లొలికె
నాత డారోగ్యజీవనస్ఫీతనదము. 175

ఆ॥ వె॥ పార్లమెంటుతోడఁ బని లేదు, మిన్నులు
విరిగి మీదఁ బడిన వెఱయు లేదు
నింద్రియముల వశమునం దుంచుకొనువాడు
గొఱెలఁ గాచువాడు సరిగ నొకడె. 176

మ॥ అది బంగారము క్రుమ్మరించినది నీలాబ్దంబు, వర్షంబుగా
విదితం బైనది, భూమిబీటలబడిన్ బ్రేళ్ళాని యా పైఁడియే
కద! సస్యాకృతి నొంది వీథిఁ జని స్వాకారంబు ప్రాప్తించు, ని
య్యదియే కిట్టు సువర్ణవృష్టి నది యెం దైనం బురాణమ్మునన్.

ఉ॥ పొట్టలు తెల్లనై కపిశముల్ గఱులై యలరార, నల్లనౌ
మట్టముముక్కుతో నిసుక 'మార్టిను' పుల్గులు వాకయిర్దరిన్
న్నెట్టనఁ దొల్చి, గూండ్లమర నిల్చి యటన్ వెలిఁ దొంగిచూచుచున్
బి ట్టెలుగించె, లోని వెల వెల్వడి కోర్కులు సందడించెనో! 178

గీ॥ ఇవి వసంతమ్మునుండియు యిటులు సంద
డించు, నది ముంచు వేళ నదృశ్యములును
మఱల మధువునాటికి గూండ్లు గుఱుతుపెట్టు
కొని యరుగుదెంచి సరిచేసుకొని ధ్వనించు. 179

శా॥ స్వాలో బాటల బంకమట్టిగొని పల్ పర్యాయముల్ తెచ్చియో
శ్శాలంబం దొకచోట గిన్నెపగిదిన్ గావించుచున్ గూడు ప
త్రాలం బైఁ దొడిగెన్ గనంబడనటుల్, తన్నీడమే మేడ యై
హేలన్ దేలెను, మేడ కూలి పడినట్లే తృప్తియే లేనిచో. 180

ఉ॥ గ్లాసున నంచు లంటి తొనకాడని ద్రాక్షరసమ్ము వోలె నిం
డై సెలయేటి నీరము బొటాబొటి శాదహరిత్తటమ్ములల్
మోసియు చిందలేదు పెనుబొందిన భూమిరుహాల వాయువుల్
మోసల నూదినన్, స్ఫటికముగ్ధము లోగడ భాస్కర ప్రభన్, 181

శా॥ 'సైకిల్'పై నరుదెంచిదుస్తుసొగసుల్ జాలొందువా రెందఱో
జోకన్ జేరలఁ బట్టుచుందురు సరస్సున్ జేరి యం దొక్క డెం
తో కాలిడియుఁ జెల్లచేపఁ గనలేకు డెన్, గనెం బుల్లు 'వే
పి కన్నా ర్పెడినంతలో, రుతిని చెప్పెన్, వాని కె ట్లర్థ మౌ? 182

క॥ సెలయేటి పాట నర్థము
కలవింకధ్వని నెఱింగి గట్లు పొదలు చె
ట్టులు పుట్టలు శ్యామలములు
తెలిపెన్ 'టిట్లార్కు'ఖగరుతిన్ దమ తృప్తిన్. 183

గీ॥ గాలి గానముగా మాఱి, గలగలమని
యేఱు పాఱి, పసరున సృష్టి సొరుమీఱి
యచట భుజియించు చలిది సహస్రగుణము
చవికలది సౌధోష్ణభోజనముకన్న. 184

క॥ వనమున విందై, తమ నుతి
జనమునఁ గ్రందై యిటు కొనసాగించిరి వా
చనమున్ గోఖ్లేలజపతి
మనీషివరు లొక్కచోఁ గ్రమమ్ముగ గోష్ఠిన్. 185

క॥ నెలమచ్చ నెలకె యది వె
న్నెలకున్ లేదు, వలు పూలు నెఱిఁ దెల్లన, మి
క్కిలి తెల్లన నీరము, గ్రీ
ష్మలక్ష్మి తెల్లనిది రేయిఁ జల్లనిదియునున్. 186

ఉ॥ చేవలు దేరుచున్నయవి చెట్లునుచేమలు లోరసంబు మెం
డై, వికసించుచున్నయవి యన్ని సుమమ్ములు సూర్యకాంతి నిం
డై, వెడదల్ ఛదమ్ములు, తృణాంకురముల్ పొదవుల్, సమస్తమున్
దావల మొక్క భారతజనంబు వినా శుభదీప్తి కెల్లెడన్. 187

క॥ చాకులుగఁ దోచి తృణములు
బాకు లిచటి వయ్యెఁ, నచట పాండవబీడై
శాకుంతనీడమునకే
నీ కనవులు లేని కలవు లెన్నో వచ్చెన్. 188

గీ॥ ఎఱ్ఱగాఁ గాఁచబడుచున్న యినుపకడ్డీ
నిన్ వినా యెల్ల లాగికొనెం బ్రభుత్వ
మిండియాయూళ్ళలోనఁ జెల్లింతుమండి।
కల వలగ శిస్తు ముందు కన్న రొద వినక. 189

ఉ॥ పూవులు రంగురంగులుగఁ బొంపిరివోవుచు కాని శూన్యముల్
తావులు, నైక భేదముగఁ దా నుపనామము లెన్ని దాల్చినన్
జేవకు దూరమై యడవి 'చెట్టి'యుఁ ద్రోవకు దూరమై మమ్ముం
ద్రోవగ నెంచు నేలబడి పొందిన వెట్టియు నొక్కరూపగున్. 190

చ॥ నలుబది యేండ్లు కాగనె ఘనమ్ముగ 'లిండెను' చెట్టు సౌరభ
మ్ముల నెగదొట్టు పూలు ఫలముల్ గలదా, నిరు నల్బ దయ్యునే
డులు భరతావనిన్ విభవలుండనమేసుడి! లండనీయ మే
ల్బడి, పదవుల్ మముం బెదవు లాడిన నొక్కె భవజ్జనస్వముల్. 191

ఉ॥ క్రూరఖగమ్ములేని తమ గూండ్లకు దగ్గర నున్న పిట్టలన్
గాలియపెట్ట కుండుటలు గంటిమి, లండనులో స్వరాజ్యవా
చారతులైన భారతుల నైచు ప్రభుత్వము గంటి, మిండియా
నీరము ద్రావ నే మగునో! నిండు స్వభావము మాఱు దీనికిన్. 192

చ॥ లలిత 'మిలెక్సు' మాను వనలక్ష్మికి బండరు, వాకు లుండు నిం
దలివి ద్వివత్సరమ్ములు, పదంపడి రాలు, ప్రభుత్వశాసన
మ్ములు ప్రతివత్సరమ్ము పడిపోవుచుఁ గ్రొత్తవి పుట్టుచుండు హా
కుక్కలకొఱకై ప్రజల్ సలుపు కోల్తల నాగగ భారతావనిన్. 193

క॥ మా క్షితిని ప్రజాపాలన
మక్షయసుఖ మిడగ మాకు నది మీకు నగున్
పక్షులు రాల్చిన విత్తుల
వృక్షము మొలచి యది వాని కిరవున్ గాదో। 194

ఉ॥ 'రోవెను' కుక్కుకట్టియుఁ దరల్ విరిఁబూచిన పూల రాశి మీ
వావిరి వాసి, మీ బలము ప్రాప్తజయమ్ము వాసించి తోచు 'హో
లీ'వెడకావిపూదుటుములీల, నయో! యెటువచ్చి మచ్చ యిం
దౌ వడి భారతమ్మనకు వాక్కులు మీ రిడకుండటొక్కటే. 195

ఆ॥వె॥ రంగునందె కాని రవములో లేదు భే
దంబు బ్రిటనుభారతంబులందుఁ
గోయిలలకు నటులె, మీకును మాకు లే
దంతరంబు వాక్కు లడుగునెడల. 196

గీ॥ ప్రభుతకన్నను బ్రిటనులో ప్రజయ మేలు
మా యభాగ్యప్రవర్త్యమానవర్త
మానమునకన్న భావి మే, లీను నావు
మేలు వట్టినావుసకన్న మిత్రులార! 197

గీ॥ మేము మీ రాచు మా కోర్కె మీరు చెప్పి
భారతమ్మనకు స్వరాజ్యభాగ్య మిడెద
మే మనెడి వారినే పార్లమెంటు కెన్ను
కొని చదురు నోము డాంగ్లసిటిసధులార! 198

గీ॥ మీ యశోకవనమ్మును మేము చూచి
యిపుడు తచ్ఛాయలోనఁ బ్రత్యూష మయ్యె
పాలిపోయిన భారతభాగ్యలక్ష్మి
మీ విభీషణసాహాయ్య మెంచినాము 199

మ॥ అని యాభారతపండితద్వయ ముపన్యాసమ్ము సాగింపగా
విని యాంగ్లప్రజ సంతసించియుఁ దుదిన్ విస్ఫార కర్ణంబు చూ
చెను గైర్వాణిపరించినొక్కని దెసన్ జిజ్ఞాసమైఁ, జెప్పె నా
యన తద్భావము సానుభూతి ప్రకటంబై కేకసల్ మ్రోయగా.

ఆ॥వె॥ ధూళి పొగయు లేని గాలి కడిగిన జ
లమ్ము లొప్పు సరసు లొమ్ము గలవు
పైడిగనుల బదులు బయల, నారోగ్యపు
ముల్లెముళ్లు బ్రిటనుపల్లెటూళ్లు. 201

ఉ॥ దాగురుమూత లాడుకొని తారొక్కని పెట్టలు పుంజు లర్మిలి
న్నాగటిచాళ్ల లోఁ బొలమునన్ విహరింపఁ బొలమ్ము బీడునున్
లోగిలి ప్రక్క ప్రక్కగ మనున్ బహుభూమికృషీవలుండు చు
ట్టాగిన పచ్చకంచెకు వెడల్పగు ద్వారము సౌఖ్యతీర మై 202

ఉ॥ పక్షియొకేనినాడు ధర పండదు, మానవజాతి యుండ, ద
ధ్యక్షము కీటభక్షివిహగాళికి రూ కను వింతకాకి, క్షే
త్రక్షితి నూత్నసేరహాలితమ్మున నీ తెగ వ్రాల వానిలో
రక్షణ కుండు కొన్ని దెసలం గనుచున్ వెతజాడ నార్చుచున్. 203

గీ॥ ఇంత తెలివి మెదలు చున్న నేమి దేగ
తన్నుకొనిపోయె నొకదానిఁ గన్నుమూసి
తెలుచుకాలమ్ములో సాము తిరుగకయె, యె
రను గొని చను 'నానొసెకండు'నని బైరి. 204

క॥ గాలికిఁ బచ్చని తలుగలు
గ్రాలు కొలను సుఖముకొలను బ్రతుకున కేనే
చాలిన మూదల ననియె వి
లోల'చ్ఫిఫ్ చాఫ్'ఖగావళుల పలుకులతో. 205

క॥ పసరమ్ముపీపు పైఁ గ్రిమి
విసరమ్మును తినుచుఁ బులుగు విపదను పసిక
ట్టి సరగఁ గూయుచుఁ దెలుపును
మిసిమిగొనుఁ బరోపకార మీ వడి జగతిన్. 206

శా॥ పుంయన్ జాలక తావు లీనవు గులాబుల్ తేనెపిల్పుల్ 'బటర్
ఫ్లైయార్చిస్సులు' బీటిరాణి మొలకల్ వై లెట్లు, ప్రివెట్లు ని
క్లే యెల్లర్లును, పర్ణమాత్రమున వాసించున్ భళీ! మొల్క 'టా
న్సీ', యెతత్ర్పసవావళిన్ గొలను భాసించున్ వారిద్రాక్ష మై

ఆ॥వె॥ వెన్నగిన్నె ముక్క పెరిగి విరియఁబూచి
పసుపు చల్లి గటికపస నడంచెఁ
దొలిజనమును గెల్చె మలిజన మున్నట్లు
నళదిడాలు కడిమి కానవాలు. 208

గీ॥ ఎద్దుకన్ను 'డైసీ' పూల బొద్దుకంచె
నవ్వుచున్నది తొలియెండజవ్వనందు
జంట వీడి బెళువ పొదరింటిపైని
కూయుచున్నది తన కూయి క్రోసు వినువ. 209

క॥ కన్ననుభవించినందము
లెన్నిటి మది యనుభవించు? నే కొన్నిటినో
యన్ని యవి, బ్రిటనునందున
నున్నయవి, మనస్సు మరల దొకపరి గనినన్. 210

ఆ॥ వె॥ ప్రతిభ చిత్తమునకుఁ బగిది పచ్చని చెట్లు
కంచె శాద్వలమున కందగించు
నందు భావములు, విహంగంబు లిందున్ ధ్వ
నించి చుట్టరికము నెరపుచుండు. 211

గీ॥ గ్రుడ్లపైనున్న పెంటి యా గూటి వెలికి
రానటుల మట్టితోఁ గప్పి రంధ్రమునను
తిండి యందించి పిల్లలు గండుకొనగ
మట్టిదీయు నొక పులుంగు గట్టి దార! 212

ఉ॥ ఇచ్చట దాచ రంచుఁ దలపించెడి చోటుల దాచి విత్తమున్
ముచ్చుల కందనీని జనముల్ బలె పక్షులు కొన్ని వాని రం
గెచ్చిన చిన్నగుంటల శిలేద్మరహస్సుల గ్రుడ్లఁ బెట్టి మేల్
పెచ్చుగ జాగ్రతం బొదిగి పిల్లలఁ జేయుట మెచ్చుకోవలెన్. 213

ఉ॥ గడ్డిని బంతి చేసి, యొక కంతను రాకకుఁ బోక కుంచి, యే
టొడ్డున రెల్లులోఁ బొదుగుచుండును రెన్నలు దీర్ఘనాసముల్
గ్రుడ్డుల, నట్టి నీడములఁ గొన్నిటి నాడది కట్టి వానిలో
దొడ్డపసం దిదంచు సయిదో డన నందె వసించి గ్రుడ్లిడున్. 214

ఉ॥ జడ్జి యెవండొకో! ప్రకృతి చెదము తీర్పరియై వచింపఁ గేం
బ్రిడ్జిని శాస్త్రముల్ జదివి పెద్దగఁ బేరు గడించుగాక, 'పా
ట్రిడ్జి' ధరాతలమ్మున నిడెన్ దన గ్రుడ్లను, బ్రోవ జాలె, ఘూ
ర్జరమ్ము నీడ మయి బ్రోవగజాలవ పక్షు లెన్నియో. 215

గీ॥ 'ఫీల్డుఫేర్లు' 'వైట్ థ్రోట్లు' 'రెడ్‌వింగ్సు' వచ్చు
ప్లోవరులు మంచిమమ్ములఁ బొదిగి స్మృతికు
లాయముల నరశాఖ నుల్లసిలఁజేయుఁ
బులుగుఁ బ్రేమింపని యెడంద పలుగురాయి. 216

ఉ॥ భారతు లిర్వురుం బ్రజకుఁ బల్కిరి నావికు లీ ధరాతలం
బారయ మూల మైనవి విహంగములే, వల పన్ని కాల్చి త
న్మారణ మాచరించుట లమానుషముల్,చెఱబడ్డ పుల్గులన్
భూరిదయామతిన్ విడిచిపుచ్చు ఢ టంచు ననేకగోష్ఠులన్. 217

క॥ దయ మాన్యము, క్రియ శూన్యము
నని యెపుడో యెవ్వడో యనన్ విన్నా నెం
దునో, మఱి వచ్చిన దిపు డిం
దున నది యనె లజపతివిబుధుడు గోష్ఠితో. 218

చ॥ విడియెద లొప్పు రాబినులు పీనుల విందుగఁ బల్కు నేమి! యొ
క్కడ విడిరంగు కన్పడినఁగాల్ ద్రవుచుంబయిదూకుచుండు, ము
క్కడిపను, లిట్టి వేయగును, కార్యము లన్నిట నెల్ల రేకతన్
గడిగి స్వరాజ్యసాధకులు కం డనియె న్నవురోజి వారితో. 219

గీ॥ పోయివచ్చెద మని దాదభాయియొద్ద
సెలవుగైకొని రిరువురు, చెప్పవచ్చి
నట్టి లజపతిరాయితో ననియె నిటులు
శ్యామజీకృష్ణవర్మ శౌర్యమ్ము మెర్మ. 220

మధ్యా॥ కాకులు బలె గాలిలోన గారడివిద్దియ చూపి
చేకొనగలమె రాజ్యమును సింహోపమజనభోజ్యమును
లోకువయగునె స్పృశిహతి లుత్తమదమ్ము కానిది య
నేకపంబు? మన శస్త్రరుచి నెఱుగని దీ ప్రభుత్వంబు. 221

గీ॥ ఒకటి సేయుదు ప్రజ నెల్ల పోరుకొలిపి
యీ ప్రబోధము భారతీయప్రపంచ
మందుఁ, దగిన విద్యార్థుల నంపు డిటకు
ముగురఁ జదివింతు నిట, వారి ప్రోపు నాది. 222

గీ॥ అత్యధికసంఖ్యాకుల నల్పసంఖ్య
జనము పాలింపగా నపుంసకము కాక
యుండు నెట్లు సంఖ్యాశబ్ద? ముల్లము ప్రతి
భారతీయునందును నేడు భాంబు కాదొ? 223

మ॥ క్రిమ మౌపద్ధతియన్నరాతఁబడి ముక్కల్ చెక్కలై పోయె డెం
దము మాటోంట్లది, యింక యేలుబడివం తైయ ట్లగున్గాతఁ శ
స్త్రమహాఘాతములన్, ప్రియత్నములు నిష్పన్నమ్ములీనాటినుం
డిమొదల్, కార్యగృహాలుప్యారిసునబెర్లిన్లోన్సుసంపన్నముల్.

మ॥ కల రీ యుద్యమ మొప్పి తోడుపడు పెక్కండై ్రిషుల్సార్థకా
ఖ్యులు, నీ ప్రోలుననున్ ధ్వనించి బలమున్ గోల్గొల్పగాఁ బెట్టినా
ను లసదోృధపయఃప్రదానసురధేనూపుత్రికం బత్రికన్
వెలుతున్ ఫ్రాంసుననుండి పత్రికలు నిర్భ'జర్మనీనుండియున్ 225

గీ॥ బాలగంగాధరునకు నా వందనములు
నోడుపు మరవిందు సానుజు, నడిగితి నని
లజపతీ! నిను గని మది లగ్గ కెక్క
నీర లందు, నే నిందు, గె ల్పెందుఁ బోవు? 226

క॥ మనలోఁ దెలి వొకరిదియున్
బని యొకరిది యౌనుగాక, పదరా దీ రెం
డును నింద నొకటిచే నొక
టనువున మెయి గాచుకొనుచు నడరగవలయున్. 227

ఉ॥ అంతము లేనికేని కల దన్నతడో? ప్రతిభాయుతుండు, య
త్నాంతరహీను డై చివుకునాతడొ ధైర్యయుతుండు? జీవితం
బంతయు వెండివెండి యను పల్లవితో నొక పెద్ద పాట, యో
డంతయు గెల్పునందు జమయై యెదొ శేషమువచ్చు లెక్కయున్.

ఆ॥ వె॥ ఓడి వచ్చి పొదర నుండి నృపు డొకండు
సాలెపురుగు తంతుజాలవాయ
విఘ్నషట్కమునకు వెనుకాడ కేడవ
తడవ నెగ్గు టరసి తాను నెగ్గె. 229

ఉ॥ భారతజాతి కంతకును పల్కుక యొక్కని కేల చెప్ప నెం
తే రహి? నందువో లజపతీ! ఘననేతకు నీకుఁ జెప్ప నీ
సారము జాతి కందినది, సాలము పొందిన దాలవాలవి
స్తారితవారి, పాంచనదసంతతియే జయదాయి యెన్నఁడున్. 281

మ॥ అడుగన్ విస్మృతినందినాడను హితేంద్రా! తీక్ష్ణవాగ్ధోరణిన్
నడలన్ జేయుఁ బ్రభుత్వధీరత సభన్ 'సర్దారజిత్సింగు', నీ
కుడికేలై మనునేకదా! జెయిలునన్ గోడొందె 'నంబాప్రసా
దుడు' 'సూఫీ'కులు డాస్తి పోయి ప్రభుతాదుశ్చర్యనెట్లుండెనో!

శా॥ ఆ సూరీంద్రుని దొంటిచేయి, రచితవ్యాసాలు కోదండవి
న్యాసాలై పలుకుల్ నెఱాములుకులై యాంగ్లప్రభుత్వాంగమం
దౌ సంధుల్ వికలమ్ములోయి! ప్రభుతాదాస్యోపలభ్యార్థ మెం
తో సీఱొట్టె నతండు, భారతము రత్నోదంత మవ్వానిచే. 282

క॥ నా విని యానా ననె, సౌ
ఖ్యావృతులే యభయు లనెఁ, గ్రమాగామిని నీ
త్రోవ కనె, సెలవుగొనె, గో
ఖ్లే విడిదికిఁ బంచనదభగీరథుడు చనెన్. 283

గీ॥ అసలె చలిదేశ మిద్ది, న్యాయంపుఁ బాలు
గడ్డగట్టునేమో! శీతకాలమం ద
టంచు వేసంగిలోనె యిం దరుగుదెంచి
యరుగు హితులకు శుభ మనె సైరిషుతతి. 284

క॥ జాలరుల వలలు కొంగల
యోలగ మేల్పడిగ, భారతోర్విపసిడి మ
త్స్యాల కువగఁ, దలపించెను
కీలాలధియొడ్డు రాజకీయపుటొడ్డున్. 285

ఆ॥వె॥ నల్ల టోపి గలవి నలితొగరంచుప
సుపుముకులు తగఁ బెఱచోట్లు కొల్ల
గొట్టునవియు 'గల్సు' 'స్కూవాలు' 'జాగర్లు'
వారి పీడుకొలిపెఁ దీరమందు. 286

ఆ॥వె॥ శిలలు తిరుగవేయు పులుగు 'టరన్‌స్టోను'
'సాండుపైప' రినుక సద్దు కలది
పేరు నడతబట్టి మాఱుచో నరజాతి
యెంత బాగుపడునొ యింతకంటె! 287

చ॥ నవనవలాడు సుందరవనమ్మున౯ వెన్నెల ప్రౌఢిఁ దిన్నెలా
రఁ వచన మిందు మీది యవురా!యను నాంగ్లులతో మహీధర
ప్రవరదరిప్రభాత మిదిరా!యనిపించు వెడంద మీఁ యెడం
ద,వెడలివత్తు మంచు నిధిఁ దద్విబుధుల్ పయనించి రోడలన్.288

బెంగాల్ ఖండము

ఆ॥ నిర్విరామశ్రమంబున నెట్టు జబ్బు
చేసి శస్త్రచికిత్సతో నేమ మందెఁ
బోతమందె గోఖ్లేసూరి, పులుగడిగిన
మౌక్తికము వలె మెఱసె బొంబాయి చేరి, 1

ఆ॥ గురువువంటి ఫిరోజిషా, కరివి నీవు
పెద్దపులి లజపతిరాయి, యిద్ద రించు
మించు నొక శ్రుతి మ్రోయుట మెచ్చఁదగును
దూరమున భిన్నమతులకు దోస్తి యగును. 2

క॥ నౌరోజీ సుఖయే? త
ద్ధోరణి తెల్పు మన, సుఖయె, దొందము తెరు వౌ
భారత మొక తెరువునఁ జని
యీరె! స్వరాజ్య మని దొరలఁ బృచ్ఛింత మనెన్. 3

ఆ॥ అమెరికాకుఁ బోబోవుము న్నాలకించె
లజపతిబుధుండు హింస తక్క జయ మిడు స
మస్తయత్నములును ప్రజాహస్తనూత్న
భవ్యరేఖలు నని దాదభాయి పలుక. 4

మ॥ సభలందు న్నపురోజి ప్రాప్యము స్వరాజ్యం బే, యిదే భారత
ప్రభ,సాధ్యం బిది తోడనే యనిన నొప్పన్ లేదు 'మార్లే'ముఖుల్
రభసం బీయది యంచు నందు మనవారల్ కర్జనున్ దూరియు
న్నభముం దాకిన రాజకీయశిఖ కౌనా మెట్లులే కెక్కుటల్! 5

క॥ అని చెప్పెను గోఖ్లే,'షా'
జననాడి పరీక్ష చేసి సరిగా నే నె
య్యానువునఁ బలికెద నీ వ
య్యానువునఁ బలికితివి మిత్రమా! యని మెచ్చెన్ 6

మ॥ చనె గోఖ్లే నిజపట్టణమ్మునకు, మర్యూ రే! బ్రిటన్‌గోష్ఠివా
చనముల్ నీయవి సౌధసేచనము లై సొరాంచె వంగోద్యమ
మ్మునకున్, వింత తెగించి పల్కిన నినున్ గోపాలరాయా! నుతిం
తును పూజింతు నమింతు నంచు తిల కెంతో పొంగె భారీసభన్. 7

గీ॥ మల్లెపూలు మామిడిపండ్లు కొల్ల బెట్టి
నా వుపన్యాసమున నాంగ్లభావుకులకు
మాకు వినుపింపు మికనుండి మానవస్వ
తంత్రతానయిటింగేల్ రుతమ్ము సఖుడ! 8

మ॥ నే నేమో యనుకొంటి నింతదనుక న్నీ ధీరతన్ వాగ్మితన్
దా నీనాటికి వీరమాత యిది పూనా, దీనితో భారత
శ్రీ నీ బిడ్డడె ఒక్క కొల్కికినిదెచ్చెన్ లండనున్, వీనిగా
కేనిన్ గాంగ్రెసధీశుఁ జేయ ననె గోఖ్లేవంశచూడామణీ! 9

ఉ॥ నేడు ఘటోదిగెన్‌గదవె! ని న్నోడిలోఁ గొని భారతాంబ, యీ
పోడిమి, చాటి పత్రికలు పొల్చెను పౌరుషధాత్రికల్, నినున్
వేడెద గోఖలేకులమణీ! యిపు డున్నదె చాలు పల్కినన్
వేడిమి, దీనినిన్ విడకువే! పెదపెద్దవకీళ్లు చెప్పినన్ 10

మధ్యా॥ అని నొడువుచు లోకమాన్యుఁడా గోఖలేమెడన్ వై చె
ఘనతరమందారమాల, కావచ్చు నిది వాడిచిన్నె
యని సదము కరతాళయుగళావిష్కృతమనోనినదము
వినిచె వినమ్రము డై సరము వెలిచి గోఖ్లేమహాశయుడు 11

మధ్యా॥ లోకమాన్యుని హృది చాల లోతు, మందారమధువుల
ప్రాకట్యముకలది, నాకుఁ బ్రాప్తము తద్రుచి నేటి
కీ కార్యమునఁ, గృతజ్ఞుడను, హీరంబు కాంగ్రెసాకాంత
నాకు, వ్యక్తుల పొగడికకు నడరఁ, దెగడికకు నడల. 12

సీ॥ 'జార్జినెథానియల్ కర్జ' నౌరంగజే
బొకఁ చెఁ యేల్బడి ననుటకు వెఱవను
అధినివేశస్వత్వ మర్థింతు, యత్నింతుఁ
గాదుకక్కస మని కలికిఁ జొరను
పూర్ణ మౌ స్వాతంత్ర్య మును కోర, నాంగ్లాధి
కారంబులోని యోగ్యత మఱపను
ఈ రంత యొక త్రోవ, యులిపికట్టె యొక త్రో
వ యను వారల ను క్తి మెయిఁ గఱవను

గీ॥ పప్పునకు నుప్పునకును సంబంధ మెంతొ
నాకుఁ గ్రమవర్తనమునకు నవు నంత
రాజ్యకీయసాంఘికసంస్కరణము లేక
కాలకల్యాణకరణముల్ గాఁ దలఁతు. 13

క॥ అని మరికొంత పలికి కొ
ల్వునకుఁ దెలిపె ధన్యవాదము బుధుడు గోష్ఠీ
వినుపించెను పరిషద్వర
మణమునఁ దధిపతి లోకమాన్యుం డిటులన్ 14

మధ్యా॥ ఈయన లజపతిరాయి యింగ్లాండులోఁ బ్రజగూర్చి
యీ యిండియాకోర్కె తెలుపు టిపుడె ఫలింపదు, దీన
నే యేమి యగు నిల్లలుకగనే పండు గానె! యధికృతు
లాయ మౌ సాయము సేయ, రన్నిపక్షములవా రంతె. 15

మ॥ తనియం బల్కె యరంటిపం డొలిచి చేతం బెట్టిన ట్లేది కా
దన రీ హూణహితుల్, శపింత్రు నునము ల్లై నింద్యులన్ వీరు, నెం
దను కి ల్లోమన తోడునం బ్రభువులౌదన్కన్, బయిన్ ? బై నిచూ
చి నిదానింపు డటంచ్రుడు, చూడ మొకొ! అతింబక్కముల్ మాటునేః

ద్వి॥ అని పల్కె తిలకు తదాస్థ నానాడు
కణకణలాడె వాచనము మర్నాడు. (16–ఎ)

సీ॥ సార్వజనికసభాంతర సందు లేదు
పిక్కటిలిరి శ్రోతలు, వినుపించు వక్త
ఆ వినాయకసావర్క రగ్నిసంఖ్య
నేడు పెట్టి హెచ్చించిన యీాడు కలడు. 17

ఆ॥ వె॥ దేశభక్తులార! నా సంస్థ యభినవ
భారతాఖ్య, మిద్ది ప్రాతక్రొత్త
కలయికలకు మిద్దె, కల విందు సూట్లు ధో
వతులు కుచ్చుటోపిపయిజమాలు. 18

ఉ॥ ఏల్పడి మండలీకృతి రహించినటుల్ సమితీకృతమ్ముగా
నుల్బణ మెల్ల రాష్ట్రముల నుద్ధతిభాధితభారతాంబికా
కిల్బిషహారిసంస్థ యిది, కే శ్వసృగార్జితరక్తవర్ణముల్
బుల్బులుపిట్ట కూయు మనముల్ గలవారలు రండు చేరికన్. 19

సీ॥ అమెరికా ఫ్రాన్సుజర్మనీలందు బ్రిటను
నందు నీ సంస్థ యను శాఖ కంట్లుద్రొక్కు
చుండి, రనతికాలమున సూనోదయంబు
గుప్పు మనని సుగంధంబు గుణధులార! 20

క॥ చేతల యూారవుతీరుపు
చేతము భారతము, తంత్రశీలితవేదం
బైతగు నభినవభారత
చాతురిచేతఁ బ్రజ సింహాసంహానన మగున్ 21

సీ॥ భారతాత్మ సింహమ్మున వఱలుఁ, గడుపు
మండకున్న వేనినిఁ జెండకుండి మఱలు
కావలసినది జాతికి గౌరవ, మది
ఖండిత మగునెడ కడుపు మండకున్నె! 22

సీ॥ కష్టమునకేని యొక హద్దు కలుగకున్న
మనుజుడు తెగింపఁబూనని పనియు కలదె?
వ్యష్టికష్ట మ ట్లుండ సమష్టికష్ట
మన్నది యగౌరవంబునకన్న కలదె? 23

ఉ॥ ఒళ్ళు కనంబడన్ దగిన యుష్ఫని యూదఁ జలించు వల్వలున్
రై ళ్ళు, తపాలసంచులును, వ్రాతల ముద్రణముల్, మెఱుంగుదీ
వె ల్లవమేని వేని మురిపించును? విద్దియరానివాని, వి
ద్యోల్లసితుల్ సహింతురె! నిజో క్తికిపీనులొనంగనేల్పడిన్. 24

మ॥ ప్రజ వేడన్ వినరాని యేడుని మహారాష్ట్రమ్ము భాగించిన
ట్లై జడున్ గర్జను నాడకుంటిమటె! నే డీ వంగభాగక్రియన్
గజముల్ కొల్చియె మంటబెట్టితిమటే! గ్లాసోక్పటాలన్, మహా
భుజులారా! మెయి భారతం,బవయవంబుల్ సర్వరాష్ట్రంబులున్.

ఉ॥ రెండుగ నైన వంగమును రే పతికించి ప్రభుత్వ మీ ప్రజా
చండిమ కోర్వ కొక్కటిగ సల్పును గా, కతికింపనేర్చునే
రెండుగ నైన మానసము, రెక్కొకనఁ జూచునుగాక భారతం
బుం డిగనాడునే! మనము పూనిన దక్క పటిష్ఠరీతిమై. 26

ఉ॥ సఖ్యులు కండు మత్రబలసంస్థకు, తద్భృతనైక భేదరి
తాభ్యుదితాత్ములై యువకులెర్థ్యాకృతిన్నుతిగొండు,మా యెడన్
విభ్యదరాతితల్ గలుగ పెద్దలు దీవన లిందు, వైభవం
విభ్యులు! తెండు,పండ్లు మన యేత్తెఱకొమ్మల ముష్టిబంధముల్.27

గీ॥ వ్యర్థమే యగు నర్థము, బలము పొలము
నలమినలమే, యవద్యయే యగును విద్య
దేశమందు సర్వోత్తమదీప్తికొఱకు
కానినాడు, పౌరుష మసదైననాడు 28

క॥ అని సావర్కరుకంఠము
వినిచె మరియు భారతమున భీమగదాకిం
కిణి యగుచు, తద్బలమ్మున
వనాయుజము లాలకించువారి మనస్సుల్. 29

గీ॥ వ్రాత లెక్కువ చెల్లని పత్రమునకు
నటులె గీతలు చెల్లని నాణెమునకు
పార్ల మెంటు చెల్లు ననుచు భారతమున
నాణె మైన వైస్రాయినిం బంపె నిటకు 30

గీ॥ వాని పేరు కర్జన్, వాని పత్రిమందు
వ్రాతలే వాని గీతలు, ప్రజల యెడను
కాటువేసె నం దొక జిహ్మాగంపు గీత
వంగభేదాఖ్య, మాతని పదవి నదియె. 81

ఉ॥ తూరుపువంగమందుఁ దమ దొడ్డబలంగము గల్గి ముస్లిముల్
'తేరె కమాల్ పసం' దని నుతించిరి పెక్కురు కర్జనున్ బ్రజా
వైరిని, నేను కాంగ్రెసును బ్రాణము తీయక రాజభక్తిని
స్వైరము సేయ కేగ నను వానిని బింకము రాజధానినిన్ 83

మధ్యా॥ అంతంతమాత్రపువాని కంద దతని దర్శనంబు
చింతిలక తన దర్జాను చెప్పులతో బైట విడచు
నంతరాగతుడు, కర్జనుమహాత్వ మది జెనర్జి యెఱుగు
కాంతాసము లని నృపుల్ నగల్ దాల్చి యిట మాటబడిరి. 84

గీ॥ అతనిబుద్ధియెదుట నకృశాగ్రముగ కు
శాగ్ర మగపడు, చిటికించినంతలోనె
నిర్ణయంబు, తత్కార్య ముదీర్ణ మపుడె
జటిలవిషయ మెఱుగదు కర్జనుచరిత్ర 85

ఉ॥ ఘోరము వంగభంగకృతి కో, యని యెల్గిడనేమి, తన్నుతూ
ర్వారగఁ బట్టినన్ బడమ రాఅగఁ దిట్టిననేమి యన్నిటిన్
బూరిగ మోచి వాకపడిఁ బోంగెను కర్జను నిర్ణయంబు, దు
ర్వారము పోటునన్ బ్రజ యపాంనిధి, తుంగతరంగముల్ సథల్. 86

ఉ॥ వాకొనినార లుర్దుకవివర్గము 'తుఖ్ లఖు'వచ్చె నేడు భి
న్నాకృతి నంచుఁ బంచనదమందునఁ గర్జనుగూర్చి, 'సీజ'రి
ల్లై కడరోజులం దనిరి యింగ్లిషునేర్చినవారు, సంస్కృత
శ్రీకులు జన్మ మెన్నవదో చెప్పిరి రావణి యెత్తినట్లుగా 87

ఉ॥ గ్రామములం బురమ్ములఁ బురాణము చెప్పుచు రేల రచ్చలన్
రామకథన్ మనీషులు మరాటులకున్ దిలకార్యు శాసనం
బై ముడివెట్టి రాశరుల పాలన కాంగ్లశరవ్యపాలనన్
గామెర రాజకీయ మనె కర్జనుకంటికి వెజ్జువెజ్జునున్. 88

గీ॥ ప్రజకు వలయు నాగటిగీత పదియురెండు
గీతలగా లేద, యేల్బడి కీత యనుచుఁ
గర్జనున్ లోకమాన్యుండు కడకుఁ ద్రోసె
వచ్చినట్టి వై ప్రాయాల వరుసయందు 39

గీ॥ నాటినాటికి దిగజారు నేటి దశను
పలికె సేమము నెగ ప్రాకు పగిది గాగ
తెలియలేదు ప్రజానాడిచలన, మేమి ?
రాజకీయ వైద్యుండు కర్జ ననె నతడు. 40

శా॥ ఆవేశమ్మునకున్ విమర్శనము తో డై లౌకికాలౌకిక
శ్రీ వొందించు నెటుల్ మనమ్ము నటులే చెందించు స్వాతంత్ర్య ల
క్ష్మీ వాల్లభ్యముఁ దోడు వంగమునకున్ మెం డై మహారాష్ట్ర మీ
యావద్భారతమున్, గ్రహించెఁ బ్రజ సత్యంబున్ ద్విరాష్ట్రీ) లన్

ఉ॥ ఏమి గ్రహించినన్ విపణి కెక్కవ మిక్కిలి రాజకీయము
కామిత మల్ప మెయ్యదియొ కల్గిన నయ్యది తీరుదాక ం
పై మొర దెల్పి నాయకుల యండన యాపయి రచ్చబం లం
దే మృదుధోరణుల్ ప్రజలు, తీంద్రకుఁ గాంగ్రెసు తేదు వారలన్.

క॥ జనమందుఁ గొంత చొరబడి
తన శ్రమయత్నంబు చేయఁదగినంతయుఁ జే
సినయది కాంగ్రెసు కాపథ
మునుండి ప్రభుతన్ మరల్చ ముక్తగళం బై. 42

క॥ ఎప్పుడు ? తప్పనిసరి యై
నప్పుడు, బలతిలకజనహృదరవిందములన్
గొప్పగ నావేశమ్ములు
చిప్పిలి నప్పుడు ప్రజల్ రసించినయపుడున్. 44

శా॥ అన్నం బెంతయొ బోధ మంతియ, యదేదైనన్ సకాలమ్ముగా
దిన్నన్ విన్న రుచించు జీర్ణమగు, సందీప్తమై మహారాష్ట్రమున్
ము న్నెన్నండునుకానియంతబలితమ్మై లోకమాన్యుండు చే
సె నైజం బగు కేసరిత్వమును గర్జింపించి వంగస్థితిన్. 45

గీ॥ సభలు మీవి వజ్రాయుధ ప్రభలు కల్క
టామొదల్ కడపల్లె కుటాలదాక
నాసురేంద్రహాలీంద్రము దేశభాగ
ధేయరంగీయులార వంగీయులార ! 46

చ॥ అగపడనట్లు విన్పడని యట్లు నటించెడి నౌర! లతులా
దిగ పజ దూయబట్టి తన దిమ్మరిచేతల రాజవీధులం
బిగిసిన బారు లై మెఱవణిన్ జన వంగము నెల్లెడన్ రెయిం
బగ, లిది యేమి యేలుబడి! వంగకు డో! హితులార! దేనికిన్. 47

చ॥ కని విని యొట్టినం బ్రభుత కండలు కావివి బండలే య టం
చును మహనీయబంకిముని శోభితగీతము నాలపించుచున్
వనముల చెట్లు పెల్లగిలి వచ్చెనో! వంగసమూహ మెచ్చె. పీ
ధిని చనలేదు సైకిలు, నుతింతు స్వదేశ్యము యుష్మదుద్యతిన్ 48

క॥ మీ యాగస్టుమహోద్యమ
మీ యెల్లకు సార్థకాఖ్య మెంతో గురిసెన్
స్వాప్నయద్భులవర్షము జా
తీయత వండించు వంగతేజములారా ! 49

శా॥ వందల్ వేల్ బ్రిటనంబరంబులు రగుల్పన్ బావకజ్వాలతో
'వందే మాతర' మంచు భారతిని నివ్వాళించు మీ హారతిన్
సంద్రష్టవ్య త్రప్రభుతంత్రయంత్ర తన ప్రతిజ్ఞాయజ్ఞ పూర్ణాహుతిన్
వందింపన్ దగు వర్ణమాల యిరవొందదె లేదు వంగ ప్రజా ! 50

క॥ వ్రాతల వ్రాలిన జతనల్
చేతల నిలబెట్టి సెగలు చెరిగించెడి నీ
కై తోడు నిఖిలభారత
జాతి మొనసె, వంగమా! పిసరు లొంగకుమా! 51

సీ॥ దూరగత మైన నేమి మీ తీరు కనులఁ
గట్టిన ట్లై శరీరము గగురుపొడిచి
యుఱ్ఱటల నూగుచున్నది యురక లెత్తి
మా మహారాష్ట్రజనము మైమఱువు మీకు. 52

శా॥ మీపై నాడిన వెన్ని యో ప్రభుతదౌమిమ్మన్ దండముల్ భారత
త్మ్రాప్రత్యాత్మను గ్రుమ్మె నన్నియు సహాఃసంపూర్ణశోభాకృషిన్
మీ పాటించిన ముందునాగలికి వంగీయప్రజా! యందుకో
వే! ప్రొద్దుంబొడుపుంజిగిన్ దగిన మా యీబంతిపూదండలన్. 53

ఉ॥ పాలితు లెట్లు చెప్పెదరొ పాలకు లట్లు వినంగ లెస్స లై
గ్రాలుదు, రట్లు కానియెడ రాలుదు, రాంగ్లులె సాటు లీయెడన్
జాలదు భారతం బటులు సల్పగ శస్త్రవిహీన పోట, న
ట్లై లలితప్రయత్న మగునా! తగినంతయు సేయకుందునా! 54

ఆ॥ వె॥ కఱ్ఱ లేనివాని గొఱ్ఱెయుఁ గఱచు, నా
మాట లేల యిపుడు? మనము దాని
పట్ట వెరచునపుడు, బంధింతము ధనంబు
బ్రిటను పొందనటుల వీలుకొలది. 55

క॥ స్వాతంత్ర్యవేళ నింగ్లాండ్
చేతకలుగువస్తువును నిషేధింతు, రిదే
మీ తప్పు కా దమెరికా
చేత, మనకు దిక్కు నీ విశిష్టక్రియయే. 56

గీ॥ ఇది బహిష్కారయోగమె, యింకొకటియు
నది సహాయనిరాకరణాఖ్యయోగ
మేలుబడికి సాహాయ్య మందింపకునికి
ప్రభుత లేవదు కునికి యీద్వయము చెనకి. 57

గీ॥ జ్ఞానయోగంబు సాంఖ్యయోగంబు నది యి
ది యొనయు ననుభవించు దుస్స్థితిని త్రెంప
కాల్బలం బాశ్వికబలంబు కరణి నివ్వి
పోరు కాని పోరున మిథఃపోషకములు 58

శా॥ ఔ నీయోగయుగమ్ము బోధమున వ్యాఖ్యల్ గ్రంథముల్, తత్ప్రతిన్
రానౌ లాభము కన్న నాచరణముం బ్రత్యక్షమున్ జూడ నెం
తే నౌ లాభము, వంగ మేగి కనరే! నేతల్! స్వరాష్ట్రాల న
శ్లే నిండింపరె యుద్యమమ్ము నగరాళ్ళ స్వాంతరానంస్థితుల్! 59

మ॥ మితవాదుల్, మతిపాదు లెందఱో యిటన్ మిల్లుల్ పటాలన్ సుమ
పత్రతతిన్ వల్లు లటున్ సృజింపగ బ్రిటన్ వల్వ న్ని షేధించుటన్
బ్రతిపాదింతు మటందురే! భళి! జల బంధున్ బ్రవేశింప కే
విత మీతాడగవచ్చు? దీక్ష తోడి మై విచ్చుం బువుల్ కోరికల్. 60

గీ॥ ఇంతమంది వత్తు రటన్న నంతమంది
కైన గుండిగతో వండు నన్న మొకడు –
ఎవ్వరును రాక వండి వా డేమి సేయు
నటులె దీక్షితులకు స్వదేశాంబరంబు. 61

ఉ॥ పెండిలి ఖర్చు పెట్ట మిక వేలుగ రూప్యములన్, బహూపరిజన్
దిండికిఁ బిల్వమున్ మనకు దేశజయమ్మున రాజ్యమేలు కోఁ
బండుగ వచ్చుదాక, మనువారము సర్వమితవ్యయమ్ము నన్
దండిపిరమ్మె తొ ల్త, నయినన్ గొనువారము దేశ్యవస్తువుల్. 62

క॥ కేవలపట్టమ్ముల కై
కావు కలాశాల, లొజ్జగమి ఛాత్రులచే
భావనల భరతమాతకు
సీవిరి వేయింపవలయుఁ జిత్తాసనకున్. 63

ఉ॥ మూడవ కన్ను కాని చదు వున్నను లేనిదె, యాత్మగౌరవం
బూడిన మేనిలో నసువు పోయినదే. యెది దేశభక్తికిం
బోడిమి లేదొ అట్టి బడి పూచిన మోదుగు తోడిదే, యిటుల్
రూఢిగఁ దెల్పె యాచరణరోచన మైనది వంగ, ముఖ్యతిన్. 64

ఉ॥ ఓజ్జనుబట్టి నాయకుడు పున్నడుపుం గని చోద్య ముట్టి నే
డొజ్జల గౌరవింపరు శుభోదయతద్ధ్వని భారతాంబపూ
సెజ్జగనై నఁగాక, పరసీమలవారలు పంతులుల్ సరే
గొజ్జలు బంతులే పలుకకుందురొ దేశశుభేతరోక్తులన్. 65

గీ॥ పూర్వపదము పెర్బ బైయపూర్వగురువు
'స్పెన్స' రొకడె, 'సెల్ఫి'యు సెల్ఫియుఁ గాని
మా ముతుకమాటలం బడి మాటుమసల
రాదు, రాజకీయముల మార్దవము లేదు 67

క॥ దేశీయులు జరిమానా
దేశికులై శిష్యులకు విధింతురో! దైవా
దేశముకదే! స్వాతంత్ర్యము
దేశోత్సవకారకుల్ గదే! విద్యార్థుల్ 68

శా॥ మొన్నన్ మొన్ననెకాదె! గోఖలె బ్రిటన్ భూమిన్ బహిష్కారయో
గౌన్నత్యమ్మ నుపన్యసించి సభలన్ గల్హారషండమ్ములన్
విన్నుంజూలి విధాన నూపినది, యే విఘ్నుండునున్ లేడు త
ప్పన్నాతండు మ రెట్లు త ప్పిచట? ధీవారాశికుల్ దేశికుల్.

ఉ॥ చాల యుపన్యసించెఁ, జెవిఁ జప్పుడు లిప్పుడుఁ బోవు, విశ్వవి
ద్యాలయమ దు లండనుమహాసభ ఛాత్రులకున్ స్వతంత్రతా
మూలము భారతాభ్యుదయభూజ మ టంచును, తప్పుపట్టలే
దే! లవ మెవ్వడున్ లజపతిన్, మరి యుచ్చ ట దెట్లు త ప్పగున్?

శా॥ ఏవైపూర్వముగాఁ దుపాకి బుజమం దె ట్లూనుటో యిప్పుడే
లా? వాక్పాంటిని రెండుపాయములు తో ల్తన్ లేని వేయాయుధ
ప్రావీణ్యమ్మున మొక్కవోని వివియొప్పన్ దైన్యమున్ ద్రోవ లెం
డీ! వీరప్రజలారా! గెల్పు మనద డీ! పోర వెన్నినిచో. 71

గీ॥ అయ్యనున్ జియ్యనే కాద యయ్యవారి
నిన్ వశ దెదురించు జఘన్యవర్త
నమ్ము చూచి, క్రమా కర్తనమ్ము కాద
దీన, మని ంపరాని దెందేని దొసగు. (71 ఎ)

గీ॥ ప్రజల వాంఛకుఁ దలయొగ్గఁ బలికి జారు
చక్రవర్తికి రష్యా ప్రసంగమందుఁ
బలుక దొర! 'లండను టైమ్సు' పత్రిక భర
తోర్వియుద్యమమునుగూర్చి హాణపలికి 72

చ॥ అది పరదేశపత్రికల కైనది మూగతనంబు పక్షపా
తదశముగా, స్వదేశజనతన్ దగు కొందఱు దుర్విదగ్ధులై
వదరిన నస్మదుద్యమముఁ బైకొను హాని తృణంబె కాని చె
ప్పఁ దగిన మాట చెప్పెదము, వారిది సంశయ మైనఁ దీఱెడిన్,

శా॥ వంగం బొక్కటి యౌను గాక భరతాంబాశృంఖలాల్ రెండుగా
కంగీభూతశతార మైన దిటుమార్తాండుం డటుంబొడ్చినన్
భంగం బొందద అస్మదుద్యమము, యంత్రాగార మాంగ్లావనిం
బంగింపంబడు, నొయ్యనన్ బ్రభుతతంత్రాగార మార్తావనిన్. 74

చ॥ ఇది ప్రజశక్తి యీ జతన, యీశ్వరసూతిక రాగ్రమందు ను
న్నదియు. నొకండు శక్తి, యది నాసి గుణమ్మునయందు దీనిక
న్న, దళనశీల, మొక్కెడఁ గనంబడు, నంతటఁ దానె యౌచు ని
య్యది దమనమ్మునం బగర నంబుధియావలియొడ్డు చేర్చెడిన్. 75

మ॥ ఒక వంగాంగమునన్ గవర్న రగువా డోహో। యనెన్ దీని వా
లకమున్ గుర్తిడి ఫుల్లరాఖ్యుడు, పరిమ్లానమ్మ హాణాధికా
రికసర్వస్వము భారతమ్మున నికన్ రేపెల్లుటన్ దీని ద్రుం
పక యంచుం బ్రజపై నయూధముగఁ బ్రోన్మత్తద్వీపంబెపడెన్.

క॥ ముంగాలు సాచి నడచుచు
నంగన్ వెనుకకును వేయు టనునది లేకే
బెంగాల్ బెంగాల్ మొగిసె, మె
లుంగు లురిసెంబో! గవర్నరులు నరులెకదా! 77

గీ॥ వ్రాసె కేసరిపత్రికన్ వ్యాసము నిటు
లోకమాన్యు, డానందలోకైకగృహము
దాని గని వంగపంచనదాదిజనము
కనులు మెరమెరలాడె నాంగ్లునకు ఘనము. 78

మధ్యా॥ అమెరికానుండి విచ్చేసె నపుడు లజపతిరాయి, ప్రజ
గుమి రైలుస్టేషనుదరిని గూడె లాహోరులో, మంది
రమునకుఁ గొనిపోవ బండి రాజాలదో! వచ్చెనో! హ
నుమ రామునకుఁ బలె నయ్యె నొకడు తా వాని వాహనము.79

ఉ॥ వేడికి దుగ్ధముల్, చలువవెల్లికి నాత్మలు పొంగు స్నిగ్ధముల్
పీడునుపీడు కూడి రవళించెను నేతకు స్వాగతమ్ము, క
న్గోడు ముదశ్రుశైలమున నొప్ప ముఖం బను తన్నెఁ గుందు లై
పోడిమిపావలన్ ద్యుతులుపోః సహజమ్ములు మంగళారతుల్ 80

శా॥ తా నా పశ్చిమఖండ మేగుట హాయల్ దర్శింపనో? కాదు, వి
ద్యాసై పుణ్యనిధానబోధనవిధానాభిజ్ఞ తాకాంక్షమైఁ
దా నాధానముచేసినవ్విధము లిం దౌ గోష్ఠులం బల్క నౌ
గానీ వచ్చియు నోటిదాక నవి పొంగన్ లేద వంగస్థితిన్. 81

క॥ ఇటు లై లజపతిరాయి ప్ర
కటించె శకటమ్మువెనుక కశ్వమ్మును పూం
చుటగా వై స్రాయిపనిని
ఘటించె జోహారు వంగఘనతకు సభలన్. 82

ద్వి॥ కరము ఘనమ్ముగా కల్కటాపురిని
జరిగెను సభ యొండు సరిగ నత్తఱిని. 83

మ॥ వినుపించెన్ స్తవనమ్ము కొల్వుతొలి ఋగ్వేదాంతసూక్తాంగిరో
మునిసమ్రాట్కృతవర్ణనామధురసంబున్ ద్రావి 'బంకిం' రచిం
చిన ఝుంకారము గేయరూపమున 'వందే మాతర'మ్మంచు జా
తినిజాతిన్ గదలించి నాడి యమృతోద్వేలర్ఝురీరూఢిగా. 84

గీ॥ వండువెన్నెలదుప్పటి నిండు కప్పు
కొన్న పున్నమ వడువునఁ గొలిలి గోష్ఠి
పులకరించె నిలువున గీతి పలుకరింప
నిదురిలిన యంతరాత్మను కదిపికదిపి. 85

సీ॥ చల్లనైనది కవోష్ణం బౌచు నుడుకెత్తి
నది మలయజసమానమ్ము నయ్యె
శాఖలు పోయిన స్థాణువులకును తత్
క్షణమ కెంజిగురాకు దందడించె,
బీళ్లను చౌళ్ల నెన్నెళ్లొ నాగటికఱ్ఱు
మోపకున్ననుఁ బైర్లు మొలకలెత్తె
గడ్డపాఱలు మ్రోగి కఠిన మైన తడి రాని
చట్టుబండలలోన జలము లూరె

తే॥ మూడుకాళ్ళ ముదుసలియుఁ, బేడి పిఱికి
యసి ధరించినయట్లు చే విసరి యార్చె
ఝు మ్మనంగ వందేమాతరమ్ముగీతి
మారుతమ్ము మోసుకపోయి మలయు మేరఁ 86

ఆ॥ కత్తినాలుకవానికి ఖండశర్క
రోపమోక్తియు, బ్రతుకెల్ల రుసరుస లగు
వాని కాణిముత్యపునవ్వు దాన మొసగె
రమ్యరీతి వందేమాతరమ్ముగీతి. 87

సీ॥ నీరు నిండారు కాసారమ్మునందు నె
ఱ్ఱని తమ్మి విరిసిన రాణ విరిసె
నాగస్వరస్వానభోగనాగర్య మో
కోడెత్రాచుపడగ వోలె నెఱసె
పరిణయోత్సవమందుఁ బారాణి పెట్టిన
చండికాచరణమ్ము చాయ మెఱసెఁ
కైలాసగిరితాండవాలోలచండీశ
కటకసజ్జము గజ్జ యటులు మొరసె

తే॥ ప్రజమనసులో నొకానొక భావము పర
తంత్రతాకంటకారణ్యదావ మిక వ
శాతరమ్ము శిర మెత్తిన నీ తరమ్ము
లె మ్మని చెవి వందేమాతరమ్ము మ్రోయ. 88

సీ॥ కిలకిల నవ్వి కేకిసలు భారతభాగ్య
లక్ష్మి కొట్టినది కే లంద మొలుకఁ
బసరు తీసెదను నీ బాహుకోటీషష్టి
ననుచుఁ దిట్టినది రాజ్యాంగలక్ష్మి
బాడబాంబుదము నీ పైని వర్షించును
త్వరపడకే యనె భారతాంబ
యిదిమొదల్ మెదలుడీ! యెవరి తెల్విని వారు
మాట లే లని విధి పోటుఁ దీర్చె

గీ॥ చదువుచదువున హృదయము సానదేర్చు
రవర బంకిముచంద్రచటర్జిగీతి
ధ్వనిత మగు వేళ, నెండిపోవు నొక జాతి
సస్యచరితన్ స్తనిత మైన స్వాదువేళ 89

క॥ అది యొక పంచాక్షరసం
పద 'వందేమాతరం' క్రమత్ స్వాతంత్ర్యం
బు,దళించెఁ గుచితభావముఁ
గదలించె జవమ్ము నొక్కొకడక న్నడకన్. 90

ద్వి॥ రచితము లజపతిరాయిచే లేఖ
యుచితము తొలిపరి, కున్న దం దిటులు. 91

ఉ॥ ఎందునొ విత్తనమ్ము మొలకెత్తును క్రొత్తగ నొక్కచోట ము
న్నందుగ, దేశ మెల్ల పొలముంగదవేః మఱునేట దానిదే
అందటిదిన్ స్వరాజ్యమున కా పృథుయత్నము, నేడు దీనికిన్
గందువగడ్డగా ప్రథమగణ్యము వంగము కీర్తిశృంగ మై. 92

ఉ॥ వందలువేలు నే పనికి వచ్చిన వచ్చును తెల్లకాగితాల్
మందులచే మషిన్ మసటు కానొకో! రావులురావు లేలువా
రిఁ దరఖాస్తు లై పలుకరింపగఁ, గాక, అవాఙ్ణవస్తుసం
బంధుల మెల్ల వారమును మార్మసలన్ వలె తెల్లవారికిన్. 93

ఉ॥ ముద్దులుగుల్కు పిల్లలకు మోదిలి కోరిక తీర్చుచుండరో
పెద్దలు, ముద్దు లేదు మురిపెమ్మును లేదు, ప్రభుత్వ మెత్తుకో
దద్దిర! ముద్దుముద్దుపలు కాడెడు నేతల కోరికన్, దెసల్
దద్దరిలంగ వంగజనులార! ధ్వనించి యెదుర్త మేల్బడిన్. 94

శా॥ భూగోళమ్మునఁ దోలుకన్నులకు దవ్వుల్ దోపనీ, యాత్మను
శ్రీగోళమ్మున వంగపంచనదముల్ చేర్వల్ గదో! కూతపె
ట్టై, గన్నుల్ తగ తైజసమ్ములును, చిత్తాహంకృతుల్ రెంటి కై
ల్లో గాఢమ్ముగ నట్లు మైత్రి తగ నాటోపింత మర్త్యాక్రియన్.

సీ॥ అమెరికాఖండమునఁ బెక్కు రనిరి భరత
ధరణి వంగసంఘట్టము నరచరిత్ర
లో సువర్ణాక్షరాధ్యాయభాస మనుచు
నేత్రములు నాకు సమ్మదక్షేత్రములుగ. 96

చ॥ లజపతిరాయిచీటి యిది లాజలు చల్లిన దక్షరమ్ములం
బ్రజపయి పాదలక్షపయి, పంక్తులు నూఱిట వ్రాయవచ్చు న
గ్రజ మగు భావముం బుధుడు వ్రాసెను దీపిల నిర్వదింట నం
చుఁ జదివెఁ గల్కటాసమితి సూరి బెనర్జి స్తవమ్ము కాగనే, 97

ద్వి॥ కిల్లా కిటులు గోష్ఠికిఁ జదువఁబడగ
నెల్లరి ముద కోటి కెత్తెను పడగ. 98

ఉ॥ ఎన్నిగ వంకరల్ తిరిగెనేని సరిన్ జొరు పుట్టలోనికిన్
పన్నగ మన్నటుల్ మెలికబాటలఁ వీడ్కొని రాజమార్గమం
దున్నది యస్మదీయ ముచితోగ్రము సంచలనమ్ము, సర్వతో
భ్యున్నత మాత!. భారతము పూర్ణమనోరథ మాత! దీనితో, 99

క॥ వంగముకడుపున నెప్పుడు
సింగములే పుట్టుఁగాని చీలులు కా, వీ
సంగతి పాలకతతి యెఱు
గన్ గడగుడు, పౌరుషమునఁ గానిది కలదే! 100

చ॥ ఉదుతయు రాము సేతువునకో యన నేనును వచ్చి సేతు నీ
పుడమిని రత్నగర్భతనముల్ బుజు వౌటకు మిమ్ముఁగూడి నా
వడిమెయి స్వల్పకాలమున, వంగవసుంధరఁ దొల్లి (దారకల్
వడి యవి మీర లైన ప్రజలార! కడంక కిరీట మూనుతన్! 101

ద్వి॥ అని బరోడానుండి యరవిందఘోషు
పనిచిన యా లేఖ పఠితమ్ము సభకు. 102

ఆ॥ వె॥ పఠిత విపినచంద్రపాలు, విన్న జనము
ముప్పదైదువేలు, మోదశిశువు
హృదయశయ్యయందు నిటునటు దొరలాడఁ
గెరలి కొట్టినదియుఁ గేకిసలను 103

సీ॥ కాశినుండి గయనుండి ఝూన్సీసివార్ల
నుండియును కమ్మలు ప్రయాగనుండి వచ్చె
పత్రిక యగు బెంగాలీకి వంగకలన
భారతీయు లస్వప్నులైనా ర టంచు. 104

ఉ॥ లిఖితకగాఁ బ్రభుత్వభ్రువశిన్ గను ద్రావిడు లంపి రస్మది
యతీతిసారకారకమహోజనులార! స్వరాజ్యచిద్వనీ
వృతభవత్ప్రయత్నముల కేమను శాఖల మంచు లేఖ ల
ధ్యతుడు పర్వుచెర్వునెఅతామరరేకులుగా నుతిన్ గొనన్. 105

సీ॥ జనము మంచముపట్టగా ధనము నున్న
దాని నూడిచిపెట్టి యుత్సవము సేయు
నెవడు? కర్జను తక్క, వచించె సభలు
భేషనంగ లాల్ మోహనఘోషు తొల్లి. 106

క॥ ఆ లాల్ మోహను డేబది
వేల సభాస్తారులు నతివేలానంద
(శ్రీ) లెగఁజల్లగ నా లే
ఖాళి చదివి వినిచెఁ గంచుకంఠముతోడన్. 107

ఉ॥ దీక్షితు లైతి మేము భవదీయవిధానమునందు వంగహా
ర్యక్షములార! దిగ్విజయ మౌ మన పూనిక కంచు నుత్తరం
బక్షతదేశభక్తు లగు నాంధ్రుల నేతలు వ్రాసి పంపినా
రక్షర మక్షరమ్ము హృదయాభరణమ్మన మౌక్తికమ్ముగా. 108

శా॥ గంగాస్నాతరవీంద్రగీతవిలసద్గానామృతోపేతదీ
క్షాంగీభూతనిబద్ధకంకణులు నింకన్ వచ్చినారల్ ప్రజల్
తుంగం బయ్యె సదస్యసంఖ్య పదివేలుం బెచ్చు, నేనాటి గో
ష్ఠిన్ గై సేయద యంత, యా సభయుఁబొల్చెన్ వీటికిన్ వెల్పలన్

తే॥ చదువగా 'శ్యామసుందరచక్రవర్తి'
సంశ్రుతాంధ్రసంగతి సభసభయు నూగి
పోయి కనుబొమ లెగిరించె మాయురే! ప్రభు
త నెదుర తెనుగుమీరె నంతట నటంచు 110

తే॥ మంత్రపూతముగా హోమ మాచరింత
మాంగ్లదేశ్యాంశుకములతో ననియె నొకడు
మంత్రయుత మైన నందహో! మన సురలకు
వారు నవి కట్టరా దనె సూరి యొకడు 111

ఉ॥ వేని నొసంగ దగ్ని మన వేల్పులకున్ దినువానిఁ దక్క 'స్వా
హా'నినదాన వ్రేల్చినను నవ్యబుధుం డనె వహ్నియిష్ట మే
మేనియుఁ జేసికొని మన మీ నవచేలము లొప్పఁజెప్ప 'నా
హా'నినదానఁ దీరె నని యందఱి నిర్ణయ మయ్యెనయ్యెడన్.112

తే॥ పట్టణబహిర్జ్వలత్ బ్రిటన్‌పటపటలద
హనమహార్చి స్వగృహమంటుకొనిన యటులె
కల్కటాలోని ప్రత్యాంగ్లు డుల్కిపడెను
కాల దింతన మన కొంప కర్జ ననెను, 113

ఉ॥ ఒక్కెడ సాగుచుండె సభ యొక్కెడ యీ శిఖ రేగుచుండగా
నక్కడ కేగుదెంచె మును పన్గొనినట్లు కువిందబృందముల్
రొక్కములున్ గ్రహించెఁ బలురూపుల సేలలు సేయ మగ్గముల్
పెక్కువ సేయ కొల్విడగ, లేచెను మోహనఘోషు భాషియై

శా॥ ఛాయామాత్రులుగాఁ దలంచి భరతక్ష్మామండలీమర్త్యులన్
జేయంబూనె మనస్సు దొర్లిన యటుల్ చేతల్ ప్రభుత్వంబు తా
న్యాయాన్యాయవిచక్షణత్వరహితంబై, సాత్త్వ మీ వంగమున్
బాయల్ సేయుటె, యూరుకొందురె ప్రజల్ పాదద్వయిన్
సింహముల్! 115

గీ॥ మూఁడు వేళల ముచ్చోట మూఁడు సభలు
వత్సరమునుండి విభజన వద్దటంచు
నీ విదేశవస్త్రదహన మెన్నవదియొ
యిప్పటికి బుద్ధి రా దయ్యొ నేలుబడికి. 116

మ॥ అతివాదుల్ మితవాదు లందఱును నేడై కట్టుగా సర్వసం
తతి "పిన్‌టూ యెలిఫెంటు" నాంగ్లధరణీదత్తమ్ము నెద్దానినిన్
వ్యతిరేకింతము ముట్టుకోక యొక వల్వన్‌గూర్చియే యేల? భా
రతవస్తుక్రయదీక్షఁ బట్టి ప్రజలారా! గెల్పు లాస్మాకముల్. 117

క॥ ఈ పుంటన్ జనిపోయిన
రేపటికిన్ రెండు, వలదు బ్రిటిషౌషధముల్
చేపడనీ దానమ్ముగఁ
బాపపడగ బ్రిటిషునగ యపారార్ఘ్యంబున్. 118

ద్వి॥ కత్తుల వలయముల్ కార్యాలయములు
తొత్తులమై ప్రభుత్వోద్యోగ మంచుఁ
జొరబడినన్నాళ్లు పొరపడినాము
వెఱవదు, మన మాట వినదు నేలుబడి 119

క॥ చిలుకా! పలుకవె యనగాఁ
బలికినటులు నిదియుఁ దీని బాబున్ బలుకున్
గలికితనముతోఁ దెగఁద్రెం
పులు మన మొనరించుకొనిన మూఁడు సెకండ్లన్. 120

గీ॥ ఇంతటి మహోద్యమమ్మున కేమి కాము
ప్రజలె సంచాలకులు ప్రాచ్యవంగజనము
బహుజనము నడచిన చోటఁ బాట పడును
మెచ్చి చనని నేతకు ముండ్లు గ్రుచ్చుకొనును. 121

మ॥ అని 'లాల్మోహనఘోషు' పల్కిన దుపన్యాసంపు సారాంశ మై
జన మౌనౌ నని సందడించినది, ప్రస్తావించి శ్రీఘోషుధో
రణి మా ప్రక్కనె బాల యోర్తు ప్రిటను ద్రవ్యమ్ముగా మందురా
గనుపా మ్మన్నది తల్లి వేడినను, పల్కాడెన్ సురేంద్రుం డిటుల్

ఉ॥ పుట్టినరోజుపండు గని ముద్దుకొసంగెను తెచ్చి గ్లాసుగో
పట్టణమందుఁ గుట్టిన యుపానహాయుగ్మము మత్సఖుండు, తా
ర ట్టొనరించి నా మనుమరా అది ముట్టిన నొట్టు దానినిన్
బొట్టియ యేడు నేండ్లు మొనమొన్న నె నిండిన వంచు వాకొనెన్

క॥ ఔరా యన్నది ప్రజ, సొం
పారె ధ్వని తదుక్తిమురజ మరియును హాంసల్
సారించిన గఱు లటు వం
చారించిన యశము లొప్పు, సజ్జనులారా ! 124

ఉ॥ సజ్జనులార యన్నపుడు శౌర్యము లో టని యెంచరాద, అ
స్మజ్జవధాని పూనిక యమాసను వెన్నెలగా, జలంధరాల్
పెజ్జిననాడు నెండగ భళీ! యనిపించెఁ, బ్రభుత్వ మేసినన్
లొజ్జును గాదు తేజు, బదులుం బ్రహరింపము, సజ్జనత్వముల్. 125

ఆ॥వె॥ ఎంతఘోరమునకు నేల డి యొడిగ లె
దేశవిభజనమ్ము బాసల
సేయవచ్చుగాక చేయఁ నే? యేక
భాషమండలముల భా ములుగ. 126

శా॥ హైందవసంఘ మొక్కటియె హక్కులుగోరు ,వంగమందే యా
సందడి హెచ్చు, ముస్లిముల సంఖ్యయు నందు హెచ్చు, దీనితో
బొందు కుదుర్చుకొంచు నది పోరును, రాష్ట్ర రెండు చేసి దీ
నన్ దత మైన తున్కకు మనం బిడి దాని ... ర్త మద్యుతిన్.

మ॥ అని, పైవారును నీతలం పెటులో యట్లేగాక నాన్ దూగి క
ర్జను పై స్రాయి రహస్యయోజనములన్ సాగిం సాగించి చీ
ల్చెను వంగమ్మును రెండుగాఁ, దుఃఖలన్ జేప నా నంచు గు
ల్కెను, తేలున్ బ్రజలార! దీనికులుకున్ గిల్కున్ మాసమ్ములన్.

గీ॥ తూర్పుబెంగాలునందునఁ దుఃఖలందు
విజ్ఞులైన కొందఱు నేడు బిక్కుబిక్కు
మనుటయుఁ దెలియుచున్నది, మానవుండు
సంఘజీవి, మతము లేదు సౌహృదమున. 129

గీ॥ వంగ మను పంచఁ జేసి ద్విభాగము నొక
తడికఁ బెట్టు కర్జను ప్రౌఢతనము నెంచి
మురియు జన మెరియు నికఁ బ్రభుత్వమునకుఁ
బ్రజకు నడి గోడ గలె పై స్రాయి యనుచు. 130

క॥ చెఱపకుమా! చెడెద వనెడి
వరాల నీతి కపురాణపరిదృశ్యోదా
హరణము వంగముభంగి
కరణము, ప్రజయొరిమ చెఱగ కధికము మెఱసెన్ 131

శా॥ లూతాతంతు వకృత్య మీ పనిగ నాంగ్లోయిం యన్ పత్రికల్
నైతమ్మున్ బ్రకటించె, మమ్ముల జ్వాలజ్వాలా ం జేసికో
కో! తీరైన ప్రభుత్వమా! యనుచు నెన్నో ట్టి రర్జిల్ ప్రజల్
నేతల్, దానికిఁ జీమకుట్టినదియంతేన్ గాద ం తైననున్ 132

క॥ వ్రాతలు లేతలు, మ్రోతలు
చేతలు నిర్దిష్టకార్యజేతలు, లాలా
జీతిలకాదుల బోధ మి
దే తగు నని తోచె నాకు నీ యెల్లరకున్. 133

ఉ॥ హింసకుఁ బూనుకోక మనకెంత సమర్థత యున్న దంతయున్
మాంసల మౌచు నేలెడిసమాజపుటాటలు కట్టునట్టు లు
త్తంసితసిద్ధి యౌత! మన దారి, జరూ రని అండనందునున్
శంసనకారి యౌత! హితసంతతి యంతయుఁ దొంటిపోలికన్. 184

క॥ సింధీకిం బంజాబీ
కాంధునకున్ ద్రవిడునకు మహారాష్ట్రునకున్
సంధించు వంగ మంజలి
నంధకుఁ డో దైన యెల్లజాతికి నెపుడున్. 185

క॥ సరిపెట్టె బెనర్జీ యీ
వరుసఁ బలికి, బిపినచంద్రపాలుడు లేచెన్
వరలించె నుపన్యాసము
సరస్వతికిఁ దెలిసె తనదు శక్తియ దెంతో. 186

గీ॥ గుండె పగిలి వంగజనని కుములుచున్న
తరుణ మిది, స్వస్థనుఁబొనర్చుదాకఁ బ్రజకు
ప్రీడయే తక్క విలసించు క్రీడ లేదు
క్షణ మనగ లేదు, మధురభక్షణము లేదు 187

క॥ పౌరుషము మొలిచి యెదుగుట
కి రీతియ యాలవాల మింతేన్ క్షితిన్
గూరక దేశవిపత్తిని
కారణశపథమున నడుముకట్టుండు ప్రజల్! 188

గీ॥ నడుము నవరించుకొనుచు విన్న దపుడు సభ
వందనము చేసి మాతకు వంద కత్తు
లెదుర విలువుం డని, ధ్వనించె సభ యటుచెయి
రాయు వ్రేళ్ళ వందేమాతర మ్మటంచు 189

గీ॥ విప్పుకనుల లోతున నుండ నిప్పుగనులు
బిపినబా బుపన్యాసంబు వినిచె ప్రజకు
కదనకరణసమబలసంగ్రథితులార!
వీతప్రహారణరణవిశ్వవిదితులార! 140

క॥ పలుబడిబడులలోనికి
బాలురఁ బంపమియ గాక పంపెడువారిన్
గేలూని బతిమిలాడుచు
మీ లీలన్ జేయఁ జేయు మిమ్ముఁ బొగడెదన్. 141

మ॥ తగె జాతీయకలాలయమ్ములు భవత్సంతానసమ్మూర్తముల్
తెగెఁ బాశ్చాత్యవిభుత్వమున్ గొలువ నౌ నీచత్వముల్ వాణిన్
లగుడమ్ముల్ గొని కొట్టు రక్షకభటు ల్లజ్జింప కాలేజిమం
దెగమున్ఛాత్రుని త్రొక్క నీయని ప్రజా!నీశీలముల్ కీలముల్.142

ఉ॥ ము దుకొన్నదో! పయిని మూరిన యేల్బడివేటకుక్కకున్
బు చెప్పుచున్, బ్రిటనుపుట్టము లమ్మనువద్దయా! కొనన్
వ ని యార్చుచున్, వివణి బంకిముగీతము పాడ, వీడువీ
డ ర! యన్న నిన్ను పొగడ న్నుడుగుల్ బడుగుల్ గదే! ప్రజా!

శా॥ 'వందే మాతర' మన్న తల్లికి నమోవాకమ్ము లర్పించుటే!
యిం దెవ్వారికి హాని నిందయును లేదే! బాంబు వేయంగ నీ
క్రందే పి ల్వనవచ్చునా! యిది సెలన్ కర్ణమ్ములన్ గ్రుచ్చునా!
కందోయిన్ సెగ దెచ్చునా! ప్రభుతకే గణ్యమ్ము లీభావనల్.144

ఉ॥ కొందఱు మిత్రు లిందు నను కూడ దటన్నను చెప్పనెంచితిన్
పందలు పోలెఁ బ్రాణములు వాయరు వంగజనమ్ము లేటు శే
టున్ దగ నేయువా రొకపుడున్ 'బికెటింగు'నఁ నాత్మరక్తులై
కొందఱు మిత్రు లిందు నను కూడ దటన్ననుఁ చెప్ప నెంచితిన్.

చ॥ పొగలు ధరిత్రి లేక ఘనమున్ ఘనమండల మౌనె! యీ గతిన్
బొగులుట తెచ్చిపెట్టదొ ప్రభుత్వము వంగమువంగ మొక్కల
క్తిగ నొక యుక్తిగా నొరుల కెన్నడు లొంగ నటంచు గర్జితం
బెగయ ధ్వనించునే!యవుర!యిక్కము తెచ్చెను మేలుచొక్కమున్

శా॥ వందే మాతర మంచుఁ బత్రికయు నుద్భాసించు గీతంబె కా
దెం దున్ భారతమందు, భావబల మొండే భాషలే మెండు, నం
దందున్ గ్రంథము గేహ మేతదభిధా ద్రష్టవ్య, మేకమ్ము చే
సెన్ దేశమ్మును గేయ, మెంతు నకృశ శ్రీచంద్రుగా 'బంకిము'న్.

ఉ॥ వ్యక్తివిముక్తి కోచుఁ దనయంతటఁ దాఁ గనుపట్టు నాత్మయున్
వ్యక్తను నయ్యెఁ ద్రోవ తనయంతనె జాతివిముక్తి కీ ధరన్
సూక్తులు రెండె దేశ్యమఁ లనొప్పుట, యన్యము లొప్పకుండుటల్
సక్తను కాద యిందు గురుసంగతి, దేశమునొజ్జ దేశమే 148

మ॥ తను తా రక్షణచేసికొంట మనుజత్వం, బిద్ది దేవుండు నే
ర్పినదే, యట్లె స్వదేశపాలనము, వే ఠవ్వందునున్ దివినుం
డి ననుం బావగఁ జాల డంచుఁ బ్రజ! కంఠేకాలహూంకారగం
జనగర్జ న్నినదింపవే! ప్రభుతరంధ్రా లన్ని బంధింపవే! 149

క॥ ఒక భేరీధ్వన మగుచుం
బ్రకటింపంబడియె లోకమాన్యునిచేఁ బె
ద్దకొలువున నా్న జన్మా
ధికారము స్వరాజ్య మనుచు తిలకబుధునిచే. 150

గీ॥ బాలగంగాధరుండు శివాజి యొకటె
వాని మాఱుగ నిను మేలవనిని సత్క
రింతు మన్నట్టి ప్రజను వారించెఁ దిలకు
మరొక డైన చంకలుకొట్టి మరగకున్నె! 151

ఉ॥ నే నను శబ్ద మెప్పుడు ధ్వనించును గర్వమునన్? స్వదేశ్యసం
ధ్యానము లార్చి పైఁ గలిగి, యట్టిదె పింజలుపోసి దోవతిన్
జానుగఁ గట్టి హూణకృతశాపనధిక్కృతి చేసినప్పుడే
మానక నీతిబోద్ధ యయి మత్తుపదార్థము రోసినప్పుడే. 152

క॥ అని మరియు నొడివె బిపినుడు
కనపడినప్పుడె ధ్వనించు కరతాళమ్ముల్
భణితి విని చెప్పవలెనా!
ధ్వనించె కంఠములును తెగబడితి మ టంచున్ 153

ఆ॥ వె॥ ప్రజల యుత్సుకతకుఁ బట్ట పగ్గాలు లే
వతడు లేచె మాటలాడ నొకడు
పేర నశ్వినీకుమారదత్తుడు, పేరు
కన్న వాని తీరు క్రమతరము. 154

ఆ॥ వె॥ యువకులార! కడిమిగవకులారా! యెల్ల
పెద్దలార! పరువుముద్దలార!
ఝాన్సిలక్ష్మిసుగుణసారాగమముశాఖ
లార! యువతిరేఖలార! వినుడు! 155

శా॥ కొంపల్ తీసెడి నాలిముచ్చులు వలెన్ కొల్లాడెపో! భారతీ
యంపుంభాగ్యము నాంగ్లచేలములు, మీరయ్యా! కొనన్ రా దటం
చింపౌ వల్కులతోఁ బ్రచారముల సాగింపన్ దుకాణమ్ములన్
గుంపుల్ యోషలు వారలన్ జెనకునేః క్రూరాంగ్లరాట్దండముల్.

క॥ ఆ తరుణీపరి "వందే
మాతర" మను గీతి వినుచు మణిగమణిగ వ
స్త్రాశ్రితము మూయబడె, నొక
ఘాతకులున్ దక్క బ్రజ సుఖంపడెఁ జెవులన్. 157

శా॥ కంచున్ గొట్టినకొద్ది యద్ది నినదోగ్రం బౌను, పుల్ల మూ
యించన్ జాలరు నోరుఁ గిల్లరులు నై యీ యద్భుతుల ప్రజన్
ద్రెంచన్ వచ్చు శిరమ్ము. నయ్యదియు "వందేమాతర" ంచుఁ గా
వించున్ గానము రక్తధార లొడియన్ వీర్యస్ఫిరాధా న్ 158

క॥ ఎవరనుకొన్నదొ! యేలుబ
డి వంగజనము న్నిజాత్మ, డిల్లపడవలెన్
గవిసిన నిది, ము న్నెన్నడు
చవిచూడద తాను దీని చలమున్ బలమున్. 159

గీ॥ కార్తవీర్యార్జును కథ నీ కర్జునునకుఁ
జెప్ప నాతని సఖ్యుల కొప్ప దయ్యెఁ
జెప్ప దీ సభయును క్రియాశీల మగుచుఁ
జిటికె వేసి భవిష్యమే చెప్ప ననుచు. 160

ఉ॥ తంద్రియె కా దతండు పరదాస్యపు విద్య పఠింపఁజేయువా
డెంద్రియె, హీను డౌనుకదవే! యటులుంబరియింప సూనుడున్
గుంద్రని వాని మోము విషకుండము కోర్టున కెవ్వ డేగినన్
జంద్రలు మొల్వగావలె! విశాంపతికార్యగృహమ్ము లన్నిటన్ 161

మ॥ నను నిర్వాసితుఁ జేయనీ ఖయిదులోనంబెట్టనీ! కొట్టనీ!
తనువుం బ్రాణము కూడియున్నవఱకున్ దర్పించి యీ పాలన
మ్మును కట్టింతును కట్టుకంబమున కేన్నుం బోలె మీచేతనే
రణవత్కార్యనిమగ్నులార! ప్రజలారా! నిల్వుడీ! తోడుగా. 162

ద్వి॥ ఆ రీతి మాటాడె న య్యశ్వినీకు
మారదత్తు, సదస్సు మసరున నౌడు
గలచి వాహ్వా, యని కదలించి బుజము
శిరమెత్తి కన్నులఁ జిమ్మె తేజస్సు. 163

గీ॥ లోన ధీరుడు పైకి విలోలనయను
డై సురేంద్రుడు డెగాదిగ నరసె దత్తు
నితడు సభవైపె చూచె సింహాతఁణుండు
"బిపినఘోషు" 'లచ్ఛా' యన్న వీతఁ బలప. 164

గీ॥ సరగునన్ శ్యామసుందరచక్రవర్తి
లేచి సభఁ దేటిపారగఁ జూచి పలికె
సకలభారతమార్గదర్శకదృఢప్ర
తిజ్ఞులార! సభాస్తారవిజ్ఞులార! 165

ఉ॥ ధీరుడు నీ సురేంద్రుడు, సుధీవరముండు రవీంద్రనాథరా
కూరుకవీంద్రుడున్ గడమకోవిదు లెందఱో యింతచెల్వుగాఁ
దీరిన యెన్నికోల్వులఁ గథించిరో! చెప్పగలేము, లేదు మ
య్యేరున కీ ఘనుల్ పలుకు నింతటి హెచ్చినధాటి నేటికిన్. 166

క॥ మన మేగలిపై సారిం
చిన దేషాఖండ మీతు చేన్ దున్నుచుఁ దాఁ
దన నాగలిపై హలి వలెఁ
బనితం బీ స్థితియు వీరి వాక్ఫలితం బై 167

శా॥ అంతే కా దితరప్రపంచము ని దె ల్లానో యటంచున్ బలే
వింతన్‌బోలికఁ జూచుచున్నది, యథాభిప్రాయ మీ యుద్యమ
క్రాంతిన్ జాటుచునున్న దెల్లజన మాకర్ణింపగాఁ బత్రికా
సంతానంబు దినంబు నెన్నొ మహి భాషల్ వాని యన్నింటిలో.

మ॥ ఇది భంగం బొక వంగభూమి కనరా, దీచుట్టు సంద్రమ్ము స
మ్మదమో దుఃఖమొ భారతమ్మునకు సర్వాల్ తెల్పుకో నౌ పరీ
క్ష, దగన్ జీవయొ జావయో ప్రజసమైక్యం బైశ్వరం బౌ పరీ
క్ష, దృఢం బంగమొ తత్ప్రసంగమొ దిదృక్షాఘట్టమౌ నేటిదే.

మ॥ అటులైరేం డయినట్టి వంగ మొకటౌనందాక నే కాక యె
వ్వటికిన్ దేశ్యపువస్త్వలంకృతులె యొప్పన్ దేహమున్ గేహమున్
ఘటియింపంగదరే! నిసర్గవరమున్‌గా, విద్య జాతీయమై
వెటిలింపన్‌గదరే! ప్రభుత్వపు శిలాపీఠంబు నౌ చాకిరిన్. 170

చ॥ అపుడు బజారు దేశ్యములె యమ్మగఁ, దల్పులుమూయగాఁ బ్రభు
త్వపుబడి, కెందు నుండదుకదా! పికెటింగుక్రమంబు కార్యధా
మపునెదుటన్ వినా, యది సమర్థముగాఁ బచరింపవచ్చు, న
ట్లై ప్రతిఘటింపవచ్చు నవలీలగ నన్నియు శాసనమ్ములన్. 171

క॥ ఇది మీకుఁ జెప్పవలసిన
యది మీ నాయకులు, వార లగ్రగణులుగ మీ
రెద్ద లొడ్డి పోరవలసిన
యది, యొందఱ ఖైదు సేయు నాంగ్లవిభుతయున్? 172

గీ॥ అశ్వినీబాబుచెప్పినయట్లు ప్రభుత
మదకరిణి తానె కట్టుకంబమున వచ్చు
నింత యగుచు, శస్త్రము లేద యంతె కాని
ప్రబలయుద్ధము విజయ సమృద్ధ మిదియ. 173

గీ॥ ప్రభుత నావ, ప్రజాసముద్ర మురకున్న
వలకు నాడిన దాటయుఁ బాడినదియుఁ
బాటగాఁ జనుచుండుఁ, జెప్పవలెనేల?
దీని కల్లోలహతి నది దీనపడదె! 174

మ॥ అని యీ సృష్టిరహస్యమున్ వినిచినారా! బాలగంగాధరా
గ్రణి పోలెన్ భరతావనీసకలదిగ్భాగప్రజాపాళికిన్
ఘననేతల్ ప్రజలారః యప్పుడె పడెన్గా! యర్ధరాజ్యమ్ము చే
తను, తక్కర్ధము చేపడున్, సగము పత్రం బెట్లు చెల్లింపగున్? 175

శా॥ పష్యాయగ్నియు యూరపగ్నియని యున్నే భేదముల్? మొన్న నే
రష్యాపై విజయమ్ము గొన్నది జపాన్, క్రాంతిన్ మతిన్ గీర్తి పై
దుష్యంబందునఁ దీసిపోముకదా, శస్త్రాల్ కామె పో ర్వేలు, మా
నుష్యం బైన ప్రతిక్రియన్ విడి విపన్నుల్ మిన్న కేయుందురే! 176

ఉ॥ భారతమందునన్ మనది భాగ మటంచు, స్వరాజ్యనిష్ఠ మా
పోరున నిత్తటిన్ మనము పొందిన కీడును పాచికోగ నౌ
పోరును భాగమంచుఁ దలపోసి కడంగెద ముక్తరీతి బా
లారుణభాంగవంగజనమా! విజయమ్ము రయమ్ము రాకడన్. 177

క॥ అని శ్యామసుందరుం డన
జన ముత్సాహమును దెలుపు శబ్దము లెల్లన్.
వినియోగించికొనెన్, వా
క్కొని రా వరవడిని వాచకులు తక్కురునున్. 178

మ॥ తన రాజాలనపై తనుస్థితి సభాధ్యక్షుండుగా నెట్లొ వ
చ్చెను కుర్చీపయి మోయగాబడి దమశ్రీ మోసు 'నానందమో
హానబో' సంతమునన్ వచించెఁ బ్రజలారా! వింతు రెండేనుడుల్
తను పాలించెడివాడ నన్న నెవనిన్ ధర్మచ్యుతున్ మెత్తుమే : 179

మ॥ మృదువాగ్వైఖరినొక్కమారుతుదిగా 'మింటో'ను 'మార్లే'దొరన్
గదలింపగా దగు వంగ మేక మొనరింపన్, వారు కా దన్న నె
య్యది కాంగ్రె స్వచియించు కృత్య మది, దాహంబున్
జలం బోజఁ దోి
చుఁ దదీయం బగు తీర్పు ద్రోహము నటంచున్, పల్కెనల్లేమరిన్

క॥ జనములు వందేమాతర
మను నెలుగున లేచి కాళికాలయమున వ
చ్చి నుతించి దేవికడ కం
కణధృతిఁ బ్రతిన గొని రైకకంర్యముగ నిటుల్. 181

శా॥ మాతా! యాంగ్లధరిత్రివస్తువుల సంబంధమ్మునన్ బోము రెం
డౌ తున్కల్ మన వంగభూమి వొకటౌనందాక, నాంగ్లేయపీ
ఠీతామమ్మునఁ గామ, సర్వకృతముల్ దీర్పంగ నస్మజ్జనుల్
శ్వేతాస్యాభిసరత్వ మొందము, దను శ్రీ భంజనాగ్రేమతా! 182

ఆ॥ వె॥ అదియ వంగశపథ, మా సంజ మరియొక
పరమగోష్ఠి జరిగెఁ బురమునందు
సుప్రసిద్ధులెందఱో ప్రసంగించిరి
తొంటివారుఁ దొవరుకంటివారు. 183

ఆ॥ వె॥ ఆ సదమ్ము ముగియ నద్దమురే యయ్యెఁ
బొడిచెఁ జుక్క కొంతవడికి, నంత
మాత్రఁ దొలఁగునెట్లు? మడ్డిచీకటి, కాని
తూర్పు తెలివికొలదిఁ దొలఁగుచుండె 184

క॥ నిన్న సభ జరుగుచున్నపు
డున్నది పాశ్చాత్యముఖ మహో! చూడవలెన్
గ్రొన్నెత్రు చల్లుకొనినటు
ల న్నలువున్జూచి తూరు పప్పటి కాగెన్. 185

ఉ॥ ఇప్పుడు వారతిర్చెను ముడింగినపువ్వుల నెల్ల మెల్ల
విప్పుచు, వేనియందు విడి వెల్తియొ వాని విడిన్ దన చ్చున్
జప్పుడు కాళికాలయమునన్ ఘనఘంట నెసంగె, త లే
దెప్పుడు, లేదు నంత తడవేనియు నే నవరాత్రమం నన్. 186

క॥ సాయము పాశ్చాత్యరుచికి
సాయము, ప్రాచ్యపుఁబసకు పసందు ప్రభాతం
బే యని శీతము సేల్వన్
ద్రోయుచు ననెఁ బొరుగువానితో నొక బుధుడున్. 187

క॥ మొత్తము నెటులఁ గనినను
గ్రోత్తదనము దోప దందు, కోర్కొని చూప
యొత్తున నొకట నిలచి దరి
హత్తుకొనుచు నుండఁ దోచు నందలి మార్పుల్. 188

ఆ॥ వె॥ చుక్క పొడిచి కోడి 'కొక్కొరొకో' యన్న
యదనునుండి ధామనిధి పొడిచెడు
వఱకుఁ బ్రతిని మేషవర్ణన చేసిన
కలము గళము ధన్యకౌస్తుభములు. 189

సీ॥ పెద్దయుంబొద్దు నగ్ని కర్పించిన తన
తేజమున్ దీసికొని యుష్ణదీధితి యుద
యించెఁ దూర్పున నాశామహీజమందు
బండినొక పెద్దయాపిలుపం డనంగ 190

మ॥ ఉదయించెన్ దినరత్నబింబము తాంతోద్వేజితోద్వేలద
ర్పదురావారనినాదనిర్దళితదిక్ప్రక్రీవసారఘూ
ర్ణదుదన్వత్సమవంగభంగకృతిశీ త్నామనిర్యత్ప్రజా
హృదయార్చిఃప్రతిబింబ మై, స యపున్ గృత్యమ్ములారంభమై.

మ॥ ఉదితుం డర్యము డయ్యెఁ బ్రాక్శిఖరిపై నుచ్ఛృంఖలాచారపా
రదధారాతితరాంపరిసారబలసారాభీలనిస్త్రింశసం
పదుదారక్రకచావతారకరవన్మందేహదేహచ్ఛిదా
స్పదనీతాసృసహస్రధారుణకృతోపాంతాఖిలాస్థాను డై. 192

క॥ ప్రాచీమాతకు 'వందే'
వాచనమ్ముం బలికి రథముపైని క్రమవ్యా
కోచమ్ములుగాఁ దీక్షత
లొచు వెడలెఁ దరణి పశ్చిమాభిముఖుం డై. 193

ఆ॥ వె॥ తోయజాప్తు బండి తూరుపుపల్లమ్మ
నుండి మిట్టు కెక్కె నుద్ధతముగ
కూర్చొనిన నియంత కుంటివా డని మన
కెట్లు తెలియు? రథి వచింపకున్న 194

ఉ॥ ఓయి! యనూరుడా! చనగ నున్నది చాల యెడారి, సుంత జా
గై యరుదెంచినా మరదమందున, నిప్పటికేని మించియుం
బోయిన దేది లే, దయిననున్ ఝుళిపింపర! నీ కశన్ ఫెడేల్
[మోయ, హాయాల్ రయాల్ గలుగ పొందికమై,
రవి పల్కె నీ మెయిన్. 195

ఉ॥ ఓయి! సింహాస్యుడా! యసి మహో[గనిశాతమె నీది, యైననున్
గోయగలేదు దైవ మొనగూర్చిన నేటి [ప్రజాసమైక్యదా
ర్ఢ్యాయతబంధమున్, మదసి రాక్షసి కోయు నటంచు నిన్ను నీ
వే యనుకోవలెన్ [భ్రమసి, పెన్‌రవళిన్ గవి పల్కె నీ మెయిన్. 196

మ॥ ఇది గేయమ్ముగ నా రవీం[ద్రకవితో నేతెంచు వేలున్ జన
మ్ము దురావారము తార మంట మొరసెన్, మొన్నంబలెన్ నిన్నయ
ట్లు దుకాణమ్ములు పట్న మంతటను నేడున్ మూయవాలాయ, ఖి
య్యాది సుగ్రీవులయాజ్ఞ యంచుఁ[బతివీధ్యాఘోషణల్ హెచ్చెలెన్.

గీ॥ కొల్వున రవీం[ద్రనాథరాగో రుపన్య
సించుమున్ను త[ద్రచితమ్ము [ప్రాంచితమ్ము
బాలికాగణో గ్గీతమ్ము పాట యిటులు
విశ్వమునకుఁ జూపినయది వెలుగుబాట 198

గేయం॥ మేలుకొలుపుము నా దేశమును, మేలుకొల్పుము నా తండ్రి!
ఎచట మనిసి తలయెత్తి తిరుగునో,
యెచట మనసు భయ మెఱుగదో!
యెచట తెలివి స్వచ్ఛందమో,
ఆ స్వేచ్ఛాస్వర్గమ్ములోనికి ॥మేలు॥
జగము విభాగము కాదో యెచటన్ స్వార్థపుగోడల గదులతో
సత్యగర్భముననుండి యెచట వాక్సమవాయ మవతరించునో
అచటికి స్వామీ! అచటికి,
ఆ స్వేచ్ఛాస్వర్గ మ్ములోనికి ॥మేలు॥

యతనము పరిపూర్ణత కభిముఖ మై
అలయక బాహువు లెచటఁ జాచునో
ప్రాతనడువడి యెడారియిసుకబడి హేతుఝరి యెచటనినుకదో
అచటికి స్వామీ! అచటికి,
ఆ స్వేచ్ఛాస్వర్గమ్ములోనికి ॥మేలు॥
విశాలభావాచరణాభ్యుదయనవీనసుపథమున హృదయమున్
ఎచట నీవు నడపింతువో! అచటికి స్వామీ! అచటికి,
ఆ స్వేచ్ఛాస్వర్గమ్ములోనికి ॥మే॥ 199

మ॥ సభలో ప్రార్థన యై రవీంద్రుడు ప్రజాచైతన్యమున్ స్వోక్తిసా
రభరణ్యామ్మొనరించె నెంతో, జనులారా! వంగభూమీభిదా
రభసక్రోధనులార! జాతి యొరిమన్ భ్రాజిల్లి గ్రొచ్చుఁ దథా
ప్రభుతాగమ్మును మూతిదంతగరిమన్ ప్రచ్చున్ యథా పూగమున్.

గీ॥ పల్లెజనము పట్టణజన మెల్లఁ గలిసి
జాతి, సత్య మహింసయు సంఘటించి
నీతి, బహువిధశౌర్యమ్ము జాతి, యక్ర
మమ్ము నెదిరి నిల్చుటయును సుమ్ము! నీతి. 201

క॥ చె కుఁ గొమ్మలు పోలికఁ
బ దలయు గుబురుగొనగ బహుశ్రేయములన్
న కొనవలయుఁ బల్లియ
ప ల జాతీయములుగఁ బ్రబలోత్సవముల్. 202

చ॥ ఋతుఋతు వొక్క వేడుక ఘటించితి బాలురఁ బెక్కువిద్యలన్
జతురులఁ జేయు నాదు బడి శాంతినికేతనమందుఁ రంగునీ
రు తెలఅగునన్ ముదమ్ము నొకరొక్కరిపై గుమిగూడి చల్లుకోన్
మతులు స్వతంత్రభావనల మల్లియపందిరు లౌచు నల్లుకోన్. 203

చ॥ పడియను నీరు పుస్తకపుపారము, గంగజలమ్ము లోక మి
చ్చెడు చదు వంచునున్ సభలు చెప్పెడి వంచును సంబరాలు చే
సెడివి న టంచునున్ దెలిసి చిన్నవి పెద్దవి యైన మేళలం
దుడుగక పాల్గొనన్ వలయు నూళులఁ బౌరులు కల్పుగోలుగా

ఆ॥ వె॥ పౌరులార! యిటులు పల్లీయులును మీరు
కూడబలుకుకొనగఁ గొసరు బలము
వంగమునకె కాదు సాంగభారతజగ
త్ప్రదీప మగును, దిగును ప్రభుత. 205

ఉ॥ ఎంత నినాదముల్ సలుప నే మగు! వీధుల రాజధానిలోఁ
గొంతగ సీమమిల్లులకుఁ గూర్చిన నష్టముతోడ నే మగున్,
బంతులు దీర్చి ఛాత్రులును మామకసన్నిభపారశాలలన్
గాంతిలసేయ నే మగును: తగ్గదు వీనఁ బ్రభుత్వ మంతగా. 206

గీ॥ తాను తనపైని జాతి యాధారపడవ
లయుఁ బరిశ్రమముల నెన్నొ నెలకొలిపియు
లోని పౌరుష మను దీవె పైని పెట్టి
యొందు వీథివీథిని వెలిగింపవలయు, 207

మ॥ నిర్మాణాత్మక ముద్యమమ్మున వెత న్నిర్జింతు, మా త్రోవనే
యురుమ్మల్ మెర్మ్మలు నెన్నియేని, పెడ యానో! త్రోవ హాగ్లీనదిన్
గూర్మమ్ముల్ మనవిజ్ఞతల్, ప్రభుత వౌకువ్వాదముల్ పెక్కునేం
డ్లర్మున్, సాగదు సాంఘికప్రగతి, ధ్యేయమ్ముల్ మహాలస్యముల్

గీ॥ సంఘచైతన్యమున మార్పు సంఘటిల్లి
విప్లవమున బ్రహ్మాస్త్రము విజిత మగును
ఆయుధికమె శౌర్యం బని యనుట తప్పు
శ్రీ యనగఁ బైడియే యని చెప్పినట్లు. 209

ఉ॥ న్యాయము, నాత్మగౌరవము, నా సహజన్మమె యంద అన్నయా
ప్యాయత, కాళిమాత యన నౌను మదీయము శక్తి, నాకు నే
నే యగుదున్ సమస్త మను నిర్భరచేతము, శౌర్యలక్షణా
లీయవి, జాతి దించును మహేంద్రుని పీఠమునుండి వీనితో. 210

గీ॥ తూర్పుబెంగాలునకుఁ బోయి తుటుములుతుటు
ములుగ గ్రామోద్ధరణకార్యముల సహాయ
పడుడు ముస్లిముసోదరవర్గమునకు
హిందువులు! వారుఁ బ్రభుతకు నెదురుతిరుగ, 211

సీ॥ సల్పిన దమూల్యసేవ నిస్లాము భరత
ఖండమునకు శిల్పమునందు గానమందు
చిత్రకళయందు సాహితీక్షేత్రమందు
రంగుబల్బుల బిజిలీ తెలుంగు గాగ 212

క॥ కాడియు మేడియు నొక్కపై
బాడవనున్ దున్ని పంట పండించినట్లున్
కూడుచు హైందవ మిస్లాం
వాడిజతన చేసి పొందు స్వాతంత్ర్యంబున్. 213

ఉ॥ పూసిన రంగుతో నెఱియ పూడునె గోడకు? దానిపూడ్పయే
వేసిన రంగు భాసిలును, భేదచయమ్మును బాసి యొండొరుల్
చేసిన మైత్రి వాసిలును చిత్రిగ, సంస్కృతి భిన్నమైన నే
మీ! సమమానవత్వముతె యెందును నేని తెగల్ ధరిత్రిపై 214

క॥ భారతజనబలరాశికి
నీరాజన మిత్తు హృదయనిభృతజ్యోతీ
తారాజనముగ, దేశో
ద్ధారక మగు దీని నమ్మెదన్ ద్రికశుద్ధిన్. 215

సీ॥ ఆర్థికముగను రాజకీయముగ సాంస్కృ
తికముగన్ బ్రజ యొక చోచుఁ దేజరిలుట
వేరె త్రికరణశుద్ధి, యీ తీరు నొద్ది
క గల యుద్దియు చేతనే కార్యసిద్ధి. 216

సీ॥ దయదయ యటంచు హృదయము తారసిల్లి
దీనజనము నాదుకొనుట దేశభక్తి
జయ! జయ యటంచు గుంపులో జంత్రము బలె
నాదుకొనుట భారతి గుండె బాదుకొనుట. 217

సీ॥ పాదకటకఝుళంఝుళధ్వనితభార
తేందిరయ, వాచాలమందిరయుఁ గాదు
ప్రజను దేర్పగ, కావ్యజీవమ్ము మధిర
సమ్ము కాదు మనీషిరసమ్ము కాని. 218

గీ॥ గోత్ర మున్నదియే కాని కులము లేదు
పాత్రము మనస్సు సతము సౌభ్రాత్రమునకు
నా మతం బన్ని మతముల నామతించు
నని తలచువారికి జయమ్ము హస్తగతము 219

చ॥ ధనము ఋణ మ్మొసంగెడి విధమ్మునఁ గాక సుఖమ్ము కష్టమున్
జనములు పంచుకోవలయు, సాహు లిడన్ దగుఁ గాని యప్పు వ
డ్డిని ధనరూపమందున గడింపక యాదరణమ్ము రూప మై
కొనవలె, నిట్లు నై గెలుచుకొన్నది పో౹ భువి యెన్నడో దివిన్.

గీ॥ తన క గౌరవకరముగాఁ దలచినపుడు
భారతం బెదురించును ప్రభుత నని వ
చించె రామమోహనరాయ లెపుడొ మాకు
కీనగురువు, నేటికిఁ దులకించె దినము. 221

గీ॥ పాటు రా నిది యిది యని స్పర్శఁ దెలిసి
గ్రుడ్డి బలె దాని తప్పించుకొనుటె కాదు
కనుదెఱచి పెఱరాచరికంపుబెడద
వేరుతోఁ బెల్లగించు తెల్వి మనవలయు. 222

క॥ యూరపులో జాతీయత
వేలు శరీరాత్మకముగ భేదము లే దై
పాటింప డొక్క డొక్కని
కై రక్తము భృతుడు తక్క నతిఖిద లిం దై. 223

మ॥ స్వజనం బాడిన మాట రాచరికపుంజట్టన్ముకన్నన్ గరం
బు జగా యంచుఁ దలంచి, యొండురులపైఁబోరాని విశ్వాస మై
ప్రజ దాస్యమ్మును పాచుఁ,గాని యిటనే వచ్చెన్ దగా,యంతలో
గజమంతల్ త్రుటిఁబిచ్చికంత లగుచున్ గారాని యావేశముల్.

శా॥ ఆవేశం బొక వహ్ని, భావముల నాహరించి భస్మీకృతిన్
గావింపన్ సృజనాత్మక ప్రతిభ దక్కన్ జాలునే! పండితుం
డో, వానోపిక, వాని కల్పితనమున్, దూరేతుతో దెల్పి, త
త్రావిద్రశాంతకృతుల్, కడింది యుపయుక్తంబుం బొనర్పున్
సెగన్. 225

ద్వి॥ ఆవేశ మను గట్టు మధిరోహణీయ
మే వేళ ? కళ్యము హేతు వా వేళ. 226

క॥ ఆవేశము సంఘ్రశే
యోవిధిమై మలచుకొనగ నొప్పిన తెలివిన్
జేవను పెంచుకొనమ, యూ
రా! వింతలు నింత లౌనె! యాలస్యంబుల్. 227

క॥ రేకులు పూవులలో వలె
నాకులలో సినెలు వలె, నలరవలె సమా
జాకుంరితశుభగుణములు
ప్రాకవలె దిగంతములకు భారతయశముల్ 228

ఉ॥ ఛాయలు చెట్లపిన్ మొగిలుచాయలు పారముఁ జెప్ప నాదు వి
ద్యాయతనమ్మే వేఱు, ప్రభుతాచ్ఛిదుపాయమె కాక జీవనో
పాయము వృత్తినేర్పవలె వల్లె! యనంగనె కాదు బళ్ళు జా
తీయము లాంగ్లపారవసతిఁ విడి వచ్చిన ఛాత్రపాళికిన్. 229

క॥ అంతగఁ జేసి నినాదము
నింతగఁ బలికెద వటందు రేమొ, ప్రభుతకై
యంతియ యెప్పుడు, ప్రజకై
యింతియ, మనలోనిమాట లిట్లే వలయున్ 230

క॥ కరువలి మృదువై కదలెడు
సరసీజవనమ్ము వోని సదమున జన మా
కరమై యామోదమునకు
వఱలెన్ సభతుది రవీంద్రభారతి మరియున్ 231

గీ॥ భారతము తనయంతఁదా వలయు నాథు
నికము గాగ నన్నింటఁ, బూర్ణిమసితాంశు
బింబమటు వెలుఁగవలయు, విజ్ఞ మయ్యు
సాయపడద యెందునను పాశ్చాత్యజగతి. 282

ఉ॥ వచ్చెనుగాక! దైవవిధి వారడి నైయె యది పాలకమ్ముగా
బిచ్చము పెట్టవే! యనుచు వేడదు ప్రాచి ప్రతీచి నెందునున్
గచ్చర మెంతయో కరడుగట్టిన స్వార్థము, దాని కగ్గమై
యిచ్చున దేది? కైకొనున దేది? యగౌరవ మొండు తక్కఁగన్.

శా॥ "సీలీ" చెప్పెను దీని, "మిల్లు" ప్రవచించెన్ దీని నంచున్ వృథా
కాలక్షేపము పాశ్చాత్యపుస్తపఠనన్ గావింపనేలా? బల
శ్రీలారా! ప్రజలార! భారతధరిత్రీగ్రంథ మధ్యాక్షమై
గాంలన్, దీని పఠింపరేల? యెడదన్ బాటింపరేలా? సెగన్ 284

మ॥ ఇరు వర్గమ్ములు పార్లమెంటున, నెదేని గెల్చినన్ వాదనన్
కరముల్ రెండవి లండనందుఁ బ్రజవై కాంచెన్ జయం బయ్యదే
భరతత్మాపప్రభుగోష్ఠిలోనఁ బ్రభుతాపక్షమ్ము తోడేలు, సొం
పటి వోటింగున హక్కులేనిది ప్రజాపక్షమ్ము కుందేలునున్ 285

చ॥ అనుపమవాగ్మి నాంగ్లమునఁ, బ్రాంచితతర్కము తెల్పి నాది యం
చు నెవడు హక్కు వేడినను చొచ్చలుకొట్టును, రాజ్యయంత్రమం
దున వదు లైన భాగమునఁ దోడుత సీల బిగించి కొట్టు, నాం
గ్లుని విధ మట్టిదై జయము గొందుమయా! చెయి చావ
మెత్తమున్. 286

చ॥ ఇటు లయి వేడు నుద్యమము నింకను వెన్నను తీయఁ బాలు చి
లుక్కలె యని యంచు మీర లనుకొందురొ! పా లెట నుండె! మీవి చి
లుక్కట లెట నుండె! చిలుక్కటలు లోగిట నుండగఁ గేంద్రమందునన్
ఘటముల నుండెఁ బాలు, కొలగాని ప్రయత్నము లీసడింపుడీ!

క॥ యోజించి దిటవుమై సా
మాజికముగ స్వార్థరహితమతిఁ గవియుడి । య
ట్టి జువ్వియాకెకాదా !
రాజసభకుఁ, గామికా విరాగకథనముల్ ! 288

క॥ ఒకచోట రవీంద్రు డిటుఁ బ
లుక వారీంద్రుడు గురిసెఁ బలుకుజడి నటు వే
ఱొకచోట బెల్ల మిడవె చె
ఱకా! యనగ నిడునె! యల్లె ప్రభుత య టంచున్. 289

ఉద్యమ ఖండము

శా॥ వారీంద్రుండు యుగాంతరాఖ్య మొక దివ్యత్పత్త్రికం బెట్టె నిం
తేరా! యిప్పటి కర్త మంచును తనున్ దీవించి పంపంగ వి
ద్యారణ్యాం డరవిందఘోషు కలకత్తావాసమున్ గోరి, తై
దాలున్ వ్యాసములం బరించి యువకుల్ తారస్థితిన్ మెచ్చగా 1

గీ॥ ఒకడు శ్రీవివేకానందునకు ననుజుడు,
శోధితము వ్రాత్తు 'భూపేంద్రనాథదత్తు'
నొకడు 'దేవవ్రత' రచించు నుగ్రత, నల
పత్రికకు వీరు కలరు సంపాదకులుగ. 2

ఉ॥ అక్షరమక్షరంబు భరతాంబపదంబున బంధుజీవకం
బై క్షుధ గొన్న సింహమున కౌ కనుపాపకుఁ జిత్రలేఖనం
బై క్షమయం దనాదరము నాహవమందు సమాదరంబు వం
గక్షితి ప్రోధిచిత్రిక యుగాంతర పత్రిక పెంచె నెల్లెడన్. 3

క॥ అరవిందుని వ్యాసపరం
పర స్వాతంత్ర్యంబు ప్రాణ మై యుపనిషదం
గరుచి నెసగుఁ బత్రిక, యం
దురుతర మాకాశరామనోత్తరచయమున్. 4

గీ॥ పర్యవేక్షకు డవినాశభట్టసూరి
యేబదియువేలు ప్రతుల నమ్మించుచుండె
దీనిముం దెన్నొ వారపత్రికలు దుర్మ
హార్తమున మొదలిడినవేమొ! యనిపించె. 5

క॥ 'మానిక్తోలా'లో స్వ
స్థానము నిష్ఠుటముతోడఁ దగఁ బత్రిక కా
స్థానికి నాయుధగుప్తికి
దానిని వారీంద్రు డూనెఁ, దానం దుండెన్. 6

క॥ తనరు నఖిలపురశాఖల
'ననుశీలనసమితి' యతని, దధిపత్యాక్ష
న్నెనరు విడి తను విడియుఁ జా
లనసేయన్‌వలయు సఖ్యూ డను నియమముతో. 7

క॥ ఆ సమితి గ్రామసంఘ
మాసక్తము, వ్యాధిపీడితాళీసేవో
ల్లాసము, సంఘీభావవి
భాసురబోధావసథము, భయనాశదమున్. 8

సీ॥ పమ్మి వేని, భటశతమ్మునకుఁ దుపాకిఁ
ద్రిప్పిపట్టుకొనుట తప్ప దయ్యె
సప్తిపై నెవ్వడు సాగ లిప్తలతోడ
కొలువంబడును మైళ్లకొలదిదవ్వ
నెక్కటిబవరాన నెవడు బాకునఁ గ్రుమ్మి
పెడబొబ్బపెట్టించె పెద్దపులిని
శ్రీవివేకానందశిష్యపరంపరా
ప్రథమపంక్తిని వేని ప్రఖ్య కలదు

గీ॥ కుడిబుజము యత డరవిందఘోషునకు, 'జ
తీంద్రనాథముఖర్జీ' మృగేంద్రనాద
మెలుగు గలవాడు మెలకువ మెలగువాడు
నెదురువాడు కొండాడెడు చదురువాడు. 9

ద్వి॥ ఆ సూరిమణియు దేశాసనారోహి
దేశవిద్రోహిబృందాసువుల్ గొన ని
శాంతఘననియమతన్మహాసమితి
క్రాంతిపత్రమున చేవ్రాల్ చేసినాడు.
"బాలకృష్ణుండు, కంటిలాలు కన్హా
యాలాలు పులినవిహారిదాసుండు
నిందుభూషణుడు, సత్యేంద్రనాథుం, డు
పేంద్రబెనర్జీ పరేశచంద్రుండు

వీరేంద్రచంద్రుడు, చారుచంద్రుడు, ఖు
దీరామబోసు, సుధీరకుమారు
డుల్లాసకరదత్తుడు, నవినాథుడు, ప్ర
ఫుల్లచాకీయు, విభూతిభూషణుడు
చంద్రదాసుడు, హేమచంద్రు, దశోక
చంద్రనందియును, శైలేంద్రనాథుండు
నింద్రదాసుండు' నిట్లే సంఖ్య మెందు
నందు దస్కతుచేసినట్టిర పిండు
యువకరక్తము విద్య యుప్పొంగఁ గలిసి
ద్రవిణ మైరమ్మద ప్రాణ మై వెలసి. 10

క॥ అది యొక రహస్యసభ య
య్యె దాని ప్రేరకులు సభ్యు లున్నతసంఖ్యన్
బొదలిరి, వాకిట నిరువురు
మెదలిరి ప్రభుపశు లచట మెలగినఁ దెలియన్. 11

గీ॥ భారతస్వతంత్రత గోరి పోరిన మృత
వీరులను, ఫాడ్కెను, చాపేకరులను
పేరుకొని మొదలైన యా తీరుసమితి
నాధిపత్యము వారీంద్రనాథు డొందె. 12

గీ॥ నలిఁ బలుకుచుండె వారీంద్రనాథఘోషు
ధృతిగుణనిషధులార! పారిషదులార!
చెఱకుఁ బిండిన బెల్లము చేయవచ్చుఁ
బ్రభుతఁ జెండిన రాజ్యముఁ బడయవచ్చు. 13

చ॥ ఇది యొక సేనగా యువకు లెందఱో యోచు ఘటించు దీనికై
మొదలిడినాము పూన్కి, నలుమూలల దేశమునందు సంఘముల్
పెదవి కదల్చినట్లు కనుపింపని యాయుధసాధనాంగముల్
పదుగురు కూడి ద్రవ్య మిడి ప్రశ్రయయోగ్యభటాళి గూర్పుడీ!

ఉ॥ సాయుధ మై ప్రజావళి జయమ్మున పట్టముగట్టుకొంట కా
లాయతిపంట, యేల్బడి వడంకగ నిప్పుడు రాజకీయహ
త్యాయతమాను లై యచట నచ్చట దుష్టుల నేయు డంచు వం
గీయులు పెక్కు రాడిరి, ధ్వనించెడి చీట్లును మాకు వచ్చెడిన్. 16

మ॥ ఇది రెం డై నది వంగ మొక్కటిగఁ జేయింపంబడఁ గోరుచు
న్నది భావంబు, విదేశ్యవస్తువుల నంటన్ బోక చట్టమ్ములన్
మది మన్నింపక యెల్లరున్ గలిసి సంభాళించుకోవచ్చు దీ
ని, దితం బౌను స్వరాజ్యయత్న మిపు డిం దేముం బ్రవేశింపగా.

గీ॥ చచ్చుదెబ్బ తిన్నదో పాము జారుకొని ప
గగొని కొట్టినవానిని కాటువేయుఁ
బ్రభుతనుఁ జంప కొకనిఁ జంప నది జాగ
రూక మై ముందె మన పూన్కి ద్రుంచివేయు. 17

మధ్యా॥ నా యన్న యరవిందఘోషు న న్నిందుఁబంపుచుఁ జెప్పె
నీ యుక్తి, లోకమాన్యుండు నిటులనె చెప్పె నాయనకు
వే యేల? భారతదేశవిప్లవసంస్థ లన్నియు ని
దే యాశయంబును మాకుఁ దెలిపె, వంగము త్రోవ మలిపె. 18

క॥ ఓ! యనుపమభారతమా
హేయీసుతవృషభులార! యికఁ జిల్లరగా,
జేయుటయో! తెలిపులితల
కాయల బేరంబు తేలగాఁదగుఁ నేడే. 19

క॥ మన మిపుడు త్రొక్కుత్రోవయె
చను నెల్లెడ నెట్టి దైన, సావర్కరు ని
ట్లని కబురంపె, నతడు త
క్కను సంస్థలు వేగ నందుకొను మన తీర్పున్ 20

క॥ సామూహికవిప్లవమున
కై మన కాయుధము లంపగా లండనులో
శ్రీమంతుడు కల, డతనికి
నీ మన మతి శ్యామజీకి నెఱిగింపవలెన్. 21

క॥ అని మెల్లగ, మృదురవనుతి
వినుచుఁ వారీంద్రు డాగె, వినిచె జలీంద్రుం
డనితరసాధోద్యమరం
జనులారా ! సజ్జనులకు సజ్జనులారా ! 22

శా॥ నావన్ గాక సముద్రమున్ గడవనౌనా! యాతతో, నాయుధ
ప్రావీణ్యమ్మునఁ గాక దాస్యమును ద్రోవన్ జాలెనా! దేశ మే
దే విశ్వమ్మున ప్రేమోతతో, సురపురిన్ దీపించునా యెప్పుడున్
జావన్ జాలక పోరున న్నరుడు యజ్ఞాదిక్రియల్ సేతతో! 23

మధ్యా॥ మనుజుడు పరిమళించు నొక మంచిగంధపుచెక యగుచుఁ
దనరి స్వాతంత్ర్యంబు, లేదో తా దానికై రణయ
ఘనవహ్నికుండంబు చొచ్చి కడలను పరిమళి పిం
మనుచుండు నీ రెండు లేవో మనుజుండు తు మె గుచు 24

మ॥ అది కాదో రణయజ్ఞకుండము, నరుం డా యై శ
క్తి దలిర్పంగఁ బరిమళించుఁ బరిపంథిత్రాత ం దొక నీన్
జదుపన్ గీర్తిమెయిన్ హుతత్వమున, దేశం బెట్లు తంత్ర్యసం
పద ప్రాపించి పరిమళించు నిదియే మంతవ్య మే ్ . 25

గీ॥ ఒక డొకని సంహరించు నెంతో శ్రమించి
సంహృతుని గుంపు వీనిని చంపు, వీని
గుంపు గుమ్మడికాయయే గొప్ప దయ్యెఁ
గడిమి యెదిరిది శస్త్రి యై క త్తిపీట 26

మ॥ ఇట్లులై యొకక్కరు నొక్కరొక్కరు ప్రజాహారమ్ములుంబోవ ను
త్కటమౌ యత్నము కీకటం బగును, శస్త్రప్రా మైఁ గూడి యొ
క్కటియే సారి జనమ్ము చెక్కవలె, ముక్కల్ లెన్ గొంట్లు, చ
క్కటి పారంబును నేర్పెబో! మన కనీకం బేబదే డ్లయ్యనున్.

క॥ చాటుగఁ గూల్తు మటన్నను
కూటపు తెలివాడు దొరకకుండు నొకండున్
బాటిలితదభృతభారతు
లాటయ మన కర్మ, దీన నౌ ఫల మేమి ? 28

శా॥ సంపాదింతును ఘోరశస్త్రచయమున్ జర్మన్ జపానోడలన్
ఝుంపన్ రా నొనరింతు ఱేని విడి యస్మద్భారతానికినిన్
వంపింతున్ దల వైరిచే, నిలువుడీ! నా తోడుగా మిత్రముల్!
నింపాదిన్ జయ మౌను, వే అనెదరో నే వత్తు మీ శ్రోవకున్. 29

క॥ భగవద్గీతాకృతిగాఁ
బొగడొందెడు జీవితమునఁ బొలుచు జతీంద్రుం
డిగఁ బలుకడ, కన్యాయలాల్
తగ దోర్చుట లంతదనుకఁ దగులుద మనియెన్. 30

గీ॥ ఒక్క యజ్ఞాతవాసము దక్క లే ద
రణ్యావాసము మనకుఁ, బో రావటిల్లు
దనుక నుండరు నినుఁ జీల్తు మనగ నేల?
మనము దుశ్శాసనుని, నొంటిఁ జనను నేను 31

ఉ॥ అందెడి వేవొ యాయుధము లందెడి, వందిన వాని నందిన
ట్లుం దొరలింత మస్త్రముమడుంగున, దుష్టుని దూరవర్తితుం
డందుమె! రూకకుం బడుగులైనను పీకకు కారు భారతం
బందు యువుల్, గతుండొకడొ ఆగతు లుందురు వేయిమంది థై

గీ॥ పారశాలయుఁ దగు ననుబంధముగను
పురి కలాశాలతో, నల్లె మెఱయుఁ జాటు
పోటు ననిజతనమ్ముతోపాటు ప్రభుత
కాంతి విఱుగఁ బ్రజయందున క్రాంతి పెరుగ. 33

గీ॥ మూడు ముక్కలలోఁ దేల్చినాడొ యిటులు
కన్యాయాలాలు సభ యిదే భాయ మనియె
తక్కు వక్తలు నీ తీరె తగిన దనగ
వారివారి యుపన్యాసధారలందు. 34

ఉ॥ అందెను సేన పాండవుల, కట్లు బొసంగదొ గీతఁ జాటుపో
టుం దగు నంచుఁ జెప్పక యుడుంగునె కృష్ణుడు సైగ రాజరా
జున్ దొడ నేయ భీమునకుఁ జూపినవాడు, దొసంగు లేదు, దు
ష్టుం దునుమాడ నన్ని సరిచొప్పులె,చెప్పె నుపేంద్రు డీమెయిన్

గీ॥ పలికె నుల్లాసకరదత్తు పయనములకు
వచ్చు నఖిలయోగములకు శస్త్రోచ్ఛ్రయమున
కెంతో ఖర్చు కాగల దిక నిందు యోధు
లొక్కడికిఁ దమ భుక్తి తా మైభరించి. 36

చ॥ తగిన ధనమ్ము కూడనెడఁ దప్పవు దోపిడు లందునందు, నీ
తగని పనిం బొనర్పఁ బరితప్తుల మేమును, కాని యేమి సే
యగలము కన్నతల్లి భరతాంబిక బావురు మంచు బాని సై
వగచుట చూచికూడ ధనవంతులు పట్టనియట్టు లున్నచో. 37

క॥ పోలీస్ స్టేషనులం బడి
పీలుంబడి శస్త్రచయము పెంచగవలసెన్
బాలకులకు మముఁ దెల్పెడి
కూళలఁ ద్రుంపంగవలసెఁ గొంకక యనుచున్, 38

ద్వి॥ దేశవిద్రోహుల ద్విశిరమ్ము లేని
దేశసింహాసనాధిష్ఠిత జాతి
శిరమేని యగు యుగాంతరపత్రిక కిక
సరివెల యనిరి తత్సంపాదకులును. 39

క॥ ఆ రేయి హేమచంద్రుని
వారింద్రుడు బాంబు సేతఁ బటుశిక్షణకై
ప్యారిసు పంపెను, సమితుల
కీ రీతిన్ బగలుఁ బొడుచు పెల్లెడ నందెన్. 40

శా॥ వామాచారులు తెల్లమేక బలిఁ దోపన్ గాళి నర్చింపగా
హోమంబుం బచరించి, రన్యులును నా డుచ్చాటనాబీజమం
త్రామంద్రధ్వనిఁ గర్జనున్ బరవిభుత్వంబుం గుటిన్ జేసి, యు
ద్దామం బైనది దేశభక్తి దసరా పద్యాలు కొంగ్రొత్తలై. 41

మం॥ ద్వి॥ దేశీయవస్త్రజాతీయవిద్యలనె
పాటింతు మని ప్రజల్ ప్రతినఁ బూనండి!
అయ్యవారికి నదే యైదు వరాలు
పిల్లవాండ్రకు పప్పుబెలాలు నదియె. 42

చ॥ ముదిరెను వెన్నెలల్ ధవళముల్ నెలమచ్చను మాపునంతగా
ఁదకము నిర్మలంబు, కుసుమోత్కరచారిమ లారబోసి పె
ట్టె దెసలఁ గాపలా ప్రకృతి, రీవి యి దంతయు భౌతికంబు, గ్ర
క్కదలెఁ బ్రజాత్మనుండి కళ, కమ్మని నవ్వులు నవ్వి రెణ్ణెలల్.

ఆ॥ వె॥ సభ యనంగ నదియె సభ, యందు వినబడెన్
బ్రిటిషుపదితలలను మించు భార
తీయుని తల తెలివిఁ దెలియుగావుత! కర్జ
నంచు గర్జ నెంచు నాద మొకటి 44

ఆ॥ వె॥ వంగమందు నేడు, పరిపూర్ణ భారత
రంగమందు రేపు, ప్రజయు తేచు
ప్రభుత దా పులిగఁ బ్రవర్తింపరా దని
యెంత త్వరగ నెఱుగ నంత మేలు. 45

గీ॥ నిన్నటనె శనివారము, నేడు భాను
వార, మెల్లుండి మంగళవార మిందు
భారతమునకు బ్రిటనుకు వార సుంత
కాలమానమ్మునఁ దెలియుగాత! ప్రభుత. 46

మ॥ ఉపవాస మ్మొనరించి వంగ మెపు డౌనో యేకరాష్ట్రమ్ముగా
నపుడే విప్పెద మంచుఁ గట్టి మనికట్లం దెట్టితో రాలు, శ్వే
తప్రభుత్వం బను బండయుం బగులు నం తౌ పట్టునుం బట్టి, దూ
రపుమేల్ దగ్గరసేయుమీకుఁ బ్రజలారా! నూఱు నేం డ్లాయువుల్

క॥ (శ్రీ) 'మోతీలాల్ ఘోషు'ని
దీ మాటల పంక్తి, యింక నెంతో వినిచె తే
దీ మధ్య సభల నీద్ప
గ్ధామాధ్యతవచన మని తద్జ్ఞులు పలుకన్. 48

గీ॥ అంతఁ బుంభావభారతి యనఁ దగిన 'స
తీశచంద్రముఖర్జి' కథించె, నమవ
సనిసియందు దీపావళి చాల వోలె
నాపదన్ ధైర్యముఖ్యగుణాళి వలయు 49

గీ॥ చీకటిని గెల్చి మర్త్యుడు చేసికొన్న
ఖౌతికమ్ము దీపావళి పండుగ యిది
భారతాత్మ చీకటిఁ గెల్చి వఱలు వఱకు
జరుగరాదు కాళీసమర్చనము దక్క. 50

చ॥ మఱదల! చిచ్చుబుడ్డి వన మాటకు మాట చిచ్చిఁద్రి బావ నాన్
వరుసలకల్మి నాడుకొనువారలు మాటలు రూపకమ్ము లై
భరతధరిత్రి కన్నిట శుభంకరు లౌదురొ వంగభంగముల్
త్వర నొకచాలె కాదు, తృటి పట్టదు చెట్టకు శృంగభంగముల్.

క॥ దీపమ్ములు ముట్టింపగ
దీపావళి పండు గైనదే? భారతల
క్ష్మీపరమసమర్చనమున
దీపావళి యై ప్రజాళి దీపింపనిచో. 52

మ॥ పడవల్గా నయి యిండ్లు,నోడలుగ నై ప్రాసాదము దోనెలై
గుడిసెల్ సాలున నొక్క రాతిరి రుచాకూపారమం దన
ర్చెడి దేశమ్మున నేకముల్ స్థితిమతుల్ చెన్నొంది ని మ్ము మ
న్గడ దీపావళి కావలెన్ దన స్వతంత్రత్వమ్ము దీపింపగా. 53

మ॥ ఒక రో జంతయు దుర్దినం బగుచు లేవో వెన్నెలల్ పున్నమై
సుక మేమీ? భరతావనీస్థితియె యీ జోకన్ దగెన్, వంగధా
త్రికి నే రాత్రిని గ్రుడ్డివెన్నెలయు లే దీ ర్చెండు తున్కల్ కదం
బక మౌదాక, ప్రభుల్ శ్రవద్భధిరు లుండన్ బశ్యదంధుల్ ప్రజల్

ద్వి॥ జనలక్ష్మి పూజలో దునుక సుమండి!
ధనలక్ష్మిపూజ యీ తరుణమునుండి
ప్రముదవద్రహితముల్ బాణసంచాలు
ప్రమిదలన్ వెల్గింత్రు ప్రమదలు చాలు. 55

గీ॥ గొప్పగాలి వీచినఁ దట్టుకొనెడి తరువు
లటులు యువకులు గాగ వ్యాయామశాల
లెన్ని యేని కావలయు నే డిందు వివిధ
శిక్షణదములు ప్రాగ్వంగసీమ నట్లు. 56

గీ॥ అనియు మరి చటర్జీ పల్కె నౌ ననంగ
వేల ప్రజ, ప్రకంపన మగ్నికీల నటులు
వాచకుల వాచనము జనవలయహృదయ
భావమును విన్న మేరఁ బ్రజ్వరిలఁజేసె. 57

చ॥ పలికె "సుబోధమల్లికుడు" పత్రిక వీధికి నొక్కమై ప్రజన్
జలమున మిక్కిలించుటకు సత్వరముఖ్య మటంచు, వాకొనెం
"బలినవిహారిదాసు" కరమున్ గరవాలము నొక్కమైన జో
దుల మొనగాడు యత్నమునఁ దూరుపువంగము చూపునేరుపున్.

శా॥ 'ఢాకా'లోని నవాబు ముస్లిములఁ దో డాచున్ గవర్నర్ ఖటా
నీకంబుం బయిగొల్పి యెవ్వనిని వందే' యన్నఁ గొట్టించి యిం
డ్లే కొల్లాడిన నుద్యతుల్ మెటికమై వెన్దీయమిన్ దెల్పి త
త్రాకీర్ణోద్యమ మిందు లే దని "మనోరంజన్‌గుహా" వాకొనెన్.

గీ॥ లోకమాన్యు కేసరితోడ మాకు మిగుల
మాల్మి, యరవిందుని భవానిమందిరమున
మా మదికిఁ గలదు గది, మ మ్మరయ రెవరు
నేత, లి ట్లొంచు మా క్రాంతి నెట్టుకొనియె 60

గీ॥ మనకు నడుమను గిర గీచి మనగల మగ
వాడు లేడు, నొక త్రుటి వేచువాడు వీడు
సంజ్ఞ వీనిది భూపేశచంద్రనాగు
ప్రభుత ప్రజత్రోవ కడ్డమురామి బాగు. 61

గీ॥ అనుచు నొక పొడుగరి పల్కె జనము సంత
సపడ, "సచ్చిదానంద ప్రసాదవసువు"
హైందవమహమ్మదీయసమైకమత్య
మస్మదీయదాస్యచ్ఛిదామత్య మనియె, 62

ఇంద్రవ॥ సంజీవనీపత్రిక సర్వవంగ
శింజానమున్ జేసె చిరోద్యమంబున్
బుంజీభవద్దీరతపొల్పుతోఁ బ
ల్కెన్ జానుగా "కృష్ణకుమారమిత్రా" 63

క॥ నరకు డనెడు 'క' ప్రత్యయ
ధరు డొక నరు డుండె, వాడు తన బలగముతోఁ
జెలసాలగ భారతమును
పరిపాలించెఁ బలునేండ్లు, ప్రజ కవి ముండ్లున్. 64

గీ॥ ఒండునింటి దీపము వెల్గి రెండుకనులఁ
జూచి యోర్వగలేడు, కచ్చుకొని నెగడు
వలెనె తన యింట దీపము వెలుగవచ్చుఁ
బగటి దివిటీలతో వాడు బయలుదేరు. 65

క॥ గీతాచార్యుడు నాయకు
డై తగప్రజచక్ర మప్పు డడచెను వానిన్
కోతుల జన మా నృతిలకుఁ
ఖ్యాతి నివాళించె సత్యభామోపేతున్. 66

గీ॥ అస్వతంత్రత్వ మనునదె యంధకార
మది నరకద త్త ముడిగిపో నంతట భర
తావనిం బండుగ యయి దీపావళి విల
సించె, వేల యేండ్లుగ ప్రపంచించె నిదియు. 67

మధ్యా॥ అలవడె పెద్దల కిందు నష్టాంగయోగ, మిహాంబు
కల యనంబడె, నిది యదనుగా నరకజ్ఞాతు లడరి
కల యైన యిలను గై కొనిరి, కై వల్య మందు డీ రనిరి
భళి! యనినారు మనవారు, బాధింపఁబడితి మీ తీరు. 68

ఆ॥ వె॥ పరమహంస చచ్చి పర మందుకొన్నాడు
బ్రతికియున్న వచ్చి పలుకకున్నె!
మనకు సాక్ష్య మిందుఁ, దనతోడ నాంగ్లుడు
చెప్పినదియుఁ దాను నొప్పినదియు. 69

గీ॥ భౌతికం బైన యిట్టి యీ పారతంత్ర్య
మందునుండి ముక్తిని పొంద నైన యోగ
మాత్తపాతంజలగురుత్వ మరసినాము
నృతిలకుండు గీతాబోద్ధ యిందుఁ బెద్ద 70

గీ॥ దేశ్యవస్తుధారణము విదేశ్యముల బ
హిష్కృతియు, విద్య జాతీయమే చదువుట
శాసననికృతి ప్రభుతకు సాయపడమి
నగు స్వరాజ్యయోగంబు పంచాంగ మిటులు 71

మ॥ ఇల స్వారాజ్యసమస్వరాజ్యమును రాదే! వేగమే యె వా
రల కీ యోగము పూర్ణ మాకలిత మై, రాణింపగా రెం తు
న్కలు నొండై మన వంగ మిందలివి యంగంబుల్ తుదిన్ రెం కా
వలెనా! యాద్రిత్రయంబు చాలు, నవియే పాటింత మీ ప్రా నన్

మధ్యా॥ కనుపింపనట్టి భూతమును కాళికామాతమంత్రమునం
గనుపించునట్టి భూతమును కడగి "వందే మాత"ర మ్మను
ఘనమంత్రమున వదల్చుకొనంగలము, కరాంగన్యాసములు
మనమున శుద్ధి వలయును మహాత్ములార! రెంటికిని. 73

క॥ బంకించంద్రుడు ఋషిగా
సంకల్పం బై కమత్యసంరంభముగా
పొంకం బగు నీ మంత్ర మ
లంకారముం జేసె రసనలకు నిపు డెవడో! 74

గేయం॥ ఓ! దుర్విధిబద్ధులార! ఓ! కుశాగ్రబుద్ధులార!
బోధించెద యోగము తత్సాధనసంపత్తితో, నొ
కే ద్రోవ నొకే రేవ నిదే చేర్చును రాజకీయ
భూధరవరశృంగమున కపూర్వవిభవరంగమునకు. 75

గీ॥ దేశభక్తి జనింపదు శ్వాసకోశ
బలముకొలది మొరసియు శౌర్యబలము లేక
కొలిమిలో నిప్పుకణిక లేకున్న తిత్తి
యెంత యూదిన జ్వాల జనింపనట్లు 76

గీ॥ రాజకీయతంత్రవ్యక్తి రకరకాల
ద్రవ్యభుక్తి యశోధికారముల రక్తి
యేదియును వద్దను విరక్తి కాదు కాదు
దేశభక్తి త్యాగంపుము త్తియముశుక్తి. 77

గీ॥ స్వార్థసన్న్యాసమున దేశభాగ్య మెసగుఁ
దోడి యుపన్యాసమున నేమి పొసగు? నెందు
వడ్లు దంచిన బియ్యము వచ్చుఁగాని
ఊక దంచిన వచ్చునే నూక లేని? 78

ఆ॥ వె॥ భరతఖండవివిధవైభవశ్రవణంబు
లేని చెవులు కొండలోని గవులు
భారతుల యనేకతారుచిరైకత్వ
మెఱుఁగని మది జలహీనము నది 79

గీ॥ పైకి గృహ మెంత మంజులం బైన లోని
దుమ్ము దులుపక యారోగ్యదమ్ము కాదు
అఖిలసుగుణాళి తోఁచి వానడుగునఁ గల
భయము పోక బ్రతుకు జయప్రదము కాదు. 80

గీ॥ వనములందు ప్రసూనసంభరితము సుమ
రస మటందు, రయ్యది సమరసమె యౌను
దానిఁ గ్రోలి సమాన మౌ స్థాయి నెల్ల
తుమ్మెదల జాతి ఝుంకృతిఁ దొడరుగాదె! 81

చ॥ ఇటు లని యెత్తెఁ జేతులను కృష్ణకుమారుఁడు, తే మంత్రమున్
స్ఫుటముగ నెత్తుబుట్టలవి భూతము లుల్కిపడం రించుచున్
రటనముతోఁ బ్రజల్ వెడలి రగ్రగవాచకు కఠోరణుల్
ఘటలగుడావాహిం బడుచు బట్టల కొట్లను మూఁ సేయుచున్ 82

ఉ॥ కొన్నియు వ్యోట్లు క్రిందబడెఁ, గొన్నియు కట్టలు లాగికోఁబడెన్
వెన్ననవేయగాఁబడియె, వేడవురా! మముఁ గొట్టఁ గాల మా
సన్నము మీ కనంబడియెఁ, జాల జనమ్ములచేత చెంప ఛె
ళ్లన్నది పాండరంబు, కవియన్ బిడిగ్రుద్దులు తిన్న దొళ్లనున్. 83

చ॥ ఒకడు పడంగ ప్రేటుదిని, యూర్చి దశాధికు లేగుదెంచి వా
ని కడక పూర్తి చేసిరి ధ్వనించి దుకాణమునుండి లేచిరా!
యిక క్రయికా! విదేశ్యముక్రయింతువొ పుట్టము, నెత్తు
నీది దే
శ్యక మనరాదు, విక్రయిక! యమ్మిన నీదియు నంతె యంచునున్

మ॥ పరధర్మంబు భయావహంబు, భగవద్వాక్యం బిదై గీతలోఁ
బరదేశ్యాంబరధారణంబు నిటులై వార్యంబు మా స్వప్రేష్టముల్
కరముల్ గా విని మీవి కాళ్లనుచుఁ, జేలు్రకాయికాళిన్ మర
ల్చిరి స్త్రీల్ స్త్రీలను పూరుషుల్ పురుషులన్ జేపెట్టుచున్
జట్టుగా. 85

సీ॥ మీ చేతి గాజులు మిలమిలలాడుచు
న్నవి, కొత్తరక మెంత! సవు రటంచు
నుంగ్రము తీయకు,డొగి ముట్టి చూచినఁ
జాలు, రా యెంత! పసం ద టంచు
చోళి బా గున్నది, చాల మందియు మని
క ట్టంటఁ దొడుగుట గంటి మనుచు
నీ షర్టుసొం పౌక యెత్తును, కప్పుగుం
డీల సొం పౌక యెత్తు, నిజ మటంచుఁ

గీ॥ జేయి పట్టి, మీ కొకమాట చెప్పవలసెఁ
జాటుగా నని కొనిపోయి సతులు సతులఁ
బుంస్తతులు పుంస్తతులఁ బ్రాతి బుద్ధిఁ జెప్పి
పంపినారలు బ్రిటనువల్వ కొననిక 86

శా॥ ఎన్నాళ్లాయెను మిమ్ముఁ జూచి, సుఖులే! యీ రందఱున్, మిత్రు లం
దున్నారల్ మనవారు, మీ రనిన నెంతో యుత్సుకుల్ రం డ టం
చున్నెమ్మిన్ గొనిపోయి కొందఱుఁ గ్రియాశూరుల్ బ్రిటన్ బట్ట ల
న్నన్నా! వ ద్దనిపించి యిండ్లకు నదూరాధ్వమ్ము పట్టించిరిన్.

క॥ బ్రిటను ద్రవ్యము భారత
పటిమ నడచె, దాని ముట్టవల దను నట్టుల్
ఘటితమహోత్సరములు ధ్వజ
పటములుగాఁ బిల్లలకును వఱలెను వేడ్కై. 88

క॥ "బ్రిటనువలువలు కొనకుడీ!
యిటను తులువతన మడంచుడీ! యిది ప్రజ లూ
రట "వందే మాతర" మను
దిటము రవముతోడ నేలదియు మిలియన్లన్. 89

గీ॥ కొట్టి కొనిపోయి తిట్టియు గొణగికొనియు
ప్రభుత గెల్చినయది లేదు, ప్రజయు నోడి
నదియు లే, దుద్యమము క్రమోన్నతము బందె
విశ్రమించి ప్రవాసపృథ్వి విహరించి. 90

క॥ తరగతి తరగతి కొక డే
మెఱుగనటులు చని యుపన్యసింప మొదటిదే
చరమము పారం బయ్యెను
కరువలియున్ దూర దయ్యె కాలేజిగదిన్. 91

గీ॥ మధురవంటి దూరపు నిగమములఁ జెన్న
నగరమందు విశాఖపట్నమ్మునందు
గుత్తిమొదలు రాయలసీమ పత్తనముల
నైనవి స్వరాజ్యసభలు వంగాంగవిభలు. 92

చ॥ పలికిరి వల్లమాలిన సభన్ బలుమంది స్వదేశదీక్షితుల్
వలువయె కాదు తాకు ప్రతివస్తువు భారతనిర్మితమ్ము కా
వలె నని "జై" నినాదమునఁ బౌరులు పల్లెలనుండి వచ్చినా
రలు మొరయంగ నుత్కరులు రాజమహేంద్రపురీవరమ్మునన్. 93

గీ॥ సమితి మొగియ మేకల మందలు, ముగియ నది
పులులు వందలు వందలు పూర్ణజనము
రవము విరిసె "వందే మాతరమ్ము" బొబ్బ
రింత ప్రభుత నెంచి కనుల నెఱుపు కొంత. 94

గీ॥ బట్టయును కుట్టుసూదియు భారతీయ
మే వలయు, కార్మణాగార మెసగవలయు
గడపగడపకు, విద్యార్థిగణము నేగి
ధనము గూర్చెను రాణ్మహేంద్రపురమందు. 95

సీ॥ నిరుపేద ముసలియు నెవడో గ్లోస్గోది క్రొం
బుట్ట మిచ్చెద నన్న ముట్ట ననియె
గెలుపు గ్యారంటీ పకీ లిడెన్ రాజీప
డెను కొంప లార్చు కోర్టని యొకండు
పరమదరిద్రుడే పరదేశప్రభుతను
కొలువ నంచు నొకండు కొలువు మానె
నిది గుమాస్తాగిరీన్ సృష్టించు ఫ్యాక్టరీ
విద్యార్థి కాలేజి విడిచె నొకడు

గీ॥ రైతొకడు శిస్తు చెల్లింపరాదు ననియె
న్యాయవాదివృత్తి విడెద ననియె నొకడు
వంగసంస్థాప్రబోధతరంగవతికి
నాద్యపృథుకుల్యా త్రవ్విన దాంధ్రజనము 96

సీ॥ చుట్ట లేనిది నాల్క చుట్టుచుట్టుకొనె న
యా! యన్న నే డమ్మ ననియె నొకడు
వ స్తుండవలసె నీవయ్య! బియ్య మ టన్న
నొకరోజు కేమి పొ మ్మి క నె నొకడు
పట్టియన్నము తిందు మెటులు కూర తే
క నc బెరుగున జాలు మనియె నొకడు
ప్రాణము మీదికి వచ్చె మం దమ్మవే
యన నేడు దాటదా! యనియె నొకడు. 97

గీ॥ నాడు తెలవడ యే దుకాణమ్ము నెవడు
నాంగ్లదమననీతిని వంగసానుభూతి
మత్స్యదేశ్యచేలాదిసంభరణమతి స
దస్సు ఖండించునాడు బందరు పురాన. 98

సీ॥ నాల్గుద్వారముల నింద్రధను వలంకృతి
దేశభక్తికి సీత తెనుగువ్రాత
మాతృస్వరూపసమ్యగ్గ్మిళచ్చిత్రిత
భారతపటపటధ్వజము కలదు
ప్రతివీధిపొడుగున ప్రజ చౌకునందు,మే
డలు మిద్దె లెక్కిరి వలనువారు
మంగళవాద్యంబు మధురగానంబు వం
దేమాతర మ్మను దివ్యగీతి

గీ॥ మొనసె సభ పతాకాభివందనము గాగ
నిందు వాగ్ధోరణులు స్వరాజ్యేందిరాక
రాగ్రకమలమధుసారణు లగ్రిమములు
బందరున తెన్గు, కల్కటాన్ వంగభాష. 99

క॥ క పత్రిక మున్నుగ
ను మ్మగ తెలుగువెలుగు నొగి వెలిగించెన్
ధృ యు కడు సహజంబుగ
విష్ణు కుడికంటి కాంధ్రపృథివి యటన్నన్. 100

క॥ మనమే యనుకోన్ మనకం
టె నొక యడుగు ముందువేసెనే!ఆంధ్రము మో
హానబలనీరంధ్రము భే
షనిరి సురేంద్రాదు లాస్థ లద్దా।యనగా. 101

ఉ॥ ఆర్యసమాజబోధముల హైదరబాదునఁ గూడ నుద్యమ
స్థైర్యము బూరటిల్లియు నిజాంపరిపాలనదుర్దినమ్ములో
నర్యమకాంతి యయ్యె,నటు లయ్యు స్వదేశపటమ్ముతేయటన్
ధార్యము లయ్యె పెకుక్కరకు తకుక్కవయయ్యు సదః ప్రసంగ
ముల్. 102

ఉ॥ బోనున బోను,పంజరకమున్ బెనుపంజరమందు నిందు సం
స్థానము, భారతోద్యమసదాగతిసేవన బంధుదర్శనా
ప్యానముతోడ మెల్చి బెజవాడకు,బొంబయినాగపూరుపూ
నానగరాలకున్ జను జనావళి హైదరబాదనుండియున్. 103

ఉ॥ ఆవిధిఁదె యైగృహాగృహమ్ముననగోష్ఠియునై ప్రజల్ "క్రియా
కేవలము ర" మ్మనిన కీలున నేరికిఁ దీసిపోని దీ
ధావహా రి,ధన్యపృథుకాళియు నెందఱో తాల్పరైరి యెం
తే వెలఁ ట్టి కొన్న పరదేశ్యపు నిస్తులరీతిదుస్తులన్. 104

సీ॥ అనవచ్చు ప్రమిద లటంచు వీనిని, కాని
యివి నిఖిలప్రజాహృదయరేఖ
అనవచ్చు తైల మటంచు దీనిని, కాని
యిది సమగ్రబలమ్ము హృదయభృతము
అనవచ్చు వత్తు లటంచు వీనిని, కాని
యివి హృత్తుజిగి వెలయించు కొసలు
అనవచ్చు దీని దీపావళి యని, కాని
యిది యెల్ల హృదయాల యేకరశ్మి

గీ॥ యిటులు వచియించి భారత మెల్లపుడు జ
యించుగావుత! మని యెలుగించి సతులు
సుతులు వెలిగించినారు దీపతతి నెందు
ప్రజల కినా డొక రసంబు పాయసంబు 105

గీ॥ కర్జ నుచ్చాటితుడు పోయె కా దనుకొని
వచ్చె లిబరలువై స్రాయి, వాని పేరు
వలలు 'మింటో', బ్రిటనునుండి వార్త తెచ్చె
వస్త్రకర్మాలయాల్ మూతవడెడి ననుచు 106

గీ॥ వఁగసంఘటనల విని పొంగె గాంధి
యిరువిధమ్ముల జతన మిత్రెలగున నయి
భారతమునందు బ్రిటనుసంబంధము నిక
కత్తిరించు కత్తెర సమాయత్త మనుచు 107

గీ॥ ఇంధనము లేని చిచ్చులై యెల్ల ప్రజకు
రేల రచ్చలు చలిని పోఁద్రోలుచున్న
వనుచు నిరువదియొకటవ యఖిలభార
తీయసభ కేగె కాశివర్తికి బెనర్జి. 108

స్వారాజ్య ఖండము

గీ॥ బ్రహ్మబాంధవోపాధ్యాయు పత్రిక యగు
'సంధ్య' తత్కాలకృత్యపరిస్తావనమున
పేరు గొని'యుగాంతర' బలె విడిని గలిగి
వారణాసీయువకులకు పరిచితంబు. 1

గీ॥ కవి 'సరోజినీదేవి' పికస్వరమున
హిందుముస్లిమైక్యత నెలుగింపఁ దొడగె
'చిత్తరంజనదాసు' దేశీయవాది
న్యాయవాదిగ ప్రజమది నలుమఁ గడగె 2

గీ॥ కాశికిం బ్రాకినది వారి వాసి యపుడె
అగపడిన రూపు మితవాద మైన నేమి
అగపడని తత్వ మతివాద మన్న తిలక
కోవిదుని విశ్వపతి మెచ్చుకొన్నదపుడె. 3

క॥ తా దక్కు గురువు లేదై
తా దిక్కై తిలకు రాగ తను గన ఘంటా
నాదముతో విశ్వేశ్వరు
డూదించెను శంఖ మెంత యుత్సాహంబో! 4

ఆ॥వె॥ విశ్వనాథు గుడిని వినుపించు సొన్నాయి!
అపుడు జీవునితన మరిగిపోయి
బ్రహ్మతనమె నిలుచు ప్రాణిలో,నా నాద
మునకు ఆకులోని ముడుత పోవు. 5

మ॥ వలుపుం బో నరుణంబు నంత పసుపు న్నానావిధావర్ణముల్
దొలగన్ దోచెను తూర్పునన్ భువనబంధుజ్యోతి,విశ్వేశు కో
వెలలో లో నరవిందు డారసె,ప్రజల్ వేడన్ బ్రసంగించె శ్రీ
తిలకుండున్,మునివంటి గోఖ్లె గుడి కేతెంచెన్ జనెన్ వెంటనే.6

గీ॥ గోఖలేగూర్చి మీ రనుకొన్న దేమి?
యని యడుగ పాత్రికేయు డిట్లనియె తిలకు
అత డెచ్చుతగ్గులు లేని యగ్నికీల
నుడి ఫిరోజిషాదే కాని యొడద మాది

గీ॥ అంటరానితనమ్మును గెంటఁ దలచి
యతడు పోరిన పో రింతయంత గాదు
సంఘసంస్కర్త లన పడిచచ్చిపోవు
వారు సన్యాసులైన చెప్పఁ బని లేదు.

గీ॥ గోఖలే నావలెనె కాదు గొప్ప వక్త
వివరములతోడ నెదిరి నొప్పింపగలడు
పోటరితనమ్ము, ప్రజలతో పొత్తు, పట్టు
విడుపు, రాజకీయము లివి వేరు సుండి!

ఆ॥వె॥ విదితసత్య మిదియ్యు, వేరు సాధారణ
నీతి, రాజకీయనీతి వేరు
తొలి విధమున నతని మలచిన పెంపుడు
తల్లి వినతి, గరుడితల్లి వినత.

ఆ॥వె॥ అతని కెవరు శిష్యు? లల్లె మీ కెవ్వార
నంగ నతనికన్న నాలుగేండ్లు
చిన్నవాఁయైన గాంధి తన్నేతృశిష్యుఁడు
మిత్రు లుంద్రు నాకు, ఛాత్రులు నహి.

మ॥ అటులే పృచ్ఛకుడు గోఖలే పలికె నేనారంభమం దా మహో
ద్భటు నా కన్నులనిండకప్పుకొని యా పై వాని భావోష్ణ
త్కట మై తాళక దూర మైతి, నెపుడేన్ గావచ్చు తద్దోః
పటిమం బే యిట రాజకీయమున ప్రదోవన్ జూపు దీపమ్ముగా

గీ॥ ఒక మహాశక్తి లోకమాన్యు, డతని విను
పింపఁగలు సమర్థుండు వేడు లేడు
దాదభాయి జియె దక్క, మేము
వానియంత వార మెవ్వరము గాము.

గీ॥ కలవు మందాకినీతరంగముల యులివు
హర!హరా!మహాదేవ!యన్న రవ మొక్క
చోటనే, అదె కాశి, యాచోట కాంగ్రె
సుభయపక్షనేతలు కూడి రుల్లసమున. 14

గీ॥ అప్పటికి సంస్థలోన సభ్యత్వ మొప్ప
వారితతి పదివేలకు పైని యుండె
వచ్చుచున్నవి దరఖాస్తు లెచ్చుసంఖ్య
తిలకుబిపినచంద్రుల కృషి ఫలిత మగుచు. 15

క॥ నూతనవేదాంతమత
స్నాతకు డగు రామకృష్ణు ఛాత్రమణికి లో
లోతు లిడిన యరవిందుడు
కాతంత్రము లేల?"బాయికాట్" వలయు ననెన్. 16

ఆ॥వె॥ 'ఓల్డుకాన్సె' కాక యొప్పొందవలెఁ 'బాయి
కాట్సు' కూడ, నపుడె కలదు శోభ
కాంగ్రె సనగ జాతి కట్టుకొన్నట్టి గీ
మనియె నశ్వినీకుమారదత్తు. 17

క॥ లాల్ పాల్ బాల్ మేల్మే లనిరి-
అల్పములుగఁ దోపరాద ఆచరణంబుల్
జల్పము లేలా? యొకవడిఁ
గల్పింతము తావు దాని కనియెన్ గోఖ్లే. 18

ఆ॥వె॥ మును విదేశ్యవస్తువులను సర్వత్ర బ
హిష్కరింత మనుచు నిపుడు మాట
గోఖలే యనఁ దిలకు,'కపర్ది' మారలే
యనియె మెల్లగ దరహసితముఖుడు. 19

క॥ అందించినావు మాటను
క్రందేలా? రాజకీయఘనసంస్కరణా
నంద మిడెద నని 'మార్లే'
ఖందించెను గోఖలేరవము తిల కనియెఁ. 20

ఆ॥వె॥ లోకమాన్యు డౌనుగాక! దేశముకొస
మతడు చేయఁదలపట్టిన పని య
కృత్యపటలమున నహి యిటులు ననియె మా
ర్లే య టంచు గోఖలేయు పొడిచె. 21

క॥ నేయిని విషముగఁ జూచెద
వే?యైనను బుద్ధి యెంత పెరిగెన్! శూర
ధ్యేయుడు 'బాపూగోఖ్లే'
మాయురె! యనుకొనడొ! స్వర్గమందు నిను వినన్. 22

గీ॥ దుష్టశక్తి కెలగెడి దురదృష్టశక్తి
తీరుగా జుట్టుకోలేదు తేరకీర్తి
నన్ని విద్యలలోన నున్నాడు మాన్యు
డనియె తిలకు బెనర్జీయు నదిరిపోవ. 23

ఉ॥ ఎట్టు నైనగాని తరలింపమొ వామపథాన సంస్థ న
న్న ది యాస ఓపికకు నంతము లేని తిలక్మనీషిలో
కొ కలాడుచున్నది,యకుంఠితయత్నముతోడ సంస్థ చే
ప గణాంకసఖ్యు నతివాది నొనర్చుట గోఖలే హృదిన్. 24

గీ॥ పెద్దతలకాయతో నొప్పు పెంచుకొనును
గుండెకాయ, విప్లవమున కొనర డనుచు
దెలిసియున్ దిలకును సం|పదించి గాని
కదగ దరవిందు, డిది మైత్రి ఘటన మనగ. 25

క॥ దరఖాస్తులేల?అస్థులు
పరవిభుతన్గూర్చి,దాని ప్రతిఘటియింపన్
దరలుదము నిరాయుధముగ
నెటి నను నరవిందు మాట నెగ్గకపోయెన్. 26

క॥ ఎదిరించిన బెదిరించిన
నదుమంబడి మనము పొందు వాక్కులు చెడవే!
యిది నే,డది రేపు,నొకొ
కక్కదాని నొందుదము వేడుక యనెన్ 'వాఛా'. 27

క॥ కైపై మెం? తని యడిగె కవ
ర్ధీ,మూడున్ దక్కు వెన్నిది యనెన్ వాఘా
యీా మీ వాచీ అడదొ!
నా మగదే యనియె నతడు నగవుపిసరునన్. 28

గీ॥ కీర్తిశేషుడు వాఘా యి కేమి వలుకు
నింతకును మించి యని నగ వెగయ నెదిరి
కి నసె కీర్తిలో శేషుడు కీర్తిశేషు
డనుచు 'పాల్' దివ్యభాషపాల్ ద్రాగినతడు 29

గీ॥ స్వాగతము వదు యువరాజజంపతులకు
భారతాగతులకు నని పట్టుబట్టి
యును సడలినార లతివాదు లోలగమును
సంగరాభిలగముc జేయ సంశయించి. 30

క॥ ఒనరెను రాజీ 'ఎడ్వ
ర్డునకున్' విక్టోరియా' యెటుల్ తలచెనొ య
య్యనువున పాలన లేదని
వినుచుత'యువరా జటంచు వినతి యురునటుల్. 31

ద్వి॥ క్రితమే రాజభక్తికి కాంగ్రె సనుచు
స్వాతంత్ర్యవాదుల సభయును జరిగె. 32

క॥ గీతను 'సిన్ఫీ'నుద్యమ
చైతన్యస్ఫూర్తిc జేసి చదువుకొనెడివా
రేతెంచిరి 'నిహిలిస్టుల'
భ్రాతలతో సమితి మొనసె 'వందే'గీతిన్. 33

క॥ మీటింగున శ్రీకాశీ
జోటింగుని విశ్వపతిని స్తుతియించి యిటుల్
మాటలతో నరవిందుడు
మీటెను తత్తాండవమున మెలగెడి వీణన్. 33అ

ఆ॥వె॥ కణుదురీగ యెద్దుఁ గదలించు నెప్పుడు?
మెట్టినపుడు గాదు కుట్టినపుడు
భారతుండు ప్రభుతఁ బడనెట్టు నెప్పుడు?
తిట్టినపుడు గాదు కొట్టినపుడు. 84

గీ॥ ఎందు స్వాతంత్ర్యమున గుబాళించు గాలి
అందలి ప్రభాతమును దాని యలరె వేరు
నిందు సుప్రభాత మని వచించుకొనుట
యెఱుగకె పరస్పరము మోసగించుకొనుట 84a

క॥ జ ముప్పదైదు మిలియ
జపానున, గెల్చు గొనె ననిన్ రష్యాగా
! జయింపదా! బ్రిటనున్ దొ
జన మిటన్ మూడునూ ర్లకే! మిలియ న్లై 85

గీ॥ ఈ దశకు కోతిదశనుండి యెక్క మనిసి
యన్న సిద్ధాంతమున కుదాహరణ మైన
యొకడు పోయిన నేమి? తత్ప్రకృతి పోదు
పరవిభుత దృశ్య మిది కొట్టవచ్చినట్లు. 86

ఆ॥వె॥ అన్యదేశజనుల అంటు లేనట్లు స్వ
తంత్ర మగుట భారతమున కరవు
అరిగుణమ్ము లంటి అమృతమ్ము దొరకునా?
వెండి సాగె నారవిందవాణి 87

గీ॥ తిలకుతోఁ గూడి మనలఁ దేర్చ లజపతిని
గోఖలే కోరుట, యితండు కుదుర దనుట
చెవినిఁబడెను "ప్రిన్సాఫ్ వేల్సు" కెవడు చెప్పు?
స్వాగతము వంగయువకుడు శ్వాస గలిగి 88

ఉ॥ భారతభూమి కీశ్వరకృపారస మాంగ్లప్రభుత్వరూప మై
జారె నటన్న శ్రీబిపినచంద్రుడు సత్య మెఱింగి దానితో
వేరముఁ బూనె, సోదరి 'నివేదిత' లేఖల నెన్ని వ్రాసినన్.
శూరుడు గాడు గోఖలే వచోవిసరమ్మున లేదు సూదియున్. 89

గీ॥ బ్రిడ్జి యాడి,బిలియర్డ్సాడి, ఫ్రేజు లొప్ప
నాఙ్గ్లభాషఁ బల్కాడి, యధ్యక్షపదవి
కాంగ్రెసున సమకూడి,యోగ్యతకు బిరుద
మొందుచే గాదు ప్రజగూర్చు క్రందు వలయు. 40

క॥ 'తమసో జ్యోతిర్మృత్యో
రమృతం మా గమయ!'యనెడి యామ్నాయము మూ
లము స్వాతంత్ర్యాపేక్షకు,మో
క్ష మనన్ భౌతికము నైన స్వాతంత్ర్య మగున్. 41

ఆ॥వె॥ హిందువులది 'బైబి' 'బిజము' లలో లేదు
తనరు రాజకీయదర్శనమున
నీతిశాస్త్రమున,ననేకత్వ మేగ నా
నంద మపుడె సిద్ధ మిందు నందు 42

మ॥ అవిముక్తమ్మున కాలుపెట్టిన క్షణంబందే ప్రజల్ మూగి యా
యవె సందేశ మనంగ శ్రీతిలకలోకారాధ్యు డే ముక్తికిన్
స్తవనీయం బరివర్గసాత్త్విక నిరోధం బే యటంచుగ్ర మన్నో
జ్ఞ వచస్కమ్ముగఁ జెప్పెగంట,యదె యానా డస్మదాదేశమున్.

గీ॥ దేశవస్త్రాదరణము,విదేశ్యతతి బ
హిష్కరణము,దేశీయ మై యొసగు విద్య
యివి స్వరాజ్యమునకుఁ గాక వృథలు,శూల
మూలములు గాక వృథ గావె మూడు మొనలు! 44

ద్వి॥ అనుచు మరియుఁ బల్కె నరవిందసూరి
తొణికె సదస్యరంజనరసపూరి. 44

ఆ॥వె॥ బిపినచంద్రముఖ్యు లిపుడు గాకున్నఁ గాం
గ్రెసు వశమ్ము గాదొ రేపు నవిరి
వారివారి నుడులు "బైడ్ గురూ జీదివో
స్కరు"లు నొడివినారు గట్టినరులు. 45

క॥ మంచమునకు, దూరం బై
కంచమునకు నగుచునున్న కడువృద్ధు బలెన్
కొంచెము నుష్ణము లేదొ వ
రించునె కాంగ్రెసును స్వేచ్ఛ, యెలుగిడె నొకడున్. 46

క॥ ఇటులు విశేషప్లవసం
ఘటితప్రయాణకుల సమితి కాగా గంగా
తటమునఁ బెనువందిటఁ బి
క్కటిలిన ప్రేక్షకులతోడ కాంగ్రెసు మొగిసెన్ 47

క॥ మాధుర్యస్రుతి'ముస్లి
మాధవలాల్ 'స్వాగతము నమస్కృతజన మై
బాధకనిజకృతు లెన్నిన
నాధిక్రోధములు లేని దనె నేలుబడిన్. 48

సీ॥ సతతనిస్వార్థభారత సేవకసమాజ
సంస్థాపకుడు నుడిచదురువాడు
దండింపరాని శత్రుం డితండే యని
కొంద ఱాంగ్లులు గొణుకొనెడివాడు
ఊగిఊగి స్ఫురించు నుజ్జ్వలభావాల్ ఖ
చించి వ్యాసాల్ విరచించువాడు
'బడ్జెట్'ప్రసంగ మెవ్వని దన్న ప్రశ్నార్థ
కమున శాశ్చర్యార్థకాఖ్యవాడు
గీ॥ అరసినంతనే యెవ్వనియందు నేని
దాగిన మహాత్మతను పైకి లాగువాడు
నింట నతిథిగ మెలగువాడీ సభేశు
డిష్టశ్రీఖండముమిఠాయి నిడియె నుడుల. 49

క॥ సహచరులకు పెద్దలకున్
మహిళలకును ధన్యవాద మర్పించెద నీ
మహనీయతమము పదవిన్
వహియింపించితిరి నన్ను భారతసేవన్. 50

గీ॥ కాంగ్రెసధ్యక్షతను మించు ఘనతరంబు
పదవి లేదు దేశమున, నీ పదవికన్న
దొడ్డదైన బాధ్యత పయిఁ బడ్డ దిపుడు
నావ కాంగ్రెస్ తుపానులో, నావికుడను. 51

ఉ॥ రావలెఁ గాని విశ్వపతిరమ్యకటాక్షదృశీప్రకాశముల్
కావలెఁ గాని తోడు హితకాండసమర్థత దేశభక్తి, యీ
పోవడిఁ బాయు నెంతపని,అంతియ కాద, యపూర్వగౌరవం
బై వెలిగింపదో!ప్రజలభాగ్యము కాంగ్రెసుతోంటికంటెనున్.

గీ॥ భారతోద్ధరణమ్మునఁ బ్రాతిగలడు
జననిపోలిక యువరాజు 'జార్జి, యతడు
వచ్చినప్పు డీవలయును స్వాగతంబు
చెప్పిపంపవలయు నటుల్ చేసెద మని. 53

శా॥ వచ్చెన్ధీరుడుదూరదృష్టియుతుడున్వైస్రాయిమింటోయిటన్
రచ్చల్ మెచ్చగ,రెండునైనవి మనోరాష్ట్రమ్ము లేకమ్ముగా
వచ్చుఁ వీని యుపజ్ఞచే,నితని సంభావింప నౌ స్వాగతా
భ్యుచ్చస్థాయిని,కర్జ నేగెను,శుభంబుల్ సాగె నొక్కొక్కటిన్

గీ॥ వంగభంగీకరణసామ్యపరమఘోర
కృత్య మెన్నడు జరుగలే దిండియాన్, ద
దుత్థ మింతటి జనశౌర్య మొక్కకట్టు
నెపుడు లే, దొక యొగ్గొక నిగ్గుకొలకు. 55

మ॥ ఇదియేనా!శతవత్సరాల ఫలితం బీ యేల్బడిన్! మూగలై
పదముల్ రెండు గలట్టి జంతువులుగాఁ బాలించునాంగ్లాళికిన్
తుదిఁ గన్పట్టిరపే!ప్రజల్,మరల వద్దున్ వద్దు సంబంధ మే
యధికారాంధునితోడ నో!జనత!భావాతీతశక్త్యున్నతా! 56

గీ॥ విన్న ప్రజ కరతాళాన వెన్నుదట్టి
నట్లు గాఁగ నిరాత్మవంచకుడు గోఖ
లే వచించె మరియు నిటి లేతపనులు
తిరిగి జరుగనటులు నినదింపవలయు. 57

ఉ॥ నీరు ప్రవాహ మై దరులు నిండుచు పొర్లి నదీసుదూరభూ
మీరచితాంక మైన కడిమిన్ మన వంగమహోద్యమం బహో!
భారత మెల్లఁ బ్రాకినది,బంధమునుండి స్వతంత్రతాదిశన్
గారుతమమ్మునుండియుఁబ్రకాశముపై పునకున్ బ్రయాణముల్

గీ॥ ఇపుడె మొదలైన కడకలో నెన్నొ అడ్లు
వానిఁ దొలగించుకొనుచు త్యాగాన నడచు
వంగదేశాన రాష్ట్రము లంగకములు
వంగమున కైన దెబ్బ సర్వత్ర బొబ్బ 59

గీ॥ ఉద్యమంబు స్వదేశీయ మొనరవలయు
నొనరుచున్నది దేశ్యవస్తునికరాభి
మానరూపంబు, కాని యిద్దాని బెరసె
బ్రిటనువస్తునిరాకృతి జటిలనీతి. 60

క॥ తప్పనిసరి యగునప్పుడె
యి ప్పని యొప్పు, నిపు డేల? యింగ్లీషుప్రజల్
త ప్పిది యని మన పెనుపని
ముప్పున ముంచెదరొ! యన్న పొలకువ తోచెన్. 61

గీ॥ అధినివేశస్వతంత్రత యస్మదీయ
లక్ష్య, మీ త్రోవలోన మెల్లగ మనము న
డువవలయు నెదిరికి నొప్పి దవులనట్లు
నెదిరి మనతృప్తికై వేగిరించునట్లు 62

క॥ అని మరియు నెన్ని సంగతు
లనొ వినిచెను, కోరగావలయుకొ రెక్కల పా
లనవారికిఁ బంపగ వ్రా
సిన పట్టీ చదివె సుగుణసింధువు గోఖ్లే. 63

క॥ మనకు జయము చేకూరుత!
మని మెహతా, తీర్పు సేయ నౌను స్వరాజ్యం
బని నౌరోజీ యుం బని
చిన లేఖల మున్నె చదివె శ్రీఅంబాలాల్. 64

ద్వి॥ గోపాలకృష్ణగోఖ్లేపల్కు లురవు
దీపంబుకళుక్కులు, తెలిపె బెనర్జి. 65

గీ॥ వంగభంగము నే డయ్యె, భారతమ్ము
నందు గౌరవభంగ మేనాడొ యయ్యె
నన్యదేశ్య మపాకృత, మాత్మదేశ్య
మౌను స్వీకృత మంతట, నసెఁ గపర్ది. 66

క॥ జీవాహారముగా ప్రజ
భావనిధిన్ గొలుచు గుప్తపఱచుకొనె నదే
వావాదు లజపతీంద్రుని
దా వీట న్నుఱిపి డైన దా సభ ఖల మై. 66a

ద్వి॥ కాము మనము బిచ్చగాంద్రము, హక్కు
సామమ్మునన్ గోరు సామ్రాజ్యజనము. 67

ఆ॥వె॥ ఓ బెనర్జిబాబు! ఓ॥ గోఖలేబాబు!
ఆంగ్లమిత్రు లేమి యనుకొనెదరొ
ఈ బహిష్కరణము నెఱిగి బ్రిటనునం ద
టంచు మీరు చింత నందరాదు. 68

చ॥ మన మిట దెబ్బఁ గొట్ట వడిమై బ్రిటనీయుల జేబు పైఁబడఁ
మన కిది యేలొకో తగిలె నంచు విచారణ పేయు నప్పు డా
జనము,తథాకృతిన్ జొరక చక్కటిమాటల వారి ప్రోలఁ జ
ల్లినయెడ నేమగున్?పులుగు లేలగ్రహించును మౌక్తికమ్ములన్

శా॥ లాల్ పల్కాడిన దిట్లు,వాని నుతి నోలాడించె చప్పట్లు,"బెం
గాల్ పూర్వం బటు లేకమై మనుటకాంగ్లద్రవ్యసై షిద్ధ్యముల్
తెల్పన్ పాలకులన్ బ్రవర్తితము" లీ తీర్మాన మాకొన్నచో
నల్పాహారము పెట్టినట్లెయనుకొన్నా రుగ్రవాదప్రియుల్.70

ద్వి॥ అదె తీరుపున వంగమందు వర్తిలిన
యధికారిదుశ్చర్య లపధీరితములు. 71

క॥ ఆ నిముసాన సభవిడచి
పో నతివాదు లనుకొనినపోడిమిమై తి
ర్మానము యువరాట్స్వాగత
మే నాదము లేద వే లయిన ప్రేతుకులన్. 72

క॥ ఇక రాజకీయముగనున్
ప్రకటింపంబడు బహిష్కరణము స్వదేశ్య
ప్రకరణము, కొందఱిం దొ
వ్వకున్నఁ బ్రజ యొప్పు నని సభన్ దిల కాడెన్. 73

శా॥ మాలవ్యా వలికెన్ బరిశ్రమము లస్మద్ధాత్రిపై పుష్టముల్
గ్రాలన్ జేతస్వదేశ్యముద్యమమనంగానంచు, మీ యూహామున్
గ్రాలుంబో కళ యాచు,నుద్యమమనంగాలింబమండీ! యనేఁ
కోడఁదో ప్రజ'లక్' తిలక్ పలుకుపొందున్గోష్ఠివందింపగా. 74

చ॥ పలికె స్వరాజ్యమే నిఖలభారతలక్ష్యముగా సదఃప్రజల్
ఖళి'యన లోకమాన్యుడు, తలంపర దానిని తీర్పు సేయ న
ప్పుడు,తలయూపె నెక్కడకు పోవునుతీరుపు గాకముందునౌ
కొలువున నంచు తద్బుధుడుగుంఫితతత్ప్రథమోక్తికీర్తియున్

క॥ మున్నె క్రమశిక్షణ లే
కున్న స్వరాజ్యమ్ము తెచ్చి యొసగద దానిన్
చిన్నతనమున స్వేర్వక
సున్నయ స్వరయుక్తవేదసుపరి, యత డనెన్. 76

క॥ నీ। వయె నీ దగుచున్
నా వయె నాది యగుచు నలిగితి, మికపై
నా। వయె నీది వలయు
నీ। వయె నాది, యిటులు నిగదించె తిలక్. 77

ఆ॥వె॥ ఎన్ని మతము లున్న నేకమతి వలయు, మ
రెన్ని భాష లున్న నేకదేశ్య
రాజభాష వలయు, తేజస్కరంబు హిం
దీయె యది యటంచు తిలకు పలికె. 78

ఉ॥ ఏయది యాత్మశక్తి భరియించి స్వయంపరిపోషకంబో జా
తీయము విద్య యయ్యదియ, దీనివి కావలె బళ్లు,నొళ్లు జా
తీయము వల్వ కట్ట నగు తీరున, నాత్మ స్వరాజ్యకాంత జా
తీయము నైన తీరున,కథించెను లాల్,సభతీర్పు వేర్పడెన్.79

చ॥ కఅవులు పెంచునట్టిదియకా పరిపాలన మయ్యె,నంతయున్
సరి, తిన తిండి లే దనిన సామెత కగ్గము కాను రాద యీ
ధర యని లోకమాన్యుడు కదల్చె సభాహృది నతుతైత్న్యసం
భరితదిశారుణప్రభుడు,పైకొనె నయ్యది తీర్పుగా సభన్. 80

గీ॥ గోఖలేన్ బ్రిటనుకు పంపి కూడగట్టు
కొనవలయు వారి భావము మన మటంచు
వీరరాఘవాచార్యులు వినిచినాడు
పెట్టినాడు వావాదున పెరుగుబువ్వ. 81

శా॥ బీ.యన్.శాస్త్రియు లాలు వోలె వలికెన్ భిక్షించునే! హాకుక్రూలీ
వే యంచున్ మనజాతి యొడ్లను జగద్విఖ్యాతసమ్రాట్ బుధా
గ్రీయశ్రేణిని గన్న తల్లి యని,'వారేవా! ధ్వనత్ప్రేతక
ప్రేయస్త్వాబ్ధికి చేతి యూపులువళుల్, లేనవ్వులే ఫేనముల్ .82

సీ॥ శాసనసభల విస్తరణ,'ఎక్సైజు సై
జు, పరిపాలనమునన్ సుంతమార్పు
కార్యాచరణకసంఘప్రవేశంబును
పార్లమెంటునయందు ప్రతినిధిత్వయు
పెద్ద యుద్యోగాల నిర్దేశజనులకు
నిడుట. ఫౌజ్ ఖర్చుతగ్గింపబడుట
భారతీయార్థికవ్యయనంబు, బ్రిటనువ
లసలలో నిండియున్న యవనంబు

గీ॥ న్యాయనిర్వహణంబు వంగవిభజనము
మున్నయినవానిగూర్చి సంపన్న మయ్యె
తీరుపుల బారు-అనధికృతి తిలకు పేరు
కల్కటా ఖని, ఆగామికాంగ్రెసు మణి 83

ఉ। తూరుపువంగమందుఁ గొనె దొడ్డయొకండు బుఱమ్ముగా జమీం
దారు ప్రభుత్వదత్తము ధనమ్మును వేలకు వేలు రూప్యముల్
కోరి రతండునున్ మరియు కొందఱు ముస్లిముపెద్ద లేల్పడిన్
వారొరుగఁ బల్కి వేరుగ నియోజకవర్గములన్ మహార్థులై. 84

ఉ। వంగము రెండుగా నగుటవల్ల ప్రభుత్వము కొంతయాత్మలో
పొంగెను రెండుపిట్ట లొక పుంఖమునన్ బడినట్లు ఖిన్నమై
కాంగ్రెసు మెత్తచిత్తమగు కత్యతనున్ గయికోగ, వేరు పా
ర్టీన్ గొని ముస్లిముల్ తనకుఁ బ్రీతిమెయిన్ జరిపింప నొప్పగా

మధ్యా॥ ఐదేండ్లకొక హాక్కొసంగి యైదువందలయేండ్లు నేలి
యాదాయ మొందు భాగ్యమ్ము నతివాదమును సృష్టిచేసి
పోద్రోలుకొనుచుంటి మనియుఁ బోగిలెను ప్రభుత, సున్నాలె
యీ దొంద, మతివాదమంకె, యిప్పుడే మనుకొన్న నేమి। 86

మధ్యా॥ నాడెపునుడి వాడె కాని నాయకత్వమున కర్హుండు
గాడు గోఖ్లే, వానికన్న గతి లేదు, వాని నుబ్బించి
నేడు 'నాగాఖాను'నున్ గణించి సంస్కరణకము లిడి
తీడు నెవ్వండు ప్రజల మదిన్ వాని దండింపవలయు 87

క। ఇది సిద్ధాంతము, 'మింటో'
అదనున్ కనిపెట్టు దిట్ట యాహ్వానించెన్
సదమలమతిగోఖ్లేన్, గని
కథించె కనువాపుఁ బాయఁ గలిగితి నంచున్. 88

క। నెలజీత మష్టశతమున
నలుబది యుంచుకొని తక్కునది లోకార్థం
బిడు నీ ప్రియమిత్రుం డల
రెలయునొకో? 'ప్రఫుల్లచంద్రరే' యని యడిగెన్ 89

క। లండనురాగానే ని
న్నుం డాయు మటంచు పంపె నుడి మార్లే యం
చున్ డక్కుసంగతు లెవో
వెండియు మింటో వచించి వీడ్కొనె గోఖ్లేన్ 90

గీ॥ గోఖలే దాదభాయికి లేఖ వ్రాసె
వ్రాసె తిలకునకున్ దాదభాయి లేఖ
నీదు వాదాన పడిపోవునేని కుదుట
బడుటకున్ గాంగ్రెసున కేండ్లు పట్టు ననుచు. 91

అను॥ ఆలోకించి తిలక్ సూరి
యాలేఖన్ జిత్తుబుట్టలో
దాచి వచ్చెను నిఃపూనా
పురు డై కల్కటాపురిన్. 92

అను॥ మోతీలాల్ ఘోషు డధ్యక్షు
డై న కొల్వునఁ జాల్గొనెన్
శివాజీయుత్సవంబందు
శవప్రాణప్రదో క్తి యై. 93

అను॥ రవీంద్రుండు శివాజీపై
రచియించిన గేయమే
శ్యామసుందరు పాఠంబు
శ్రావ్యం బయ్యెన్ సభ దొలిన్. 94

సీ॥ దేవత్వమున కెక్కి దిగి మానవత్వాన
ప్రజలతో కొలువున్న పలుకువాడు
పాత్రికేయత కెంతొ పాండిత్యమును దాన
మిడినవాడును భయంపడనివాడు
నభిమానమంత లో తై త్యాగమంత వె
డంద యైనట్టి యెడందవాడు
గత మైన చరితకు గర్వ మయినవాడు
నాగామి కొక యాశ యైనవాడు

గీ॥ లోకమాన్యుడు దైన్య మపాకరించి
సైన్యముగ భారతజనమ్ము నలిపిన తన
వంటివాని సంస్మరణోత్సవమ్మునందు
పలుకు నిపుడు విను డనె సభాధినేత. 95

ద్వి॥ కనుచూపుమేర నెక్కడనేని సం ది
దని సభకు నమించి వినిచెను తిలకు. 95a

చ॥ భుజగముపైఁ బడన్ దెలివి ముంగిస కెవ్వడు నేర్పె నాతడే
ప్రజకును నేర్పె దుష్టపరిపాలనపైఁ బడు తెల్వి నన్న యా
భుజబలసారబుద్ధిబలపూరమహానద మౌ శివాజితోఁ
డఁబనదు పోల్ప నెంత ఘను డైన మరొక్క రినీధరాస్థలిన్. 96

క॥ వల దనిన వినక సలిపిరి
పలువురు 'దత్తున్' రథోత్సవము నాకుఁ, గడున్
దలమించిన దర్వాత, వ్య
క్తుల కొలు పొప్పదు శివాజి కొకనికిఁ దక్కన్. 97

సీ॥ కాళి లేకున్న బెంగాలీ విధాన భ
వాని లేకున్న శివాజి లేడు
ఆదిశక్తియె కాళి యన్న, భవాని య
న్న, భరతమాత యన్నఁ బ్రజలార!
నిస్థలభేదసంకీర్తనీయులు మహా
నీయులు, వారిలో నెటి శివాజి
ప్రతివత్సరమహోత్సవనిదాన మంతటన్
దమితభారతజనోద్ధరణకీర్తి

గీ॥ బందెలోని ముసల్మానుసుందరిని స
గౌరవము పతిఁ జేర్చిన ఘనతగలడు
జడధిలోఁ జొచ్చు మతముల శక్తి నిపుడు
జనసమైక్యమునకుఁ ద్రిప్పు చరితగలడు. 98

చ॥ అదిమె శివాజి పెక్కుర నిరంకుశపాలకు లంచు, నంతె కా
ని దురక లంచుఁ గాదు,ధ్వజినిన్ దురకల్ గలరున్ దదీయమం
దు,దునుమ గోరి యొద్దికను ధూర్తులు దీనిని తల్లక్రిందుగా
వదరిన నేమి?నమ్ముకుడు భారతభక్తమతద్వయీప్రజల్! 99

ద్వి॥ తలకాయ యొకటె చెవులు రెండు, మఱియు
తల వోలె నొకటె, మతాల్ రెండు గాని. 99a

క॥ దినదినమృతుడు మృతి యనన్
దొనకడు, గడగెదము, మన మనోనిచితైక
త్వనిరూఢి యూయ లై యూ
గునుగావుత! విజయలక్ష్మి కోవిదులారా! 99b

గీ॥ తావి ముఖ్యము పుష్ప మే దైనఁ గాని
వచన మైన, ఛందోబద్ధరచన మైన
భావముఖ్యము చైతన్యజీవనాడి
దేశభక్తియ ముఖ్య మే దైన మతము. 99c

గీ॥ మానవునకు రెండెరెండు మండనములు
దేశభక్తి, సత్వమున నెదిర్చు శక్తి
దానవునకు రెండెరెండు దండనములు
సాయపడమియు నవ్వాని సరకుగొనమి. 100

క॥ వన్నెచెడక కష్టాల్ పై
కొన్నను గెల్చుట శివాజి గురు వై నేర్పెన్
సన్నుత మిపు డున్నది జన
మన్నేతను బట్టి జెయి లనఁగ 'హెయి' లనుచున్. 101

ఆ॥వె॥ రాతిఁ గొట్టి నీరు, హేతువున్ న
మ్మకము, నస్వతంత్రత కెడయ్యిం
గొనవలెన్ స్వతంత్రత నని వచించె శి
వాజి సింహగడసభన్ వసించి. 102

క॥ 'అప్లై', చేసిన నెపుడున్
'రిప్లై' సరి లే, 'దెలక్షు' నేది? నెలెక్షఁగ
'చిప్లంకరు' చెప్పెను మును
విప్లవము సృజించు నిట్టి విభుత యటంచున్. 103

ఆ॥వె॥ నిద్రపోయి రాత్రి నిన్నటి సంగతి
మఱచిపోవువారు మంచివారు
ప్రభుత, కిట్టివారు ప్రజలకు నేతలో
యెన్నితరము లైన నిదియ యునికి. 108a.

ఉ॥ క లు చాచి కొట్టబడి గాయము లైన యొడళ్లు తోడుగా
నె నిపూలు పూచియెలుగించు పులుంగులతో మహీజముల్,
చ న గాల్పు నెండ కనుసూరెల వాతలుపెట్టె 'బారిసాల్'
గి న కన్నులన్ దిరిగె, గ్రీష్మమహో! యికవాన రావలెన్ 104

శా॥ జాతీయం బగు విద్యయే యురుము, దేశ్యంబైన సామగ్రితో
నేతద్భారత మొప్పుచే మెఱుపు, నెన్నేయత్నముల్ మేఘముల్
ఏ తేరన్ వలయున్ స్వరాజ్య మను నెంతే శ్రేష్ఠ మౌ వాన, నా
దేశిం ద్రించు పరిశ్రమమ్ములు ప్రజా! హేరాళశౌర్యప్రజా! 105

ఆ॥వె॥ ఇపుడు మనము పడెడి యిక్కట్లె యొకనాటి
ప్రజయు పడెను, దాని బారు దీర్చి
బారి దీర్చియు తల వంపులేనటు నిల
బెట్టెలో! శివాజి వినుతిభాజి. 106

క॥ అని మరియు లోకమాన్యుడు
వినిచెన్ గడుతడవు, 'పాట్స్' వెనిచెన్ పొడవున్
వినిచితరోదోంతరములు
వినినా రరవిందుడున్ బిపినచంద్రుండున్. 1

గీ॥ ఓ! మహాశయ! రానున్న యోలగమున
కాంగ్రెసధ్యక్షుడవు కమ్ము కాంతసేయు
చుంటి మన వా, రతడు పనికంటెం బదవి
సత్యదృష్టిన్ లఘు వని మస్తకము నూపె. 10

క॥ వఱలించెను వందేమా
తర మను పత్రికను పాల్, తదంచద్వ్యాసా
లరవిందుడు కలకర్తా
స్థిరవాసుడు వ్రాసె నధిపతియు కాలేజిన్. 109

ద్వి॥ ఆ రాజకీయతేజో రాశిపత్రి
కారాజమున వ్రాత లీ రీతి కొన్ని 110

ఉ॥ ప్రాంచిత మైన హూణుల నిబంధనమాలను మించిపోక య
త్నించిన వందయేం డ్లయిన నేమి?స్వరాజ్యమువచ్చు,నింతలో
ముంచుక పోద ఏది యను ముట్టిన కందెడివారి మాట వే
ష్టించిన నేటి వెల్తురున చీకటి, దేశముదిక్కు దేవుడే. 111

క॥ చిత్రము "రిప్ వాన్ వింకిల్"
పాత్రలు మన కొంతమంది 'బాయ్ కాట్', బెంగాల్
ధాత్రీక్షతి, 'పుల్లరు'గతి
'అత్ర న భూతా' యటన్న యటులు మెలగుటల్. 112

గీ॥ ప్రాతలవుదీవిలోఁ జౌకపారుదేశ
భక్తివ్యాపారమును జేయువారు దీవి
యభ్యుదయభావకల్లోలహతము నేడు
వగుచునున్న గుచుంట హాస్యాస్పదమ్ము. 113

క॥ ప్రజకుఁ ప్రభుత్వమునకు మ
ధ్యంజంపవో చత్తువనెడి దద్యతనము, దీ
ని జయము సంతతిపైఁ ద్రో
యఁ జనదు, కనఁ జనదు వెట్టియలలన్ గలలన్. 114

ఉ॥ 'మే' యను విన్నపం బనుగమింపక గోండ్రిలితూర్పువంగ ము
ద్రాభ్యాయము పుల్లరున్ దటిమె, స్థానిక కాంగ్రెసుబిడ్డవిద్య జా
తీయము, బారసాల వినుతింప నెసంగెను 'శారిసాలు'లోఁ
ద్రోయగఁ గంసునిన్ మధురఁదోచిన ఉమరసాలజాలులో. 115

గీ॥ పిచ్చివారి వైద్యాలయాల్ పెచ్చు మెఱుగు
స్వార్థపరు లున్న శాసనసభలకన్న
చెడినయెడ మనసును బాగుజేయు నవ్వి
బాగుపడిన మనసును బాధపఱచు నివ్వి. 116

క॥ ఆనందబాబూ! చెంచా
వై నీ పదవికొఱ కుద్యమాంచజ్జనతా
మానసమును మందోష్ణము
గా నొనరింపకము చాలు గణ్యత గలుగున్. 117

మధ్యా॥ బాబూసు రేంద్రనాథుండు బారిసాల్ కాంగ్రెసునందుఁ
దాఁ బెద్దపూజారి భారతాంబ కని ప్రకటించుకొనె
నా బుద్ధు దేమనుకొనునొ! అంబకు ముఖముచెల్లనటు
నీ బిగిలేని చేష్ట లయి నిఘ్నేంద్ర! ఆనందచంద్ర! 118

గీ॥ కన్య గాదు, కుమారియుఁ గాదు, నాహి
మాద్రికన్యాకుమారిభూమాత దీని
మాత, బాయికాట్ శిశువును మఱుగుపఱచ
నేల? యేల్బడియొద్ద గప్పాలపెద్ద! 119

గీ॥ కార్మికులు సమ్మెసేయ నాంగ్లాధిపత్య
మొప్పు కొన్ని కార్ఖానాలు మూతవడియె
నుద్యమఫలమ్మె గా దిది యొడయుల ప్రని
రంకుశ క్రకచోపమ ప్రకృతిఫలము 120

గీ॥ ప్రజను పొంగించెఁ బల్కి శివాజియుత్స
వమున, 'భోపట్కరు'ఁ బొగడె స్వాగతమున
జైలునుండి రాగనె, యివి సరిపడ వగు
"నిండియన్‌మిఱ్ఱరు"న వికృతుండు తిలకు. 121

గీ॥ ఎవరొ సూచింపగా నేమి? యితడు తగడు
కాంగ్రెసధ్యక్షు డగుటకు, కసిడి యోర్పు
రెచ్చిపోవు నటంచు వల్లించెఁ బ్రభుత
మాట లా ప్రపత్రిక లోకమాన్యుగూర్చి. 122

ఉ॥ ఇంతటి రాజకీయభయ మిందలి నేతల కున్నయంత యే
క్రంతను లోకమందుఁ గనరాదు, భళీ! సలహా యొసంగు సం
ఘాంతర మౌనె! యేల్బడికి కాంగ్రెసు జాతిని విస్మరించి, దు
శ్చింతులయాజమాన్యముస్పృపింపక సమ్మెను తిట్టుయూనియన్

మ॥ భరతక్ష్మాతలనేత తేలుబడి నొంపన్ జూపు చాతుర్యమే
యరయన్ "స్లీవు"లయందునవ్వుకొనవా! ఆనాటి 'బిస్మార్కు' "కే
వరు' నీడల్, తల నిప్పుకోడి సికతాభారమ్ములోఁ దూర్చి యీ
వెర వై పాటఱనన్న తెల్విమన తెల్వి న్నెడు పాలించెడిన్. 124

గీ॥ ఆపెషావరుకొల్హాపురాంతభూమి
బొంబయీకలకత్తాంతరంబు భూమి
పొలముపొలముపండినపంట తిలకుకీర్తి
యిది రుచింపదు మితవాది, కేలుబడికి. 125

అను॥ ఒక్క బొంబాయికేరాజు
మెహతా, లోకమాన్యుడో!
చక్రవర్తి మహారాష్ట్ర
సర్వసర్వంసహాత్మకున్. 126

గీ॥ వాది క్రియ, నిర్ణయము ప్రతివాది యైన
ఘట్టమున మోతిలాల్ఘోషు గట్టివాడు
బారిసాల్సభ కలకటాపట్టణసభ
యితని చేవను మరిమరి బుజువుపఱచె. 127

ఉ॥ "చర్చిలు"వంటివారు తమ స్థానబలమ్మున గర్జ చేసినన్
జర్చలకున్ దిగండ చిరు నవ్వుచు సోషలిజంబె భావికా
లార్చిత మౌ నటంచు బహుశాస్త్రలఁ బల్కిన "కేరుహార్డి", పో
కార్చును భారతప్రజల కష్టము లేబరుపార్టి యొక్కటే. 128

గీ॥ ముందుబెంచీలలో నున్నపు డదియును ధ
రింపవచ్చు ముఖాన టోరీల ముద్ర
కాని నీతి నియమము తాకట్టు పెట్టి
న లిబరలుపక్షమునకన్న నయము కాదొ! 129

గీ॥ అక్రమమ్ముగఁ దొలగించి, యైకమత్య
సంస్థనున్ ద్రోహకరమనిచాటి, హీన
యాజమాన్యము కర్మాలయముల కార్మి
కుల వలంచె, "జమాలుపూరు" కలదు సాక్షి. 130

శా॥ వంగం బెల్ల తదేకనాయకునిగా వందించెఁబో యేసు గౌ
రాంగుండున్ తన సాటివా రనుచుఁ బల్కన్ వచ్చునా? రాజసూ
యాంగీభూతమహోత్సవంబనుచుఁ దన్నా ధర్మరాజే యవన్
పొంగన్ వచ్చునః తాల్చునా? బొమిడికంబున్ (శ్రీ) బెనర్జీ యహో

ఉ॥ బొమ్మిడికమ్ము కాదనది ముండ్ల కిరీటము కాద యే యపా
యమ్మును లేని పూల తొడు గంచును రక్షణ గోరిమంత్రపా
తమ్మున విప్రు లుంచు నొక టంచు వినంబడె పుల్ల రేగె, శీ
ర్షమ్మున రాలదుం బిడు, గసాంప్రత మియ్యదిపో! బెనర్జికిన్.

ఉ॥ "సీజరు" మూడుసార్లు నిరసించె కిరీటము, లోకమాన్యు డీ
యోజను మెచ్చలేదు పునహోత్సవమందు శివాజి నట్లు ని
న్నేజన మర్చ సేయుననన, నెంత ఘనుం డగుగాక వ్యక్తికిన్
పూజలుతప్పుజాతికి ప్రపూజన మొప్పు సురేంద్రుడొప్పతన్!

ద్వి॥ కార్మికావళిపయిన్ గాల్పులు జరిపి
దుర్మతు లని వారి దూషించెఁ బ్రభుత. 184

అను॥ ప్రభూతం బయ్యు వైస్రాయి
నభన్ దేశీయసంఖ్య తా
పర్ణాల సంఖ్యయేగాని
ఫలసంఖ్యయొకోః వనిన్. 185

క॥ వాడిన పూదండయె యీ
నా డీ సంస్కరణ తెచ్చినన్ గోఖ్లేజీ
వా డాఱవ్రేలే యె
వ్వాడు ప్రజకు మేలు సేయు ప్రౌఢిమ లేడో. 186

ఆ॥వె॥ పిట్ట గోడమీది పిల్లికి పిట్ట ల
భించినట్లె సభను విభుతతప్పు
సభ్యునకు లభించి సరిదిద్దబడుట, యెం
దున్న నేమి నిష్ప్రయోజకుండు. 187

ద్వి॥ అర్జీలు వద్దు, బెనర్జీలు వద్దు
పర్జన్యవత్త్యాగపరులు కావలెను.

ద్వి॥ క్లేశమ్ము భరియించి దేశమ్ముకొనలు
వాసింప నను విడువారు కావలెను. 188

మ॥ మితవాదుల్ తిల — పత్యమునకున్ మేకోక రోజినిం
బలిగాఁ జేసి భవిష్య గ్రెసును డొల్పన్ చున్నారటే!
అతివాదుల్ తమ ని యమ్ములను కాహాటిం తీర్పింతు రే
మతి యధ్యతత ను నున్! వ్యతికరంబా సంస్థ భగ్నంబగున్.

క॥ మిపుల కలంగిన "జా బుల్"
గవర్నరగు 'హేరు' ప్రక్కలన్ మును వెనుకన్
దొవరున్ దక్క నరయ డొ
ర! వేరు నొక రంగు, నెందు రాజద్రోహుల్. 140

క॥ భూపేంద్రచంద్రబోసూ!
రేపా "ఆనందచంద్రరే"తో సభ, మీ
స్థాపించు తిరోగమనము
నే పతియు నొప్పుకోద యీ వంగధరన్. 141

క॥ భృకసంఖ్యల మముఁగని కా
రిసాలు కాంగ్రెసున నొప్పిరి మదిష్టములన్
ససిగిరి పై మితవాదులు
శిశిరమతి నరేంద్రచంద్రసేన్ గుప్తసుధీ! 142

మధ్యా॥ ఆధారపడము విఱిగిన యాయుధముపయి యుద్ధమున
బాధించు జాతిని జ్వరము వలె పలు సా చ్ఛ్రనెద
క్రోధ, మావేశ మాద్యంబె కొఅవడనీక వలె
రాధాంతము, నడుమనడుమ [illegible] క్రమంబునకు

గీ॥ అష్టదిగ్బంధనము చేసి అ ఫలితము
శాసనమ్మున కోశాన జయముగాఁగ
సర్వతంత్రస్వతంత్రతసాధ్యపడును
కదన మొక్కటె రెండుగాఁ గానఁబడును. 144

ఉ॥ నూతనపత్రవాదము ను నూల్కొనినార మటందు రెందఱో
ప్రాతవడిన్ మెలంగిన విపశ్చితు లాస్థ నుపన్యసించి మా
రీతులు, చేతులున్ వలయు రిత్తలు గాక పరిశ్రమమ్ములన్
మూతులెగాదు, మేనులును పోవలెముందుతరాల కర్భ్యముల్ -

శా॥ దాదా కాంగ్రెసునాథు డౌటకు తిలక్ ధర్మీంద్రుడొప్పెన్ సరే
దాదా యొప్పుకొనెన్, వివాదమొకచే, తాదాచె దీనిన్ సమ-
స్తాధిష్ఠానమువారికిన్ దెలియన ట్లావాహ్వనసంఘంబు, తా
వా! దౌరాత్మ్యము లివ్విపాళియితరత్ పాళిన్ దగాచేయుటల్ .

క॥ 'కోమిల్లాన్' 'చిటగాంగు'న
'మైమన్ సింగు'న "బిపిన్' సమాగతజనతా
స్థామము క్రమవృద్ధిమెయిన్
సీమోల్లంఘన మొనర్పఁ జెప్పెన్ సభలన్. 147

ఆ॥ వె॥ బలిత మైన గుంపు వసలేనివా రంచు
కొలది యైన కాదు బలిత మంచు
నెదిరికొలువుఁ జూచి పెదవితో ముడిచి పై
కెత్తు ముక్కు గోఖ్లె జిత్తువాడు 148

క॥ ఒక పత్రిక యతివాది య
ని కథించె సురేంద్రు, నెట్టనియెఱుపుకో టా
వికసితముఖునిది నానా
టికి వెలియన్ దొడగె నప్పటినుత య దేమో! 149

ద్వి॥ ఏ పనిన్ జేయడో ఆ పనిన్ గాల
యాపన మార్లే తమాపణం బాడు. 150

గీ॥ ఇండియాకు రాజద్రోహ మెట్టితీను
కంటిలోనలుసంతయు నంటనపుడె
రాజకీయసంస్కరణవిరాజి యగు న
దని వచించె భారతకార్యదర్శి మార్లె. 151

ఆ॥వె॥ నావ క్రమపథమున నడపు నావికుడె మా
ర్లే, యతండు నేమి సేయు నిపుడు
అక్కటా! కరమున చుక్కాని లే దని
'వెడరుబర్న్' 'వుడ్డు' నొడివినారు. 152

ఆ॥వె॥ ఓడి తొమ్మిదింట నొకదానిలోఁ గెల్చు
విన్నపములు సేయు బిచ్చగాడు
పన్నకములు పన్ని అన్నిటిలో గెల్చు
కార్యశూరు డైన కచ్చెగాడు. 153

మ॥ నదులున్ గొండలుదాటుచు న్నెగసిహూణాలోచనంబిప్పుడు
న్నది"సిల్హెట్"పయి వ్రాలి,యెచ్చట బిపిన్పాలానవిద్యార్థితో
టి దళన్నైపుణి నేర్చి పూనినదొ లాఠీ!రాజవిద్రోహముల్
శ్లథముల్ గాకెట'స్ట్రీట్టునున్మరియు'మేజస్ట్రీట్టు'నున్ గొన్నవో.

శా॥ 'థేబెన్' తెల్విని నైనికస్థితికి వృద్ధిన్గాని పైమోవితో
నీ బాలావళి యాంగ్లపాలనముజూల్ నే పట్టుకొన్నాను రం
డీ బాదంగ నటంచు పిల్చును ప్రజన్,విచ్చేయ డే విజ్ఞుడున్
సేబాస్! యత్నముపట్టుతప్పెవనె "నింగ్లిష్ మేన్'',నుదుల్ దబ్బఱల్.

ఉ॥ గోదుమవన్నెపాటలను కొన్నిటి,కొన్నిటి తెల్లపాటలన్
గాదిలి యంచు దేశ ముదకమ్ము స్రవించిన భక్తినిన్,బ్రిటన్
పైదలితొత్తుపత్రికల ఖాతి తనుం బ్రకటించె 'పేట్రయిట్'
గాఁ దన పేరుపెట్టుక యొకండును'హిందువు',నెత్తివంగెడిన్.

గీ॥ పత్రికలు పంజాల్ గోళ్లు పండ్లుఁ బఱపి
తన్ను హిందూమహాసముద్రమునఁ ద్రోయ
నుండి రని తెల్పె పెక్కుర కుచితవసతి
భోజనము లిడె నౌర! ప్రభుత్వగుణము. 157

ఉ॥ లండనుపోయె గోఖలె, వలంతుల యొందఱ యిండ్లకో చనెన్
రం డనినట్టి మార్లె సుతరాం పలుకాడడ వంగసంగమున్
మండితమందహాసములుమంచిదిటీయును కాఫి, యెన్నొ షేక్
హేండులు నందటిండ్ల నొకచే, నవురోజికి జేగురుల్ కనుల్.

ద్వి॥ పంచనదమున నంబాలా పురి నుతి
గాంచిన ప్రదేశకాంగ్రెసు జరిగె. 159

ఉ॥ ఏమి ప్రయోజనంబు మన కిప్పటి శాసనసంస్థతో ననం
గా మహితుం డొకం, డొకడనాఁవలదీద్భృశ సంస్థ యంచులా
లాముర‌శీధరుం డనె, జల మ్మురియన్ సదనమ్ము గూల్తుమే!
భూమిజమున్ దళింతుమె యెవోపురువుల్ బడిపిందె రాలినన్.

అను॥ బారిసాల్ సభలో తీర్పు
ప్రభుతన్ వేడకుండుటల్
ప్రభుతావిచ్ఛిన్న మై వై
ప్రాయికిఁ సభ వై రిడెన్. 161

తే॥ వంగవిభజన రద్దగువఱకు దాని
గూర్చిన ప్రతిజ్ఞ యేఁటేట కొమ్మవేయు
నదియె జరుగు రాఖీబంధనం బనంగ
తోర మొకరికి రెండవవారు కట్ట 162

క॥ వందేమాతరమున నర
విందు డిటులు నెన్నొ వ్రాసె, వెలసెను రాఖీ
బంధనదినమున వంగము
నం దంతట హృదయఘోషణధ్వనితసభల్. 163

శా॥ వచ్చెన్ లండనునుండి బొంబయికి,నావన్ వీడుచున్ బోయిస్మే
రాచ్ఛ(శ్రీ)మెహతాను చూచికుశలప్రశ్నుండు గోఖ్లే సభా!
ముచ్చెల్ నీయవి తెల్పనితిరుగుడున్ బూజ్యుండు దాదాకుమే
లెచ్చేగా?యని పృక్తు, డాతనికి వాచించెన్ సవాఘా కిటుల్.

ద్వి॥ మది బలువున కోడెమగడు నౌరోజి
యెదురు మున్నటి కన్న నేల్బడిన్ మిగుల
స్పష్టమ్ము నిరుడె "అమ్ స్టరుడాము" సోష
లిష్టుల సభ మహోత్కృష్టవాదమున, 165

ఉ॥ నాలుగు దిక్కు లున్న భువనమ్మున దేశము లెన్ని? అన్నియు
ద్వేలము తెల్వితోఁ బ్రతినిధిత్వము భూషిత మైనవారి నా
యోలగ మొప్పఁ బంపినవి,ఓయి!మహాశయ! దానినేత 'వా
నోక్కు'లల దచ్చిరాజ్యసభకున్ మణి.వాచనముల్ ప్రశస్తముల్

క॥ ఆ వానోక్కల్ కృతపరిచితి
మై వాకొని బ్రిటిషుభరతమహాదుర్దశ, మౌ
నావిష్కృతబాధ సభ న
హో! వెడతడవు నిలబడగ నొనరిచె దాదా. 167

ఉ॥ మెత్తది గాదు దూది వలె,మెండుకఠోరము కాదురాయటుల్
కుత్తుకకోసికోయనౌశకోమలఖడ్గము వాని వాద మో!
సత్తమ! సిగ్గుమారుక్క నిడ సల్పెను భారతభూమి నౌ బ్రిటన్
కృత్రిమపాలనమ్ముపయి నేకరవం బగు తీర్పునన్ సభన్. 168

గీ॥ బ్రిటనుపై ననమ్మతిసభ పెట్టినారు
భారతీయులు లండనుపట్టణమున
దాని యధ్యక్షు డైనట్టి దాదభాయి
నిప్పు గ్రక్కెను తిన్నది పప్పు నాడు. 169

గీ॥ అంగుళము మేరయును సాగ దాంగ్లప్రభుత
భారతమ్మున నీరీతిపాలనమున
నన్న దౌర నిప్పుకణిక, నే డతడు పంచ
దారపూతల మందుమాత్రలను గొనడు. 170

గీ॥ ఒకటి పత్రిక హూణమిత్రకము చింత
పిఱిగిన పులుసు పిఱుగలే దరెరె! యనఁగ
చింతయే పిఱుగద పులు సెట్లు పిఱుగు?
ననుచు దానికె వ్రాసి పంపె నవురోజీ: 171

ద్వి॥ అన విన్న మెహతా త్వదేతదుక్తంబు
మొనమొన్ననె చదివితి పత్రిక ననె. 172

శా॥ నిన్నన్ మొన్ననె కాదు సాలుతొలిఁగంటిన్ బల్కె వాఛా ప్రిటి
ష్వన్నెన్ మెచ్చెడు దేశభక్తులకు చాచా, వ్రానె వంగమ్మునన్
సన్నాహం బఖిలంబు ముఖ్యమని "బెంగాలీ"కి తత్పత్రికన్
దన్నాథుండును రేంద్రునిన్ బొగడుచున్నౌరోజీ మిత్రోత్తమా

క॥ "మేడం కామా శస్త్ర
క్రీడఁ బ్రభుత నడప నెచ్చిటినది కలదు కా
దా! డగరకు డగర యయిన
చేడియ నౌరోజీవద్ద సెక్రటరీగా 174

క॥ అని పల్కెన్ వాఛా, యా
వనితాస్థానమున నేడు పనిగొనె జిన్నా
యనగా గోఖ్లే, గాంధిన్
గని కడు తడ వయ్యో నో! సఖా! యనె మెహతా. 175

మధ్యా॥ అడవి నాలుడుగుల కొకటి యడ్డము చెట్టు, వసింప
నడుగడుగున కొక చట్ట మడ్డమె ఆఫ్రికా, నందలి యొక
చెడుదాని పెకలించుకొలకు శ్రీగాంధి వచ్చె లందనుకు
నుడి విని మొగిళు లెత్తువడెను తరులు పూల్ రాల్చుకొనెను.

మధ్యా॥ గంధమున్నవి కొన్ని పువులు, గాంధి వెనుకన వురోజీ
ముందు, నెందఱో యధికృతులు పొందిరి సుప్రభాత మిది
సందర్భముగ, నుడు లొలికి జడికొల్పిరి నవసూనములు
గంధహీనములు, గాంధి చనె, గ్రక్కదలితి నేను నిటకు. 177

క॥ అన గోఖ్లే విని యయ్యో!
యని, సిగిరెట్ పీల్చి వలపు లలమన్ బొగ యో
జనమై మెహతా దాదా
మనము స్వరాజ్యగత మౌట మనకున్ దెలియున్ 178

ఉ॥ బాలుడు వోలెఁబల్కు, మృదుభావ మహో! తిలకింప గంగలో
పాలు, పరప్రకాశితుడు పట్టడు కాంగ్రెసు నేలు గద్దెలోఁ
జాలిన వానినిన్ బరులు సైతము కాదనరానియట్లుగాఁ
జాల శ్రమించి యెన్నితిమి నజ్జను డానవురోజీ నా పుత్రునిన్. 179

క॥ తంత్రీ వార్త నిదియు ని
శ్చింతగ నాతనికిని వనిచిలి, మత డొప్వెన్
చింత యిపుడు కలిగెను తత్
స్వాంతమును విదేశవస్తుశత్రువొ యనుచున్. 180

క॥ ఐన దెదో యైనది, రే
పే నౌరోజి దిగు పెరలు వేడినను న్ స్వా
ధీనుడు గానటులున్ గో
ఖేనాయన! చూచుకొనవలెన్, బలికె నిటుల్. 181

క॥ 'ఆజీదాబాజీ ఖే
రే'జీ మెహతాదు లనుసరింపగఁ గలక
ర్తాఁ జేరెను నౌరోజీ
భ్రాజిలెను మదీయమందిర మనె బెనర్జీ 182

క॥ 'దాదాభాయీ నీవే
కాదా స్వాతంత్ర్యదాయి'' కలకర్తాలో
వీదుల గోడలు త న్నా
మాద్రి పలుకరింపఁ జిత్ర మనె నౌరోజీ 182a

శా॥ కూర్చున్నారు ఫిరోజిషాజనులు నాంగ్లోయిండియ న్లెందఱో
చర్చన్ గోష్ఠిని దాదభాయి కొక ప్రశ్నన్ వేసినా రో!దయా
చర్చి!నే డతివాదు లుగ్రులు నశస్త్రప్రోద్యముల్, నీతికిన్
మిర్చిం బెట్టిరి కంట,నేమనెద?వెన్నే ప్రాణముల్ పోయెడిన్.

శా॥ దాదా వాకొనె నేమనందు జగ మంతా యేమను న్నే నదే
చీదున్ వాదనె గాని కంటతడితో జీర్ణించుకొందున్ వెతల
పై దౌష్ట్యం బిటులే గనంబలవ జర్మన్ గాని ఫ్రాన్సేని వ్యా
పాదింపన్ దొరకోరొ?యీ దొరలు తత్ప్రాలావళిన్ బాలితుల్

ఉ॥ లతులు చావలేదొ ప్రజ! లతుణదృష్టి ప్రభుత్వమందు చా
లా తయ మై రుజల్ పెరిగి,ప్రాణము లోముగలేము, పాలనా
భితము పెట్టలేదు కడువేడినను ప్రజకున్ ప్రభుత్వ, మా
ర్యతితి యూరుకోదుగద!ఐననుయత్న మొన ర్తమాపగన్.185

కి॥ అని దాదా వాకొన నా
ఘనులు పొంకాలిరి, యనర్ఘ్యకవిత వలె వెడ
ల్పునఁ, గోరికవలె బొడవునఁ
గనబడె సమలంకృతంబు కాంగ్రెసు'పెండాల్' 186

చ॥ అదివలు కెన్న దంత జన మాగత మైన సదస్సు లేదు, నం
దిది కడు ముఖ్యమై ప్రతినిధిత్వవిరాజి యనాగతుండు లే
డు,దొని కడింది,మెత్తని యెలుంగున వోటుకుఁబెట్టఁ బోకుడీ!
యెదిరిప్రభుల్! త్వదిచ్ఛ గమనింతుము మేమనిగోఖలేయనెన్.

ఆ॥వె॥ వలలు వామపాళి నరవిందు డాది,ద్వి
తీయుడున్ గపర్ది,తిలకొనరు తృ
తీయుడుగను, లజపతి చతుర్థుడును, పాలు
వాని వెంట, యి దొక పంక్తి యింతె. 188

ద్వి॥ అజితసింహుడు దత్తు నర్లె యింకెంద
ఱొ జనులు వెన్క బారులు దీర్చి కలరు 186

అను॥ బెనర్జీ, మెహతా, గోఖ్లే
ముఖ్యు లిస్లాంమతస్థులున్
స్థితుల్, దక్షిణపక్షాన
తతుల్‌గా, జర్నలిస్టు 'లున్' 190

చ॥ అది సభ, దాని నాథుడు హిమర్తువు లెన్నదిరెండు దాకినన్
మృదు వగు వేడితోడ నెదురించిన యోధుడు నేది దారి య
న్నది యడుగంగరానిది, ఐనైక మెదైన నదే వటూరి, దా
న దినములో స్వరాజ్య మను నా నవురోజిబ్రిటిష్త్వభావుడున్

చ॥ అతడొక మోషువంశ్యుడు,తదాఖ్యయు'రాసబిహారి',వల్కులో
నతిసుకుమారి, వెన్కమును నాడుప్రభుత్వమునాడగోరి, స్వా
గతమిడె రారయాయనుని కాయముఠాయడుగాఁ తదాధ్యు డా
గతులకు తెల్విరాలుబడి నాంగుల యేలుబడి న్నుతించుచున్.

ఆ॥వె॥ ఎల్ల లోకసభల తల్లి యందనుసభ
మనను మనల నేలుకొనగఁ జేయు
నన్న దాది వాక్య మతని యుపన్యాస
మందు, నుద్యమేచ్ఛ యంతమందు. 193

అను॥ ఈ సభాధ్యక్షునిన్ గాఁ ద
న్నెన్నుకొన్నట్టి వారికిన్
ధన్యవాదము లర్పించి
ధర్మనిర్వహణాత్ముఁడై 194

అను॥ బోనర్జికి, తయాబ్జీ, కా
నందమోహనబోసుకున్
వీరరాఘవునకునున్
శ్రద్ధాంజలి ఘటించుచున్ 195

ద్వి॥ 'ఐరిషులీగు'ముఖా ంగ్ల దేశస్థ
సారసంస్థలఁ గృత త వినుతించి
పాలనాప్రకటితప్ర ముఖ్యులందుఁ
బోలిన ముఖ్యాళి ల మూదలించి 196

గీ॥ రాజు, రాణి, 'బెన్నరుమేను, బ్రై ్రిటు, మార్లె
సయ్యదహమదు, దేవను ప్రైరుడ్యూకు
హాంటరున్, మెకాలే,' పల్కినట్టి నుడు లు
దాహరించి, యీ రీతి దాదా వచించె. 197

ఉ॥ ఎ దిేవర్తమాన, మది యెట్టిది భావ్యము? భారతావనిం
నవారి కన్నదియ మూలము సంగతి చర్చనీయ మి
వ్వ న, నైనదాని కఅవన్ వృథ, యింతకుఁ గానిదానికే
గట్టఁ బూని సక్రమముగా వగునట్లు ప్రవర్తిలన్ వలెన్. 198

క॥ ఏ పద్ధతి యే నియమము
లీ ప్రభుత వహించు ముందు, నిది యొకటి, ప్రజల్
శ్రీపాలన మది యగుటకు
నే పస బోధింత్రు దాని, కిది రెండవదిన్. 199

ఆ॥వె॥ మొదటిదానిగుఱిచి మొదలింతుఁబెదవులు
బ్రిటనుప్రజల కున్న వెన్ని హక్కు
లన్ని పాలితులకు నగు భారతుల కని
రెండుపార్లు పగలె బ్రిటను ప్రభుత. 200

ద్వి॥ బ్రిటనులోనే పుట్టి పెరిగిన యటులు
బ్రిటనుపాలితుల భావింతుము ననియె. 201

క॥ మా యూపిరి స్వాతంత్ర్యము
సాయము స్వాతంత్ర్యమం దొసంగ నెవరికే
నీ యీ మా జాతి తయా
రీ యుక్తులు మంత్రివరుని విప్పటతనివే. 202

ఆ॥వె॥ మనిసిరొమ్ము పెంచు మందు పేరే స్వతం
త్రత యటంచుఁ బలికె హితుడు మున్ను
వానిపేరు మార్లె, యేనికేనియు స్వతం
త్రతయు సహజ మతని తనువుతోడ! 203

ఉ॥ కావున భారతీయు నధికారము తక్కువ కాద ఆంగ్ల జెం
డావిడినీడ నీతడు నిలంబడియుండ స్వతంత్రతా ప్తికై
యే వడిమై స్వతంత్రులయి రిప్పటి "బోయరు"? లేల? కారొ ఆ
మేవడి వందలేండ్లబడి మిఱ్ఱును చూచెడివారు భారతుల్ 204

గేయం॥ నాగరకత తక్కువైన నాడె అంత నీతి చెప్పి
యీగరాదు నేడు, లండ నీయవలె స్వరాజ్యమున్
బాగు స్వపరిపాలనమ్ము వందరెట్లు, పరుల దై
యొాగు సుపరిపాలనమ్ము, హూణు లన్న మాటలే. 205

ఏది యైన కోరినప్పు డిచ్చెనేని దాతపై
నాదటయు గ్రహీతకున్ ఘనంబు లోకవిదితమే
కాదు దాన మిదియు నెవరి కలిమి వారి కిచ్చుటల్
సాదరముగఁ బ్రభుత ప్రజ కొసంగుతన్ స్వరాజ్యమున్. 206

చ॥ తిరిపెము కాదు, మానవుడు దేవుడు సాక్షులు గాగ భారతో
ర్వర తనవాక్కునొందుటకుఁ బడ్డయభాష్యముకష్టమెంచియున్
బరిగణియించి మానవత భ్రాతృత ధర్మము న్యాయకర్మమున్
త్వర నిడుగాత! గ్రేట్ బ్రిటనుపాలితవాచనమై స్వరాజ్యమున్.

మధ్యా॥ తన శాఖలను తా నగము కదల్చుకొనును, తన యిచ్ఛ
తన రాజ్యసర్వశాఖలను తా నిర్వహించుకొను నిక
జనము, నైజ మిది సాంఘికము సాంస్కృతికము నార్థికము
నను విభవముల స్వాతంత్ర్య మను జగత్ప్రాణమ్ముతోడ. 208

క॥ పన్నులు గొని ధనము తమరి
కు న్ననువున ఖర్చుపెట్టుకొని చట్టము లా
త్మోన్నతికృతములుగాఁ బ్రజ
లెన్నుకొనినవార లిటను నేలుదు రవనిన్. 209

గీ॥ బ్రిటను పర్యవేక్షణము సంఘటిత మిచట
నధినివేశరాజ్యమ్ములయందు నటులు
నంత యొకసారి గాకున్న నింతయింత
పుడుకుచున్ స్వరాజ్యము పూర్ణ మిడుత! ప్రభుత. 210

క॥ తరుణము సర్వవిధమ్ముల
నరిపోయిన దిపుడు, భరతసర్వంసహా భూ
వరుడు నతని వర్గమ్మును
స్వరాజ్యమును నాటి యరయవచ్చు ఫలంబున్. 211

ద్వి॥ రమణీయ మైన యారంభమ్ముతోడ
కమనీయ మంతమ్ము గనుగొనవచ్చు. 212

మ॥ ఎవ డా చెప్పెడివాడు భారతజనం బెన్నేండ్లొ నేర్వన్వలెన్
నవు రౌ పాలన సల్పుకో ననుచు, నా సర్వజ్ఞు డజ్ఞుండె,యీ
యవని న్నాగరకత్వరేఖలకు బీజావాపనం బేడు చే
సె విచారించిన భారతున్ గుఱిచి యాశీర్ణోక్తిపల్కాడునే! 213

క॥ ఇప్పటికిని లండన్ సభఁ
జెప్పగలరె యందఱున్ సుశిక్షితు లని యిం
దిప్పుడు ప్రజ కడుమెఱుగు-అం
దప్పటి యా పార్లమెంట్ సదస్యులకన్నన్. 214

అను॥ చైనా పరిష్కారప్ఱ్యాల
యేష్య మూహించి, యా జపాన్
మిట్టమేల్ గాంచి, దేశంబు
కుట్టేల్పడి సహించునే! 215

క॥ దయ చల్లి యభ్యుదయ మప
నయించు నేర్పు భరియింప మనునది తీ ర్చై ప్రె
రయమునఁ గోరు స్వరాజ్యము
నియతంబుగఁ బ్రజకుఁ బ్రభుత నే డిడుగాతన్! 216

(గీ॥ చింతకాయలు రాలవు మంత్రములకు
కాని దిగ్గజములె యున్న వానిచెవులు
వీడ్రిలకుండునె! తత్సభోద్వేలకుతుక
మేదురీభూత కరతాళ నాదమునకు). 217

క॥ నావికసైనికబలములు
మావే, మాకొఱకె యవ్వి, మావే వ్యయముల్
మా వితరణ కప్పమె, య
య్యావియు గణితానుసారి యింగ్లిష్ప్రభుతా! 218

క॥ అది యావ ద్దని సభలో
నెదిరిన పెన్నాదమునకు నెలనవ్వుచు నా
పదవి యిపుడు కా దర్భకు
ని దశన్ దాటవలె యావనేచ్ఛకు ననుచున్. 219

క॥ ముసలియసే! యిత డొకతీ
ర్మోసలి యని హాసించెడి సదమున కిపుడే యీ
పసలు సిసలుగా నమలున
మసలకవలె ననుచుఁ బలికె మరియును దాదా. 220

గీ॥ ఆత్మసాక్షిగ జనితమో ఆశయంబు
సంగతం బగు పాకిస్తాన నంగణంబు
మావి మీవి భావాల్ గూడి మనవి యైన
యంత నమ్మక మున్న దాంగ్లాశిపైని. 221

శా॥ ఆరంభించిన యత్న మంతగముగా న[క్రాంతు లై గూడి యె
ల్లారున్ దేశ్యులు నిర్వహించునెడ నేలా? మోసగించున్ జయ
శ్రీ, రాధాబలరూఢమున్ భరతధాత్రిన్ జేయగా నేమముల్
దారా లైనవి యేకవర్ణములు తోరాల్ కట్టుకొండి! ప్రజల్

ఉ॥ అంగడి నన్ని వస్తువుల యట్లు తనర్చెను పార్లమెంటులో
నన్ గడు మిత్రు లైన బుధనాథుల భావము, లిందునందు వా
గ్బంగులచేఁ బ్రజాత్మ మన కానికగాఁ బలికింపఁ జేసికో
శృంగముఁ బ్రాకువాంఛితము, హెచ్చుగవిత్తముఖర్చు కావలెన్.

గీ॥ ఆస్వరాజ్యము ప్రభుతచే నన్నిపనులు
సరిగఁ జేయింపఁ గాంగ్రెసు మెఱయవలయు
నెట్లు మెఱసె నిర్వది రెండు నేండ్ల నుండి!
అవిగో! తీర్మానముల కట్ట లారయండి! 224

క॥ అని మెహతాదుల మోమునఁ
దన దృష్టిన్ బఱపి మరి పదంపడిఁ బలికెన్
చనుఁ బోరగ బెంగాల్ విభ
జన మఱ, నిది నీతి దాటి చనరా దెపుడున్. 225

చ॥ తెలివిడి రొక్కతో స్థిరమతిన్ భుజియింతురు హానులెప్పుడున్
బల మది వారి, కా బలమువల్ల జయింతురు, దీని పేరె పె
న్నలరుఁ బ్రచార మంచుననినన్, రవరల్ బ్రిటనందుఁ బత్రికల్
పలపలవో యెడిన్ మనవి వానికి శిష్యరికమ్ము చేసియున్. 226

గీ॥ హక్కు లేల కావలయునో యిక్క డాడి
హక్కు లేల యీవలయునో అక్క డాడి
ప్రజకుఁ బ్రభుతకు, నాయకుల్ వఱలుచుంద్రు
గాత! భారత గౌరవాకాశమందు. 227

ఆ॥వె॥ బొంబయియానగరియె యంబ స్వదేశోద్య
మమున, కీర్తి నాదు మణిగఁ జొచ్చెఁ
గ్రుమ్మరించె దీని గోపాలరావ్ మహా
రాష్ట్రమందు బ్రిటనుపత్రికరి నొవ్వ. 228

క॥ తలయు కిరీటము జాతికి
నలరున్ బెంగాలు, జాతి యనగ ముసల్మా
నులు ప్లస్ హిందువులు, నిటుల్
పలికెన్ సయ్యదహామద్ విపశ్చితుడు తొలిన్. 229

అను॥ మతాలు కిటికీగోడ
దర్వాజాకప్పు లిండియా
జాతీయతాగృహంబందు
దీనిన్ గుర్తుంచుకోఁ దగున్. 230

శా॥ పారిశ్రామికరాజకీయములతోఁ బాటున్ దగన్ సాంఘిక
ప్రారంభంబు త్రిమూర్తమభ్యుదయ ముద్భాసించుఁబ్రత్యత్నమై
సారింపన్‌వలె దృష్టి భారతము దుష్టం బాగ్రహికాపాలనం
బై రట్టొందెడి భారతీయులపయిన్ దత్రత్యదీనాళిపై. 231

ద్వి॥ ఇకనుండి కాంగ్రెసునకు పార్లమెంటు
నకువోలె నొక నిబంధనపాళి వలయు. 232

అను॥ శ్రీదాదాభాయినౌరోజీ
యీదృగుక్తి వచింపగా
మోదించు సభఁ దీర్పుల్ త
ద్వాదానుగతి వర్తిలెన్. 233

క॥ బ్రిట నేగి యచటివారిన్
స్ఫుటితభరతఖండసానుభూతులనున్ జే
యుట కుంకించె ననుచు సభ
పటుమతి గోఖ్లేకు ధన్యవాదముఁ బలికెన్. 234

ద్వి॥ ఘన మైన రాబోవు కాంగ్రెసు వర్తి
లును నాగపూరునం దని యొక తీర్పు. 235

క॥ కారముగాఁ దోఁచె బహి
ష్కారము మితవాది, "కంటికాచరణముజూం
దారు" ప్రవేశింపించెను
తీరుపుకై దాని, గుండెతీ పది ప్రభుతన్. 286

గీ॥ అపుడు ప్రతిపాదితం బది యాంగ్ల దేశ్య
వస్తువుల బహిష్కారము, మెలిచెఁ దిలకు
వంగమున కని రవతలివారు, సాంగ
భారతమునకు నివతలివార లనిరి 287

ద్వి॥ 'కాదుకా' 'దౌనౌను కాంగ్రెసు ప్రజది'
'మాదే ప్రజల మాట' వాదముల్ మొనసె. 288

సీ॥ కరము మీ నుడి దొడ్డ కర మిత్తురే యన
కరచాలనముముండె విటిగె నొకడు
గుడ్లగూబఫొటోను కొనివచ్చి తత్స్వామ్య
తను గూర్చి పొగడె నొక్కనికి నొకడు
జితరామబాణమై శ్రుతిపంక్తినిన్ దూసు
కొనిపోయె నొక యువాగ్రణిది యీల
'మీరు రౌడీలురా' 'మీరు కేడీలురా!'
'షేంషే' మని వగలు చిచ్చుబుడ్లు

గీ॥ ఒప్పుకో మొప్పుకో మని యొక్కవైపు
తప్పుకోం తప్పుకో మని తక్కువైపు
రవ్వ, కణిక, కింజ్వాల యై రగిలె మంట
యిట్టిదేనేమొ! అగ్నిపరీక్ష యనగ. 289

మధ్యా॥ గునపాలుగా ప్రలాపాలు కూలెను కాంగ్రెసన్నారు
కననయ్యె నుడి 'హిట్సు'ఫిట్సు" కాలముచేసె 'మైనార్టి'
మొనమొన్ననే తీరినట్టి మురిపాల కాంగ్రెసన్నారు
కనినవారు వినినవారు కావలెననుకొన్నవారు. 240

మధ్యా॥ కాం[గ్రెసు కూలమున్ లేదు కాలమున్ జేయలేదు కడు
నింగితజ్ఞుండు తిలకు డీ పట్టు సళ్ళించినాడు
సంగతంబు స్వదేశ్యవస్తుసంధన్ విదేశ్యనిరసన
మంగీకృతము మోక్ష మగుటె స్వర్గము నికృత మన్నాడు.

సీ॥ దాదభాయిఆనందగద్గదము స్వరము
కావలె స్వారాజ్యమే యనెన్, గ్రాలె తీర్పు
కలకటాచెట్లమీది పక్షు లెగిరి పఱ
చినవి తద్గోష్ఠికరతాళనినదమునకు. 242

ఉ॥ ఈ నిముసమ్ముదాక బ్రతికించి సభాంతరమందు నాథపీ
ఠాన వసింపఁ జేసి కొరత దైన ననుం బలికించె దేవు డీ
మానున,నేను ధన్యుడను మత్సఖులార! యటంచు వించె దా
దా నివు రేగి నిప్పుఁజిగిదండడి యిప్పు డనన్ సభాసదుల్. 243

ద్వి॥ జాతీయగీత మై సంపఠితం బ
దే తొలిసారి వందేమాతరంబు. 244

గీ॥ ఎగిరె 'బాల్'కన్నబొమ్మ, సరాళించె 'పాల్', క
థించె'లాల్' పరిశ్రమములఁ బెంచవలె, స్వ
దేశ్యములను గొనవలెఁ ద్యాగవశ్య మైః ప్ర
జాళి యెల్లెడ నని, తీర్పు సందడించె. 245

ద్వి॥ ఆత్మగౌరవము స్వయంపోషకత్వ
మాత్మవిశ్వాస మిం దా ఫలా లనిరి. 246

ద్వి॥ వంగభంగములు రెండున్ గల్పఁ బడఁ జె
లంగెఁ దీ ర్పొక ముసల్మాన్ పరియింప.
జాతీయవిద్యతో శాల లొప్పొందు
గాత! మెల్లెడ 'పాల్'ప్రకథితము తీర్పు. 247

గీ॥ ఓరగంటఁ గన్గొని తల యూప 'మెహాత'
వచ్చి తన కంటఁ జిరునవ్వు వారుఁబోయు
నా సురేంద్రుని బారిసాలందు 'ఫైను'
పడియుఁ బెదరనతని తిలక్ ప్రస్తుతించె. 248

మధ్యా॥అరవిందుడు గోణుగఁ బూర్ణమా?స్వరాజ్యం బిది యనుచు
నరరొొట్టె రానిమ్ము ముందు నా తక్కు నర నడిగెదము
తరువాత, మన యుద్యమంబు ధణితపూర్ణస్వరాజ్యంబు
తటి యున్నది,పరి యున్న దని తగఁ బల్కె లోకమాన్యుండు

ద్వి॥ రాజకీయముగ స్వరాజ్యంబె ఆర్థి
కౌజస్సున స్వదేశ్య మనె లజపతియు. 250

క॥ తను మించిన సింహంబునుఁ
గనె బొంబయిసింహ మిపుడు కలకర్తాలో
నని యెఱిగిన సందర్శివ
రనిచయమం దొకడు 'చిత్తరంజనదాసున్'. 251

మధ్యా॥అంతటి రభసంబు జరుగ నా నవురోజి కేల్ మోడ్చి
శాంతముశాంత మని యొక సామరస్యంబు సృష్టించెఁ
గొంత లజపతిరాయి తిలకున్ దోడుపడిరి, జలమున
శాంతించు జ్వాల,వెనుకటి చాల దర్పాల్ నేడు పీల. 252

గీ॥ ఎన్నిటన్ గొప్పవా డైన నన్ని దేశ
సేవలో తాన లై వాని స్వీకరింత్రు
కానినా డట్లు వా డణాకాణివాడె
లక్ష లున్న నియంతృత్వలక్షణమున. 253

ద్వి॥ మరణశిక్ష విధించె తరుణత కాంగ్రె
సు రహింప నటు చేయుచున్న వృద్ధతకు. 254

మధ్యా॥అవినీతిపరుడు కావచ్చు, నతినీతిపరుడు కావచ్చు
సవరించుకొనవచ్చు తప్పు, సవరించుకొనకపోవచ్చు
పవము పీచువఅకు బ్రిటిషువా డస్వతంత్రుండు కాడు
గువల కూతల కొడిగట్టి కొడిగట్టిపోయె భారతుడు. 255

ఆ॥వె॥ ఏ జనుండు సెలవురోజున దేశభ
క్తుండొ వాని జాతి కొరిమె లేదు
నేడు కాదొ రేపు నెగ్గును రష్యాను
విప్లవంబు, దీని బీజ మొరిమె. 256

ద్వి॥ ఇటు లనుకొనిరి యం దేతెంచినట్టి
పటుమతుల్ ప్రతినిధుల్ వసతికిఁ జనుచు. 257

క॥ ఎట్టసిరాలోఁ బగలెను
హుట్టూ! యని పత్రికలు తదూహినిలోనన్
మిట్టుకొనిన క్రొందీర్పును
గుట్టమ్ములు కలముపోరఁ గొన్ని ప్రభుతకున్. 258

గీ॥ విసురుగాఁ బోవునపు డరవిందఘోషు
కాలిపై నొకసార్జెంటుకాలు వడెను
చిత్తరంజనదాసింటఁ జేరె ఘోషు
దాసు కట్టు కట్టింపగ తగ్గె నొప్పి. 259

ఆ॥వె॥ ఇంచుకంత నిలచి యేదో వ్యాసోహము
మెఱయ మనసులో నెవరికిఁ జెప్ప
కేగె వేగ ఘోషు, హితులు విస్మితులు త
త్పార్శ్వనిష్టతిలక ప్రముఖబుధులు. 260

చ॥ తిలకిది యేమొకో?యనియె,తీ రిది వానిది నేనెఱుంగుదున్
బలికెను దాసు,నేఁ జనెదపాల్ నొడివెన్,జనుడయ్య! యేరిని
న్నిలువదు వేచ దుద్యమము,నేనును(శ్రీ)తిలకుండు నుండుటా
పులు సభ కానిచో జెయిలు,పోరచి దేశముకై శరీరముల్.261

క॥ అనె కేల్ మీసమ్మును తా
ననుకొన కంటుకొన లాల్,భళా!యనె బాల్,పాల్
చను టిపుడు చెన్నపురి కి
రనుమానింపకుడు చిత్తరంజను డనియెన్. 262

చ॥ విపిను డుపన్యసించునెడ 'బీచి' నగోచర మౌను సైకతం
బు పలికినంతసేపు,కడు మొక్కల మేల్పడివారి దండకో
టిపని బజారులందు,నొక ఛేమిటి యెత్తుకపోయి కల్కటా
ను పఱచినట్లె చెన్నపురినూత్న వికాసము,దత్తువాకొనెన్.263

ఆ॥వె॥ మనకు నాగపూరున నెసంగు 'కా'మ్మని
యజితసింగు 'గ్ర'స్పననెడిలోన
కూడినాము దానిగూర్చి, యెవరిత్రోవ
వారి దయ్యెను లజపతి వచించె. 264

క॥ కూరత్కాంగ్రెసునన్ మన
పోరు బలియు ననెను దాసు, పొనరెడి నటులే
భారతదుస్థితి మది 'బ
ర్మా'రీతిగఁ దొలిచె, సెలవు! లజపతి నొడివెన్. 265

ఉ॥ దేవత లప్పుడప్పుడు నెదే నొక శాపవశమ్మునన్ ధరి
త్రీవసతిన్ గ్రహింతు రని తెల్పగ వింటిమి, చూడకుంటి, మా
కోవకు చిత్తరంజను డగున్ మణి, యాతని చేతి టీ సుధా
స్రావము, గోష్ఠివారి ననిష్ణుల నా సుహితుండు వీడ్కొనెన్,

ద్వి॥ అవకాశ మున్న సంధ్యావందనంబు
హావనంబు, నిరుపెద్ద లరిగిరి బసకు. 267

సీ॥ కపిలవర్ణంపుమేఘమున రేఖలు కట్టు
విడిపోయి యురియాడు జడలు గాగ
శ్వేత వర్ణంపు జీమూతమండలి చాటి
కలు మెడలో భుజంగములు గాగ
రక్తవర్ణపుముదిరంబు పచ్చిగజాజి
నంబుతో నుత్తరీయంబు గాగ
పసుపుతోఁగూడి త్రివర్ణంపు చాలల
మబ్బు బెబ్బులితోలుమడత గాగ

ఆ॥వె॥ పగలె వర్ణచిత్రముగను పాశ్చాత్యాశ
తాండవంబు సేయ దట్టి గట్టి
అటుగఁ దిరిగి చూచు నధ్వరధ్వంసి యీ
శానమూర్తి వెన్నుచాయరూపు. 268

చ॥ అమవసఅండ చూచుకొని అంధతమం బది యెంత మించెనో
క్రమముగఁ నంతమించినవి కాంతిలి చుక్కలు, నెంత మించినన్
శమితముకాద చీకటి,శశాంకునికాంతియుఁజుక్కయయ్యె,పం
ద మదికిఁ గృష్ణపక్షమె సదా, అది త్యాగికి శుక్లపక్షమే. 269

క॥ 'కొక్కొరొకో' యను కూతయు
కుక్కరొకో ! వేను గాగ కుచ్చిత మనుచున్
వక్కాణించును కొందఱి
క క్కృతులకుఁ బ్రొద్దు పొడుచు నద్దమరేయిన్. 270

ద్వి॥ వారింద్రుబృందంబు వా రిట్టివారు
వారికి కందుకప్రాయంబు బాంబు 271

క॥ ఎంద్రూఫ్రేజ రనెడి యొక
దుండెె గవర్నరుగఁ బొడుతు నొరదీయక యే
దుండగు లగు విప్లవకృ
త్కాండము ననుచుండువాడు కండగలాడున్. 272

క॥ వానికి భూమిన్ మెతుకులు
లేన ట్లొనరింప వార లిరువర్యాయాల్
పూనియు సఫలత్వంబున్
గానమిపై కుంటుపడక కడగిరి మరలన్. 273

సీ॥ కనులు పొడుచుకున్నఁ గనపడనట్టి చీ
కటి యంజనము గాగఁ గాంచువారు
చీమలు చొరలేని చిక్కని యడవుల
పుడమిపై నసివారు వెడలువారు
క్రమశిక్షణమ్మున గమనాన నొడుపున
సింహమ్ముతో పోటిసేయువారు
భీకరజంతువుల్ తోక ముడుచుకొని
పరువెత్తునటు బబ్బచలచువారు

సీ॥ దెబ్బ యొకటి తునకలు రెండు, దిటవువారు
నేడు చావ రేపటికి రెండె యనువారు
భారతస్వతంత్రతదీక్షఁ బట్టినారు
బిట్టురయముగ రైలును పడగొట్టినారు 274

గీ॥ రైలు వ్రాలె, ప్రేజరుబోంది రాలలేదు
కాని యా గడియ మొదలు వానిగుండె
రెండు పట్టాలుగాఁ జనుచుండె రైలు
తెల్లవారి యాత్మల పర్వు దీసె రైలు. 275

క॥ నీటుగ నిలబడి మేజ
స్ట్రేటు పదుగురందుఁ బరిహసించుచు స్వాతం
త్ర్యాటని నొక బాంబు పడన్
బ్రతుకుకై మోయఁబడెన్. 276

క॥ ఏ పార్టీ? యన పోలీస్
టీపార్టీ, వాద మేమిటి త్వదీయము హిం
సావదమొ? ధన్యవాదము
మా ప్రజకై, యుగ్రవాది మార్వలుకు నిటుల్. 277

ఆ॥వె॥ చంద్రనగరమందు జాతీయదళమును
దృఢతరంబుఁ జేసి తిరిగి వచ్చి,
కల్కటాపురాన 'కన్హాయలాల్ దత్తు'
గటిక ఛురిక సేయఁ గడగినాడు. 278

మ॥ అది వ్యాసంబు ప్రజన్ బురిన్ గొలిపె సంధ్యాపత్రికాంతర్గతం
బు,దొరల్లే రెవ, రన్న దెల్ల ప్రజయే, దుస్తంత్రనిర్ముక్తమో
చుఁ దనున్ దానికనుండియేలుకొను,విజ్ఞుల్ పాణులీ పద్ధతిన్
గదుమన్ రా దని,బ్రహ్మబాంధవుని లేఖల్ సంతతస్తుత్యముల్.

చ॥ కల విటు కొన్ని వ్రాతలు యుగాంతరపత్రికయందు,'జారు'సే
నల పలుమంది విప్లవజనమ్మునఁ జేరిరి,చేరుచున్నవా
రలు తెలివైన రష్యనులు, ప్రాతిగ నిందును నల్లె చేరువా
రలు ప్రభుసైన్యదేశ్యులుత్వరన్ మనలన్ గడగుండుశాంతియాల్!

ఆ॥వె॥ ఫ్రెంచివిప్లవముగురించియు నిట్లె త
దీయవృద్ధి, యిందు న్యాయ మొకటె
వేఱుపడిన యింటివార లందఱుఁ గూడ
బూజుపట్టినిల్లు తేజరిల్లు. 281

ఆ॥వె॥ 'ఏది ముక్తిమార్గ?' మిట్టి శీర్షికతో యు
గాంతరస్థము లగు వ్యాసముఖ్య
ము లొక పుస్తకముగ వెలసె, నక్షరములన్
బ్రాణ ముండు ననుచుఁ బ్రజకుఁ దెలిసె 282

శా॥ కల్పంపున్వలపున్ వెలార్చినవి ప్రాగ్భారమ్ముగా దేశభ
క్తిప్రాసాదమునందు నెన్నిడులు వందేమాతర మ్మంచు,భా
వప్రౌఢిన్ బ్రకటింపఁ జేసినవి శోభల్,దక్షిణంబందు నాం
ధ్రప్రాశస్త్యము మెట్లుకట్టినది స్వాతంత్ర్యాద్రి కావైపుగా.

ఉ॥ శ్రీముదిగొండవంశపుకరీరము, సత్కవిమల్లికార్జున
స్వామికి నాగమాంబకుఁ బొసంగిన సంతు, మనస్వికోకిలా
రామము వీరభద్రు డిది వ్రాసెను,మోసెను దేశభక్తిచూ
డామణిమానసమ్ములకు దప్పికతీర్చితి నన్న తృప్తినిన్. 284

గీ॥ కవితలో షడక్షరిదయగలడు వీర
భద్రమూర్తి మనోబలభంజితార్తి
వ్రాసి యొసగె వందేమాతర మ్మటంచు
కైకొనియె భారతాంబ దీర్ఘాయు వనుచు. 285

అను॥ ప్రజాస్వామ్యప్రభుత్వాయ
ప్రజాయై మంగళం సదా
నిస్వార్థేభ్యః ప్రజాసేవా
నిరతేభ్యశ్చ మంగళం. 286

తప్పొప్పుల పట్టిక

తప్పు	ఒప్పు	పేజీ
నాగ్లుల	నాంగ్లుల	41
శూ్య	శూన్య	48
తుపాలో	తుపానులో	51
ధారతమే	భారతమే	57
వాఘ్రమ	వ్యాఘ్రమ	78
హుణుండు	హూణుండు	112
దౌంతరాయా!	దౌలతరాయా!	115
హుణులు	హూణులు	124
గలినేమి	గలిగనేమి	125
బొలినోయెనె	బొలివోయెనె	128
యేల్లడిన్	యేల్పడిన్	188
మెగెను	మేగెను	188
దికంబరా	దిగంబరా	189
రెందటొ	లెందటొ	151
వెన్కంటోయె	వెన్కకుంటోయె	157
అకులములు	ఆకులములు	158
నటంను	నటంచు	177
గాకార్క	గాగార్క	202
రపకుండము	రసకుండము	206
కపంబు	కంపంబు	217
జడి	జడ్డి	219
నదించుటొ	నందించుటొ	221

తప్పు	ఒప్పు	పేజీ
బ్రటిమ	బ్రిటిమ	231
జారియాన్	జార్జియాల్	234
సాగునవేడు	సాగునేడు	235
మహి	మహిత	238
గూనౌకరు	గూఢనౌకరు	240
పక్షున్	పక్షుల్	241
సమముజ్జ్వల	సమసముజ్జ్వల	242
స్ప్రశమున్	స్పృశ్యముల్	243
శిష్టన్	శిష్టిన్	,,
మమత్ర	మమృత	249
లశిది	లశది	256
బ్రహోదాదు	బ్రహ్లోదాదు	271
దీక్షింతుగాత	దీక్షింతురుగాత	275
మహ	మహో	280
సరారీ	సర్దారీ	288
లాంభచ	లాంఛన	302
సపుత్ర	సపత్ర	304
తరాస్త్వ్యక్తులా	తథాస్త్విత్యుక్తులా	352
హీణ	వ్యూణ	471
కపర్ధి	కపర్ది	480
నాంగుల	నాంగ్లల	,,

ఇత్యాదులుగా గలవు

అక్కడక్కడ అచ్చులో ఒత్తులు ఎగిరిపోయినవి, హ్రస్వాలు దీర్ఘా లయినవి వానిని పాఠకులే ఊహించుకొన ప్రార్థన

Author

VANDEMATARAM

A long poem one of the best by a classicist poet on the theme of Indian Independence

— Sri Sri

Cover designed by Sri Seela Veerraju Garu